U. 8053
VI. 1843

U 8053 IVI 1843

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186248630

3186248630

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ПРАВДА

ПИСЬМО ЛІТЕРАТУРНО-ПОЛІТИЧНЕ

РОЧНИК ШЕСТИЙ

123339

1873.

Під редакцию Дра. Олександра Огоновского.

У ЛЬВОВІ,
з друкарні Института Ставропигийского
під зарядом Сш. Гушковского.
1873.

Digitized by Google

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ
SLOVANSKÁ
KNIHOVNA
V PRAZE

Digitized by Google

ЗМІСТ.

Часть літературно-наукова.

А. Поезиі.

	стор.
Пропаща дитина, за Гайне-м, А.	1
Саул и Давид, Ю. Федьковича	33
До неї, Ю. Федьковича	97
Косове поле, переспів з сербского, М. Нетяги	146, 177, 209, 245, 281, 317, 350, 381, 413, 445
Сон невольника, з Лонґфелло, М. П-ка	477
Єретик Иван Гус, Т. Шевченка (частина)	509, 542
На українску пісню (думка), П.	573
Вадим, К. Н. Устияновича	606
Суд Марка королевича з сербского, Гетьманця	637
В 25-літній юбилей вступленя, на трон ціс. Франц-Іос І. К. Климковича	669
Марко и Віла, з сербского, Гетьманця	701

Б. Повісти, оповідання, казки и т. и.

Записки охотника Тургенева, переказав по українски И. Білик	2
I. Тхір и Калинович	8
II. Біжин луг	51
Образки з житя, Дениса з над Серета І., ІІ.	19
III. Новий рік	68
IV. Подорож до батька	107
Новий чоловік, И. Нечуя	98, 152, 181 213, 250, 286, 322
Ялинка, казка Андерсена, пер. М. Стариченко	354
Запорожці, казка, И. Нечуя	384, 417, 449
Міроишник, О. Стороженка	479
Цар-мотиль, сказочка, перел. И. Верхратский	511
З народніх уст І. П., ІІІ., IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII.	544 574
Анілька, О. Корженьовского, пер. И. Єзерский	613, 674
Сказка про Мокоша и відьму Дівонію, М. Грабовского, пер. И. Верхрат.	673

В. Розправи літературні, историчні, філологічні, біографії, розправи и описи з наук природних и т. и.

Критично-естетичний погляд на декотрі поезиі. Т. Шевченка, Омеляна Отоновского. І. Послание землякам	24
II. Погляд на важнійші думки Шевченкові	114
III. Неофіти	166, 197, 227
IV. Тополя	456
Перегляд літературних новин, И. Білика, І.	72
II. Первоцвіт Грицька Кохнівченка	110
III. Починок Ивана Подушки	519
IV. Зірка. Компонування Кат. Соколовскоі	511
Уж звичайний, И. Верхратского	77
Дмитро Иванович Качеиовский (некролог), Д.	125
Література российска, великоруска, українска и галицька. Українця. І. 189, 221. — II. 559, 590, 621, 652, 682, 705	158
Ukraino. Il movimento letterario ruteno in Russia e Galizia, пер. и анал. Навроцкого	257, 362, 488, 529, 551
Листи про музику, Н. Вахнянина	293
За хруща звичайного, И. Верхратского	329
Замітки о рускім язиці, Є. Сакуна.	368
В справі народного язика. И. Верхратского	495
Маркіян Шашкевич, річ И. Верхратского	392, 424

Digitized by Google

II. Часть політично-соціяльна.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Руссскими“? 38, 82, 129
Отвертий лист руских академиків до о. Наумовича, видав. „Науки“. . 89, 138
Вечерниці в память Шевченка 134
Новий замах на руске письмо 172
Земялковский міністром 201
Юліян Лавровский 232
III. и IV. збори Рускої Ради 237
Теперішня ситуация „Просвіти“ 263
Пяті загальні збори „Просвіти“ 266
Бесіда Вол. Федоровича на зборах „Просвіти“ 299
Паляцкий против всероссийщини 304
Галицка Рада Шкільна краєва 337
Безпосередні вибори 371, 430, 499
Руска Бесіда и Дім Народний 399
Поклик до Русинів 407
Мир вам братя (Одвіт о. Наумовичу) 434
Матиця люду 464
Руский язик в судах вохідної Галичини и президент Шенк 532
Перед рішущою хвилею 564
Нова фундація народна 566
По виборах 595
Одкритий лист з України до редакциі „Правди“ 660
Русини в Раді державній и в соймі краєвім 690
Нове руско-народне товариство 720
Статут товариства имени Шевченка 722
Перегляд політичний 43, 87, 132, 174, 204, 275, 308, 537, 568, 601, 631, 664, 694
Дописи: З Яворова . . . 274; — з Цириха . . . 340, 468, 473, 695; — з Підгаєць . . 471; — з Поділя . . 506; — з села П-ки на Побережжі . 533; з Золочева . 600; — з Станіславова . . 633; — з Городенки . . 635 — з Відня 697
Справоздане товариства „Дружній Лихвяр.“ 700

Новинки.

Дрібнійші вісти, бібліографія и т. и. майже у кождім н-рі.

Яко додатки дві брошури Николая Загірного): 1) Безпосередні вибори до Ради державної и Русини . . . до ч. 8; 2) Політика Русинів . . до ч. 16.

Digitized by Google

Ч. I. Львів, дня 27. Січня 1873. Рік VI.

Виходить випусками місячними в 3 аркуші 15. (27.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під Ч. 12. улиця Оссолинських.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.

Ціна передплати: на рік 4 злр, на пів року 2 злр., на чверть року 1 злр. в. а. — За оголошене (инсератів) платиться по 5 кр. в. а. від одного вірша дрібним друкомъ—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

Пропаща дитина.

(Гайного: Enfant perdu.)

На войні всесвітній, як виріс, вартую,
Не відають люде страшну варту тую.
Без надії щастя, посеред Содому
Одно знаю добре не верну до дому,
Не вернусь до дому, бо не животіти! —
А навкруги наче ті маливі діти
Всюди хропуть люде, що колись стояли
Як и я на варті, темних доглядали.
Тепер всі поснули. Ніч и храп усюди;
Сам хилюсь до долу, але храп той буде',
Не дає стулити утомлені очи,
Не дає спочити ані о півночи!
Нудьга тебе давить, часом сумно дуже,
В ночі тільки дурням та малим байдуже!
Я голосним свистом себе розважаю,
Голосно и сумно співать починаю —
На сторожі ухо, у руках рушниця!
Де-б тілько не зглядів я лиху личину,
Не втече ніколи, наздожену в спину!
лучалась часом и така прилука,

Digitized by Google

Потайки підлізе погана тварюка
И добре тя влущить — на старі набавиш и новні рани
Бо на всю ту погань одного не стане! —
Але не вважаю я на сю дурницю,
Знову жену кулю у свою рушницю,
Знову доглядаю, кого частовати?
Яку злу личину перше укладати?
Признаю ся щиро, вже я скрізь побитий!
У крові я власній як дощем политий! —
А все озираюсь, чи нема підмоги?
Усе спідваюсь спочати на ноги!
Деж підмога, брата? Вже снаги не має!
Тілько зла личина як звір завиває!
Хто-ж на моє місто? Не чути нікого!!
Ходімо-ж на працю моя ти небого! —
И знову працює страшна оружина,
Не жде вже нікого пропаща дитина!
Тільки все раз-пораз за груди береться:
З побитого серця кров остання леться!...

А....

Записи Охотника

Н. С. ТУРГЕНЕВА,

переказані по українськи

И. Біликом.

ИВАН СЕРГІЄВИЧ ТУРГЕНІВ.

Подаючи у перекладі де-що з Записів Охотника, я не втерпів, щоб не сказати кілька слів про самого їх автора и про его вчинки. Така невелика уводина, думав я, не зашкодить. Певно у Галичині небагато знайдеться таких, щоб чули за Тургенева; ще, мабуть, меньше тих, кому доводилось читати его розумно-художничі твори. На „Записи охотника“ звернув я увагу

Digitized by Google

тому, що се либонь самі найкращі, самі уталантовані оповідання Тургенева; а найбільш через те, що тут, як на долоні, бачиш простих людей, з їх щоденним житем, з їх гіркою неволею од неосвіти розуму, од кріпацтва тяжкого, од недоладного складу громадского побиту... Я думаю, оповідання сі и українській літературі корисні будуть. Українська література, можна сказать, ще тільки починається. Через те ій незашкодить и в посестри де-що позичити; тому вона повинна роздивлятись, якою стежкою йшли инчі писателі. Тургенівска-ж стежка — не абияка: недаром став він велико-руским любищем, не марно его „Записи охотника“ либонь чи не на всі европейскі мови переложено. Его живе слово, его чиста велико-руска, як перемита, мова, его уталантована вдача, его митецкі вирази, освічені широким поглядом, а в кінці всего — непохибна правда, з якою він малює житє людске, заставляє бажати, щоб и наша література повернула не его стежку — од плачу про „долю та волю“ од любощів та закохане — на шлях розумної бытописи, Тоді вона буде проводарем живої правди у свою рідну країну. А коли, збившись з рідного поля народного, піде инчою дорогою, — вона ніколи не стане покажчиком громадскої потреби, и одцураються ії рідні люде и до віку ій не піднятись у гору, а буде вона порпатись у своєму кубельці та віршувати нікому непотрібні вірші на утіху гуляющих людей...

Оже, чи так, чи инак воно буде, тепер заведемо річ про Тургенева.

И. С. Тургенів родився в Орлі 28. грудня 1818 року. Він був середній з трох братів. Молодчий его брат умер ще замолоду, а старшій живе у Москві й досі. Батько ix умер тоді ще, як И. С. небуло и сімнацяти років, а мати дожила до старости и перейшла на той світ 70 літ. Вони походили з великих панів — достатку мали багато. У 1822 році вся Тургенівска сім'я їздила за границю оглядати чужі сторони; побували и в Швейцарії. Тут з ними ледві біди нескоїлось. Раз пішли вони подивитись на одну медвежу берлогу. Старі якось загавились, а И. С, — тоді ще хлопця чотирох років — трохи невпало у логовище звіря. Як-би не батько, що вспів вихопить сина за ноги, неминути-б ёму лютої смерти. Повернувшись до-дому, сім'я осіла на своєму родовому майні — в Орлівщені, у Мценьскому повіті. Там И. С. принялись учити. Приставили до ёго всяких учителів-чужоземців, не було тільки свого рідного. Першою книжкою, що якось довелось

Digitized by Google

прочитать Тургеневу на своїй рідній мові, була „Росияда“ Хераскова. Та й такої книжки, мабуть би ще довго дитині не бачити, як-би не один крепак его матери. Він був дуже великій охотник до поезиі, а найбільш до „Росияди“ — и сам було зачитується нею, и з паничем ділиться. — Як сповнилось Тургеневу десять літ, сіма его переіхала у Москву жити. Тут, весною 1834 року, И. С. вступив до університету, а на другий рік перевівся у петербурский, де й курса скінчив у 1837 році. Потім того, на другу весну, Тургенів поіхав доучуватись за границю. Давно его тішила думка про сю мандрівку. Він увірився, як сам росказує, що в себе дома можна тільки вершки посхоплювать з науки, а „жерело повного знатя“ шукать приходиться по чужих сторонах. Осівся Тургенів у Берлині; ходив до Цумпта на латиньскі давнини (antiquitates); слухав у Бона историю літератур, учився заново класичним мовам, а більше всего заохотив его Вернер философиею Гегеля. Через два роки Тургенів вернувсь у Петербург записавсь у якусь канцелярию, считався там без-малу рік,—тільки служба ему неподобалась. Его більш вабило до літератури и тягло на те поле, де ми его стрічаємо з великою повагою.

Писати Тургенів почав ще хлопцем. Спершу писав вірші, та все з ними ховався — соромився з другими ділитись. Перший друкований вчинок его світа побачив у 1843 році: „Перед великоднем 43. року, — пише він, — у Петербурзі скоілось дільце и само собі зовсім незначне, и давно вже покрите забутком людским. Се ось-що: появилась невеличка поемка якогось Т. Л., на прізвище „Параша“. Отой Т. Л. був я; тою поемою виступив я на літературне поле. Тільки вірші не обрадували молодого поета: ніхто не звернув на них жадної уваги. Тургенів подумав про свое поетичне безталанє, та вже хотів на віки попрацатись з літературою. Як-бн не Білінський, що вів тоді „Современника“, може-б так тому й бути. Кидаючи у 1844 році Петербург, Тургенів глянувся на прозьбу великого критика и оддав до „Современника“ невеличке оповідане „Тхір Калинович“. Ся невеличка повістка, де хоч и дуже здалека, а вже зачеплене кріпацтво, прийшлося до вподоби громаді. Така вдача піднесла Тургенівский дух в гору и заохотила его некидати пляху, де его ожидала и честь, и шаноба, и послуга на користь рідному краю. З того часу И. С. оддався літературі всім своім горячим серцем, всею своею щирою душею, великим талантом и розумом. Живши по чужих краях, він написав по сей час вісім томів один другого краще, один дру-

Digitized by Google

гого вище, як по красі виразів, так и по широких замірах, які мав майстер-художник. Більше-ж всего уславили Тургенева и поставили его на чолі велико-рускої літератури, як митця-оповідця, „Записи Охотника“, — хоч таки за них не минула его й кара у 1852 році его випроважено у село на прохолоду, де він прожив аж цілих два роки...

Та не одним же талантом художника Тургенів заробив на них славу. Який би не був талант, одна краса мови не замінить основи, що нею прикрита. Хоч же й навпаки: у поетичній справі покраси не послідок. Там кожну думку, кожний випадок треба — як намалювати! Оже Тургенева наділила доля всім тим разом: и талантом художника, и великим розумом. Тим-то він и художничими покрасами користується за-для вищої мети. У его „Записях“, посеред величних куншгників з натури, люде ростикані мов ненароком, а стоять вони перед вашими очима з своїм щоденним житем, з їх тяжким болем та горем.... Митецкою*) рукою вималёвана картина за картиною, а по них де-де роскидані люде, щоб розбуркувати жаль сумний, гнів грізний, ненависть люту, або сміх, слезами прилитий... Талантом серцевіда Тургенів угадав, що людский побит, у які-б его дивні картини не закутав, кинеться перший у вічі: милійші всёго людем все таки люде. Такий митецкій спосіб — либонь ще краще одтіняв чоловічу постать: вона визирає з лона натури, як з освіченої хати люде, коли під темну нічь дивишся з надвору. И показує Тургенів людей не одним яким боком: він їх виводить які вони є — и добрими разом, и лихими. Він не одвертається и од людского бруду, болота, а з щирим серцем его малює, виводить з-відкіля и як воно взялося, де его жерело, чим воно живе, чим воно кохається у цілому громадяньскому побиті... Тургенів знає, що який би лихий та недобрий чоловік не був сам собі, — він не переміниться зразу од того, що ему ткнеш в вічі его хиби. Єго так житє склалося, так затягло его своєю пліснявкою, що він и рад би вирнути з ёго, та ба! Тому Тургенів карає хиби громацкого строю, а не поодиничих людей. Він и до ледачих, и до погибщих прихиляє своє щире серце — и на самім споді болота часом знаходить „душу живу“. Як дісне освічений чоловік, Тургенів и на простоту поглядає не з високої постані своєї, не з рундука паньского, а спускається у глубиню житя людского, зазирає кожному в ду-

*) митець тілько що: künstler

Digitized by Google

шу, замишлюється над її немочею, над непросвіченою темнотою. Чи виводить він чиновника перед вами, чи панів, чи холупанків, чи й так простого чоловіка малює, — ему всі однакові: на всіх він дивиться оком поета, всіх вималёвує рукою художника. И вони в ёго намалёвані не одними фарбами; и між ними він знаходить и показує різні тіні.

Серце, повне не гордощами та пихою рідного краю, а щирим коханем до ёго; ум, вихованій не на паньскій, скоромно-безглуздій, літературі, а розсвічений широкими гадками всегосвітних велетнів науки, — навели Тургенева на думку виступити на неволю. И він цілий свій вік бориться з нею — з-відкіля-б вона невиходила, якого-б виду не приймала, в якім би стані не пробувала, у яку-б одежину не одягалася. Оже, як-би Тургенів зістався дома, ніколи-б, мабуть, ему не довелося вивести хатню неволю на позорище людське. Тільки мандрівка у чужі сторони розправила ему художничі крила, осьвітила праведним світом темний морок землі своєі... Ось-що росказує сам Тургенів про се у „споминах.“

„Мандрівка за границю молодих людей — товаришів моіх — нагадує Славян, що шукали старшини у заморских варягів. Кожен з нас вірив, що земля его (я кажу не за місце родин, а за моральні и розумові укитки наші) и простора и достатна, та нема у ній ні ладу-ні складу.“ Не без гіркого жалю Тургенів кидав свою країну. „Мині — каже він — було дуже ясно, як багато теряю я од такого одщепу з рідноі ниви, од такого перерывку самохіть всяких звязків, всяких ниток, що прикріпляли мене до побиту, де я вирів... Та нічого було робити! Той самий побит, ота нива, а найгірше та на ній постать, до которої я належав — постать дідицка, крепацка, — все те нічого невиставляло такого, що-б мене коло себе придержувало. Навпаки: трохи не все, що я бачив круг себе, підіймало з серця сором, гнів, або ненавість тяжку.... Довго хилятись то в той бік, то в другий не міг я. Приходилось або покоритись, и тихо-мирно побристи битим шляхом, протертою стежкою, або одвернутись одразу, одіпхнути од себе „всіх и вся“, одчавши розгубити багато й того, що було близьке и дороге моему серцю. Я так и зробив... Я кинувся сторч годовою у „німецке море“, щоб у нім очиститись, переродитись; а як вирнув з ёго быстроі хвилі, я вже став „заходолюб“*) та таким и на віки зістався.

*) У российскій літературі ще й досі не перевелись, а колись и геть-то одзначались один од одного, два стани писателів: „заходолюби“ и „славолюби“.

Digitized by Google

„Мині и в голову не приходить осуджувати тих з моіх ровесників, котрі иншим, меньше осуженим, шляхом добилися тоі волі, того познатя, що я шукав. Признатись мушу: я другого шляху перед собою не бачив. Несила була моя — дихати одним повітрем, стояти поруч з тим, що я зненавидів. Мабуть, у мене не хватало виправки або упертости норову. Мині треба було одійти геть-геть далеко од того лютого ворога, щоб з далека смілійш кинутись на ёго. А він же, ворог той, так и стояв в оці у мене: він мав своє обличе, він прозивався своім именем. Було то — крінацтво.... Під сим словом я зібрав, я склав у купу все проти чого поклав рішенець — боротьбу до віку, з чим заприсяг не миритись ніколи... То була моя Ганібальска клятьба, — та й не я одни тоді клявся нею... Я и на захід утік за-для того, щоб притьмом іі справдити. Оже я не думаю, щоб мої західні думки одтяли з мене всякий жаль до рідного житя, щоб заслонили перед моіми очима, не давали бачити — чим воно одрізняється од других, що єму на потребу. Колись у свій час нові, а тепер вже далеко випережені „Записи Охотника“ написані мною на чужині, де-які з них під тяжку годину міркованя: чи не вернутись мині до дому? Проти сёго, може скажуть, що та частинка велико-руского духу, яка у них замітна, уцілила не через моі західні думи, а не дивлячись на них, мимо моеі волі. Трудно змагатись про такі річи. Я тільки знаю, що певно-б ніколи ненаписав „Записів Охотника“, як би зістався дома. Правду кажучи, я ніколи не шанував тоі неприступноі одграні, що де-які журливі и палко-гарячі, а про те малосвідчі родовики, жадають провести між Россиєю и Західною Європою — тою самою Європою, з якою нас так тісно поєднала порода, мова и віра. Чи не видає хіба наше славяньске племя, перед очима язикослова оба народовіда, одною з головних гілёк великого индо-германьского дерева? Хто не знає, що переняв з Грециі Рим, або що за спадки після них дістались романо-германьщині? З якоіж річи не хочуть попустити и в думці, щоб ми переняли що од рідного — най що не кажуть — заходу? Невже-ж ми навікували такий невеличкий самобит, а самі такі малосилі, щоб лякатись всякого чужого напливу

Перші раять єднатись з заходом, переймати од ёго все добре — єго світові звичаі, єго доладні порядки; а „славолюби“ про се и слухать не хочуть; своє ім, яке-б не було, краще всего, захід, по іхнёму — знівечений, попсований, и є для них, и всім вони рають. одно чисте жерело — московский мужик...

Digitized by Google

та з дитячим жахом одмахуватись од ёго — ніби він нас знівечить?! Я не так думаю. Я знаю: нас хоч у семи водах мий, — все таки нашої, рускої крови з нас не вимиеш! Та й що-б же ми були за убогі люде, коли так!"

От як визначав Тургенів свою літературну постать. Ось яким правдивим поглядом дивиться на свою рідну країну. Не в милощах з нею, не в пестованні, а в боротьбі з її тяжкими болячками покладає він свою послугу.

Де-кому и з нас панове, годилося-б глянуть и на минуле и на теперішне наше таким правдивим, таким щирим оком, та покинувши думку, що у нас, мов, все гаразд, пошукати — чи не має й на нашій ниві чого такого, що підіймає з серця, „сором, гнів або ненависть тяжку"? А коли є, — то вдарити на ёго, як на лютого ворога, а не пестити ёго, як ту рідну дитину!

И. Білик.

I.

ТХІР И КАЛИНОВИЧ.

Кому доводилось переіжджати в Жиздрянський повіт з Болхівского, того певно здивувала ріжниця між породою людей Орлівских и породою Калузскою. Орлівский мужик невеликого зросту, похмурий, дивиться з-під лоба, живе у мізерних осикових хатках, одробляє паньщину, нічим не крамарює, и страва недоладня у ёго, и носить він лапті. Не такий калузский чиншовий мужик. Проживає він в соснових хатах просторих, сам високий, сміливо й весело дивиться, на виду чистий, білий, торгує лісом та дегтем, а на святках ходить и в чоботёх. Орлівске село (кажу за східню Орлівщину) попялось собі серед поораних нив, біля байраку, де вирили як-небудь брудненьку копанку. Кругом на верству ні одного деревця не побачиш, крім двох чи трёх замиршавих берез, та хіба ще де-не-де верб, все здатних на послугу; хата до хати тулиться; криші покриті гнилою соломою.... За те, трохи не кожне, калузске село обложилося лісом; хатки — одна од одної далі, гонтою криті, якось веселіші дивляться; ворота гаразд пристають до задвірків, тин чи паркан непорозбирані, не валяться з двору, незакликають у гості кожну прохожу скотину. И охотникови тут краще. Років через пять в Орлівщині викор-

Digitized by Google

чують останні ліси и площовини, а з болота тепер вже нема й спомину; в Калужчині навпаки: ліси розляглись на сотні, болота — на десяти верстів; тут не перевелась ще паньска птиця — тетерюк, тут ще плодиться и легко-духий дупель, ще й клопотуха-куропатва звеселяє и лякає своїм несамовитим летом стрільця и собаку.

Ходячи на охоту у жиздряньский повіт, стрітився я в полі и спізнався з одним невеличким калузским панком Полутикиним. Він був завзятий охотник и — дісне — предобрий чоловік. Правда, не без того, щоб и за ним грішків не водилось. Він, наприклад, сватався на всіх багачках по губернії, а як ему гарбуза підносили и більш на поріг не пускали, — тоді він, з ураженим серцем, жалував ся своїм горем всёму тотариству, усім знаємим, а батькови й матері молодої все таки не переставав посилати в дарунок кислі морелі и инчу сировину-овочі з свого саду. Любив ще він обридать всім одною побрехенькою — не вважав на те, що хоч ему вона й подобалась, так же всім, кому він її росказував, надокучила дуже и нікого вже несмішила. Читать любив він Акима Нахимова*), та повістку Пинну; він и заікався; замість „однако“, вимовляв „одначе“; собаку свою прозвав Звіздочетом и позаводив у себе французкі страви, таємницю котрих відав тілчки кухарь. Мистець сей думав, що як у страві нема звичайного смаку, то-то и французка страва! Тому в него мясо одгонило рибою, риба - грибами, локшина — порохом; за те в юшку ні одну морковку не піймає без того, щоб він не пошаткував її на чотирограні або косограні. Крім таких невеличких, пустих хиб, добродій Полутикин був, кажу, прехороша людина.

Першого дня, як ми з ним спізнались, він закликав мене на ніч до себе.

— До мене верстів з-пять буде, додав він: — пішки йти далеко, — зайдемо перш до Тхора. — (Мене читець не осудить, що я не буду заікати ёго мови.)

— А хто се такий? питаю.

— Крепак мій..... Він звідсіля недалеко.

От, ми й пішли. По-серед лісу, на викорчованій, розчищеній площині, стояла одним одна селидьба. Зложено де-кілька со-

---

*) Древній сатирик (насмішник) московский.

Digitized by Google

сновних зрубів, парканом до купи зведено, а перед самою світлицею напято піддашше на тоненьких крокках. Уходимо туди. Нас стрів молодий, років двацять, парубок, гарний, високий.

— А, Федір! дома Тхір? питав его Полутикин.

— Нема. Тхір в місто поіхав, одказав парубок усміхаючись, и вищиривши ряд, як сніг білих, зубів. — Запрягти повозку скажете?

— Еге-ж, повозку... Та принеси нам квасу.

Увійшли ми и в хату. Ні один суздальский малюнок*) не нівечив чистих, з брусу зложених, стін; на покриті, перед важкими у срібних оправах богами, світилась лампадка; липовий стіл, мабуть, ще недавно вискромажений, вимитий, стояв на покуті; між брусем на вікнах не бігали прусаки жваві, не ховались таркани задумані. Незабавом парубок вернувся и приніс нам білий; здоровий кухоль з хорошим квасом, величезний шмат паляниці, та з десяток солоних огірків у деревяній мисці. Поставив живність на стіл, а сам прислонився до одвірків и став на нас поглядать з укоса. Не вспіли ми доісти закуски, а повозка вже й туркотіла під рундуком. Ми вийшли. Років пятнацяти хлопець, кучерявий и краснощокий, сидів за кучера, и ледве здержував ситого рижака. Кругом повозки оступило чоловіка шість, молодих велетнів, схожих и між собою и на Федора.

— Се все діти Тхорові, — завважив Полутикин.

— Все Тхоренята, додав Федір, що слідом за нами вийшов на ганок, — та и ще не всі: Потап в лісі, а Сидір з старим до міста поіхав. Гляди-ж, Василю, обернувся до мапталіра: духом замчи, — пана везеш! Тільки дивись на баюрах тихше, а то и повозку знищиш и паньске черево погамуеш!

Тхоренята зареготались од глуму.

— Підсадіть Звіздочота! — гукнув поважно Полутикин.

Федір з радостю підняв в гору оскалену собаку и положив в повозку. Василь торкнув важками. Ми заторохтали.

— А се моя контора, сказав Полутикин, показуючи на низький маленький будинок. — Хочете зайти?

— Добре.

---

*) Суздаль уславився своіми недоладними, на лубках різаними, картинами, котрі в рідкій хаті кацапскій порозвішані по стінах.

Digitized by Google

— Тепер вона без діла, — каже, зізаючи: — а все таки подивитись годиться.

Контора в дві кімнаті — пустісенька. Сторож, сліпий на одно око дід, прибігає з задвірку.

— Здоров, Мінявич! каже Полутикин: — а де вода?

Сліпий дід скрився, а трохи з годом вернувся з пляшкою води и з двома стаканьцями. Ми випили по шкляньці, а дідусь у пояс нам кланявся — „на здоров.“

— От, тепер, — каже мій товариш, — здається, и їхати можна! — А тут, каже, у сій самій конторі, я продав купцеви Алилуеви чотири десятини лісу за дуже добру ціну...

Посідали ми в повозку, а згодя півгодини, въїзджали и на паньский двір.

— Скажіть мині, будь ласка, — питаю я за вечерею Полутикина: чого у вас Тхір живе окроми од других ваших крепаків?

— А ось чого: він у мене мужик розумний. Літ двацять пять назад, згоріла єго хата. От, и приходить він до мого покійного батюшки: — Дозвольте, мов мині, Миколай Кузьмич, оселитись у вашому лісі на болоті. Я вам платитиму чинш добрий. — На що тобі оселя на болоті? — питав єго мій батько. — Та так каже.... Тільки вже, паночку, ви мене незаганяйте ні на яку роботу, а чинш — який знаєте, такий и положіть. — Півсотні карбованців на рік?... — Добре, каже. — Тільки гляди: щоб мині у срок платив!.. — Звісно, у срок... — От, він и оселився на болоті. З того часу и Тхором єго прозвали.

— Ну, и розбагатів? питаю.

— А вже-ж. Тепер мині платить сто карбованців чиншу, а як схочу — ще накину. Я вже ёму не раз кажу: Ой, викупись, Тхоре! ой викупись!... Так — ні! Присягається, клятий, що нічим: немає, мов, грошей... Ге-ж, нема в него!...

На другий день, напившись чаю, ми знову поіхали на охоту. Через село ідучи Полутикин спинив кучера біля низенької хатки и голосно кликнув: — Калинович!

— Зараз, паночку, зараз, — почулося з двору: — лапті підвязую.

Поіхали ми тихою ходою, За селом наздогнав нас чоловік, літ сорока, високий, худий, з одкинутою назад невеличкою головою. Ото й був Калинович. Єго предобре смугле обличе, подзюбане де-не-де ряботинками, з першого разу мині подобалось. —

Digitized by Google

Калинович (я вже потім довідався) що-дня з своїм паном ходив на охоту, носив ёго охотницку сакву, иноді й ружину, наглядав, де птиця сідала, добував воду, збирав суниці, напинав намети, тюпав за паньскими бігунцями... Добродій Полутикин ступня не ступить без него! Калинович зроду був людина дуже весела та тиха; все щось мугикав в півголоса; озиравсь на всі боки; гугнявив трохи; осміхаючись, плющив свої голубоясні очи, и тільки те й робив, що рукою щупав свою рідесеньку, як клиночок, борідку. Ходив він потиху широкими ступнями, злегка упераючись на високий, тонкий ціпочок. Не раз за цілий день він заводив розмову зо мною, услугував мині без підлизованя, а за своїм паном дивився, як за дитиною. — Як заставила нас палюча південна спека шукать прохолоди, — Калинович завів нас в гущовину ліса, на свою пасіку. Він увів нас у хату, прибрану пучками сухих пахучих трав, положив покотом на свіжому сіні, а сам напав на голову сітку, взяв ніж и горщок и пішов у пасіку сцільників вирізать. Ззіли ми теплого меду, запили холодною водою, — та й поснули, прислухуючись — як без перестанку гули бжоли, як лепетало листе без угаву.... Повінув вітер злегенька — и розбудив мене.... Росплющую очи — и бачу Калиновича: на хатнёму порозі сидить и вистружує ножем ложку. Довго любовав я ёго видом, тихим та ясним, як небо вечірне. Полутикин и собі прокинувся. Оже піднялись ми не зараз. Як попоходиш довго та заснеш міцно, — так и хочеться одпочити на сіні; тіло томиться, вид стиха огником паше, якась солодка дрімота плющить натомлені очи... Піднявшись, ми знову пішли бродить до вечера. А за вечерею я ще завів річ за Тхора и Калиновича.

— Калинович у мене мужик добрий, сказав Полутикин: — щирий и на послугу здатний! Однако господарство не до ладу в ёго.... Правда, и я таки ёго одбиваю: що-дня на охоті зо мною... Сами судіть — яке вже тут господарство!...

Я вгодився, и ми спать полягали.

Завтра Полутикину треба було до міста іхати — з сусідом Пічуковим судитись. Уорався сусід той в ёго поле, та на зораній ниві вибив ще й крепачку ёго різками. Через те, на другий день, мині довелось поіхати на охоту самому. Перед вечером я завернув до Тхора. На хатнёму порозі мене зострів лисий дід, приземкуватий, широкоплечий, натоптуваний — сам Тхір. Я пильно-пильно подивився на ёго. Обличе ёго натякало Сократове: та-

Digitized by Google

ке-ж невелике, пишковате чоло, такі-ж малесенькі очи, и така саме невеличка кирпа. Ми разом вступили в хату. Федір, як и той раз, приніс мині молока и житного хліба. Тхір присів на ослоні, и поглажуючи свою кучеряву бороду, завів зо мною розмову. Видно було, що він знав собі ціну: и ходив якось повагом и говорив помалу, а иноді з-під довгих усів и підсміювався.

Ми гуторили з ним про сійбу, про урожай, про мужицкий побит... Він мов-би то все згожувався зо мною; тільки потім мині чогось соромно ставало, и я почував, що не те розказував.... Так якось не до ладу виходило! Тхір инчий раз закидав темно — певно з перестороги... От вам зразок нашої розмови.

— Слухай, Тхоре, — кажу ёму: — чому ти не викупишся у свого пана?

— А на що мині одкупатись?... Тепер я свого пана знаю — и свій чинш знаю.... пан у нас добрий!

— А все таки краще на волі! додав я.

Тхір скоса глянув на мене.

— А вже-ж, каже....

— Ну, так чого-ж ти не одкупишся?

Тхір похитав головою.

— И скажи, паночку, чим мині одкупитись?!...

— Е, годі, діду!...

— Піймав Тхір на волю, почав він крізь зуби, мов сам до себе: — хто живе без бороди, той над Тхором и старшинує....

— А ти и собі зголи бороду.

— Що борода? борода — трава: скосить можна....

— Ну, так що-ж?

— А то.... мовляв, Тхір прямісінько у купці пошився... купцям, бач, жите добре, а й ті з бородами.

— А бач! — А ти торгуеш? питаю его.

— Торгуемо по-трохи: масличком, дегтиком... А що, паночку, може звелиш повозку викотить?

„Міцний же ти на язик, — подумав я, — та й чоловік собі на умі!“ — Ні, кажу у голос: — повозки не треба. Я ще завтра похожу коло твого хутора, и сёгодні, будь ласка, дозволь переночувать у тебе в сараі, на сіні.

— Будь ласка.... Чи буде тобі тільки спокій у сараі? Я скажу тобі простирало послати и подушку положити.

Через четверть години Федір з лихтарем провів мене в сарай. Я повалився на пахуче сіно, а в ногах в мене скрутилась

Digitized by Google

собака. Федір пожелав „на добраніч“, ворота рипнули — и зачинились.. Дуже довго я щось не міг заснути. Чую: підійшла під двері корова; важко сапнула двічі; собака помалу загарчала на неі; безрога просунулась мимо, рохкаючи; де недалеко коняка жувала сіно и фиркала... Я не счувся, як и задрімав.

На зорі мене розбудив Федір. Сей веселий, жвавий парубійко дуже мині подобався, — та й у старого Тхора, здається, він був любимчик. Иноді вони один з одного и глузовали любязно. — У ранці, вийшов и дід на зустріч до мене. — Чи тим, що я переночував під его оселею, чи од чого иншого, — Тхір далеко ласкавійше, ніж учора, обійшовсь зо мною.

— Самоварь кипить тобі, — сказав він, усміхаючись: ходім чай пить!

Ми посідали за стіл. Одна з невісток Тхоравих, здорова молодиця, принесла молока горщик. Всі сини по черзі повходили в хату.

— Що за рослий народ у тебе! кажу дідови.

— Еге, одмовив, гризнувши малесеньку кришечку цукру: — ім, здається, нічого жалуватись на мене та на мою бабу.

— Всі живуть з тобою? питаю.

— Всі. Сами хочуть, то й живуть...

— И всі жонаті?

— Ось, один повіса, неженеться, — одмовив дід, показуючи на Федора, що — як и вперше — прислонився до одвірків. — Василь — ще молодий, тому и підождать можна.

— На що мині жениться? — одказав Федір: — мині и так добре. Яка путь з жінки?

— Жінка — робітниця, — гримнув Тхір. Жінка чоловікови — послуга!

— А на що мині робітниця?

— Не то бо й що!... Чужими-б руками жар загрібав.. Знаємо вашого брата!

— Ну, як так, то жени мене. Ага! А що? Чого-ж ти мовчиш?

— Та годі вже, годі тобі, довгоязикий! Ми з тобою панови голову заклопотали. Не бійсь, женю.... А ти негнівайся, паночку сам бач, дитина мала, не вспіло ще розуму набратись!

Федір покрутив головою....

— Тхір дома? — почувся зза дверей знакомий голос — и Калинович увійшов в хату з пучком полевих суниць, що назбирав

Digitized by Google

за-для старого товариша. Тхір привитав щиро Калиновича. Я здивувався и пильно подивився на ёго: признаться, я ніколи не ждав од мужика таких пестощів.

В той день я опізнився на охоту чотирма годинами. Потім того ще тридні прожив у Тхора. Мене обидва товариші задивували. Не знаю, за що я ім подобався, тільки вони мині вірили и не соромились про все розмовляти зо мною. Я слухав все залюбки и все підмічав за ними. — Вони и крапельку несхожі були один на одного. Тхір був чоловік житечний, обхідний, голова, мовляв. адміністраторска, рационал; а Калинович, навпаки, тулився до ідеалистів, романьчиків, вийшов з людей горячих, задуманьців.... Тхір добре розумів що по чому: він и обстроївся, и копійчину нажив, він и з паном гаразд, и з старшиною; Калинович и з лаптів невилазив, — перебивався то сяк, то так. Тхір мав велику сімю, и слухняну, й согласну; а в Калиновича колись була жінка, що боявся ії, а дітей не було й з-роду. Тхір наскрізь бачив добродія Полутикина; Калинович оступався за свого пана. Тхір любив Калиновича и помагав ему у пригоді; Калинович любив и поважав Тхора. Тхір говорив мало, шутковав, а більше собі на вус мотав; Калинович розмовляв палко, хоч же и він не щебетав соловейком, як той пащекун-фабричний.... Оже и Калиновичу дещо далось, чого й сам Тхір не зрікався. Калинович умів кров замовити, переполох вилити, щенята посколювати, червей вигнати; у него и бжоли водилися, та й так він легкий був на руку. При мині Тхір просив Калиновича завести на стаю тільки що куплену коняку — и той з пишною повагою послухав старого недовірка. Калинович ближче був до натури; Тхір — до людей, до громадяньства. Калинович не любив міркувати, и всему вірив сліпуючи; Тхір опанував життя и дивись на него поглядом насмішника. Він багато бачив, багато знав, и я в него навчився нетрохи. Наприклад: я довідався з ёго розмови, що кожне літо, перед косовицею, по селах котить якась комедна повозочка, а в тій повозочці сидить чоловік, в кацтанку, и продає коси. На готові гроші бере рубля и сороківку, або півтора рубля, а набор — три рублі, або й карбованця. Оже всі люде беруть набор. Тижнів через два чи там три, купець вертається в село и виправляє гроші. У хліборобa як-раз овесець скошений — цевно заплатити в чим. От и й йдуть вони у шинок з крамарем, та там собі й рахуються. Деякі пани здумали було самі, на готові гроші, куповати коси, щоб роздавати крепакам набор без баришу, — куди тобі! Не тільки

Digitized by Google

людей не задовольнили, а де-хто аж засумував.. Як таки людем не дістанеться брязкати в косу, прислухатись до неї, перевертати її в руках, и двацятий, може, раз запитувать дурисвіта-крамаря: „Оже, крамарю, коса, здається, не зовсім?..“ Так само буває, як и серпи купують.

Тільки тут баби в діло втручаються — и так иноді доперчуть самому крамареви, що за-для їх же користи він и любить їх мусить. А більш всего́ жінкам достається ось чого. Ті, що на папірні заробляють, розсилають скуповать ганчірки по селах особних людей, що по де-яких повітах прозиваються „орлами“. Бере такий „орел“ у хазяїна сот-дві грошей — и йде на здобич. Оже він добуває не так, як та пляхетна птиця, що од неї пішло его имя: він не нападає сміливо, прилюдно. „Орел“ той рабує хитрощами та лукавством. Покине він свою повозочку коло села, де-небудь в кущах, а сам и піпов по-за дворами, та по-за хатами, немов прохожий, або так собі швендає. Жінки нюхом чують, що, „орел“ наближається — и прокрадаються на зустріч до него. Тут собі швидко и торг справлять. За кільки там мідяних шагів оддає жінка „орлови“ не тільки всяку непотрібну ганчірку: а нерідко навіть и чоловічу сорочку, и свою юпку. А в останню годину жінки дійшли до розуму и сами себе обкрадати часто, нишком та тишком, щоб чоловіки не знали, за безцінок, збувають кужіль, особливо „замашки“. Отак „орли“ розширили, розпросторили свої промисли! Ну, та й чоловіки ушей не порозвішували. Тільки дійде здалека чутка, тільки підглядять, що „орел“ прибув, — швидче за пересторогу, за кару... Та й справді: чи то-ж не зневага?... Продавать кужіль їх діло, а не бабське!... Та вони таки й продають его — тільки не в місті, куди ще треба плуганитись, а заіжжим крутіям, що терезів за собою не возять, а пуд щитають в сорок жмень. А хіба не звісно, що за жменя, що́ за долоня в русака, — та ще тоді, як він прийметься з щиростю!

Таких переказів я, чоловік на селі бувалий, до-схочу наслухався. Оже Тхір не все тільки сам розказував: він и мене багато роспитував. Довідавсь він, що я бував за границею — его цікавість розпалилась... Калинович и собі не одставав од товариша. Тільки Калиновичу більше всего подобались описи натури, гір та падивод, невиданих будинків, великих городів, а Тхорова думка зачіпалась на урядових порядках, ему хотілось довідаться — як люде живуть, и він все те перебирав по черзі...

Digitized by Google

– А що, паночку: чи й у них так само, як и в нас, чи инак?.., питає. „Розкажи, паночку — як?“ — „Ох, Господи, воля твоя!“ скрикнував Калинович: слухаючи моє оповідане. Тхір мовчав, насупив густі брови, и хіба коли-не-коли, запримічав, що „се, мов, нам не годилось би, а от-се — гаразд, се — порядок.“ Всего, що він мене роспитував, я переказувать не буду, та й ні для чого. Я тільки з нашої розмови вивів те, чого, мабуть, не ждав читець, — що Петро Великий був питомий руский, — руский у своїх реформових справах! Руский чоловік так вірить у свою силу та міць, що він не од того, щоб и перемогти и переломить себе: він не дуже озирається на свое бувале, а сміляво дивиться вперед. Що гаразд — те ему й до вподоби; що розумне — оте ёму й подавай, а звідкіля воно йде — ему однаковісенько. Его здоровий розум залюбки покепкує над сухоребрим німецким мудрованем; оже й німці — мовляв Тхір — люде цікаві“, и де-що в них перенять, де чому повчитись він не од того. — Тому, що Тхір був крепак не абнякий, а справді мов чоловік вільний, — він багато балакав зо мною и про те, чого з другого ніяким коромислом не витягнеш, — як кажуть селяне — жорнами не вимелеш. — Од Тхора я вперше почув просту, розумну річ рускаго крепака. И знав він, по своєму, багато, хоч був и неграмотний. Калинович читать умів. „От сему ёлопу придалась грамота, закидує Тхір: — у ёго й бжоли з роду не мерли!“

— А дітей своїх ти грамоті вчив? питаю.

Тхір замовк.

— Федір знає, — каже трохи згодом, подумавши.

— А другі?

— Другі не знають....

— Чому?

Дідуган нічого не одмовив и перемінив розмову.

Одначе, хоч він и розумний був, водилось и за ним багато недоладнёго, забобони всякі. Він наприклад, всім своїм серцем жінок ненавидів — и у веселу хвилю потішавсь, глузував над ними. Его жінка, злюща баба, цілий день не злазила з печи, — и тільки те й робила, що бурчала та лаялась. Сини й жодної уваги не звертала на неї; за те невісток она держала під страхом божим. Не даром у пісні свекруха співає: „Ой що ти за син, що за сімянин, — жінки не повчиш, невістки не бап....“ Рав я здумав був уступиться за невісток, хотів Тхора розжалувати... Куди тобі! „И охота вам таким... хто знає чим клопотать себе, ска-

Digitized by Google

зав він: най баби сваряться... Їх як розводить, то гірше... не варт и рук калять!"

Иноді злюща баба, як несамовита, злазила з печи, кликала з сіней дворняжку: „на! на! цю-цю, цю-цю!" И давай її мастить кочергою по сухій спині... Або вилізе на піддашше з хати — и ну лаяться з кожним, хто йде мимо. Тільки свого чоловіка й боялась и як було Тхір гримне на неї, — вона зараз на піч до себе.

А найбільш цікаво було мині, з життя людей сих, слухать, як Тхір и Калинович почнуть змагатись за свого пана.

— Ти, каже Калинович, не зачіпай его в мене!

— А чому він тобі чобіт не справить?... змагається Тхір.

— Що чоботи?... На-що мині чоботи? Я мужик...

— Та ось и я мужик, а бач...

На сім слові Тхір задерав ногу до гори и показував Калиновичу чобіт, попитий, певно, з шкури мамонту.

— Ет, що й казать! Хіба ти наш брат?... одказує Калинович.

— Ну, хоч-би на лапті дав: ти-ж з ним на охоту ходиш, мабуть, що-дня лапті...

— Він мині й дає на лапті...

— Еге-ж, торік якось дав двацятку...

Калинович з серця одвернувся, а Тхір собі регочеться, и его малесенькі очи зовсім поховались...

Калинович дуже гарно співав и програвав на балабайці. Тхір бувало, слухає его, слухає, — схилить голову на бік, та давай и собі підтягать жалібно... Найбільш подобав він пісню: „Ой доле моя доле!" А Федорови и на руку: тут він було и переслузує з батька. — И чого, тату, розжалувався? — А тато схилить на руку голову, підопре щоку, заплющить очи, — та так жалуєсь на свою долю!.. За те другим часом не було чоловіка, працёвитійше его. Він знай було порпається над чим-небудь: або повозку направляє, або паркан підпирає, або упряж лагодить. Оже великої чистоти він не заводив у себе, и раз на мої доріки одмовив, що „хаті треба житом пахнуть!"

— Подивись, допікав я, як чисто у Калиновича в пасіці.

— Бжоли-б не стали, паночку, жить, — одказав, зітхнувши.

— А що, питаю раз мене: — у тебе батьківщина є?

— Є.

— Далеко?

— Верстів сто.

Digitized by Google

— А що-ж ти, паночку, живеш на батьківщині?

— Живу.

— А більше, мабуть, ружиною тішишся?

— Признатись більш.

— И добре, паночку, робиш. Стріляй собі тетерюків на здоровля, та частійш міняй приказчика.

На четвертий день добродій Полутикин прислав за мною. Не хотілось мині кидати діда. Одначе ми з Калиновичем посідали в повозку.

— Ну, Тхоре, прощавай! бувай здоров, сказав я... Прощай, Федоре!

— Прощай, паночку, прощай! в нас не забувай.

Ми поіхали. Зоря тільки що займалася.

— Завтра гарна погода буде, кажу я, дивлячись на ясне небо.

— Ні, дощ буде, — одказав Калинович: — утята недаром полощуться, та й травою дуже пахне.

Ми въіхали в кущі. Калинович заспівав стиха, на переді сидячи. — и пильно-пильно задивився на зорю...

Другого дня я покинув гостёвиту оселю Политикина.

ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ.

(Денниса з-над Серета.)

Тепер життя якесь таке мрачне, гірке та квасне, що хотівши троха розяснити ум та серце, то треба черпнути черпаком памяти в пучину думі, в котрій ще десь там на дні згадки з кращих літ, ніби золоті рибочки в саджівочці, живі та веселі плюскають ся. От вам на примір таке.

* * *

Був собі один, чоловік дуже добрий; можна було его чогось полюбити тай сердечно з ним жити гей брат з братом. Звірив ся ему бувало з того, що та болить, то тя потішив; а ніколи не зрадив. При тім и пожартовати знав, а сміяв ся здоровезно на все горло; при обіді або при вечері не дармував вам нечинно

*

Digitized by Google

сидючи; де-там, живаво забирав ся до печені або до перогів або там до чого, — а и вином не гордив або пивом, коли було, та ще добрим. Отже и лице его було повне и румяне як місяць, коли сходить на повни, — и веселе, — а весь постав тіла був круглий а повний, як виточений; на животі лиш трохи більше гей здутий;... а коли додам, що зросту був невеличкого, то вам и образ его, гейби намальований.

То одно дивно, що якось з ним а часто и з него самого жартовати ся хотіло; — а коли який жарт вдав ся, то він за се не гнівав ся, довго лиш наразу осердив ся, а віттак знов «добрухав ся.... Мав він свої ще инші слабости, бо хто ж без них; — а одна з них така найважнійша, що бувало як що ему в кого сподобаєть ся, чи там зигарок, або футро, або що таке инше, то вже вам не дасть супокою, аж доки ему его не відступите, не відпродасте, не переміняєте, хоть-би зі значною его стратою... При тім був чоловік легко довірчивий; тому не раз не два лукаві люде его ошуковали; а що річ також дуже дивненька, що лишь де на світ коли вирушив ся, то лиха пригода за ним слід в слід йшла, такой гейби его непускала ся. Послухайте лиш, коли воля.

I. Виізд до Черновець.

Одного разу вибрав ся наш пан Б. (так его будем звати) літом до Черновець, щоб, гей то кажуть, світа побачити; бо цікавенькій вам був, и подорожувати любив. Ну гаразд, приіхав, заіхав до гостинниці, забавив в місті день чи два дни, поорудував, — тай взяв виберати ся домів. Тлумок его гаразд випханий накупленими товарами стояв на-серед покою, лишь его до брички впаковати, — бо тогди бачите ще не іздили желізницею; — на тлумоку плащь, шляфрок, парасоль червонний, — и все готове...

Пригадав собі небіщик, дай му Боже небо, що му треба запалок на дорогу. Махнув отже чим скорше до міста, лишивши ключ у дверёх, а фірманови казав коні в шори уберати, запрягати и виіздити. Приходив назад засапаний, бо парно було на дворі, а коні ще не виіхали були, и бачить, що якійсь там иде з чобітьми під пахою; було іх може пар зо шість або и більше.

— А де ти идеш з чобітьми? кликнув на него....

— Той: Иду іх чистити, пан-отченьку!

Digitized by Google

— То возьми-ж и мої, а спішись чим скорше, бо я в дорозі; а я за тим часом посиджу на лавочці; чей до тої хвилі и мої коні будуть запряжені....

Незнакомий ззув з пан-отця чоботи, загорнув під паху до тамтих, тай пішов...

Чекає наш богатир на чищені чоботи, чекає; минула чверть години, одна и друга;.. Фірман давно вже виїхав и жде на пана та не дожидається; коні вуха поспускали, — а чоловіка з чобітьми Біг має... Силкує пан Б. всіх кельнерів та сторожів гостинниці від найстаршого до наймолодшого; обзирає, допитує, не було такого... А то по просту був вам злодіяка, котрому оттак в руки віддав сам чоботи.

Ну мара бери чоботи, гадає собі наш пан Б.;... а десь там другі у тлумоку;... иди та розпакуй!... гукнув на Фірмана.

А деж тлумок? питає Фірман.

Або ти его до брички не спакував?..

Та мені єгомость нічого не казали.

Но то є в хаті;... біжи-ж, а швидше, бо нам ще нинька далека дорога, як се може бути так без глуздів вибераючись в дорогу, щоб тлумока не запаковати... Та чи тобі дурню все треба у руки пхати!...

Иде Фірман до хати; шукає тлумока; дасть Біг тлумока;... а и плаща не ма, що на нім лежав и парасоля, що на плащи стояв.... Все добрі люде в білісінький день позабирали, бо наш пан-отець, бачите, оставив був ключ у дверёх станції, до міста идучи...

Ов паденьку мій нещасний, щож я тепер вдію?! скрикнув він гей не своїм голосом. А тут и пулярис з грішми лишив ся в тлумоку, а в прибочнім ворочку ледви зо два чи три риньских плентало ся. Розплатив ся він з гостинником, — и не лишило ся ему лишь один срібний (бо тогди ще такі бували на світі) сороковець. З тим-то сороківцем в кишени и в старих патинках на ногах, що си був від кельнера пожичив, виїхав наш богатир з Черновець, гіркі мисли в душі, а чувства в серці плекаючи, що так нещасно закінчила ся его сеторічна в світ екскурзия.

Digitized by Google

II. Чудесна шапочка.

Був пан Б. в однім домі, як то кажуть на візиті. Не застав газди в дома, лишь саму молоденьку паню, що свому мужеви дуже гарну ранну шапочку ріжнобарвними шовками та пацёрками вишивала. Наш отець як побачив сю шапочку, то так єму вона сподобала ся, що незнав як іі хвалити, тай якби то собі такоі шапочки дістати. Коли се газдиня бачить, каже до него: Та знаєте що панотченьку, накупіть шовку, пацёрків, та й чого там треба; то я вам вишню таку шапочку... Пашь Отченько зрадів дуже, мало що сю паню не взяв по руках цюлювати, виняв з калитки десятку тай каже: „Та вже ви моя красна пані, будьте ласкаві закупити, де чого треба, а коли не стане, то я ще додам, — бо я таке куповати не вдам... та лишь будьте ласкаві роботу приспішити, прискорити, бо я з нудьги не видержу.... Пані усміхнулась тай сказала, що ся робота не скорше буде готова, як за шість неділь...

Поіхав пан Б. домів, в гадці розбераючи, який то він буде щаслив, коли то він таку шапочку хорошеньку одержить....

Минає тиждень по тижневи, а все якось так ліниво идуть тоті тижні, якби на перекір нашому нетерпеливому отцеви Б.; на конець переменули; надійшов семий, а наш пан-отець висилай чим скорше гінця на почту, чи не має до него якого пуделочка... Було то в місті Б.; почмістр там був-то голова штудерна, тай великий фігляр. Що то може бути за пуделочко, думає ся він. Пошукав між пачками,... не було,... відправив гіньця з порожними руками, тай на тім стало-ся на сей раз.... Але ба гонець приходить що почти, а все за пуделочком;... та й напосліди вже почмістрови се наприкрило-ся,... а почмістри, як знаєте, також не дуже терпеливі. Офукнув-ся отже на післаньця тай каже: Дай ти мені раз чистий покій з твоім пуделочком а твому панови скажи, най вже більше по него не присилає; а коли воно приіде з почтою, то я сам до них в той час відішлю....

Пішов післанець, а ось на другий, чи на третий день приіздить почтою пуделочко, обшнуроване, обпечатане, тай з адресою до самісінького пана Б....

Обапрає почмістр се пуделочко на всі боки, тай каже сам до себе: „Ба! а щож в нім є?... виджу якась жіноча рука адресу писала.... Ей паночку! щось тут бачу непутного ведесь!“ Віттак

Digitized by Google

не надумуючи-ся довго, обдер печати, обкраяв шнурочки, тай давай в пуделочку бушовати... Але як ни здивував-ся, коли побачив прехорошу вишивану шапочку з кутасом, що як мак пестріла-ся всілякими краскамі, то червоними то синими, то білими ба и жовтими, а все так удачно, що й хибаби... Гей, гей, подумав — собі: „та — ся шапочка мені скорше придалаб-са, та не монахови законному... Ну щож, як є так «, треба спаковати и відослати...

„Але — ба не відошлю,“ най потерпить трошечки; добре він мені надоів з тими післаньцями.“ Сказав, тай взяв чим скорше з паперу таку трийграняту шапочку ліпити, якою то малі діти в жовняра грають-ся; наліпив з одної сторони пасок червоний, з другої зелений, на верпок встромив пірце з когута; а вітгак завив шапочку в три чи в чотири папері, вложив в пуделко, обкрутив шнурками наліпив печатей почтових чи-мало,... и вислав своїм почтиліоном до отця Б...

Припадок хотів, що саме тоді була одна пані у отця Б. з орудкою; либонь чи не за сином школярем прийшла допитоватись, бо отець Б. був проводиром школи народної в місточку Б.... Приходить почтиліон и вручає отцю Б. пуделочко разом з рецеписою... Як не скочить наш пан-отець, повен втішної радости до пуделочка, як не возьме шнурочки на нім розривати, печати віддерати,.. а почтиліонови — такой дав білісінького сороківця за дорогу.... Сеся пані, що там була, сама розцікавила-ся, таке бачучи, тай каже: „Пан-отченьку, позвольте, щобим я се таком побачила; щось там мусить бути гарного та дивного, що ви ось так ним сердечно втішаветесь?...„

Ой справді гарного и чудового, на котре я ждав ве два місяці; най но побачите!“ И взялись обоє пуделочко чим-скорше розбирати, папері розвивати, — и ось о чудо! з паперової обслони блиснула шапечка дитиняча з пірцем когутиним!...

Нашого пан-отця з сорому и гніву мало дур не взяв ся,... а и пані, не знав, що об ділі думати, зібрала-ся тай мовчки вийшла з хати!...

Але тут може в чверть, може в пів години, як нашь богатирь з першого гніву висапав-ся,... хтось пукає до дверей.

„Прошу війти!“ обізвав-ся не конче пріятний голос отця Б. з комнати.

Отвераються поволи двері, а через невеликій отвір вказала ся рука почтіліона з правдивою шапочкою...

Digitized by Google

Як лютий звір на свою добичу так кинув-ся отець Б. до шапочки; але почмістр чим скорше руку з комнати вихопив, двері замок, и сам притис-ся до дверей, сильно їх собою завалюючи.

Пустіть, кричить пан-отець люто з комнати...

Не пущу, відзивається сміло почмістрь з-за дверей, аж доки в гніві не усмеритесь...

„Но то щож маю робити?“ відзивається вже лагіднійше пан-отець з кімнати.

Идіть до вікна, сядьте на канапу, и сидіть тихо, аж я вам шапочки не вручу; бо инакше возьму з собою, тай пропаде.“

Не ма що робити, треба послухати, бо з почмістром, то не з Грицем справа! подумав-си отець Б., тай nolens-volens пішов під вікно гей непишний сидіти.

Почмістр, бачучи через дірку від ключа, що в комнаті ділало́-ся, отвирає знов двері з проволоком и впихає в отвір руку з шапочкою.... отцю Б. очи заіскрились — страсть опановала душу, прозабув на обітницю, и знов кинув-ся бистро до шапочки. Почмістр цофнув зновь руку, и завалив собою сильно двері.

В-друге повторила-ся тота сама комедія, що була перше,... аж отець Б. на правду утихомирився, и на канапі гречно сидячи, видержав;... аж тогди вручив ему почмістр шапочку, котрую маючи в руках отець Б. так зрадів, так утішив ся, що простив почмістрови его штучку,... и знов оба були дальше в дружескій згоді, як перед тим...

Критично-естетичний погляд на декотрі поезиі

Тараса Шевченка.

И живим, и мертвим, и ненарожденним землякам моім в Україні и не в Україні мов дружнє посланиє.

„Аще кто речеть, яко люблю Бога, а брата своего ненавидить, ложь есть.
Соборн. Посл. перв. св. Ап. Іоан. гл. 4. ст. 20.

У славнім сім посланію промовив Тарас огненним словом до своіх земляків, хотів бо їх загріти до патриотизму и брато-

Digitized by Google

любив и бажав цілим серцем, щоб вони полюбили правду. Тоді то „заснула Україна, буряном укрилась, — дітям надію в степу оддали, а надію вітер в степу розвіяв.“ (I, 62—63). Сумно и невесело було на широкій Україні. Від того часу, як Січ зруйновано, пани-козаки звелись и зледащіли зовсім, а прості козаки робили панщину, — загибали у панів в ярмі неволі. Пани-козаки покидали свої хутори и жили в столиці, де на великому світі гуляли а иноді и европейскою політикою займалась; коли же їм в Петербурзі наскучилось, то мандрували в Німеччину або у Францію, відки привозили новий зарід до загибелі моральної. Справедливо називав Шевченко тих панів „грязь Москви, варшивське сміття“ (I, 13), бо „як-би росказать про якого-небудь одного магната историю-правду, то перелякать саме-б пекло можно, а Данта старого полупанком нашим можно здивувать.“ (II, 118). Віттак „панам лукавим на що здалась козацькая великая слава?“ (II, 121.) Такі пани поглядали з призирством на простих своїх братів, що втративши свободу-волю з розпуки и нудьги горілкою недолю свою запивали. Але-ж и ті прості козаки тямили про давну славу батьків, — и вони могли нераз собі таке погадать:

Була колись гетьманщина,
Та вже не вернетця;
Було колись панували —
Та більше не будем...
Тії слави козацькоі
Повік не забудем. (II, 6.)

А тепер! Погані пани „правдою торгують и господа зневажають; людей запрягають в тяжкі ярма...“ (I, 9.). Всюди лиш неправда и недола! На Україні сумно и невесело:

Зажурилась Україна —
Така ii доля!
Зажурилась, заплакала
Як мала дитина.
Ніхто ii не ратуе —
Козачество гине;
Гине слава, батьківщина —
Не має де дітись;
Виростають нехрещені
Козацькиі діти. (II, 7.)

Digitized by Google

На таку Україну поет не міг рівнодушно поглядати, — не міг дивитись на свою рідну неньку, що „обідрана сиротою понад Дніпром плаче“ (I, 198); про-те тоді як пропадав у степах Киргизких відважився він таке написати:

„Погано дуже, страх погано.
В оцій пустині пропадать:
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакать и — мовчать.
(II, 243.)

Сумному тому розкладови животних сил в організмі нещасної України треба було конечно якось зарадити. Голос звичайного чоловіка був би ту гомоном покликуючого в пустині: при тім страшнім розстроєню життя морального мусив виступити перед! зворовленим товариством якийсь муж з духом віщим, - апостол правди и науки. И забрався Шевченко до діла великого: бажав бо зъелектризовати всяке козацтво — панів и муживів — в їх зруйнованій и заковязлій жизні, щоб віттак просияв опять світ ясний, невечерній.

Мудро обрав собі поет форму послания, по-за-як писанем дидактичним хотів земляків поучити и щирою наукою виратувати з затрати народної. Однако се послание ріжниться від звичайного листу поетичного тим, що наш поет в тенденційнім сім письмі з огненним словом до земляків звертається и не наблюдає того супокою, який появляється в поезії дидактичній. Про-те послание Шевченкове взноситься по-над щоденну дидактику, бо представляється нам у словах таких, які хиба лише один раз на кілька віків виголошуються пророками народними. Коли-ж всюди у всякому організмі гніздиться зарід смерти, то треба поетови озватись словом громовим, треба затрубіти неначе трубою архангела, щоб не тілько живі схаменулись, але щоб и мертві батьки лукаві зачули в домовині той поклик пророчий, по чім ненароджені земляки одвітно тому наказаню могли-б уже уладити своє житє. В сему посланию висказав отже поет так високі и гарні гадки, що воно може називатись его заповітом, списаним для всёї будущої жизни нашого народу.

Поет поставив навперед мотто из письма святого, де приказується братолюбие — „се добро найкращее на світі“ (I, 41.) И віттак стьв писати своє дружне послание, висказавши в первім уступі, мов-то в виді пролога мисли основні, котрі опісля дальше розвивае.

Digitized by Google

Навкруги поета неволя и недоля! День-в-день пани правдою торгують и Господа зневажають, бо людей запрягають в тяжкі ярма, орють лихо, лихом засівають, — та цьож? хоч мучать своїх братів, то и вони самі „добре ходять в ярмі" (I, 14.) — „міняютця кайданами." Довелось до того, що козаки-мужики навикли до такої своєї долі. Мав-би-ж поет рівнодушно споглядати на таку руїну? Ні, він плаче день и ніч на роспутях велелюдних у столиці, хоч и ніхто не бачить и не знає ёго,—всі оглухли, не чують! Лукаві недолюдки напосілись на жизнь простого люду, и про-те в Холодному ярі (I. 56.) поет питається їх:

Голодні ворони!
По якому правдивому
Святому закону
И землею всім даною
И сердешним людом
Торгуєте?...

А в думці XXXIV (II, 243.) звіщає Шевченко про неволю мужиків ось-таку гірку правду:

— „Скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві.... Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини"...

Сесі недолюдки орють отже лихо, лихом засівають... а що вродить? Які-ж будуть жнива? На се відповідає Тарас тамо у сему посланню (стор. 11.) и грозить їм страшною местю. Але ту гамує він еще свою страсть душевну, и засилає над тими панами такий сердечний заазив:

Подивітця на рай тихий
На свою Україну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розуйтеся, братайтеся!

А по-за-як тоті діти юродиві покидали часто рідну землю та й перлись за границю, де нової роскопі собі шукали: то новий апостол правди и науки каже дружнім словом:

Digitized by Google

У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
И на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті — своя й правда,
И сила, и воля! —

Віттак з горячому патріотизмі підносить, що „нема на світі України, немає другого Дніпра."

„Там (бо) місяць, там сонце ясніше сяє,
Там з вітром могила в степу розмовля.
(I, 203.)

Порівн.: Здавтця, кращого немає
Нічого в Бога як Дніпро,
Та наша славная Країна.
Дум. XXXIV. (II, 242.)

Але пани-недолюдки пруться на чужину, в Німеччину и у Францію, шукати якогось братерства братнёго... Та й найшли се добро, — бо принесли з чужини в Україну великих слів велику силу,—та більш нічого! Який же з того хосен, що вони у Франції переймились вольтеріянизмом, — що в Німеччині довідались про філозофічні системи Фіхтого и Геґля? Кричать вправді, що Бог создав їх не на те, щоб поклонялись неправді, — але-ж ті недоуми, що занапастили у себе божий рай (II, 122.) хилять-ся перед неправдою як и хилились, и знову шкуру деруть з братів невірних, гречкосіїв...

У гніві справедливім озвався отже поет до них на іншому місци ось-так:

И звір того не зробить дикий,
Що ви, бючи поклони,
З братами дієте. Закони —
То вам байдуже; — в добрий час
У Київ їздите що-року,
Та сповідаєтесь, ні вроку
У схимника.
(II, 152.)

Digitized by Google

Ту не задить замітати, що поет огидні норови лукавих панів в образах страшних нераз представив. Сюди відносяться вимінні сесі поезиі: Княжна, поема (II, 139—151) Марина (II, 152—161); Варнак (162—167); Мати покритка (187—189), и т. п.

Дивно-то діялось! такиі пани бавились ліберальними теоріями Запада Европи, а між тим старалисъ зацитькати занепокоєну совість іздячи що-року у Київ, де сповідалисъ у схимника! Таких лицемірів ненавидів Шевченко чи-мало, и про-те рад був-би, щоб воии забрали з собою в чужину и всю мізерию — дідами крадене добро, та щоб остався сиротою Дніпро зі святими горами. Як бо се сталося-б, була-б широка Україна чистою и вольною.

Поет дізнавшись в житю своєму від панів багато лиха, заворушився и закипів жаром огненним, коли тільки про них став згадувати: тоді тратив рівновагу в настрою душевнім та й писав и таке, що зовсім не було естетичним. От, и на сему місци метнув він на тих недолюдків страшне проклятство:

„Ох, як-би то сталось, щоб ви не вертались,
Щоб там и здихали, де ви пропали!
Не плакали-б діти, мати-б не ридала,
Не чули-б у Бога вашої хули,
И сонце не гріло-б смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі.

Але-ж сим проклятством Тарас не вдоволяється; про-те громовим словом покликує:

Схаменітця, будьте люде,
Бо лихо вам буде!

И звіщає опісля, що незабаром роскуються заковані люде, що настане суд. Поет не перебирав ту у словах, але грозить местию, яку колишні гайдамаки на своіх ворогах заявили; каже бо:

— Заговорять
И Дніпро и гори,
И потече сто ріками
Кров у синє море
Дітей ваших, и не буде
Кому помагати...

Digitized by Google

Відай схаменувся и сам поет, що над міру уніссн гнівом проти тих недолюдків; про-те гамує свою пристрасть и пише спокійнійше:

Умийтеся; образ божий
Багном не скверніте,
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тілько, щоб панувать...

Ледви-ж спімнув про пановане, так и стременувся, та й на-ново запалав гнівом проти пянів. „Не дуріте дітей ваших," каже поет, — „не дуріте, що вони на те тілько, щоб панувать:"

Бо невчене око
Загляне ім в саму душу
Глибоко, глибоко!
Дознаютця небожата
Чия на вас шкура,
Та й засядуть, и премудрих
Немудрі одурять!

Коли-ж поет вилляв усю жовч против мучителів, то успокоївся майже зовсім, и неначе погадав собі, що послание его має бути таки справді дидактичним. До писаня дидактичного навели его вже послідні слова, котрими загрозив, що премудрих немудрі одурять. Отже прилучилась ёму найліпша нагода, писати до земляків, щоб взялись щиро до науки. От, ёго слова:

Якби ви вчились так як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо...
„И ми — не ми: и я — не я,
И все те бачив, все те знаю,
Нема ні пекла, ані раю,
Нема и Бога; тільки я, —
Та куций Німець увловатий,
Та й більш нікого...

Шевченко радить землякам, щоб з наукою завитала у них мудрість своя, а не чужа, німецька. До приняття мудрости ні-

Digitized by Google

мецкої пани-Українці не були ще приспособлені, а опроче культура чужа могла-б таких недолюдків зробити каліками моральними, по-за-як вони ні мови рідної, ні історії не знали. Словами „и ми — не ми, и я — не я" сказав поет, що ті пани-пройдисвіти любувались в німецкій философії Фіхтого. Звістно-бо, що Фіхте між іншими таку тезу був поставив: „Das Ich setzt sich als bestimmt durch das Nicht—Ich." Розуміється, що такі недоуки, полизавши дещо німецкої философії, всяку віру в Бога мусили втратити. От, и жерело ужасного нігілізму, що в деяких верствах вищого и середнёго товариства в Россії неначе джума пагубна шириться.

На таке мудроване, що в підметовім *я* всяке истноване концентрується, завдає поет лаконичне питанне: „Щож ти таке?" Але трудно, щоб той, котрий нічого не знає, самостійну дав відповідь. Про-те каже запитаний: „Нехай Німець скаже; ми не знаєм." Віттак говорить поет иронічно:

Оттак то ви навчаетесь
У чужому краю!
Німець скаже: „ви Моголи," —
— „Моголи! Моголи!
Золотого Тамерляна
Онучата голі!"
Німець скаже: „ви Славяне!"
— „Славяне, Славяне!
Славних прадідів великих
Правнуки погані!

Справді сумно, що тоті недоуми не знали, чи вони Моголи, чи Славяне! Скаже Німець, що вони Моголи, те вже и притакнуть: Так, ми Моголи! Але-ж до того дуриого одвіту, прилучає поет и свою иронічну замітку: „Золотого Тамерляна онучата голі!" Як же скаже Німець: „ви Славяне!" то без намислу знову гукатимуть: Справді, Славяне! И опять додає Шевченко до того емфатичного оклику свою иронічну замітку: „Славних прадідів великих правнуки погані!" Найбільше же дивовижним було се, що ті недоуми, незнаючи свого роду, питали Колляра и Шафарика и Ганку, та й перлись у Славянофіли, ба, вони знали всі мови славянского люду, а тільки с в о є і не вміли! З-за-того Тарас не може вгамувати свого сарказму, та й в уста тих калік моральних вкладає ось-ті слова:

Digitized by Google

— Колись будем
И по своєму глаголать,
Як Німець покаже,
А до того й історию
Нам нашу розкаже.
Оттоді ми заходимось!

Але-ж и готова відправа Шевченкова на ту дурну речь:

Добре заходились
По німецькому показу,
Та й заговорили
Так, що й Німець не второпа,
Учитель великий,
А не то, що-б прості люде...

Юродивим сим мудрагелям хоче поет до волі посміятись; про-те каже, що вони лише кричать росправляючи о філософиі, котрої зовсім не розуміють. О гармониі правив уже Питагорас а опісля именно Лейбниц и Фіхте. Тілько годі затаіти, що поет, не учившися за-молоду нічого систематично, тоді виражається неясно, коли висшою якоюсь наукою хоче пописатись. От, и ту згадує про гармонию, снлу и музику. Се справді нісенітниця! Але-ж тим не дорікаємо великому поетови: та-же и на ясному сонці бачимо якиісь плями, а однако світить воно чудовим и животворним сьяевом... Заблудивши на хвилиночку в невластивих собі сферах, поет, спімнувши про историю народну, станув опять поміж своіми земляками, котрі чванились тим, що іх история є поемою вольного народу! Дивно! тоті пани-козаки не соромились своіх лукавих батьків ставляти по-над римских Брутів и Коклесів, коли чванились:

Що ті Римляне убогі?
Черт-зна що, не Брути!
У нас Брути и Коклеси —
Славні, незабуті!
У нас воля виростала
Дніпром умивалась,
У голови гори клала,
Степом укривалась!...

Digitized by Google

На таку юродиву самохвалу відповів поет із сарказмом, що воля умивалась не Дніпром але кров'ю, що вона не клала гори у голови, але спала на купах — на козацьких вольних трупах...

Порівн.: — Оце воля спить,
Лягла вона славно лягла вона вкупі
З нами козаками.
Думка XLVII (II, 254).

„Чого ви покликуетесь без розуму все тільки на вашу славу" каже поет, „подивітця лишень добре, прочитайте знову тую славу, — читайте пильно, та й спитайте тоді себе: „що" ми? чиі сини? яких батьків? кимъ? за що закуті? то й побачите, що „ось-що ваші славні Брути"...

На всі тиі важні питаня одповідав Шевченко отверто и сміло, бо хоче землякам морально недужим радикальний подати лік. Віттак не вадить, поставити ту відповідь поета по-при такиі питаня:

„Що ми?"

— „Невольники, що добре ходять в ярмі" (ст. 14, 2).

„Чиі сини? яких батьків?"

— Сини тих славних Брутів, що суть раби, підніжки, грязь Москви, Варшавське сміття..." (стор. 13, 33—36)

„Ким закуті?"

— „Москвою и Варшавою"...
(стор. 14, 26—29).

„За що закуті?"

— „За свое лукавство, бо гірше ворога своі діти роспинають нещасну Україну, що доборолась до самого краю; тоті діти точуть, так як пиво, из ребер ві праведную кров..." (стор. 14, 30—35).

Чого-ж мають чванитись такі діти „сердешної України?" Вони-то ходять в ярмі ще лучше ніж батьки ходили, хоча з тих мудрагелів тілько ремінь деруть, а з батьків їх сунало й лій топили!

Висказавши серіозно землякам гірку правду, поет хоче ім ще иронічно посміятись и іх ледачість у всякому згляді виказати. Се єго слова:

Digitized by Google

Може чванитесь, що братство
Віру заступало,
Що Синопом, Трапезунтом
Галушки варило?
Правда ваша; наїдались,
А вам тепер вадить,
И на Січи мудрий Німець
Картопельку садить;
А ви її купуєте,
Істе на здоровья,
Та й славите Запорожжя...
А чиєю кровью
Отта земля напоєна
Що картоплю родить?
Вам байдуже, аби добра
Була для городу!...

Про братство, що заступало віру, не вадить навести тее, що пише Куліш у своїй Хмельнищині (стор. 31. 32.): „Поки Польща з Турками воювала, поти й козаків до походів на море заохочувала; як же побачила, що Турки її в боях перемагають, тоді почала з ними сяк-так миритися и козаків од походів удержувати. А козаки, на те не вважаючи, Турецькі судна на морі, як били, так и били, городи побережні пліндрували, за здобиччю у городи Синоп и Трапезонт аж на той бік Чорного моря уганяли, Турка лякали и Татарам у Криму й на степах покою не давали. Писав король до них листи, — вони на ті листи не вважали; посилав король до них комисарів, — вони й комисарів не слухали. — — Вони себе звали людьми вільними, славними Християнськими рицарями себе величали, кому хотя помагали, кого хотя слухали, кого хотя воювали."

Дуже гарно описав поет давні діла братства козацкого в Гайдамаках (II, стор. 24, 21—38), де таке читаємо:

Плаче Україна!
И я плачу... А тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники с попами, —
Гетьмани всі у золоті; —

Digitized by Google

У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене,
И про Україну
Розмовляють, розказують:
Як Січ будовали,
Пороги минали,
Як гуляли по синёму,
Грілися в Сутарі,
Та як люльку закурили
В Польщі на пожарі...

Тото братство наїдалось галушок, які варило пожаром зруйнованого Синопа и Трапезунта, але вмісне тее вадить зноровленим потомкам, бо вже нема й сліду тої Січи, котру царица Катерина II. веліла зруйнувати, щоб навіть имя Запорожців запропастилось. Тота царица спровадила віртан на Запорожье німецких колоністів з Віртенбергии и инших країв німецких. И от, яка проява! Українці купують картопельку у мудрого Німця, та й неначе забувають, чиею кровью оття земля напоєна, що картоплю родить! Справді, ирония долі! Давнійше було Запорожье засіяно кулями, а тепер засаджено картоплями! И ті нещольники, внуки славних дідів, сміють еще чванитись, що вони Польщу колись завалили. Поки Польща стояла, могли еще козаки поперед неї а Россії яко народ самостійний удержатись; як-же Польща впала, то роздавила и Україну, тому-що Россия стілась сильнійшою та й самоволю Запорожья легко могла вгамувати.

Співаючи про се, що й Україна впала, поет не може писати дальше иронічно: душу єго опортає тяжкий смуток, що проявляється в сих памятних словах:

Так ось, як кров свою лили
Батьки за Москву и Варшаву,
И нам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!

Слава батьків — то їх кайдани, які вони своїм потомкам в наслідне передали! Але-ж ті батьки и не догадувались, що їх діти и внуки так скоро стануться відродками родини, — не догадувались, що вони будуть роспинателями своїх братів! Ба, тоті недолюдки хочуть еще „просвітити материні очи современними

Digitized by Google

огнями, хочуть повести за віком, за Німцями, недоріку сліпую каліку!" Вони хотіли-би отже в серцях братів своїх навіть и почуте народности свові придусити, та й зробити з них утилитарних космополітів! Се справді діти нові, що сміють *стару* матір навчати, як має їх доглядати! Але-ж добра мати все ще не цураеться поганих тих діток: вона бажає, за таке лихо виплатитись ім добром. Колись бо роспадеться луда на їх очах неситих, и віттак побачать тоті недолюдки, що діди и батьки лукаві лишили ім славу *сумну*, котра сталась голосною на руїні України. Таким пройдисвітам потреба отже *науки* основної, до якої заохочує їх Шевченко сими словами:

Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте,
И чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь;
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураютця,
В хату не пускають,
Свої діти — мов чужі, —
И немає злому
На всій землі безконечній
Веселого дому.

Справді, незавидна-то доля ренегатів-діток! Їх карає Бог, — їх цураються чужі люде, тому-що такі супостати жадних святощей не знають; свої же земляки-народовці поглядають из призирством на них з-за-того, що вони відцурались своєї народности. Такі моральні каліки не можуть нігде мати супокою и задоволення, по-за-як злому чоловікови на всій землі безконечній немає веселого дому. Ог, до чого довелось у тих, що не мають патриотизму! Не так бувало давнійше. В колишніх часах воля кровью умивалась и про-те діла дідів-мучеників суть незабуті. Поет ридає отже, як згадає тяжкі ті діла: слава давної України стоїть живо перед ёго душею... Але-ж тепер посеред знородненого роду годі згадувати про славних дідів! Шевченко готов вже забути про тяжкі діла дідів, — готов оддати веселого віку половину, наколи-б лише відвернулись від ёго душі величезні образи славної батьківщини: але у ёго не було й не має веселого віку, — він не може отже забути тих діл, котрі справді суть безсмертні.

Digitized by Google

Про те радить новим дітям України, щоб прочитали собі славну історію козачини, пише бо таке:

Оттак и ви прочитайте,
Щоб несонним снились
Всі неправди; щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима;
Щоб ви роспитали
Мучеників: кого, коли,
За що роспинали?..

Поет висказав доси в посланию своїм не одну гірку правду, щоб тілько до патріотизму загріти лукавих панів. Але патріотизм без братолюбия є лише пустою фразою. Тому звертається поет до них еще з сим сердечним зазивом:

Обніміте-ж, брати моі,
Найменшого брата:
Нехай мати усміхнетця
Заплакана мати!

Коли-ж завитає братолюбие, то справді усміхнеться заплакана мати. Не дармо Шевченко у-перед звелів панам, щоб умилялись та й образу божого багном не скверинли, — щоб не дурили дітей своіх, що їм на світі тілько панувать (I, 11, 23—27): тепер-бо звіщає тим блудним синам ось-таке:

Благословіть дітей своіх
Твердими руками,
И обмитих поцілуйте
Вольними устами!

Також панам годиться на рідній ниві працювати и віттак твердими рукамн таки в Україні — а не в чужині — дітей благословити. Коли-ж семья паньска позбудеться своіх поганих діл,— коли омиється з багна, котрим осквернилась, то мило буде батькам, поцілувати ії устами вольними, по-за-як в Україні завитає з братолюбием також свобода. И от, які наслідки того обновленого житя народного:

Digitized by Google

— Забудеться сромотня
Давняя година,
И оживе добра слава, —
Слава Украіни;
И світ ясний, невечерній
Тихо просияє...

Бажаючи же цілим серцем, щоб той світ ясний и невечерній чим-скорше на Украіні просияв, повторяє віщий поет в-останне великий свій заповіт сими словами:

Обнімітця-ж, брати моі,
Молю вас, благаю!

Справді, на місци сёму можемо звернути до самого поета тоті слова, якиі він в Неофітах о святім Петрі высказав:

И тихим, добрим, кротким словом
Благовістив ім слово нове,
Любов, и правду, и добро —
Добро найкращее на світі —
То — братолюбие. (I, 41, 17—21).

Др. Омелян Огоновский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Русскими"?

I.

При всіляких спосібностях, публично и приватно, словом и письмом, нарікають наші „Русскіе", що справи Галицкої Руси задля того не поступають наперед, що спинають іх „Украінці". Якби не те, кажуть, що Украінці станули на боці, відлучно від Русских, ба навіть и непризно до них: то Русь Галицка и сама собою скріпилась би и не потребувалаб лякатися своіх ворогів.

Digitized by Google

Се правда, що якби ціла Русь Галицка стояла твердо разом, то ані „Руссиан Рада“ не потребувала би коритися перед Німцями, ані деякі з наших угодовців надскакувати Полякам: кріпка на ані розвивались би вона сильно у внутрі и станула би незабаром на рівні з иншими народами Австрийско-Угорскої монархиі,

А чомуж нема тої згоди, коли вона так важна, так для всіх хосенна? Звідкіля настала незгода и чи не дасться як залагодити? Так серця щиро патриотичні мусять бути по обох сторонах, а кожде таке серце мусить бажати горячо, щоб довести до того, що було-б спільним всіх добром.

Звідки незгода взялася, се будемо иншим разом розбирати. Тепер лиш стільки скажемо, про що нераз вже й було згадано, що єдність в Галицкій Руси устала, відколи одна часть Русинів, вирікшися своєї народности, перетворилася в Русских и пала чужим богам поклонятися. Друга бо часть Русинів осталась вірною своїй отчині, своєму народу, своїй хоругві, під котрою в 1848-мім році поборола своїх противників, а котру еще передше піднесла, скоро тільки встала до життя по віковім сні.

Таким отже ділом дорога, по котрій ціла Русь Галицка разом було ступала, розділилася: останшіся правдиві Русини, також народовцями, Українцями прозвані, ступали давнійшим путем, далеким и тернистим, але певним и ведучим прямо до красної цілі, до зеленого цвітущого саду посеред словянских піль; „Русскіе“ вибрали собі нову, коротшу и догіднійшу дорогу. але ведучу до широкого моря, в котрім розплинутися мусять.*)

При таких отже різницях цілей и доріг, видиться, не може бути ніяка згода між обома партіями, як не може бути згода між щирим патріотом а мерзким відступником.

Однако чи діло дійсно так стоіть? чи справді так остро відрубана одна партия від другої, як се на перший погляд, дивившись з гори видається?

Розглянувшись між партиею Русских, або, як часто самі себе називають, партиею твердих, також названих партиею Слова, побачимо у неї великі неконсеквенціі, перед всім велику різницю між словами и ділами. Зовуть себе Руссами, признаються — многі отверто, деякі лиш тайно — до єдиньства з народом вели-

*) Славянскіе ль ручьи солются въ русскомъ морѣ? Пушкинъ.

Digitized by Google

корус-ким в державі российській, именно до единьства национального, языкового и літературного: а чи есть хоч чотирох між ними на цілу Галичину, котрі знають по великорусски писати, а хоч двох, що знають по великорусски говорити? а если вже не знають добре, чи бодай хотять, чи трібують? Крім одного русскаго патріота, ексъутекінера, котрий вже перенісся до Россіі, нема майже нікого, щоб у розговорі уживав язика великорусского: усі говорять мовою (мало)рускою (або навіть польскою)!

Алеж за те в письмі уживають язика российского? И то ні! А се не тільки тому, що не вміють, але навіть не хотять, або не сміють. Чому редакция Слова не уживав у всіх редакційних статях — не кажу чисто российского язика, бо того не знав, але бодай — всюда великорусских форм? Чому в дописях Слова стілько подибати мож форм и слів (мало)руских? Бо велика часть самоі партиі Слова, бо многі из самих читателів тоі чесописи не хотять россійщини, а редакция, хотя и хоче, то мусить, як сама признала, против своій волі ити за волею більшости своіх передплатників. Таким ділом язик самого Слова, тоі *κατ' ἐξοχήν* „русской временописи", поминувши передрукн з россійских газет а по части деякотрі статі редакційні, більше збліженний есть до (мало)рускоть, ніж до российского!

Так само товариства и институції, до котрих або самі „тверді" належить, або в котрих вони бодай верховодять, як Матиця, Русскаия Рада, Ставропигия, Народний Дім — ні одно з них у своіх письмах не уживав язика чисто российского!...

Товариством від найдвердших Русских заложеним и ними правленим есть „Академическій Кружокъ." Се товариство дає музикально-декляматорскі вечері, а на тих вечерах деклямують по части не твори Пушкина, Лермонтова, Хомякова великорусским виговором, але виголошують — попри деяку Галицкорусскую дрянь — о диво! — поезиі Шевченка! співають не великорусскі пісні з над Волги, але таки наші народні (мало)рускі співанки Лисенка!

Не конець на тім: деякі з партиі Слова пишуть свої словесні твори — и се не тільки для простого народу призначені — мовою чисто рускою, таки українською, и таким ділом підсичують те, що іх партия называв сепаратизмом и проти чому завзятущо воюе!

Не есть же то чиста ирония, панове Словісти, той ваш платонічний великорусизм? Чиж не ліпше зробити крок назад, и

Digitized by Google

до чого від части признаєтеся ділом, до того признатися цілком, так ділом як и словом? Не есть же то близший крок, отрястися зовсім з деяких россійских и церковних слів и форм, и уживати в бесіді и письмі чистої рідної мови, якою говорите з родиною, з народом, в якій пісні співаєте, між зроссійщитись цілком, т. є. уживати и в письмі и в розговорі языка, котрого ані самі не знаєте, ані народ, ані родина ваша не розуміє?

Але, скажете може, ми не противні народному (мало)рускому языкови, однако з вами не можемо ити, бо ви пишете мовою українською а правописю фонетичнёю. Не бійтеся: ані українізм, ані фонетика не розъединять нас, коли що инше не зможе. Таж язык український не инший як Галицкий, а чим ліпше хто по українськи пише, тим більше его мова до Галицкого нарічия зближена, як се видко особливе в поезиях Шевченка и повістях Вовчка. Пишіть лише языком, яким писав покійний Маркиян Шашкевич, Головацкий (до якогось часу), Никола Устиянович в своіх найлучших творах и пр. — а сварні між нами не буде. Ще меншу вагу прикладаємо до правописи. И у нас суть ріжні гадки що до правописи, але ставити правописне питане на першім місци, видіти спасене народне в Ъ, ы, Ѣ — се попросту Дон-кишотизм, се смішність, якої не подибати нігде на цілім світі, лиш тільки у ваших Русских в Галичині. Нехай правопись лиш вірно відбиває форми (мало)рускої мови, а чи вона буде фонетична, чи етимологична, и яка фонетика або етимология — се сніг граматичний меншої ваги, але не народній!

Але, закинете дальше, ми не можемо з вами держати, бо ви держите з Поляками, а Поляки — смертельні вороги наші! Панове Словісти! а забули ви, як-то сам ваш орган в рік по своїм першім виході шумними стихами завзивав до згоди з „братнёю Польщею“? як відтак по польскім повстаню з 1863 р. майже через цілий рік між Gazet-ою Narodow-ою а вашим Словом не тільки була згода, а таки майже щира дружба? А були се часи, де Поляки еще менше уступчиві були для Руси як нині. Так еслиб и справді наша партия задачою поставила собі згоду з Поляками, то ви не мали би права нам тое закидувати. Але так и не есть. Наша партия, ба навіть Українська громада посеред всі, истнувала вже давно, давно перед угодовим проектом п. Лавровского и о. Наумовича. Як в р. 1871 розбудився наново дух народній, в кім сильнійше проявлялося жите народне як не в молодій козацкій

Digitized by Google

громаді? хто завзятійшу борбу вів з Поляками, як не руска молодіж, признававшася тогді вся без виємок до партиі не тільки народнеі але и Україньскоі? хто боровся за руский язик на Львівскім університеті? хто уживав народних строів, рускоі мови по всіх місцях публичних, не зважаючи ні на гоненя з гори, ні на крики и напади Львівских уличників? Такою-ж, якою була тогді, остала наша партия и до теперь, тільки що очевидно запал тогдішних молодців уступив постійній розважности теперішних мужів; такою самою остала в загалі и наша сердечна молодіж, хоч интриги ваші зробили в ній роздор, по части іі здеморалізовали и одну частину еі перетягнули к вам. Таким самим духом відзиваються и наші часописи, именно Правда, котра як в 1867 р. виреклася всякоі спільности з часописею „Русь“ так и в минувшім році виступала против польскоі резолюциі. Нехай тільки висші ціли народні будуть нам одні: політика, яко часове средство до осягненя постійноі, нерушимоі ціли, після часу и обстановин зміняється. Єсли деякі з нас прямують до згоди з Поляками, то незгода між нами а вами є причиною тому, а не наслідком.

У всіх инших відносинах нема майже зовсім ріжниці між нами. Греко-католицка віра нам так дорога як и вам; нашоі славяньскоі азбуки боронимо не менше кріпко як и ви, за руским язиком вступаємось ще сильнійше від вас, бо и твердші з ваших уживають мераз нікецкого або польского на адресах листових, на квітах и подьнях урядових, де ми руского письма и рускоі мови держимося.

Так, видите, головна ріжниця між нами и вами залежить в теориі: ви визнаєте єдиньство рускоі народности, мови и літератури з российскою, ми заявляємо твердо окремішність рущини від российщини. В практиці-ж найбільше ріжнимося тим, що ми стараємось писати чистою (мало)рускою мовою, а ви пишете якоюсь мішаниною малорущини з (церковною) и российщиною, з котроі самі Россияне найбільше сміються. Так у вас самих вже в формі вашого писаня єсть разяща дисгармония, а єще більша дисгармония, єще більша незгода єсть між формою а духом, як и в цілих вас єсть незгода між малоруским характером, привичками и т. д. а панруссвою теориєю. Усуньте тую дисгармонию, зробіть згоду в самих собі, а буде и згода з нами готова. А се вам не трудно. Теория панруссизма недавно у вас настала, не вжилася єще, не вкоренилася, и єсть у многих из вас без всяких прак-

Digitized by Google

тичних наслідків. Між вами самими суть так великі ріжниці, що многі з ваших від своїх проводирів дальше відстоять, ніж від нас. Зробити им лиш один крок, а суть нашими. Чому однако того кроку не роблять? и чому, коли згода здається так близькою, до неі не приходить?

На се питане одвітимо в будущім числі.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Справа, якою займаєсь нині політика в Долитавні а почасти и в Залитавні —се проєкт міністерства Ауерсберг-Лассера о безпосередних виборах до Думи державноі.

Ціле Австрийске Славяньство, як Чехи, Словіньці, Поляки а почасти и Русини освідчились и освідчаються заєдно проти ославлених тих виборів. Маніфест ческих проводирів до народа, в котрім завзивають вони єго до єдности в хвилі, де ходить відперти замах на историчню, индивідуальність іх краю коронного, де ходить о перепроваджене безпосердних виборів и в Чехиі — зділав великий вплив на всі опозицийні народи и партиі. Навіть „Dzien. Pol.“, котрий все з Віденьскими псевдо-лібералами кокетовав, завзиває нині Поляків, щоб занехали всякі безхосенні уклади з Віденьскими централістами и лучились напроти тих-же з опозицею. Над тоє сиплються, що так скажемо, з Галичини власне що дня петициі до Думи державноі проти проєктованих безпосередних виборів. Межи тими петициями підносимо тут петицию ради повітовоі в Перемишли, котра освідчаючись проти виборів прямих, освідчилась заразом и проти резолюциі, поставилась отже на подібне становиско на котрім стоіть стороництво Русинів репрезентоване нашою „Правдою“. Друге стороництво Русинів, так звані „русскіе,“ призвичаівшись даватись Віден. централам водити за ніс, поперають знов забувши на Славяньство проєкт о прямих виборах — бо, як каже пословиця, вовка все до ліса тягне.

Так само як Чехи, Русини-народовці, Поляки и проч. — так само освідчились проти прямих виборів до Д. д. и Словіньці, ба и велика часть Австрийских Німців-автономістів, отже далеко більша часть народів Австрийскоі держави. Незважаючи на тоє міністерство Аверсберг-Лясер разом из своіми адгорентами Гер-

Digitized by Google

бст et comp. стараються всіми силами пересадити в Д. д. свій проект бодай механально en bloc! Чи се, наколиби и удалося, скріпить їх тугий регіментъ, о тім судячи по новійшім настроєню Австрийских народів сумнівати ся належить.

Межи тим коли в Долитавії ведуть ся спори о прямі вибори до Д. д. в Залитавії вриться угода Угорско-Хорвацка. Новий премієр Угорского міністерства вступає в сліди своіх попередників.

Розпустивши насамперед вість офіціозними дневниками, якобы Хорвати відступили від головної своі вимоги, щоби бан Хорвації именовав ся короною без контрасигнації Угорского премієра, хотів вмовити в світ и самих Хорватів, що давно вже розпочата угода поступила в нове стадиюм. Коли ж Хорвати в „Ob-zor-i“ спростували тую вість и заявили урочисте, що непопустять ні на волос від своіх справедливих вимог, новчй премієр хопився того самого в тій справі средства, що его попередники, т. є терориэму! Отже в Залитавії терориэм Мадярский, в Долитавії терориэм Німецкий, а так образ нинішного ряду в Австрії готовий!...

НОВИНКИ.

Бібліографичні вісти. В послідним числі „Правди“ подалисьмо вість о праці літерацкій нашого любимого родимця, Володислава Федоровича; — при чім додали ми увагу, що надіємо ся, що п. Ф певно незабавом знов своіми літерацкими працями прислужиться нашому народови и нашому краєви. А ось и нове его діло: „Афоризми Йвана Федоровича.“ Сим разом зібрав він красні и здорові речення своего покійного Отця Йвана, порозкидані в позісталих по нім письмах философічних. — Суть то золоті зерна, котрі взійшли на буйній ниві душі и серця покійника, яко дорогоцінний плід его многолітнього досвідченя, глубокого мисленя и философічно-историчних его студий... Вдячний син покійника вибрав ті золоті зерна розуму и науки, раз щоби поставити довготревалий памятник любимому Отцю своему, котрого благородний образ знаємі его носити будуть в серцях по конець житя свого яко дорогий скарб; — в друге щоби мати перед очима світлий образець золотих засад его до наслідованя,.... а своім землякам подати скарбницю здорової науки, правди и душевного корму....

В переднім слові подав нам видавця коритний начерк жизни свого покійного отця, з котрого пізнаємо, як великого добродія в нім утратив нарід наш, як великого патріоту утратила Русь наша.... Послухайте лиш одно місце, котре тут для вашої відомости з того діла наводемо:

Digitized by Google

„Був він також горячим оборонителем справедливих прав народа руского на Руси и болів над нелояльним поступованемь більшости в соймі львівскім в тій справі; дорікав також на заховане шляхти насупротив люду на Руси. Перейдіть на другу сторону и подивіться, як становище наше (т. є. шляхти) з віттам виглядає. Ото серед ланів Червоної Руси лижать просторі волости, — в кождій з них кілька тисячей мешканьців, бесідуючих на тій земли відвічною мовою. Межи тими автохтонами, замешкуючими сю землю відвічно, стало, — є там горстка людей в дворі, котрі спроваджаються и випроваджаються, як купці на Улашковецкім ярмарку, раз Лях, по Ляху Жид, а по Жиді знов Лях, або Німець."

„Кождий з них чужу має бесіду, або стрій, чужу віру и обичай." О службі Божій не дбає, а до Християнина мовить мов до собаки — „А идиш собі там, звітки прийшов заволоко," так за чоловіком з двора кличе нинька хлоп на Руси. — Загал не застановиться над вагою того речення... Де нинька на десять тисячей хотьби один найшовся, котрийби зрозумів, що треба заявити свою приналежність до земли, на котрій живеться, щоби не оставити ся чужесторонцем; що треба злучити ся з народом, по-серед котрого живеться, що наконець на Руси можна бути дишень Русином, або Чужесторонцем!.. Наколи шляхта на Руси хоче задержати абсолютну польскість, то най вине-сеться на Мазовше, де буде репрезентовати фактично елемент місцевий, — або наколи хоче позістати на земли рускій, и жити серед народа руского, то повинна зъаклиматизовати ся в тім елементі и не стояти в суперечности з народом, посеред котрого битує."

На сей раз най буде досить; а хто хоче більше знати, най собі в оригиналі прочитає... Наведені тут слова заключають в собі глубоку правду, котру так Русини як и не-Русини собі до серця брати повинні.

Коли мова тут о бібліографії, не можемо незвернути уваги наших родимців на тое, що тутейші книгарні, йдучи за голосом читаючої нашої публики, постарались о важнійші діла українських наших писателів. Межи тими заслугує на увагу оперетка п. Ал-ова „За Немань иду" з року 1872—котра так в репартоарі нашого народяого театру, як и в бібліотеці наших читателів браковати не повинна,

На конець подаєма ч. нашим чителям до милої відомости, що давно вже заповіджені, клясичні „Повісти", уталантованого нашого писателя „Ивана Нечуя" опустили печатню и поступили в розпродаж по тутейших книгарнях. Редякция „Правди" приймає з охотою на себе обовязок відповісти всяким в тім взгляді замовленям.

Славянскій Міръ видаваний в Празі на язиці россійскім и чеськім перестав з кінцем т. р. виходити. Факт сей може послужити декому за доказ, що Панруссизм-пропагований и „Славянскимъ Міромъ" — для Славян щось такого, від чого вони так само відвертаються, як и від германизму. Обавлятись тому належить, що и появивший ся недавно в Цеглві „Slavjan" наслідник „С. М." діждається того-ж самого кінця, коли незакине дороги, якою йшов его попередник. Дарма що він любується навіть ломаним руеским язиком наших Гулів!...

Брошура політична п. т. „Po Sejmie." опустила власне Ставроп. печатню. Есть се история послідньго адресу соймового, написана из станови-

Digitized by Google

ска федеративного и, заосмотрена текстом бесід Лавровского, Качали и Чарторискогo.

Некролог. У послідні три чи чотири місяці наука и література у Россиі стратила не мало чесних и талантливих робітників, з которих де-які мали у своій діяльности стосунки и з Украіною, через що и наша „Правда" не може не помянути их добрим словом.

В міс. Червню 1872 умер од тифозноі зарази у Олонецкій губерниі предсідатель етнографичного виділу российского Императорского Географичного Общества Бл. Ѳед. Гильфердинг, поіхавший туди нарочно из Петербурга на простому бурлацкому судні, щоб познакомитись блище з народним побитом и зібрати народні пісні, а особливо так звані „билини," которях він торік записав був на цілий том. Гальфердинг видав у Россиі не мало писань про Словян южних и про старих прибалтийских, про відносини славяньского язика до санскритского, окрім того у часи польскоі революциі 1862—63 р. напечатав кілька політичних статей про Польщу, Литву и Західню Русь, у которих совітував российскому уряду держатись у політиці проти польских повстанців принципу национальности, піднимаючи скрізь на сході Россиі право и освіту корінного народу, народних мас. Покійний належав до славянофильских кружків у Россиі и був предсідателем Петербурского виділу словяньского благотворительного комитету, который мав собі метою дати поміч дуже пригнетеним Боснякам и Герцеговинцям, — але се славянофильство не доходило у Гильфердинга до нетерпимости к другим напрямам: (як се можна сказати про предсідателя московского виділу п. Погодина). З куска одноі статі Гильфердинга про Кирила и Меѳодия, — що був торік проведений в „Основі" видно, що Гильфердинг розумів, яке місто займає у славяньстві народ Малоруский и згадував симпатично про словянофильство Шевченкове, як воно вилилось у єго посланиі до Шафарика. Яко предсідатель етнографичного виділу географичного товариства российского, Гальфердинг багато поміг вислати годів три назад експедициі для описаня губерній правобережноі Украіни (київскоі, волиньккоі и подольскоі) и краю Холмского, для чого географичне общество дало п. Чубиньскому 3000 рублів и узялось печатати кілька томів матеріялів, зібраних и зведених ним и єго помічниками. Буде то труд великоі ціни для науки про побит, язик, поезию и віру украінців.

В Липцю м. року умер од холери у Петербурзі Петро Петр. Пекарскій, ордин. академ. Российскоі Академиі наук. Покійний видав багато актів и написав багато статей и Літографий по историі Россиі у XVIII в., з которих самі важнійші два томи „Историі Академиі наук" и „Наука и література у Россиі при Петрі Вел, (2 т)." До Южноі Руси тичиться найбільше єго видане „Слово о Полку Игоревѣ, по списку найденому между бумагами Импер. Екатерины II," а особливо глава у первому томі Науки и Літератури у Россиі при Петрі В.: про літературу южно-руску у XVII. в., — котороі більшу часть він напечатав було и у місячному журналі „Отечественныя записки 1862 р. (N 2—3) під заголовком: „Представители кіевской учоности в половинѣ XVII в.„

25 Вересня умер 70-літний Владимир Даль. Хотя и датскоі родини, Даль був великий знаток руских народностей и язика мабуть чи не всіх ча-

Digitized by Google

стей Россиі. Особливо він освоівся з великорускою мовою и народним побитом. Ище у 30—40 годи почав він писати оповіданя з простонароднёго великоруского побиту під титулом „Росказы козака Луганскаго.“ Мова у сих оповіданях була приближена до самоі чистоі народнёі великорускоі (най звернуть на се увагу ті, що говорять про малоруский „сепаратизм“ у літературі, — у великорусів у Россиі є свій „сепаратизм“). Даль, по часу свого появу и трохи по духу свого погляду на народ має аналогиі з Квіткою. Найголовнішими роботами Даля було виданне „Пословиць великоруских.“ а особливо „Толкового Словаря, живаго великорусскаго язика“ у 20 випусках в 4-і. Сей словар є одно з найбогатіщих діл у славяньскій филологиі, рівне по роботі з найлучшими такими виданнями в Европі. У четвертому випуску словаря Даль помістив росправу про русскій язик, — и признав самостайність язика малорускогo, для чого и не вніс ёго у свій словар. Дай Боже и малорускій живій мові свого Даля! Петербургскі газети докоряють москвичів, що церква при похоронах Даля була майже повна, — а з літераторів и учених московских було там тільки три-чотирі чоловіка.

Мусимо помянути ще одного чоловіка з літератів-великорусів, що недавно вмер и що також був прихильний у своій сфері до народного діла украіньского, хоть и не так часто имя ёго називалось у Россиі, як имена трёх помянутих учених. В Червню упав в дуелю у Петербурзі Александр Ѳед. Жохов, сотрудник газети С. Петербургскія Вѣдомости, Вѣстника Европы и Недѣли в справах політично-економичних и земских. Літ 10 назад, кінчивши науки у Петербурскому університеті, Жохов пробув більш року у Київі. Були се самі смутні дні після польского повстаня, коли у Петербурзі и Москві ще мало було ясного погляду на се діло, и коли з легкоі руки доносчиків польско-шляхецких, и п. Катков почав кричати на гайдамацтво и сепаратизм украіньский, Жохов був один из первих великоруских літератів, що очами побачив у західній Руси Поляків и Украінців та й зрозумів іх взаємини. Вернувшись у Петербург він мав добрий вплив на Пегербургскі Відом., орган ліберальноі партиі у российскій щоденній печаті, — вияснивши погляд на справи польскі з демократичного становиска після которого польскі тенденциі мають право жити там де є польскій народ, — а не мають ёго там де народ білорускій, або украіньский. Се вияснене було дуже важне, бо у тодішні часи печать и круги літературні в столицях у Россиі, або загалом лаяли Поляків, або загалом одобряли всі іх заміри, не знаючи місцевих фактів. Сей же Жохов писав у рр. 1865—66 кілька статей в обороні украіньского напрямку од нападів Московских Відомостей, що звели, на взір Львів. гонетному „Слову“, на украйнофилів славу, буцім вони прислужники польскі.

На початку Січня с. р. умер ві Львові Северин Шехович колишний редактор „Лады,“ „Семейной Библіотеки“, „Зорѣ Галицкой“, „Письма до Громадъ“, „Господаря“ и „Русалки“; в послідних літах редактор „Hospodara“, „Rusałky“ и Szkolnoho Łystka“. Покійник пропаговав у первих своіх письмах панруссизм, а на конець попав в другую крайність силуючись впровадити в руску письменність лат. азбуку.

Еще раз кулішівка на Угорщині. Послідного разу спімнули ми на тім місци коротко, що кулішівка наробила межи нашими Угорскими братями великого переполоху. Нині коли тую справу „Новый Свѣтъ“ и „Слово“

Digitized by Google

як западто вже розмазали, хочемо и ми над нею більше застановитись. — Від часу коли появилась на Угорщині „газета для народних учителів“ писана в мові народній малоруській а правописею фонетичною не обійшлось без того, щоби трохи не в кождім числі „Нового Свѣта“ и „Слова“ не плелись сухі дуби: як Німці мають один письменний язик; ми привикли до одного літературного обще-русского языка; наш язик той самий що й россійский; наша інтелігенція не понимає языка українських „козаковъ,“ не понимає языка которим бесідує над 15. мілюнів руского народа.

Дісно такими аргументами кормити своїх читателів значить тримати їх за обскурантів. Бо хтож з нас незнає що Німці згодились на один письменний язик в віці 16. коли тілько один їх диялект литературно був розвинений. Славяне-ж знов, коли незгодилися давнійше на один язик письменний, то й незгодяться на него нині у віці 19, де поодинчі славяньскі идіоми розвинулись самостійно, де кождий з них має свою питому богату літературу. Завзивати отже нині Славян до одного літературного язика и покликуватись при тім на Німців — значить бавитись в щось такого, на що біблійний словар має термін „гласъ вопіющаго“. Друге! Що наш язик, мова самостійна, а не нарічие россійского се рішили вже люде компетентні, филологи и знатоки европейскої слави. Колиж „Новый Свѣтъ“ et comp. о тім не знає. — то й не дивно, що вони незнаючи (як признаються самі) своі материної мови придержуються ломаного языка россійского. Їх воля! Нехай тілько ненакидають тої ломанини и другим; нехай не жадають, щоби газета редагована для народа и его учителів писалась на нічім язиці як на тім, котрим говорять ві читателі.

Наша еміграция в Россії. В попереднім числі „Правди“ подали ми спис деяких Русинів-учителів, котрі переселились з Галичини в Росею. Тепер знов позволимо собі додати до того списку маленький коментар. Межи Галичанами, котрі перенесли ся в Россию знаходяться, правда, люде, котрі зробили сей крок може и по неволі; але правда и то, що далеко більше знаходиться межи ними таких, котрі заслугують собі справді на имя „Галицка съволочь“ — имя, яким охрестили россійскі газети наших емігрантів. Питаємось за причиною, котра зневолила їх шукати пріятуловиска за границею нашої вітчини? Неприязне успособлене Поляків до Русинів в Галичині и висилане наших учителів — професорів на Мазури оказуєсь нам недостаточними до того, щоб оправдати наших емігрантів за їх втеки — бо чей наконець и Поляки всіх наших учителів на Мазури вислати незможуть, коли їх число значно побільшиться.

До нинішнього Ч. Правда додаємо заголовний лист до минувшого рочника и розсилаємо го всім дотеперішним нашим предплатникам з тим додатком — що 2. Ч. Правди тілько тим нашим читателям вишлемо, котрі завчасу заповнять предплату.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновскій.**

З печатні Института Ставропигійского.

Digitized by Google

Ч. 2. У Львові, дня 15. (27.) Лютого 1873. Рік VI.

Виходить випусками місячними в 3 аркуші 15. (27.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 4 злр, на пів року 2 злр, на чверть року 1 злр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одного вірша дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

САВЛ И ДАВИД.

Сидить король на золотім престолі,
Сидить сумний, понурий як та скеля,
Махнув руков, щоб зараз му привели
Исаі сина. И вволена воля.

„Ходи но хлопче з золотов органов,
„Ходи, розбий ми моі тоски, туги,
„Що чорними оповивають дуги
„Житє моє, мій ум кують в кайдани!"

И сів Давид на підніж королевин.
„Великій Господь!" — так він зачинає
Гру; струна струні правду вповідає; —
„Великий Господь, и без краю дивен!

„И, що живе, Всевишнёму ликує, —
„На день свитає, ніч ся розступає, —
„А праведне, идучи путь, співає,
„И як співає!... хто єго не чує?!..,

Digitized by Google

„Здойми о князю, ту тяжку корону,
„Здойми її з схорованої скрани!
„Та вийди, глянь на світлий божий ранок,
„На ті лелиї красні, мировонні!

„И глянь на тиї байраки рожеві,
„На виноград, як пишно свої віти,
„Розчахнені від золотого цвіту,
„По всіх садах розкрасив маслиневих!

„И глянь на гори, як вни пишно знялись
„У сине небо, у вінках кедрових!
„Які то співи в кедрах та дібровах,
„Які то гульки в водостоках взялись!

„Коли ж бо я, вівчар, слуга твій пущий,
„Та серце моє так весело бється:
„Що-ж ти аж, князь, на золотій столици!
„О скілько-ж твоє битись мусить дужче?!

„Про що же твоє око в слёзах тоне
„Та твою душу сумороком вяже?
„Який прекрасний світ!... о глянь бо, княже,
„И знов ся мир до твоїх скрань приклонить!

„И знов вселить ся ясна, світла днина
„У твою душу, и сам Господь свят —"
Але король, зірвавшись, вхопив рать,
И верг за перепудженим хлопчинов.

Федькович.

Digitized by Google

Записи Охотника

Н. С. ТУРГЕНЕВА,

переказані по українськи

И. Біликом.

II.

БІЖИН ЛУГ.

Стояв хороший день у місяці червці. Такі дні бувають тоді тільки, як погода на-довго розгодиниться. З самого раннёго ранку небо прозоре; ранішня зоря не жевріє пожежою: вона миготить тихим румянцем. Сонце — не огняєте, не розкалене, як-от під спеку пекучу; — оже й не темно-багрове, як буває на бурю, а ясне та привітно-промінясте — тихо випливає з-під вузенькоі довгоі хмарки, ясно засяє, та й потоне в тумані сизім... Хмарка розкинулася геть-геть, и верхній, тонкий краєчок у неі блискає змійками: натякає той поблиск коване срібло... Аж-ось знов, граючи, ринуло проміння — и весело, и велично, буцім вилинаючи, піднімається могуче світило. Так як о-півдня, де не взялось багато кружлястих височенних хмар — сивозолотих, з тендітними білими берегами. Немов острови, розкидані по без краю розлитій річці, що обливає їх глибоко-прозорими протоками лилійноі блакиті, — вони ледві двигаються з місця. Трохи далі, до небоспаду, хмари сходяться, товпляться — и блакиті вже не видко між ними; — оже сами вони так самож лилюють, як и небо; теплом бо та світом наскрізь пронялися. Колор небоспаду легкий, блідо-сизий, не міниться за цілий день,— кругом, скільки зглянеш, однаковий; нігде не гущає, не темріє на грозу; хиба тільки де-не-де з гори в низ опустяться блакитні пароси: — то десь сіє ледві примітний дощик. Над вечір сі хмари зникають; останні з них, чорні та попелясті як дим, рожевими клубками заклуботалися супроти заходу сонця. Натомісць, де воно закотилося стиха, як стиха й зійшло на небо, рожеве зарево стоить недовго над сутенілою землею; — блимаючи тихо, наче свічка, як ii несеш обережно, зійшла вечірня зірниця. У оттакі дні на всёму окраси негусто, — хоч світлі, та неяркі; на всёму залягла якась чудовна лагода. У оттакі дні спека иноді буває и геть-то палюча, часом навіть аж парить по полю; адже вітер розганяє, розбива сперту духоту, а вихрі-коловороти — певна

Digitized by Google

ознака погожої години — високими білястими стовпами, хвилюючи пашню, гасують по шляхах. У сухому чистому повітрі пахтить полинь, та жито зжате, та гречка; навіть и за годину до ночі ви не почуваєте вогкости. Такої погоди бажає хлібороб, щоб упоратись з хлібом...

У такий саме день, якось раз, полював я за тетерюками у Чернскім повіті Тульскої губерніі. Надибав я и таки настріляв багацько дичини; охотнича саква була повна и уразливо різала плече у мене; вечірня зоря вже погасала, а на повітрі ще яснім, хоч сонце и не освічувало вже ёго своим промінням, почали густішать и розлягаться холодні тіни. От тоді и я наважив повернутись до дому. Швидкою ходою перейшов я довгу площовину кущів, вибрався на могилу, — коли замість знаёмої рівнини, у праву-руч з дубиною, а посторонь з білою низенькою церковцею, — несподівано перед моими очима одкрилися зовсім инчі, мині невідомі місця. Внизу, у ніг моіх, розлягала ся узенькая долина, а прямо насупроти, крутою стіною висив ся густий осичняк. Я зупинився, дивуючись, — озирнувся... „Еге!“ подумав собі, „та се, бачу, я не туди попав: я таки й геть-то забрав право-руч“. — Та сам дивуючись своій помилці, моторненько спустився з могили. Мене зразу обхопив якийсь неприязний опар, немов я у погріб спустився. Густа, висока трава на дні долини, уся мокра, скрізь біліла тонким серпанком, и ходити по ній було якось жучно. Я мерщій вибрався на другий бік долини и пішов, подовж осичняка, у ліву-руч. По над сонними ёго верховинами літали вже кожани, таємно кружаючи на темно-яснім небі; весело та сміло пролинув горою зачаяний яструб, на своє гніздо поспішаючи. „От, як тільки виберусь на той ріг — сам собі міркую — там зараз и шлях...“ А крюку накинув я таки з добру верству!

От, доплівся я аж на край лісу. Оже все таки ніякого шляху: якісь тільки некошені низенькі кущі широко слались передо мною, а за ними — геть-геть далеко — мріли пустельні ниви. Я ще зупинився. „Що за притичина?... Та де ж се я?“ — Почав я згадувати — як и куди ходив за цілий день... „Е! та се, бачу, Парахинскі кущі!“ аж скрикнув. „Так и є! отсе, мабуть, Сандієвский гай? И як я забрів сюди — так далеко?... Дивно! Тепер треба знову у праву-руч!...“

Нічого робить — потяг я правійше кущами. А тим часом стала уже и ніч заходити — наближалась и виростала мов та грізная хмара; здавалось, разом з вечірніми туманами, звідусіль підіймалася

Digitized by Google

и навіт з висоти лилась темрява. Мині трапилась якась непротерта, заросла стежка, и я поплівся нею, пильно вперед позираючи. Кругом мене все темріло и нишхло — одні перепели коли-не-коли підпадёмкали. Невелика ночна пташка, що низом, нишкома, летіла на своіх легких крилах, трохи не черконулася за мене — и боязко пурхнула в бік. Я вийшов на узліся, и межою побрів по полю. Уже на силу одрізняв я одно од одного те, що здалека мині манячило в очи; поле навкруги мінливо білило; кожну хвилину насуваючись величезними клубками, повивав ёго непросвітній морок. Якось глухо одгукувались ступні моі. Поблідлеє небо стало знову синіти, блакитніти, — та то вже була блакить темноі ночі. Зірочки замиготіли, заворушилися...

Те, що я приняв за гай, було не більше як темний, круглястий згірочок. „Та де ж се я?“ промовив я знову голосно, зупинився ще в-третє и з питанням глянув на свою англійску мишасто-полову собаку, Діяну, що було мабуть найрозумнійша зо всіх четвероногих тварей. Оже й розумнійша четверонога твар тільки хвостиком помахала, журливо лупнула натомленими очима — и не обрадила мене ніякою розумною порадою. Мині стало соромно перед нею, и я, нестямно запалившись, метнувся далі, неначе зразу догадався, куди було слід прямувати; обійшов я згірок, та й опинився у неглибокій, кругом поораній балці. Чудне якесь чуте туж мить опановало мною. Балка тая — от як казан з розлогими боками; на самім дні стирчало кілька здорових, білих камінюк, — здавалося, позлазились вони туди на таємну розмову, — и так у ній було глухо та німо, так сумно розлягалося небо над нею, що у мене аж серце стиснуло. Між каміннями писнуло тихо та жалібно якесь звіря. Я мерщій вибрався знову на згірок. До сёго часу я все ще не губив надіі натрапить шлях до-дому, а тут дісне довідався, що заблукав справді. И вже зовсім не пильнуючи пізнавати окружні місцини, трохи не гладко затоплені темрявою, побрів я собі навмання — по зорях... Мабуть з півгодини так йшов я, ледве волочучи ноги. Здавалось, я з-роду не заходив у такі пустирі: нігде не блищало світло, не чутно було жодного звуку. Одна поката могила змінялась другою, безкраі лани розлягались за ланами, та кущі мов підіймалися перед самим носом у мене... Плівся я, плівся, — та вже лагодився прилягти денебудь до ранку; коли — зирк! аж я над страшенною кручею.

Я миттю одхопив ногу и, крізь ледве прозорую темряву ночі, зуздрів геть далеко перед собою величезну рівнину. Широка річка обгинала іі півколом, що тікало од мене; стальний поблиск води,

Digitized by Google

иноді сумно хвилюючи, визначав ії течію. Згірок, де я опинився, опускався зразу у глибокий яр сторчовою кручею; ёго величезні зазнаки, чорніючи, виділялись з синястои порожнети повітря, а прямо підо мною, на розі, між кручею та рівниною, біля річки, що стояла тут недвижимим, темним дзеркалом, під самою кручею, — одно коло одного палали червоним полумям и клуботали димом двоє огниш. Біля їх метушалися люде, розлягалися тіні; иноді ясно освічувалась передня половина малоі кучерявої головоньки...

Тоді тільки дознався я, куди забрів. Луг той славився у нас на прізвище Біжин Луг... Вернутись до-дому не було жодного способу, особливе нічноі доби: ноги моі так и угиналися од натоми. Я наважив як-небудь дочеленати до огню, та в гурті тих людей, що полічив був за табунщиків, перебутись до світу. От, спустився я гаразденько у-низ, — та не встиг ще випустити з рук останню, схоплену гіляку, — як дві здоровезні, білі, кудлаті собаки, з лютим гавком, кинулись на мене. Дзвінкі дитячі голоси почулись коло багатя, два чи три хлопчики миттю схопились з землі. Я одгукнувся на іх крикливе питаня. Вони підбігли до мене, зараз позвали геть своіх собак, котрі найгірш збентежились появою моеі Діянки. От, я й підступив до них.

Я помилився, думаючи, що люде кругом огниш — табунщики: то були з недалечкого села прості мужицькі діти, — табун коней стерегли. У нас, у літку, під душну добу, коней пастись виганяють на ніч у поле: у день бо мухи з овадами не дали б ім спокою. Вигонити табун над вечір у поле, а пригонити ёго до світовоі зорі — таки чимале свято нашим хлопцям. Сидячи без шапок, у стареньких кожушках на самих прудших шкапках, летять вони на взаводи з веселим гуком та зиком, теліпаючи руками й ногами, охлян, високо підскакують и голосно регочуться. Легкий пил жовтим стовпом піднімається в-гору и курявить шляхом; коні вихрять, нащуривши уха, и геть-геть далеко розтинається іх гуртове тупотаня, а попереду усіх, задравши хвіст и раз-у-раз переміняючи ногу, скаче який-небудь довгогривець рижий, з репяхами заплутаними в гриві.

Я сказав хлопчикам, що заблудив, — та й присів до них. Вони спитали мене, звідкіль я, помовчали, побочились. Побалакали ми трохи. Я приліг під обгризений кущик и давай дивитись навкруги. Чудовно кругом видавалось! Коло огниш тримтіло и немов замерало, у темряві криючись, кругле, червонясте зарево; полумя, жагаючи, часом зазирало за край золотистого кола; вузкі язики світу лизали голі

Digitized by Google

сучки лознику и миттю зникали; — гострі, довгі тіні, прорвавшись на хвилину, и собі добігали аж до самого огню... То морок побрюкався зо світом. Иноді, як подумя тихше палало, а кружало світу звужалося, з насупленої темряви несподівано витикалась коняча голова, гніда з лисиною, або зовсім біла; вона пильно, хоч и безглуздо, дивилась на нас, жвакуючи швидко довгу траву, та й знов, нахиляючись, зникала. Тільки чутно було, як вона не кидала жувати, та як чмихала. З освіченого місця доволі трудно розглядіти, що діється у темряві, — через те з близька нам усе здавалось зашморгнутим чорною заволокою; оже далі до небоспаду довгими плямами мріли ліси та могили. Темряве, чисте небо велично и недозорно-високо розлягалося над нами з усією своєю таємною вродою. Легко стискались груди, вдихаючи ті погожі, оздоровлені пахощі — пахощі літнёї рускоі ночі. Кругом не чутно жодного гуку... хиба, коли не коли, у недалекій річці, з несподіваним виплеском, хлюпосне велика риба, та на березі очерет защепоче, ледве сколихнутий лилійною хвилею... Одні тільки огнища тихесенько лущали...

Навкруги них сиділи хлопчики; там же лежали и дві собаки, котрим забажалось було притьмом мене зъісти. Вони ще довго не вгавали и, прижмурюючи очі, скоса позирали на огонь; з якоюсь гордовитою самоповагою, потрохи гарчали; спершу гарчали, а далі почали стиха скавучати, ніби жалкуючи, що не сила ім справдити своє бажаня. Усіх хлопців було пятеро: Хведько, Павлусь, Илько, Кость и Ивась. (Про мення іх я довідався з розмови, що вони вели між себе, а тепер мушу де-що росказати про них).

Першому, найстаршому, Хведькові, було, мабуть, років чотирнадцять. Се був вродливий, становитий хлопець, дрібненький на виду, з русявими кучерями, з ясними очима, та з прихильною, невгавучою, повсідною ухмилкою. На ёму надягнена ситцева сорочечка з жовтою габою; невеличкий новенький каптанок, накинутий наопашки, ледве задержувався на ёго вузеньких плічках; на блакитному пояску гребінець теліпався. З низькими халявками чоботи були таки на ёго пошиті, а не батьківські. — У другого хлопчика, Павлуся, волося розпатлане, чорне, очі сірі, обличя бліде, подзюбане, рот, хоч и гарний, та великий, голова здоровенна, мовляв, з винницький казан, а постать приземковата, недоладня... Невродливе хлопя, що й казать! а все таки воно мині подобалось: погляд у ёго ясний и розумний, та й голос почувався дужою міцю. Убраням своім ёму ніяково лицятися: проста полотняна сорочка та полатані штанці — от и вся ёго одежина. — Илькове обличя було далеко невдатне: горбоносе, довгобразе, та ще и під-

Digitized by Google

сипувате, воно видавало якусь безтямну, болісну журливість; стиснуті губи ёго не ворушилися, насуплені брови не підіймалися, — він ніби завше жмурився від огню. Ёго жовте, трохи не біле, розпатлане волося, пасмами лізло з-під низенькоі повстяноі шапочки, котру він раз-у-раз насував собі на уха. Ноги взуті були у нові личаки та онучі; товстий уривок, тричі обведений коло стану, на перехваті, доладно підперезував чепурну чорну свиту. Ёму и Павлусеви на погляд було не більше дванадцяти літ. — Четвертий хлопець, Кость, — може років десяти, — ворушив мою цікавість своім задуманим, хмурим поглядом. Увесь ёго вид був невеличкий, сухий, у ластовиннях; борідка загострена, як у білочки; губи ледві можна було одрізняти. Оже якийсь чудний на душі ослід зоставляли ёго великі, чорні, блискучі ріденьким поблиском очі: вони, здається, бажали щось таке вимовити, для чого на язиці в ёго слів не малося. Сам він був невеличкого зросту, щуплого складу, та й одягнений дуже убого. — Останнёго хлопчика, Івася, спершу я був и не примітив: він лежав на землі, тихесенько куняючи під рогожкою, и тільки коли-не-коли витикав з-під неі свою русу кучеряву голівоньку. Хлопя се було не більше, як семилітне.

Оттак лежав я посторонь, під кущем, и позирав на хлопців. Невеличкий казанок висів над одним багатям: там картопля варилася. Павлусь доглядав іі и, на-вколюшки стоячи, трісочкою штурхав у окріп. Хведько, розкинувши поли свого жупанка, лежав, схиливши на руку голову. Поруч з Костем сидів Илько, — та все-знай тільки жмурився. Кость опустив трохи голову и дивився кудись у далиню. Івась не ворушився під рогіжкою. Я прикинувся сонним. Хлопці потрохи знов розбалакались.

Перше всёго погуторили вони то про се, то про те, про завтрішню працю, про коненят; аж-от Хведько, ніби знову розпочинаючи покинуту розмову, обізвавсь до Илька:

— Ну, так ти таки й бачив чорта? питає.

— Ні, я сам ёго не бачив, та ёго й бачить не можна, — одмовив Илько охриплим, слабим голосом, котрий як неможна краще личив до ёго обличя, — сам не бачив, а чути — чув... Тай не я один.

— А де ж він у вас плодиться?

— У старій рольні*).

---

*) „Рольнею“ або „черпальнею“ зветься на папірнях той забудинок, де з чахунів вичірпують папір.

Digitized by Google

— А хіба ви ходите на папірню?

— А як-же, ходимо. Я з братом, з Овдієм, виробщиками*) служимо.

— Бач, — так ви хвабричні!

— Ну, та як же ти чорта чув? питає Хведько.

— А ось як. Раз випало нам з братом Овдієм, та з Хведором Михієвским, та з Ивасем Косим, та з другим Ивасем, що з Червоних гір, та з Сухорученковим Иванцем, та були там ще й другі хлопці, — усіх, мабуть, чоловіка на десять, сказано — як є, зміна; от, и довелося, кажу, нам ночувати у рольні. — Воно не те, щоб самохіть довелося, а Назаренко, дозорця, заборонив до дому ходить: „Що, мовляв, вам, хлопці, до-дому швендати; завтра роботи богато, так ви, хлопята, на домівку не ходіть.“ От ми всі й зостались. Полягали покотом, а Овдійко й каже: „А що, мов, хлопці, як домовик прийде?“ Не встів таки Овдійко гаразд се вимовить, — аж у нас щось над головами и зачавнало: ми, бач, лежимо у низу, а затупотало в-горі, коло колеса. Чуємо ми: щось ходить — так під ним дошки и вгинаються, так и риплять! От, далі, взяло та й переступило через наші голови; коли ще вода на колесі як зашумить, як зарве, як застука та загрюка колесо, як закрутиться, — а дверчата, знаємо, заслінкою заслонені... Дивуємось ми, хто б се заслінку підняв, що вода пішла на колесо?! Одначе колесо трохи покрутилось, та й стало. Слухаємо, — аж знов щось затупотало в-горі, коло дверей, — та давай по східцях стукатись; та так же то важко спускається, либонь не хапаючись, — так — аж щеблі під ним навіт стогнуть... Потім, чуємо, підходить під наші двері. — Потривало трохи, потривало, — двері так на-стеж и роззяпились... Вжахнулися ми, придивляємось — нічого... Коли — зирк! аж біля одного чавуна сітка**) заворушилась, піднялась, нирнула, походила-походила наверсі, немов хто виполіскував ії, — та й знову на місце. Далі дивимось: коло другого чавуна крюк знявся з цвяху, та й знову на цвях; потім — мов хтось до дверей підійшов, та зразу як закахикає, як забухика, немов вівця удушлива, — та так гучно... ми всі так опукою й попадали у ворох — один на одного полізли... И-и! як ми перелякались!!

— Ач, як! обізвався Павлусь. Чого ж воно закахикало?

---

*) Ті що папір розгладжують.

**) що черпають нею папір.

Digitized by Google

— Не знаю; може, од вогкости.

Усі затихли.

— А що, питає Хведько: — картопля зварилась?

Павлик полапав картоплю.

— Ні, ще сира... Бач, шубовснула, додав він, повернувши вид до річки: — мабуть щука... А он-де зіронька покотилася...

Ні, що я вам, братця, роскажу, задриботав Кость тоненьким голоском: — ось послухайте лиш, що при мині недавно тато росказував.

— Ну, слухаємо, — додав Хведько, глянувши отецьким поглядом.

— Чи ви пак знаєте Гаврила, хутірского майстра?

— Ну знаємо.

— А чи знаєте, од чого він завше такий смутний, чого все мовчить, — знаєте? Ось од чого він такий смутний. Пішов він раз, росказував тато, та пішов він, братця, аж у ліс по горіхи. От, як пішов він у ліс по горіхи, та й заблукав — забрів Бог зна куди... Блукав він, братця, блукав — ні! ніяк шляху не натрапить; а тут уже ніч на дворі. От и присів він під деревом: ке, мовив, дожду ранку; — присів, та й задрімав. От, задрімав; коли се чує: хтось ёго кличе. Глянув — нікогісенько. Він знов задрімав, — и знов кличе. Він знов лупнув очима — дивиться: аж перед ним на гільці русалка гойдається, и ёго до себе кличе, а сама помірає зо сміху — регочеться... А місяць так ясно світить, так ясно, — усе, мов у день, видно. От, кличе вона Гаврила, а сама сидить на гілочці така ясненька та біленька, як пліточка, або як-от карась буває такий білястий срібнозолотий... Гаврило так и обмер, братця, а вона, знай, регочетъся, та все ёго такечки рукою підманює. Гаврило вже був и підвівся, послухав русалки, — та, мабуть, ёго, братця, Господь напутив: взяв, та й перехрестився... А як же то тяжко було ёму, братця, святий хрест покладати: рука, каже, немов, каменна — ніяк не поворухнеш... Ой, хай ёму аби-що! а!!... От, як перехрестив Гаврило себе хрестом святим, а русалка тоді — и реготатись годі, та як затужить... Голосить вона, братця, косою очі втирає, а коса у неі — зелена — зелена, що куди тобі конопля! Подивився на неі Гаврило, подивився, — та давай розпитувать: „Чого ти, лісове зіля, плачеш?“ А русалка ёму, на одмову, як затужить: „було б тобі, чоловіче, не хреститись, — жити б тобі, каже, зо мною аж до віку; а плачу я, каже, та побиваюсь того, що ти перехрестився, —

Digitized by Google

та й не одна я, каже, побиватись буду: побивайся ж и ти до домовини...“ Тут вона, братця, й зникла, а Гаврило тоді ж таки зараз и стямив, як ёму з лісу вибрести... Та тільки вже з того часу він усе сумний та невеселий ходить...

— Оттак! промовив Хведько, трохи помовчавши: — и як таки можна, щоб оттака лісова нечисть приміла християнску душу зневичити... Адже ві Гаврило не послухав?

— Еге ж, піди ти з нею! каже Кость. И сам він верзякав, що, мов, голосочок у неї такий тонесенький та жалібненький як у жаби...

— Твій батько сам се росказував? допитувавсь Хведько.

— Не хто — сам. Я саме лежав на вишку, так все чув.

— Дивна річ! И чого б ёму сумовати?... А мабуть він ій подобався, що кликала до себе.

— Еге, подобався! підхопив Илько. Як-же! мабуть, залоскотати бажала, — того й кликала. То бач іх діло, русалок — залоскочувати.

— А от и тут повинні буть русалки, запримітив Хведько.

— Ні, одказав Кость: — місце тут чисте, вільне. Одно хіба: — річка недалеко.

Усі замовкли. Коли се одразу, геть здалека розкотився, мов застогнав хто, з протягом голос, — один з тих нестямних нічних голосів, що вчуваються иноді серед сумної тиші, підіймаються в-гору и стогнуть на повітрі, аж поки споквола не розляжуться, неначе стиха замерають... Прислухаєшся — мов нічого не чутно, а все таки дзежчить у повітрі. Тепер здавалось — ніби один хто вигукує під склоном неба... а другий одгукується до ёго з лісу тонким, зичним реготом... Над річкою прошумів не сильний шипучий свист... Хлопці зглянулись, вжахнулись...

— Дух святий з нами! зашепотав Илько.

— Гей, ви ворони! гукнув Павлусь: и чого вжахнулись! Гляньте, картопля готова. — (Всі підсунулись до казаночка и принялись за картоплю: один тільки Ивась не поворухнувся). — А ти чому не йдеш? — питав Павлусь.

Оже Ивась так и не вилазив з-під рогіжки. Незабаром и казанок випорожнили.

— А чи ви, братця, чули, зачинав Илько: — що у нас недавно на Варнавицях трапилось?

Digitized by Google

— Се б то на греблі? запитує Хведько.

— Еге, на греблі — на прірві. От нечисте місце, так нечисте... и сумне таке! Кругом яри та байраки, а в ярах тих тільки гад плодиться...

— А ну, що там трапилось? кажи.

— А ось що. Ти, Хведоре, мабуть, не знаєш, що там у нас топленик похований... Втопився він геть-давно, ще як глибокий ставок був. Тепер тільки ёго могила бованіє, та й ту ледві видно; так — буцім горбочок... От, на сих днях, кличе якось приказчик псаря Ярему: „Иди, каже, Яремо, на пошту“. А Ярема в нас завше іздить на пошту; хорти, бач, у ёго вигинули — чогось не йдуть ёму в руку, — таки ніколи не живуть в ёго, а псар же він добрий — усім бере. От, поіхав Ярема у місто за поштою, та там десь и загаівся, и іде собі до-дому вже під чаркою. А ніч; и ніч ясна, хоч голки збирай: місяць світить... От и іде Ярема через греблю: така вже, бач, ёму тропа випала. Іде він оттакечки через греблю — и бачить: на могилі топленика ягнятко похожає, — біле таке, кучеряве, гарнесеньке. От Ярема й думає: злізу с коня та возьму, — на ві-що ёму тут загибати... Зліз и взяв ёго на руки... А ягнятко ёму нічого — пішло на руки. От, взяв він та и йде до коня, а кінь од ёго геть сторошиться; хропе и головою трясе. На силу одпрукав коня Ярема, сів на ёго з ягнятком и поіхав собі далі: знайду перед собою держить. И він на ёго дивиться, а ягнятко ёму як у вічі не вскочить. Моторошно стало Яремі: „не памятаю, мовить, щоб баран так пильно у вічі дивився.“ Оже ще нічого. Він и давай те ягнятко по шерсті гладити: „биря, биря!“ А ягня, як вищирить зуби, та й ёму те ж: „биря, биря!...“

Не вспів оповідець промовить останнёго слова, як обидві собаки разом, без тямку гавкаючи, дременули од огню и зникли в непросвітнім мороці... Всі хлопці перелякались. Аж Ивась вискочив з-під своєі рогіжки. Павлусь кинувся и собі слідом за собаками. Собача брехня швидко оддалилась... Доносилась турботня біганина табуна з ляку... „Сірко! Жучка!...“ зично гукав Павлусь. Трохи з годом брехня унишкла. Павлусів голос доходив до нас з далека... Минуло ще хвилин кільки; хлопці од нестяму переглядались, мов дожидали, що то буде далі... Почувся несподіваний туніт прудкого коня; він одразу спинився аж коло самого багатя и, схопившись за гриву, Павлусь моторненько плигнув з ёго. Собаки и собі вскочили в кружало світу, и посідали, як слід собакам, висолопивши червоні язики.

Digitized by Google

— Що там? що таке? запитали хлопці.

— Нема нічого, одказав Павлусь, махнувши на коня рукою: — так, щось собачня зачула. Я думав — вовк, додав він супокійним голосом, важко дихаючи всією грудиною.

Я мимохіть любовавсь Павлусем. В ту годину він був дуже гарний. Його невродливе обличя розгорілось од прудкої їзди и закрашалось палким завзятям и смілою одвагою. У ночі, без жодного прутика в руках, він один майнув на вовка... „Що за славний хлопець!“ думав я, на його глядючи.

— А хіба іх бачили, вовків? спитав полохливий Кость.

— Іх тут завсігди багато, одмовив Павлусь, — та вони страшні тільки зимою.

Він знову приліг перед огнем. Сідаючи на землю, він опустив на кудлату потилицю однієї собаки свою руку — и обрадована твар довго не повертала голови своєї, и поглядала з боку на Павлика з пиховитою дякою.

Ивась и собі заліз під рогіжку.

— А які ти нам, Ильку, страховини росказував, — обізвавсь Хведько, котрому, як синові заможного батька, випало розпочинати розмову (бо він сам балакав небогато — ніби боявся стратити свою пишну постанову). — Та й собак ще сіпнуло не добре забрехати... А справді, я чув, буцім се у вас місце непевне.

— Се б то Варнавиці? Еге, та ще й яке непевне! Нераз, кажуть, там и старого пана бачили — покійного пана. Ходить, кажуть, у довгополому жупані, — та все стогне та охає, чогось неначе шукає на землі. Раз зустрів його дідусь Трохимович. „Що, мов, паночку — питає — шукаєте на землі?“

— И він его запитав? перебив задивований Хведько.

— А вже ж, запитав.

— Ну, та й лицарь же, коли так, Трохимович... Ну, а той що ёму?

— Шукаю, каже, розрив-трави. Та так глухо, так тихо каже — тільки: роз-рив-тра-ви...

— На ві-що вам, паночку, питає Трохимович, ота розрив-трава?

— Душить могила, каже, — душить... геть хочеться, геть...

— Чи бач який! завважив Хведько. — Мабуть, ще не нажився.

Digitized by Google

— Отто чудо! промовив Кость. А я думав, що мерців тільки у поминальну суботу и можна бачить.

— Мерців по всяк час можна бачить, підхопив с певною вірою Илько, що — як я запримітив — краще других хлопців знав всі селянскі забобони... Ну, а в поминальну суботу можна и живого побачити, кому в той рік прийде черга умерти. Треба тільки в церкві на рундуку сісти та все на шлях дивиться. Ті, кому призначено того року вмерти, — так и підуть по-при тебе шляхом. От у нас прошлого року баба Уляна на рундуку сиділа.

— Ну, и бачила таки кого-небудь? цікаво запитав Кость.

— А як-же! Сиділа вона спершу-на-першу дуже довго — нікогісенько ані бачила, ані чула... тільки все, мов, цуценя такечки десь задзяволить, задзяволить... Коли, гляне: иде стежкою хлопець у одній сорочці. Аж придивляється — Хведосенків Ивась иде...

— Той, що помер весною? перебив Хведько.

— Отой самий. Иде и голівоньки не підводить... А Уляна ёго й пізнала... Дивиться далі: баба йде. Вона придивляється, придивляється, — ох, Боже ж мій! сама вона по шляху, сама Уляна...

— Та не-вже-ж сама? питає Хведько.

— Самісінька, ій Богу!

— Ну, и що с того, — адже вона ще не вмерла?

— Ні, так же ще й року не минуло... А ти тільки глянь на неї: де вже в ній й душа держиться...

Знов всі унишкли. Павло кинув охапок сухих сучків на огонь. Визначно вони зачорніли на несподівано спихнувшім полумні, залущали, задиміли, и пішли коробиться, обгорілі краї до гори задераючи. Світовий ослід розлягався, драгліючи, на всі боки, а найгірш пручався в гору. Аж ось, де не взявся білий голуб, налинув в той таки світовий ослід, полохливо завертівсь на однім місці, обвитий з усіх боків палючим блиском, и зник, залопотавши крильцями.

— Мабуть, одбився з дому, завважив Павло. Тепер літатиме — аж поки наткнеться на що-небудь; а де черкеться — там и заночує до світа.

— А, може, се праведна душа полинула на небо? обізвавсь Кость. Чи не вона?

Навло кинув ще й другу жменю сучків на огонь.

— Може й так, — нарешті одказав він.

— А скажи мині, будь ласкав, Павлусю, — почав Хведько: — чи й у вас, в Шаламові, було видно, як сонце мінилось?

Digitized by Google

— Се б то, як сонця не стало? А як-же!

— Либонь перелякались и ви?

— Хіба ми одні. Пан наш, хоч заздалегідь нам росказував, що, мов, сонце мінитиметься, — а як потемріло, то сам, кажуть, так перелякавсь, що тільки — на! А в панській кухні, кухарка-баба, — так та — чуєш — як тільки померкло, — вхопила рогач та всі тобі горшки перетовкла в печі: „нікому тепер їсти“, каже, „наступив кінець світу“. Так юшка и потекла. А по селу в нас чутка ходила, що, мов, білі вовки по землі бігатимуть, людей істимуть, хижа птиця літатиме, а може й самого Антипку побачать.

— Якого Антипку? запитав Кость.

— А ти не знаєш? з опалом підхопив Илько. — Е, брате, звідкіля ж ти, що й Антипки не знаєш? Та й сидні ж у вас там на селі сидять, — от уже гніздії! Антипка — се буде той чоловік дивний, що прийде; а прийде чоловік сей дивний таким, що ёго ніяк и взять не возьмеш, и нічого ёму не заподіеш: такий-то він чоловік дивний буде! Забажають ёго взять, на приклад, хрестяне: вийдуть проти ёго з дрючками, оступлять ёго з усіх боків, а він ім и одведе очі — так ім одведе очі, що вони сами себе дручьям повбивають. Вкинуть ёго в тюрму, приміром, — він попросить з корячка води; принесуть ёму корячок з водою, а він нирнув туди, та тільки ёго й бачили! Закують ёго в кайдани, а він тільки заплеще в долоні, — кайданів як не було: так и опадуть з ёго. От, и буде сей Антипка ходить по селах, по городах; та й буде сей Антипка, лукавий чоловік, піддурювати мир хрещений... ну, та зробити ёму нічого не зробиш... Такий вже він буде дивний, лихий чоловік!

— Еге, — домовив Павлусь повагом, — такий вже він дивний буде! Ото ж ёго у нас и сподівались. Старі діди казали, що тільки, мов, зачне сонце мінятись, — Антипка зараз и прийде. Всі люде так и сипнули на улицю, в поле, — ждуть, що буде. А в нас, сами знаєте, місце видне, привільне. Дивляться — аж од слобідки з гори спускається щось за чоловік, сам такий кумедний и голова така кумедна... всі як скрикнуть: „Ой, Антипка йде! ай, лишенько! ой-ёй-ёй, Антипка!...“ Та в-розтич!... Староста наш у рів заліз; старостиха між ворітьми застрягла, та давай кричать, аж свою дворову собаку перелякала; а та з переляку як зірветься з ланцюха — та через тин, та в ліс; а батько Кузьмів вскочив у овес, присів, та давай підпадёмкать: „може — дума — хоч птицю душогуб зажаліє.“ Оттак всі перелякались!... А йшов з гори наш так таки й чоловік,

Digitized by Google

бондар Вакула: купив собі нову діжку, надів на голову, та так и йде.

Всі хлопці засміялись и знов умовкли на годину, як часто буває з людьми, що розмовляють на вільному повітрі. Я позирнув навкруги... велично та пишно царювала ніч; вохку прохолоду пізнёго вечора змінила опівнічна суха теплинь, и ще ій довго прийшлося повивати легким серпанком дрімучі лани; ще богато заставалось часу до першого лепету, до перших росинок зорі... Місяця не видно на небі: він сходив нерано під той час. Золоті зорі безліч — здавалось — тихо плили, одна перед одною мигтіючи, впродовж небесного шляху, и — справді — дивлячись на них, ви немов почували сами прямий, без перестанку, лёт землі... Чудний, виразний, болісний крик двічі почувсь над рікою, а, трохи згодом, одгукував вже далі...

Кость стрепенувся... „Що воно?“

— То лелека крикнув, — спокійно одказав Павло.

— Лелека, переказав Кость... А що я чув, Павлусю, вчора з вечора, — додав він трохи згодом: — ти, мабуть, знаєш...

— А що ти чув?

— А ось що. Ишов я з Каменної Гряди в Шашкине. Перше йшов орішником, а потім лужком повернув, — знаєш, там, де шпилем у яр виходить, — там таки и сага є; згадай — вся ще очеретом заросла. От, иду я по-при сагу ту, — коли се, братця, з тії саги хтось як застогне, та жалісно так, жалісно: о-о...о-о...о-ох!... Такий мене, братця, пострах взяв — лихо! Доба, бач, пізня, а голос такий болісний... Так-от, здається, сам би й заплакав... Що б се таке було? га?

— В сазі тій, позаторішнє літо, злодії втопили карбівничого Якима, — завважив Павлусь: так, може, то ёго душа скаржиться.

— А воно, бач, справді, — додав Кость, витріщивши свої и без того банькаті очі... Я й не знав, що там Якима втопили, а то б ще гірше перелякався.

— А то ще, кажуть, є такі жаби маленькі, не вгавав Павлусь: — и ті так жалісно крюкають.

— Жаби? е, ні: то не жаби... які там... (Лелека знову закричала над річкою). — Ет, ії! нестямно вимовив Кость: справді мов лісовик гукає.

— Лісовик не кричить, він німий, — підхопив Илько; — він тільки в долоні плеще та лущить...

Digitized by Google

— А хіба ти ёго бачив, чи що? глумливо перебив ёго Хведір.

— Ні, не бачив, та — крий Боже й бачити! А другі бачили. От ще на сих днях він у нас одного чоловіка піддурив: водив ёго, водив по лісу, — та все круг одніі оболоні... Ледві той до дому добився к світу.

— Ну, так той ёго й бачив?

— Бачив. Стоіть, каже, такий здоровий, здоровий, та темний, ніби сховавсь за деревом — гаразд и не розбереш, немов ховається од місяця, та водить тими баньками, водить, мигає ними, мигає...

— О-ё-ёй! скрикнув Хведько, стрепенувшись и здригнувши плечима: — п-ху!..

— И на ві-що ся негіть на світі розплодилась? завважив Павлусь: — не розумію.

— Не лайся, — цур ёму! Ще почує, — додав Илько.

Розмова знову затихла.

— Ось гляньте, гляньте, хлощі, — обізвавсь дитячим голосом Ивась: — гляньте на божі зірочки!... Як бжілки рояться...

Він виткнув з під рогіжки своє гарненьке обличя, схилився на кулачок и стиха підвів в гору свої великі гарні очі. За ним и другі хлопчики задивились на небо и нешвидко опустили в-низ свої очі.

— Ивасю! загомонів ласкаво Хведір: — чи твоя сестра Ганнуся здорова?

— Здорова, одмовив Ивась, трохи картаючи.

— Скажи ій, чому вона до нас не заходить?

— Не знаю чому.

— Так ти скажи ій, щоб ходила.

— Добре.

— Ти скажи ій, що я ій гостинця дам.

— А мині даси?

— И тобі дам.

Ивась зітхнув.

— Ні, мині не треба. Дай вже краще ій: вона у нас така добренька.

И знову Ивась положив на землю свою голівоньку. Павло встав и взяв у руку порожній казанок.

— Куди ти? спитав ёго Хведір.

— До річки, по воду. Заманилось водиці напиться.

Собаки и собі підвелись и пішли за ним.

Digitized by Google

— Гляди, не впади в воду! гукнув ёму у слід Илько.

— Чого ёму падать? перебива Хведір: — він постережеться.

— Еге, постережеться. Всяко буває: він нахилиться, стане води набирати, а водяник схопить ёго за руку, та й потягне до себе. Потім то почнуть слебезувати: хлопець, мов, у воду пав... А яке там упав?... От-от, в очерет поліз, — додав він, прислухуючись.

Очерети справді, розсовуючись, „шуршали“, як у нас кажуть.

— А чи правда, спитав Кость, що Калина навісна з того часу и збожеволіла, як в воді попомокла?

— З того самого... Яка тепер! А колись, кажуть, гарна-гарна була. Водяник ії знівечив. Мабуть, не сподівавсь, що ії так швидко з води витягнуть. От, він ії там собі на дні, и запакував.

(Мині самому не раз доводилось зустрічати ту навіжену Кулину. Прикрита драптям, страшенно схудла, з чорним як уголь обличям, мутним поглядом и завсігди ощиреними зубами, вона цілі години тупає на однім місци, де-небудь на шляху, міцно притуливши до грудей кістляві руки, и стиха переступаючи з ноги на ногу, неначе хижий звір в клітці. Що б ій не казали, вона нічого не розуміє, а тільки иноді тремтючи регочеться.)

— А кажуть, доводить Кость: — Калина того в річку кинулась, що ії коханко піддурив.

— Того самого.

— А памятаєш Василька? журливо промовив Кость.

— Якого Василька? запитав Хведір.

— А от того, що в сій самій річці втопився, — одказавсь Кость. Який хлопець був! и-и, який хлопець був! И як тільки кохала Текля, ёго мати, свого Василька! И немов знала Текля, що смерть ёму од води буде. Бувало, отсе в літку, піде Василько з нами хлопцями купаться, — вона так и затремтить вся! Другі матінки — нічогісенько, идуть, було, собі перевагиваш, коливаються, а Текля поставить, що несе, на землю и почне Василька кликати: „Вернись, мов, дитино моя, вернися! ой, вернись, мій сокілоньку!“ — И як утонув, — Господь ёго знає! Грався на беріжку, тут и мати була — сіно громадила; коли чує — немов хто пузирі по воді пускає; вона — гульк: аж тільки вже шапочка Василька поверх води плавле... Адже, от з того часу и Текля не при своім умі. Отсе прийде, та й ляже на тім місці, де Василько втопився; ляже, братця, та й заведе пісеньку, — памятаєте, Василь було все ії співає... От заведе ії, а сама плаче-плаче, гірко Богові скаржиться...

Digitized by Google

— А от Павлик иде, перебив Хведір.

Павлик підступив до огню с повним казанком води.

— А що, братця, каже він трохи згодом; — не все гаразд...

— А що? швидче запитав Кость.

— Я Василів голос чув.

Всі так и затряслись.

— Що ти, що ти? залепетав Кость.

— Ій Богу. Тільки що я став нахиляться над воду, — аж чую, немов з-під води хтось мене кличе Василевим голосом: „Павлику, каже, Павлику, ходи сюди!“ Я оступився. Оже води все таки зачерпнув.

— Ой, Господи, Господи! ох, Боже наш! промовили хлопці, хрестячись.

— Адже то тебе, Павле, водяник кликав, додав Хведір... А ми тільки що про Василька балакали.

— Ох, се не добра приміта, з запинкою вимовив Илько.

— Ну, дарма! хай! завзято одказав Павлусь и сів собі знову: — свого и конем не одбіжиш...

Хлопчики унишкли. Видно було, що Павлусева річ покинула на душі в них глибокий слід. Почали вони лаштуватьсяперед огнем, ніби лагодились спать.

— Що се? спитав Кость, підвівши голову.

Павло послухав.

— То кулички летять, посвистуючи.

— Куди ж вони летять?

— А туди, кажуть, де зими не буває.

— А хіба є така земля?

— Є.

— Далеко?

— Далеко, далеко, за теплими морями.

Кость зітхнув и заплющив очі.

Вже більше трёх годин минуло з того часу, як я підсусідився до хлопців. От, зійшов и місяць; я ёго не зразу замітив: такий він малий був та узенький. Отся немісячна ніч, здавалось, була така ж велична як и передше... Тільки до темного краю землі склонилось вже чимало зірочок, що недавно ще блищали високо на небі; навкруги все затихло, як завсігди все затихає перед світом: все спало міцним,

Digitized by Google

непорушним, передсвітним сном.. У повітрі пахтіло не так приязно, — в ёму ніби знову розпускалась прохолода.. Короткі літні ночі!... Розмова хлопців потухала разом з багатям... Собаки навіть куняли; коні, кільки я міг розглядіти при світі ледві блимавших зірок, и собі повкладались, повісивши голови... Недуже забутя напало на мене; далі воно перейшло в дрімоту...

Свіжий струмень вітру пробіг по виду у мене. Я розплющив очі: — на світ благословилось. Ще нігде не жевріла зоря, а вже засіріло на східні. Навкруги все видно стало, хоч и не гаразд, а видно. Блідо-сіре небо світиніло, холоділо, синіло; зірочки то миготіли тихим світом, то зникали; одсиріла земля, попотіли листя, дене-де стали розтинатись живі голоси, и тихий, ранішній вітрець зашепотів, став подихати над землею... Тіло моє одмовило ёму злегенька, весело триптіючи. Я моторно встав и пішов до хлопців. Всі вони, як побиті, спали круг багатя, що дотлівало. Один тільки Павлик підвівсь до половини и пильно подивився на мене.

Я кивнув ёму головою и потяг до господи по-над задимленою річкою. Не вспів я одійти и двох верст, як вже, кругом мене, полились по розлогому мокрому лугові, спереду по зелених могилах, з лісу до лісу, а з-заду по довгому курявому шляху, по блискавших рожевих кущах, и по річці, що соромливо лиліла з-під туману сизого, — полились, кажу, спершу лилілі, далі червоні, золоті протоки гарячого соняшного світу... Все заворушилось, пробуркалось, заспівало, зашелестало, забалакало. Скрізь заблищали промінястим кришталем бубнясті краплі роси; мині на зустріч, чисті та ясні, ніби обмиті ранішнёю прохолодою, докотились голоси дзвона, и поуз мене, на взаводи, промайнув знакомий одпочилий табун...

На жаль, я мушу додати, що того ж таки року Павла не стало. Він не втопився, а вбився, упавши з коня. Шкода, гарний був хлопець!

ОБРАЗКИ З ЖИТЯ.

(Дениса з-над Сереша.)

III. НОВИЙ РІК.

Одного разу прийшов пан-отець Б. до знаного нам почтмайстра — а було то на самий новий рік руский — и просив ёго дуже, щоби

Digitized by Google

поіхали до З. в гостину: бо и годиться повіншовати честним ґаздам в З. и трохи забавляться. „При тім“, каже дальше отець Б., „снігу досить, пора сприяє, от просанкуємося.

— Ну добре, одвітує почтмайстер; ідіть до дому и присилайте коні, а я за тим часом зберуся.

— „Ба“, каже отець Б., „табо я коней не маю; я гадаю, що ви, звичайно почтмайстер, коні маєте, тай мене з собою возьмете.“

— То наймiть собі у мене, тай поідемо...

— „Та де би ви від мене за коні гроші брали тай зо мною разом у гостину іхали?... то не файно!“

Рада в раду, наконець прийшло до того, що почтмайстер запряг одного коня до малих санчат, сіли тай поіхали.

В селі З. радо іх приймали и гостилися охочо. Почтмайстер був то веселий чоловік и висипав анекдот из копу; а ґазда и отець Б. и всі гості сміялися без устанку, аж за животи бралися.

Так минув день; по вечери побалакавши лягли спати; а отець Б. и почтмайстер спали побіч себе на земли...

Однако наш пан-отець чогось непокоіться, тай каже до почтмайстра: „Пане почтмайстер! встаньте з ласки своєі раненько, щоби-смо були в Б. до схід сонця; бо нинька бачу приіхав инспектор Лінцбавер, та не гарно було би, якби замітив, що мене не ма в школі.“

— Що там, каже почтмайстер, я мав би по ночах вставати! Таж ви знаєте, що до Б. з вітси три милі, що ніч має свої права; зірвеся заверуха, опадуть вовки... и чоловік пропав як муха в мази. Ідьте собі, коли хочете; а я проспюся и то добре, бом щось нездоров!

Сказав, вкрився з головою, обернувся, гей то кажуть, плечима до отця Б. и захрап на добре.

Що робити? тяжко против води плисти! Пан-отець гей не свій, положився також спати, такой не зовсім розбераючись. Та хоч иншим разом сон повік ёго зараз сам хапався, то тепер з клопоту зовсім ёго не береся...

Перевертався сюди-туди по постели; та годі вснути... Минуло може дві, може три години від часу як поклалися; пан-отець зирк в віконце: місяченько світить гей у білу днину. Отець Б. злякався. „Пане почтмайстер“, закликав, „вставаймо та ідьмо!“ — а коли почтмайстер не відповідає, потермосив ёго чимало за рукав. Почтмайстер

Digitized by Google

офукнувся; отець Б. зі страху замовк. — По хвили знов сіпає отець Б. почтмайстра тай молить сердечно: „Пане почтмайстер, помилуйте, не губіть чоловіка!“

— А хто вам казав сюди іхати?

— „Вже лиш сей раз послухайте и помилуйте!“

Поморкотав почтмайстер під носом, не одно гірке слово скрізь уста викидуючи; а відтак, може спізнавши, що годі було спати при таких обстановах, — а може и жаль ёму було трохи пан-отця Б., бо яко урядник розумів що то служба — встав, зібрався, запряг коника до санчат; сіли тай поіхали.

Було то дуже рано, ледве що другі півні запіяли, коли наші подорожні виіхали из З. Скрізь було тихо; мороз тиснув крішко, що аж дахи лускали; а місяченько освічував срібним своім світлом цілий степ широкий, через котрий треба ім було іхати...

Отець Б. закутавшися в медвежу шубу сидів тихонько, молитви шепчучи и словечком не відзиваючися до лютого почтмайстра, котрому найсолодший сон перервав. — Коник, нащуривши уха, жваво наперед помикає, пискливий звінок з зойком розпускає свій голос широко-далеко...

Нараз почав вітерець вставати від заходу, від часу до часу сніжком потрясаючи; відтак розвинулася метелиця, що годі було на перед себе дивитися; задула зовсім сліди по дорозі. Почтмайстер почув, що зъіхав з битого шляху... Фукнув лиш з-під вуса на отця Б.: „а не казав я?!“ — але в души думає собі: не боюсь, таж я знаю степ як мій власний дім: куди схочу, туди заіду до міста; хиба би, борони Боже, вовки нас напали!...

Ідуть вони, ідуть; години зо дві, зо три — або и більше; вже давно повинні були домів заіхати, а тут міста ані зазором; ба коби хоч яке село або хатина, або бодай ліс, щоб від вітру закрив; — а тут степ тай степ широкий, а більш нічого... Почтмайстер клене, отець Б. дрожить зі страху тай молиться, ані словечком не відзивається. Щось зачорнілося; отець Б. думав, що то хата, тай в першу відозвався: „Слава-ж тобі Господи!“

— Та чого ликуєте! сердиться почтмайстер; таж то купа гною! Біди я допитався з вами; ми блудимо по степу вже з півтора години, прийдеся тутечки загибати! Вже и конина втомилася и мене мороз скрізь усі сустави прошибає. Хто видав в зимі по ночи степом іздити? Тепер лиш вовків ще недостає, щоби біду довершити. Але

Digitized by Google

и так вона дасться нам в знаки, бо як кінь устане, то нас сніг до рана зо всім засипле, а ми самі замерзнемо!

Отець Б. на се не відрік ні словечка, тільки ще дужше, ще горячійше шепче молитви. Нараз зустріли стирту сіна... Слава-ж тобі Господи! сказав в свою очередь почтмайстер. Заіхав під стирту, заслонюючись від вітру, намикав коникови сіна, а сам взяв руками лопати и ходити, щоби загрітися.

Почекали там з добру годину; взяло свитати. Почтмайстер оглянувся, перехрестився; розпізнав місце де кочував, — а відтак дмухнув на впростець до міста Б., котре поволи яло свої чорні вершки з-за горба показувати.

Въіздять в місто; вже и люде звиваються, гамір, шастанє, звичайно, житє розбудилося в торговельнім місті. Отець Б. закутався добре в свою шубу, щоб ёго не спізнано...

Въіздять в ринок. — Зиґар бє саме восьму годину. Ах, коби скорше, коби хоч ще тих пять минут, а стану на своім становищи — простісінько піду до школи!...

Аж тут — а була в ринку ожеледь, тай ринок був горбоватий, — нековані санчата як не засунуться, як не ударять в камінь, як не перевернуться з великою силою!... а наші подорожні як не висиплються з них як галушки, один за другим!... А найдальше відкотився отець Б., такой зо двичі обкрутився, а за ним ёго торба з річами тай подушка подорожна, тай пуделко, тай якісь святочні вузлики — а все простісінько кіть-кіть-кіть, тай в плечи бух! що аж дивно було споглянути... А тут отцю Б. годі на ноги встати: що піднесеся, тай упаде; — бо бачите, отець Б. товстенькі собі, тай в медвежу шубу грубо закутані...

Почтмайстер якось скорше викорізмався, та побачивши немалу отця Б. пригоду, взяв сміятися на ціле горло; тим от загладив весь гнів свій, теє стануло ёму за тревоги и неприємности нічної подорожи; та либонь чи не нарочно він вивернув отця Б. на-серед ринку, щоби за всі свої невигоди піместитися. На доклад ще зъявилися жидики, взяли на отця Б. пальцями показувати и казати: кік! кік! сиду шульдиректор!

Отець Б. мало не умлів з сорому; наконець вдрапався якось з бідою на санчата та просив почтмайстра, щоби ёго віз чим скорше перед школу. Але біда не ходить поодиноко: на вході до школи стоіть у самих дверех инспектор Лінцбавер, та побачивши заклопотаного отця Б., взявся сердечно сміяти, тай каже: Hochwürden ist heute, wie ich höre, ein Malheur passirt?!...

Digitized by Google

Тут вже треба було отцю Б. зібрати всі сили, щоби не вмліти; а коли се перебув без шкоди, доказав, що має нерви сильні гей мотузки...

Тяк закінчився Новий рік 185* для отця Б., о котрім він часто згадував між приятелями, та зарікався в зимі по ночи іздити...

Перегляд літературних новин.

I.

Беручись за перегляд українских літературних новин, ми знали, що беремось не за легку роботу. А не легка вона не тому, щоб переглянути книжку и зложити ii літературну ціну було діло велике; а через те, що на літературу нашу ще гаразд не зложили и правдивого погляду в громаді. За доказом не далеко ходити. Треба тільки пригадати: як дивляться на українску літературу не тільки ті, кому вона кісткою в горлі стала, а й ті, кому вона, коли не тепер, то пізнійше мусить корисною бути? Одні кажуть, що література ся — бридня, та й годі: ніколи вона нікому ні на що не здасться — вона забавка гулящих людей... Другі доказують, що коли література ся й жити-ме и розвоєм ити-ме, то вона потрібна тільки за-для хатнёї справи, „для домашнёго обходу“: далі вона ніколи не йшла, и тепер не йде, и йти ій не слід, не приходиться. А инчі на се одказують, що коли вже, мов, література годиться за-для хатнёї справи, — то з якої річи одводити ій такий тісний куточок? Вона, мовляють, пійде и по-за хатами, и стане на користь всёму освітнёму людови, а найпаче Славянщині, — як уже и сталося з Кобзарем. Де правда, а де ні? Всяк покладa рішенець по своєму. А на ділі виходить, що молода наша література ще й свого поля гаразд не знає, а через те — ще й битого шляху на ній не видно: кожен бреде, куди несуть ноги... Тим-то не легко, кажу, и певну критичню мірку прибрати до неї.

По чужих, широких, розвитих літературах міркою буває та користь, яку з літератури має громада. Там література живе разом з своїм людом; иде з ним разом одним розвоєм — иноді попереду, иноді позаду освітніх громадян. Там и писателеви одна дорога — бути живцем своєї громади, показувати побит свого люду, виявляти єго потреби, а часом освічувати, або й заново прокладати громадску дорогу, и все таки ити або за своїм людом, або попереп люду. Не

Digitized by Google

так довелось стояти українській літературі; не так обертається и люд до неї. Вона не веде люд свій наперед; вона не йде и єго поступом. Він живе сам собі своїм злиденним життєм, а вона сама собі — и для себе, и для нёго дороги шукає... Вона раднійша-б єму служувати, та ба! вона, кажу, ще й сама не знає: куди ити ій. Повести ії, а разом и люд свій за нею — от робота нашим писателям; а освічувати іх напрямок — діло критики. Оже, щоб вести люд свій, треба, перше-на-перше оглянутись кругом себе, подивитись — куди люд той безтямку прямує? Може він сам поведе нас за собою, поки ми вести єго налагодимось... Що-ж ми бачимо на-вкруги?

По горах, по долинах, та, як кажуть, по широких украінах — по хуторах та по селах живе 12 міліонів люду на Вкраіні (а майже 3 міліони в Галичині), — не живе, а костеніє у темному, неосвітнёму мороці... Метушиться люд той, мов в рійнику бжоли; клопочеться, умивається потом из-за того насушника, що такою гіркою працею достається він людём. И ніколи тому бідному людові ні гаразд кругом себе озирнутись, ні в гору глянути. Живе, як та рослина... А хто піднявсь хоч трохи на вижший ступінь, — дивись: у перевертні тягне — свого вже и цурається! Та як єму и не тягти туди, коли у нёго тільки дві стежки перед очима: у низ — у темний морок, и в-гору — у перевертні?... Середнёї тропи — по своєму рідному полі, де-б він не розгубив и свого найкращого добра, свого самобиту, — не має... Там шанці глибокі пороблені: не можна ступити, не то — щоб без осказки простувати... Не впускають мови нашого бідного люду ні в школу; не чуємо ми ії ні в церкві божій, ні серед громади освітнёї — и вижші з неї кепкують, и нижші раді-б ії збутися... На такому-то розпутті між двома шляхами, довелось стояти українскому писателеви и закликати до себе люд свій!... Мицкевича, Пушкина уся іх громада витає, а Шевченко, слёзами вмиваючись, до земляків обертається — молить іх, благає: „И чужому научайтесь, й свого не цурайтесь!“

Прочитавши, йно на половину, Кобзаря, — яка-небудь неспаніла душа и зверне увагу на теє благанє. Підступа до вас з щирим серцем, з горячою вірою у велике, мовляв, діло народнє. „Навчіть же, каже, мене перше всёго мови, бо я ії загубив, тиняючись по світу; дайте мині дотепну свою граматику, словар, — дайте й путящу книжку“. Тут знову горе... „Ні граматики, ні словаря ще в нас не зложили, — одказуєш, почервонівши, — а ось беріть: Квітку, Вовчка, Куліша, Стороженка...“ Прочитує гарячий неофіт все те трохи не разом; через тиждень приносить, дякує, и ще просить чого по историі Украіни.

Digitized by Google

Скривишся... „Не має...“ Раєш Костомарівські московські історичні висліди. Бере, читає — и знов вертає, дякуючи. Просить рідної народописи, просить щотописи, хоч-би землепись України... Одсилаєш, та й одсилаєш свого новобранця до сусіди розуму позичати! Збридло вже єму и розпитувати нас про науку, — повертається знов до словесности: чи не має ще чого? Даєш єму якогось коня, що „був та зъіздився“, оддаєш „Не до любови“, а разом и „Долю“ Стеценкову; якось не забув и „Ятрівки“, и „Сватаня невзначай“... Начитався неофіт драматичних діл. „Без талану, каже, нічого не подієш, та видно — крім Стеценка — ніхто й людского побиту не знає: не люде, а тіни людскі виступають перед очима...“ А про те — „чи не має новини якої?“ питає. Жаги, скоро раз настала, нічим не вгониш. От, и оддаєш „Первоцвіт“ Кохнівченків, „Починок“ Подушчин, „Приказки“ з „Казками“ Носенковими, та ще де-що... Оддав — и обняла тебе думка невсипуча... Скільки питав тебе чоловік, думаєш, а ти все єго справляв до сусіди та до сусіди, звідкіля и прийшов він до тебе... А в тебе — ні з чого тобі дознатись ні про свою бувальщину, ні про народопись, окрім сировини сирої — пісень, казок та приказок, та й то далеко не всёго, що обертається між темним людом; про рідну землепись — про землю, де живе люд твій, нічого по своєму не знайдеш; за щотопись — и казати нічого... Хіба все те заборонено? сам себе запитуєш. Ні! ніхто ще, ніколи, або давно вже, не шкодить тобі у таких розправах... А іх все таки не має... Залишиш наукову постать, обертаєшся до словесности. А серце щемить од сорому, душа од малосиля ниє, и на ум навертаються, мимохіть, слова поета:

Шукаю, питаю
Зеленої рути,
Щоб тебе, мій рідний краю,
На віки забути!

Голосна наша мова дубеніє, нівечиться між темнотою, не впорядкована у граматику, не заведена до словаря, а ось вже минає три четверти віку, як почав на ній Котляревский, жартуючи, балакати. Що-ж у нас зроблено за таку немалу годину? Чи ми й досі жартуємо над своєю мовою? Що зробила нею наша народня словесність? — Розбуджені Шевченковими піснями — отим плачем кріавим — де-які земляки зглянулись на плач той, — и до рідного лона повернулись. Де-хто з освітніших пішов разом з Шевченком и по рідному полю. Нічого казати: були то люде з гарячим серцем,

Digitized by Google

з щирою душею до рідної справи, з таланом и з певною тямкою — чого нам недоставало, що треба робити... З сорокових до шістьдесятих років вони зробили де-що для нашої літератури и словесности. Багато-б було росказувати про їх працю. Оже вони тільки малесенький краєчок захопили того діла, що неозорно широко розкинулось перед нами — и жде-виглядає рук дотепних. Але, як не тяжко казати, а гріх би було помовчати: чим ближше береш час до себе, тим більш між Українцями-писателями бракує таких рук, тим менш талану примічаєш, и мови часом... питаєшся: де наша голосна мова?... Напрягаєш мозок, щоб домислитись: чого вона так и від чого? Питаєшся: куди идуть, куди напрямили наші писменьці? Даремне питанє! Бачиш тільки, що кожен своїм шляхом простує, а куди веде шлях той — либонь и той, хто йде що нёму, не скаже... А в голові прокидається, ворушиться з острахом палюча думка: чи на добро література наша, а чи на зло? И, коли на добро — яке діло стоить у неї на черзі? як за нёго взятись? як єго справдити нашим письменцям? А разом з сим и друге питанє виходить: яку мірку до українских творів прикладати? яким їх судом судити, и яку ім ціну положити?

Дуже б широко прийшлось розводити, як би ми здумали на все те доказно одповідати. У нас тепер ні часу, ні снаги не маємо. Опустивши наукову постать, — що прямо до науки, а що и до школи, — поглянемо на питаня словесні, и коротенько на них одмовимо.

Ми нагадали — на якому розпутті довелось стояти українскому писателеви. Як же єму за діло взятись, щоб праця єго не пійшла собі марно, а стала корисною кому-небудь? Якою єму пійти дорогою, щоб не остатись позад свого люду? На мою думку, и тут тільки дві тропи; або поперед люду, або між люд свій, бо йдучи, не озираючись, за громадою, опинишся мимохіть в перевертнях. Ити поперед громади, вести ії за собою, ставити ій, для ознаки, високі віхи по довгому шляху — се діло словесного велетня-поета. Та велитнів скрізь не багато по світу; а ми знаємо, що словесність у чужоземців служить своїй громаді и з середнёї руки талантами, або й просто з освітніми, розумними писателями. Що-ж у нас, при наших сёгочасних обстановинах, робити такому народолюбцеви? яким напрямом и куди йти єму? Одвітуємо: в народню громаду. Се-б то, скажуть, в темряву, у непросвітний морок костеніти разом з своїм темним людом?! Ні! ити в громаду — то не значить ще занедбати просвіту и все добро, просвітою нажите, и стати таким темним людом, який дожидає просвіти; ще не значить — проміняти добрий

Digitized by Google

жупан на полатану сіру свиту. Туди йти можна и без машкараду, який був подобався де-кому з гарячих та нерозсудливих земляків наших, що, убравшись в оксамити, накинувши на-опашки добру кортову свиту, на-бакир шапку настромивши, ходили по селу... и собак и людей дражнити. Таких нам не треба народолюбців! Можна поєднатись з своїм людом и без того — поєднатись не одежою, не простими звичаями, а духом. Треба тільки спізнати люд свій, заглянути в глибиню життя єго — и, одкинувши хиби, добру суть єго самобиту на користь єму повернути; — а взявшись за письменство, правдиво виявити мирови все, що не наглядиш між людом; — показати: що то за люд; якими він обложився обстановинами; якими звичаями поводиться; яким живе побитом — на громаді, в селі, у себе в хаті між сімянами; які клопоти обіймають єго голову, — и вивести прилюдно народ свій не прибраним та умитим, прилизаним, як де-хто силувавсь виводити, а без жодної прикраси — таким, який він справді живе на світі. Хіба трохи тут роботи для повістки, оповідання, чи для драми?... А коли кому випала вдача мірною мовою мовити, — тому нічого вже плакати про те, що покрилось людским забутком, голосити про якусь, туманом повиту, „долю та волю“... Багато буде єму діла и коло душі, коло людского серця: єму прийдеться зазирнути в їх темну таємницю, щоб переказати світу, що там діється, яка там хвиля ходором ходить, які наганяє думки та гадки, які підіймає бажаня... Про сі потайни сам люд тільки иноді, ненароком, натякне вам, а росказати и не зъуміє. И ліриков, и епікови тут є біля чого походити! Оже треба за се братись не з думкою, що — мовляв — „було та минуло“, а з розумною думкою про те — як на-далі бути. Не назад вести громаду свою треба, а, спустившись до неі, підвести и ії в-гору до себе, — та не на хмарах, не по за хмарами, а поставити ії на тій самій землі, що ії кровю напоєна. Не світом каганьчика свого освітити громаду, а світом праведним сонця — науки, просвіти, — та освітити не з одного якого, а з усіх боків, щоб и сама громада гаразд таки себе побачила и спізнала, и щоб сторонні люде мусіли на неі глянути. От яке, без краю довге, широке и велике діло розкинулось перед очима українского словесника! И хто хоч часточку малу зробив того діла, той уже й зробив послугу своїй літературі, а за добру послугу єму й вічна подяка.

Чи буде коли наша література по всіх обширах землі рідної панувати, чи судилось ій де-небудь в тісному куточку притулитись,

Digitized by Google

чи — борони Боже! зведе коли лиха доля и украінский люд з историчнёго поля, — такий писатель не загине. Жити-ме література (а ій тільки й жити, поки люд ii живий), — він буде на користь ій, а через неі — и громаді; а не жити-ме — такий писатель ніколи „не вмре, не поляже“. Він, и через кільки віків, зістанеться живим свідком за свою родину. Він, кому треба, нагадає, що жив колись на світі Украінець-народ; він посвідчить єго славні діла и вчинки; він доведе, що-б з того сталося, як-би не лихі злигодні години, що терпів сердешний люд той, як-би не перешкоди, що єму скрізь на єго историчнёму шляху приходилось поборювати; він додасть, на пересторогу людем: що за болячки облягали тіло занепалого люду; якими нутряними хворобами він хирів, за що поліг, и які спадки покинув... Може ті спадки у руку підуть єго нащадкам — и оживе в них дух Украінця! А може він... хоч найкращого добра свого не розгубить без сліду, и — як посередник між Славянами східними и західними стане тою доброю спайкою, що споіть Славянщину до-купи...

Ив. Білик.

Уж звичайний.

(Tropidonotus natrix L., Ringelnatter).

Коли змия рідко буває довша над дві стопи, дорастає уж до 4 стіп. Притім він більше строманистий (тонкий, струнький) и дуже звивущий. Голову має малу, яйцевату, шию не о много вузшу від голови. З-верхи синявосірий з двома рядками чорних плямок здовж хребта, сподом чорний з білими плямами. Легко впадають в очи дві чорно обведені, у самиці біляві, у самця жовті плями по обох сторонах голови за висками (Schläfe) — як звичайно люд говорить: „жовті уха.“ Пробуває скрізь у нашім краі; декуда, н. пр. в Кривчицькім и Лісенецькім лісі коло Львова, в Винниках и околиці, в Золочівщині коло Станимира и Лагодова, в околиці Підгірок коло Калуша, и богато де инде досить часто лучається; декуда однакож рідше находиться, н. пр. коло Дрогобича (Східниця, Уріч). Любить околиці вохкі. Водиться під корчами и кущами у норах підземних. Норов у нёго зовсім инший, як у змиі: єсть дуже меткий и вмкий, при тім дуже чуйний: за найлегшим шелестом зупиняєся на часиночку и бачливим взором примічає, чи не ма якого небезпеченства,

Digitized by Google

або чи не вдало-б ся уполёвати здобичу — почім миттю або удерає на втеки — або протепом вержеся на необачне звіря — звичайно жаби, ропавки, ящірки и тим подібні менші животини, котрими живиться. Чоловіка боіться; побачивши єго звертає к нему голову, сичить голосно, висолоплює раз-у-раз свій розщулений язик (язичить) — а тим часом старається чим скорійше уйти. Тая єго лячність, а ще більше тое сиченнє из напуду, виходить єму найчастійше на зле: бо нераз сам себе відкрие, а несвідомий річи убиває з обмерзінєм ужа, котрого, власне за-для єго сиченя, має може за саму ідовитшу гадину. Між-тим уж не шкодить нікому, без обави мож єго брати руками, хоть непокоєний надто, мститься тим, що з желез задочних (Afterdrüsen) виприскує білаву, молоковату течу дуже гидко вонючу, а часом навіть и укусить напастника, хоть тое укушене не литає по собі злих наслідків: з ранки по кількох годинах и сліду ніт. Окрім ящірок, ропавок (ропух) и жаб живиться також и рибами, за котрими радо иде в воду — плаває бо дуже спосібно, при чім зручно нурцює (дає нурця), а може навіть з пів години видержати під водою. За для тих власностий називають єго також ужем водяним, водянкою або водяницею. — До року кілька разів ліниться; тому в місцях, де ужів більше, часто лучається бачити скинені шкірки або ліновища тих звірят. На весну, именно при кінци Цвітня и в Маю, паруються ужі. Буває инше місце, де ужі дуже радо сходяться; купа склублених ужів порушена скоро розлазиться, причім видає страшенний сморід. Людова фантазня оповила звичайне зъявище природи, яким суть сходини ужів, тайною шатою сказочні. Именно, повідає люд, мають ужі свого короля, котрого слухають. Як свисне, всі сходяться и дують разом: тогді роблят они диямент. Король має необмежену власть над підчиненими собі ужами. Сам сидить в скляних будинках на найнедоступнійших місцях в лісі. За найлегшим єго понуком висипає ціле військо ужів, щоб укарати напастника, або оборонати короля. Буває и те, що ужі зійдуться численно в купу, щоб стеречи скарб, котрий им повірив король, маючий, після повірки людовоі, золота, срібла и дорогих каменів без числа. Скарб той однакож заклятий, тож не дасться він взяти чоловікови, хиба, як хто хитрий, кине на ужі хрестик священий, від котрого вся погань в розтеч піде, а скарб лишиться. Жовті плями, що за висками, уважає люд за корону золоту. Впрочім, росказують, бувають ужі, у котрих ціла голова з щирого золота. Щоби тую голову дістати, треба, нім сонце зійде, перед норою ужа простелити чисту

Digitized by Google

хустинку. Уж непремінно скине тогді на хустину золоту голову, а намість неї виросте єму нова, однакож вже звичайна, не золота. Загалом в сказках нашого люда богато говориться о ужах и о их скарбах. Самих ужів уважають трохи не всігди за нечисту силу. Их скарб заклятий, а они самі часто люде перемінені, перекинуті в ужів за яку там провину. Король ужів сидить мов в зачарованім замку, в котрім вся єго прислуга — зачаровані люде, против справжних людей дуже жорстоко обертаючіся, але дякуючі радісно того характерника, котрий успів им привернути их давну чоловічу стать. Король ужів — великий любовник краси дівочої; тож що найкрасші дівиці підманює, уводить у свої скляні або й брилянтові будинки. И найневиннійші дівчата потрафить підступник так улестити, що самі підуть на свою згубу.... а потім хоч плач, в своїм замку то вже уж паном, а уведена дівиця тільки служницею, годячою єго похотям, стережена кругом, так що и ступнем годі ій без нагляду ступити... Ужів загалом уважано вже в найдавнійших часах за звірята хитрі, підступні и лукаві. Вже в священім писаню росказується за змия т. є. ужа, яко „хитрійшого над усякого звіря полёвого,“ яко искусителя наших прародителів. Навпаки у декотрих древних народів (н. пр. у давних Греків и Римлян) ужі були образом доброго начала Ἀγαθοδαίμων, а на памятниках находиться часто богиня здоровля Ὑγίεια выображена, як наповає ужі из чарки. Впрочім народи середнёго и нового віка переважно гидують ужами. То-ж само дасться сказати з декотрими виємами и о народі рускім.

В липцю зносить самиця звичайно до 30 яєць, білих, тонкою шкаралупою вкритих або позліплюваних в грудку, або получених з собою, мов нанизаних. Після вислідований Герольда виклюваються з яєць ужата лише при теплоті 6—18° R., — за для того найрадніше складає их самиця у гній, в гниюче порохно и тім подібні річи, котрі розкладаючись родять тепло. Иногді, коли не найде догідного місця для покладаня, може яйця задержати в тілі так довго, доки не виклюнуться, почім ужата до разу виповзають з матери. З яєць, в одвітне місце знесених, вилягаются молодята в обставинах сприяючих в кілька тижнів. Суть то животинки дуже красиві, рухкі и любенькі. Знаючи о способі житя ужів и их розмноженю, легко витолковати, чому ті звірята часто находяться біля хат в оборах, на гноіщах, по смітниках и пр. Забобонні люде однакож, не знаючи о способі житя ужів, зовсім иншу подають причину, для котроі уж держиться людского обійстя,

Digitized by Google

Именно твердять, що есть особливий уж домовитий, котрий найлюбійше буває в стайнях и оборах коло худоби. Він має ссати (!) корови, від чого они дуже здорові и богато дають молока. Забивати такого ужа домовитого ніяк не годиться — а то з жалю за побитим ужем гине худоба. Часто лучиться учути від селян, що в такім або такім селі у сего або того чоловіка вбито ужа домовитого, а в слід з туги за улюбленим сисуном здохла найкрасша корова. Впрочім, думають, уж домовитий не лише приносить щастє для господаря через те, що ведуться корови, котрих ссе, але також відводить гадє, щоб не кусало чоловіка. З домівниками, а именно з дітворою, живе уж в добрій згоді. Раз, було, іли діти кашу з молоком, в-тім висувався з діри в підлогах величезний уж, виповз на серед хати, а там вже пхався и собі до миски, щоб засербнути смаковитого молочка. Діти, хотячи позбутись унадливого ужа, бють єго ложкою по голові, уж уступає и ховається, та за часок знову з иншого кута вилазить и мов граючись упоминається у дітей о свій пай. — Шанованє ужа домовитого, мов би якого доброго духа (зрів. грец. ἀγαθοδαίμων) має свій початок у давнім язичестві, коли то єще обожано сонце, місяць, здізди, звірі, дерева, загалом мовлячи, сили природні. Египтяне віддавали честь божу навіт ідовитим змиям рогатим або рогавицям (Cerastes aegyptiacus, Hornviper). Здається, тим хотіли ублагати гадюки, щоб не кусали людей и худоби; по части також повірка в посмертну мандрівку душ людских у різні звірята, між иншими в ужі, могла бути причиною того почитаня, як то заключати мож з невиразних повірок о ужах з очарованих людей повставших.

Та вернімся до ужа звичайного. Як згадано, межи людом вкоренений пересуд, що уж хітляно ссе корови. На молоко має бути такий ласий, що до свіжого мож єго дуже скоро вивабити з схованки. Подібні повістки могли взяти свій початок лиш з неточного помічаня. Вже улад писочка ужа показує, що те звіря до ссаня зовсім не способне: має бо гачковато в зад загнуті зубці, котрими, ухопивши дійку, не легко би міг єі опять пустити без зраненя. Впрочім ужам, у клітях осібно утримованим, давано нарочно молока, однакож навіть зголоднілі не хотіли ні солодкого ні зсілого кушати.

В давнійших часах лучались, именно в гірских лісах, надзвичай довгі и грубі ужі — а такі, як бачиться, були поводом до отих баєк о великих потворах прозваних як до околиці полозами, навузами, смоками, смочілями, жеретіями, драками, и змиями-велитами. Тепер вже, коли більше залюднились сто-

Digitized by Google

рони давнійше пусті, много звіря порідшало — а и ужів величенних не так легко побачити доводиться: — та все у казках згадують ще про страшенні змні-прочвари, котрі одним метом хвоста людей мають убивати, а відтак ссати жадно іх кров, — за прочвари, що то літають по небу и зъідають зірки, що то одним взором годні чоловіка спалити и пр. Декуда єсть межи людом повірка, що, єсли уж сім літ не чує піяня когута, ні звона, а також сім років не бачить людей (т. є. коли не заходять люде у пущу, де сидить), то стане полозом, гадом страшенним, під котрим, де котиться, трава горить. Так то навіть звірятп зовсім нешкідному приписує буйна уява люду якісь надприродні сплп и страшливі власности.

Бобонні люде думають, що добре єсть вбитому ужеви вирізати язик, а той потім и носять при собі, яко тайний середник (лік) від укушеня ідовитого гадя. Убитого ужа закопують в землю, щоб ясне сонінько не дивилося на нёго, бо би від того кріваво рділо при заході, — а також тому, щоби на падлище не сідали мухи, та відтак не розносили іди людям и худобі. Так звані товарячі мухи або болістки (Stomoxys calcitrans L., Stechfliege, Wadenstecher), що именно у парні дні перед слотою так дотькливо доскуляють людям и живині, суть по гадці несвідомих людей нічим иншим, як лише простими мухами, котрі стали ідовитими від тогді, від коли сіли на неживого ужа и єго поссали. Суть то видумки без всякої підстави. Уж бо не єсть ідовитим, тож и не ма причини боятись єго укушеня. Тим смішнійший пересуд, що мухи з неживого вже ужа втягають ідь, котру відтак запускають у рани, кусаючи людей и звірята. Болістки ж не повстають з простої або хатнёї мухи, а єсть то осібний рід мух колючих. Що сонце заходить червоно не від того, що „дивиться“ на вбитого ужа — се кождий розумний чоловік вдобарить (второпає).

Многі люде — навіть из просвіщених — коли побачуть ужа, то аж стрепенуться и мерщій єго забивають. Однакож того не повинні діяти, бо уж, будучи животиною зовсім не шкідною, не заслугує на переслідованє. Пожитку не ма з ужа ніякого; лиш декуда уживають єго шкірок місто наволоки або надіву до чубуків (цибухів), що досить добре одвічає. Впрочім сало и масти з ужа належать до тайних, однакож зовсім безскуточних ліків „знахорів“ и „ворожбитів“.

Окрім ужа звичайного буває именно в Чортківщині и Коломийщині також уж русник (Tropidonotus hydrus Pall.). Єсть він

Digitized by Google

о много рідший від звичайного, від котрого різниться головно тим, що не має жовтих плям за висками; впрочім спосіб єго житя подібний як у ужа звичайного.

З посвоячених родів лучаються у нас єще слідуючі: Лютиця гладуха (Coronella laevis Merr., Glatte Jachschlange) и Ярун оливковий (Zamenis viridiflavus Lacep., Schwarzgrüne Natter). Первий одличається именно тим, що має крутький хвіст, котрим завішатися може на галузях и тим подібних предметах. Вторий належить до семейства щербозубих (Diacrantera, Weisheitszähner), у котрих два найтильнійші зуби суть більші від прочих и щербою переділені. Суть то ужі дуже ярославі; зачеплені одважно відпирають напастника и кусають. Укушенє тих ужів однакож не шкодить чоловікови, бо як лютиця так и ярун не мають зубів ідовитих; впрочім оба роди у нас попадаються в рідкость.

И. Верхратский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Русскими“?

II.

Щоб яснійше порозуміти, чому тиі многі люде из табору Русских, котрі гадками своіми в справах народних и літературних більше до Русинів ніж до своіх проводирів суть зближені, сих не відступають, а до тих не переходять: треба найперш розважити, котрі то и які люде до одного и до другого табору належать.

Табор Русских импонує перед всім великим множеством священиків. Єсли поминемо цілком индиферентних, котрі не признаються ані до рускоі ані до россійскоі ані до польскоі народности, єсли поминемо дальше отвертих Поляків: то оставшаї часть нашого священства безперечно в досить значній більшости держиться Русских, а тільки в меншости Русинів. — Зате мірскоі интеліґенциі у Русских зовсім не багато. На сто кількадесять священиків (селян було єще більше), згромаджених на послідним зборі „Русской Ради“, ледве 5 або 6 найшлося з мірскоі интеліґенциі. Тих самих кількох мірских людей фіґурує кождим разом на зборах Народного Дому, Матиці и

Digitized by Google

пр. Противно, число мірских Русинів з интеліґенциї есть так ві Львові як и майже по всіх містах и місточках Галичини значне, а на супротив Русских зовсім переважаюче.

Молодіж до недавних еще часів майже без виємок була щиро-рускою. Перед кількома однако роками редакция „Слова“, викидаючи немало грошей, позискала для своіх цілей деяких молодців, навіть горячих „Українців“, відзначаючихся однако скорше всякими иншими здібностями, аніж постійностю характера. Сим молодцям, проживавшим передше нераз и в нужді, сподобалося тепер іздити на колеґія фіякрами та марнувати часто по кілька золотих на день... Се був початок партиї Русских між молодежію; відтак дальше то материяльними користями, то интриґами, ложною наукою, фалшивим патріотизмом и т. и. перетягли русскіе проводирі одну часть молодежи до себе. Но все таки значна більшість молодежи, помимо всяких намов, покус и интриґ, як була так и есть щиро-рускою.

Простий народ по містах и селах одріжняє себе вправді од „Москалів“, однако, не маючи просвіти, не тільки не бере участи в борбі Русинів и Русских, але о ній и нічого не знає.

Що же тих людей, котрі до Русских належать, надить и удержує в тім таборі? Обстановини, котрі те справляють, суть розличні, як розличним є стан, характер и и. у людей, до того табору належачих.

Перед всім треба між Русскими розличати таких, котрі з більшим або меншим пізнанєм до Русских причисляються, а таких, котрим сёго пізнаня недостає. Сих послідних есть більше. Не маючи сили або волі виробити собі ясне понятє о своій народности, нерішучі в своіх гадках и ділах, потребують доконче когось, за ким би сліпо поступали. Ними отже правлять не засади, але особи: кого представителями Руси уважати привикли, тих якби на коменду слухають. Представителями ж такими, именно в очах великої части нашого священства, хто-ж би инший міг бути, як не св. Юр? Ба, находяться навіть між мірскою интеліґенциєю поодинокі люде, именно між старшими, котрі в св. Юрі правдиву репрезентацию Галицкої Руси видять, особливе задля того, що справді в и по 1848-мім р. св. Юр керував акциєю народною и майже офіциально репрезентантом Галицкої Руси був узнаний. Такі люде не застановляються над тим, чи те, що добре було колись, мусить ним бути завсігди; консерватисти найчистшої крови, подібні суть — в иншім напрямку — до нашого мужика, котрий не поступає, помимо змінених обстановин, з ходом часу,

*

Digitized by Google

бо так єго батько и дід не робили. Так отже, коли при виїзді еп. Куземского до Холма вибирано на єго місце предсідателя комісиі Дома Народного, вибрано о. Кульчицкого перед безперечно о много здібнійшим о. Павликовим, „да будетъ глава у св. Юра!...“

До „Святоюрців“ належать декотрі лиця и з по-за св. Юра, такі, котрі то родинними то иншими особистими вязами ис тимже тісно суть сполучені, а при тім очевидно однакі засади визнають и одні ціли мають. Тиі отже, як сказано, великою частию нашого священства и деякими людьми з мірскоі интеліґенціі ужажаються репрезентациєю Галицкоі Руси и таку мають повагу у тих своіх поклонників, що сі не застановляються зовсім, чи добре вони справами народними керують: всё, що вони роблять, вже тим самим, що від них походить, єсть добре. Коли „Основа“ в 1. числі з р. 1871 розберала проєкт адреси, внесений пп. Ковальским и товаришами, и закидувала ій многі хиби и неконсеквенціі, якийсь дописуватель „Слова“ боронив адреси тільки в той спосіб, що мусить вона бути розумною и доброю, коли від таких осіб, якими суть єі автори, була уложена. Аргумент не аби який, перед котрим мусіли-б замовкнути Лєссінґ и Арістотелєс!

Єсли-ж св. Юр так велику партию, а у тоі партиі так велику повагу має. то, очевидно, сліпі приклонники св. Юра тільки тогді до народного табору перейшли-б або з ним погодили-б ся, єсли-б сам св. Юр до того табору вступив або зробив з ним згоду. Так однако не єсть и не скоро буде. Св. Юр бо уважає Русинів виступивших енергічно в справах народних, именно вступаючихся за чистотою руского язика, революционерами, котрі власти св. Юра узнавати не хотять, а самі на єго місци верховне правліне справами народними осягнути бажають. Проте не любить Русинів, именно радикалів Українців, и боіться іх, а радше годиться з „настоящими Русскими“, від котрих не видить такого небезпеченства для себе. И так бо на поли літературнім між Святоюрцями и настоящими Русскими не велика ріжниця, бо привикшим до церковщини Святоюрцям россійско-церковно-польско-руский язик Русских є далеко мильший, ніж іх власний, рідний, якого уживають Русини.

Крім впливу св. Юра єсть другою перешкодою до згоди в Галицкій Руси вплив „Слова“. Тая часопись, принята в часі свого появленя майже від усіх Русинів з найбільшим ентузиязмом, истнуючи вже 12 літ по більшій части яко єдиний політичний орґан Галицкоі Руси, не дивниця, що мусіла собі конечно виробити вплив великий, а той вплив у людей без народнёго пізнаня, у людей не-

Digitized by Google

мислячих заховала ще й до нині. Такі люде привикли мало по малу ити сліпо за „Словом“ мов за своїм проводирем, и переходили ріжні фази разом из тим проводирем. Писало „Слово“ в перших роках свого истнування: „ми не Ляхи и не Москалі... ми Русини!“ — сі людці кричали за ним: „так, ми Русини, не Ляхи, не Москалі!“ Написало „Слово“ в 1866-ім році: „ні, ми Русскіе, ми и Москалі — се одно“; знов за ним крикнули: „так, ми Русскіе, один Русский народ!“ Що „Слово“ оголосить чорним, се у них чорне, а що білим, се біле, хотяй би перед хвилиною еще ними самими було противним узнане.

Всі тиі численні люде, котрі так без пізнаня, без волі и сили, сліпо своіх авторитетів тримаються, в души властиво не суть Русскими, хоч з Русскими держать и такими часто зовуть себе: вони однако з причини цілковитоі моральноі залежности від своіх авторитетів Русинами не стаються.

Инакше діло у тих, котрі з яснійшим розумінєм справи пробувають в таборі Русских. Про самих проводирів и головних поборників Российщини тут розводитись не будемо, а тільки зганемо про таких, котрі в душах не цілком або лиш дуже мало суть Русскими, а мимо того не держать з Русинами.

Перед всім идея народноі и літературноі єдности з Россиєю есть дуже принадна и догідна для людей з найріжнороднійшими стремліннями и характерами. Такий, котрий лякався великих подвигів, надмірноі праці, може, будучи Русским, сидіти собі спокійно та чекати, що будучність сама принесе. Напротив, яко Русин мусів би прикладати руки до діла: тут бо треба сполученя всіх сил, єсли будинок рускоі народности, тепер ще лиш тільки на міцних підвалинах заснований, мав довершитися. Тут треба молоду, майже еще в пелинах почиваючу літературу старанно плекати и підносити, треба численнійшу интеліґенцію вироблювати, треба люд простий, вже не лиш для культурних и гуманітарних цілей, як у инших народів, але таки для охороны народности рускоі, просвічувати и піддвигувати. Се всё — діло не мале, и за для того слабший дух легко перелякнеся трудностей и тратить навіть надію на можливість переведеня сёго діла. Не один щиро сприяв рускій справі, але не мав довіря до неі, и з малодушности тримався табору Русских. — Иншим держатися того табору при нинішних обстановинах в Галичині дуже догідно для того, щоб легким заходом здобути славу патріота. Закричить хто лише голосно: я Русский, ми Русскіе! — ого вже він и патріот и народолюбець и Бог зна що. Особливе подобається се молодежи, склонній звичайно

Digitized by Google

до оппозиціі. Отже-ж понеже нині у нас Поляки верх мають, а Полякам „Москалі“ суть солею в оці, так нуже, щоби докучити Полякам, щоби показатися „твердими“ патріотами, кажім: що ми „Москалі!“ На Русинів в теперішній хвили Поляки не так дуже удають розлючених (хоч не менше би дусили іх як Русских, наколи-б сих не було); тож не ма такої слави яко Русин виступати. Таке богатирство, походяче головно з охоти грати ролю духа, є богатирством школяря, шукаючого слави в тім, щоби сваволити в школі або „поставитися“ до учителя. У нас еще ж виробилася така ложна гадка, що не той есть найліпший патріот, котрий найбільше для свого народу робить, але той, хто найбільшим є ворогом Поляків.

Русскіе наші найшли собі кілька слів (Німець би сказав Schlagwörter), котрими воюють против Русинів. Такими суть именно слова: „тверді и мягкі“ и „фонетика“. Про твердість Русинів и Русских в оборонї прав народних ми вже в попередній статі згадували; не всі ж з Русских и вірують в мягкість Русинів: суть між ними и люде з такою думкою, що в загалі, если не твердшими, то певне не мягшими суть Русини від Русских: але знаючи пересуд свої партиі бояться з своїми рускими гадками обзиватись.—Еще більше, особливе між недоученими а хотячими за учених уходити, воюють поборники Российщини словом фонетика. Безперечно мусять и між Русскими поодинокі люде знати, що правопись давних Греків и Римлян була фонетична, що Серби мають найчистійшу фонетику и аж від введеня тоіже мужем европейскої слави Вуком Караджічем сербска література почала гарно розвиватися, що у Німців, народа найпросвіщенійшого в світі, нині ведеться спір між етимологами и фонетиками,—тее и много иншого поодинокі из Русских навірно знають; але, представляючи фонетику яко щось нерозумного, всякій науцѣ противного, мають добре оружє на недоуків. Озвеся хто в щирім, рускім дусі, зараз закричать: що, тиі неуки, тиі фонетики?!—и молодець, маючий претенсію до учености, замовкне, боячись, щоб и его за неука не взяли. Тож треба сильного характеру, щоб хотіти на всі такі насмішки виставлятись, або достаточної науки, щоб на них відповісти. Кому ж сёго недостає, той, хотя и Русин в души, не признається таким. Впрочім, як ми вже передше згадали, и між Русинами не всі годяться з фонетикою, именно з так званою Кулішівкою; але очевидно не ма таких, котрі-б ії чимсь из становища наукового зовсім нерозумним, беззмисленим уважали.

Многі суть еще инші причини, чому и прихильні рускій справі не принаджуються перейти з табору Русских до Русинів.

Digitized by Google

Не завидне ж бо становище Русинів у нашому краю! Виперті ново повсталою партією Русских нараз из всіх становищ, позбавлені всіх фондів, всіх институций, руским народом и неподіленою еще интеліґенциєю его заложених, подібні суть у многих взглядах до старокатоликів, котрі також, хотя попереднім засадам они одні остались вірними, хотя сама интеліґенция до них належить: по принятю переважним числом католиків нового догмату неомильности, и проводирів-епископів, и церквей, и маєтків духовних — всёго суть позбавлені. Такий же стан не скоро знадить кого перейти з противного табору, хотяй би хто тільки поверховно, а не сердцем и душею до того табору належав. Єдино безъустанній енергічній діяльности и твердій постійности удасться становище своє так скріпити, щоби всіх одні або подібні засади визнаючих притягнути и своїй идеї побіду зготовити.

Як трібувано між Русинами а Русскими згоду зробити и чому тії проби не удались, пояснимо в найблизшім числі нашої часописи.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Найважнійшою внутреннёю справою Австрийско-угорскої монархиї суть тепер безпосередні вибори, котрих начерк президент міністрів князь Аверсберґ вніс минувшого тижня в Раді державній. Внесенє опізнилося задля того так довго, бо корона зволікала дати призволенє. Тим часом старалося міністерство дозискати для тої справи особливе польску делеґацию; а коли Поляки не хотѣли вдаватися в переговори, покликано ґр. Голуховского до Відня яко посередника між польскими послами а міністерством. Заким однак переговори скінчились, наступило призволенє корони, и проєкт міністерства був в Раді державній внесений, а тоюж Радою комісиї конституційній до трактованя переданий. Міністерство офірувало Полякам в замін за невиступленє їх з Ради державної окровну резолюцию, т. є. так званий еляборат з деякими еще змѣнами на користь Поляків; але їх делеґация на своїм засіданю з д. 23. с. м. не приняла пропозиций міністерства и постановила при другім читаню проєкта виступити з Ради державної. В наслідок того рішеня ґр. Голуховский уважав свою ролю посередника за скінчену и повернув до Галичини. Чи однако Поляки своєї ухвали держати-

Digitized by Google

муться, не знати; бо уклади з міністерством зірвалися не з засадничих причин, але тільки з-за того, що Полякам здавалося міністерство не давати достаточних ґаранций, що еляборат буде Радою державною принятий.

Зовсім инакше становище против проєкта реформи виборової заняли Чехи. Мимо всіх перепон, ставлених рядом, посипалися из всіх сторін Чех и Моравиі петициі против безпосередним виборам, заосмотрені кількасот-тисячами підписів. Тиі петициі звернені просто до корони, и були передані цісареви князем Лобковічем. Також Словінці подібну петицию подали.

Из всіх Славяи Австрийских тільки одна часть Русинів освідчилася за безпосередними виборами, надіючися великих користей з того, єсли замість кількох буде кільканацятёх послів Руских в Раді державній засідати. Зважити однак належить: 1) що при розширеній автономиі країв найважнійші для нас справи не в Раді державній, а в соймі краєвім рішаються; 2) що и кільканацять послів між 63 (тілько мала-б тепер Галичина висилати) будуть лиш дуже незначну меншість становити; 3) що міністерство и німецкі централи все таки скорше погодяться з Поляками, ніж з Русинами, котрі від жадного ряду Австрийского, який би він ни був, не могуть бути протеґовані, від коли значна часть заявила себе Русскими. Вже й тепер в проєкті міністерскім найбільше суть увзгляднені Галицкі міста, а найменше сільскі громади, котрі мають на цілу Галичину виберати 27 послів, из котрих найбільше 15 або 16 могуть бути Русинами. Також виступив міністер Ляссер в виділі конституцийнім против поправок, які на користь Русинів ставляв там посол Яновский.

Из справ заграничних есть найважнійшою резиґнація короля Амадея на трон Испанский. Безперестанні несупокоі в Испаніі, неможливість установленя якого такого ладу спонукали короля до того кроку. Вслід за резиґнациєю опустив Амадей Испанію и удав ся через Португалію до Италіі. Зараз по єго одъізді оголошено републіку. Однако нарід Испанский занадто мало має змислу и любви до ладу и порядку, занадто мало просвіти, занадто підбурюваний и в темноті удержуваний своім духовенством, занадто розпався на фракціі, як щоби може мати надію на довге удержанєся републіки.

Digitized by Google

ОТВЕРТИЙ ЛИСТ РУСКИХ АКАДЕМИКІВ

до отця Наумовича, видавателя „Науки.“

Преподобний Отче Добродію!

Може-б не конче и годилося нам, Добродію, озиватись до Вас тим листом; ми бо, в почутю нашого патріотизму и святости нашої справи, уважаємо низше гідности одвічати на клевети, розсівані тенденційно про молодіж руску; — так статя Ваша п. н. „Дім Народний“, поміщена в „Науці“, письмі призначенім Вами до читаня для сільского люду, примусила нас до того.

Од давна вже приглядаємось махинациям декотрих людей, знаміряючим, для знакомих нам цілей, роздвоіти и ослабити сили наші народні, повздержати народний рух політичний и літературний; з болём серця ми приглядалися, коли злости тих людей удалось спровадити роздвій між старшими; з резигнациєю знесли ми перед трёма роками подібний напад на єдність братню молодежи рускої;— ми не одвічали ніяким письмом, не виступали прилюдно в обороні чести нашої и нашого патріотизму, в обороні правди; ми лишили часови успокоєне розъяреної злости тих людей, ми мовчали в тій одушевляючій нас надії, що чесне наше поступане знайде узнане в цілім народі рускім, так як до тепер зъєднало собі вже прихильників в більшій части ёго, — и що давня згода и любов запанує наново між нашими родимцями.

Ми би и тепер були мовчали, наколи-б Ви, Добродію, згаданою статією не розвязали нам уст.

Навикли ми вже вправді до читаня статей, розсіваючих незгоду в народі, роздираючих серця братні, вимірених на обаламучоване сільскої нашої интеліґенциї, котра нераз не в-силі позиакомлятись докладно з ходом діл народних; усвоілись ми з злостю противників наших, яко вже нешкодливою нам більше; но щоб злість та декотрих людей доходила до того, щоби не вагувались розширювати деморалізуючі свої вплили вже и на люд наш сільский — на те не були ми ніколи приготовлені.

Ви, Добродію, Ви перші подали той помисл нового ослабленя народу руского. За мало Вам ще було дивитись на незгоди старших наших родимців, на спори молодежи рускої; Ваші цілі домагаються ще и роздвою між людом сільским, тим сердечним людом, котрий ще тепер заледві очи вітвирає, орієнтується, о котрого лю-

Digitized by Google

бов и довірє до интеліґенциі так мало ще у нас постаранося. Яку-ж будучність лагодите Ви и людови рускому и нам, молодежи рускій, будучим заступникам того люду?

Вміcто вшоювати в нёго засади єдности, любови и довіря до интеліґенциі, вміcто доказувати, як щиро старається она о добро ёго, и заохочувати до спільної діяльности — Ви убиваєте в тім люді віру в будучність, охоту до подвигів народних и тую крихту прикильности, яку мав до нас; самі ведете ёго в заставлені повсюди, а так приманчиві сіти полонизаторскі, усуваєте з-під ніг наших підставу, на якій єдино стоячи для добра люду нашого працювати можемо, показуєте ёму незгоду посеред ёго интеліґенциі, котра перед незрілим ёго оком завсігди закрита бути повинна.

Ми не питаємося Вас, на якій підставі посміли Ви, Добродію, прозвати прилюдно молодіж руску (з виємком „кільканацятёх“ вибраних Вами) кукілём и половою на здоровій ниві народу, як поважились Ви, підсувати чесним нашим замірам и патріотичним нашим працям ненародні тенденциі, коли житя наше не сплямлене дотепер ніяким поганим ділом; як могли Ви назвати уживану нами в письмі мову накрученою на спосіб ляцкий, а нас самих перевертнями, обаламученими и підкупленими интриґами ляцкими, — коли мова наша не ріжниться од мови давнійших Ваших творів нічим більше, хиба тілько що менше в ній полонизмів; коли и Ви до недавна признавались з одушевленєм до тих самих засад и служили тій самій идеї, яку ми нині исповідуєм.

Ми не питаєм Вас про те все. Давнійше Ваше поступанє — а новійше враз з дописями до „Слова“ достаточною нам на тее відповідю. Ми тілько, маючи на увазі добро народу, позволяємо собі поспитатись Вас прилюдно: як поважились Ви, Добродію, помішати так деморалізуючі статі в часописи людовій?

Яке-ж понятие буде мати той люд о силі и повазі молодежи рускої, того квіту, тої надії на ёго будучність, коли тілько тих „кількаиацять“, як виражаєтесь, що вийшли на сцену, то „сама тверда Русь“? Де-ж ті 2 сотки других людей, що опускають майже що року академію? „Ляхами сталисъ!“ натручаєте мимоволі відповідь.— Яку-ж книжку схоче потому читати той люд, підозріваючий всё и всюди, коли поучаєте ёго, що суть книжки и нерускі рускім письмом списані? Для увільненяся од колізиі, не радше-ж він не возьме жадної книжки в руки, або возьме польскі, котрих тепер масами розпихають по селах декотрі полонизатори?

Digitized by Google

Якже-ж зъєднаємо собі пізнійше довірє и любов у того люду, ми, будучі „старости, доктори, професори, священики и адвокати," як Ви кажете? чи може тілько за легитимациєю Вашою? Тож диктатором хочете може бути народови рускому, або спровадити анархію, розстрій, руйну? Чи роздумували Ви, Добродію, над можливими наслідками такої аґітациї, або чи може и те належить до програми Вашої діяльности? Сором, сором, Добродію, Вашій здобутій давнійше славі! Не гідне те діло имени Вашого, котре задля подвигів Ваших на полю літератури людової глубоко вирите в серцях молодежи рускої. Лишіть те діло людям, котрими ми вже давно мерзимось. Ми знаємо, що не така Ваша гадка о нас, що Ви переконані о наших патріотичних и чесних замірах, о нашій любови до всёго, що рідне, що руске, що Ви прихильні нам навіть часами, чого доказом новійші Ваші розмови и декотрі листи приватні. Залиште проте те погане діло, котрого ніколи до кінця не доведете, бо все оно розбивати-меться о сталёву збрую нашого патріотизму и ті нерозірвані огнива, якими сполучилась молодіжь руска — а ужиткуйте Ваш талан на иншім полю, з котрого збирати-ме наш нарід правдивий хосен; а ні — то дописуйте, як давнійше, подібні статі до „Слова," де для них властиве місце, коли в тім яких користей для себе сподіваєтесь; они там не пошкодять, ми вже навикли до них; — лиш не шукайте на загубу народу подібних користей для себе в видавництві „Науки", не деморалізуйте подібними статями люд наш сільский, котрого колись заступниками маємо бути, не одпихайте нас од нёго, щоб колись він Вас не одопхнув, не дуріть ёго, бо прийде час, коли „и премудрих немудрі одурять, и стане слава, віковічня слава."

Ми живемо и виростаємо для оборони народу нашого, ми свідомі обовязків, які нас чекають; ми чуємось бути гідними тої чести и в силі побороти всі перешкоди; ми дорожимо кождим чоловіком, хто улегшає нам тепер вже будуче наше становище; — а гидимось людьми, що ділаючи для укритих ненародних плянів, або для власної користи, запропащують славу народню, убивають духа, ослабляють сили,—котрі для осущеня тих цілей уживають найгиднійших средств, бо навіть одурювання простолюдина.

В имени отже молодежи рускої, на підставі тих численних листів, які од товаришів и знакомих з села ми подістували, в имени добра народнёго и святости правди, в имени чести, позволяємо собі просити Вас, Добродію, о спростованє поданих в статі „Дім Народний" ложних доносів (и о занехане аґітаций в тім духу, погубних

Digitized by Google

для народу руского), або о прилюдне обвіщенє доказів на клевети там виголошені, щоб у противному разі ми не були змушені Вашу особу прилюдно тою нечестю назнаменувати, яка годиться тілько підлим клеветним махинациям.

У Львові дня 18. Лютого 1873.

Мальчевский Мир. Савчак Дам. Лукашевич Єр. Никифорук І. Подляшецкий Волод. Познаньский Юл. Погорецкий Петро. Подляшецкий Кар. Кульчицкий Іос. Рущицкий Єрон. Ліниньский Петро. Голодиньский Юл. Круика Волод. Гавацкий Марк. Гузар Волод. Мійский Ем. Ярина И. Чаплиньскій Ом. Лівиньский Фр. Шипайло Кар. Медвецкій О. Мійский І. Данилович А. Цурковский Андрій. Заячківский Атан. Біліньский Кипр. Кайко Іосиф. Леонтович Володимір. Блонарович Іоан. Підляшецкий Евг. Мильский Люд. Крайчик Дим. Федоровский Еман. Чвартацкий Теоф. Лужицкий Корн. Кушнір Мих. Біліньский Володим. Максимович Лев. Воліньский Іосиф. Дзюбанюк І. Левицкий Сим. Несторович Юлиян. Кульчицкий Мих. Лукашевич Ант. Явірский. Левицкий Брон. Ясеницкий Аполин. Лушпиньский Волод. Грабович Север. Федорович Изидор.

Дальші підписи помістяться в слідуючім числі.*)

НОВИНКИ.

— *Як оголошували всі Львівскі видавництва, так и ми мусимо заявити нашим шан. передплатникам, що підвисшено нам ціну друку о 15%. Помимо того не підвисшаємо зовсім ціни передплатної, надіючись, що скоре и точне надсиланє передплати и розширюванє нашої часописи в дальші круги винагородить нам в більшій части нашу страту.*

*) З причини, що дальші підписи доручено редакциі вже за пізно, не було можности про недостаток місця и часу помістити іх в тім числі Правди. До тепер зложено в редакциі звиж 80 підписів самих мірских академиків

Digitized by Google

— **XIV-ті роковини смерти Тараса Шевченка** обходити-муть рускі академики у Львові музикально декляматорским вечером, котрий відбудеся в Неділю дня 9. (лат.) марця в ратушевій сали. Жаль, що таке свято народне обходитися буде в чужій хаті, але комнати рускої Бесіди за тісні, а саля Дому Народного винаймлена на виставу образів. Програм вечера є дуже займаючий и много обіцює: буде и відчит, и деклямация, и музика, и співи, між котрими декотрі цілком нові и оригінальні. Давнійшими літами и по иних містах святковано той день памятний; безперечно и нині суть всюди щиро-патріотичні душі, тільки треба, щоби хто подавав иніциятиву....

— **Бесіда руска у Львові** стається що раз більше правдивим осередком народного и товариского житя Львівских Русинів. Сих мясниць именно уряджувала 4 вечериці, т. є. забави з танцями, з котрих дві перві в комнатах Бесіди, а дві послідні в прилягаючій до них великій сали Дома Народного відбувалися. Вже на других вечерницях показалося, що комнати Бесіди не вистарчать для великого числа забавляючихся, хотя би и самі тільки члени Бесіди з своіми родинами приходили. На третю забаву, у котрій близько 60 пар ставало до танців, Рада адміністрацийна Дому Народного призволила велику салю. Четверті вечериці уладила Бесіда разом з Академ. Кружком, тож забавлялися на них и Русини и Русскіе в добрій згоді. Разило тільки хвилево арроґантне поступоване двох чи трёх молодих людей. На всіх вечерницях забава йшла дуже охочо; розходженося над ранком, або таки аж зовсім рано. Дуже добре зробила Бесіда, що не устроювала формальних балів, на котрих не ма ліпшої забави, а тільки без порівнаня більше видається грошей, котрі бідна Русь на ліпші ціли могла-б обернути. — Єще перед мясницями був в комнатах Бесіди один відчит, котрий держав проф. Верхратский. Той відчит, котрому присутні члени Бесіди з великим занятем прислухувались, відзначався, як и всі письма пр. Верхратского, яснім и займаючим представленем и чистотою язика. Співи и игра на людовім нашім инструменті, лірі, єще більше додавали приємности тому вечерови.

— Дня 19. Лютого обходили Поляки **400-літню памятку** великого астронома **Коперніка**. Найвеличнійше святковано той день в місті Торуню, де Коперник родився. Не тільки из всіх значнійших міст давної Польщі, але и з иних країв вислано то делеґатів то привітні телеґрами до Торуня, щоби в имени усіх народів почтити память мужа, котрий не тільки до Польщі але и до цілого чоловічества належить. Також и наша Просвіта вислала слідуючий телеграм: „Братям Славянам, святкуючим память великого астронома Коперніка, засилає щире поздоровліне руске товариство Просвіта.“

— **Бібліоґрафічні вісти.** Вже в попереднім числі нашої часописи зганено про вихід Повістей И. Нечуя. Виданє се містить в собі три повісти, знані нашим ш читателям з давнійших рочників „Правди“, именно Гориславска ніч або рибалка Панас Круть, Дві Московки и Причепа. Про вартість артистичну сих повістей не будемо отже говорити; звісно, що Нечуй, беручи темат до опов'іданя не тільки, як доси звичайно у нас, з житя простого люду, але и середніх кляс (именно в Причепі), обіцює статись у нас творцем нового рода повістей. Додамо тільки, що виданє дуже гарне; папір красний, друк хорощий и чистий.

Digitized by Google

Сими днями вийшли в невеликій але хорошій книжочці Поезиі Омеляна Партицкого. Хотя ми їх за пізно отримали, щоб могли о них докладнійший суд видати, то однако само имя автора, так много заслуженого в нашій народній літературі, звохотить навірно кождого, познакомитися и з сим найновійшим его твором на новім у нёго поли. Заразом мусимо однако наш жаль виразити, що з зачатого видання „Провідних идей Тараса Шевченка", мимо обіцянки автора, не являються дальші випуски, хотя перший нашою публікою як найприхильнійше був принятий.

Просвіта взялась також знов живійше за видавництво так учебників гімназіяльних як и книжочок для простого народу. Из перших друкуються: 1. Читанка німецка для низших кляс гімназіяльних др-а Яноти, до потреби руских учеников приноровлена о. А. Шанковским: 2. Граматика німецкого язика др-а Яноти, переложена И. К-им. Из популярних книжочок що яно вийшли и можна их в канцелярії „Просвіти" по дуже дешевих цінах набути: 1. Що нас губить, а що нам помочи може о. Ст. Качали, вже в другім виданю; 2. Дванацять пісней во честь и славу св. Отця Николая, Юр. Федьковича. Кілька иних популярних книжочок вже також готові и в сих днях зачнуться друковати.

— „Вѣстникъ Европы" (кн. 1. 187.) подає статю (початок: „Русскіе въ Галиціи, литературныя и политическія замѣтки" М. Т-ова (автора статі „Обрусѣніе и т. д." недавно аналізованої у Правді). — В тім-же кн-і находиться статя Костомарова (теж початок): „Преданія первоначальной русской лѣтописи", у котрій сі предания збликаються усе з малорускими, народними.

— **Станіславівска гімназия.** Розстрій, який появився був перед двома роками в Станіславівскій гімназиі через заховуваніся деяких учителів, зовсім невідповідне їх станови и обовязкам, мусів конечно вплинути пагубно и на учащуся молодіж. При загніздившійся в наслідку того гнили и деморалізациі не трудно було нашим Русским вигубити останки щирого патріотизма, які ще могли лишитися в серцях молодців, а на те місце свої гнилі идеї вложити. Ученики 8-мої кляси гімназиі Станіславівскої забулися до того степени, що не хотіли слухати науки руского язика и літератури, котру ім проф. Желехівский в народнім дусі подавав, но, підбурені одним колегою, свояком не конче славно звісного Русскаго, одного разу в часі науки руского язика демонстрацийно вийшли из комнати шкільної, а відтак на виклади рускі зовсім не являлися.

Припустивши, що суд проф. Желехівского о деяких літераторах Галицких молодцям не подобався, то ужили они однако средства, законам шкільним зовсім противлячогося. Не дивниця проте, що наслідком такого поступованя, коли и перестороги від дирекциі гімназияльної не помогли, були менше відповідні ноти в обичаях. Нам тільки жаль молодців, що дають так легко обаламучуватись нечистим аґітациям и забувають на те, якого они народа діти и що тому народови винні. Забули чейже також, що Полякам тільки й того треба, щоби ученики не вписувалися на науку руского язика (а ві Львові не вписувалися до рускої гімназиі): було б се добрим аргументом для них, якби схотіли коли и тую крихту рущини, яка ще в школах є, зовсім усунути. — Наші ж Русскіе, именно „Слово", котре бажало-б, щоби в наших гімназиях

Digitized by Google

замість творів Шевченка, Квітки, Вовчка, Шашкевича, Устияновича читано Пушкина, Лермонтова, Хомякова, Карамзина, вместо щоби було зараз з початку перестерегло обаламучених молодців и таким ділом охоронило їх від наступивших відтак злих наслідків, прославляє еще иройскі чини Станіславівских учеников и боліе тепер буцім то над тим, що само викликало. Доносить навіть, що „отошли жалобы въ Раду школьную и къ министру просвѣщенія“. Була би то більше ніж крайня сліпота ума висилати такі жалоби, хотя ми виелания того сердечно бажали-б, щоби міністер витолкував жалующимся, що тут не Калуга з офіціяльним российским язиком, але Русь, говоряча язиком руским. Перед недавними часами мало еще „Слово“ помимо своіх тенденций на стільки пізнання, що освідчило, що доволилось би на-тепер и малорускими викладами на Львівскім університеті; нині однако мусіло велике „помраченіе“ в Слові наступити, коли сміе жадати щоби в рускім краю не учено в школах руского, але российского язика. Що були би н. пр. Датчане (Данці) сказали, єслн б в якій чисто данскій околиці північного Шлезвику, коли ще до Данії належав, жалувався хто, що учать в школі язика рідного, данского, а не иншого, більше виобразованого парічія германскої мови, язика німецкого? Цілий край був би озвався криком патріотичного обуреня; наша публичність однако — дрімає собі спокійно дальше..

— **Наші Галичскіе Русскіе** намагаються всіми силами, щоби конець положити ненавистним Русинам-Українцям. Слово майже у кождому числі то тяжкими пушками вступних артикулів, то мітралезами дописей и новинок обстрілює твердиню українску, а о. Наумовичъ яко досвідчений воин, сплівший собі „неувядаемыи лавры“ в борбі о очищене обряда, в своій „Науці“ бодай ціпами помагає убивати „мягких“. О. Наумовичу відповідають в нинішнім числі „Правди“ рускі академики; на нападн „Слова“, хотя жаль нам тратити місце в нашій часописи, однако, щоби деякі людці не величались, що не маємо на іх аргумента відповіди, одвітимо у будучім числі.

— **В цілн несеня помочи видаленим из Холмскої епархії священикам** завязався комітет из духовних всіх трёх католицких обрядів и з кількох мірских людей. З Русинів входять до нёго яко предсідатель п. віцемаршалок Галицкого сойму Лавровский и др. С. Сембратович. Крилошанин о. Жуковский, котрого Єго Преосвященство митрополіт призначив був своім делегатом, виступив из комітета, коли більшість членів тогож не приняла его поправок в відозві, секретарем комітета уложеній. Комітет, одержавши позволене від ц. к. Намістництва, займаєся именно збиранем складок в цілій Галичині.

— Ц. к. Президия Намістництва відкинула рішенем з дня 29. Січня т. р. Ч. 302 просьбу Товариства **Побратим** о призволене до збиранія складок на цілн сего товариства и завзиваня до таких складок. Згадане рішенє Президиі ц. к. Намістництва, против котрому виділ товариства Побратим вніс рекурс до ц. к. Міністерства, не подає поводів відказу; годі нам затім видати суд о причинах сего рішеня, котре тим більше дивувати нас мусить, що звичайно Намістництво при уділюваню подібних позволень не робить таких трудностей. Сподіємось, що Міністерство, зі взгляду на невинні а благородні цілн товариства, призволеня не відкаже.

Digitized by Google

— Без всякого завзиваня надіслали для товариства **Побратим** від часу посліднёго обвіщеня складок (в ч. 9 Правди з р. 1872): товариство Просвіта 100 зол., Институт Старопигийский 75 зол., др. Корн. Шушкевич 10 зол. яко вкладку на р. 1873 и обовязався що року таку саму квоту складати, сов. Лавровский 5 зол., академик Маркевич 3 зол., о. Корчиньский з Підгорець 50 кр., К. С. 1 з., Боднар Гавриіл 50 кр., Винницкий Изидор адъюнкт суд. 1 з., Хлопецкий 40 кр., Наконечний 20 кр., Малиновский 10 кр., Куновский 39 кр., Завалкевич 20 кр., Шайчик 20 кр., Ярема 10 кр., Струсевич 10 кр., Мійский 10 кр., Патаняк 10 кр., Подлуский 4 кр., Гілитович 4 кр., Бережницкий 10 кр., Білинскій 20 кр., Давидович 10 кр., Кич 20 кр., Кустрицкий 10 кр., Лівицкий 10 кр., Мриц 10 кр., Старецкий 10 кр, Шайдицкий 21 кр., І. Б. 1 зол., Вол. Барвинскій 1 зол. 2 кр.

— Товариство **Побратим** мало від часу завязаня до кінця р. 1872 слідуючі приходи и розходи:

А. Приходи.

1. Вкладки почетних членів и добровільні дари	445	зол.	58	кр.
2. вкладки дійсних членів	15	„	60	„
3. звернені членами пожички и відсотки	21	„	65	„
4. змінки зложені членами на пожички затягнені	146	„	82	„

разом 482 зол. 83 кр. готівкою и 146 зол. 82 кр змінками.

Б. Розходи.

1. Кошта першого уряджења и справленя річей належачих до инвентаря товариства	98	зол.	61	кр.
2. чинш за помешкане, переношене меблів и услуга	147	„	—	„
3. світло, опал и видатки побіжні	14	„	63	„
4. стемплі и инші видатки канцелярийні	6	„	—	„
5. пожички членам уділені	145	„	—	„
6. змінки членам звернені	21	„	50	„

разом 411 зол. 24 кр. готівкою и 21 зол. 50 кр. змінками.

Порівнавши прихід з розходом, остало затім в касі Товариства з кінцем р. 1872-го 71 зол. 59 кр. готівкою и 125 зол. 32 кр. змінками.

Від Виділу Товариства „Побратим“.

У Львові в Січню 1873.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп. Вол. На...й в Решові. За статі надіслані Вами сердечно дякуємо. Однако ми не могли іх в сім числі друковати, бо мусіли перед всім помістити такі статі, котрі вже давно до друку були приготовлені. В найблизшім числі буде друковатися одна, а по можности и друга статя Др-а, и Руд-ка. Не забувайте на нас и дальше! — Вп. Ив. Б... Статя Ваша літературно-критичня, як видите, поміщена; просимо о дальше.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**

З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 3. У Львові, дня 15. (27.) Марця 1873. Рік VI.

Виходить випусками місячними в 3 аркуші 15. (27.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 4 злр, на пів року 2 злр., на чверть року 1 злр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

ДО НЕЇ.

Єдина ти моя!... Чи Господь так дав,
Чи долі цариці судили?*)
Як вітер з горою, як риба з водою,
Як рожа з весною ми жили!
Я в тобі, ти в мені, душа до душі,
Голубко ти моя.... Та горе!
Що доля судила, що Господь судив,
Що в небі писали нам зорі:
Те люде розбили, спалили, зіжгли....
Що люде не збавлять на світі?
И щасте и долю и душу и вік
И божі и світскі завіти!...
И так наше щасте то марне пішло
Як лист калиновий водою,
Не жити нам серце, як вперед жилось,
Не бути нам мила з собою!

*) У нас е повірка в народі, що як дитина вродиться, сходяться три цариці або судіниці и судять долю дитині. Одна царица есть біла, одна чорна, а третя на половину біла а на половину чорна.

Digitized by Google

Ой будемо, сиза, ще в купі ми жить —
Воскарочка так нам казала....
Чому ж та воскарка, голубка стара,
Чого нам напитись не дала?
Такого напитись, аби забувать,
Як явір д' калині хилились?....
Не дала нам пити!... щож було робить?
Ми кровю, слёзою ушились!
С під серденька кровю, с під серця слёзов —
Нехай не врікають нам люде!....
Бо наші и слёзи, бо наша и кров,
И серденько вбите у грудях!

Ю. Федькович.

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

Павло Антонович Радюк, студент киівского університета, родився в Полтавщині, в селі Журбанях. Ёго батько й мати були небагаті полтавскі поміщики и жили в Журбанях, котрі були розкинені по степу и по невеличких ярках. Невеличкі хати, меж котрими було багацько мазанок, скрізь розбіглися, як овечки, по зеленому степу и дуже одрізнялись од зеленого степу чистими білими стінами. На хатах покрівля була з татарского зілля, з високої осоки, котрою були вшиті крокви на пів аршина в товщину. Меж білими хатами и зеленими вишниками високо підіймалися в гору колодязні журавлі. Кругом Журбанів цілими рядами стояли невисокі вітряки та все з шістьома и восьма крилами, котрі виразно малювалися кружалами на синьому степовому небі. Зелений густий сад коло малеського двору, ціла армія вітряків и біла чимала церква запиняли собою очи серед рівного скучного степу. Кругом Журбанів на всі боки слалося степове безкрає море, а над степом розстилалося синє безкрає небо. Очи тонули на всі боки в синій та зеленій далечи, котрій, здається, и кінця нігде не було.

Панский дім стояв край села в саду, недалечко од церкви, коло широкого вигона. Дім був невеличкий и невисокий. Навкруги ёго

Digitized by Google

була ґалерія попід стріхами, а в сад виступав круглий ґанок, чи тераса, густо оплетена виноградом. Кругом ґанка були повироблювані кломби для квіток. Меж кломбами и скрізь по саду вилися чисті доріжки, посипані піском. Перед домом був широкий двір, такий широкий, що вози ледві встигли протерти кругом ёго вузку дорогу. Серед самого двора росла трава и степові квітки. Косарі косили там сіно, як на сінокоси. На тому дворі далеко з другого боку стояли хати для челяди, а за хатами були довгі кошари для овець, широкі обори и повітки для скота. Все те добро Радюків батько взяв за своєю жінкою, Надеждою Степановною, колись Искрою.

Старий Радюк Антін Антонович вийшов з людей небагатих. Він був син заможнього козака, и по смерти батька й матери ёму дістався батьківский хутір недалечко од Журбанів. Він служив в війску, в гусарах, покинув службу и, с чином капитана, спочивав у своёму хуторі.

Вернувшись у свій хутір, Антін Антонович не думав женитись, бо й не було с ким женитись в цілій околиці. Кругом в хуторах и селах було дуже богато паннів, але хуторянки не подобалися ёму. Він бачив на своёму віку дуже багато усяких людей и не міг вподобати собі хоч и гарних, але трохи простих полтавских хуторянок. За теж він сам був идолом для всіх сусідских паннів.

Антін Антонович Радюк був колись дуже гарний с себе! Високий на зріст, рівний станом, с чорними кучерями, с чорними бровами, з блискучими веселими очима и повним лицем, він був гарний, як чорнобровець, и мав силу приворожувати до себе серце кожної молодої женщини. Сміливий, як козак запорожець, трохи причепливий, як москаль, він до того мав незвичайний дар розмови и оповідання. Він усе росказував українські народні анекдоти, смішні, повні жарту й гумору, знав іх без ліку, міг росказувати цілий вечір, другий вечір, тиждень, и все десь іх наберав, неначе витрушував з якогось безоднього мішка. Пробуваючи на Україні по селах и хуторах, він наслухався іх у народа, меж панами и духовенством, меж селянами й горожанами, знав іх більше, ніж Шегераза знала казок. Він росказував іх чудовим українским язиком, плавким, краснорічивим, блискучим од квіток поезії и гумору, котрому позавидував би найлучший оповідач, и вмів так смішно росказати, що всі реготались, аж за боки брались.

Повернувшись у хутір, він став душою околиці, розворушив ії, айняв и розвеселив. На хуторянских вечорах, де було по кілька

*

Digitized by Google

десятків паннів и ні одного панича, ёго ждали, як Бог зна' кого! Всі сідали кругом ёго, роздявляли роти и слухали ёго оповідання, доки він не договорювався до анекдот не дуже благочестивих. Тогді панни червоніли, втікали, а Радюк починав росказувати пресмішні оповідання про жінок та чоловіків, про циганів, про москалів, про ченців. На хуторянских вечорах Антін Антонович Радюк поводився трохи по сільский, як на вечерницях.... любив часом ущипнути яку нибудь панну за палець або здушити за руки, часом грав з ними горіхами в чіт и лишку, кидався насінням та шариками с хліба. Панни не сердились на ёго, бо всі любили ёго, и кожна мала надію в серці вийти за ёго заміж. Де на вечорі не було Радюка, там було сумно й скучно. Тільки ж ёго вороний кінь улітав у ворота, и ёго чорноброве лице зъявлялося перед вікнами, всі гості ворушились, раділи, а панни червоніли, побачивши ёго чорний гусарский вус, рівний полтавский ніс и чудові полуденні веселі блискучі очи.

Радюк любив сусід таких, як сам: веселих и сміливих, и страх не любив нічкурів и мовчунів! Він своім цікавим язиком подавав прізвища усім сусідам: одного продражнив посмітюхою, другого — печеною морквою; одну паню назвав макухою. Такі прізвища и зістались за ними в околиці. И не вважаючи на те, сусіди не сердились на ёго, бо знали ёго як чоловіка доброго, хоч и цікавого на язик.

Саме тогді скінчила харківский институт Надежда Степановна Искра и приіхала в Журбані. Искра була гарна, хоч и трохи бліда, як институтка. Лице ёі було щиро клясичне, очи темні, брови чорні. Вона трохи вередувала вибераючи женихів. Кілька років минуло, як до неі присватувалось багацько женихів, и всі вони потягли гарбуза. Про неі почали говорити в хуторах и судили ii таки добре.

„Що там за цяця приіхала в Журбані с харківского института?“ говорили Радюкови хуторяне; „чи вже ж отсе ви не посміете приступити до неі?“

— А давай, попробую приступити! крикнув Радюк, и причепурившись и вбравшись в військовий мундір, він поіхав в Журбані подивитись на те институтске диво.

Приіхав Радюк и.... зараз заполонив серце харківскоі институтки! Забрязкав підківками, наговорив, наказав, насмішив старих веселими анекдотами и причарував серце молодоі Искри чорними очима и веселою розмовою.

Digitized by Google

Молода панна, вихована по французкий и по московский, слухала и не могла наслухатись українских гумористичних оповідань, росказаних червоними устами, приправляних жартами, сміхом и блискавкою орлиних очей. Гарна з лиця, с чудовими очима, вона сподобалася Радюкови, а Радюк ій, и вийшла заміж за ёго на великий смуток всім хуторянским паннам. Радюк покинув свій хутір и поселився в жінчиному домі, в Журбанях. В іх родився старший син Павло.

Старі Искри любили свого зятя як сина, обнимали, цілували ёго, скучали за ним, як ёго не було в господі. Він розвеселяв іх на старости літ, смішив своіми оповіданями, розважав до самоі іх смерти. Сама ёго жінка трохи аж сердилась, що всі так липли до ві чоловіка. Породивши кілька дітей, вона стала нервова, часом сердилась без жадноі причини, починала гримати на Радюка ні с сёго ні с того. На ві білому машовому лиці, а найбільше на висках, через тонку кожу починали світитись тонісінькі сині жилки. Ві ніс став ще тонший и рівнійший. Невеличка недогода часом дуже сердила ій. Радюк ніколи не в важав на те и зараз починав росказувати ій анекдоти. Вона тогді підіймала очи, прислухувалась и зараз же починала усміхатись. Цілий вік Радюк манив ій такими жартами и наводив на неі добрий гумор.

Радюк дуже любив свого синка Павлика. До дочок якось не так горнулось ёго серце. Він не спускав ёго с колін, няньчив ёго, як найпильнійша нянька. Павлик скуб ёго за волося, смикав за вуси, а батько ще підбивав ёго, підставляючи голову й лице.

— Ну, сину! пустуй по хаті, говорив Радюк синови, и син пустував, бігав, смикав батька за одежу, а батько тішився, любив цілі години дивитись на ёго пустування, садовив ёго собі на шию, бігав з ним по хаті. Син почав переймати од батька деякі анекдоти.

„Боже мій! що ти витворяєш! Ти зовсім зіпсуєш дитину!“ починала гримати Надежда Степановна.

— Не бійся! Я твоіх институток не зачіпаю; не зачіпай и ти мого гусарина. Правда так, гусарин! казав Радюк, щипаючи за щоку свого Павлика.

— Правда так, гусарин! одказував Павлик, щипаючи так само батька за щоку.

„Чи ти малий, що не розумієш, як треба поводитись в дітьми?“ говорила жалібним голосом Радючка и починала сердитись.

Digitized by Google

— Ось слухай сюди! Ото була собі така жінка, що ніколи доброго слова не сказала чоловікови. Що чоловік ни скаже, то вона все робить на-виворіт. Чоловік каже — образи, жінка каже лубя! він каже ячмінь, вона каже гречка. От сама жінка сидить дома, а ёго все шле в поле та дає ёму сухарі та цибулю, сухарі та цибулю. Раз якось чоловік примітив, що жінка напекла свіжого хліба, спекла собі на обід курку и налила пляшку горілки. Бачить він те тай каже: „Гляди ж, жінко, хоч сёгодня не кидай мені в мішок свіжого хліба!“ — Ба вкину, трястя твоій матери! — „Та не кидай же хоч тієі печеноі курки!“ — А тобі що до того? Вкину, вражий сину, тобі на злість! — „Та хоч не кидай же пляшки з горілкою!“ — Ба вкину, таки вкину! сім болячок тобі на печінки, сказала жінка, ще й кулак об кулак ударила, и все те вкинула чоловікови в мішок. — „Та хоч не піддавай же на плечі!“ — А тобі що до того? Як схочу, то й піддам! Таки піддам тобі на злість! И вона вхопила мішок, піддала чоловікови на плечі и випхнула ёго с хати.

Радючка по трохи прислухувалась до того оповідання и потім забувала про свій гнів и починала сміятись. Тим часом Павло підростав. Сама мати почала доглядати дітей, и виховання дочок вдалося для неі. Вони держали себе зовсім не натурально, як звичайно бував, вміли говорити по французский и по московский и не вміли и слова сказати по українский. Не так було легко для матери глядіти свого сина. Вона побачила, що мусить вести войну за виховання сина з наймитами, пастухами и мужичими хлопцями. Синок ніяк не хотів знести тих форм, в які хотіли вкласти ёго мати, пручався з іх, викручувався, втікав тихенько с світлиці до наймитів. Наймити казали ёму казок, співали пісень.

Він навчився од іх українских пісень, вивчився говорити по український на диво й на жаль матери, и часом цілий день сидів коло парубків, дивився, як один рубав дрова, другий стругав стругом або довбав долотом на дровітні. Мати веліла привести Павла до хати, приберала ёго, зачісувала, а Цавлик, вибравши годину, знов утікав до наймитів, бігав по степу, гуляв там у гилки, в цурки, дер горобців у повітках, ів козельки, щавель и раз прибіг до батька и приніс пучок козельків и повне гніздо горобиних голоцюцьків.

„Тату! я тобі гостинця приніс,“ говорив хлопець до батька.

— Понеси, сину, того гостинця своій матери.

„Коли я, тату, тобі приніс!“

Digitized by Google

И Радюк брав сина на руки разом з горобиним гніздом и козельками, цілував ёго замурзані щоки, не вважаючи на ёго голову, де було повно соломи, на штанці, зелені на колінцях, на оксамитову куртку, замазану смолою. Саме тогді війшла в кімнату Надежда Степановна.

— Боже мій! що то вийде с того хлопця, казала вона, здіймаючи руки и оглядаючи синка. Боже мій, що се в ёго в руках!

„Пташки!“ казав син.

И ті пташки повипадали з гнізда на поміст и цвірінькали, роздявляючи червоні роти з жовтими заідами.

— А се що в тебе?

„Козельки, іх можна істи; ож нате, мамо, покоштуйте!“

— Борони тебе Господи істи! кричала мати, вириваючи козельки з ёго рук.

„Не бери руками, бо руки помажеш! Надінь рукавички!“ говорив Радюк подаючи и справді ій рукавички.

— И що вийде с того хлопця!

„Гусарин вийде, як ёго батько.“

— А я, тату, знаю казку про півника й котика! Мене Панько вивчив: „Був собі котик та півник. Вони жили собі в лісі в хатці, як рідні брати. Ото раз котик пішов у ліс та й каже півникови....“

Мати прислухалась и перелякалась. Хлопець росказував українским язиком мужичу казку.

„Росказуй, сину, далі! Ну, що він казав півникови?“

— Чи в тебе хоч крапля розуму? Ти зовсім зіпсуєш дитину! кричала жінка на Радюка, дай ёго сюди!

И вона брала Павлика, веліла надіти на ёго чисті штанці, обмити, причесати. Але Павлик знов давав гарту тому убранню; втікав до хлопців в надвірню хату, переймав од іх пісни й казки и вганяв с пастухами, доки слуги не зловили и не приводили до господи. Село, сільска народня жизнь втягала в себе молоде дитя, бо та жизнь була дужша од Радючки, котра сама одна нічого не могла вдіяти проти своіх наймитів и пастухів. Не дуже великі достатки не давали ій обставити сина ґувернерами и зовсім одлучити од народа, як то бував у наших богатших панів.

Павлик підріс, ёго одвезли в київску ґімназию. Там уже не було ні Журбанів, ні журбанских наймитів та пастухів. Там була

Digitized by Google

инша сфера, инший вплив. Великоруска мова панувала в школі.... Павлик вернувся до дому на вакації, стративши й самий слід Журбанів, слід украінскої національности и язика.

— Хтось дуже добрий вигадав оту школу! говорила Надежда Степановна, витаючи синка. Тепер любо подивитись на хлопця. И говорить, як слід, и до пастухів не горнеться.

„Ти б одвезла ёго в институт!“ говорив Радюк.

— А ти б хотів, щоб институтки горобців дерли та вчились мужичих казок?

„Та хоч би й горобців лякали на городі! все б таки була користь. Чи ти не чула, як одна попівна, вернувшись с київского пансиона, пішла на тік, побачила там граблі та й питається в молотників: „Що се таке чудне та смішне? я й з роду такого дива не бачила!“ — От наступіть, панно, на зубці, то воно само скаже, як ёго зовуть, каже молотник. Вона й наступила; а граблі як підведуться, та лусь ії в лоб! „А прокляті граблі, як мене здорово вдарили!“ крикнула вона. — А бачте, само сказало! казав молотник. Потім вона заглянула в пекарню. Дивиться, аж на стіні висить сито. От вона и питає в наймички: „Що се у вас таке чудне? Я вперве з роду бачу таке диво! що ви ним робите? чи мухи, чи рибу ловите?“ говорить вона, та все повертає ёго на двох пальчиках. А сито лусь ії по носі! „Ой, каторжне сито, як же мене здорово вдарило!“ — Чи не хочеш, жінко, з нашого Павлика зробити такого митця, як була та попівна?“

— А я тобі скажу от що. Чи не знести б нам оту хату для челяди з двора? Може б діти не бігали до слуг.

„Як не маємо чого робити, то й знесімо. Чи не чула ти казки, як було собі три брати: два розумні, а третій дурний. От поділились вони батьківским добром. Старші й кажуть меншому: ми ж візьмемо воли й корови й хату; на що вони тобі здались, а ти собі візьми ступу. Дурень думає: и на що мені й справді ті воли й корови, той клопіт? Візьму лучше ступу; одначе вона не їсть и не пе. От и взяв він ступу та й поніс, та все носиться з нею та носиться, не знає куди ії приткнуги....

— Бог зна що ти верзеш! казала жінка, усміхаючись. На що й хату переносити, коли ти й сам гаразд навчиш усёму. Ну, ну! та що зробив той дурень с ступою? питала вона, цікава знати кінець тиві казки.

Digitized by Google

„Що зробив? носився цілий день и зайшов з нею аж у ліс. Коли настала ніч, а він и думав: „а що, як я засну, а хтось прийде та й украде ступу? Полізу я на дуба та й ступу потягну из собою.“ А що, чи хороша моя казочка?“

— Хороша, тільки кажи далі! казала жінка, усміхаючись.

„И ти кажеш — кажи далі, и я кажу — кажи далі... Був собі чоловік нетяжка, а на ёму синя семряжка; на голові шапочка, а на спині латочка. Чи хороша моя казочка?“

— Хороша, хороша!

„И ти кажеш — хороша, и я кажу — хороша. Був собі чоловік нетяжка....“ знов починав Радюк, жартуючи, поки жінка не забувала про ту хату, и про челядь, и про мужичий вплив на свого сина.

А синюк сидів, як квіточка, як писаночка! вже й не говорив по українский, и не бігав до челяди, и не співав українских пісень, бо мати затуляла ёму рукою рот, як тільки чула од ёго українске слово.

Павло Радюк скінчив гімназию дуже добре и пішов в університет. В університеті почалася для ёго нова жизнь. Европейскі идеі почали вже заходити з наукою и все ббльше та більше ширились меж молодими людьми. Молодий Радюк вперве озирнувся на світ божий своім власним розумом, вперве почав думати своєю головою и.... почув, що він переродився.

Павло Антонович Радюк найшов собі невеличку кватиру на Старому Київі. Він мав одну невеличку хату и жив собі сам небагато, але й небідно, по своім середнім достаткам. Всю жизнь, всі думи, всю голову молодого Радюка можна було прочитати на обставі ёго хатини.

На канапі, на етажерці, на столі й на вікнах були розкинені книжки и ноти; кілька книжок лежало купою під канапою. На всяких місцях лежало пять розгорнутих книжок и журналів, котрі Радюк читав разом. Там були книжки українскі й великорускі, французкі й німецькі. Европейска просвіта, европейскі идеі, все те разом наплило в ёго голову, зачепило всі ёго думи. Він разом хотів усе те прикласти до житя свого народа й України.

На другбму столі лежали збірники українских пісень, лежали розгорнуті нотні листи паперу, де були початі українскі пісни. Радюк заводив іх у ноти, бо вмів грати на скрипці, котра висіла на

Digitized by Google

стіні над столом. Він думав и про национальну музику и мав думку видати збірник украінских пісень; навіть марив про украінску оперу. Він думав и о просвіті народа, бо на столі валялося кілька книжок для народа и народних шкіл.

Багато дум тревожило молоду Радюкову голову в тій хатині! И він чув у собі силу розкинути свої думи меж людьми, поділитись ними с своіми товаришами. Товариші часто сходились до ёго. За чаркою доброго могорича, або й за стаканом чаю вони багато дечого переговорювали меж собою. Часто дуже пізньою добою розходились товариші од Радюка до дому, и не один молодий хлопець виносив с собою гуманну идею, повну любови до людей, до народа, повну золотих мрій и надіі на лучшу долю и свого народа, и цілоі Украіни. Молодий говорливий Радюк був передовиком меж своіми близькими товаришами, бо ёго всі любили за розум, добрість и щирість. Ёго знали й професори, и Дашкович запросив навіть до себе, до свого кружка. Проворний, веселий, говорливий, Радюк скрізь встигав побувати и поговорити. Він чув у собі велику силу й енергію. Він здавався тією силою вітра в природі, що має призначіння розносити собою насіння всяких рослин и на степи, и на піски, и за моря, и на високі гори. Як та сила вольного вітра, він ніколи не втомлювався. Часом лице ёго блідло, очи ёму затягувало, але він не чув у собі втоми; так багацько було в ёму жизни, охоти и невтомленоі енергіі!

Стоячи у себе в хаті з молодими товаришами, Радюк часто міряв свою Украіну міроіо европейских идей, и на ёго находив и страх, находила й злість.... Молоді Радюкові товариші з незвичайною сміливостю перетрушували весь уклад жизни, переберали, як по пальцях, всі свої попередні старі погляди пожичені у батьків, у дідів, в школі—в учителів. И ім не було спину в чотирьох стінах, серед темноі ночі, меж душами и серцями однаково молодими и сміливими. Там Радюк складав свої пересвідченя.

Було літо, и настали вакациі. Молодого Радюка ждали в Журбанях сливе кожного дня. Мати ёго понашікала й понаварювала, а батько сам порядкував, сам розпитував про все, ходив у ту кімнату, котру прибрали для сина. Наближився вечір и вся сімя зібралася на терасу пити чай и виглядати Павла Антоновича.

(Дальше буде.)

Digitized by Google

ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ.

(Дениса з-над Серета.)

IV. ПОДОРОЖ ДО БАТЬКА.

Вибрався був одного разу наш отець Б. до рідного батька в гостину. На дорозі треба було конче заночувати, а припав нічліг в однім селі на Стрийскім тракті, де давнійше було село шляхоцке, отже и корчем много: бо кождий шляхтич, бачите, мав право корчму собі побудовати.

Іде наш пан-отець через те село власними кіньми и власною бричкою, іде, тай ідучи міркує собі, у котрій би то корчмі на нічліг станути; любив бо він чистоту тай вигоду. При дорозі на закруті стояли дві корчми, и величиною и білими стінами, майже и структурою над усі инші виставаючі; котру з тихъ двохъ вибрати, трудна рада....

Почкай Иване, буду пальцями ворожити: права, ліва, права, ліва, права — заізджай до тої... Ну фала-бу, гаразд заіхали, тай небавком хорошенько розгостились. Пан одержав гарну станцию, чисто вибілену, ліжко с свіжим сіном, зелений столик и таке крісло; а фірман розгаздувався на чистім просторім підсіню. До того дістали коні пахуче зільне сіно и овес чистий як золото, а Иван доброї горівки, що аж в очах ему запскрилось.

Отець Б., попоївши що Бог дав, розстелив на сіно чистеньке простирало, виймив атласову червону колдру, красну подушку, гафтований ясьок и, помолившись Богу, положився спати, а одіж и пулярес з грішми поклав такой під подушку, щоби яка біда не вкрала, засунувши наперед двери на желізну засуву и казавши заперти з двору віконниці, котрі власними руками с середини позашрюбовував. Так убезпечившись, заснув скоро а сильно як звичайно.

Минуло може дві, може три години, або й більше, саме тогді, коли отець Б. був в найтвердшім сні, храпаючи на все горло...: ажь ось щось зачинає за віконниці що раз дужше сіпати и лопати, а відтак бє кулаками и кричить з усіви сили... Отець Б. не зараз пробудився... „А хто там?“ запитав несміло, думаючи в першій хвили, що то злодіі-розбійники.

— Та то я, відозвався голос фірмана Ивана.

Digitized by Google

„Та чого ти лопаєш, бісноватий, та не даєш мені спати?“

— Ей вставайте чим скорше, каже Иван, та утікайте швидше, але вже не крізь двери, но крізь вікно, бо корчма горить!

Тепер вже наш пан-отець протер на добре очи, та побачив, як вже поломінь крізь горіючі двери до комнати вкрадалася!.. Як схопиться, як не шморгне гей заяць крізь вікно, котре Иван, ратуючи свого пана, був вже виломив, — якъ не дерне на-впростець у дике поле без памяти а так хиженько, що и конем не був би его дігнав; — аж ось в пів чверти милі, чи більше, утомлений в вільшнику зупинився...

Опамятався. „Де я, тай що я?“ промовив тепер сам до себе, тай взяв свій мундір обзерати; аж побачив себе босого тай простоволосого, як лежав у ліжку, обвинутого в червону колдру, котру, бачите, утікаючи оттак без памяти на себе ухопив.

Вертає бідняка пішки, поколовши босі ноги цимало на терню та бодяках, туди, з відки луна огненна, з відки зойк и крик ратуючих, помішаний с тріском спадаючих бальків, бє в очи та в уши. Иде думаючи: „добре, щом утік з душею; — коб лиш там не пропали гроші тай одіж під подушкою!“

На дорозі стрічає его Иван.

„Иване, де коні и бричка?“

— Всё згоріло!

„Та чому-сь дурню не випровадив?“

— Говоріть! я спав на бричці, а тут як не забубонить, як не луспе надо мною: протераю очи — а поломінь обняла вже навкруги всю корчму, ледви, щом вихопився крізь поломінь, та щом встиг вас розбудити; за хвилёчку и з вас не був би лиш уголь та попіл.

„Добре, Иваночку, и за се дякую Богови. Але мою одіж та калитку з грішми тай золотий зиґарокъ, що я поклав під подушку,— се преціиь уратовано?“

— Бог з вами! Та чому ж ви не взяли с собою, утікаючи, хоч зиґарок тай калитку з грішми?

„Ба, коби то я мав був тогді той розум, що тепер маю! а то, бачиш, зовсім було мене затуманило, тай я нічогісінько не знав, що дію....“

— Ну, то вибачайте, сказав Иван, усе спопеліло.

Digitized by Google

Почухрався тепер наш отець Б. в голову, то за правим то за лівим ухом, и став з Иваном розберати, як би тут до батька дістатися; — наконець таке урадили.

На селі пожичили у чоловіка воза тай коней тай чобіт, — а хоч за великі, були чоботи, та всеж такой пан-отець не були босі; у жида пожичили собі капелюха, котрий, хоч був покривлений, жовтавий, и цибулею пах, але прецінь прикривав чесну голову пан-отця и отіняв від пекучого сонця румяне єго лице. Так убравшися и загорнувшись у червону атласову колдру, одну позісталу руіну з цілого майна, усів він на віз на мервицю-соломицю и помчав, везений від сердечного Ивана, в гостину до батька.

Заіздять на обійстє перед ґанок. Отець Б., встидаючись такої машкаради, завинув лице в колдру и лиш одним оком с під жидівского капелюха на світ кидає; та промовив до Ивана тихим голосом: „Иване, иди проси Єгомостя, щоби сюди вийшли!“

Вийшов батько, та зъумівся. — Що се таке сидить на возі як страхопуд який, та ока не прокаже!...

„Та то я, тату!“ відозвався несмілим голосом отець Б. с-під червоного покривала.

— Ти ж то, синоньку, сказав отець, спізнавши сина по голосі, та де тебе так убрали гарненько?

„А погодіть лиш, всё роскажу, як скоро увійду в хату. А тепер чим скорше вишліть мені який плащ тай яку путню шапку, щобим не входив як страхопуд до комнати;... а спішіться швиденько, бо я від учера ще не ів нічогісінько, та щось дуже по животі москородить, — ледви не вмлію.“

Прибрали пан-отця Б. у плащ и в путню шапку, и повели, гей свого, до сестер, та до матери, котра, слухаючи єго розмовоньки, плакала сердечна, то з страху, то з утєхи, що бачить сина, та що не спопелів в поломіни!...

То була послідня подорож отця Б. в світ. Небавком потім занедужав сарака тай помер. Дай єму Боже рай світлий, покой вічний!

Digitized by Google

Перегляд літературних новин.

II.

ПЕРВОЦВІТ ГРИЦЬКА КОХНІВЧЕНКА.

Книжка перша. Одесса 1871 р.

Обертаючись, після уводини, до українских словесних новин, перш усёго здіймемо річ про ліриків, співунів-поетів, котрі голосними піснями мусять будити заснувшу громаду. Подивимось же: що розгрівае серце поетів, про що заставляе пісни співати? Чи то є тяжка думка рідного люду, чи то почуття ёго горячого серця? Чи то гадки висшої постати: душеві й сердечні таємниці освітних людей, навіяні веселими радощами, або лихими негодами? Чи то тяжкі думи, розбуркані сёгочасними політичними, чи якими иншими питаннями, не дають супокою горячій душі поета-лірика?... Чи то великі надіі просяться з серця?.. Мусимо роздивитись.

„Первоцвіт", що зацвів ним д. Кохнівченко, се — тонка-тонесенька книжечка, у пять листочків, де надруковано три невеличкі вірші. Зачинається книжечка „Заспівом"; поет сумуе, як ёму тяжко „розлучатись з своіми дітками", то б то з своіми віршами. Чого ж ёму тяжко? А того, каже, що пришлося „своіхъ квітокъ" пускати „однихъ на чужину." Поет боіться, що — крий Боже! — ёго „сіромахи де-небудь загинуть." Оже, як не сумно, як не тяжко розставатись „зъ своіми дітками," а д. Кохнівченко розпускае іх по світу, бо нічого не подіеш: „не поможешъ горю" —„така моя доля!" Се б то, бачите, таким полягом судьба наполягла на сердечного поета, що він би раднійшій з „дітками" дома сидіти. Та ба! видавлюе іх з дому... Звернуьши всю вину на „долю," поет и забув, що трохи висше мусів посилати своіх діток на „чужину", та давай над долею хлипати: де ёму іх подіти? Давай прохати-благати, щоб вона послала ёго діток — „въ нашу рідную Вкраіну, въ рідную хатину!" Бачите, ёму чужини страшно, бо „іхъ ніхто не знае въ далекой (ій) чужини (і)", а в себе дома, в рідному краі приймуть,—та не тільки приймуть, — а й привітають... Поет на се покладае надію:

Тамъ ихъ може прівитаютъ
Словомъ ще ласкавимъ,

Digitized by Google

И дівчина часомъ взгляне,
Поглядомъ цікавимъ..

Де ж взялась у поета така надія, хто ёго примушує, з плачем посилати в Украіну свої думи? Сам поет на се не дав одвіту. Оже наше діло до всёго сёго доскипатись. Чув, бачите, поет отсей, що плакав з своіми думами Тарас Шевченко, — давай и собі плакати. Та не знаємо, чи знайдеться хто, щоб утер ёго слёзи, щоб послухав, чого він плаче. Хоч наша Украіна, розвішавши уши, и досі ще слухає голосіння, чи в чого, чи не має, — та плач д. Кохнівченка таким реготом одпукує, що певно и вона позатикає, коли почує, собі уши .. Горе наше, та й годі, з такими! Чули вони, що десь дзвонять, та не знають в якій церкві, не знають и на що: чи на нещастя людске — на пожежу, чи то благовіст — на божу одправу... Покойний Шевченко справді гірко оплакував свої думи, посилаючи іх на Вкраіну, — так же ёму и було чого плакати. Він появився Єзекиілем на руіни украінскі, він над ними голосінням розлився, він згадує тяжку бувальщину свого краю — и плаче: коли б іі, каже, забути „оддав би я веселого віку половину..." Він пророкував Украіні инші, красші години; він дивувався: „чому не йде апостол правди и науки", и готував ёму, освічував дорогу... Таким людям завше з плачем приходиться одкривати свої думи. Оже з того часу, як плакав Шевченко, багато води утекло: те, що за ёго часу тільки „малим дітям снилось", тепер у нас перед очима. Правдива, „як божеє слово", ёго пісня нас розбудила: ми ві не тільки слухаємо, а и ціну ій покладаємо, и справдити іі наміряємось. У ту пору, як Шевченко починав співати, ніхто ще й гадки не покладав про літературу; ніхто гаразд не відав, яка користь з неі вийти має. Тепер инша доба. Ми вже не тільки про ту користь довідались, а хто чим здужає, сам літературі служить — и в послузі тій свій обовязок перед родиною покладає. Здається, чого б тут плакати, чого сумувати? Так ні! У нас ще не перевелись народолюбці, що ніби-то слёзами розливаються, як прийдеться у світ подавати свої думи... Бажав би я, щоб оттакий плаксій, зайшовши в село, розбалакався з яким простим, розсудливим чоловіком, що, мовляв, ні аз ні буки не знає, а обертається на світі з одним своім природним розумом, — та й росказав би ёму таку річ. Я отсе, мов, стрів чоловіка: ходить та й плаче. — Чого ти плачеш? питаю. „Не питай" каже. А сам — так плаче, так слёзами вмивається! — Та ну-бо, чого ти? — „Ох, горе мені, каже, з моєю долею: маю

Digitized by Google

в голові розумну думку, пестив ії, як дитину мати, а тепер прийшлось розлучатись — приходиться на світ оповідати... Того й плачу!" — Що сказав би вам, плаксіі, чоловік простий на такі речи? Як би він назвав отого плаксивого думця? — „Та й дурний же! сказав би на се простий чоловік:—хиба хто ёго силуе свою думку оповідати? Хиба над душею стоять у ёго? За путню думку люде спасибіг скажуть и розумним чоловіком назвуть, а нісенітниці — плач не плач — и слухать не стануть!"

Що ж то за дітки у д. Кохнівченка, що він з ними так сумуе, прощаючись? Не багато іх у ёго — двойко: „Русалка" та „Козак", та козак ще й не рідний, а тільки Кохнівченком переложений по своєму.

У „Русалці" поет виспівуе, як, під темну глупу ніч, „Дніпровскі срібні хвили якесъ смутно все шумятъ" и як „щось в Дніпрі білие," як „винира" —

„И вдругъ зчезло, тільки мріе,
Та полющится вода."

А далі поет питае:

„Хто-жъ се тамъ, то винирае,
То изъ нову потопа?"

И, спасибіг ёму, не мучить нас довго питаннями, — зараз и одвіт дае:

„То Русалка молодая —
Свою мати (?) вигляда."

Ви думаете — годі? Ще. Не можна ж, справді, такій страховині не надати ще страшнійшого кінчика. Д. Кохнівченко не загаюється:

„И нічъ кожну у сю добу,
Вона разъ въ разъ винира.
Та дарма! Та зъ нову у воду,
Тільки плющится вода!"

Отсе, як-то кажуть, и весь хвесь! Хоч недотепні вірші, хоч не мае у них ні ладу, ні складу, — за те, спасибіг, поет недуже и обридае.

„Козак" довший аж у трое. Про сёго козака можна сказати, що він и в самого Пушкина не дуже вдала штучка: се ще хлопяча проба великого поета. Оже у Пушкинскім козаці (з Дону) е и

Digitized by Google

плавке оповідання, и віршовий склад, и гарна мова, а д. Кохнівченко, як викупав дончика у своїй купели, то трохи не розгубив всёго сёго разом... Що ми не напастуємось марно, полюбуйте такими віршами:

„Вірний кінь, маха (!) ушима,
Шагъ у шагъ тюпавъ,
Гриву довгу підтрусуя (!!),
Все на шляхъ взирáвъ.“ (?!)

Нам колись доводилось читати перекладъ Гетьманців отсёго таки самого „Козака“. И, як нарочно, у памяти задержалось се місце, дуже близьке до нервовзору. Ось воно:

Вірний кінь під ним ходою
Стиха виступá,
Хвилить гривою густою,
В темряві зникá.

Порівнявши одно до другого, зараз побачите, що д. Кохнівченко не то не поет, а не тямить навіть и віршувати; не то недотепний до пуття перекладати, а й мови, якою балакає, не знає... Скажіть: що се за переклад? „Нагаєм цмокнув“, се б то „торкнув острогами“ (у Пушкина); „кінь (кинь?) сі пустяки!“ замість: „Радосте, не лякайсь!“ и т. и. Або де ви у нас, на Вкраіні, чули таку мову: „напои коня“ замість „напій коня“; „сором лясь іхати згодилась, щаслив“, и инше?... А ось и поетична картина, коли хочете знати:

„Поскакали мов скажены.
Дружку другъ любивъ...“

Та цур ёму, або що! Вибачайте, що такою нікчемницею часу загаіли... Правду кажучи, ми не звернули б и уваги на неі, як би такий віршомаз десь у нас один прокинувся... Дарма! сказали б ми. А то бо, кажу, наше й горе; тим и біда нашій убогій словесности, що на сі полі отаких віршомазів не обберешся. Ніхто ні сіе, ні оре,— самі родять! Хтось щось почув про Україну, гаразд не розслухався, не знає, як то кажуть, ні покутя, ні порога, а вже сідає—и давай по українськи віршувати... И віршує и прикидається, ніби справді думка про Вкраіну видавлює в ёго слёзу горячу; а ёму та Україна так же відома, як китайска грамота — и вона ёму на те здалася, на що здались дітям глиняні коники... Та най би собі забавлявся, най би собі нишком виспівував, як хоче, а то подає у світ свої співи, не запитавши: кому вони и на ві-що здалися? И як би така

Digitized by Google

плутаниця була тільки тим покидьком, що хто ії й знайде, то покине. А то отакі, як мовляв Котляревский, „писарчуки поганих віршів“, позалазять, непрохані, незвані, у словесність, — та й зводять ії справді на дурничку. Тим-то не ма ій и віри од людей сторонних. Тому ії не тільки вороги, а й добрі люде ще й досі играшкою вважають. А словесність ся тим тільки хиба й винна, що ще прилюдно не зреклася отаких нікчемних недотеп, що без розуму, без освіти, беруться за діло, котрого и самі гаразд не знають.

Де-хто, може, скаже: „най засівають рідну ниву,—може, між кукільцем и путнє зернятко прокинеться!“ Чи прокинеться те зернятко, а чи ні, — одвітимо ми, — а як ще далі такі недотепи кукілем бурхати-муть, то він поглушить и ті добрі паростки, які посходили на нашім полі! Отим-то й час, давно вже пора, прополоти нашу словесність — и повикидати геть з неї всяку дурницю. Пора перестати дивитись на неї, як на дитину в сповиточку, що воно — мовляв — щось белькоче, а що — и само не розуміє. Пора на неї поглядати правдивим, розумним поглядом освітнёї людини, що бажає добра своєму краєви и шукає скрізь – не то в словесности — певної користи для ёго. Годі радіти, що хтось, десь, щось пише по українській. Треба спитати: що він пише, и на ві-що те писання здалося? Годі радіти, що хтось зацвів якимсь „Первоцвітом“. Треба приглядітись: може, бодяк або кукіль зацвів то! И як що так, то без жалю з коріпцем ёго вирвати — и одкинути геть од рідної ниви!

Ив. Білик.

ПОГЛЯД

НА ВАЖНІЙШІ ДУМКИ ШЕВЧЕНКОВІ.

(*Відчит проф. Омел. Огоновского в XII. роковини смерти Т. Шевченка.*)

Нинішні роковини присвящуються памяти Тараса Шевченка, віщого поета и найліпшого сина Руси-України. Слава ёго справді безсмертна, не тільки у своїй вітчині, але й в цілій Славянщині. Хоч бо минуло літ дванайцять від того часу, як умер кобзар, — як негасло українске сонце, то згадка про ёго стається однако що-раз жи-

Digitized by Google

вищою, по-за-як не ма вже поміж Славянами того великого мужа, що був апостолом народної правди и волі. Таже він первий огненним словом загрівав своїх земляків до патриотизму и до братолюбия, — він первий бажав из усёго серця, щоб вони полюбили славну давнину и вольну волю. Він-то розкрив давні могили и по скровавленій землі, мов по пергаменах, відважився, правду святу вичитувати; — він нагадав землякам про всё, що колись діялось на Вкраіні: чия правда, чия кривда, и чиї ми діти. Сердечно зглянувся він над рідною ненькою, що обідрана сиротою по-над Дніпром плаче, и вискázав явно, що свою Украіну убогу так любить, що и душу свою за неї погубить (II, Сон, 121.). Наш Тарас не був отже такий поет, котрий би співав тільки про любов або представляв гарні образи природи: він пробудив нас из вікового сну до нового житя, а виступаючи против деспотів и лукавих панів, учив сміло, що и плебейский народ мае свої поконвічні права, котрих безкарно нікому зневажати не вільно. „Розкуйтеся, братайтеся!“ покликував Шевченко так до панів, як и до мужиків, а відтак заохочував одних и других, щоб учились основно, — щоб и чужому навчались и свого не цуралисъ. Такі слова и зазиви суть безперечно зрозумілі для всіх Славян, бо-ж и для всіх бажав він доброго добра, коли писав Шафарикови, що молиться Богу, „щоб усі Славяне стали добрими братами, и синами сонця правди“ (I, 207).

Сей великий поет виголосив отже свої поеми, послания, пісни и думки саме тогді, коли майже всі Славяне живим патриотизмом переймились, та лише одні Русини по довговічнім сні идеею народности оживитись не могли. Утративши жизнь політичну, попався наш народ в якусь апатию, а не маючи вже почутя своєї самостійности, позбувся майже всёї творчої спосібности. Народ руский, що побіч Сербів поміж усіми славянскими племенами найкрасші пісни и думки творив, при ударах тяжкої долі втратив всяку продуктивну силу: Дніпро и Дністер перестали бути ріками поетичними, а високі могили, що начинені тілами рицарів по розлогих степах стоять и сумують, сталисъ мертвими горбками, з котрими вже не вязались перекази людскі. При такому отже розстроєню житя політичного и товариского, коли творене поезиі народної зовсім запропастилось, виступае з-під стріхи сільскої поет, щб родився крепаком; смілою рукою ухопив він розбиту ліру народну, а зладивши ii на-ново и настроівши новими струнами, заграв и заспівав так чудово и гарно, що віджила Ухраіна-сирота в своій безверхій хаті. И заворушилось новим житєм у степах безкраіх, и заговорили могили тайним розгово-

Digitized by Google

ром, и зрадів Дніпро-словутиця, мабуть-то би знов носив на своїм хребті байдаки козаків, котрі плили співаючи у чорне море, здобувати собі славу и волю. Поет народний обняв обовязок цілого народу, творити пісни незабутні, безсмертні: и справився у сім своїм ділі так складно, що справді зъелектризував усіх земляків, котрих серце для слова правди було еще приступним.—Але-ж не треба мені тут при нинішних роковинах попысуватись фразами такими, що не мають може реальної основи. Я хотів-би, щоб панове почули від мене клясичні слова музи Шевченкової, щоб утворили собі образ сёго нашого поета, слова котрого мов громом понеслись по всій Руси, яко великий заповіт апостола народної правди и свободи. Про-те подам короткий поляд на думки Шевченкові, бо в них відбиваєтьсѧ неначе в зеркалі жизнь Тарасова и тенденция ёго музи.

Коли поет украінский в поемі „Сон“ написав „памфлет“ на царя Николая I. и ёго родину, то вислано смілого ліберала в далекі кіркизкиі степи, де він через десять літ яко простий салдат марнів и пропадав. Так у неволі як и опісля на волі по одержаню амнестиі від царя Александра II. вилляв Шевченко из зболілого серця думки тужливі и щиро-сердечні, та й висказав ними своє лихо и своє бажанє. Думи свої називав він своіми квітами, своіми дітьми и молить іх, щоб вони, сизокрилі голубята, прилітали до ёго из-за Дніпра широкого. Думами своіми хоче поет поділитись из своіми земляками, бо каже отверто:

Тяжко мині, Боже милий,
Носити самому
Отсі думи и не ділить
Ні з ким и нікому
Не сказать святого слова.
(II, Дум. XXXII, стор. 241.)

Прилетівши з-за Дніпра далекого, стелються тоті думи на папері, плачучи, сміючись мов ті діти, и радують убогу душу поета-невольника. (I, Дум. I, 218).

Як отже поет в неволі над морем каспийским далеко від родини мучився, то поглядаючи слёзним оком в тоту сторону, де ёго Украіна, мусів він справді ось-так співати:

Заросли шляхи тернами
На тую краіну,
Мабуть я іі на-віки,
На-віки покинув....

Digitized by Google

Мабуть мині не вернутись
Ніколи до-дому;
Мабуть мині доведеться
Читати самому
Отсі думи... Боже милий,
Тяжко мині жити!
Маю серце широкеє,
Ні з ким поділити.
(II, Дум. XXXII, стор. 240.)

Такого же лиха не зазнавала велика ёго душа, коли він давнійше в Петербурскій академиі учився штуки малярскоі. Тогді то висилав Шевченко своі думи из чужини з сими словами:

Нехай думи козацькиі
В Вкраіні витають:
Там широко, там весело
Од краю до краю...
Як та воля, що минулась,
Дніпр широкий — море,
Степ и степ; ревуть пороги,
И могили, гори. (I, стор. 70.)

Лише деколи заблиснув в душі поета ясніший образ из літ минувших, та й той засувався скоро за чорну хмару недолі и неволі. От и образець з дитинячих літ Тараса:

Мині тринацятий минав,
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сияло,
Чи так мині чого було —
Мині так любо-любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прокликали до паю,
А я собі у буряні
Молюся Богу; и не знаю,
Чого маленькому мині
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господне небо и село,
Ягня, здається, веселилось,
И сонце гріло — не пекло.

Digitized by Google

Та недовго сонце гріло,
Недовго молилось:
Запекло, почервоніло
И рай запалило.
— — — —
Чому Господь не дав дожить
Малого віку у тім раю?
Умер би орючи на ниві,
Нічого-б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людей би не прокляв. (II, Дум. IX, стор. 223—224.)

Опроче чи найдемо де у якого поета більш идиллічний образ сільского, супокійного житя, якого Шевченко майже без перестану бажав? Ось Шевченків идеал такого щасливого земского раю:

А я так мало, небагато
Благав у Бога, — тілько хату,
Одну хатиночку в гаю,
Та дві тополі коло неі,
Та безталанную мою —
Мою Оксаночку, щоб з нею
У двох дивитися з гори
На Дніпр широкий, на яри
Та на лани золотополі,
Та на високі могили, —
Дивитись, думати, гадать:
Коли-то іх понасипали?
Кого там люде поховали?
(I, Дум. XXV., 234.)

Порівн.: Посажу коло хатини
На спомин дружині,
И яблунку и грушечку,
На спомин єдиній!

Бог дасть, виростуть. Дружина
Під древами тими
Сяде собі в холодочку
З дітками малими.

А я буду груші рвати,
Діткам подавати....

Digitized by Google

З дружиною єдиною
Тихо розмовляти....
(I, Дум. XLIII, 245.)

Коли-ж поет дізнався, що дівчина, котру полюбив, сталась ёму невірною, то писав з гіркою насмішкою:

Не хочу я женитися,
Не хочу я братись:
Не хочу я у запічку
Дітей годувати...
— — — —
А піду я одружуся
З моїм вірним другом —
З славним батьком запорозьким
Та з Великим Лугом... (II, Дум. II, 218—219.)

Сюди відносяться и сесі слова:

Не женися на багатій, бо вижене з хати;
Не женися на убогій, бо не будеш спати:
Оженись на вольній волі, на козацькій долі...
(I, Дум. XXXI, 239.)

Але-ж найчастійше видирається из грудей поета-невольника наріканє на долю та на літа летячі, що розбили ёго душу. Сюди відноситься особливо ось-тота думка:

Минають дні, минають ночи,
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя... гаснуть очи,
Заснули думи, серце спить;
И все заснуло — и не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світі волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? доле, де ти?
Не ма ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем завмірати,
И гнилою колодою
По світу валятись;

А дай жити — серцем жити
И Тебе хвалити,
И твій світ нерукотворний
И людей любити....

Страшно впасти у кайдани,
Умірать в неволі;
А ще гірше — спати, спати,
И спати на волі,

Digitized by Google

И заснути на вік-віки,
И сліду не кинуть
Ніякого!... однаково —
Чи жив, чи загинув...
Доле, де ти? доле, де ти?
Не ма ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай алоі, алоі!...
(I, Дум. XXX, 238–239.)

В думці сій гомонять сумним покликом особливо тоті слова:

Страшно впасти у кайдани,
Умірать в неволі;
А ще гірше — спати, спати,
И спати на волі.

Про-те не дивно, що поет, хоча загибав в неволі, не міг не писати своїх думок и пісень. Таже на иншому місци каже щиро:

Та вже-ж нехай хоч розіпнуть,
А я без вірши не улежу.
(II, Дум. XXIII, 235.)

Віщий поет співав своім землякам, хоч многі з них ёму відплатились невдякою, та й не сказали и спасибіг за первні ёго поезиі, — за славного Кобзаря. Ось, як нарікав поет на тих людей:

Либонь уже десяте літо,
Як людям дав я Кобзаря,
А ім неначе рот зашито:
Ніхто й не гавкне, не лайне!
Неначе й не було мене!
Не похвали собі, громадо, —
Без неі, може, обійдусь —
А ради жду собі, поради,
Та мабуть в яму перейду
Из москалів, а не діждусь...
Мині було, аж серце мліло,
Мій Боже милий, як хотілось,
Щоб хто-небудь мині сказав
Хоч слово мудре: щоб я знав,
Для кого я пишу, для чого,
За що я Вкраіну люблю,
Чи варт вона огня святого,
Бо хоч зостаріюсь за-того,
А ще не знаю, що роблю:
Пишу собі, щоб не міняти
Часа святого так на так....
(II, Дум. L, 257—258.)

Опроче нарікав вельми на тих поганих нехристиян, що навчили ёго писати погані вірші; пише бо таке:

Чи то недоля та неволя,
Чи то літа ті, летячи,
Розбили душу? Чи ніколи
Й не жив я з нею? Живучи
З людьми в паскуді, опаскудив
И душу чистую? —

Digitized by Google

— — — Вороги!
И люті, люті!... Ви-ж украли,
В багно погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий —
Мою, колись святую, душу,
Та й сміетесь!... Нехристияне!
Чи не між вами-ж я, погані,
Так опоганився, що й не знать —
Чи й був я чистим коли-небудь!
Бо ви мене з святого неба
Взяли між себе, и писать
Погані вірші научили.
(II, Дум. XLIX, 256—257.)

Се сповідь сердечна віщого поета, котрого идеалом була надземска краса и непорочна правда. Чиста ёго душа могла справді опоганитись на хвилину поміж поганими людьми, тим-то загибаючи в неволі питається він себе:

Чи мати Богу не молилась,
Як понесла мене, — що я,
Неначе лютая змія
Ростоптана в степу здихає,
Захода сонця дожидає?

И з резигнациею такою, що гідна ліпшої долі, відповідає собі сам поет:

Оттак-то я тепер терплю,
Та смерть из степу виглядаю!
А за-що — ей Богу! не знаю.
А все таки ії люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по ій и одинокий,
Бо, бачте, цари не найшов,
Аж до погибелі дійшов.
(II, Дум. L, 258—259.)

В загалі належить примітити, що Шевченко дав усім Славянам примір горячого патриотизму, — рідкого привязаня ид своій вітчині. Відтак в первім році своєї неволі заспівав він ось-таку тужливу думку:

Digitized by Google

Мині однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні —
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині, —
Однаковісенько мині!
В неволі виріс між чужими
И, неоплаканий своіми,
В неволі плачучи умру,
И все з собою заберу; —
Малого сліду не покину
На обезчещеній землі;
И не помяне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Молися, синку: за Вкраіну
Єго замучили колись!...“
Мині однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні;
Та не однаково мині,
Як Україну злиі люде
Задушать вві сні, и в огні
Вдову окрадену розбудять — —
Ох не однаково мині!
(I. Дум. LIII, 252—253.)

Порівн.: Холоне серце, як згадаю,
Що не в Украйні поховають,
Що не в Украйні буду жить,
Людей и Господа любить.
(I, Дум. XXXV, 241.)

— О, Господи!
Дай мині хоч глянуть
На народ оттой убитий,
На тую Украйну. (II, Дум. XXXII, 241.)

Люблячи же з таким жаром свою Україну, мусів поет тою своєю любовю обіймити також своіх ворогів, — мусів ім від серця простити. Про-те пише таке:

Як-би сказать, що не люблю,
Що я Украйну забуваю,
Або лукавих проклинаю
За те, що я тепер терплю, —
Єй-Боту, братия, прощаю
И милосердному молюсь,
Щоб ви лихим чим не згадали;
Хоч я вам кривди не робив,
Та все-таки між вами жив,
То може де-що и осталось.
(II, Дум. X, 225.)

Відтак міг Шевченко справедливо сказати, що „душа поетова святая и жива в святих своіх речах, — та що ми, читаючи твори поета, оживаєм и чуємо Бога в небесах.“ (II, Дум. 252—253.)

Digitized by Google

И яке-ж завдане поставив собі наш кобзар для сповненя в житю своім? От, ёго слова, щó відносяться ид розвязаню сёго питаня:

— — Орю
Свій переліг — убогу ниву,
Та сію слово: добрі жнива
Колись-то будуть! —
— — — —
Орися-ж ти, моя ниво,
Долом та горою,
Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною.
(I, Дум. LV, 254.)

Шевченко сіяв отже своє слово на ниві убогій, щоб завитала колись воля и свобода. Він бажав сердечно, засіяти тее поле рідне, щó почорніло від недолі, про-те питається він:

Ой чого ти почорніло
Зеленее поле?
— Почорніло я від крові
За вольную волю.
(I, Дум. XX, 230.)

Але-ж неправда напосілась на правду. Не дивно отже, що поет питається в душевній трівозі:

— Чи буде суд и кара
Усім неправдам на землі?
Чи буде правда між людьми?..
Повинна буть!... бо сонце стане
Й оскверненну землю спалить.
(I, Дум. LIX, 257.)

Особливо-ж клясичні суть у сім згляді сесі віщні слова:

И день иде и ніч иде....
И, голову схопивши в руки,
Дивуюся — чому не йде
Апостол правди и науки?!
(I, Дум. LX, 257.)

Шевченко не догадувався, що сим апостолом народної правди и науки був на Руси таки він сам. Але-ж серце ёго широке бажало весь світ обняти: він один міг своїм патриотизмом загріти земляків,

Digitized by Google

щоб молились правді а більш на землі нікому не покланялись. Відтак каже в поетичнім вітхненю:

И хочеться... Боже милий!
Як хочеться жити!
И любити твою правду,
И весь світ обняти.
(II, Дум. XIX, 232.)

Коли-ж Шевченко своїм патріотичним зазивом вскрішив в нас почутє своєі народности, коли він навчив нас правди и братолюбия та й передсказав віщим духом, що и нам єще завитає, усміхнеться яснійша доля: то ачей-же годиться, щоб ми живо переймилися ёго идеями и щоб ми, виповняючи ёго передсмертне завіщанє, не забували, в семьі великій, в семьі вольній, новій, помянути ёго незлим, тихим словом. (I, 215.)

А поки що, зможемо відай найліпше причинитись до зреалізованя идей Шевченкових, наколи возьмемося до щироі и безкористноі праці, та й за проводом Тараса станемо засівати убогу ниву народну зерном здоровим и домашним. Тогді лише довідається світ, що рускиі народовці — то не фантасти химерні, котрі хотіли-б назад привернути Україну козацку. Та-ж уже Шевченко сказав віщим духом:

Не вернеться козачина,
Не встануть гетьмани,
Не покриють Україну
Червоні жупани. (I, 198.)

Устрій середнёвічний, відповідаючий потребам свого часу, мусів минутись и уступитись перед намаганєм нашого часу, в котрім цілиі народи, а не поодинокі касти, своіх природних прав добиваються. Русь поняла своє завданє и виповнить ёго, по-за-як в здоровім простім люді величезна спочиває сила.

Наконець позваляю собі звернути слово моє до рускоі молодежи університетскоі. Честь вам, молодиі панове, що ви вашим заходом и трудом устроіли сей вечір в память Тараса Шевченка. Видно, що віщий ёго дух оживляє серця молодиі силою чародійною. Слава вам отже, що горнетеся громадно біля коругви народноі, хоч вона в бурі часів чи-мало була зневажана. До вас то промовляє муза Шевченкова сими словами:

Учітеся, брати моі,
Думайте, читайте,

Digitized by Google

И чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.
(I, стор. 15.)

Борітеся — —
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
И правда святая!
(I, Кавказ, стор. 5.)

Відтак можу сей мій відчит закінчити словами Шевченковими, що так часто повторяються, а однако ніколи не втратять своєї ваги в розвитку життя народного:

В своїй хаті — своя й правда,
И сила, и воля. (I, 10.)

Дмитро Иванович Каченовский.

(Некролог.)

Дня 20. Груд. 1872 ст. ст. Харківский університет стратив одного з самих лучших своїх професорів Дм. Ив. Каченовского. 28 роки викладав Каченовский межинародне право, а у остатні кілька років и державне право западної Европи. Родом був Каченовский з дуже бідної семьі з Орловскої губерніі (у Великій Руси) и сам пробив собі дорогу до вищої науки. По своїй специяльности Каченовский був звістен своїми трудами: диссертациями магістерскою и докторскою, курсом межинародного права, статтями у журналах, не тільки у Россиі, але и за границею, особливо у Англіі, де він читав не раз доклади своі у учених товариствах, дуже дивуючи англійскі дневники як ученостию, так и вольною річю на чужій мові.

Окрім високої ваги, як специяліст, и незвичайного таланту ораторского, Каченовский був цінний для університета своїм напрямком. Належав він до того морального типу у российскій интеліґенциі, которий основався у 30—40-ві роки сего віку и мав своіми раннійшими представителями таких людей, як Білинский († 1849), славнійший критик „гоголевского періоду," Грановский, проф. общої історіі у Москві († 1856), Павлов, колись професор історіі Россиі у Києві (1848—59), Герцен († 1870), Тургенев и др. Тип людей сих

Digitized by Google

звано колись у Россні „западниками“ або „космополітами“, и нераз культурно політична реакция, ховаючись за прапором націоналізма, з докором звала сих людей такими именами, — вказуючи на них, як буцім то більш иноземців, „німців,“ ніж русских. Але може вірнійше буде бачити в сих „западниках“ правдивих русских, в сих „космополітах“ правдивих россійских патріотів. Не сліпо привязувались вони до якої небудь поодинокої землі на западі, не закривали вони очей на темні боки життя и на западі, — а брали на нёму ту ессенцию чоловічних и научних идей, котора не є почастна власність якого небудь поодинокого народу, а власність усёго чоловічества. Для того лучше б звати таких людей „гуманістами.“ Як гуманісти дивились вони на запад, и як гуманісти обертались вони з критикою до Россні—и не їх вина, що у Россні 30—50 років мало чого находили утішного. Але та різниця між фактичною Россиею и идеалами сих гумаиістів не заставляла їх одвертатись од свого рідного краю; ні, — тим більше боліли вони за сей край, особливо за крепацький народ ёго, — и посвятили усі сили свої на пропаганду клясам привилегіованим идей гуманности и еманципації, через літературу и університети. И можна сказати, коли сучасна Россия перестає бути похожа на Россию 40-х років, коли из Россні крепацькоі стає Россиею „вольною,“ — се діло більш усёго россійских западників. Найлучшу ціну їх для народу и самої народности у Россні показує те, що як не докоряли колись сих „западників“ „московскі славянофіли“ („восточники“), (теж у більшій части щирі на свій лад заступники идеі еманципації, теж по своєму протестанти проти status-quo 30—40-х років, але шукавші идеала по-заду, у московскім царстві XVI—XVII в.), — як не докоряли сі „восточники“ „западників“, буцім то послідні „одірвались од народу“: — а первий белетрист, що змалював симпатичні типи великорусского простонародия, вийшов з табору западників. Ми розуміємо Тургенева.

У россійских западників була и є ще одна характерна и дуже важна для Россні одміна. Яко гуманісти, вони не мають племенноі узости світогляду, не ставлять идеалів по заду; од того и будучи великоруссами по роду, вони поважають и другі види руского народу, справедливо глядять и на Малороссию, шануючи часом у ній край старійший культурою, „европейску“ половину Россні,—особливо коли йде річ про Малороссию XVII в., поважаючи вольний дух украінского народу. Россійскі западники — се правдиві „всерос-

Digitized by Google

сияне," правдиві „россияне" або скажем просто „русскі" у Россиі: між просвіщеними українцями и між великорусами-западниками не ма дуже значної різниці ні у идеях ні у бажаннях *).

З таких великорусів-гуманістів був и покойний Каченовский, котрий не мало потратив сили на борбу у Харківщині з тими елементами, которі під прапором борби проти українского сепаратизму и пропаганди панславистичних идей, викликували идеі племенної узости, — свого роду „великорусского" коли не „сепаратизму" то „партикуляризму"—национальної и (у відносинах до поляків) релігіозної нетерпимости, державного централізму и шовіністичного самохвальства. Борба з такими идеями реакціи и псевдопатріотизма и псевдорусскости, которі мали своіх представителів серед товаришів Каченовского, не мало пошкодила самому здоровлю покойного, который не міг говорити о таких представителях без якогось органічного омерзіння, без нервового содріжання. Після зъізда славянского у 1867 р. у Москві, зъізда опечалившого усіх щирих русских, т. є. щирих приятелів прогресу у Россиі, — бо прийшовся сей зъізд зовсім не до часу, у годину після-караказовскої реакціі, — и повів за собою тільки розвій шовінізму у газетах, тільки похвальбу, що „ось як то у нас гарно, коли и из конституційної Австрії народи до нас горнуться!" — Каченовский в одній своій лекціі, з поводу межинародних відносин, кинув кілька горячих слов проти панславистичних криків и претензий поодиноких и частних лиць, беручих собі право говорити именем народів, у тім числі и народу Россиі. Корреспонденти и редакція „Москви" з поводу сієї лекціі Каченовского сказала, що так міг би говорити хиба турецький, а не русский професор, — и чуть було, що буцім то

*) Хто б хотів детально познакомитись з культурно-соціяльною ролею у Россиі западництва и славянофільства, най обернеться до ряду статтей п. Пипина у „Вѣстнику Европы" 1871—72 р: „Характеристики литературныхъ мнѣній отъ двадцатыхъ до пятидесятыхъ годовъ," особливо „Народность оффиціальная" (1871, Сентябрь), Проявленія скептицизма (id. Декабрь), Изученіе народной жизни и исторіи (1872, Май), Славянофильство (1872. Ноябрь, Декабрь); у статтях п. Пипина, як и у статтях п. Т-ова про „Обрусѣніе" (В. Евр. 1872, Февраль, Май), на которі не раз ссилается п Пипин, знайдеться погляд ліберального загально-россиискаго напрямку у Россиі на „партикуляризм украінский и московский" и на ту велику вагу, яку мають для усієї Россиі для науки, літератури и політики обидва народні напрямки, україно-фильство и великоруссофильство у їх чистому од нетерпимости и ретроградного романтизму виді.

Digitized by Google

піднялось було питанне: чи може зоставатись Каченовскому професором. Але окрім корроспонденций и статтей редакціі „Москви," которих осудили органи просвіщених людей у Россіи, и которих не піддержали навіть и „Моск. Вѣдомости" и „Голосъ", — дальших послідків лекция Каченовского не мала.

Окрім науки, Каченовский завше интересувався и искуствами, бо мав чималий музикальний талант, грав на фортепяні и знав великий толк у живописи. У „Вѣстнику Европы" напечатав він кілька років назад дві статті про ранніх италіянских живописців и писав монографію про Міхель-Анджеля. Особливо близько интересовався він ділом розвою народнёі живописи и знався з простими сельскими живописцями, що малюють икони у церквах, пропагуючи меж ними идеі натуральноі школи. Коло Брянска у Орл. губ. надибав він на товариство таких простих живописців, которі своім умом дійшли до таких идей, и представляли у своій иконописи щось подібне до живописців ранніх италіянских школ XIV—XV в., которі начали одступати од византийскоі мертвенности и „подлинників." Приглядаючись до старих икон у тих містах, Каченовский запримітив, шо вже з давна були там ознаки такого пориву од традиціональноі византийщини до більш живого напрямку. Так як брянский крой мав давні звязки з Київскою Лаврою, — то Каченовский задумавсь, чи не мав тут впливу Київ, которий, як и Новгород, був у старій Руси провідником живійшоі западноі культури, тогді як Москва була центром, де византийска традиция сиділа міцнійше. Для повірки своеі гипотези Каченовский приіздив у 1869 р. у Київ, роздивлявсь добре на Київскі старі и нові образи,—и побачив, що він не помилився у своій гипотезі. З великою симпатиею говорив він про колишню культурну вагу Києва для усіеі Руси, западноі и восточноі, и щиро бажав, щоб упять піднялась культурна сила „матери городів руских." З одним своім Київским приятелем умовлявсь Каченовский объіхати Україну, щоб одшукать старі образи, у которих видко було, як то стилем, то малюваннем святих з живим, місцевим типом, то малюваннем на иконі и самих заказчиків, на примір западноі живописи, означився порив українскоі живописи, перейти од мертвоі византийскоі иконописи до живого виразу народнього побиту вольноі концепціі идеалів... Але тому доброму заміру, — которий тим більш треба поспішити кому небудь виповнити, що з кождим днем од старости и од рук невіжних пропадають без сліду, без вісти старі памятники на Україні, — не судилось збутись. У

Digitized by Google

остатні роки нікому, и самому Качеповскому не було тайною, що не довго вже ёму жити на світі: він занедужав явною чахоткою... Не легко ёму було кидати незкінченими стілько робіт... Але рідко кому довелось щастя кінчати життє, знаючи, що він прожив не марне и умирає з білосніжною честию, знаючи, що у ёго не тільки не ма, як казав Тарас, „зерна неправди за душею," та ще й те, що він багато посіяв на своєму віку зерна правди,—знаючи те и бачучи кругом себе людей, которі теж признають за ним таку рідку честь и таке велике щастє. Най же споминають довго з подякою про сёго розумного и чесного робітника для науки и освіти народу, най споминають про Дмитра Ивановича Качеповского — и у Великій, и Малій, и у Червоній Руси!

Д.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Русскими"?

III.

Головними противниками згоди між Русинами и Русскими суть, як ми уже згадали, ст. Юр и Слово: ст. Юр для того, бо боіться за наступленєм згоди велику часть свого впливу втратити, а Слово, бо згода мусіла би положити конець ёго ненародній аґітаційній діяльности. Тому то оба сі фактори бачуть пильно, не тільки, щоби між обома партиями єдного народу в єднім краю до згоди не прийшло, але навіть щоб між одною и другою партиєю не було таких взаємин, через котрі могло би виразуміне, а з часом и порозуміне наступити. Вони, як би могли, відділили би щирих Русинів хінским муром від своіх поклонників, щоби тиі-ж, Боже борони! не заразили ся „українскими" идеями, и не виповіли служби своім дотеперішним панам.

И так ві всіх товариствах и институциях, котрими Русскіе управляють, стараються не допустити до них жадного „Українця." Єще не було у нас отвертого „раздора", бо идея панруссизма не була публично висказана, тільки крились з нею немногі людці и боялись виступити з своєю гадкою перед рускою публичностю: коли народня

Digitized by Google

партия в 1864 р. на загальних зборах Матиці трібувала в літературно-язиковім взгляді, єдинім тогді предметі спору, довести до єдности. Народня партия не виступала зовсім з великими претенсиями: ані принятя фонетики, ані українских форм або слів не жадано від Матиці, тільки щоби держалася у своіх виданях тих засад, котрі при первім своім завязаню в 1848 р. сама собі була поставила. Відповідю на сі пропозиції було, не тільки що их відкинено, але що навіть не принято трёх людей из народної партиі до Матиці, в котру яко члени хотіли вписатись. Трёх людей ціла Матиця злякалась! Констатуємо виразно, що деякі сельскі священики, котрих тогді впрочім не много було, голосували за принятем, а неприняте головно через Львівских Святоюрців и Словістів наступило.

Товариством, котре власне всіх людей рускоі народности повинно обіймати, котре навіть розділених понятями о народности, літературі, язиці повинно в одну цілість лучити, єсть Руска Бесіда у Львові. И справді, такою була Бесіда якийсь час, доки управляли нею люде більше-менше неутральні. Аж перед 4 роками верх в ній дістали Русскіе: и од того часу зачато самих тільки Русских до неі приймати, людей же, котрим ані що до их становиска соціяльного, ані що до характера, ані в якім нибудь иншім взгляді ніщо закинути не було можна: тільки тому, що вважано іх „Україноφилами“, відкидувано. Не було ж то з гори знамірене поступованє, щоби всяке порозуміне зробити неможливим? Єсли навіть товариска звязь — а таку головно мае Руска Бесіда на ціли — не може людей одноі народности лучити, то вже о всякій згоді и думати годі! Правда, таке поступованє пімстилось на єго справцях: не минуло $1^1/_2$ року, и правленє Бесідою вимкнулося з іх рук.

Майже три роки назад завязано нове, політичне товариство Руска Рада. В єго завязуваню, в укладаню статутів брали участь и Русини и Русскіе, тільки ж провізоричний виділ складався в більшій части из Русских. По великих приготовленях в Вересню 1870 р. наступили загальні збори. Зъіхало ся близько 300 членів, в більшій части священики, в меншій селяне, отже ст. Юр и Русскіе аж надто запевнену мали більшість. А однак двацять кількох „Українців“ (и то таких, котрі брали уділ в основаню Рускоі Ради, котрі вже провізоричним виділом були приняті, відтак заплатили вкладки, и на котрих представленє других членів приймовано) виключив провізоричний виділ з-поміж членів! Таж двацять кількох між двіста кількадесятьми були би лиш дуже незначну меншість становили!

Digitized by Google

Перед кількома місяцями відбулися у первий раз загальні збори членів-основателів Народного Дома. Комісия, управлявша уперед справами Народного Дома, була в приймованю членів дуже осторожна, так що навіть Русинів таких, як Ст. Качала, др. Сушкевич не приймала. Тільки один з більше маркованих Русинів-народовців, Лев Шехович, явився у святих містериях. Однако коли ино піднісся, щоб забрати голос, так перелякнися Святоюрскі проводирі одного чоловіка, що забувши не тільки на всяку справедливість — бо тої ніколи у них не було —, але и на всякий такт и форми приличности, в простацкий спосіб змусили єго опустити салю.

Чого ж русскіе проводирі так бояться народовців, що вже присутність єдного на кількадесять іхних відводить іх майже від розума? Сей надзвичайний іх страх є найліпшим доказом, на як слабих підставах вони операються, и як нечиста есть справа, котру заступають! Тих кількох людей, котрі могли б війти в товариства Русскими правлені, самі собою не могуть бути страшними, але идея народна, котру вони репрезентують, є так сильна, що Русскіе проводирі бояться, щоби не заволоділа и менше засліпленими іх приклонниками, а тогді іх пановане скінчилось би.

Инакше поступають Русини-народовці. Діставши Руску Бесіду у Львові в свої руки, не виключали из неї нікого, не боронять приступу и найзавзятійшим Русским. Не бояться, щоби Русскіе, приступивши громадно, не взяли знов верх, но бажають щиро, щоб Бесіда сталась осередком товариского житя всіх людей рускої народности. Але для нечистих цілей русских проводирів и аґітаторів се недогідне: при близших взаєминах людей обох партий не могли би, так як тепер, воювати ложею и клеветами, а тим стратили би найсильнійше оружє, яке мають на Русинів-народовців. Тож, вместо старатися Бесіді загальний характер надати, виступили из неї и ужівають всяких способів, щоб ії зовсім знищити.

Так само діло стоіть и з другим товариством, Русинами заложеним, товариством великої ваги для цілого краю и народу рускаго, „Просвітою“. И тут приймаються так Русини як и Русскіе без ріжниці, но и тут відтягають Русскіе своіх від приступованя...

При таких обстановинах всяка згода між Русинами а Русскими є неможлива. Де значна, а навіть більша часть одної партиї складається из самих сліпих приверженців своіх проводирів, де сим проводирям головно ходить о утриманє свого впливу, котрий за наступленєм згоди бояться утратити, де обі партиї так відділені від себе, що

Digitized by Google

не ма навіть жадного неутрального поля, на котрім би сходились, на котрім би могли близше себе пізнати и вирозуміти: там о згоді и бесіди бути не може.

Трафилася вправді раз способність до згоди, коли Єго Високопреосв. Митрополіт сам взяв ініціативу до помиренія обох партий. Однако з горя вже мож було предвидіти, що ся проба не удасться, бо в имени одної партії мали заключати згоду власне такі люде, котрим найбільше на незгоді залежить. Тож коли Русини в згідливім дусі на поставлені пропозиції відповіли, противна партия не уважала навіть за потрібне дати який небудь одвіт.

Згода, єсли яка наступити має — а конечности ві доказувати не треба —, то наступити могла-б лише в той спосіб, що тії люде, котрі тепер до табору Русских входять, по над голови своїх проводирів, ст. Юра и Слова, подали-б Русинам руки до неї. А ст. Юр и Слово тогді, єсли схотять заняти міеце в народній семьі, нехай приступлять: злучена семя їх не одцуравться...

Не кажемо сёго, яко би ми гадали, що Русини з дотеперішними проводирями Русских згоди зробити не хотіли-б; противно, ми знаємо, що Русинам не ходить о особи, але о справу, и, на слушних підставах, и з теперішним ст. Юром и Словом згоду заключили би: але тільки кажемо, що в можливість заключеня згоди так довго не віримо, як довго сі два фактори рішуцо впливають на свою партию.

Впрочім Русинам єсли-б лише о добро власної партії ходило, було-б догіднійше згоди не заключати. Тепер складаєтся їх партия з самих свіжих, поступових елементів, не потребує вязатись ніякими взглядами, а тільки руководитись иделми национальности, поступу и волі. Єсли ж би наступила згода, то мусіла би народня партия не одну уступку для противників зробити, принятєм консервативних а навіть реакційних елементів стратила би по части навіть свою дотеперішню ціху —: але, власний интерес ставляючи по-заду, готова и тепер, по ріжних заводах и тілько прикростях, яких від противної партії дізнала, кождої хвилі руку до згоди подану щиро приняти.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Доля реформи виборової для долитавскої части Австрийско-угорскої монархії рішилась в комнаті послів Ради держав-

Digitized by Google

ноі дня 6. (лат.) Марця. Коли мало прийти до розправ над проєктом сеі реформи, Ґрохольский в имени послів-одномишленників з Галичини заявив, що вони не вважають себе управненими участвувати в нарадах над тим предложенєм и не хотять навіть безпосередно до них причинитись. По-тім ціла делеґация Галицька вийшла из салі засідань, тільки др. Яновский и селяне Боднар и Влодек (мазур) лишилися. Крім Галичан вийшов такожь деп. Черне (из Горициі) Після того, по промові др-а Гербста, прославляючій особливе цісаря яко третёго в ряді великих монархів, котрі піднесли велич Австриі, принято в именнім голосованю цілий проєкт реформи виборовоі en bloc 120 голосами против 2 в другім и третім читаню. — В кілька днів опісля передано проєкт реформи комнаті висшій, котра, яко складаючася переважно з централістів, без сумніву небавком єі татож прийме. — Виступивших 35 послів Галицьких не появилися від того часу в Раді державній, но розъіхались домів; в наслідок того сими днями президент комнати послів, Гопфен, завізвав іх, щоби явилися на засіданя Ради державноі, инакше по упливі 14 днів могуть посольскі мандати іх уневажнитись.

Се було би важним задля того, що в Цвітни мають зібратися спільні делеґациі, до котрих Галицькі посли в Раді державній єще 28. (лат.) Лютого, отже перед рішенєм реформи виборовоі, и 7 депутатів из Галичини вибрали (Черкаского, Ґрохольского, Городиского, Яворского, Смаржевского, Водзіцкого и Зиблікевича); єсли ж би мандати галицьких послів до Ради державноі тою-ж Радою були узнані неважними, тогді мусіли би нові вибори до спільних делеґаций наступити; а що галицька делеґация у Раді державній репрезентована тепер тільки др. Яновским, Боднарем и Влодком, так тиі 3 посли мусіли би до спільних делеґаций 7 депутатів виберати. Вибір однако не є ограничений на поодинокі краі коронні, так наші 3 посли могли би и мусіли би навіть виберати Німців-централістів з Австриі або Чех и т. д. яко заступників Галичини до спільних делеґаций.

В ухваленю реформи виборчоі в комнаті послів 6. Марця брали уділ крім 3 послів галицьких из прочих Славян також Дальматинці; сі однако одержали за те вотум недовіря від других послів сойму Дальматинского, хотя своім голосованєм здобули дійсно від міністерства реальні користи для свого краю, чого о наших послах сказати не можна... Ба міністерство и тепер, по виступленю Поляків з Ради державноі, не перестало оказуватись для них приклонним.

Digitized by Google

В инших справах централістам и міністерству не йде так по гадці, як би хотіли. З великим шумом розпочатий процес против редакторови ческої Politik Скрейшовскому и адміністраторови Ружічці о обману ряду неоплаченем належитостей инсератових, в наслідок котрого Скрейшовский и Ружічка через кілька місяців були вязнені, скінчився тим, що обох обжалованих суд узнав невинними, и обох, хотя прокуратор держ. вніс рекурс до вищого суду, за зложенем кавциі пущено на волю.

В угорскій части нашої держави ведуться все по трохи угодові пересправи між Уграми и Кроатами, однак до правдивої згоди еще далеко.

Що до справ заграничних, нова республіка Гиспанска має на добре боротися з Карлістами, котрі в чим раз більшій силі виступають, хотя в декотрих місцях військами ряду поборені. В загалі однако справа республіканів від часу оголошеня республіки не пригіршилась. — Франция зробила нову угоду з Німечиною, після котроі має сплатити прочу часть 5-тёх міліардів до 5. Вересня, в котрім часі війска німецькі зовсім опустять француску територію.

Вечерниці в память Шевченка.

Дванацяті*) роковини смерти Тараса Шевченка обходили Львівскі Русини, як се заповіщено було у 2-ому числі нашої часописи, в Неділю дня 25. Лютого (9. Марця) в ратушевій сали. Урядженем вечерниць занялась сим разом, як ще за давнійших літ бувало, наша академічня молодіж, ствердивши таким ділом на ново, що наші рускі молодці не заспали гнилим сном ані не чужі великим идеям сёго віку, идеям поступу, волі и национальности, но, проникнуті ними живо, обіцюють на перед двигнути справу нашу народню.

Ратушева саля, хотя просторна и звичайно уживається до концертів, відчитів и т. и., оказалась сим разом за тісною. На двох галеріях містилася головно шкільна молодіж (гімназияльна), але на саму салю не мож було уділити тільки карт вступних, о кілько до-

*) У послідньому числі „Правди“ через недогляд при корректі ложно було надруковано XIV. роковини замість XII. (V замість I).

Digitized by Google

бивалося. А вся та численна публичність, не лише переважно, але таки майже виключно, була руска; особливо зауважали ми немало священиків не тільки Львівских, але и з провінціі. Між запрошеними гостями не-рускої народности були особливе: репрезентанти найвисших властей краєвих, намістник гр. Голуховский и маршалок сойму кн. Сапіега; дальше кількох ученых, як н. пр. проф. Малецкий.

Ще далеко перед означеним часом ½8 год. вечером заповнювалася саля, а коли вже зовсім була заповнена, виступив на мовницю проф. руского язика и літератури на Львівскім університеті др. Ом. Огоновский и на вступне слово виговорив „Погляд на думи Тараса Шевченка," котрий нашим п. читателям на иншім місци в цілости подаємо.

По сім відчиті, зарівно интереснім для ширшої публики як и для знатоків нашої літератури, мав відспівати хор мішаний „Молитву перед нападом Татарским"; однако з причини нечайно зайшовшої перешкоди мусіла еще вперед — по трохи довшій и скучній равзі — наступити деклямация віршу Кс. Кл-а „На вічну память Тарасови". Вірш сей хороший и відповідний хвили виголосив п. Є. К. з приналежним вирозумінєм, тілько остатню часть, ачей здеранжований тим, що виступив не в властивій порі, віддав декляматор не зовсім з такою силою, якої було потрібно, щоб повне зробити вражіннє. Поминувши однак сі зовсім не многоважні обставини, цілі вечерниці відбули ся як найсвітлійше.

По деклямациі виступив хор мужеский и хлопячий и відспівав, під проводом Н. Вахнянина, уложену ним „Молитву перед нападом Татарским". Так музика як и сам спів, котрий супроводжала фісгармоніка, як найліпше були публикою приняті и сильними обсипані оплесками. Дальше заповідав проґр.: Сольо „Доля наша", слова О. П., музика Н. В. Публика очікувала з великим занятєм сеї пісни, знала бо в великій части, що музика до неї отримала нагороду 100 злр., призначену п. Вол. Федоровичем за уложенє найліпшої музики до вірша, написаного єго пок. отцем. И справді, публичність не завелась в своіх ожиданях. Вартість артистичню сеї музики оказує достаточно ся обставина, що композитор єї, проф. Вахнянин, переміг нею кількох инших композиторів, котрі свої твори були понадсилали; а як єї публика приняла, видко з сёго, що пісня на неуставаючі оплески опять мусіла була повторена. До доброго ефекту причинився також немало п. Віт. своім гарним голосом. — На сім закінчилася перша часть вечерниць.

Між тим понадходили були не тілько из всіх сторін Галицької Руси, а и з инших земель, де тілько Русини проживають, численні

Digitized by Google

телеґрами, котрі в павзах між поодинокими виступами відчитувано. Перед всім надійшли телеґрами из Тернополя и Бережан, у котрих містах именно молодіж завсігди так любвою до науки як и щирим патріотизмом відзначується. Ось сі телеґрами:

„Най законом для нас стане
Батька завіщанє,
Тогді наша сила й воля
И правда настане.
Молодіж Тернопільска."

„Ми поминаємо сёгодня обіч, тихо, апостола правди и науки.
Тернопільскі Русини."

„Спасибіг вам, милі братя,
Що не позабули
Творить память безсмертному
Й єго спомянули.
Бережанці."

А другий телеґрам з Бережан: „Слава вам, що не позабули поминати народного ґенія. Гладилович, Лучаківский, Репецкий."

Також и Станіславівска молодіж, мимо всяких противних впливів, схаменулась и надіслала слідуючий привіт:

„Усвятимо віковічно память нашого мученика за святу волю, видаючи альбум для єго слави. Молодіж Станіславівска."

А интеліґенция руска Станіславова ось який заслала телеґрам:

„Помин великого родимця най нас на всё добре и величне наставляє, бо ж всі єго завіти голосять торжество любви всесвітнёі, любви вітчини, побіду правди, єдиних задатків всякоі доконалости. Шанковский, Целевич, Лопушинский, Ружицкий, Ничай, Желехівский."

З Самбора також два телеґрами надійшли: від молодіжи и від старших Русинів. Старші здоровили Львівских своіх братів, святкуючих велике свято народне, отсими словами:

„Слава Тарасови! Єго память нехай укріпить нас при праці над добром нашого народа. Самбірскі Русини."

А молодіж ось як відозвалась: „Самбірска молодіж святкує мислею и серцем з вами, братя, велике народне свято в память незабутного кобзаря Тараса."

Digitized by Google

Друга часть музикально-декляматорского вечера розпочалася игрою на скрипці з аккомпаніяментом фісгармоніки, а відтак фортепіяна. По сій з чуством и вправою відданій, а публикою дуже радо принятій игрі наступив один з найприятнійших виступів сёго вечера. Панна К. Герас. виголосила „Лебедин“, частину из „Гайдамаків“ Тараса Шевченка, — а виголосила так красно, з таким зрозумінем и чутем, що ціла публика з найживійшою увагою прислухувалась, а наконець громом оплесків озвалася. Виступ панни Гер. в загалі дуже симпатичне зробив вражінє. По сім відспівав п. Л. Борковский, артист-співак при тутешній опері, Русин з роду, сольоспів „Упавший ангел“ (музика Фоґля). Над співом п. Борковского не потребуємо широко розводитись: незвичайно сильний бас его славно звісний не тільки ві Львові; п. Борковский одною з найголовнійших підпор Львівскої опери, а спів его окраса Львівских концертів. Тож и сёго вечера слухано его з ентузиязмом и зневолено грімкими оплесками повторити спів.—На конець вечера відспівав хор мужеский, знов під проводом п. Вахнянина, дві пісни народні: „Чи я в лузі не калина була“ и „Ой Морозе, Морозенку“, з котрих особливо послідня, відзначаючася правдиво українско-козацькою мельодиєю, так сподобалась публиці, що домагалася конче ві повторення. На місце ві однако хор відспівав иншу пісню народню, не обняту програмом сёго вечера, котру також дуже мило принято. З узвишеним чуством розійшлася публика по ½10 год. домів.

Як передше в І-ій, так и в ІІ-ій части вечера відчитувано надійшовші телеґрами, котрих дальший спис тут подаємо:

З Решова: „Решівскі Русини сего вечера мислею з вами. Навроцкий, Вахнянин, Грушкевич.“

З Кракова: „Спасибіг вам, дорогі братя, за честь, за славу, що чинили й чините нашому Тарасови! Русини академики.“

З Пешту: „При обході великого свята народного здоровлять братів—Русини в Пешті.“

З Відня: Братям Львовлянам, обходячим велике народне свято, засилають щиро руске Спасибіг — товариші Січи у Відни.“

На другий день надійшов ще телеґрам з Цуриху від „руского Кружка.“—Так сёго вечера всі щиро-рускі серця, чи в батьківщині чи на чужині проживаючі, злучились в одній мисли, в згадці безсмертного Тараса. Слава поетови-віщунови, котрий свій народ здоліє так одушевити, а слава народови, котрий так почитає своіх віщунів-поетів!

Digitized by Google

ОТВЕРТИЙ ЛИСТ РУСКИХ АКАДЕМИКІВ

до отця Наумовича, видавателя „Науки“

Подаємо дальші підписи, які на сей лист так перед видрукованєм остатнёго н-ра „Правди“, як и опісля до редакціі надіслано. Заявляємо притім єще раз виразно, що се суть підписи самих мірских академиків, т. є. слухачів університета (з виємком виділу богословского), техніки и пр. Підписів же иншихъ молодців руских, н. пр. укінчених академиків, яких редакціі немало понадсилано, нароком не поміщаємо. Дальші підписи будуть, на коли окаже ся потреба, поміщуватись в слідуючих н-рах „Правди.“

Слухачі Львівского університета и техніки:

Северин Жуковский. Карачевский. Волод. Баньковский. Юлько Ясеницкий. Волод. Сапуницкий. Димитрий Левкевич. Иван Лушпинский. Теодор Чорненький. Теодор Білинский. Іпполіт Копистяньский. Володимір Шухевич. Гнат Тихович. Антоній Жуковский. Михаіл Терлецкий. Северин Ганкевич. Теофил Чичилович. Корнило Червіньский. Матвій Гуссак. Иван Ясеницкий. Иван Левиньский. Рафаіл Сабелецкий. Лев Рудніцкий. Иван Городский. Людвик Герасимович. Антоній Лаворак. Юлиян Сельский. Волод. Кишаквич. Адольф Червіньский. Р. Сапаржецкий. Стефан Сілецкий.

Академики Краківскі:

Юлиян Бережницкий. Е. Чемериньский. И. Чопоновский. Василь Тисовский. Л. Коссак. В. Лавровский. Ѳ. Ганкевич. Захарий Павлюх. А. Воліньский.

Академики Віденьскі:

Остап Терлецкий, слух. философіи. *Денис Білиньский*, сл. мед. *Иван Гапанович*, сл. техніки. *Маркиль Пуніцкий*, сл. прав. *Владислав Танячкевич*, сл. фил. *Иван Скоморовский*, сл. медиц. *Богдан Бабій*, сл. медиц. *Мірон Зарицкий*, сл. прав. *Едмунд И. Сохацкий*, сл. ветеринаріі. *Юстин Пігуляк*, акад. истор. маляр. *Клим Герасимович*, сл. прав. *Лазар П. Долинка*. сл. фил. *Петро Скобельский*, сл. фил. *Иван*

Digitized by Google

Горбачевский. слух. медицини *Щасний Сельский*, сл. мед. *Ілларіон Герасимович*, сл. фил. *Теофил Герасимович*, сл. політехніки. *Стефан М. Танчаковский*, сл. прав. *Бронім Малішевский*, сл. медиц. *Александр Заячківский*. сл. медиц. *Мелітон О. Бучиньский*, сл. прав. *Стах Герасимович*, сл. ветеринарії. *Брон. Пігуляк*, сл. політех. *Евстах Волощак*, сл. прав. *Улян Медвецкий*, сл. фил.

НОВИНКИ.

— Руска Бесіда у Львові. Дня 10. (22.) Марця відбували ся загальні збори членів рускої Бесіди в цілю вибраня нового виділу на рік 1873/74. Из справозданя з діяльности виділу Бесіди за рік 1872/73, відчитаного заступником секретаря, п. Ганкевичем, підносимо именно рішенє розписаня премий за найлучші драматичні твори (котрий конкурс оголошуєтьсл в нинішнім н-рі „Правди“), уряджуванє музикально-декляматорских вечерів (особливо в память Маркияна Шашкевича) и відчитів, уряджуванє екскурсий товариских в лігі, а забав з танцями в зимі. О процесі авізаційнім комісиї Дому Народного против Рускої Бесіди донесемо иншим разом докладно. — Результат виборів до виділу на рік 1873/74 був слідуючий: На 45 голосуючих отримали: Др. Корнило Сушкевич 44 гол., др. Олександер Огоновский 44 гол., др. Омелян Огоновский 42 гол, др. Володислав Сроковский 41 гол., проф. Наталь Вахнянин 40 гол., проф. Олександер Борковский 40 гол, др. Петро Сушкевич 36 гол, проф. о. Амвросий Шанковский 35 гол., акад. Володимір Гузар 23 гол. Тиї отже становлять новий виділ. Из рішений, на загальнім зборі ухвалених, підносимо особливо два: перше (внесок дра Кор. Сушкевича), котрим о. Степана Качалу именовано почетним членом Рускої Бесіди, уznаючи таким ділом и великі заслуги о. Качали, для руского народу положені, яко и маніфестуючи згідність з тими засадами и з тою політикою. котрих від давна, у всякім часі и на всякім місци горячим боронителем есть о. Качала; друге рішенє ухвалено на внесок сов. о. Ильницкого, щоби вибрати комітет, маючий займатися періодичним уряджуванєм вечерів з відчитами, музикою и деклямациями. — Дня 13. (25.) Марця уконституовався новий виділ Бесіди в той спосіб, що головою вибрано д-ра Омеляна Огоновского, заступником голови д-ра Вол. Сроковского, господарем д-ра Петра Сушкевича, секретарем проф. Ол. Борковского, скарбником фонда театрального д-ра Корнила Сушкевича. Контролорем вибрав загальний збор п. Теодора Леонтовича.

Digitized by Google

„Слово“ про вечер в помин Тараса Шевченка. Музикально-декляматорский вечер, уряджений рускими академиками в роковини смерти Тараса Шевченка, котрого вірний опис на иншім місци подаємо, зафрапував наше „любезное Слово“ так, що аж в трёх нумерах подав то опис єго, то свої уваги над ним. Вечер той мав відбутися, по донесеням „Слова“, „въ салѣ райцовъ Львовскихъ,“ „передъ Его Превосх. гр. Голуховскимъ, маршаломъ сейма княземъ Сапѣгою и др. Поляками“ в ціли, „чтобы показати вѣнскимъ Нѣмцамъ, якъ согласно идутъ Русины съ Поляками въ дѣлѣ выборной реформы и др. дѣлахъ“ (нр. 25), та „чтобы ‘прилюдно’ изнурити свой Еремієвъ плачъ за безталанною ‘удовою’, степомъ, лугомъ, Днѣпромъ и козацкими байдаками предъ ясне освѣщоною автономією“ (нр. 26); „рѣчь вступная отличалась (?) большимъ патосомъ и декламаціями на счетъ опять розрытыхъ могилъ, байдаковъ и пр. и пр. in dulce infinitum,“ а „декламаціи, соло-спѣвы, хоры и игра“ если „выпали довольно хорошо,“ то лиш „благодаря международному составу выступающихъ“, бо „молодежь украинская не приняла безпосредственного участія въ вечерѣ, только скрылась за виртуозами и спѣваками розныхъ славянскихъ и неславянскихъ народностей, между тѣмъ якъ въ вечерахъ декламаторскихъ „Академического Кружка“ владѣетъ больше питомый духъ, самоувѣренность и въ програмѣ помѣщены собственныи продукціи, вслѣдствіе чего розумѣется и не достаетъ тѣмъ вечерамъ той блестящей стафажи и знаменъ лояльно автономическихъ.“

Отже „въ салѣ райцовъ Львовскихъ“ устроено вечер в помин Тараса! Правда, на сей закид зовсім годимося з „Словом.“ Не в ратушевій, ані в жадній иншій приватній або не-рускій сали, але в великій сали „Дому Народного,“ святочно прибраній, сали, поставленій кровавими грішми цілого народу руского, повинна память найбільшого поета, найліпшого патріота, слави и краси того народу святкуватись. Так у кождого иншого народу, не тільки европейского, але навіть хінского було би; лиш одні Українці сёго не зробили — та салю Полякам на виставу образів винаймили!...

„Украинцы хотѣли показати Нѣмцамъ, якъ согласно идутъ Русины съ Поляками въ дѣлѣ выборной реформы.“ Дивні та недотепні сі „Українці“! Маніфестують згоду свою з Поляками в виборовій реформі, а не запрошують на сю маніфестацию Грохольского, Черкаского, Смольку, тих польских корифеїв, котрі найбільше виступали против тої реформи та делегацию Галицку наклонили до опущеня Ради державної, або кн. Юрия Чарторискаго, котрий в соймі Галицкім в подібнім дусі відзивав ся, — але запрошують кн. Сапѣгу, котрий мало заявляв акціі в тім ділі, та гр. Голуховского, котрий в Відни у делегацині агітував за виборовою реформою! Майже кождий школяр тее знає, а Українці мабуть ще не знали сёго, та так самі лише скомпромітувалися з своєю невіжею! И цікаве дуже діло, чому вони й минувшого року на сей же вечер запросили кн. Сапѣгу, де ще й не було реформи виборової; — видко, самі не знають що роблять!

Digitized by Google

Но то ні але „Украинцы“, мабуть корригує себе Слово у другому числі, „въ годовщину Шевченка предъ польскими вельможами, изнуряли свой Еремієвъ плачъ за козачизною!“ Єсли хто по утраті самостійности отчини, по утраті волі, плаче на гірку долю свого народу, то можна єму вправді дорікати мягкостю, немужескостю характера. але сміяти ся з нёго не годить ся нікому. Но де ж „Слово“ й добачило сей плач на вечері за Шевченка? Чи у вступній річи? Подаємо ії дословно, и кождий, маючий здоровий розум, побачить, що бесідник, не те щоб плакав за давною козачиною, але и не жалує за нею, видячи неможливість єї истнования у теперішнім часі, та лиш загріває до праці, щирої, невтомної праці на ниві народній, в чім єдино видить спасенє нашого народа Чи у деклямації котрій? може у поезиі Кс. Кл-а, переповненій енергіи и сили, або в „Лебедині,“ частині Шевченка Гайдамаків? Чи у тих піснях народних, котрі співано? Тож хиба вже гра на скрипці має бути тим плачем за козачиною!

Справді, вже з того, що ми сказали, видно ясно, що дописуватель „Слова“ або „каліка на голову“, котрий не має найменшого понятя о справі реформи виборової и не потрафив навіть зрозуміти популярного відчиту д-ра Огон., або безстидний брехун, котрий нічого собі навіть з того не робить, що єго брехня доконче мусить на яв вийти. А може — се ж найвіроятнійше — мішанина одного и другого. Но що же Редакция „Слова,“ поміщаючи такі артикули?...

Але „оббрехай лише добре, щось таки все повірять!“ И справді, знайшовся дописуватель з Черновець, котрий повірив Слову, та и сам закидує „Украинцамъ,“ що вони „передъ польскими вельможами годовщину Шевченка праздновали.“ Гу!!! страх и подумати! То певно вони, відрекаючися идей свого апостола й пророка, схіблялиі, ласилися польским панам, говорили о згоді, єдности, братерстві з Поляками? — Ба, табо того у відчиті не ма, у деклямациях також не видко; противно.... А на що ж запрошували гр. Голуховского и кн. Сапіегу? — Не яко польск. графа и князя, але яко намістника и маршалка Галичини запрошено іх на той вечер, бо и годилося так з репрезентантами найвисших властей и по крайній мірі не вадить нічого,єсли власне тиі сфери познакомляться з духом правдиво руским та не робити муть собі непотрібних илюзий!...

Прочі уваги „Слова“ вже лиш коротко зганемо. Крізь які окуляри дивилося „Слово“, що у декляматорах та співаках бачило не-Русинів, а навіть не-Славян? Чи не-Русином може п. Вітошинский, звісний колишній актор руского театру, або й п. Борковский, котрий предсі и на вечері „Акад. Кружка“ виступав? Або хори, складавшіся з руских академиків и гімназиястів? Або декляматори, п. Кур., син руского священика, або панна Герас, донька урядника, звісного у Львові Русина? Єден тільки віртуоз, гравший на скрипці, о скілько знаємо. не есть Русином, але ся єдина виємка вистарчила Слову, щоби и деклямації и сольо-співи и хори и гру не-Русинам приписати!

Правду кажучи, ми радуємось сердечно напастливими статтями „Слова.“ Видко, що вечер за Шевченка дуже добре вражіне

Digitized by Google

зробив, коли „Слову“ аж до живого допік, та тепер воно у злости лютиться. Ціла єго потіха — бідне „Слово“! — в тім, що в друкованім проґрамі сёго вечера знайшло одно Ъ!...

— **Нова часопись політична в рускім язиці.** Dziennik Polski доносить, що kilku dobrze myślących panów polskich гадають видавати часопись політичну в рускім язиці для пропаґованя своіх идей противних тенденциям „Слова“. Ми на те лиш скажемо, що найліпше заманіфестують тиі панове свою любов до руского народа тим, єсли гроші, призначені на ґазету, на яку добру ціль для того народа обернуть. Русини ж и без них, и еще ліпше без них ніж з ними, дадуть собі раду з Словом и єго партиєю. — Слово довідує ся, що буцім то ґазету тую мають видавати пп. Лавровский, Васькевич и Jan Dobrzański. Дуже б нам жаль було перших двох панів, єсси-б так справді мало бути; але, зваживши рускі тенденциі іх, а „правдолюбіе“ Слова, стілько разів славно доказане, що уже в пословицю входить, ми и на хвилю не даємо тому віри.

— **Бібліоґрафічні вісти.** Поезиі Т. Шевченка мають вийти, як зачуваємо, новим накладом у Россиі.

В II-гій книжці „Вѣстника Европы“ на 1873 р. напечатана друга часть статті п Костомарова „Преданія первоначальной лѣтописи русской“ и друга часть статті п. М. Т-ова „Русскіе въ Галиціи. Литературныя и политическія замѣтки.“ — В тій самій книжці „Русскаго Вѣстника“ напечатана також стаття Галичанина „Польская революція въ Галиціи въ 1846 р.“

В II. и III. книжці итальскоі місячноі часописи Rivista Europea, редаґованоі професором Angelo de Gubernatis у Флоренциі. напечатана довша стаття: Ukraino: „Il movimento letterario ruteno in Russia e Gallizia“ (рух літературний руский в Россиі и Галичині, в р. 1798—1872; нап. Украінець). Аналізу сеі интересноі статті подамо небавком у „Правді“.

— Для завязуючогося в Підгайцях товариства ремісників руских **Поміч** жертвували: Др. Корнило Сушкевич 5 зол., др. Олександер Огоновский 2 зол., В. Ганкевич 1 зол., проф. Н. Вахнянин 60 кр., П. Лініньский, В. Гузар, Чвартацкий, В. Яновский по 50 кр., В. Шухевич, К. Білиньский по 30 кр., Д. Савчак, Е Федоровский, В. Ступницкий, С. Грабович, С. Жуковский. В. Крупка по 20 кр., вч. питомці рускоі богословскоі семінариі у Львові 19 злр. 30 кр.— Для бібліотеки того товариства жертвували: товариство „Просвіта“ 11 книжок, вп. др. Корн Сушкевич книжки в ціні 7 злр., редакция „Правди“ V. річник своєі часописи и присилає VI. річник, пп. Петро Огоновский (уч. VIII. кляси ґім.) 25 книжок, Петро Білиньский 6 книжок, Ом. Яворовский 5 книжок, Мих. Соловка 7 книжок, Ан. Воліньский, И. Габрусевич, Г. Поляньский и М. Баран по дві книжки, за що ім товариство найсердечнійшу подяку складає.

— Для **Дружнёго Лихваря** зложили: Вп. сов. Юл. Лавровский 10 зол., вп. ОО. Гавриіл Боднар з Добромирки и Іоан Кмицікевич з Завидчи по 1 зол., п. В. Шухевич зібрав на празнику у вп. О. Давидовича в Заблотцях 7 зол. 17 кр., Н. Н. на руки п. Шухевича 50 кр., п. Александер Радецкий, уч. 8. кл. ґім. в Станіславові 2 зол., п. И. Павлів 10 кр. — разом 21 зол. 77 кр., за котрі Виділ вп. дателям всенародно подяку складає.

Digitized by Google

Обвіщене конкурсу на уряджуване руских драматичних представлінь.

Виділ Рускої Бесіди у Львові, наміряючи як до тепер так и на будучність заниматився справами рускаго народнаго Театру, взиває всіх, желаючих за співъуділом и підмогою згаданого Виділу в часі від 26. Мая (7. Червня) с. р. до 6. Червня 1874 у Львові и по за Львовом в Галичині рускі драматичні представленя уряджати, щоби взглядом такого урядженя представлінь свої оферти Виділови Рускої Бесіди найпізнійше до дня 8. (20.) Мая с. р. надіслали.

В офертах тих мають бути означені:

1) имя хрестне и родове и місце пробуваня оферента;
2) число представлінь, які тойже приближно в означенім висше часі наміряє урядити, з приміткою, кілько з тих представлінь має припасти на Львів, — и з вказанем сил артистичних, з якими представленя відбуватися мають, и репертоару, який оферент посідає.
3) підмога, яку оферент від Бесіди жадає.

Від Виділу рускої Бесіди.

У Львові, дня 13. (25.) Марця 1873.

Обвіщене конкурсу на твори драматичні.

В мисль рішеня, ухваленого на засіданю дня 16. Лютого с. р., розписується сим конкурс на написаня оригінальних творів драматичних, а именно из устаповленим трёх премий визначуваться перша в квоті 200 зол. р., дві же прочі по 100 зол. р. в. а. Твори поші драматичні можуть бути траґедиі, драми або комедиі, и маюшь основуватись на исторії або на переказі и обичаях нашого народу. Преміовані писаня остаюшься власностию автора, а Бесіда руска у Львові новискує шільки право, представляти іх на сцені. Всякий автор зволить відтак означити свое писане якимсь осібним знаменом — не підписуючи свого имени, но долучаючи тое-ж окремо в опечатанім листі — и прислати на руки Виділу Бесіди рускої до д. 1. (13.) Падолиста 1873.

Від Виділу Бесіди рускої.

У Львові, дня 10. Марша 1873.

Digitized by Google

Запросини до передплати.

З сим н-ром кінчиться перший квартал VI. рочника нашої часописи. Від давна вже одержуємо листи и завізвання из многих сторін нашого краю, щоби „Правду" частійше ніж єден раз на місяць видавати. а враз обем ві побільшити. Идемо дуже радо за тими голосами, бо й самі чуствуємо добре, що чим раз живійше розбуджуючеся житє в нашім народі и в наслідок того чим раз більше взмагаючіся напади прошивників вопребують частійшого виразу и сильнійшого відпору.

Ми повдержувалися доси від розширеня нашого видавництва лиш задля того, що враз мусять конечно побільшитися значно и видашки, а через ше и ціна передплати. Маємо однако сильну надію що патріотизм щирих Русинів народовців, котрий вже 6-тий рік підтримує нашу часопись, и тепер, в хвили важнійшій ніж коли небудь була, не відкаже нам своєї помочи.

Кому лиш дорога справа нашого народу, хто вірує в его будучність и бажає добути ліпшу для нас долю, кому слова вітчина, народність, воля, поступ суть святі: той вспирати 'ме наш труд, той не сидіти 'ме з заложеними руками, коли о найбільші святощі его борба ведеться....

Від другого чвертьрочія „Правда" виходити 'ме два рази в місяць, у двоаркушевих випусках; ціну підносимо лиш в стілько, о скілько побільшаться кошта видавництва. Именно передплата річна виносити 'ме 6 р., піврічна 3 р., чвертьрічна 1 р. 50 кр. Передплативші на більше ніж 1 квартал зволять свою передплату доповнити, инакше посилала-б ся ім „Правда" лиш так довго, на як довго їх передплата вистарчила-б.

Нові передплатники могуть початок повісти Нечуя „Новий чоловік" отримати gratis.

Так нашим дотеперішним, як и новим передплатникам заявляємо, що маємо приобіцяну підмогу від найліпших письменників галицких и украінских, и що будемо старатись добором и богацтвом статей нашу часопись на можливій вишині удержувати.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 4. У Львові, дня 1. (13.) Цвітня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) і 15. (27.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр, на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

До наших вп. читателів.

З сим н-ром зачинається другий квартал VI. рочника нашої часописи. Від давна вже одержуємо листи и завозваня из многих сторін нашого краю, щоби „Правду" частійше ніж вден раз на місяць видавати, а враз обем ві побільшити. Идемо дуже радо за тими голосами, бо й самі чуствуємо добре, що чим раз сильнійше объявляючеся житє у нас и в наслідок того чим раз більше взмагаючіся напади противників потребують частійшого виразу и сильнійшого відпору.

Ми передержувалися доси від розширеня нашого видавництва лиш задля того, що враз мусять конечно побільшитися значно и видатки, а через те и ціна передплати. Маємо однако сильну надію що патріотизм щирих Русинів-народовців, котрий вже 6-тий рік підтримує нашу часопись, и тепер, в хвили важнійшій ніж коли небудь була, не відкаже нам свої помочи.

Кому лиш дорога справа нашого народу, хто вірує в его будучність и бажає добути ліпшу для нас долю, кому слова вітчина, народність, воля, поступ суть святі: той вспирати 'ме наш труд, той не сидіти 'ме з заложеними руками, коли о найбільші святощі его борба ведеться....

Від другого чвертьрочія „Правда" виходить два рази в місяць, у двоаркушевих випусках; ціну підносимо лиш о стілько, о скілько побільшилися кошта видавництва. Именно передплата річна виносить 6 р., півр. 3 р., чвертьрічна 1 р. 50 кр. Передплативші на більше ніж 1 квартал зволять свою передплату доповнити, инакше посилала-б ся ім „Правда" лиш так довго, на як довго передплата їх вистарчила-б. — Нові передплатники могуть початок повісти Нечуя „Новий чоловік" отримати gratis.

Так нашим дотеперішним, як и новим передплатникам заявляємо, що маємо приобіцяну підмогу від найліпших письменників галицких и українских, и що будемо старатись добором и богацтвом статей нашу часопись на можливій вишині удержувати.

Digitized by Google

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

Блискавиця блискає з Єдреня,
Грім гоголе серед Царгорода,
На Косово перун ударяє,
Неманенька царство розгрімляє.
То не перун громом ударяє,
Ой то Турків грецький царь впускає
Из Медини у свою державу,
Щоб від Сербів Греків боронили,
Неманенька царство воювали.
Тільки ж тяжко сам себе одурить
И під крилом вигріє гадюку,
А гадюка царство їх зруйнує,
И їх силу и їх славу знищить! —
Вражі Турки вже переход мають
У державу царя Константина
Та в Єдреню царство закладають,
Щоб боровся віки вічні місяць
З Християнским православним миром.

Ой зброїться ж хан турецький Мурат,
Збера' військо по своїй державі,
Бере Турків та молодих Греків;
Триста тисяч назберав він війска,
Й веде збройне, веде своє військо
Воювати на Косову Сербів,
Здобувати Лазареве царство. —
На Косово прибуває Мурат,
Таборами втаборяє військо
По широкім, по Косовім поли,
Та шовкове шатро розпинає
Серед степу у траві зеленій.
А над шатром золотая куля

Digitized by Google

Наче сонце блискотить та сяє;
Стремить в кули ратище сталеве
Та хрестови побідою грозить.
[illegible]-зом шатра кутаси повисли:
Щиро-златих кутасів дванайцять
Буйний вітер віє-розвіває,
По зеленій траві зачіпає,
Щоби хан знав, звідкіль вітер віє.
А над шатром хоругви їх вються,
З вітром вються, в горі бовваніють,
Щоби Турки-яничари знали,
Що тут славен спочиває Мурат. —

Аж ось слуги в наміт увіходять,
Розстеляють шовки-адамашки,
А по шовках та перини стелять,
По перинах золоті киліми:
Там могущий хан буде сидіти.
Ось увели Бісурмени хана,
Посадили на мягких перинах.
То хан трохи там одночивае,
Та чорнила достае й паперу
И лист пише на коліні своім.
До Крушева лист сей посилае
У палати до царя Лазаря,
А у листі оттак промовляе:

„Цар-Лазарю! сербский володарю!
Отсе тобі болесні вісти!
Дивись добре, що у листі пишу:
Одна земля, — два пани над нею:
И невольник не потерпить сёго!
Вишли ж мені и ключі городскі,
Й сина твого, Степана, у застав,
Та ще й гарач за сім років вишли.
Або військо зберай проти мене
Що найлучших лицарів-завзятців,
И веди іх на Косове поле:
Там шаблями покопаймо межі,
Трупом нашим укладім границі;

Digitized by Google

Я без зради й без обмани кажу:
Годі царем тобі царювати."

То хан Мурат лист кінчить писати,
До Крушева його посилає,
У палати славного Лазаря.
До Крушева вістянець приходить
О півночи саме під вечерю.
Ось на брамі задзвонив дзвіночок,
А цар славен, Лазар, промовляє:
„Відосаве, ти мій чуро вірний!
Ой та вийди на мармор-подвіря,
Хтось на брамі у дзвіночок дзвонить,
Отсе, мабуть, вістянець якийся
Від короля, чи царя якогось!"

Тогді чура тее зачуває,
З високого замку вибігає;
Аж ось тихо вістянець уходить,
За ним чура браму зачиняє,
Та за білу бере його руку,
Веде його до царя в палати.
Тогді царя вістянець сей бачить,
Поклін йому віддає низенький,
Та у руки й в коліно цілує,
Кладе йому лист на його лоні,
Склавши руки, назад відступає,
Та шанує наче хана свого.

Лист у руки цар тогді приймає,
Та на нёму печать розриває,
Розриває та його читає;
Лист читає — смутно себе має,
Його серце туга обіймає,
По обличю котяться дрібниі,
Наче дощик по сухому гілю;
Головоньку на рученьки клонить, —
Смуток смутить, журба його вялить,
Журба вялить Лазареве серце:
Ой жаль царства, жаль йму вкраіни!
Біля нёго сидять воєводи,

Digitized by Google

Воєводи — три державці славні:
Ой що оден — Косовець Иванко,
А що другий, то Топлиця Милян,
А що третій — воєвода Милош.
Бачать тее три лицарі славні,
Ой та бачать, що царь слёзи ронитъ,
И іх серця туга обіймає,
Обіймає, а дрібні льються.

Промовляє ж воєвода Милош:
„Цар-Лазарю, славний володарю!
И передше листи приходили,
Та не були такі жалосливі.
Ой та жаль нам, володарю славний,
Що сумуєш та дрібні ронишъ!“

Промовляє тогді славен Лазар:
„Воєводи, діти моі любі!
Клятий ворог лист сей присилає
З широкого Косового поля,
Вражий Турчин, завзятущий Мурат.
Чи ви чули? діти моі любі!
Все Косово вражі Турки вкрили,
Все укрили білими шатрами,
Від криниці аж до гір підошви,
Від підошви до мармору-скелі,
А від скелі до річки Ситниці.
Кличе ж Мурат мене на Косово,
Кличе ворог царством з ним ділитись,
Та мечами межі покопати,
Трупом нашим границі укласти,
И городскі хоче ключі взяти,
Мого сина, Степана, у застав,
Та ще й хоче гарач за сім років.
Що ж пічнемо? моі любі діти!
Єсть у мене мало-небагацько
Проти Турків лицарів-завзятців.
Отсе, бачте, вся моя держава:
Скиндерия та Уромения,
Арнаутлук та Маркидония,
И вся Босня та Герцоґовина,

Digitized by Google

Сриѣм рівний, та степи Земунскі;
Отсе уся Сербия та й на́-вся.
Щоб списати лицарів-завзятців
Всіх на карту одного по однім,
Так чи ж вийде хоч сто тисяч війска?
А се ж мало для нас проти Турків!
Ой у Турків великая сила,
Триста тисяч лицарів завзятих.
Що ж пічнемо? моі любі діти!
Жаль вкраіни, жаль занапащати,
Й Неманенька золоту коруну!
Що ж пічнемо? воювати годі,
Там три Турки на одного Серба.
Годі Турків нам извоювати,
Та хотяй би и гірскиі Вілі
На Косову в поміч помагали.
Або, може, раду положімо,
На Косово пійдім-поспішімо,
Муратови низький поклон даймо,
Ханску руку в нёго поцілуймо.
Тяжко-важко, Сербиё преславна!
Тя в неволю Туркам завдавати,
Та ще й сина, Степана, віддати;
Сонце й місяць бачити я буду,
Тебе ж сину, Степане, ніколи!
Що ж пічнемо? ви моі соколи!
Чи будемо хана воювати,
Не будемо ми жаліти крови
Ради Бога и хреста святого,
Та за нашу прадідівску волю?“

Тогді Милош весь огнем палав,
Та цареви тихо одвічав:
„Цар-Лазарю, славний володарю!
Краще в бою лицарем вмерати,
Як бабою — зрадником остати!
Зберай військо по своій державі,
Та удармо на Косово боѣм;
По лицарски нашу кров прольѣмо,
А не здрадим по жіноцьки царства,

Та рабами змиів не будемо,
Щоб нас наші діти проклинали,
Що зрадою їх в неволю дали."

Слухав цар, що то Милош каже,
Та радів, серцем веселиться,
Й воєводам оттак промовляє:
„Краще, краще лицарем вмерати,
Аніж нашу батьківщину рідну
В бісурменску неволю завдати.
Тільки ж завтра, як світ засвітає,
Ой хто ж буде в мене такий щирий,
Хто вдягнеться у турецький бдяг
(В сей, що ханські убирають слуги,
Що вдягають бісурменські баші)
Й на Косове пійде боєвище,
Муратове перегляне військо,
Перегляне, скільки в нёго війска,
Чи багацько лицарства-завзяття,
Та всю щиру правду мені скаже?"

Обізветься ж воєвода Милош:
„Цар-Лазарю, славний володарю!
Не смутися та и не журися,
Та тим серця не вяли ти свого;
А як Бог дасть та й суджено буде,
Завтра рано, як світ засвітає,
Завтра вишлю побратима свого,
Побратима Косовця Івана.
Він у мене всячини навчився,
На Косовім на широкім поли
Арнаутам на добрий-день дати,
На добрий-день дати и оддати;
Він огляне бісурменске військо."

Зачував Косовець Иванко,
Та у руку Лазаря цілує:
„Цар-Лазарю! славний володарю!
Не смутися та и не журися,
Завтра рано Турків перегляну
И всю правду я тобі роскажу.

Digitized by Google

Зберай тільки лицарів-завзятців,
Та пійдемо Турків воювати:
Божа воля — Мурата звоюєм,
Переломим бісурменску силу."
То Цар-Лазар отсим звеселився,
Звеселився, серденьком радів:
„Щасть вам Боже" — їх благословляє.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Дальше.)

Сонце спускалось. На дворі було тихо и тепло, як бувае в жнива. Після довгого, як море, літнього дня все на світі потомилось. И дерево стояло нерушимо, и птиці мовчали. Небо синіло, як вода на безвітрі, и було якесь мертве, як вода в морі. Було якось тихо й мертво на світі, ніби вже й небо дрімало и земля дрімала...

Прямо с тераси було видко на шлях, котрий вибігав з зеленого степу и ледві спускався в село з маленького пригірка. Вже й череда перейшла, тільки шляхом ледві плуганились дві корови, одірвавшись од череди.

Наливаючи чай, Надежда Степановна Радючка кожного вечора ставила на стіл зайвий стакан. И теперечки вона налила всім по стаканови и поставила один порожній стакан; навіть вкинула туди грудочку сахару. Антін Антонович подивився и спитав:

— Для гостя наготовила?

Радючка навіть не обізвалась, тільки ii очи знов потягло в степ, туди, де ховався битий шлях, де став Київ. Вона тихенько зітхнула.

Коли се — з пригірка почали зъіжджати дві повозки, добрими кіньми. Але там не було Радюка; ті вози въіхали на подвіря, и швидко потім на терасу вийшло кільки сусід поміщиків, добрих Радюкових приятелів. Вони знали, що в Журбані мав приіхати молодий Радюк, и приіхали навідатись, розпитати про Київ, про новинки.

Digitized by Google

Тим часом як вони всі розмовляли на терасі, молодий Радюк приїхав на подвіря и, розпитавшись що вся сімя пе чай на терасі, пішов з двора, прямо через садок, до тераси. Вся сімя и всі гості швидко побачили, що через сад до їх ишов сміливо якийсь сільский парубок, але такий гарний, так гарно убраний, що всім так и здалося, що вони бачуть ёго або на театральній сцені, або в своій фантазиі. На молодому парубкови, правда, була проста чорна свита, але пошита не сільским кравцем. За теж сорочка була вишита шовком. Всі груди й комір були залиті червоними квітками. Червона стяжка в застіжці була оксамитова, а на голові бриль був соломяний, але не простий. Сині шаравари були широкі, як чорне козацьке море. Чудовий парубок с такою красою лиця, про яку росказують в казках, йшов просто й сміливо до тераси, як чоловік дуже близький до хозяіна.

— Який гарний парубок! сказав один гість.

„Який він похожий на нашого Павла!“ промовила Радюківна.

Радюк и Радючка дивились на того парубка и своім очам не йняли віри. То був їх син, молодий студент Павло. Він кинувся поперед усіх батькови на шию и тричи поцілувався з ним, потім привитався до матери й сестер, а потім до гостей. Ёго одежа так вразила всіх, що батько зараз спитав ёго про одежу, а не про здоровля.

— Що се на тобі за одежа? спитав батько.

„Одежа; хиба ж не бачите?“

— На що ж ти в неі вбрався? спитала мати.

„Бо тепер так ходять наші студенти.“

— Мабуть тепер така мода, чи що? спитав батько.

Яка чудна ваша мода! зовсім мужича! сказала мати.

— Та й ваша мода часом бувае не краща! промовив Радюк до жінки. Одначе ваша студентска мода не погана, сказати правду. Та як тобі, Павле, вона пристала до лиця! Ти тут позводиш з ума всіх наших хуторянок.

И батько задивився на сина, котрому и справді дуже пристава до лиця вишивана сорочка, а до брів, до кучерів пристава червона стяжка. Він поклав свою міцну руку на ёго плечі и придивлявся до ёго. — А признайся, сину, хто тобі вигаетував отсю мережану сорочку?

Всі засміялись.

Digitized by Google

— С чого ж отсе в тебе ся свита? питала мати, лапаючи своєю ніжною рукою грубу шорстку свиту.

„С простого мужичого сукна," сказав син.

— Боже мій! Я собі руки поколола об твою свиту! Скинь її зараз, скинь! Боже мій! Ти собі шию поріжеш, ти себе покалічиш!

„А мужики носять та й не калічать себе," сказав син.

— То то ж мужики! А ти не привик до такої товстої шорсткої одежі.

„То треба привикати. Мало чого, що не звик!" сказав син.

— Та на віщо ж тобі привикати? крикнула Надежда Степановна; чи тобі не ма в чому ходити, чи що?!

„Добре, що мені в в чому ходити. А в такі студенти, котрим и справді ні в чому ходити. А окрім того нам треба у всёму ділити долю с своїм народом, починаючи хоч би од свити."

При тих словах у деяких гостей лиця розтяглися вздовж, а в деяких розтяглися впоперек, кому як подобалося.

— О, багацько, сину, поможеш ім, як будеш носити свиту! сказав батько усміхаючись, але дивування не сходило з ёго очей.

Батьківский жарт зачепив сина за серце.

„Ми, тату, носимо народню свиту, бо ми народовці, ставмо на бік народа; ми национали! Ми протестуємо нашою свитою проти деспотизма, який насів на нашу українску национальність, на наш язик, на нашу літературу, на нашу жизнь. Ми тим протестуємо проти всякого деспотизма и ставмо на бік нашого народа, обороняючи ёго од панства, та ще й чужого, од впливу чужих язиків, чужої віри, од впливу всіх чортів и бісів, які тільки посміли покласти свою ворожу руку на наше добро, на наш народ..."

Павло Антонович заговорив чистим українским язиком, и Надежді Степановні так и здалось, що він знов попав під вплив наймитів и пастухів и всеї журбанекої челяди. Та свита, та українска розмова, та енергія, з якою говорив студент и договорився так швидко до чортів, все те не тільки вдивило матір, але й злякало. Ій здалось, що с сином сталося щось дуже небезпечне. Гості ще більш пороззтягали физіогноміи и руки поопускали.

— Боже! що с тобою сталося! як ти говориш! говорила мати, здержуючи сина. Вона давно налила ёму стакан чаю, поставила перед ним масло, паляницю, сухарчики, молоко. А син неначе не бачив нічого, та все говорив, доки й чай не прохолов.

Digitized by Google

„Ми носимо народню одежу, бо чим же ми викинемо знак про свої ідеї? Чим же ми дамо знак, коли нам рот замкнений, коли нам звязали руки й ноги? Чим же ми будемо протестувати, поки народиться наша наука, поки виробиться наш язик? Чим ми будемо протестувати?“ говорив Павло Радюк, обертаючись до матери, ніби вона знала ту тайну або була винна, що не ма чим протестувати.

— Та пий чай! голубчику, мій дорогий! пий чай, бо зовсім вихолоне! казала мати, присовуючи до ёго стакан; та не кричи, бо ти собі горло порвеш! Іхав так довго, приіхав так з далека, втомився, припав пилом, а треба доконче говорити й кричати.

„Спасибіг, мамо! встигну ще напитись и наістись, сказав молодий студент, хлиснувши трохи чаю и вкинувши у рот шматочок паляниці.

Він так швидко вливав чай у рот и так швидко ів паляницю, неначе квапився кудись ити, щось робити. Нові ідеі муляли ёму в голові, дуже займали ёго, гарячили ёго кров.

— Не пий, сину, так швидко! Часу буде доволі, здержувала ёго мати.

— И багацько вас там носить такий костюм? спитав батько.

Син кинув істи й пити и підвів голову.

„О, в нас чимало! Ми кланяемося новим гуманним идеям, які давно розійшлися по Европі и ледві отсе добераються до нас. Чи ви знаете, що ми всі терпимо и самі того не добачаемо? бо ми були сліпі, глухі й німі. И народ терпить, и ми всі терпимо, куди не глянь. У нас що дуже й подле, те панує й жме, а що слабе й добре, те мусить терпіти и не сміе голосу подати.“

— Та що ж маемо робити? с ким маемо битись и войдуватись? и за що? спитав один гість, але Радюк не дав ёму и скінчити.

„С темною силою треба войдуватись. Нам не треба ні землі, ні води; нашою водою можна весь світ потопити, нашою землею можна засипати волю всіх людей на цілому світі. Нам не треба салдатчини! Нам не треба кадила й кропила! Ми й так темні й глухі; ми й так маемо більма на очах! На що нам великі звони? Нащо нам золотоверхі манастирі? На що нам топити віск перед образами?!“

— Не кричи, сину, бо ми чуемо! пожалій себе! здержував ёго батько, а сам нехотя любувався сином, ёго гарним словом, ёго мо-

Digitized by Google

вою. Його енергія, жар чуття, розум розвитий наукою, все те тішило батька, так що він задивлявся на блискучі синові очи, на палаючі щоки. Він гордився ним перед сусідами.

„Наша земля на Україні як золото, а народ наш часто голодає. В нас не ма промислу й торговлі, з нас висисає кров жидова й ляхва, и про народ ніхто и не дбає, ніхто його не вчить, не навчає на розум. Наша пісня народня велика й чудова, як твор первородних геніїв, наш язик, наша поезия багата, як щире золото, и все те марно пропадає, лежить непочате: и доки воно лежати ме? Нам не треба войни, а треба мира, світа й науки. На що нам земля й вода! на що кропило й кадило! Нам треба просвіти народа и реальної науки. А нас незнати-чим годують и не дають нам нічого лучшого, держать нас и народ наш в темноті, не дають народови навіть св. письма на його язиці, що вже мають дикарі, не дають нам нашого хліба, не дають нам нашого язика, не дають нам нашої волі, науки, школи, просвіти!...“

Павло Антонович встав и почав махати руками. Його червоне лице палало, як в огни, очи блищали енергією и незвичайною красою волі и сміливости. Він чув у собі таку любов до молодої идеї, таку ненависть до всякого деспотизма, що старий батько своїм серцем, проти волі, почув, що в синових словах є щось нове, и правдиве, и добре. А син все говорив та говорив.

Мати одсунула од сина холодний недопитий чай и присунула другий гарячий стакан. Син и не доторкнувся до його та все говорив.

„Де наша минувшість? Де вона ділась? Де наша козацька воля и рівність? Нам не треба Туркестана, не треба салдатчини, не треба панів!“

— Чого ж нам треба? спитав батько тихо й несміливо.

„Ось, чого нам треба!“

И Радюк витяг с кишені жмут паперу писаного и литографованого и твердою рукою кинув на стіл. Мати й батько, сестри й теті всі жахнулись и одхилились од стола. Меж тими паперами було багато писаних и литографованих перекладів Ренана, Бюхнера, Фейербаха, Прудона, деякі забороняні цензурою твори Шевченка и багато дечого иншого.

— Нехай же се все полежить до завтра, бо тепер не буде часу читати. Ти все говориш, а я мовчу. Мені вже обридло мовчати. Мовчи

Digitized by Google

ще ти, а я говорити 'му. Я тобі тим часом роскажу, як були собі дві молодиці, та обидві такі цокотухи, такі говорливі, як ти та я, що одна другої ніяк не переговорить! Одна другій щось росказує; обидві разом своє говорять, и одна другої не слухає. Ото раз вони заклались, хто кого переговорить....

„Е, тату! нам не треба анекдот! Нам не треба балакання, не треба слів, а треба діла!“ крикнув син, перебиваючи батька.

— Отуди к бісовому батькови! Я говорив цілий вік, а отсе при тобі довелось мовчати... То я вже й не знаю, чого тобі треба! И чортів не треба, и бісів не треба, и дзвонів не треба, и слів не треба! сказав старий Радюк. Як ми вчилися, нам же и в голову не приходило, чого треба, а чого не треба.

„То-то й горе! А нам от и в голову прийшло! Ми хочемо все облапати, все перетрусити, передивитись. Ми не хочемо жити навманя, йти навпомацки, говорити, думати й робити по чиємусь там приказови, чи по бабячим давним переказам.“

— Боже мій! що с тобою сталося? що там у вас діється в тих школах, коли ти так змінився, зовсім не той став? бідкалась мати и ніяк не могла зрозуміти сина: — не пе чаю, не їсть, говорить, сердиться, кричить. Ти собі груди порвеш, я не спати 'му ночи спокійно.

„Про мене, мамо, не журіться! Зо мною сталося те, що бачите.“

— Бач, жінко! було єго малим не пускати горобців дерти з мужичими дітьми, промовив батько; — а все тому винні горобчики!

Той жарт розсмішив усіх. Всі засміялись. Одначе всі гості кинулись до заборонених творів Шевченка и почали їх зараз голосно читати. Всі слухали з великою охотою и цікавостю, незгірше як слухали и молодого Радюка.

Павло Антонович замовк и пив чай. Єго пульс кидався дуже швидко, лице горіло. Він утомився и одпочивав мовчки. А з за кущів и углів заглядали дівчата й молодиці. По двору пішла чутка, що приїхав панич с Киева и привіз с собою якогось парубка, та такого гарного, що й пером не списати и не змалювати. Всі дівчата й молодиці одна за однією побігли дивитись на того парубка, що десь пішов за паничем слідком у панский ганок. Вони одначе зараз впізнали в тому парубкови свого панича и не могли одірвати од єго очей.

Digitized by Google

— Отсе прошу тебе, сину, про одну річ. Попереду наіжся, напийся, а потім будемо говорити про мене и досвіта! — просила мати сина.

Син так и зробив; закачавши трохи рукави свити, він почав уплітати печене й варене, та так швидко, наче ёму треба було от-от бігти на лекцию.

Після вечері Павло Антонович таки не втерпів и знов розпочав розмову про нові идеі з батьком та гістьми. Надежда Степановна вже давно пішла спати, а вони все балакали та балакали. Молодий Радюк був дуже радий, що батько й гості почали ёго розуміти и де в чому згоджувались из ним.

— Ти, сину, часом ніби й правду видумуеш, казав батько, а часом... то вже й не знаю... Чи ти дуже розумний, а я вже дуже старий, чи ти, пробачай в сім слові, брешеш, а я здуру йму тобі віри.

И батько поцілувався с сином на добра ніч. Гості розпрощались и виіхали з двору.

(Дальше буде.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

„Destruam — aet edificabitis!"*)

I.

Шановна редакция „Правди" поставила недавно питанне, чи може бути згода між „русинами" и „русскими", між „украіноф-

*) Подаючи у перший раз в Правді довшу оригінальну статю нашого друга п. „Украіниця", ми мусимо зараз на початку пояснити мотто, поставлене ним на чолі своеі праці. Наші читателі лекше-б ёго порозуміли, коли-б ми могли були (а вп. автор нехай нам на сей раз буде вибачний, що не можемо; бо хотіли б ми нинішню статю, зариваючу поставлене нами недавно питанє, подати скоро),—коли-б ми отже були могли, перед сим умістити статю ш. автора „Народня освіта и література на Украіні", присланну нам давнійше. Але статя ся — надто довга, як щоб могла поміститись у 2-х а хочби и 3-х н-рах, и ми думаємо, що ш. автор не прогнівається на нас, коли ii лишимо до дальших н-рів Правди: для наших читателів вона чи тепер чи пізнійше все буде мати велику ціну.

Digitized by Google

лами“ и „панрусистами“ або „москвофилами“ у Галичині. Питаннє те дуже великоі ваги, бо справді незгода між не дуже многочисленною

Скажемо на тепер тільки, що так из сеі згаданоі розправи, як и з довшоі переписки пізнали ми у нашім приятелю чоловіка з богатим знанем и широким поглядом, але передо всім чоловіка з критичним на підставі позитивних фактів, а не симпатий або антипатий и бажаний a priori, рішаючим судом — одним словом чоловіка, якого нашій молодій, самопас, без критики, без ясно витичених доріг блукаючій літературі, дуже и дуже потрібно. — „Украінець“, стаючи, у згаданій розправі (Народня Освіта и т. д) сам на становиску неутральнім поміж рухом духовим велико-руским а украінскою літературою, що єму яко (далеко не посліднёму) публицисті российскому тим лекше приходить, заставляє нас самих з єго становиска обізріти те все, що у нас, а именно на Украіні, доселі доброго и нездалого зроблено. Широкі — в прикладі до нашоі літератури — розміри духового житя великоруского, у котрім наш автор так як на домашнім поли обертається, винні тому, що порівнанє и роззір той у нёго виходить у кінци на остру, хоч не безъосновну, але все дуже пессимістичну критику усего того, що у нас на Украіні и в Галичині доселі діялось, а именно того періоду стаґнациі, який наступив по живих часах діяня Шевченка и товаришів, коли ще наша література могла свобіднійше дихати на Украіні.

Годячись на конечність самокритики для наших літературних прямовань, и признаючи ш. авторови „Народнёі Освіти и літ.“, з єго знанем літератур, єго студиями подібних нашому прямовань у прочій Европі, и широким горизонтом єго загального знаня, компетентність до такоі критики: ми все таки у довшій переписці полемизували з п. Украінцем за єго пессимізм, виражаючийся таким легковаженем усіх тих не великих появів житя (мало-)руского хоч у нас, хоч и в Россиі, котрі — за дрібні, правда, на те, щоб мали знаменувати дальший поступ „украінофильського“ напрямку на Украіні, а всеж таки доказують, що „украінофільство“, навіть в Россиі, під усею благодаттю цензури и „административних мір“, жити не перестало, вижидаючи тільки спосібнійшоі хвилі, щоби показатись у правдивій своій силі до житя. У однім такім полемичнім листі назвав один з наших и п. Украінця приятелів єго критику „безпощадною неґациєю усего истнуючого вже у нас, котра руйнує, а не будує на сій руіні нічого“. Отже против тому закиду (по нашій гадці надто далекосяглому) и другим подібним, які могли-б у нас піднестись, — вимірене мотто нинішнеі розправи. П. Украінець признає, що він справді руйнує, — але на те, щоб нам лекше було будувати. Позитивні мисли піднесені ним у нинішній розправі, доказують правдивість сеі гадки найлінше. —

Стільки мусіли ми сказати для поясненя слів, з якими п. Украінець нам подає руку и поміч до нашоі праці. Ш. читателі нехай сказане уважають заразом яко наше передне слово до статті: „Народня освіта и література на Украіні“, котру начнемо также печатати незабаром. — Ред.

Digitized by Google

интеліґенциею у Галичині и той фанатизм, з яким ведуться між сі партиями свари, не може не шкодити поступу народу руского у Галичині. Звісно, між людьми, з котрих одні хотять волі и світла, а другі неволі и тьми, згоди бути не може и не треба; але між людьми просвіщеними, чесними, которі бажають добра своєму народови, мусить наступити згода по практичним питанням, хотя би зосталась між ними ріжниця у деяких теоріях. Шановна редакция „Правди“ сказала, що у практиці великої ріжниці між сторонництвами галицькорускими не ма. Най мені дозволено буде узяти перо у сёму питанню и высказати, що и теоретичний спор між партиями сими иде більш з недорозуміння, ніж з сущности діла, що вже кілька років псується народне руске діло більш з за qui pro quo, ніж з за діла справдешнёго.

Незгода у Галичині пішла з за питання про відносини літературної краєвої роботи до літератури у Россиі. Одні заявили, що хотять мати одну літературу, одну літературну мову з Россиею, а в ній з Великорусю; — другі хотять удержати свою літературу и єднатись у Россиі тільки з українскою літературою. Єсть ще третя партийка у Галичині: се ті, которі не хотять знати ні Великої Руси, ні Украіни, а хотять мати свою зовсім окрімну, австро-рутенску літературу; но як ся партийка чудним образом злучається з партиею панруською — хоть здавалось би, вона тим більше повинна-б хреститись од великоруссів, коли боіться и украінців —: то ми про неі говорити не будем, яко про партию, котора сама ясно своіх идей не росказала, хотя, може и вона, як и другі, те ж де-що у собі має правдивого.

Головний спор ведеться між панруською партиею и галицькоукраінскою. Отже нам здається, що спор сей и почався и ишов таким побитом, що діло, замість того, щоб вияснятись, тільки більше запутувалось. Зоставлю на боці причини меншої важности (личности и т. д.), а обернусь до причин головних, од чого таке сталось з сим спором.—Перша причина: що спорить почали з за Россиі и российскої літератури, а — ні того ні другого ті що спориться не знали, и мало знають и доси, бо, мабуть, и доси российска книжка або журнал у Галичині — рідкость. А який може бути серьозний спор без фактів? До чого напримір мало знають у Галичині Россию, навіть ті, хто найбільш про єдность з нею говорить, бачу хоть би з того, що колись-то „Боян,“ поставивший собі метою пропаганду панрусских идей, напечатав, що „язик, яким говорять у Россиі, є галицький літературний язик“, т. є. мова партиі „Бояна“. Я добре памятаю, як сміялись

Digitized by Google

у Россиі з сёго ті, що прочитали слова „Бояна“ и буквально перепечатане у С. Петербурских Відомостях „письмо“ автора сіеї форази до п. Куліша. Кожний з нас, Россиян, читаючи — святий знав, на якій мові писане — се письмо „Бояна“, думав: „слава тобі Господи, що ми не так говоримо, як пишуть у Галичині!“ Ось другий примір. Не раз чув я и читав, що п. Дідицкий подражав Пушкину и Лермонтову, за що одні ёго похваляли, а другі лаяли, глядючи по тому, до якої партиі належали критики п. Дідицкого. Я б не хотів сказати що небудь неприятне п. Дідицкому, котрого патриотизм и працю для народности рускої мушу поважати, хоть и не зовсім ділю ёго идеі; але — змилуйтесь! — який же він россиискый поет, який ученик, не то товариш Пушкина та Лермонтова! Начати з того, що Пушкин и Лермонтов правдиві поети, а не версификатори тільки, люде великого таланту, признаного усією Европою. А потім: що схожого є м[illegible] идеями и темами творів автора „Евгенія Онѣгина“, або автора „Героя нашего времени“ и „Думы къ поколѣнію“ — а автора „Буй Тура“ и „Сна князя Льва“? А що до мови, то треба не тілько не знати россиискаго літературного язика, а треба бути лишеним усякого чуття живої мови, щоб зрівняти хоть на крихту чисту и гарну великоруску мову Пушкина, того Пушкина, що вчивсь поетичній мові у свої псковскої няньки-крепачки, коли вже став первим поетом у Россиі, що посилав (що то за хлопоман був!) россиискых писателів учитись мові не по книгам, а „у московских перекупок“ — або мову Лермонтова, автора „Пѣсни про купца Калашникова“, що любовавсь навіть и „говоромъ пьяныхъ мужиковъ“ — з мішаною, мертвою мовою поезий п. Дідицкого. Ось як він каже про свого „буй Тура“:

„Той (тотъ) князь на Руси такъ прославился“ (треба по вел.-р. наголос на á положити, а тогді, значить, ритму на буде)

„Такъ съ ей (ея) врагами насильно бился“ (насильно по великоруски = противу волі, — значить п. Д. сказав би нісенітницю.)

„И такъ Половцамъ дался во знаки“ (цілком не по вел.-р., треба б сказати: дался знать)

„Же (что) щебетали о немъ и птаки.“ (птицы, про розум усієї фрази вже не кажу.)

„И руска(я) пѣсня съ старинныхъ лѣтъ

„Такіе чуда о немъ гласитъ“ (по церковному; а у добавок великорус лѣтъ прочитав лет, значить, рим пропаде).... Годі!

Digitized by Google

И се ученик Пушкина, товариш Лермонтова! се великоруска мова?!...*) Ні, так у Россії говорять хиба рекрути з Українців, що бояться говорити по своєму и кажуть „п о е л коней“, щоб тільки не сказати н а п у в а в. Коли вже хочете шукати аналогію у Россії писанням галицьких поетів, то идіть не до Пушкина и Лермонтова, а ще меньше до Тургенева або Островского, а возьміть хиба „битва русскихъ съ кабардинцами, или прекрасная мусульманка, умирающая на могилѣ своего друга“ и т. и., що читають у Россії деньщики та лакеї; та й то аналогія буде вірна хиба як до сюжетів и идей, а по мові то аналогії не знайдете нігде.

Спитаю я тепер, чи стóяло сваритись з за таких поетів, котрим не тільки у Россії, але навіть нігде аналогії не знайдете? На що було вірити ім, коли вони казали, буцім то вони зливають галицьку літературу з россійскою? А тут єще у Россії самій ніхто и не думав вважати галицьких літераторів своїми, братами Пушкина, Лермонтова, Тургенева Нагадаю не тільки про статтю Чернишевского „Національная безтактность“ у Современнику, що був колись також самим любленим журналом у Россії (мав до 6000 підписчиків), про суд над галицькою літературою, над ві мертвими сюжетами, ві мертвою та неорґанічною мовою, який знайдете у „Исторіи славянскихъ литературъ“ п. Пипина, що тепер один з редакторів самого любленого у Россії журнала „Вѣстникъ Европы“ (має 8000 підп.), але навіть и про те, що сама „Современная Лѣтопись Московскихъ Вѣдомостей“, котора навіть чи не перва підняла и у Галичині и у Россії питанне про відносини галицькоі літератури до россійскоі, похваливши галицьких літератів за те, „що вони не передражнюють простонароднёго говору як малорускі, а стараються зближати свою мову до россійскоі літературноі мови“, — сама, кажу „Лѣтопись“ п. Каткова сказала недуже давно, що представляти у Россії на театрі звісну Галичині „Роксоляну“ ніяк не можна. Таким признанием орґан п. Каткова доказав, що — одно діло централістичне доктринерство кабинетне, а — друге діло літературні вкуси россійскоі публіки, воспи-

*) Годячись на всі закиди, роблені вп. Українцем п. Дідицкому и єго Буй-Турови, мусимо тільки для поясненя додати, що п. Дідицкий сю свою „поему“ не знаміряв писати чисто великоруским язиком, а загадав був утворити якийсь середній язик між великоруским а малоруским. Розуміється, що як чудна була ся гадка, так не могло ніщо инше, як дійсне чудовище язикове вийти из неі. — Ред.

Digitized by Google

таної на живій літературі, на живій мові. Чому ж та сама публіка, ті самі літературні критики-Великоруси, як Нижегородець Добролюбов, Саратовці Пипин и Чернишевский, так хвалили Шевченка и Марка Вовчка? чому первого переводять лучші поети у Россні, а другого печатав у себе и п. Катков и переложив сам Тургенев? Чому у Петербурзі и у Москві и доси дають на театрах хоть и дуже пристарілу „Наталку Полтавку", „Москаля Чарівника" и т. д.? Чому навіть и прості Великоруси читають у оригіналі Шевченка и плачуть, як я сам то бачив, читаючи сёго украінского поета життя и волі? Тому, що жива мова, живі типи завше людям по серцю; тому, що жива украінска мова близша и понятливійша самому простому Великорусу, ніж неорганічна мішанина тих людей, що хотять писати по великорускому, а пишуть Господь зна' по якому.

Глядючи на сі факти не можу не сказати, що у Галичині вийшло велике qui pro quo з літературним питаннем од того именно, що спор пішов з за відносин галицькоі літератури до россійскоі, а фактично ні літератури, ні літературних вкусів публіки россійскоі, ні мови ві у вас не знали, особливо ті, що найбільш про союз з Россією говорили.

Друга причина, з чого спор про відносини галицькоі літератури до россійскоі став на таку ненормальну и погибельну для народнёго діла у Галичині дорогу, те ж тілько почастний наслідок того-ж загального недостатку фактичного знакомства з Россією и ві літературою.

Розмова про відносини Галичини до Россні піднялась у вас у часи не дуже щасливі и для Галичини и для Россні, не дуже пригодні для взаємного порозуміння, а — головне діло — ті, хто узявсь говорити и у вас и у нас про взаємини Галичини и Россні, були люде, мало спосібні зрозуміти се діло, та упять люде, мало спосібні й поняти, що и до чого мусить прилучатись. Ваші побачили у Россні тільки ту партию, що найбільш гомоніла у смутні часи після польскоі революції и після каракозовского вистрілу на царя, — и як та поліцейска, або найбільш бюрократична партия наша ухопилась за национальний централізм, а потім, з ініциятиви Чехів (которі мали свої почастні причини єднатись з россійскими славянофілами), за славізм, то у вас и поняли, що уся Россия, або головніща часть ві интеліґенції, не кажучи вже про уряд, представляється партією „Московских Відомостей", котору у Австрні вважають, далеко не зовсім вірно, панславістичною; — усім здалось, що от-от-от Россия

Digitized by Google

появиться у Австрию, щоб зробити другу Садову*), и, натурально, одні почали кланятись сій Россіі, а другі лаяти ii. Місцева літературна незгода у Галичині стала ще зліще, принявши політичну окраску. И впять шкода збільшилась од того, що замість того, щоб пізнати Россию з ві власних жерел и з усіх боків, Галичане взнавали ii окрім витягів, що робило „Слово“ з газет одніі партиі у Россіі, що представлялась „Московскими Відомостями“ и тогдішнім „Голосом“, найбільш з німецьких віденьских газет, которим вигідно було кричати про московского козака, стоящого коло воріт Австриі, готового розорити трохи не увесь світ, и ну — хто поклони бить, а хто лаяти сёго „апостола панславізму з нагайкою!“

Тогді, як приглядівшись близче, можна б було побачити, що між поліцейско-бюрократичним напрямком „Моск. Від.“ и настоящим славянофільством московским в велика ріжниця, що се славянофільство де з яких боків не такий страшний чорт, як ёго малюють: се довго б треба доказувати, — и тих, хто хоче добре оцінити московске славянофільство, як воно було и в, з ёго добром и злом, одсилаю до статтей „Восточная политика Германіи и обрусеніе“ М. Т-ва и „Характеристика литературныхъ мнѣній въ Россіи отъ 20 до 50-хъ годовъ“ п. Пипина у „Вѣстнику Европы“ за 1872 р. Я тепер нагадаю тільки те, що сам ,Костомаров у своій статті про Конст. Аксакова признав, що московскі славянофіли перші у Россіі указали на общинний, народний принцип у исторіі, на ролю земских соборів, козацтва, росколу; у часи еманципаціі крестян у Россіі славянофіли стояли за те, щоб наділити іх землею, и за сельску автономію; славянофіли не раз голосно говорили проти церковноі нетерпимости у Россіі, проти монашеского деспотизму архіереів и т. д.; у славянофільскій „Русской Бесѣдѣ“ найшло собі пристанище україно фільство, як стало воно знову виходить на світ після гонения 1848 р.; „День“ Ив. Аксакова боронив п. Костомарова од п. Каткова; він же полемізував проти доктрини п. Каткова, що Россия мусить робити з Польщею те, що Пруссия з Познанню и т. д. Московских славянофілів ніколи не любила российска бюрократія. Николай I. бачив у славянофільстві дух Стенька Разина; багато писань Хомякова, Кошелева, Самарина, могли буть напечатані тілько за границею; три газети Ив. Аксакова (Парусъ, День, Москва) скінчили вік під адмі-

*) Се було більше гадкою наших Русских, народня партия в загалі досить тверезо дивилась на сю справу. — Ред.

Digitized by Google

ністративними карами, которі тепер чотире рази за 1872 р. постигли полуславянофільску „Бесѣду.“ Правда, теологічна закваска, котора лежить у московских славянофілів, як modicum fermentum часом totam massam corrumpit, — але хто знав добре іх, той не міг не хитати головою, бачучи, як галицькі клерикали думали, що вони справді брати з московскими славянофілами, а галицькі народовці ставили на одну дошку чесного великоруского хлопомана Ив. Аксакова з бюрократом п. Катковим, а то и з обскурантом п. Говорским, которого журналови стидалась дати субсидію навіть и київска адміністрация и которий перебравсь у Вільну, дальш которої трудно було и побачити сей орган „мрачного сонмища“ и „ташкентців сѣверозападного краю.“

Але мало того, що московске славянофільство зовсім не було таке, и у самі худші свої часи, яким воно здавалось австрийским москвофобам и москвофілам, то й воно зовсім не представляло більшости россійскої громади и ві виразителя, россійскої печати. Руководящі идеї россійскої громади що до тих национальних питань, которі піднимало московске славянофільство, лучше усёго виражаються статтями про ёго п. Пипина у „Вѣстнику Европы“, которі (прошу замітить) завше резюмує и з которими згожується сам обозріватель журналістики у „Голосі“. Те, що каже п. Пипин про национальні доктрини московских словянофилів, можна зрезюмовати так: вони, окрім деяких идей, були не стільки общерускі патріоти, як самі про себе думають, скільки московскі партикуляристи. Од того вони и не люблять ні Петербурга, ні, як кажуть, Петербурского періода истории Россії, тогді, як тільки у сей період стала формуватись у Россії громада и культура правдиво всероссийска, т. є. зо всіх елементів, як великоруского, так и малоруского, та ще й польского и німецького. Од того московскі славянофіли не були консеквентні и у свому погляду на украінофільство, бо, як руский народний напрямок, вони б мусіли виказувати симпатію малорускому напрямку, як и великорускому, — а вони перейшли у один стан з „Моск. Відомостями“ и т. и. державними централістами, а не народовцями. (Дивись особливо: В. Евр. 1872, Декабрь).

(Дальше буде.)

Украінець.

Digitized by Google

Критично-естетичний погляд на декотрі поезиї

Тараса Шевченка.

III. НЕОФІТИ*).

Сїѧ глаголеть Господь: сотворите сꙋдъ и сохраните правдꙋ, приближи бо сѧ спасенїе мое прийти, и милость моѧ открыеться.
Исаїѧ, V, I.

Шевченко писав поему „Неофіти“ в Новопетровскім укріпленю, на азиятскім берегу моря каспийского, де в неволі яко простий салдат від 1850—1857 р. марно пропадав. Перебуваючи у степах киркизких далеко від семьі, не міг він співати про волю и свободу, та й аж тогді, як мав надію повернути в Украіну, переймився опять віщим духом и став писати Неофітів. Але в Новопетровскій кріпости, марніючи в неволі, не міг Шевченко тоту поему в сій формі написати, у якій ми іі ниньки читаємо. Поет довершив свою працю відай аж в Нижнім Новгороді, де в повороті своєму на довший час був застряг. Тут повитав ёго між иншими земляками також 70-літній старець и сердешний ёго приятель Михайло Семенович Щепкин, артист драматичний з Москви. В тім городі остановила ёго российска поліция у другій половині Вересня и заявила, що въізд у Петербург и в Москву ёму не призволений, и що відтак ёго особа поручена поліцейскій опіці (Основа з 1862 р., том IV. Листи). Так застряг у Нижнім и став нарікати, що „помиловали, та тільки до половини“. Тогді писав Тарас до Щепкина: „Тепер я в Нижнім Новігороді, на волі, — на такій волі, як собака на привязі!“ (Основа, 1861, X. стор. 11—12). В новій тій неволі перебував він до кінця Лютого 1858 р. Як же дістався на волю, то поіхав в Москву и гостив в дому Щепкина.

Тому Щепкинови присвятив Тарас свою поему, називаючи ёго „возлюбленником муз и ґраций“. Поет пише, що він, дожидаючи свого приятеля, тихо плаче, та й думу свою скорбную ёго душі передає. Вже из сёго присвященя можемо довідатись, що Неофіти Шев-

*) Порівн.: Неофіти Тараса Шевченка, критично пояснив и оцінив Евгеній Згарский. Правда, II. рочник, Ч. 19—23.

Digitized by Google

ченкові — то поема політична. Вже бо и тутки пише, що дума єго сиротина впаде колись на землю огнем-слезою и притчою стане розпинателям народнім, грядущим тиранам. — Що Шевченко поему політичну написав, тому ніхто не подивується. Наше бо 19. століте займає в історії світа одно з перших місць за-для-того, що народи своіх поконвічних прав добиваються. Правда и воля завитала на руіні неволі, ясна заря, звіщаюча великий день свободи, прогоняє пітьму ночи. Коли-ж народи из вікового сну будяться, то ачей же любимці народа и правди, с. є. поети, не можуть мовчати. З досвіду же знаємо, що віщий голос якогось поета особливо тогді відзивається, коли земляки єще в неволі марніють, ба й гонені бувають від людей могучих. Тим-то й наш поет в недолі своій здобувся на поему політичну, щоб висказати світови свою думу скорбну, убогую. Таж він сам загибав у степах киркизких, а Україна не могла діждатись своєі волі. И зарівно як колись грецкий поет Тиртей піснями патриотичними загрівав Спартанців до боротьби за волю: так Шевченко заговорив огненно, бажаючи, „щоб слово ёго пламенем взялось, щоб людям серце розтопило и на Украйну понеслось“ (стор. 39). Не дармо поставив він мотто: „сотворите судъ, — приближи бо ся спасеніе,“— не дармо взивав земляків: „молітесь правді на землі, а більше на землі нікому не поклонітесь!“ — він бо бажав волі, а по-за-як єі не міг діждатись, вилляв свою горесть у словах таких, котрі громом по-над головами могучих розпинателів понеслись.

Неофітів може назвати поемою з-за-того, що загальна іх основа є така, яка від поезиі епичної справді вимагається. Поет епичний взноситься по-за обмежений круг душевного свого світа и представляє нам дії такі, котрі тикаються долі народу або в загалі долі людей. Але чим важнійшою якась исторична дія, тим придатнійшою бував вона ид представленю епичному.

Дія Неофітів є справді не мало важна: тутки бо представляється тяжка неволя України. Віщий поет пропадає у тюрмі: також ёго народ загибає в неволі, рівно як колись и Неофіти в перших віках християнства бували мучені від могучих императорів. Але-ж хоча предмет Неофітів вельми важний, треба таки признати, що він ид обробленю епичному не зовсім придатний. Поминувши бо се, що політична поема не може називатись природною, належить з естетиками примітити, що дія поеми має бути минувшою, та й що поет неначе по-за своім твором стоіть, щоб ціле представленє мов-то живопись объективно розвивалось. Сюди относяться відтак клясичні сесі

Digitized by Google

слова Ґетого: „Der Rhapsode sollte als ein höheres Wesen in seinem Gedichte nicht selbst erscheinen“ (Briefwechsel zwischen Göthe und Schiller, III. B, S. 378). Однако уже старинний обичай, прикликувати музу в поміч, доказує, що вищий дух поета не може відділитись від свого твору; ба, поетови вільно денекуди також лірични місця у своїй поемі списувати, тільки предметовість (Objectivitaet) не може ніколи бути нарушеною. Коли отже из становиска естетики на Неофітів дивимося, то добачаємо в них тоту головну похибку, що в них ліричний елемент перемагає, — що про-те поет зі своїм субъективним поглядом на світ усюди на-перед виступає. Але-ж годі заперечити, що головною основою епопеї є справді дійство. Уже бо Аристотелес у своїй поетиці учить (гл. 23), що як трагедия, так и епопея має мати драматичну основу, — що одно викінчене дійство є осередком обох сих родів поезиі. — В Неофітах же не бачимо одного дійства. На первий бо погляд здається нам, що Алкид є головним богатиром поеми, однакже нещасна ёго мати заявляє більше самостійної діяльности, ніж ві син, що́ більше страдально заховується. Справді трудно тутки матір відділити від сина, тому—що мати представляє Україну-Русь, заким Алкид то син України-Руси, що́ в неволі загибає. Але зі згляду на поему належало Алкида більш на перед висунути, а матір ёго поставити в перспективі образа.

Пишучи пролог поет не міг придусити в собі тої пристрасти, котра душу ёго без впину трівожила. Чорна задума, горість, розпука сердечна, що́ переходила у страшну крайність, бо в хулу на Бога,— се образ душевний поста-невольника. В кінци же пролога лагодить він свою пристрасть, и молиться праведній матері святого сина божого, щоб не дала в недолі пропадать.

Шевченко сидить в неволі далеко від семьі на азиятскім берегу моря каспийского, — сидить у тюрмі неначе злодій! В неволі мучиться уже рік десятий, по-за-як ёго ще в 1847 р. приарештували и салдатом у Сибір вислали. Справді в начатку 1857 звістили приятелі, що правительство рішило, пустити ёго на волю, однакже поет не міг діждатись свободи и волі. Не дивно про-те, що Шевченко находився у страшнім розстроєню душевнім, та й що всю свою жовч вилляв пишучи пролог до Неофітів. — Поет сидить у тюрмі, та сумний поглядає вікном на світ божий, и от, який видокруг простирається перед ёго оком! Се видить він тільки шлях та поле, и ворону на хресті на кладовищі! Він бачить поле, що́ пригадує ёму просторі

Digitized by Google

степи українскі, — бачить шлях, по котрому міг-би помандрувати, наколи би був свобідний. Але-ж годі думати про свободу: се видить він також кладовище, а на ёму хрест високий. Свобода закрита неначе в могилі; — Україна то кладовище, а на сёму кладовищі стоіть хрест, котрий пригадує поетови, що на хресті лютиі фарисеі замучили невинного Назорея, сина єдиного Богом избранної Мариі. Поет бачить на кладовищі хрест, та й сей представляється ёму тільки з боку: невольник не може мати и тоі утіхи, щоби хрест, надія наша, в повній окрасі перед ёго очима стояв. Шевченкови не вільно думати о житю: він видить лише ворону на хресті, — видить сесю птицю, щó летить там, де лежить трупє. Коли-ж ёму відкриваєтся неволя безграничня, то ачей же ніхто не подивуєтся, що він каже:

— Слава Богу
Й за те, що бачу, що живуть
И Богу моляться и мруть
Хрещені люде.

Поетови не вільно ні жити ні умерти, відтак сидить собі у тюрмі, та все дивиться на хрест високий, — дивиться, та й стане молитись. В молитві притихає ёго горе, — та як притихає? — от, мов дитина криклива нагодована, щó на хвилю затихне, щоб опісля єще сильнійше плакати и кричати.... И притихло горе, и тюрма сталась невольникови неначе ширшою; и сплакав поет, та й з більшою рефлексиєю питаєтся ось так у Бога и у святих Ёго:

Щó Він зробив ім — той святий,
Той Назорей, той Син єдиний
Богом избранної Мариі —
Що Він зробив ім? И за щó
Ёго святого мордували,
Во узи ковали
И главу Ёго чесную
Терном увінчали;
И вивели з злодіями
На Голгоєу гору
И повісили між ними?
За щó?

В питаню сему поважився поет порівнати безталанних синів Украіни з невинно страдаючим сином божим! На таке сміле питанє не відповідає „ні сам сивий Верхотворець, ні Ёго святиі помощники, кастрати німиі!“

Digitized by Google

Порівн.: — Живі люде,
В кайданах забиті,
Из нор болото виносять,
Щоб пельку залити
Неситому... То каторжні.
А за-що? Те знає
Вседержитель; а може ще
Й він не добачає.
Сон, I, 23—24.

Правду сказав поет, що горе ёго притихло мов нагодована дитина, — бо заледво притих на хвилиночку ёго жаль, висказує він в розпуці серця такі гадки, які не приносять чести поетови народному. Бог-отець є в нёго сивим верхотворцем, котрий має своіх помощників, — німих евнухів! Таке говорити не годилось віщому поетови, по-за-як ёго идеалом має бути чиста краса и непорочна правда.

Поет відповідає собі на своє питанє, що сина божого люті Фарисеі за таку саму вину катували, за яку могущі люде також Україну розпинали, — се значить: син Марії и син матери-Слави, — Українець, страдали без найменшої вини! „Ми молимось Богу," каже поет, — „а розпинателі — то фараони, то погань, дракони, кати, собаки без очей, скажені; тоті кесарі людоіди ховаються за хрести від сотони, та й гадають, що всё по закону творять, але кров невинного Спаса прийде на них и на іх діти!"

Справді мусимо признати, що Шевченко писав той пролог у крайній горести душевній. Про-те не можемо погодитись из Згарским, котрий (Правда, П. рочн., стор. 235) таке пише:

„Ні жовчею, ні местю не дише зболіле серце нашого віщого. Не зазиває він земляків своіх до кровавої пімсти на розпинателях, а до непоколебимої віри в правду." Вже бо у прологу проклинає він страшно лютих розпинателів, опісля же, в уступі XII., зазиває таки справді до мести кровавої. (Порівн. XII, 50, 4—9).

На первий погляд здається не одному, що Шевченко Українців мучених дуже складно из Христом и з Неофітами порівнав. Навіть Згарский пише (Прав. II, 235.): „Христа Бога на хресті розпняли за святу правду, за братолюбє; апостолів и перших исповідників тої правди, того братолюбя — Неофітів гонили, катували римскі императори. — Замучили Христа жиди, Фарисеі, гонили Неофітів идольскі императори, то тепер мучать Християн Християне за те

Digitized by Google

саме: за братолюбє.“ — Поминувши ж тее, що таке прирівнанє є за-сміле, не-християнске, примічаємо, що поема перестає бути народною, наколи на всесвітній ідеї християнства що-до головної мисли основується. Але поет засидівся за-довго у тюрмі сумної неволі, — він бажав свободи; саме же тогді прошибла єго душу гадка, що Христос людям свободу звістив. Не дивно отже, що Шевченко перенісся духом у первий вік християнства, та й напівом библийским виголосив таке:

Перелечу во время оно,
Як той мерзенний Рим з Нероном
В паскудних оргіях конав,
А новий день, из тьми-недолі,
На колизей и капитолий
Уже світив, уже сияв.
Уже огненнії язики
Из краю в край по всій землі
Святеє слово пронесли, —
И никли гордні владики
Перед святим Єго хрестом.

И відтак взиває божу матір, щоб не дала в недолі пропадати, — літучі літа марне тратить. Єго бо душа вже розбита; тільки, не знаючи, з-за чого він запропастив свій рай, питається на иншому місци:

Чи то недоля та неволя,
Чи то літа ті, летячи,
Розбили душу?
(Дума XLIX; II., стор. 226).

У призиві тому висказує поет також и тему поеми ось-сими словами:

— Розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки-море
Слёзи кровавої лила.

Призиваючи же в поміч матір божу, поет смириться перед нею та й каже:

— Ридаю,
Молю, ридаючи: пошли, —
Подай душі убогій силу!

Digitized by Google

Але-ж маючи все на гадці могущих розпинателів, просить він помочи з-за-того, „щоб душа ёго огненно заговорила, щоб слово пламенем взялось, щоб людям серце розтопило и на Украйну понеслось.“...

(Дальше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Новий замах на руске письмо.

Одержуємо з кількох сторін нашого краю вісти, що перед двома чи трёма неділями намістник краєвий гр. Голуховский видав припорученє до підчинених єму урядів, щоби на будуще сторонам, уживаючим в своїх писанях до сих урядів язика и письма рускаго, відписувати вправді по руски, але буквами латинскими. Гр. Голуховский покликуєся притім на якісь давнійші розпоряджіня, по котрим уряди в рускій переписці ис сторонами мали б тільки латинского письма уживати.

До сёго часу инакше практикувалося. Єдино леґальною засадою вважано: на рускі поданя відписувати не лиш в рускім язиці, але й руским письмом. Єсли котрі урядники, чи за-для незнакомства рускаго язика и письма, чи з ненависти до рущини, сеі засади не держалися, то на таке поступованє жалуванося а таких урядників навіть и скаржено. Инші ж урядники в переписках ис сторонами на рускі поданя уживали и язика и письма рускаго.

Але може ся практика безъосновна? Ми студиювали нарочно як найдокладнійше всі рядові розпоряджіня, які дотично рускаго язика и письма від 1848 р. до нинішнёго дня видано: — и не найшли нічого, щó би гр. намістника управняло до такого припорученя, яке видав до політичних и фінансових урядів. Ми найшли тільки найвисше постановленє Єго ц. к. Апост. Велич. з 10. Цвітня 1861, котрим обовязуються всі ц. к. уряди в східній Галичині и Буковині поданя також з руским письмом приймати и законному урядованю піддавати, а дозволяється всім ц. к. урядам на рускі поданя також рускими буквами сторонам відписувати (sämmtlichen k. k. Behörden und Aemtern.... wird gestattet, bei.... Hinausgabe von ruthenischen Erledigungen an Parteien sich auch der cyrillischen Schriftzeichen

Digitized by Google

zu bedienen). Если ж гр. намістник приказує урядам **виключно** латинских букв уживати, то таким ділом заборонює уживаня руского письма, призволеного найвисшим постановленем цісарским, котре жадним пізнійшим постановленем цісарским знесене не було, и тільки опять постановленем цісарским знесене бути може.

Питаємося, яке уповажнене мав намістник зносити своїм розпоряджінем постановлене цісарске? Чи сталось се за відомостю Є. В. Цісаря и міністерства? А если ні, в який спосіб гадав міністерство, маюче стояти на сторожи законів и волі Є. В. Цісаря, загрожену повагу не тілько ряду але й самої корони боронити?—Повага корони в новійших часах и так при розличних спосібностях була наражувана; если ж би людність побачила, що вже й ціс. урядникам (таким бо есть намістник зарівно як кождий инший) вільно цісарскі постановленя не тілько не хоронити, але и своїми розпоряджінями зносити: то се могло б сильнійше ніж всё инше повагу корони підкопати.

А може се розпоряджіне гр. Ґолуховского—инавґурация на Руси нової ери внутрішнёї політики, яка мав наступити в Австриї?.... (Гл. Перегляд політичний в нинішнім ч-рі „Правди“.)

Найновійший крок п. Ґолуховского є найліпшою илюстрациєю до статті Gazet-и Narodow-ої з 3. Цвітня с. р., у котрій ся часопись стараєтьсѧ Русинам витолкувати, що всё, що Русини злого зазнали, не від Поляків походило но від Віденьского ряду, що між иншими не гр. Ґолуховский, але тільки ряд Віденьский в 1859 р. загадав знести руску азбуку а завести письмо латинске, котрий то крок яко czysto despotyczny natychmiast wówczas podniosły pisma polskie i przeciw temu zaprotestowały. Ми не будемо о те, що було, спорити з Gazet-ою Narodow-ою — ціла ся справа аж надто всім знана —; але чи й тепер гр. Ґолуховский ніщо не завиняв, тілько ряд Віденьский? Если ж (хоть вже не гр. Ґолуховский, але) в загалі Поляки Русинам справді прихильні, то нехай тепер разом з Русинами запротестують против того найновійшого акту самоволі! А нехай зважають еще, що вже й сама Gazeta Narodowa здаєтьсѧ пізнавати, що кождий такий замах на Русинів Полякам не поможе, а тілько скорше становище наших Русских скріпляє....

Наконець не можемо замовчати, що Русскіе проводири, котрі в декотрих разах такий крик люблять підносити, зовсім не узнали за потрібне против згаданому розпоряджіню гр. Ґолуховского виступити. Коли се розпоряджіне закомуніковано и консисторіі ст.-Юрскій, референт консисторіяльний, голова „Рускої Рады“, мав тов-ж,

Digitized by Google

як нам доносять, по-проету зложити ad acta. Правда, що, як би консисторія пожалувалася у міністерства, ціла справа могла скінчитися вправді добре для Руси, але притім тихо, без великого шуму, Русь би о ній може и не знала и не вплiла би нових лаврів свому „отцу“ в его патріотическій вінець!....

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Проекъ реформи виборової принятий вже не тільки в комнаті висшій значною більшостю голосів, але й одержав цісарску санкцию, и таким ділом стався уже законом. На тім самім засіданю комнати послів, в котрім міністер-президент кн. Ауерсберґ звістив сю санкцию, тая-ж комната приняла закон, по котрому ряд може суди присяжні в певних злучаях під деякими застереженями на якийсь час застановляти. Відтак комната послів відрочила свої засіданя до 21. с. м. — Дня 2. (лат.) Цвітня спільні делеґациі розпочали свої засіданя, а 3. и 4. Цвітня представлялися цісарю. На промову президентів Его Вел. одвітив: „З живим задоволенем могу обявити факт, що відносини з другими державами суть завсігди приязні. Моі сходини з двома монархами сусідних держав понято справедливо яко цінну поруку мира. Зъізди монархів, котрих спровадять у Відень мирні засоби народів, могуть тільки подібні надіі будити.“

В остатних днях всі польскі ґазети в Галичині и многі німецкі Віденьскі розголосили, що др. Земялковский має небавком бути именованим міністром для Галичини. Нам ся вість здається невіроятною и не відповідати теперішній ситуациі; однако на потверджене ві наводять отсі обставини: 1) др. Земялковский сими днями перед відъіздом до Відня (з ґратуляциею з причини вінчаня архикн. Ґізелі) давав дуже світлу рецепцию, на котру згромадилися не тільки всі репрезентанти найвисших властей, ґр. Ґолуховский, кн. Сапіеґа, ґр. Найперґ и пр., але також всі польскі знаменитости політичні и навіть много маґнатериі, — се мало-б бути доказом довіриа цілого краю до п. Земялковского; 2) в Відни по авдиенциі ґратуляцийній мав др. Земялковский еще окрему ½-годинну авдиенцию у цісаря... Если-б справді наступила номінация д-ра Земялковского, начальника тої партиі польскої, котра найнеприхільнийша рускій справі, то мильність тих, котрі від заведеня реформи виборової надіялись нової щасливої ери для Галицкої Руси, оказала-б ся в найяснійшім світлі.

Digitized by Google

НОВИНКИ.

— Дня 10. (22.) Мая с. р. відбудуться **загальні збори товариства „Просвіта,“** на котрі виділ сёго товариства всіх вп. членів запрошує.

Від виділу товариства „Просвіта“.

— **„Рускій Кружок“ у Цириху.** Ми доси еще не подали звістки нашим читателям, що рускі академики, проживаючі в Цириху, завязали товариство „Рускій Кружок“, — а се задля того, що лист, доносячий о завазаню сёго товариства, и пересланий ним редакції „Правди“, не дійшов нас. Для докладнійшого познакомленя наших родимців з цілями и стремлінями сёго товариства, подаємо нині деякі частини из листу, писаного секретарем „Руского Кружка“ з препорученя товариства до „Дружнёго Лихв.“: — „Виходячи з такої точки зріня, що тілько сполученими силами може щось хосенного зробити, злучилися Русини проживаючі в Цириху в товариство, щоби тим способом з собою познакомитись, разом образоватись, сполученими силами приготовлятися до діла народного, заманіфестувати нашу народність межи чужинцями, щоби показати чужинцям, що Русини суть, що они свою народність и свій язик над всё инше почитають. Розібравши докладнійше ситуацию, в якій Русь наша находиться, порівнавши себе до народів нас окружаючих, виходять от такі результати: Русини в теперішні часи займають найнизше місце так в політичнім, науковім, як и в промисловім згляді, окружені ворогами, котрі з нетерпіливостю ожидають нашої заглади.... Народ 15-міліонний, котрий заслоновав своєю грудею всю західну Европу перед нападами и грабежами Татарви, щез з картини Европы! Вороги наші, не задоволені еще тим, ошукують історію пропагуючи так своїми нечестними устами як и журналістикою, що Руси не ма!... Не болесно то, як чужинець запитав: „Що то таке Русь? що то Русини? О такім краю и такім народі ми нічого не знаємо.“ Сумний факт, але правдивий; кождий Русин, проживаючий за границею, дожив подібних запитань. — — — Вороги наші засіяли еще й незгоду між самими Русинами, щоби тим способом ослабити нас; а ми, знаючи о тім, не прикладаємо рук, аби корінь незгоди вирвати, знищити зовсім, а на тім місци засіяти зерно згоди и любви братнёї, котра вязала-б нас в один орґанізм, а тогді сміло и отверто опімнемся о своє, сила ворожа не зробить нам нічого, ми дійдем до своїх прав — до независимости!... Ви уже зробили крок до згоди и то не один раз, але треба еще енергічнійше, бо се для вітчини! Подаймо собі руки до тої для Руси так потрібної згоди, нехай молодіж всеї 15-міліонної Руси творить одно товариство, в котрім виробляв би ся дух свободи и независимости, щоби пізнійше в житю, коли сили наших проводирів ослабіють, з новими, свіжими, сполученими як один муж виступити и в благо Руси дїлати!“ — В кінци сего листу звіщав п. секретар „Руского Кружка“, що роковини смерти Шевченка обходив и Руский Кружок святочно: точнійший опис має оголоситися ґазетами. (Ми еще до сёго часу не одержали. Ред.)

— **Роковини смерти Тараса Шевченка** святкував, як доносить Слово, також тутешній „Академическій Кружокъ“. Именно дня 3. (15.) Марця устроів вечер з деклямациями, відчитами и співами, котрим всі присутні були зовсім

Digitized by Google

вдоволені. — Чи не ліпше було би однак, як би „Кружокъ“ злучився був в загалом академиків, ніж що заявив и у такому ділі, де очевидно однаку ціль з другими мав, якийсь сепаратизм? Ми дивуємось в загалі поступованю Кружка: заявляється звичайно так само руским (т. е. малоруским, не российским) як и прочі рускі академики, а однако відділюється від них, и дає де в чому водитися „Русским“, від котрих иншими разами зовсім ріжні оказує тенденції...

— **Бібліографічні вісти.** *Труди этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край, снаряженной И. Р. Географическимъ Обществомъ. Юговападный отдѣлъ. Матеріалы и изслѣдованія, собранные П. Чубинскимъ.* Під тим заголовком появились три випуски (ціле діло обчислене на 7 випусків), містячі в собі богато етнографічного и статистичного материялу о полуднево-западних частях Россиі, заселених Русинами (Малороссами). Первий з тих випусків посвячений чисто етнографічним даним, відносячимся до (мало-) руского народа. В нім находиться много леґенд, народних повірок, обичаїв, гадок про природу и т. и. Другий випуск містить в собі виклідки волостних судів и в загалі народних юридичних обичаїв и понятий; в третім випуску поміщені статистичні и, по части, историчні відомости о Поляках и Жидах, живучих в Малороссиі. В прочі чотире випуски, котрі ще не появились, мають війти обрядові пісни, думи, казки мітичні и инші и народний календар.

В 5. и 44. ни. „С. Петербургскихъ Вѣдомостей“ напечатані „Письма Русина“ про послідню сесию сойму Галицького и про політику як Поляків так и Русинів обох сторонництв: и того, котре мало своїм мовником на соймі п. Ковальского, й того, в имени котрого говорив о. Качала. Промова о. Качали наведена у Петербурскій ґазеті після „Правди“ майже вся. Российска публіка тепер має спосібність через саму популярну ґазету у Россиі, маючу більш 8000 передплатників, освідомитись, яку ціну треба покладати нашим „Словам“, котрі завсігди клеветали на народню партию у Галичині, мов би то вона продає рускі и славянскі справи ворогам іх, — а самі хвалились, що вони то й служать найлучше сим справам. Чим дальше, тим труднійше становиться противникам народної партиі у Галичині, морочити людей; чим дальш, тим більше начинають розкоштовувати іх и у Галичині и у других славянских землях, особливе у Россиі, де віра на слово галицьким „рутенцям“ уводила колись багато людей у помилки на щот галицьких діл, помилки, котрі шкодили немало не тілько нашим домовим ділам, але й ріжним и сложним ділам країв и российских и австро-славянских. — Промова о. Качали була спомянута и у „Голосі“ и названа там „замѣчательною.“ — але „Голос“ не привів з неї видержки, мабуть через те, що не мав під рукою у свій час цілого ві текста.

— Для **Дружнёго Лихваря** зложили: 6го Преосвященство еп. Іо. Ступницкий 15 злр, вп. віцемарш. сов Юл. Лавровский (яко місячну вкладку за Мярець) 5 злр., пр. о Гавриіл Боднар з Добромирки (у другий раз) 1 злр., пп. К. У. 20 кр., Малиновский (ученик VIII. кл. тім. з Самбора) 20 кр., Д. М. и Т. Д. по 10 кр., разом 21 злр. 60 кр., за що Виділ вп. дателям всенародно подяку складає.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 5. У Львові, дня 15. (27.) Цвітня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 15. (27.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр, на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр в а. на стемпель за кождоразове уміщеня.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Рано вранці білий світ свитає,
Встає Милош, из сна прочинає,
Побратима свого виряжає,
Побратима, Косовця Ивана;
У турецький убор уберає,
В сей, що ханскі уберають слуги,
Що вдягають бісурменскі баші;
Вкрива' коня вкривалом зеленим,
Щоби Турки ёго не пізнали,
Ясну зброю з боку припинає,
На Косово ёго виряжає.
Підъізджає ж Иван до Косова,
До Косова на Браніво рівне,
Зупиняє коня вороного,
По Косову бистро поглядає,
Аж там бачить незлічиме військо,
Бачить війска превелику силу:

Digitized by Google

„Боже милий, Боже чуд великих!
И здається, хоч заприсягнути,
Скільки літом на дереві листя,
То ще більше в Бісурменів війска!
Весь степ вкрили лицярями й кіньми,
Лебедями шатра їх біліють,
Та хмарами фани бовваніють,
А ратища борами чорніють;
Коли б з неба яблоко спустилось,
Не на землю воно би упало,
А на коней або на лицарів,
На хоругву або на ратище!“

Бачить тее Косовець Иванко,
Проміж військо конем проізджає,
Конем бистрим, вкривалом укритим;
Його бачать Єдренскиі баші,
Між собою таке промовляють:
„Боже милий! Отсе, отсе славні
Султанскиі, Муратові слуги!“
И нічого то уже й казати.
Йван турецьке оглядає військо
Через три дні и чотири ночи,
Проміж військо тричі проізджає
Від криниці аж до гір підошви,
Від підошви до мармору-скелі,
А від скелі до річки Ситниці!
Ой оглянув потужнее військо,
Аж тогді вже й вечор вечорів,
У Крушеві ой та й світ свитав,
Та досвітня зіронька зорів,
Лучим небо сонічним паліє.

До Крушева Иван доізджає,
Його бачить воєвода Милош;
Швидко-хутко на ноги схопився
Та на свого сіда' вороного,
По широкім розъізджає поли
Та Ивана здоганяє в поли,
И витає и цілує його;
Там у степу одпочиння мають.

Digitized by Google

Тогді Милош тихо промовляє:
„Побратиме, Косовче Иване!
Де ж бував ти, ой та що видав ти?
Чи ти бачив бісурменскі війска,
Переглянув Мурата потуги?
Чи велика ж в Бісурменів сила,
Чи великі Мурата потуги?
Скажи ж мені усю щиру правду:
Чи багацько лицарства-завзяття,
Ой чи можем ударяти боєм,
Ой чи можем з ними воювати?“

Промовляє ж Косовець Иванко:
„Воєводо, Милоше, мій брате!
Ой я бачив бісурменске війско,
Переглянув Мурата потуги.
Ой я тричі проізджав між війско,
Від криниці аж до гір підошви,
Від підошви до мармору-скелі,
А від скелі до річки Ситниці.
Над рікою по обидва боки
Всюди шатра білі бовваніють,
Весь степ вкритий лицарями й кіньми;
Ой велике в Бісурменів війско!
Кажу ж тобі усю щиру правду.
Куций одяг, рукави в них довгі,
Кричать в шатрах, слуги іх гукають:
„Завтра рано на Косовім поли
„Ми на джаврів ударимо боєм,
„И шаблями покопаєм межі,
„Трупом нашим покладем границі!“
Милоше мій! побратиме любий!
И здається, хоч заприсягнути,
Коли б з неба дощ спустивсь на землю,
Не упав би на траву зелену,
А на коня або на лицаря,
На хоругву або на ратище.
Милоше мій, побратиме любий!
Ой не легко з ними воювати,
А я перший трупом в бою ляжу,
Муратови я не підклонюся!“

Digitized by Google

Зачува' те воєвода Милош,
Промовляє він до побратима:
„Знаєш, чого я тебе встрічаю?
Щоб сказати й раду тобі дати:
Не кажи ти цареви усёго,
А то цар наш ще перелякнеться
Та не пійде боєм на Косово.
Так Иване, любий побратиме!
Серця свого я не переможу,
Перший вдарю на Косово бо́єм,
Муратову переломлю силу,
Що край рідний прийшов воювати!"

Таку раду дає ёму Милош,
Й оба ідуть кіньми вороними,
Ідуть, гонять до царя палати.
Перед замком з коней позлазили,
Та за білі побралися руки,
До Лазаря славного приходять,
Та витають ёго и цілують.
Тогді Лазар тихо промовляє:
„Ти мій чуро, Косовче Иване!
Чи бував ти на Косовім поли,
Чи видав ти бісурменске військо,
Чи багацько у Мурата війска?
Чи багацько в них завзяття й сили?
Скажи ж мені усю щиру правду,
Ой чи можем з ними воювати?"

Промовляє Косовець Иванко:
„Цар-Лазарю, славний володарю!
Ой бував я на Косовім поли
Та видав я турецькі потуги.
Не багацько там завзяття й сили,
А все тільки зрада и обмана.
Жахаються сербского лицарства,
Круги поля чатами чатують.
Звідкіль, царю, боєм ні удариш,
Добре буде з ними воювати.
Ой я тричі проізджав іх військо
Від криниці аж до гір підошви,

Digitized by Google

Від підошви до мармору-скелі,
А від скелі до річки Ситниці;
Не багацько в Бісурменів війска,
Можемо ми з ними воювати."

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Дальше.)

Але син не міг спати... Подушка пекла ёму голову й лице, неначе вона була насипана жаром; ёго тіло горіло, а молода думка, вперве розпустивши каскад свіжих идей за стінами школи, розтревожилась, розгорілась. Мисли, образи, все те опало ёго зо всіх боків, сіпало, смикало ёго. Він сів на ліжку, обмахувався, оборонявся руками, потім встав, убрався и вийшов у сад.

Ніч була гаряча, жнивяна. Духота стояла сливе як у день. Свіжина півночи не встигла здмухнути огню з гарячого лиця степу. Павло пішов по алеі, и ёму здавалось, що гілля густого дерева пригнічує ёго з верху до землі. Він перебіг сад, перескочив через тин и вийшов через вигон у степ. Од заходу потягло тихісіньким, свіжійшим вітерцем. Він пішов назустріч тій прохолоді. Зорі пишно сяли на чистому небі, мигали й бризкали світом в сухому прозорому повітрі. Метеори раз в раз спадали з неба, то ніби хто кропив по небу огневою водою, то ніби огневий палець велитня розпорював все небо од верху до самого долу. Зорі так ясно сяли, що весь степ, навіть не освічений місяцем, мрів од краю до краю. Позаду зоставався сад и церква, котрі мали якийсь фантастичний образ палат, зубчатих кріпостей. Чорнобіль, бузина коло тину здавались цілим лісом, а нарізно стоячі будяки серед степу здавались гіллястими дубами. Павло пішов у степ, и степ почав перед ним оживати під впливом недавньої науки в школі и гарячих дум. По степу, неначе перед ёго очима, перелетіли на конях, як ті птиці, орди диких Половців, Печенігів, пересунулись важкі орди Татар с чередою, з верблюдами,

Digitized by Google

гарбами и кіньми. И все те полетіло, полізло на Київ, на Україну, застлавши українским трупом поля, поливши їх українскою кровю. Він неначе бачив потім, як розлетілись по степу соколами й орлами козаки, він так очевидячки роздивлявся на їх коней баских як змиі, на їх довгі чуби, що одставали од голов и маяли за вітром, на їх лиця гарні й сміливі, на їх кунтуші ясноцвітні, що неначе все те и справді діялось тепер перед ёго очима. От перед ёго очима басували гетьманскі коні, а на конях сиділи гетьмани-героі, а за ними вигравали козаки як те море, маячіли червоноверхими шапками, и перед ними одступали дикі орди, падали необережні польско-шляхецькі голови. Все поле крилось трупом и шляхецьким и козацьким. Потім заворушилося по степу велике, як самий степ, військо московске, посипався московский салдат, поліз степовими мишами и сараною. Ще яснійше заблищали зорі, частійше замиготіли метеори, розпорювали небо блискавкою з верху до низу, и освічали ясно весь степ. И перед ёго очима розістлався степ, весь облитий людскою кровю, весь червоний, весь засипаний українскими кістками, засипаний пюпелом пожарів, весь укритий диким вороном. Вся степова трава, всі степові квітки були неначе обмочені в кров, виросли, политі тією кровю, пускали коріння в кістки и попіл, розносили попід небо пахощі, витягнуті з міліонів українских душ, то великих козачих, то ніжних дівочих, замучених за те, що вони родились на тих степах, що вдихнули в себе повітрє українского неба, українскоі землі.... Мрія так ясно малювала перед ним страшні картини українскоі историі, що він подивився собі під ноги, чи не хлюпощиться кров під ёго ногами?

То була не кров а роса, що падала с холодного неба на гарячу землю. Повітря стало свіжійше. Край неба почав червоніти, и степ коло того краю стало зовсім видно. Роса вкрила траву и біліла проти схода, неначе хто присипав ii изумрудами и прикрив павутиною. На степу було так тихо, неначе вся земля з небом и селом, хатами й садами замерла на час в міцному сні. Тільки червоний край неба натякав на жизнь, давав надію, що незабаром все знов оживе и почне вічню, незмінну роботу. На селі засівали півні. Радюк почув, що ёго голова прохолола, що ёго пульс кидався рівно. Він вернувся до дому, впав на ліжко и заснув сном щасливого студента, що добре здав екзамин и приіхав до дому на вакаціі.

Другого дня високо підбилося в гору сонце, а Павло спав. Батько и мати ходили тихесенько по хатах, не гуркали дверима, клали й брали, що було треба, легенько, щоб не збудити дорогого гостя.

Digitized by Google

Того-ж таки дня трапились іменини самої Радючки, и Радюк був навіть радий тому, що приїдуть деякі сусіди. Ёму дуже хотілось похвалитись перед ними своїм сином. На вечірньому прузі почали з'їзджатись близчі сусіди, котрі знали про ті іменини. Деякі попривозили своїх дочок, почувши що приїхав молодий Радюк. Вечір був погожий, в хатах було душно; всі вийшли пити чай на терасу. Хазяйка сиділа коло самовара и наливала чай кругом стола, а на лавках сиділи хуторянки и хуторяне. Тераса була без покрівлі вся обвита виноградом. Виноградний лист закривав гостей од косого проміння западаючого сонця. Над терасою синіло вечірнє небо.

Старий Радюк балакав с сусідами, а дами сиділи коло стола поруч с хазяйкою. Меж дамами впадала в очи одна немолода вдова капитанша. То була Лекерія Петровна Висока, котру старий Радюк продражнив Макухою. Пані Висока и справді була похожа на макуху, бо була присадкувата, кругленька, с круглим повним лицем, котре од духоти почервоніло и блищало од поту. Пані Макуха ледві потягала обтерати ёго білою хусточкою та все жалілася на духоту. Не вважаючи на свою дохожаність, вона любила молодитись, була вбрана в ясну сукню и мала на голові рожі, які були б до лиця для молоденької панни. Хоч непросвічена, проста, але любила вдавати с себе світску паню и була с претенсиями. Меж гостями було чимало паннів, але одна меж ними була найкрасча, хоч и дуже ще молоденька. Вона була вбрана в вишивану українску сорочку, бо недавно в Полтаві нагляділа там нову моду. Почувши од знакомих сусід, що молодий Радюк приїхав с Киіва в українскому костюмі, вона зумисне вбралась и собі в национальний костюм. Та хуторяночка прозивалась Масюківною и була небагатого роду, але гарна, як степова квітка весною. На фоні зеленого листу ёї чистий профіль був ніби намальований на картині. Довгеньке Масюківнине молоде личко с чорними бровами, з румянцями на щоках, з великими карими очима, пригадувало цвіт чорнобривчика меж зеленим бадиллям.

Павло Антонович довгенько не виходив до гостей и вийшов на ганок тогді, як ёго вже засіли гості навкруги. Він вийшов знов в українскому костюмі, тільки, замість важкої свити, на ёму був легенький літній сіртучок. Червоний пояс дуже гарно обгортав ёго тонкий, ще дитячий стан. Він привитався до гостей по українский. Панни очевидячки якось замішались, а пані Макуха усміхнулась, закрутила головою та ще гірше почервоніла и частійше обтерала хусточкою лице.

Digitized by Google

— Як ви, Павле Антоновичу, убралися по сільский! сказала пані Висока тоном, в котрому була думка на двоє.

„Отак, як бачите!“ сказав молодий Радюк и сів на стільци до до неї боком а лицем просто до Масюківни и почав до неї говорити по українский. Панна почервоніла и одказувала ёму тією страшною мішаниною, котру на Україні звуть великоруским язиком.

— Як ви до нас говорите по модньому! промовила пані Висока и собі по українский.

„Ото в нас така мода настала!“ одказав ій Радюк.

— Яка теперечки мода чудна! все сільска та сільска... И костюм носять сільский, и говорять по сільский.... говорила пані Макуха ніби сама до себе.

„И пісень співаємо сільских, и пишемо книжки сільским язиком.... Бо ми, пані Висока, демократи. Не знаю, як ви?“

Пані Макуха не зрозуміла того слова, не зрозуміла, чи то добре, чи щось погане, и щоб не вшелепатись, перервала зачату розмову, попрохавши у хазяйки чаю. Молодий Радюк посунув до неї молочничок с сметанкою.

— Дякую вам, я понеділкую! промовила трохи гордо пані Макуха; — сёгодня понеділок!

„Вибачайте, коли так. И ви цілий рік понеділкуєте?“

— От и цілий рік! У вас мода сільска, а не знаєте, як на селі робиться дещо... Од Великодня до св. Духа ніхто не понеділкує....

„Чи не до волі ж вам тих серед та пятниць?“

— Що се ви говорите про середи та пятниці, неначе про вівці та кози....

„А мені здається, як би ви сёгодня оскоромились, то невеликий був би гріх. Скільки скорому, стільки й гріха, кажуть у приказці.“

— О пані Високу не соблазниш, сину! обізвався старий Радюк. — Чи ви знаєте, як раз сповідалася молодиця у попа? Питає піп у молодиці на духу: чим ти грішна, молодице? А вона каже: ой батюшко! великий маю гріх на душі. Раз у святу пятницю годувала дитину молоком, та забула, що пятниця, та й облизала ложку.

Всі засміялись, а пані Висока промовила: О знаємо вас постників! Смійтесь, смійтесь! та глядіть, щоб опісля не плакали!

Радючка не держала постів, але ій здалось не до ладу, що син з батьком неначе змовились кепкувати над постами перед ві гістьми, котрі поважали пости.

Digitized by Google

— Знаємо й ми вас, постниць! додав старий Радюк; — в вас у піст и грибки, й оценьки, и рибка, й варення, и очвар, и кутя и пиріжки всякого сорту. Давай тільки, Боже, апетиту!

„От я! хоч и держуся сільскої моди, а вже не дуже люблю сільске понеділкування и всякі сільскі забобони," промовив молодий Радюк.

— Забобони забобонами! але меж тими забобонами є багацько дечого, що и вам ученим не по голові! сказала пані Макуха. — Не дуже лишень потріпуйте село, коли любите сільску моду!

„Пані Висока!" промовив Радюк, и кров кинулась ёму до голови, — „ми любимо, що є лучшого в селі, але село має богато дечого темного, бо туди ще не прийшов світ науки. Хто ж буде любити відём, знахорок, з їх ліками безтолковими, з їх виливанням на лопаті на порозі, з їх завірчуванням, підливанням? Хто ж любити ме Лису гору з хвостатими відьмами, и всяку сільску нісенітницю? И кому потрібне все те? И хто ж такий розумний, що йняти ме віри?"

— Павле Антоновичу! говоріть та не проговорюйтесь! сказала пані Макуха, у котроі в голові було ще повно віри в відём, в силу чарів. — Що ви мені кажете, коли я дещо на свої очи бачила!

— Чи не бачили ви часом, як баба витягла підсокою щуку, а вона стала телям та й побігла в ліс? сказав старий Радюк.

— Не те я бачила, а дещо мудрійше од того.

— А що ж? як відьми доять молоко, підставивши дійницю під стріху або одіткнувши в дверях кілочок? обізвався старий Радюк.

— А хоч би й те!

— Що ви говорите, коли я сама можу вилічити од пропасниці симпатиєю! промовила пані Радючка и дуже здивувала свого молодого сина.

„Як же ви, мамо, ії вилічуєте?" спитав син, не ймучи віри ушам, щоб ёго мати, вчившись в институті, вірила в такі способи ліків.

— А так! напишу кілька таких слів на склі, потім змию водою и дам ту воду випити слабому, то він и очуняє.

„Хто ж вам переказав ту мистерию?"

— Наша начальниця в институті, одна графиня с Петербурга! сказала мати дуже поважно, вважаючи на такий авторитет.

„Мабуть вона була спірітка або масонка, незгірше наших сільских спірітів, що літають на днищах на Лису гору," промовив мо-

Digitized by Google

лодий Радюк, несказано дивуючись своїй матери, котру він вважав за женщину невіруючу в такі пусті забобони. Молода кров ударила ёму в голову. Ёму стало стидно за свою матір. Він ухопився за голову.

„Отсе, як голова в мене заболіла!“ вирвалося у ёго слово.

— Як у вас часто болить голова, то я вам пришлю шапочку з голови св. Ивана Многострадального, що в Пещерах. Тільки ви, народ молодий.... Ой лихо з вами, та й годі! бідкалась пані Макуха, важко зітхнувши.

„Носіть уже ви ті шапочки, а я не буду,“ промовив Радюк аж сердито. Ёго дуже вразила темнота тієї громади, серед котроі він хотів проповідувати свої молоді ідеі, и він засмутився. Засмутилась и ёго мати та все думала та жаліла, чому вона за часу не догадалася, та не звеліла перенести хати для челяди з двора на село! Все лихо вона складала на ту капосну хату!

Вже смеркало. На дворі було так тихо, що як принесли світло, то свічки горіли неначе в хаті. Всім не хотілось ити в хату, всім було тепло, гарно й нескучно. Розмова про страхіття навіяла трохи страху на молодих паннів и дам; вони втихли и сиділи мовчки. Пані Високій здавалось, що от-от якесь страхіття з рогами просуне руку через виноград и вхопить й за шию. Вона навіть оступилась, аж одскочила од трелляжа и сіла серед ганку, близче до Павла, котрий тим часом одсунувся од неі и пішов до мущин. Батько хотів почванитись перед сусідами сином и почав ёго зачіпати.

— Так що, сину! Пані Висока вірить в сільскі чуда? спитав він сина.

„Як би пак тільки панії вірили! а то часом и пани вірять!“

И молодий Радюк знов почав розмову, гарячу, палку, яку він недавно мав с своім батьком. Ёму хотілось навчити всіх думати, як думав він сам. И чоловіки більше вважали на ёго слова; до їх більше приставали ёго думки. Старий Радюк казав, що синова річ и правдива, але надто терпка, и не ім, старим людям, ломати сиві голови и розпочинати нове діло.

— Робіть и думайте вже ви молоді за нас старих!

„Коли б ви пак сиділи нишком та не перебаранічали,“ промовив син трохи сердито, глянувши на одного понурого сусіда, що колись служив в Полтаві в поліції....

С тими словами молодий Радюк пішов и сів коло Масюківни. Ёі великі карі очи блищали як зорі. Одні ёі очи освітили и при-

Digitized by Google

гріли ёго серед темряви того товариства. Ёму так було гарно й тепло при тих ясних очах, що пісня сама наверталась ёму на думку. Місяць ясний глянув через терасу з неба на гостей, и поезия повіяла крилом над молодими людьми. Радюк почав українскої пісни чистим молодим басом. Пані Макуха зараз таки пристала до ёго, бо співала дуже й дуже непогано! Мелодия заразила гостей. Старий Радюк зараз затят и собі, а за ним гості. Павлю почув, що и Масківна, вся червона як мак, почала співати тонким, чистим, чудовим голосом... Світ місяця, тишина ночи, поезия обстави и пісни навіть навела думи на Радючку, котрій не подобало ся те співання.

Тим часом високо на небі піднявся місяць и близькі сусіди почали пращатись, щоб заранї вернутися до господи. Пані Висока дуже просила молодого Радюка не забувати ві и завертати частійше до ві двора.

„А як ви, пані, мене причаруєте? що я тогді на світі божому робити му?“ казав молодий Радюк.

Пані Висока засміялась, бо ёго слова дуже були підлесливі за для неї.

— О, я и двір свій обсную, и дорогу вам зіллям переллю. Тількн приідьте та вступіть в мою оселю, то спроста вже и не виідете. Коли хочете, то й не ідьте, бо напою вас таким зіллям до любощів, що всі наші сусідні панни помруть од кохання до вас!

— Ви мабуть така чарівниця, про яку співають, що вона чарів не знала, а Гриця причарувала, бо була чорнобрива, тим и чарівниця справедлива, — сказав старий Радюк. И той комплімент ій дуже сподобався, бо вона почервоніла як молоденька дівчина. Всі хуторскі панни сміялись з неї в очи. Молодий студент щирійше й привітнійше попрощався з молоденькою хуторянкою, котра була убрана в национальний український костюм. Пані Висока запримітила тее и якось цілим лицем моргнула на молодого Радюка.

Вакациями молодий студент іздив в гості до сусід, був навіть у Лекерні Петровни Високої, и скрізь проповідував свої идеї, котрі не давали ёму спокою, муляли ёму в голові, доки він не порозносив їх по сусідах. Всі загомоніли про молодого Радюка. Всі дами звали ёго невірою, безбожником. Радюк зумисне дражнився з Високою и иншими провінціялками, и росказував ім страшні речи про вчених німців безбожних. Раз він так наговорив Високій про тих німців, що вона й справді стревожилась. Ій здалося, що швидко буде кінець світа, що на землі починається щось страшне. И ій раз приснився

Digitized by Google

страшний сон, неначе ті німці поперекидалися всякими звірями и дідьками рогатими й хвостатими, та все боролися з архангелом Михаїлом, нападали на ёго з усіх боків. Такий страшний сон снився ій цілу ніч до самого світа! Вона встала в ранці недужа и в неі боліла голова цілий день.

За теж Радюк стрічав багацько панів и панків, котрі дуже просто и швидко розуміли ёго, зразу згоджувались з ним так, що він сам собі дивувався! Треба було тільки натякнути словом, думкою, и все те приймалося до инчих так швидко, що вони сами собі дивувались, чому ім попереду не приходили на розум такі прості и правдиві думки! Вони ёго втішали за велику часть таких, котрі були апатичні до всёго, недбалі и мали дуже цупку голову.

Випочивши добре на волі, молодий Радюк почав думи думати молодою головою. Наймилійшим місцем ёго молодих дум був старий сад. Він не любив ходити близько коло дому, де хоч було багацько квіток, багацько пахощів, та не було тиші и простору, поривaючого до дум. На низ од дому колись давно була посаджена алея з лип та дубів, але природа давно попсувала діло людских рук. Старі липи та дуби росли вже давно по своій волі; деякі виступили за алею и широко розкидали своє гілля на всі боки. Два дуби вигналисъ висче лип серед самоі алеі. Колишня алея стала вже лабиринтом старого дерева, під котрим росла зелена трава, рівна и гладенька як килім, а за алеєю на низині блищала яснозелена осока, така зелена и ясна, що в саму темну негоду здавалось, неначе на неі світило сонце. Молодий Радюк любив ходити помеж тим старим деревом, меж липами та дубами, любив саму гущавину, де серед соняшного дня панував темний вечір.

Радюк побув год в університеті и вже скинув с себе той космополітизм або великорущину, якою надаряє нашу молодіж великоруска гімназия. Европейскі идеі, наука и товариство показали ёму новий світ, нову жизнь. Ёго давне дітство в Журбанях, з українским язиком и піснею, меж челядю и селянами, тепер верталося до ёго знова, неначе з далекоі дороги.

Чудове, пишне українске село серед літньоі пори, все зелене й пахуче, все в квітках! Чудовий Богом благословений и Богом забутий краю! Хто бачив тебе не очима тільки, а бачив серцем и душею, той по вік не забуде твоєі краси и твого горя!

Вже минулася гаряча пора жнив. Дівчатам и хлопцям став час вольнійший. Журбані в вечері оголошувались десятьма улицями,

Digitized by Google

де до півночи співали хлопці й дівчата. Радюк до півночи ходив в алеї, по саду, доки не стихала остання пісня на селі, доки не засипляли дівчата й хлопці, разом с співучими птицями, щоб на другий день рано встати разом с птицями до роботи. На чистому повітрі до ёго долітали виразно самі слова пісень, повні високої поезиі, простої и пахучої, як квітки зеленого степу. Обвіяний духом поезиі, пісень, неба, тепла, квіток, він неначе бачив душею, як та поезия розвивається, мов рожа в саду, в роскішну й багату и вольну літературу. И перед ёго очима розгортувалася театральна сцена, де небесними голосами й мотивами розходилася национальна музика й опера. И він наче бачив душею свою Україну, свою дорогу Україну будущого часу. Вона вся вставала перед ним, багата як рай, чудова як дівчина первої пори своеі краси, вся обсаджена садами, виноградом и лісами, вся облита ріками и каналами, з багатими городами й селами. Україна вставала перед ним с своім гордим, поетичним и добрим народом, багатим и просвіченим, Україна з вольним народом, без всякого ярма на шиі, з своім язиком и літературою, с своєю наукою и поезиєю.... Як той чудовий сон, бачив він таку Україну. И разом с тим на ёго душу, як метелик на квітку, злітала любов до молодої Галі Масюківни.

(Дальше буде.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

I.

(Дальше.

Та ще мало й того, що більшість літературної и освіченої громади у Россиі так оцінює московский партикуляризм: российска громада зовсім индиферентна до націоналізму, ставлячи — як майже усі громади великих політичних тіл, давно дійшовших до досить вже обширних державних границь (Англія, Франция) — на первому пляні питання соціально-культурні и діло розвою и строю своеі хати. Од того и панславізм и москвофільство и украінофільство, яко национальні напрямки, мало ціняться у Россиі, хоть послідні обоє стоять у звязку з питаннєм про розвій домової культури и літератури и ма-

Digitized by Google

ють свою соціяльно-культурну важність у Россиі, од чого и не забуваються зовсім. Панславізм же и национальний централізм мають у россійській літературній громаді ціну вельми низьку. Я не буду казати про уряд у ёго дипломатиі, бо мало се діло знаю; скажу тілько, що не дуже то видно по практиці, щоб уряд российский дуже поспішавсь розливати кров и потом зароблену копійку свого народу за для Чехів и Болгарів, и що генерал Фадеєв, идущий у Цареград через Відень, більш займав віденьских газетних крикунів, ніж Россию, у которій ёго мало хто и читав и деякі почули про ёго тілько тогді, як Німці, которі и доси не мають переведеним ні одного путного курса историі Россиі и ві літератури, ні одніі монографіі якого небудь Костомарова, перевели за проводом віденьских централістів и балтийских феодалів, которі мають кожні свої резони кричати про Россию, — перевели осміяного у российській печати генерала Фадеєва, та й почали кричать: ось мов, що дума' Россия! Не буду я говорити и про визови учителів з Чехиі, Галичини и т. д. российским міністерством народноі освіти, которе, щоб як небудь витягти свою непопулярну у Россиі реформу гімназий, хапається за Чехів и Галичан, як потопаючий за соломинку;—се діло спеціяльне міністра освіти, не тільки не торкающеся до российскоі громади, але и до усёго уряду российского, которий більшостю майже $^2/_3$ голосів у державному совіті не одобрив проекту реформи міністра освіти. Скажу хиба, що те робить честь российській громаді, що обскурантний*) классицизм не знайшов у неі слуг собі и мусить скликати голодну сарану по усёму світу. Не буду говорити я и про централістичну політику у Польщі після 1866 р. на образ французскоі політики у Ельзасі, прускоі у Познані; — про народню освіту на Україні теж говорити не буду: про все се була річ у другім місци**). И в загалі я буду говорити не про уряд, а про громаду, про літературу, бо усе питанне піднято у вас з за российскоі літератури, — та й уряд российский до Галичини не торкається та й не торкнеться.

Отже про громаду (освічену) и літературу у Россиі кажу, що вона и не дума' ні займатись через край панславізмом, ні віддаватись идеям национального централізму. Не глядючи на те, що сла-

---

*) Ми не годимося з тим судом вп. автора про классицизм и противно у розумному читанню грецких и римских республиканских писателів бачимо сильну охорону від обскурантизма и деспотизма. — Ред.

**) „Народня освіта и література на Україні“ того-ж автора. — Ред.

Digitized by Google

вянофіли московскі зачіпали де-які важні питання и интереси громадскі, так малий смак має громада у Россиі до містицизму и фантастичних замірів, що ні один славянофільский журнал у Россиі не міг продержатись самою публичною підпискою, без помочи якого нибудь мецената (Кошелева н. пр.). Журнали ж, которі славянофільству и націоналізму давали бюрократичний и обскурантний характер, як н. пр. „Заря“, не могли знайти и мецената и зникали, не наживши и 800 підписчиків, тогді як публика давала 6—8000 підписчиків „Современнику“, „Вѣстнику Европы“, „Отечественнымъ Записками“, „Дѣлу“. У часи польскоі революції п. Каткову удалось узяти велику силу и треба признати, що він показав не мало публіцистичного таланту и ловкости, з которою він умів зачіпати важні питання, умів уплітати у свою централістичну доктрину симпатичні квітки, як н. пр. оборону западноруских, а потім и великоруских крестян од замірів аристократичноі российско-балтийско-польскоі партиі, що мала колись органом газету „Вѣсть“ (хоть сам завше був англоман-аристократ по теориям и колись полемізував проти крестянского наділу), идею о рівности віроісповіданій проти самих віленских православних клерикалів, и т. и.: — одначе и п. Катков у послідні часи запутавсь у лабиринті противорічий и стратив свою міць у публики; газета ёго ще держиться, бо газета має ціну яко збірник новин, и не глядючи на ві напрямок, — але журнал „Русскій Вѣстникъ“ (а журнали*) у Россиі більш представляють дух публики ніж газети) ледве диха' и годуется на щот „Моск. Від.“ — думаю, що не на довго, бо лучші сотрудники з московских професорів перебігають у „Вѣстникъ Европы.“**),

---

*) Значить: місячні и тиждневі видання. — Ред.

**) Для пояснения того, що я говорю вище и нище про літературно-політичні симпатиі публики у Россиі, я наведу кілька цифер, которі я маю тепер під рукою; а маю я цифри про підписку на журнали и газети тілько за три губерніі, Київску, Подольску и Волинску, з календаря Юзозапад. краю пп. Борисова и Чубинского, т. є. за ті губерніі, куди не мало наіхало ради „обрусенія“ елементу, которій мусить діяти по идеі н. Каткова. У сих губерніях у 1872 р. получалось Москов. Вѣдом. 533 екз., Русского Вѣстника 68, Голоса 246, Бирж. Вѣд. 186, Бесѣди 6, — а С. Петерб. Вѣдом. 399, Вѣстн. Евр. 345, Дѣла 174, Отеч. Зап. 145, Недѣлі 53, Знанія 32. Значна цифра Москов. Вѣдом. виходить не тілько од названоі вище причини, але навіть и од того, що Москва на 1½ дня ближче до Киева ніж Петербург, значить телеграмні новини можуть

Digitized by Google

З напрямком сёго журналу читателі „Правди“ знакомі трохи. Возьміть также другий журнал петербурский, „Отечественныя Записки,“ що маѳ після Вѣстника Европы найбільше підписчиків,—и ви не тільки не знайдете сліду якого небудь панславізму або национального централізму, але навіть крайню насмішку над такими питаннями и идеями. Досить буде сказати, що один з редакторів „Отечеств. Запис.“ Щедрин (Салтиков, трохи теж звісний Галичині з переводу п. Нечуєм одніі ёго казки), що випустив термин „ташкентці“, которим кличуть у Россіі усякого рода сарану, котора то як жандарми, то як адвокати, то консерватори, обрусителі, цивілізатори, кляссики и т. д. летить туди, де „жрать“ можна легче, „котора лице чоловіче (и народне) вважа' не за образ божий, а за обѳкт, куди можна завше ткнути, чи плюнути,“ а потім „закусити всероссийским пирогом (т. ѳ. грішми, забраними з народу и народів), виставленим в безконечному изобилиі: иже и у единонадесятий час прийде (як австрийска еміграция) нічтоже смущайся, но да ясть!“ Возьміть полусоциялістичне „Дѣло“, що ширіться особливо у великоруских губерніях, возьміть критичну „Недѣлю“: ви не найдете там и сліду тих идей, которі після „Моск. Вѣдомостей“, перейшовших через фільтру „Слова“ и Neue Freie Presse, вважають у Галичині за пануючі у россиискій громаді. Та возьміть самий „Голос“ послідніх місяців: він було зовсім хотів бути петербурскими „Московскими Відомостями“ — петербурске славянофільство; одначе тепер у фелѳтонах каже про панславізм и славянофільство теж саме, що и „СПет. Вѣдомости“ и инші. А що до домових праць, то и „Моск. Вѣдом.“ и „Голосъ“ завше не кидали критичної и сатиричної методи, — а фелѳтони и хроніки „Голоса“ у остатні місяці пишуться з таким духом, которий називали

прийти швидче з Москов. Вѣдом. у Київ. Од того у Київскій губерніі більш виписують Моск. Від. ніж СПетер. (281 екз. М.В., 179 СПВ.), а на Волині, куди через Брест швидче доходять петерб. газети, на відворот (МВ. 119, СПВ. 143). — Не можу оставити цифер сих, щоб не звернути увагу на деякі другі характерні речи. Так Кіевлянина иде у Київску губ. 1120, у Волинску 98, Подольску 86, — значить, коли виключити київску губ., для которої Кіевлянинъ маѳ місцевий интерес, то краєва, підцензурна газета маѳ меньше ходу, ніж кожна з столичних, безцензурних. Друга интересна річ, що у краю получається русских журналів и газет 13.456 (з них оффіц. 4896), а польских тільке 3563, тогді як католиків-панів у краю більш ніж православних панів и урядників. Факт той свідчить, що культура россиийска у краі узяла верх над польскою, бо пани-католики або мало читають, або читають россиійскі видания.

Digitized by Google

колись нігілістичним*). Тільки з таким критичним, а не шовіністичним духом и може держатись журнал або газета у россійській громаді, — не кажу вже, щоб вона поважалась.

Придивившись до такого духу россійскої громади, ви побачите, що той страх и ті надіи, которі виходили у Австриі з фантому донского козака, яко апостола московского панславізму, и которі дали такий жаркий політичний характер галицькому літературному спорови, зовсім безъосновні. У Россиі не тілько мало хто займався питаннєм: буть чи не буть славянским державам окрім Россиі, буть чи не буть славянским літературам по за Россиею, — але навіть більшість россійскої громади и не думала про Славян: не ми іх тягли до себе, вони сами до нас лізли, и ім самим не робить чести, що вони полізли до нашого реакційного табору, до умерающої Россиі, а не живої, Россиі будущого. Але се кинемо, — бо инакше зайшли б далеко у бік од діла.

Коли у Россиі освічена громада, більшість орґанів печати не ставила ніколи питання про жизнь або смерть западнославянских літератур, яко про діло для Россиі неинтересне, то не ставила вона ніколи того-ж питання и про українску літературу, хоть се діло и не без интересу для Россиі, у которій живе 12 міліонів Українців. Що таке de facto українска література у Россиі, про се ми тепер говорити не будемо, зоставляючи нашу річ про се на дальше. Скажемо тепер тілько те, що вже видно и з приведених висче примірів: що усе живе, т. є. живим язиком и про интересне діло написане по українскому од Котляревского, которого Енеіда знайшла колись не тілько читателів, але й подражателів у Великій Руси, до Шевченка и М. Вовчка, мало свою пошану и добрий привіт у Россиі, у Великій як и у Малій. Ніколи ні один поважний критик у Россиі, оцінюючи українскі книжки, не одступив од основного закону критики россійскої, т. є. що все те гарно, що живою мовою про живе діло говорить. Виємку робить хиба Бѣлинскій, которий з ґеніяльним почутєм первий замітив родство „Слова о полку Игоревѣ“ з украї-

*) Про „Биржевые Вѣдомости“, „Русскій Міръ“, „Гражданинъ“ я не споминав, бо про іх освічені люде инако не говорять у Россиі, як зо сміхом, и треба мати недобросовістность и незнанє віденьских німецькних ґазет, щоб цитовати іх як серьозні россійскі видання, або ще й казати, як Neue Freie Presse, що „Русскій Міръ“ орґан міністра Милютина, которого демократичні и гуманні реформи у армії ся ґазета малює як ґибель Россиі.

Digitized by Google

інскими думами, который оддавав первенство перед великорускими піснями — малоруским, ради іх гуманного и свободного, европейского (Бѣлинскій був „западник“) духу, а однако кріпко нападав на перві твори Шевченка. Але Бѣлинскій тогді держався гегеліянскої державної доктрини и окрім того, як чоловік тонкого естетичного чуття, не міг, не будучи українцем, находить смаку у — скажемо правду — дуже не оброблених и часом безпорядочних писаннях нашого великого кобзаря и, яко гуманіст и мало знающий історію відносин Поляків и Русинів, трохи жахавсь кровавих картин, которі, як здавалось ёму, з дуже великою субєктивностю намалював Шевченко. Але, виключивши Бѣлинского, усі критики россійскі не казали нічого, окрім симпатичних слов про Шевченка, а первий випуск Народніх Оповідань М. Вовчка зробив прямий фурор у Россії, появившись тогді, як тілько піднялось крестянске діло. З писем и днев ника Шевченка видно, яку він мав честь и приязнь у московских славянофілів и петербурских ліберадів. Нагадаю рецензию на Шевченка у Современнику, писану Добролюбовим. А славянофіл Аполлон Григорьев, колись то соредактор у Погодинскому „Москвитянину“, по смерти Шевченка написав статтю у „Время“, у которій ставив Шевченка рядом з поетами, которі мають вічну ціну, як Данте, и висче Гоголя, — у чому, по моєму, трохи пересолив. Не мало великоруских рублів дано було п. Костомарову, як він задумав видати евангелиє и учебники на малорускій мові; Хомяков напечатав радость свою „Проповідям“ Гречулевича, Бѣлаевъ у „Дні“ хвалив замір видати евангелиє по малорускому, Ив. Аксаков, як я казав, обороняв замір Костомарова од доносів Каткова. И хоть потім очи п. Аксакова, у которих, як казав п. Катков, попереду „двоілось“ на щот українізму, зовсім помрачились, як и у п. Каткова (не без причин ваших, галицьких, як скажемо низче): одначе остання печать у Россії не переставала, при злучаі, виражати недовольство адміністративним запрітам заміру п. Костомарова. Статті С.Петерб. Вѣдомостей, відомі и в Галичині, книга п. Пипина, недавні статті Т-ва и Пипина у Вѣстн. Европы тому свідоцтво.

Ще меньше у Россії ставилось питанне про те, чи буть чи не буть власній літературі у Галичині. Нагадаю впять про помянуту статтю Чернишевского у Современнику, про книгу Пипина, а далі и про слова самого Влад. Ламанского: сей послідній колись у Дні (1862 г. N. 7.), обсуджуючи питанне про літературу українску в Россії и про галицьку, и висказавши идею, що неможливе діло, щоб література українска зовсім виділилась з россійскої, однакож прибавив,

Digitized by Google

що є потреби літературні и культурні, которі найлучше можуть бути удовольнені тільки українским словом, — а про Галичину сказав, що не можно зупинити Галичан од роботи над розвоєм своєї народньої літератури. У часи, як піднялись напади на українску літературу у Россіі и у Галичині, п. Ламанский у своій брошюрі про італіянску літературу сказав, що не добре роблять крайні великорускі патріоти, що неприязно дивляться на опити Малорусів и Галичан розвивати свою народню літературу. А ще ж п. Ламанский є крайній панславіст! Остання публика літературна у Россіі не тілько не дивилась неприязно на галицьку літературну автономію, але навіть не більш, як разів 3 до 4 на рік и згадувала про Галичину. „Хай роблять, що хотять и як хотять!"—от що скаже усякий у Россіі про Галичину; „лучше ім писать по українскому, хай пишуть; лучше по московскому — іх діло!" Тепер, мабуть, усі*) вже увірились у вас, що Россійска держава не дума' однимати Галичину од держави Габсбургів, — а я скажу, що россійска громада и література не думала ворогувати проти літературної автономії Галичини. Правда, инколи у газетах у Россіі („Моск. Вѣд.", „Голосі", „Биржев. Вѣд.") появлялись статті проти галицьких українофілів и народовців и у похвалу панрусистам галицьким; але то були тільки одголоски ваших власних, галицьких криків.**) У Россіі не мали других жерел, щоб знати, що робиться у Галичині, окрім „Слова", — бо воно є єдиною газетою у вас, котра без перерыву и з більшою чи меньшою повностю росказує про політичне житє у Галичині. Звісно, не можна похвалити редакций россійских газет за те, що вони без критики приймали докази „Слова," буцім то галицькі народовці запродались Полякам, змінили народови и славянщині, ворогують проти Россіі и т. д. Але не можна не попрікнути и деяких народовців (або тих, що часами приставали до них) у тому, що и вони без критики відно-

*) Не зовсім. Многі еще й тепер бодай вмовлюють в себе, що Россия жде лиш догідної пори, щоб забрати Галичину. Найбільше по битві під Садовою вилягласа гадка, що не мине кілька неділь, а россійскі війска війдуть в Галичину. Під впливом тих надій появилася в „Слові" славна стаття про єдинство Русинів Галицких з Русскими у Россіі. — Ред.

**) Згадаймо еще й про дописи таки самих галицьких Русских до „Бирж. Вѣдомостій", яких було не мало, як от славна допись про діяльность ексъуцекінера Павлевича и товаришів, котрі, по словам дописувателя, не тільки словом и письмом, але навіть и грішми пропагують идеї россійскі між Галичанами. (Бирж. Вѣдом. з р. 1868.) — Ред.

Digitized by Google

сились до Россиі, отожествляючи россійску громаду з пп. Катковим або и з Говорским, у тому, що и вони показували прихильність до теорії о монґолізмі Москви (дивись статті у Основі за 1872 р.), та ще й у тому, що дуже поспішили поділити Россию на Московщину або Россию, и Русь або Украйну*). Можна попрікнути народовців и у тому, що вони не постарались доказати неправду клевет „Слова“, хоть би розіславши у редакціі россійских журналів такі розумні статті, як „одвіт п. Партицкого Московским Відомостям и Москві“ у „Правді“ за 1867 р. Росказням „Слова“ було б меньше ходу у Россиі. а через те меньше було б чвари и запалу між партиями и у самій Галичині. Одначе россійска печать усе таки показала образки критичного и поміркованого погляду на галицькі діла: нагадаю про статті „СПетерб. Вѣдом.“ у часи свару між пп. Кулішем и Головацким, або Січи и Основи у 1868 р. Петербурска ґазета показала факти, которі свідчать о безосновности клевет „Слова“ на народовців, — и прибавила од себе замітки, що обидві галицькі партиі, більше чи меньше, грішать фанатизмом и діляться або з за неважних діл, як правопись, або з за далеких, як панславізм и панрусизм, и тратять час и запал, которий лучше б приложити до практичних діл, на которих обидві партиі могли б зійтись, бо не дуже то вони діляться на практиці один од других. Се усе дає мені право сказати, що у загалі россійска печать меньше винна, ніж галицька, у тому, що незгода між рускими партиями у Галичині затяглась так на довго и стала такою острою.

(Конець буде.)

Украінець.

---

*) Стаття про монґолізм Москви була лише зовсім поодиноким голосом та ще й поміщена в часописи. до котроі загал народноі партиі не признавався. Народня партия не заявляла також неприязни до великоруского народа, хотя не могла не заявляти свого обуреня на „адміністративні міри“, з якими виступано против найневиннійшим обявам малорускости у Россиі еще й в недавних часах. Закладати ж якусь окрему „козацьку“ державу приходило в голову хиба одному п. Стебельскому, редакторови колишнёго „Бояна“, сотруднику „Слова“ и головному сотрудникови „Страхопуда“, коли еще яко ґімназияст украінофільствовав. Він то тогді найбільше воював „Москву“. а тепер воює против твору своі власноі фантазиі. — Ред.

Digitized by Google

Критично-естетичний погляд на декотрі поезиі

Тараса Шевченка.

III. НЕОФІТИ.

(Дальше.)

Гадки тоті, якиі Шевченко у прологу загально висказав, розвивав відтак дальше, основуючи іх на дії историчній. Сама дія, се-б то засновок историчний, є коротенька и проста (Порівн. Згарского статтю, Правда, II, 247).

Поет-невольник, залагодивши трохи душевне горе при кінци пролога, не може таки зі спокійною рефлексиєю покласти засновок своєі поеми. Та-ж неофіти бували мучені від не-одного кесаря. Поет пише отже саркастично:

Не в нашім краі Богу милім,
Не за гетьманів и царів,
А в Римскій идольскій землі
Се беззаконие творилось, —
Либонь за Деція царя,
Чи за Нерона сподаря, —
Сказать за певне не зъумію,
Нехай за Нерона... Россиі
Тогді й на світі не було....

Відтак заявляє природне розположенє душі, бо переймившись гіркими чуствами, не може розвивати своіх гадок епичним простором, тільки в небагато словах представляє нам цілий образ из молодого віку Алкида. — Щасливі дни минають незамітно, и аж у недолі розвивається акция. В уступі первім хотів отже поет таке сказати: Гарно розвивалась Україна, дивилась на неі мати-Слава та й молоділа! Україна розбогатіла дітьми, а іх репрезентантом був Алкид, с. є. син Сили. Сказавши де-що про веселу юність Алкида, поет представляє в 18 віршах образ жизни сина божого. У другім сім уступі справді не знаємо, щó нам подивляти, чи способ пластичного представліня, чи живу панораму ріжнородних предметів. Тільки вічний поет міг такий образ написати.

От, виступає вже й Алкид яко лице дійствуюче. Образ ёго появляється з-першу вельми пластичним. Коби поет дальше таким ла-

Digitized by Google

дом був писав, то утворив би из свого Алкида истинний тип героя епичного. Розглянувшись про-те в тих образах, які в уступах III. и IV. розвиваються, думав би мабуть не-один, що поет поняв завданє епика, та й що він станув по-за своїм твором, намірившн представити ёго объєктивно. Звісно же, що епична предметовість домагається, щоб оповіданє висновувалось из самої дії, та й щоб усяке розмотанє завязки, без самоволі поета, из засновку поеми природно розвивалось. Треба отже признати, що уступи III. и IV. так писані, що навіть фаховий естетик не міг би майже нічого похибного в них примітити. Однакже годі се затаіти, що в образі старого Риму запропастилось medium comparationis. Тут бо читаємо, що Алкид, та ще гетери молоді, та й козлоногий Фавн над шляхом Аппієвим, у гаю, бакханальскі орґиі розводили. Яким же побитом дасться такий образ венеричної розпусти застосувати до Украіни здоровенної, щó у своіх розлогих степах заявляла житє природне? Чи-ж годилося, апостола Петра вводити поміж гетери и гостей пяних, щó на ложах полягали и реготались? Вправді не мали-б ми того чудового, чарующого образа, наколи-б Петро не був орґиі поблагословив, але-ж апостол правди міг би и на иншому чемнійшім місци зострінутись из Алкидом и ёму слово нове благовістити. Поетови же, щó засидівся у тюрмі, насувались відай нераз гарниі образи прелести змислової, проте не здужав він повздержати свої думки у границях чемної подоби, и відтак поставив апостола Петра проповідником слова божого поміж розпустними Римлянами и Римлянками....

Из уст гостя сивобородого потекло святе слово дорогим єлеєм (I, 42, 7—8), и стихла орґия, ба й жриця Венери поникла радісним чолом перед апостолом. И увірили всі слову правди, — усі розпрощались из бакхантскими орґиями и пішли за апостолом у катакомби. Пішов и Алкид, а бідна мати не могла діждатись свого єдиного сина та й осталась сама з тяжкою тугою в зболілому серцю. Тут замічаємо (щó вже и Згарский признав), що Алкид за-мало самостійним являється. Чому-ж не представив нам поет розмови поміж Алкидом а св. Петром, у котрій апостол правди звістив би неофітови свободу та братолюбиє? Алкид поступав за апостолом гей-би махинально и появляється опісля в неволі у Сиракузах — не лицем дійствуючим, але неначе статистом театральним. И опять усувається Алкид по-за куліси театра жизни, та виступав аж тогді, коли Неофітів байдаком по Тибрі в Рим везуть. Поет називав тогді Алкида апостолом великого христового слова (X, 29—30), — та що-ж? той апостол співав

Digitized by Google

довгий псалом, — головний богатир не дійствує, але являється орудієм машинерії епичної и виспівує пісню церковну!....

Алкид увірив у слова правди, — син переймився словами братолюбия, а мати молиться все єще своїм пенатам, с. є. мати не вірить єще у слова правди. Як отже пояснити собі таку суперечність? Украінець пізнав уже, що свобода и воля — то ёго евангелиє народне, а мати-Украіна покланяється все єще раболіпно давним богам! Справді противорічиє! Треба же признатись, що воно протягається через цілу поему. Се сталось особливо з-за того, що мати непотрібно в поемі появляється. Правда, що елемент ліричний багато зискує тим, що нещасна мати мов ангел-хоронитель усе иде слідом за сином-неофітом, однако объективне представліне епопеї домагається, щоб Алкид більш діяльно виступав, мати же хиба лише в епізодах появлялась. Коли отже в Неофітах гадки основні не зовсім природно розвиваються, то не дивно, що Згарский (Прав. II, 261) страждущу матір Алкидову називає героинею поеми.

Загально примічаємо, що поет сесю поему неначе з пятнацятёх малих образців зложив. Нам здається, що поет, коли до писаня Неофітів забирався, за одним заходом не більше як лишень один образець списав. Сесю нашу догадку мотивуємо тим, що поет майже кождий уступ зачав писати зі спокоєм душевним. Але ледво взяв перо в руки, а вже збиралась в душі ёго мов громова хмара думок ріжнородних. И стемнілось у душі поета, и зашуміло вихром страстей, и загреміло громом слів огненних, и от, стали розвиватись перед душею поета образи ріжнобарвні, — образи тільки денекуди гарні и ясні, а по більшій части мрачні, чорні — страшні. И схаменувся поет у боротьбі душевній ... не дармо просив він матери божої, щоб дала душі убогій силу; — притихли страсти на хвилинку, притихло горе, и пересунувся перед душею образ ясніший, — але ледво тільки пробилося крізь хмари ясне промінє сонішне, а вже смерклось опять, и загуркотіло громом єще страшнійше. Тоті наші гадки дадуться приложити до уступу пятого. Поет бо пише спершу коротким библійним складом, що на хресті стрімголов повісили св. Петра, а Неофітів у Сиракузи в кайданах повезли. Мати иде шукати свого сина. Поет, загибаючи в киргизких степах, впадає в иронію та й мабуть забуває, що дія поеми відбувається в Италії. Про-те каже, що мати шукаючи сина йде в Сибір, чи тев.... у Скиєию. Згадавши про Сибір, Шевченко затрівожився, бо се станули знов перед ёго душею чорні образи. И питається поет, чи лишень одна мати Алки-

Digitized by Google

дова шукала в Сибірі, чи там у Скиѳиі свого сина? Страшні думки потрясли душею поета. И мов-то перечуваючи, що слово ёго загремить безконечним проклинанѣм супостатів, бажав він уклонитись від тої бурі та й молить: „Божа Мати, и заступи нас и укрий! „И справді притихло серце, залагодилась трохи горесть душевна, по чім кобзар оповіданѣм историчним таке каже:

Нема семьі, не мав хати,
Не мав брата, ні сестри,
Щоб не заплакані ходили,
Не катувалися в тюрмі,
Або в далекій стороні
В Британских, Гальских легіонах
Не муштрувались!

Але-ж лихо хотіло, щоб Шевченко спімнув про муштри салдацкі, — та-ж и він сам був салдатом и мусів нераз муштруватись! И закипіла ёго жовч, и нуж проклинати лютого Нерона:

О Нероне!
Нероне лютий! Божий суд
Правдивий, наглий, серед шляху
Тебе осудить: припливуть
И прилетять зо всёго світу
Святиі мученики — діти
Святої волі; круг одра,
Круг смертного твого постануть
В кайданах....

Тут вгамувався поет, — не докінчив проклятства: він, дитя святої волі, був висший лютого Нерона, про-те прощає ёго. Простив, але-ж опять напосівся на ёго новою наругою. Дітей святої волі називає братами, Нерона же собакою, людоідом, деспотом скаженим!

Висказавши таке проклятство поет утомився духом... и уснула на хвилину ёго недоля: він забув, що пропадав в неволі. Але-ж и опісля не може поет-невольник переймитись віщим духом. Про-те в уступі VI. пише досить млаво, що тьма невольників в Сиракузах у тюрмах сидить, та що Медуза, мати Алкидова, пяна зі старцями спить. Вона скрізь шукала свого сина, та й зайшла аж у Сиракузи. Але сердешної матери не допустили и подивитись на сина, відтак мусила коло острогу сидіти и ждати, поки ёго в кайданах не виже-

Digitized by Google

нуть, мести бульвар. А поки-що, в Римі свято велике. На капитолії погані Римляне приносять Неронови божу честь.

Коли-ж муза при сему писаню Шевченкови не дуже сприяла, то в уступі VII. силувався він розбудити опять віщого свого духа. Та годі! По-переду бо розвивав він лиш тоту гадку, яку був кинув при кінци уступу VI. Поет описує празник Неронский. Пяний Нерон постриг себе в Зевеси, и завдав сему богови ювилей. Ликують з ним пяні ёго поплечники. Сам поет називав тее свято „непевним“, хотячи висказати, що в розпустнім Римі ніхто вже не придержувався жадних законів, та що всё від волі вельмож зависіло. Вони-ж видали едикт: що кесар то бог, ба ще й, більш від бога, и майстрови дали ковати из бронзи кесаря, та й казали, що бронзовий той кесар буде и милувать! От, як запропастилась була воля Римлян! На сей празник потягли люде в Рим, неначе тягнуть птиці в вирій: приплила из Сиракуз також мати Алкидова, щоби враз з иншими матірми благати кесаря и бога. Тутки звертається поет в апострофі до тих нещасних, що́ прийшли благати лютого ката! Аж тепер переймається поет опять живійшим духом и двічи звіщає тим матірям: „Горе з вами! по-що благати поганого деспота? чи кат помилує кого?“ И сейчас дає ім у словах клясичних ось-таку раду:

Молітесь правді на землі, —
А більш на землі нікому
Не поклонітесь. Всё брехня!..

(Конець буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Земялковский міністром.

И так те, о чім ми перед двома неділями яко о вісти кружачій в польских сферах згадували, котрій ми однако не зовсім еще давали віру, нині стало скінченим фактом: Земялковский именований міністром без теки!

Ми не зовсім довіряли сій вісти, поминувши инші причини, також задля того, бо ми не гадали, щоб др. Земялковский хотів всту-

Digitized by Google

пати в склад такого ряду, против котрого Поляки станули в оппозиції, не гадали, щоб приняв теку, котрої гр. Водзіцкий и Зиблікевич в користнійших обставинах відказались. Єсли ж др. Земялковский се зробив, то мусить мати до того не аби які свої причини и свої надії. ..

Земялковский навірно не приймав би теки міністерскої, наколи б не мав того пересвідченя в души, що удасться ему більшість Галицких Поляків, на тепер ему й рядови противну, для себе и для ряду юзискати и з дороги теперішнёї оппозиції завернути. Се ж бо его властива задача, на те він именований міністром! Чим же він старати меться їх позискати, сёго не трудно добачити. За міністерства Ґіскри виборов для Поляків польский язик в школах и урядах не тілько в польскій але и в рускій части Галичини — концессию, котра нам Русинам найбільше из всёго дастся в знаки и котрої не можемо переболіти. Навірно и тепер, єсли не більші, то певне не менші концессиї здобуде; а де ж есть предмет догіднійший до концессий для Німців, як не Русини? Вони то будуть, як вже були, тою ціною, тим товаром, за яку куповати муть собі Німці польску оппозицию; ціною, так пожаданою для Поляків, як и не великою й не тяжкою для Німців. За жидів то еще боролись би Німці з Поляками, за Русинами умиють як Пилат руки и дадуть їх — на розпятє тим, котрі їх навіть не за чесних противників, але за зрадників свого власного (польского) народа уважають.

Небезпеченство, грозяче Русинам, представиться нам еще більшим, наколи зважимо, що др. Земялковский став міністром за порозумінєм з гр. Ґолуховским и що й дальше в порозуміню з ним-же буде свою діяльність розвивати. Ся обставина як улегчить ему становище его насупротив Поляків, котрих часть, хотя не жалувала б его упадку, то жалувала б за Ґолуховским, котрий за надто заангажувався в цілій теперішній політиці, як щоб и по упадку Земялковского міг остатись несхитненим: так з другої сторони дуже улегчить Земялковскому акцию против Русинів, коли цілий апарат рядовий стане на его услуги. Се покаже ся вже при найблизших виборах, при котрих ряд не буде, як многі з наших думали, заховуватись неутрально, але всіма силами намагати ме, щоб своій, т. є. Земялковского партиї дати як найбільшу перевагу.

Не скажемо однако, що Поляки тепер зовсім віддадуться Земялковскому, що занехають зовсім всякої оппозиції против нёго: на тее, кажім правду, за мало мають політичного такту. Як же би н. пр. міг допустити п Ґрохольский, щоби др. Земялковский мав здо-

Digitized by Google

бувати для Поляків концессиі и кріпко держатись на своїм міністерскім фотелю, коли єму тее не удалось? — Але ся опозиция, по всій віроятности, буде більше криклива и докучлива для Земялковского, ніж дійсно небезпечна. Не малу партию мае він вже тепер за собою, значну часть шляхти наклонить до нёго гр. Ґолуховский; а в містах Поляки в великій части так підупали, що без помочи ряду суть безсильні, як се показалось недавно в Тернополи, Тарнові и и., де до рад громадских вибрано більшість — жидівску!...

Яку ж науку ся найновійша номінация повинна нам, Русинам, дати?

Помимо тілько зазнаних заводів велика часть Русинів еще до тепер все оглядалась на Німців, ожидаючи від них свого спасеня. Наші старі зацофані політики не могли забути на ті блажені часи після 1848 р., де Русини дістали вправді велику — дулю, але за те Поляки дістали батогом! Вони не можуть поняти, що ті часи як и, бачиться, часи Шмерлінґовскі, минули, пропали! що, як справедливо сказав недавно ческий Pokrok, Поляки свої жаданя осягнуть як не од централістів так од федералістів! Вони не знають чи не хотять знати, що з всіх міністерств, які по Шмерлінґу наступили, ні одно так Русинам не далось в знаки як німецьке, централістичне Bürgerministerium Ґіскри! Так тепер и друге німецьке міністерство дало Русинам — міністра Земялковского!

И се-ж природно. Єсть конечно більше в интересі Німців-централістів, позискати для себе сильну оппозицию Поляків ніж лояльних и під батогами Русинів. Еще ж и те належить додати, що, від коли значна часть Русинів залвила себе Русскими, одноплеменниками з народом пануючим в краю Астриі неприязнім, висші сфери не довіряють Русинам, приписуючи ім ґравітацию и в політичнім згляді до Россиі, и відтак против Поляків не хотять іх хоронити.

Ми розуміємо впрочім двояку політику: засадничу и утилітарну. Засаднича наказувала б йти разом з другими Славянами; утилітарна, за підпиранє ряду в справі виборової реформи старатись узискати якісь важнійші концессиі для нашого народу, як се вдіяли н. пр. Дальматинці.

Що-ж однако наші Русскіе проводирі? Вони постаралися яко нагороду за іх вислугованєся Німцям-централістам о — концессию на банк!...

Єели тепер еще деяким людям не отворяться очи, то нехай над ними Бог умилосердиться. Польска пословиця каже: Polak mą-

Digitized by Google

dry po szkodzie; але о Русинах тогді б сказати: Русин ані перед шкодою ані по шкоді — не мудрий!....

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Комната послів Ради Державної, відрочившися перед лат. великодними святами, зібралася опять 21. с. м. Галицкі посли (крім д-ра Яноского, Боднара и Влодка) мимо завізваня президента Гопфена не явилися, хотя и гр. Ґолуховский всіми способами мав іх до того наклоняти; в наслідок того президент Гопфен оголосив іх мандати посольскі уневажненими. Через те и депутати до спільних делеґацій утратили свої мандати, а відтак посли др. Яновский и селяне Боднар и Влодек на іх місце вибрали до делеґаций себе, послів Буковинских Томащука и Кохановского, и еще Кальнокого и Шаршміда. Що впрочім неявленєся Поляків в Раді Державній не пошкодило польскій справі ані у корони ані у ряду, видно из сёго, що відручним письмом цісарским з 21. с. м. др. Земялковский именований міністром без теки. Зараз на другий день після свого именованя др. Земялковский зложив присягу, а на третій день явився вже на засіданю Ради Державної на лаві міністрів. Прихильність сфер найвисших до Поляків видно и з того, що всі депутаціі польскі, висилані до цісаря з ґратуляціями по поводу вінчаня архикн. Ґізелі, а заявляючі притім свою привязаність до трону, незвичайно ласкаво були приняті. На авдиенціі одної такої депутаціі гр. Ґолуховский, высказавши глубоку привязаність всіх жителів Галичини до найяснійшого монарха, заніс „найнизшу просьбу, щоби Єго Вел. зволили ущасливити Галичину своїм всенайвисшим приїздом, особливе, коли не тілько поодинокі кляси, як се тенденційно и з злою волею було піднесено публично колись вплывовими а тепер зъужитимй личностями (гр. Ґолуховский розумів тут бесіду гр. Ліхтенфельса в комнаті панів, котрий лише польских селян и Русинів представляв яко лояльних, а польску шляхту яко революційну и неприязну Австрії — Ред.), но противно, ціле жительство без ріжниці віддане своему милостивому цісареви з любовю и вірностю.“ Дня 24. с. м. Рада Державна свої засіданя а враз и свое истноване закінчила; збереся вже нова Рада на підставі безпосередних виборів. Вскорі також и засіданя спільних делеґаций замкнуться.

Сторонництва антіцентралістичні мали, як доносить Wanderer, еще перед ухваленєм реформи виборової порозумітися з

Digitized by Google

собою и уложити спільний програм, котрий Wanderer в головнійших точках подає. Позаяк до того програму мали, по донесеню тої-ж газети, приступити також пп. Лавровский и Качала, наберає він більшої ваги и для нас и ми поговоримо о нім незабаром ширше.

Процес Скрейшовского и Ружічки, котрий в першій инстанциі випав на користь обвинених, в другій инстанциі рішений в той спосіб, що Скрейшовского засуджено на 18-, а Ружічку на 13-місячну вязницю. Подібний процес був виточений и Ґретрови, редакторови Narodni-x List-ів, и в першій инстанциі випав також користно для нёго, однако прокуратория внесла рекурс до висшого суду.

В справах заграничних не зайшло ніщо важнійшого. Війна домова в Испаніі не устає, но скорше взмогається, а хотя републіканскі війска ряду віднесли деякі побіди над Карлістами, то однако ладу в тім нещаснім краю не борзо мож надіятись. В Турциі знов, як се в остатних часах періодично що кілька неділь повторяється, султан єдного великого везира скинув, а прибрав другого.

НОВИНКИ.

— Дня 8. (20.) с м. відбулося **вінчане архикнягині Ґізелі, найстаршої дочки нашого цісаря. з Леопольдом, князем Баварским.** По тому поводу из всіх сторін Австрийско-Угорскої монархиі надсилано то дарунки то ґратуляцийні адреси, то позакладано ріжні фундациі имени Ґізелі. Ґратуляцийні адреси вислали також всі рускі товариства, розуміється окремо ті, до котрих належать Русини, а окремо такі, у котрих верховодять Русскіе. Сі послідні у твердім своім патриотизмі вислали адрес тільки у німецкім явиці, Русини у німецкім и рускім. - Місто Львів в вечер тогож дня, в котрім відбулося вінчане, було освітлене.

— **Православний епископ Буковинский Евгеній Гакман**, недавно именований Буковинско-Дальматинским митрополитом, умер нечайно перед лат. Великоднем у Відни, де яко член комнати панів пробував. Покійний був не тілько добрим пастирем церковним, але и ревним боронителем руского народа на Буковині так против ромунщини як и против российщини. В політиці держався ценґралізма, по части з традицийної привички.

— **Руска Бесіда у Львові** рішила, як ми уже згадували, на загальних зборах в Марцю, давати частійше музикально-декляматорскі вечери, відчити и т. и. Первий такий музикально-декляматорский вечер відбувся дня 6. (лат.) Цвітня в комнатах Бесіди, а хоч був импровізований, без наперед уложеного програму и без великих приготовлінь, однако удався так добре, що и перед

Digitized by Google

ширшою публикою не треба би ёго було повстидатись. Була там и роамаітість продукций (співи хоральні, сольоспіви з супроводом фісгармоніки, игра на скрипках и фісгармоніці, деклямаціі), и кожда продукция в цілости дуже добре удалася. Численно згромаджена публика зовсім була задоволена и дуже вдячна виділови Рускої Бесіди, а именно проф. Вахнянинови, за котрого старанем головно сей вечер відбувся. На будуще треба би тілько такі вечери завчасу и докладнійше оголошувати, щоби и наші красавиці в еще більшім числі могли на них являтися.

— **Члени товариства „Побратим“** с. р. за старанем кількох жичливих людей святкували руский Великдень и гостилися спільно в комнатах свого товариства. Посвящене паски відправив в великодню неділю рано о. Шанковский; відтак забавлялися члени „Побратима“ в присутности членів почетних и инших старших людей з рускої интеліґенціі весело, охочо и по щироруски. Руска публика повинна б еще більше, ніж до тепер, звертати увагу на сих піонерів рущини в нашій клясі ремісничо-міщанскій.

— **Руска Рада** буде 29. (лат.) с. м. мати свої загальні збори. Централісти ожидають тих зборів, надіючись, що Руска Рада розвине енергічну діяльність в нашім краю на їх користь, а федералісти сподіваються, що Русскіе, зазнавши тілько заводів від централістів, опамятаються вже раз та будуть разом з ними, разом з другими Славянами ступати. Ми, знаючи Руску Раду ліпше, крім якої зовсім безхосенної демонстрациі не надіємся по ній нічого хотя справді час, щоби щось позитивного зробила, бо до сеі пори цілою діяльностю ві було, що виключила з поміж себе „Українців“ и кинула анатему на тиі рускі товариства, котрі далеко більше доброго для Руси вдіяли ніж Руска Рада.

— **Новий рустикальний банк** Є. Е. міністер справ внутренних уділив, на підставі отриманого найвисшого призволеня и в порозуміню з другими ц. к. міністерствами. пп. Григорию Шашкевичу, д-ру Антонію Юзичинскому, д-ру Амвросию Яновскому, Николаю Писарчуку, Іоанну Леонтовичу, Михаилу Малиновскому, д-ру Францу Костеку и Іоанну Гушалевичу позволене на заложене опертого на взаимности товариства під назвою: „Загальне кредитове рільниче заведене для Галичини и Буковини.“ — Декотрі з Русинів покладають надію на той банк, що ему удасться те, чого не доказав давний рустикальний банк, освободити нашого селянина від жидівскої лихви. Ми тих надій зовсім не поділяємо, як и не поділяли надій, покладаних на давний рустикальний банк при того-ж заложеню. Від нового банку надіємось лиш тої одної користи, що, если він справді заложиться (бо се, бачиться, еще не зовсім певне про недостаток капіталів), то зробить конкуренцию давному, на чім очевидно наші селяне зискають. Впрочім годимося з судом о. Наумовича, котрий (еще перед уділеною новому банкови концессиею) в Коломийскій „Рускій Раді“ таке о нім написав: „Пишуть в „Слові“, що не за довго буде отвертий новий р у с т и к а л ь н и й б а н к. Той новий банк мають заложити Русини... Коби то лиш не вийшли ми з тим новим банком так, як з тим старим, котрий уже много людских ґрунтів пустив на ліцитацию. В загалі, ми есмо противні всякому банку, для того, що наші люде, правда не всюда, но по більшій части, знають лиш гроші позичати, а віддати — ані суди Воже! А так, чи то руский чи польский чи який там банк, все би мусів всі задовжені людскі ґрунта ліцитовати. От лучше би люде зробили, если би в кождій громаді

Digitized by Google

заложити собі касу нозичкову, як уже багато громад зробило, то далеко більший есть ратунок людям в потребі."

— **Справи шкільні.** Опорожнена есть посада окружного инспектора шкіл народних в околі шкільнім міста Львова. Убігаючіся о тую посаду повинні властиве, крім висших наук, виказатися також знанем обох краевих язиків, як польского так и руского; однако Рада Шкільна доси задоволялась звичайно знанем одного тільки язика польского, тому и тепер мало маємо надії, щоби се місце обсадилось по вимогам справедливости и законів. Не виходить однак з того, щоби такі Русини, котрі мають потрібну до сеї посади кваліфікацию, не подавалися о ню; противно, повинні тее робити, щоби відтак Рада Шкільна не могла тим звинятися, що не було убігателів Русинів.

— **Наука гр. к. релігії в Львівскій гімназії Франц-Іосифа.** Пишуть нам из Львова: „По довгих пересправах між нашою консисторією и Радою Шкільною удалося було еще перед більш ніж 1½ роками довести до того, що установлена була гр. к. катихитура в тутешній гімназії Франц-Іосифа, а катихитом назначений був о. Віличко. Однако Рада Шкільна зажадала, щоби наука гр. к релігії подавалася в язиці польскім, хотя се противиться не тільки давнійшій практиці, по котрій ученики гімназії Франц-Іосифа, ходячи на релігію до гімназії II-гої (німецкої), училися там ві по руски, але и зовсім ясним и недвозначним §§. законів. Справедливо отже о. Віличко не хотів піддатися тому самовольному и несправедливому жаданю Ради Шкільної и відказався від катихитури. Відтак велися знов пересправи між нашою консисторією и Радою Шкільною о викладовий язик для науки гр. к. релігії; річ була практована и в соймі и передкладана міністерству и — скінчилося на тім, що консисторія наша, в справі так очевидно справедливій и важній, піддалася жаданю Ради Шкільної, мов би то була яким урядом від тоіж Ради Шкільної залежащим. Позаяк о. Віличко не хотів компромітувати рускої справи, то консисторія назначила катихитом о. Лепкого. Сей обняв зараз свою посаду и — вже перед Великодними святами читав проповіди (ексторти) в язиці польскім!.. Не дивуємося Раді Шкільній, котрої полонізаторскі тенденції нераз вже переступали всякі границі законів, але дивуємося нашій консисторії, котра, давши в так ясній справі доказ найбільшої непорадности и податливости, сумні подає нам надії на будучність, де нераз еще тяжші борби сточити буде треба. И чи зважила наша консисторія, який небезпечний прецеденс вона подала, позволяючи на викладане гр. к. релігії в польскім язиці? Гімназия Франц-Іосифа нічим не ріжниться від всіх инших гімназий, в котрих є викладовий язик польский; так само отже як в ній може захотіти колись Рада Шкільна и по инших гімназиях завести науку релігії для Polaków słowiańskiego obrządku в язиці польскім! Дивуємося також и о. Лепкому, котрий, будучи членом виділу „Руской Матицы", „Дома Народного" и пр. и пр., отже належачи до самих твердих Русских, дався Раді Шкільній ужити за орудие ві против рускої справи, меж тим як о. Віличко, член Рускої Бесіди, отже тим самим належачий до мягких, власні користи посвятив справі народній." Х. (Ми тому зовсім не дивуємось: наші Русскіе вже аж надто дали доказів, що вони тверді лиш в борбі против власного народу и тверді своім мертвим, деревяним языком; що же до твердости в оборонї справ народних, зовсім не можуть рівнатися з „мягкими" Русинами. — Ред.).

Digitized by Google

— **Всесвітня вистава в Відни** отвориться 1. (лат) Мая и тревати ме до кінця Жовтня с. р. Вступні карти будуть продаватися по ціні 1 зр. на дні будні, а 50 кр. на неділі; 7 білєтів на цілий тиждень стояти муть 5 зр. Ві всіх трактиєрнях ціни страв и напоів мають бути докладно для перегляду гостей виставлені. Ізда сама не много буде стояти, бо вже тепер оголошуються товарискі ізди по знижених цінах. Найбільше треба буде платити за помешканя, як видно из цін, котрі тепер обвіщуються. Для учителів шкіл середних дає п. Полляк, заложитель закладу Rudolfinum, на 14 днів помешканє безплатно в часі від 1. Липця до кінця Вересня. Зголоситися треба, подаючи докладно свою адресу, до адміністрациі Rudolfinum, в Відни: Wieden Mayer-Hofgasse N. 3. Подаватися треба через дирекцию закладу. Також буде п. міністер просвіти учителям шкіл середних, хотячим поіхати на виставу, давати малі стипендиі.

— Упрашаєся р. t. членів **Дружнёго Лихваря**, котрі з пожичками залягають, щоб тиі як найскорше звертали, додаючи, що и меншими ратами, а навіть по одному зол. сплачувати можна, щоб тим способом касу все готівкою заосмотрити и щоб з загального добра всі члени товариства користати могли.

Від Виділу Др. Лихваря.

— **Віденьскі богослови.** Виділ Дружнёго Лихваря, розсилаючи своє справозданє (долучене и до Студневого н-ра „Правди" за 1872 р), переслав був також кілька ексемплярів до Віденьскоі семінариі; звідтам однако звернено сі справозданя під опаскою и з написом „не надо" и увагою „да", помазані червоним оловцем в виді скорриґованих задач ґімназияльних. — Єсли пп. семінаристи знанє кількох слів российских (великорусских) и рускоі ортоґрафіі за доказ так дуже високоі науки уважають, що аж чваняться сим, то жаль нам іх сердечно; у нас бо вже в низших клясах ґімназияльних школярі знають ортоґрафію, а вивчитися слів „ненадо, да, какъ" и „что" може справді и найтупша голова не тільки „въ одинъ часъ", але й в одну мінуту. З другоі сторони оказується не дуже велика дотепність п. корректора сим, що в такім письмі, як справозданє з діяльности товариства, зовсім не добачає самоі річи, а слідить за — похибками правописними. Єще-ж и те додати належить, що окрім 2 чи 3 похибок друкарских инших зовсім не ма, хиба щó п. корректорови з єго ґраматичного и ортоґрафічного становища здавалося похибкою.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вч. Лученкови. Простіть, що ми доси вам не відписали; напишемо до Вас ширше сими днями. З дописи Вашоі зробимо ужиток вже в найблизшім н-рі; з поезий аж пізнійше дещо виберем. — Вч. дописувателеви з пісків Яворівских. Ваша допись з разу призначена була на поміщенє, однак про недостаток місця ми іі мусіли відложити. Меж тим вона вже задавнилась, а и гадки п. Krasz. про відносини Галицкі, против котрих полемізуєте, навіть між самими Галицкими Поляками не мають вже такоі ваги, щоби конче на них відповідати. Просимо однако сердечно, не забувати на нас и дальше! Особливе факти локальні, маючі однако загальнійше значінє, описи, як стоіть справа руска в поодиноких сторонах, и т. и. були би нам дуже придатні.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский**.

З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 6. У Львові, дня 1. (13.) Мая 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 15. (27.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Прочуває те цар славен Лазар,
Та весело він тогді всміхнувся
И чорнила достав и паперу,
Та лист пише, лист отсей найперше,
Й посилає ёго в Чорногору
До Владики до Цетиня-града;
А у листі оттак промовляє:
„Златобрадий, цетинский Владико!
Виберай же лицарів-завзятців,
Що найлучших з поміж що найлучших,
Сих хоробрих, що завзято бються,
Не бояться полягти у бою, —
Та приводь їх у Крушево рівне,
Боєм вдарим на Косове поле;
Все Косово Бісурмени вкрили,
А перед ім веде славний Мурат,
Наш край рідний хоче звоювати.

Digitized by Google

Краще ляжем у крівавім бою
Ніж пійдемо до Турка в неволю,
Щоб невірні над нами знущались!
Хто ж не вийде на Косове поле,
То у того щоб не було роду,
Щоб у нёго дитятка не було,
На подвірю щоб не грало коло,
Щоб у нёго стада не буяли,
Щоби зерно плоду не вродило,
Ні у поли білая пшениця,
Ні виноград в ёго полонині!"

Висилав, а лист иншій пише,
Та у Босню пишну посилав,
Королеви боснянскому в руки:
„Ти мій крілю, вірний приятелю!
Зберай мені лицарів-завзятців,
Веди військо у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска."
И всё каже, що и як — всё каже.

Висилав, а лист третій пише,
Посилав в край Герцоговинский,
Та до зятя Бранковенка Вука:
„Ой мій зятю, Бранковенку Вуче!
Зберай своіх лицарів-соколів,
Веди військо у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм."
И всё каже, що та як — всё каже.

Висилав й лист четвертий пише,
Посилав в землю Арбанаску,
Та на руки Муси Арбанаса:
„Ой мій Мусо, славний воёвниче!
Ой зберай же Арнаутів славних,
Веди військо у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм."
И всё каже, що и як — всё каже.

Висилав, а лист пятий пише,
Посилав ёго в Срієм рівний,

Digitized by Google

Богданови воєводі в руки:
„Воєводо, Лютице Богдане!
Зберай військо — лицарів-завзятців,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усе наші війска,
Та ударим на Косово боєм.“
И всё каже, що и як — всё каже.

Висилає, а лист инший пише,
В город Будим єго посилає,
Та Павлови Орленкови в руки:
„Ой Орленку, ти мій соколоньку!
Зберай військо, лицарів-завзятців,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм.“
И всё каже, що и як — всё каже.

Висилає, а лист семий пише,
Посилає в город Вучитерну,
Та на руки старенького Юга:
„Ой мій тестю, ти моя порадо!
Зберай військо, лицарів-завзятців,
Та ще девять соколів сизеньких,
Ой соколів, девять синів твоіх,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм.“
И всё каже, що и як — всё каже.

Висилає, а лист осьмий пише,
Й посилає в рівниі Боняни,
Та на руки бана Страхинина:
„Ой мій зятю, бане Страхинине!
Зберай військо, лицарів-завзятців,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм.“
И всё каже, що и як — всё каже.

Посилає, а девятий пише,
Ой до Стецька та до Васоєнка:
„Ой мій Стецю, ти лицарский роде!

Digitized by Google

Зберай війска, лицарів-завзятців,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм."
И всё каже, що и як — всё каже.

Висилає, а десятий пише,
До Степана до Мусенка пише:
„Ой Степане, соколе крилатий!
Зберай мені лицарів-завзятців,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усе наше війско,
Та ударим на Косово боєм."
И всё каже, що и як — всё каже.

И шле лист сей, а лист иншій пише
Й посилає Серді Злопогляді:
„Злопоглядо вороженькам нашим!
Зберай мені лицарів-завзятців,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм."
И всё каже, що и як — всё каже.

И шле лист сей, а лист иншій пише,
Й посилає до Лауші свого:
„Ой Лауше, любая дитино!
Зброя ясна, шабле обоюдна!
Посестрами в тебе вілі були,
Посестрами и тепер остали,
Остра шабля тебе не врубає!
Зберай війско, лицарів-завзятців,
Та веди їх у Крушево рівне;
Там зберемо усі наші війска,
Та ударим на Косово боєм."
И всё каже, що и як — всё каже.

Так цар пише, в поход закликає
Всіх лицарів и всіх воєводів.
Воєводу Милоша взиває,
Обох ёго побратимів кличе:
Побратима Косовця Ивана,

Digitized by Google

Та славного Топлицю Миляна, —
И дав ім славен Лазар приказ,
Щоб зібрали все хоробре військо
У Крушеві и біля Крушева.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Дальше.

Раз молодий Радюк дуже довго думав про карі очи Масюківни, ходячи в вечері по саду. Другого дня в ранці він попросив у батька коней, ніби навідатись до сусід до пані Високої. Але ёго думка прямувала проз двір пані Високої до Масюкового хутора.

Напившись раненько чаю, Павло Антонович звелів запрягти пару коней в легенький візок и полетів з двору. Ранок був чудовий, ясний, теплий. Тихий вітер с степу прохолоджував повітря и обвівав лице молодого Радюка. Коні весело несли легенький візок битим шляхом, перебігли село и полетіли степом. Радюкови так було легко на серці, так радісно серед зеленого степу, в чистому повітрі, під ясним небом, що він розстебнув одежу, скинув картуз и почав співати пісню.

Край невеличкого сільця появився хутір пані Високої, обсаджений тополями та вербами. Радюк зараз углядів на городі пані Високу, котра стояла меж соняшниками, накривши голову білою хусточкою.

— Не ставай же коло двору Високої, борони тебе Боже! Жени коні, як тільки можна швидче! промовив Радюк до кучера.

Коні зміями підлетіли під тополі. Радюк скинув картуз и кланявся до пані Високої. Висока щось кричала до ёго, аж ві роток манячів з далека, потім почала махати до ёго рукою, далі зняла з голови білу хусточку и почала махати хусточкою. Коні понесли візок проз город, а Висока, побачивши що ії зовсім закривають соняшники,

Digitized by Google

вибрала здорову листату лободу и почала нею махати, показуючи на свою хату. Коні повернули в бік, и високі соняшники та буряни зовсім закрили од Радюкових очей пані Високу. Радюк сміявся и парубок сміявся, поглядаючи на панича.

Коні вбігли в ярочок, ледві примітний серед широкого степу, перебігли через хисткий місточок, складаний с паличчя и накритий землею та дерном. Під місточком дзюрчала маленька річечка с чистою водою. Та річечка текла од Журбанів до Масюкового хутора. Радюк подивився на чисту воду, на одним одну зелену вербу коло самого містка, під котрою товпились овечки. На тім ярочку вже видко було Масюків хутір. Візок покотився понад самою річкою; одно колесо обмочилося в воду и зашелестіло в осоці. Коні нахиляли голови до свіжого струмочка. Кучер смокнув віжками, и коні в одну міть прилетіли до хутора. Радюк встав з воза и пішов навпростець через сад, звеліви парубкови іхати на подвіря.

Старий, густий сад розрісся на ярку трохи не до самої річки. Через гущавину не було видко ні хати, ні загород. Сад ріс собі на волі дико й буйно. Гілля переплуталось меж собою так, що здавалось, ніби груші ростуть на вишнині, а вишні червоніють на яблуні, а яблука висять на бузині.

Радюк перескочив через тин, ледві проліз через кущі бузини й трохи не застряг в густому бузку, де кури крадькома неслися й виводили курчат. Густі вишні скинули з ёго картуз, били ёго тонкими гіллячками по лиці. Він мусів розводити руками гілля и затуляти лице й очи.

В саду якась дівчина співала пісні. Чудовий голос, чудові, поетичні слова пісні так и потягли до себе молодого панича! Радюк почав тихісінько закрадатись, боявся зашелестіти листом, ледві ступав по траві и все пішов туди, з відкіль розливався дівочий голос меж густим листом, неначе голос соловейка. Ёму здалося, що співала якась сільска дівчина, бо голос, мотив, слова — все було щиро сільске. Маючи звичай записувати пісні, Радюк притулився за товстою грушою, витяг книжечку и почав ловити на ноти мелодию.

Записавши мелодию, Радюк побачив, що недалечко од ёго на вишневій гіллячці висіла лубяна коробочка, почепляна за гіллячку ключкою, привязаною до дужки. Через густе зелене листя все просовувалась рука и кидала вишні в коробочку. Рукав був засуканий по лікоть, але ручка була біла, маленька, мало не дитяча. На пальці блищав золотий перстеник. Радюк поклав квижечку в кишеню и по-

Digitized by Google

чав милуватись знечотя тією ручкою. Він виглянув знов и побачив, що на зеленій траві стояла пара маленьких черевичків, з ніжками, и на ніжках біліли панчішки. Черевички все спинались на самих кінчиках, неначе танець танцювали!

Радюк догадався, що то молода Масюківна рвала вишні. Его серце дуже, дуже затріпалося в грудях, жар ударив ёму в щоки. А пишний, звінкий голос лився на ёго через лист так недалечко, що він неначе лицем чув трелі, таки неначе очима бачив той голос, тремкий як тонке срібло, як найтонший кришталь. Він ще раз виглянув з за груші, а через вишневий лист забіліло личко, зачервонів ртик, свіжий, як спіла вишня. Голос на час замовк, бо біла рука вспнула в рот вишню, але знов пісня почалася, гіллячка нагнулася, и Радюк побачив все лице Галине с чорними тонкими бровами, с тонким, як виточеним носиком. Темні великі очи блиснули через лист, як блискавка.

— Ой! ой! ой! крикнула Галя на весь сад, несподівано побачивши якогось панича за грушою. Коробочка з вишнями полетіла на граву. Вишні розсипались, як рій бджіл. Гіллячка порснула в гору. Галя с переляку прожогом побігла через сад и сховалась в гущавині.

„От тобі й на! сполохав пташку в вишневому садочку!“ промовив сам до себе Радюк и почав зберати в коробочку вишні. Спілі вишні злипались китягами, як бджоли в рої кругом матки. Радюк назберав повну коробочку з верхом и пішов через сад до двору.

Виходячи з вишника, Радюк заглядів через молоді вишні и через тин дві кінскі голови и вже хотів крикнути до кучера, що не розпрягав коней. Коли дивиться він, аж кучер повів уже коні до стайні, бричка стояла під коморою в тіни, спустивши дишель, неначе на одпочинок, а Иван Корнієвич Масюк поніс упряж до комори, кинув за двери й запер двери замком.

„Иване Корнієвичу, добрий-день вам! С тим днем поздоровляю, що сёгодня! Але на віщо ви звеліли випрягти коні, ще й упряж замкнули?“

— На те, щоб ви зостались у нас на обід, бо ви народ молодий, непосидящий! гукнув Иван Корнієвич, стукнувши дверима и брязнувши ключами.

Радюк війшов через ворота у двір. Двір був просторний, чистий, зарослий низесеньким зеленим споришом. Чималий але не новий

Digitized by Google

уже дом з ґанком привітно білів проти сонця. Кущі рожі, георгіній зеленіли під самими вікнами, дуже виразно малюючись проти чистих білих стін, як на папері. Висока, небіляна, рублена комора с чотирма колонками с фронту, штучно вирізаними, кидала од себе густу тінь на зелений двір. Повітки, загорода, кошари, клуня — все було добре вшите, добре збудоване. Скрізь було чисто, скрізь був порядок, скрізь було по хазяйский. Навіть вулики в сінцях під коморою були складані за колонками рівно, гладко, як по шнурку.

На зустріч Радюкови йшов Масюк. На ёму був соломяний бриль с широкими крисами и легкий халат. Поли халата ніяк не слухали рук, все одкидались, а с під їх було видко білі, чисті, дуже просторні сорочки.

Ще раз вони поздоровкались серед двору и поцілувались. Замісць того, щоб просити гостя до хати, Масюк повів ёго подивитись на хазяйство. Він любив хліборобство, любив воли, вівці, як любить все те простий Українець. Радюкови дуже хотілось пійти в хату побачитись з Масюківною, одначе він мусів ити слідком за хазяіном и нести с собою коробочку з вишнями.

— Де се ви набрали вишень? Чи не од зайця одняли? спитав Масюк.

„Може й одняв....“ промовив Радюк, „тільки не од зайця“.

Хазяін повів гостя через ворота на тік, показав здорову клуню, так гарно вшиту, неначе обстрижену ножницями, показав засторонки, повні пшениці арнаутки, доброі як золото. Потім вони пішли помеж стіжками, помеж стиртами жита торішнього и сёгорішнього. Возіі возили пшеницю и заклали здоровий стіжок. Масюк не втерпів, вхопив вила и почав подавати снопи на стіжок, ніби показуючи парубкови, потім взяв важку лопату и почав приплискувати боки нового стіжка. Сонце вже добре припікало. З Масюка лився піт, а він усе заглядав на всі боки, та поправляв, та гомонів на робітників. А Радюкови не було все те в думці, хоч він и привик до хазяйства на селі.

— От пшениця вродила! Що вродила, так уродила! гукав Масюк, взявши важкий сніп и поставивши ёго на тік.

Важкі колоски так и нагнулись на всі боки. Масюк взяв колосок, розтер ёго, дмухнув на долоню и показав Радюкови великі зерна, блискучі, як золото. Радюк взяв на віщось зерно в рот и розкусив, потім виплюнув и закусив вишнями.

— А яких я волів маю, коли б ви знали, Павле Антоновичу! В вашого батька таких не ма. Чи повірите, отакелецькі роги!—И Ма-

Digitized by Google

сюк розіпяв руки, піднявши в гору. Він хотів вести гостя до стайні, до возовень, до повіток. Коли се з за стіжка вийшла Масючка, убрана по буденному, в чорному горсеті, в хустці на шиї, завязана шовковою, але не новою хусткою.

— Добрий день вам! Чи живенькі, чи здоровенькі? А ваш панотець, а пані-матка? Чи живі, чи здорові?

„Спасибіг вам, Олександро Остаповно! Як бачите, я аж надто здоровий, та ще й приїхав на село набиратись здоровя!“ промовив Радюк.

— Чи довго, ти старий, будеш водитись отут помеж стіжками? Добре приймаєш гостя! Ій Богу, добре! Не просиш до хати, та в клуню! Прошу покорно до хати! промовила Масючка до Радюка. — А де се ви нарвали вишень, чи не в нашому садку? сказала потім вона, углядівши коробочку з вишнями.

„Нарвав хтось, та не я,“ одказав Радюк усміхаючись. И вони всі пішли через тік до хати.

— А моя Галя прибігла с садка та й каже, що до нас гість приїхав. Я до вікна, та й бачу віз, а гостя не ма та й не ма! Ледві знайшла вас меж стіжками. Мому старому все на думці хазяйство! промовила Масючка до гостя.

Саме на стежці стояв віз. Пара волів, звязаних до купи налигачем, паслася коло воза, та аж сопла, хапаючись и разом соваючи мордами по траві. Здорові роги чумацьких волів аж черкались кінцями. Масюк не втерпів: взявся рукою за полудрабок воза и торгонув з усієї сили, став ногою на міцний обід и поворушив колесо.

— Що за добрящі колеса, Павле Антоновичу! Чи ви бачите? Шпиці як зелізо!

Павло Антонович тільки глянув на шпиці, ради хазяйского слова, и пішов мерщій з Масючкою до хати. „Не дай Боже, як ще хазяін здумає потягти мене ще по возовнях та по коморах!“ подумав він тай побіг скорше слідком за хазяйкою.

Перед хатою, з обох боків ґанку був цвітничок, де панскі квітки перемішувались з зеленим зіллям, любимим сільскими дівчатами. Коло леліі й георгінії стлався зелений барвінок, застеляла грядки рута, мята. Рядом с фіялками и левкоєм ріс любисток, цвіла проста рожа и своіми великими червоними квітками дуже красила горідчик и веселі стіни дома. Молодого хлопця так и тягло у той горідчик, до молодої панни.

Digitized by Google

Через легеньку фірточку вони війшли в цвітничок. Літнє проміння сонця, одбиваючись од білих стін, вже пашіло теплом на квітки, на зілля. Теплий воздух був пропаханий пахощами резеди, мяти, рожі. Кожний кущ георгіні був недавно политий, и вохка земля ще не встигла висохнути в тіни коло коріння. Грядочки були чисто виполоті, кущики квіток були так чепурно прибрані, привязані, що Радюк зразу догадався, чия рука дбала в цвітнику. Гаряче, пахуче повітря злилося для ёго с чудовим голосом за вишнями, с пишними очима, с чорними бровами, котрі він бачив недавно в садочку. Він знехотя повернув од ґанку у цвітник и знехотя глянув на вікна світлиці. В ясному вікні, як на картині, він углядів Галю. Цікава Масюківна назирала гостя з вікна, не вважаючи, що ії було видко всю з надвору так ясно, як вона бачила все с світлиці.

Радюк вглядів ві великі темні очи, ві довгеньке свіже личко, ві тонкі ще дитячі брови и добре намисто на шиі. И ві гарний образ так и впав ёму на серце серед пахучого гарячого повітря, серед ясного блискучого дня, серед зеленого зілля и квіток. Душа ёго аж умліла, аж опяніла. Але Галин образ так швидко счез, як и зъявивсь на склі, и він за хазяінами пішов у світлицю.

Масюків дом був збудований по старинному: с сіней на один бік були двери в пекарню, на другий бік — в світлицю. Треті двери прямо були новійші и показували, що з довгих сіней не дуже давно переробили кімнатку для молодоі дочки.

„Ще раз добрий-день в вашу хату!“ и в друге привитався Радюк до хазяіна й хазяйки. Він озирнувся на всі боки, думав привитатись до дочки, а ві не було в світлиці.

— Сідайте ж у нас, щоб старости сідали, та й будьте в нас гостем! промовив Масюк до Радюченка; — а ти, пані-матко, по старинному звичаю, винесла б нам по чарці. Пора б уже червяка заморити.

— Добре! але вибачайте, будьте ласкаві, бо ще моі паляниці й пироги певне не випеклись! промовила Масючка якось хлопотливо до Радюченка.

Тим часом Радюк все поглядав на двери в кімнату, все ждав, що от-от вилине звідтіль та пташка, котру він сполохав у садочку,— а пташка не вилітала. Натомісць вбігла прожогом наймичка дуже негарно підтикана. Вона держала на долоні здорову паляницю, піднявши ii на руці врівні з головою, але побачила гостя, тиць! тай подалась за двери!

Digitized by Google

Стара Масючка пішла до дверей и взяла паляницю, поклала собі на ліву долоню, простягла руку, а правою почала злегка торкати рубом по лівій руці. Паляниця загула на долоні.

— О, вже випеклись! виберай с печи! промовила вона и хотіла вийти с світлиці.

— Е, пані-матко, Олександро Остаповно! про мене йди, а паляницю зостав нам на закуску.

— Та піду, наріжу на тарілку, чи що, та принесу пирогів! Де се моя Галя? Хоч би паляниці накраяла. Галю! Галю! де се ти ховаєшся? стиха гукнула Масючка, заглядаючи в кімнату.

В кімнаті щось зашелестіло, але Галя не вийшла в світлицю. В кімнаті десь далеченько забрязкали тарілки й ножі, по світлиці пішов чудовий дух од свіжої, пахучої смаком и здоровлям гарячої паляниці, з доброго простого борошна.

— Ой паляниці пахнуть! Давайте мерщій горілки та закуску, бо не видержу! Слава Богу нагулявся на току та по двору! промовив Масюк.—Галю! де се ти? Помагай бо матери, бо час або снідати, а про мене й обідати.

Знов щось за стіною легенько зашелестіло и подибало, як кішечка, через кімнату, але Галя не вийшла.

„Чи не сердиться отсе вона на мене?“ подумав Радюк; „чи не перелякав я часом ії в садку?“

Масючка тим часом сама накрила стіл, винесла горілку, наливки, поставила свіжі гарячі пироги, накраяла паляниці, поставила масло и сіла поруч з гостем. Хазяін налив чарку горілки и подав Радюкови, але тільки що той простяг руку за чаркою, Масюк влив чарку собі в рот. Всі засміялись.

„Вибачайте! забув, що хазяін повинен первий випити до гостя.“

— О, ти вже багато чого видумаєш! сказала Масючка,—але сів отсе снідати, а вбратись не вбрався хоч до гостя.

— Гость наш добрий, вибачить. Коли б тільки не навідалась наша мила сусіда, Лекерка. Отсієї я боюсь! промовив Масюк, натякаючи на пані Високу; отся рознесе по всій губернії, що застала мене в білих штанах та ще й широких.

Неголені кільки днів щоки и підбородок, легкий халат, прості чоботи — все те показувало, що Масюк не ждав у жнива що години гостей. Навіть ёго довгі вже сивуваті вуси були не закручені й не розчесані и якось косо стирчали на обросліх щоках.

Digitized by Google

— Павле Антоновичу! кушайте, будьте ласкаві, пиріжки! Чи вже ж моі пироги та недобрі?

— А може й недобрі! промовив Масюк, кидаючи в рот як раз по пів пирога; тільки, як будеш другий раз пекти пироги, то роби трохи більші — не на панянскі роти, а на козацькі.

„Де вже недобрі!“ обізвався Радюк, поглядаючи на пироги и на масло жовте, чисте, свіже, ту ессенцию с степових квіток. Він попробував іх и забув на час про кохання.

— Викушайте ж наливочки хоч чарочку! припрохувала хазяйка, наливаючи пахучоі наливки, чистоі й смачноі, як вино.

— А! аж губи злипаються! ото смачна! промовив Масюк випивши чарку и прицмокуючи.—Ож випийте, Павле Антоновичу! Будете веселійші. Спасибіг вашому батькови, було як заіде до мене зимою або осіню, ідучу с Полтави, то ні с ким не випеш так у смак як из ним. И прикаже, и приговорить, и засміється, и розважить, и випе до мене, аж любо подивитись. Е! молоді люде вже не такі, я вже бачу, що не такі. От ви мені вже й не до компанії.

Щоб бути до компанії, Радюк випив чарку наливки. Чудовий напиток так вскочив сам у рот. Він трохи повеселішав.

Масюкова світлиця и кімната давно була знакома Радюкови. Не раз и не два він заізджав з батьком до Масюка, сидів и слухав до півночи іх братерску розмову. Ёму давно була знакома трохи европейска и трохи сільска, старинна обстава Масюковоі світлиці и кімнати: ті дві канапи в світлиці покриті гарними килимами, великий образ в шаті у кутку, у котрому висів дорогий вишиваний рушник, скляна шафа коло порога, звідкіль виглядала маслянка, зробляна круторогим бараном, звідкіль колись лякав ёго великий скляний синій ведмідь повний настойки, старий годинник коло груби, з великим циферблятом, на котрому були намальовані ясно преясно рожі, сині й червоні пташки. Але більш усього він любив малим кімнату и памятав, як там було тепло, любо, гарно, спокійно, привітно зимовоі темноі ночи. Було, на дворі гуде вітер, порощить у вікна метелиця, стукав віконницями, гукав десь у загороді недобре причиненими ворітьми, а в кімнаті тихо й тепло; в лежанці горить весело огонь, обливав двери в світлицю червоним світом, бігав хвилями на помості на стінах; на лежанці стоіть самовар, а кругом лежанки сидить Масюк и Масючка и ёго батько, та все балакають, все балакають. Дивлячись через двери в кімнату на жерточку в куточку коло лежанки, де висіли клубки й півмітки, моло-

Digitized by Google

дий Радюк так и пригадав собі, як на білих клубках та якихсь торбинках грав колись червоний світ од груби, як він придивлявся до круглих пасм, до чудних торбинок, грався світом та все слухав та слухав балакання старих, доки не засипляв сидячи на однім місці. Якимсь теплом, якимсь домовим щастям повіяло на ёго с тієї кімнатки, де тепер легесенько, крадькома ходила по хаті Галя и манила ёго своєю ходою.

— Та вийди бо! Чом ти не йдеш до світлиці?! промовляла за стінкою Масючка до Галі стиха, але так, що Радюк чув кожне ві слово.

Знов щось заворушилось за дверима и почало тихісінько шептати. И зараз за тим війшла в світлицю Масючка, а за нею слідком Галя. Вона почервоніла, як рожа, лице аж горіло румянцями. Вона соромилась. Трошечки надуті губки и очи повернуті до дверей показували, що вона трохи сердилась.

(Дальше буде.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

(Конець.)

Головна вина галицьких патріотів обох партий у тому, що вони дали більш важности и уділили більш часу такому для них заграничному а не домовому питанню, як питанне про відносини галицькоі літератури до россійскоі. Минаючи те, що Россия мало дума' для Галиціні, що вона не може гадати про те, щоб піднимати проти себе Австрию и Ґерманію, щоб узяти провінцию, яких у неі и без того не мало, и не може ждати для себе великоі користи од того, що Галичане будуть писати по россійскому, бо Галичане усе одно будуть писати про своі діла и интереси, а Россия має свої діла и интереси: — и самим Галичанам, як би вони не думали про свої відносини до Россіі и россійскоі літератури, усе одно треба самим працювати над народнёю освітою, над наукою про свій край и т. д. Сю працю усе одно Галичанам треба вести своіми силами, у своіх

Digitized by Google

обставинах політичних, соціяльно-культурних, язикових, так, що Галичане, хоть би и не хотіли, а не можуть не розвити своєї, власної літератури. Малоцінность усіх чварів з за питання про відносини галицькоі літератури до россійскоі виясняється, більш усёго тим, що ті самі люде, которі говорять про єдность з Россиєю, — усе таки volens-nolens виробляють свою літературу, и духом и язиком одмінну од россійскоі. Про дух „Слова“, „Нового Свѣта“ и т. п. я уже и не говорю: щирі підписчики сих почтенних журналів, навірно, стали б хреститься, як од диявола, як би їх засадити читати не тільки „Отечеств. Зап.“, „Вѣстн. Евр.“, Добролюбова, Тургенева, Островского и т. д., а хотьби самі богословскі писання Хомякова, або и самі „Московск. Вѣдом.“ (про жидів) и „Голосъ“ (н. пр. недавний фелєтон про нігілізм Соломона и Екклезияста).*) Але возьмемо одну мову хоть би на пр. нового Страхопуда, котрого „главний“ сотрудник вже в 1867 р. виступив яко доказчик тожества літературного язика галицького з россійским и, значиться, мав досить часу вивчитись посліднёму. Мушу признатись, що де-що прочитав я у новому Страхопуді з довольством: видна щирость до руского діла, видно и духа критики, є доля й остроти, але мова „Страхопуда“ навела на мене сум. Не розберу я, яка се мова, — тільки не россійска. Беру Н. 1. и вибераю перші попадающіся одміни од літературнёго россійского язика. Одні одміни вийшли од того, що автор пише по українскому, або почастно по галицькому: якіи (какіе), ся бороти (бороться), заспѣваемъ (запоемъ), сватове (сватья), числишь (считаешь), я къ вамъ витаю (прихожу) и т. д.; другі з того, що автор пише по церковному: днесь (теперь); треті з того, що автор пише по латинскому: коррупціи (порчи), тестаменъ (завѣщаніе); четверті, численнійші, од того, що автор видумує форми, ні якому рускому язику, ні великорускому, ні малорускому не приналежащі: я снилъ (мнѣ снилось), отиграетъ на басѣ (съиграетъ; отиграть по великорускому контраст від „програти“ — гроші —, т. є. назад вернути игрою у карти, або що); отспѣваетъ (пропоетъ); жмется сердце (сжимается; жмети значить щось друге, а не те, що хотів

*) По тому, що діялось и тепер дієть ся у Галицькій и Угорскій Руси, — я берусь пророкувати, що багато з тих, хто тепер з причини буцім то „русскости“ одхрещуется од „козацькоі Украіни“, будуть скоро одхрещуватись и од „Москви“, як нові желізниці, що звязують тепер Галичину з Россиєю, зроблять своє діло, т. є. познакомлять близче між ними обидві землі.

Digitized by Google

сказати автор, н. пр. у переводі Erlkönig: мальчикъ жмется къ отцу, т. є. притуляється до батька); при зарѣ не-бенгальскихъ мракъ (??? Тут раз що зовсім змислу не ма, а у друге, що и такоі форми gen. plur. од слова мракъ у великор. не ма; було б мраковъ, так на лихо мракъ по великор. pluralis не має). Де які помилки у п. Страхопуда виходять з того, що він боіться сказати по малорускому: мені снилось, проспіває, тепер, думаючи, що погано буде, тай махне: я снилъ! и т. д. А воно, як раз виходило, що тут малоруске було теж саме, що й великоруске, а п. Страхопуд зо страху, щоб не заговорити по украінскому, заговорив по ніякому! Уже про наголоси у стихах и говорити нічого: по Страхопуду приходиться читати или́, єсли́, наско́лько, єсть-ли́,

Хо̄ть нѐ | о́дной | мысли | сынъ, (!?)
По́дай | руку, | — честный | воинъ!

Таких стихів, таких наголосів ні одно ухо, ні одно горло ні великоруске ні малоруске не витерпить! Видно, що п. Страхопуд стратив на віки всяке чуттє рускоі речи (котра що до ритму майже одна у великорусів и у малорусів). Ні якоі ні граматики ні словаря по таким писанням, як п. Страхопуда, написати не можна: тогді як по Пушкину и Лермонтову, по Шевченку и пісням украінским та галицьким можна зробити и орґанічні словарі и орґанічні граматики. Я вже не кажу про те, що, стративши усяке почуттє живоі чоловічоі мови, п. Страхопуд пише таки безсмислиці, як лакейства безъ чела (??) и т. д.

Чудне діло! Я знаю чужинців, Англичан и Италіянців, которі почали учитись российскій літературній мові пізнійше п. Стебельского, — а однако знають іі лучше ёго. Я міг би привести российскі стихи одного з таких чужинців, стихи, которі у безмірне число крат вірнійше написані по российскому ніж стихи п. Страхопуда! Чому се так? Тому, що чужі люде брали российску книгу, словар, граматику и вчились формам и словам орґанічного российского язика, висліджуючи ёго закони — іх рідна мова, будучи зовсім далекою од российскоі, не збива' іх—, и вчаться Англичане, Итальянці российскій мові розумно и — виучуються. А галицьких „Россиян", коли читаєш, то бачиш, що діло стоіть так: з молоду забють ёго латиною и німечиною, рідну мову він на половину забув, кругом себе чує польску або німецьку, толкує про Россию, але ні книжок российских не має, ні речи живоі великорусскоі не чує; возьметься писати по российскому: тут ёму лізе слово або форма галицька, польска, цер-

Digitized by Google

ковна, німецька и т. д., а тут ще страх, коли б не сказати по малорускому!... Лихо, та й годі! Треба ще прибавити, що учений Англичанин або Итальянець — чоловік просвіщений новим европейским духом, він и у Россні шука' того-ж нового европейского духа, которим живе и россійска література, як література усіх великих народів; він не переміша' Державина, Карамзина з Тургеневом, як панове Страхопудове, бо и у себе учений Англичанин не перемішає Попа з Теккереєм; — учений Німець, Француз, Англичанин и т. и. коли б захотів прочитати россійске або перевести або написати про Россию, то переведе Лермонтова и Пушкина, українскі пісни (Боденштедт), Тургенева Записки Охотника (Віардо), або Пѣсню о Калашниковѣ (Тецца), або напише про народні пісни и про комедиі Островского (Ральстон), про историю свободних идей у россійскій літературі (Кастеляр) и т. д. А галицько-угорскі Русскі з їх старосвітским духом, з їх мовою можуть хиба розвити якусь власну літературу, котору можно буде назвати австро угро уніятско-бурсакорускою, але, крий Боже, — не россійскою и не великорускою!

Коли тепер добавити до того, що галицькі „Русскіе" volens-nolens а виробляють літературу ні духом, ні мовою не похожу на россійску и після усіх криків про єдность з Россиєю пишуть так як Страхопуд (про „Новий Свѣтъ" я уже и говорити не буду, колись був кусник з єго приведений буквально у „С.Пет. Вѣдом.", — так Россияне вже и не сміялись, а аж сумно стало: Господи, казали, не вже есть живі люде, що так и таке думають!), — як добавити до сёго, що лучші представителі „русскоі" партиі у Галичині, як о. Наумович, пишуть найбільш потрібні у краі популярні книжки доволі чистою малорускою мовою, которій можно забажати хиба поменьше німецьких и латинских слов*): то вже зовсім бачиш всю маловажність усёго спору між літературними партиями у Галичині. Так як люде обох галицьких сторонництв, хоть и не знають добре Россиі, одначе и не діти ж, щоб споритись зовсім з за мани (фантому), якою есть псевдороссійска література в Галичині: то мусять бути глибші причини роздвою обох галицьких партий, причини політичні, социяльно-культурні, а не тілько ріжноріч про відносини галицькоі літератури и ві мови до россійскоі, — и ся послідня ріжноріч му-

*) Додаймо: и чистійших народних форм, бо многих форм, які находяться у популярних дільцях о. Наумовича. не тільки нігде не уживає народ, але й не подибаєш ні в одній (мало-)рускій граматиці. — Ред.

Digitized by Google

сить бути тільки поводом и прикривкою других, глибших причин не-згоди. Не будучи Галичанином, не берусь судити про се. Одначе, так як незгода ведеться під прапорами, на которих написані ріжні формули про відносини галицькоі літератури до россійскоі, то виясненне сих відносин на фактах мусить помогти удаленю тих недорозуміний, двохзмисленностей и qui pro quo, що тепер у великім числі набрались у Галичині, и може помогти, коли не всім, то деяким живим людям з ріжних партий прийти до згоди хоч по деяким питанням.

Отже, як було сказано, що практично не ма великоі ріжниці між правдивими патриотами обох партий, — ми добавимо, що в у словах и ділах декого з обох партий ще такі точки, которі можуть звести іх між собою у згоду. Уже и тепер, не глядючи на незгоду між двома партиями у Галичині, одні роблять на практиці те, що другі хотять у теорії. Партия „русских", говорючи про єдность Галичини з Россиєю, бере через край, як то ми показали; мало того, вона вибера' у Россії те, що Россия сама викидає, єднається у Россії з тим, що шкодить самій Россії; — але партия ся піднима' питанне про діло, которе в одною з орґанічних потріб галицькоі громади, од чого партия „русских" усе таки держиться доволі міцно, не глядючи на ві помилки: бо землі сусідні, рідні по племени, та ще й маючі таку звязку одна з другою, як Україна, особливо правобічня Україна, маюча стілько общих социяльних боків з Галичиною, не можуть не увійти у таку або инчу, але тісну взаємність між собою. Діло тілько у тому, щоб знайти образ и міру взаємности, польготну для обох країв, — а се ж не удасться вашим „русским", которі тілько шкодять ділу, що беруться провадити. Ваші народовці на виворот: у теорії йдуть проти идеі о взаєминах з Россиєю, але на практиці лучше єднаються з нею, ніж „русскіе", бо беруть з Россії немало ві продуктів, а именно продукти живоі Россіи, ві літератури и науки, — бо про другого рода взаємини нам, которих история розділила меж двома політичними союзами, з которих кожний може робити свое діло на користь чоловічества и культури, думати шкода. Именно народня партия в Галичині, починаючи од взаємин Маркіяна Шашкевича (которого треба вважати не тілько батьком новоі літератури у Галичині, але и батьком народнёі партиі), — починаючи од взаємин Шашкевича з малорусами Максимовичем, Бодянским и з україністовавшим великорусом Срезневским, галицька народня партия приняла українску літературу, котора, як ми бачим, має свою почесть и свою важну задачу и у Россії, приняла (через

Digitized by Google

Слово 1862—63 рр., а потім особливо через „Правду“ и почасти через недавню „Основу“) и познакомила Галичину з научними роботами українців Куліша, Костомарова, Максимовича, Котляревского, великорусів Лавровского, Пипина, Прижова, Стасова, Кавелина, Гильфердинга, подала по образку повістей Щедрина, Тургенева, подала кілька витягів з „Журнала Министерства Нар.“, „Вѣстника Европы“, „Отеч. Записокъ“, „С.Петерб. Вѣдомостей“. Так именно „противу-россійска“ партия у Галичині зробила більш для пропаганди літературних и наукових творів и методи поважаної у Россії літератури, ніж та партия, котора говорила про єдность з Россиєю. Не дарма та партия галицька, котора недавно була названа у „Правді“ Рутенцями, так ненавидить українство, що навіть вже говорить, буцім то українофили — „Москалі“, и не дарма Рутенці не діляться з „Русскими“, т. є. з тими, которі так багато говорять про єдность з Россиєю, тільки не можуть ніяк зъєднатись з тим именно у Россії, що є настоящого россійского. Не дурно и з другого боку и ті з Россиян, которі мали звичай познакомитись близько з літературою и партиями у Галичині, висказували більш симпатії до народньої партії, хоть вона часом и несправедливо антипатизувала до Россії, ніж до „старої“ партії, хоть вона стільки говорила про братерство з Россиєю; — так само, як у Великоруси люблять „сепаратиста“ Шевченка, а не можуть читати „общерусса“ Дідицкого.

Чи не свідчить се усе, панове, про те, що справді у идеї о взаєминах Галичини з Россиєю є органічна потреба, — хоть вони Бог зна' як проводяться, так що виходить, що именно між духом громади и літератури у Россії и духом так званих „ворогів Россії“ на Україні и у Галичині є більш зрідства, ніж з духом „братів“ Россії?

Але щоб не здавалось, що ми якось парадоксально перевертаєм у гору ногами усе питанне про літературні відносини між Галичиною и Россиєю, ми мусимо обернутись до позитивного перебору питання: що таке, справді, література россійска, великоруска и малоруска у Россії? — За тим легше можно буде вивести позитивні идеї и про літературні відносини и взаємини між Галичиною и Россиєю. Се ми попробуємо зробити в дальших письмах, як шановна редакция „Правди“ зволить нам уділити у себе місце *)

Українець.

*) З найбільшою охотою, и сердечно просимо вп. автора, щоб зволив нам свої письма прислати як найскорійше. — Ред.

Digitized by Google

Критично-естетичний погляд на декотрі поезиі

Тараса Шевченка.

III. НЕОФІТИ.

(Конець.)

Высказавши важні тоті слова, поет в уступі VIII. пише дальше про празник Неронский; а по-за-як всяких деспотів вельми ненавидів, то в розстроєню душевнім міг и таке написати, що ніколи не може зватись гарним и естетичним. И справді, деякі місця сего уступу разять нас чи мало и дадуть оправдатись хиба лишень тим, що поет, маючи серце широке, від деспотизму могучих людей багато в житю витерпів. Після того писання не міг він отже зі своєю музою сейчас подружитись. Про-те в уступі IX. росказує складом прозаічним, що на третій день празника уже пустили молитись за християн. Трохи вище станув поет, списуючи уступ X. Тутки довідуємось, що мати Алкидова пішла зострічати свого сина, коли его на байдаку по Тибру везли. Мати радіє, а син ві співав у путах псалом Давидів (149). Мати ликує, що Нерон-бог призволив оглядати сина-неофіта; син же, не витаючи матери, співав довгу пісню церковну. Поминувши тоту похибку, що мати Алкидова ходила аж в Атени, Юпитера благати, не добачаємо тутки тої звязлої и ядерної мови, котру повинен був голосити апостол правди. Важнійшими суть відай тільки сесі слова:

Окують царей неситих
В залізні пута,
И іх славних оковами
Ручними обкрутять.

Але-ж ось подолів поет свою горість и трівогу, та й в уступі XI. звістив світови такі гадки, які міг висказати лишень первий поет народний. Тут видимо справді образ пластичний, оживлений віщим духом кобзаря, котрий винагородив нас тепер за всякі похибки, які від острійшої критики у сій поемі можуть бути викриті. Аж тепер являється Алкид богатиром поеми, — аж тепер розкрив Шевченко всю красу епичної поезиі. Тутки бачимо, що він міг би був дійсно статись и епичним поетом, наколи-б тільки якусь дію більш объек-

Digitized by Google

тивно схотів був представити. Тому же, що Шевченко майже всюди зі своїм субъєктивним Я виступав, не зазнав він того висшого просторого світа, який епичному поетови представляється, и про-те викривав лишень світ своєї душі.

Поет представляє матір Алкидову неначе темну скалу, що́ стояла на березі. Вона прирівнується скалі за для того, що дух єї був сильний и не піддавався біді; але тота скала була темною: мати-бо не була єще освічена світлом евангелскої свободи. Вона не слухала клекотливого гомону тих матерей, що́ разом з нею на березі стояли; вона и не ридала, а подала „аллилуйя“ за матірми християнам. От и зближились неофіти: кайдани на них загули мов дзвони, Алкид же виголосив слова правди и свободи. Він взивав неофітів, с. є. Українців, щоб за свого мучителя молились, але-ж перед ёго гординею не поклонились: молитва бо належиться Богови. А опроче нехай мучитель лютує, — нехай вістунів волі побиває!... не зацитькав він уже тих, що голосять правду, силу и волю и не хочуть служити тиранови. Ось уже и внучата зачались, и виростуть вони колись — не в местників але в воінів Христових; — вони то стануть воювати без огня и без ножа, а однако тьми и тисячі поганих побіжать перед тими святими богатирями... И опять покликує Алкид: „Молітесь, братия!“

Порівн.: — Поміж возами
Попи з кропилами пішли,
За ними корогви несли,
Як на великдень над пасками.
„Молітесь, братия, молітесь!“
Так благочинний начина'.
(Гайдам. II, 51, 25—30.)

И сейчас неофіти услухали Алкида и стали молитись...

— Молились,
Молилися перед хрестом
Закуті в пута неофіти,
Молились радосно!...

Порівн.: — Молились,
Молились щиро козаки,
Щиро, як діти.
(Гайдам. II, 53, 1—3.)

Дальше згадує Шевченко вже в третій раз про празник Неронский. В уступі бо XII. описує поет, як перед кесаря гуртом хри-

Digitized by Google

стиян у колиссй загнали. Кров християнска тече мов у різниці, але Рим ликує: и гладиятор и патриций упились кровью и димом. Тутки висказав поет дійсно клясичні слова:

— Руіну слави
Рим пропиває, — тризну править
По Сципіонах.

Такий Рим називає поет старцем мерзеним, щó у своіх гаремах розкошує. Але ик тому огидному старцеви приближилась уже кончина. Из-за моря бо встає святая зоря, звіщаючи нове житте... Всё те написав поет справді гарно, тільки годі затаіти, що поет у свому запалі надмірно унісся жаждою мести, та й Неронови-тиранови страшним словом погрозив. Відтак здається нам, що уступи XII. и XIII. належало разом в один образ злучити, по-за-як в уступі XIII. представляє поет дальшу різню в колиссі, оповідаючи именно, як леопард из ями на арену вискочив и Алкида роздер.

И полилась
Святая кров. По колиссі
Ревучим громом пронеслась
И стихла буря.

Тепер звертається поет до матери Алкидовоі, котра передше Неронови похвальну пісню співала, и питається ві з гірким сарказмом: „Де-ж була, де ти сховалась? Чом на ёго, на кесаря свого святого не кинулась?“ — И відповідає сам поет: „Не кинулась з-за того, що стерегли ёго ликтори, обступивши ёго в три лави!“ Тутки замічаємо тоту похибку, що поет непотрібно з нещасною матірю в розмову вдається, коли каже:

„А ти осталася одна,
Одна-однісінька на дворі....
И що ти зможеш?“

По чім мати Алкидова відповідає:

„Горе, горе!
О горе лютеє мое!
Моя ти доленько! Без ёго
Що я робити му? До кого
Я прихилюся?“ —

И небога зирнула кругом, и о мур старою головою ударилась, и без тями впала під саму браму.

Digitized by Google

В уступі XIV. описує Шевченко, як кесар-гонитель из позорища у вечері в терми сховався. Скінчилась різня в колисеї: люде скаменілого серця дивились радо на кроваве зрілище та порозходились домів, неначе по веселій забаві, и остався лишень колисей — без кесаря и без Римлян. Римляне-люде тішились поглядаючи на страшну різь Неофітів, а колисей-камінь мов-то заплакав одинокий. Подавши нам доси кілька образів огидної розпусти мерзеного старця-Риму, поет сам утомився духом и хотів оживитись віддихом матери-природи. Похваляємо отже сесю замітку Згарского: „З великим искуством иде поет за правилами описової поезиі. На залагодженє зараженого серця читателів розкриває кобзар чарівний образ потішительки матери-природи. До неї звертається, бо ніхто не влегчить так, як вона, велику страсть та й горе.“ (Прав. П. рочник, стор. 261.)

Відтак слідують ось-тиі клясичні слова:

— Мир первозданний
Одпочив на лоні ночи;
Тільки ми, Адаме,
Твоі чада преступниі,
Не одпочиваєм
До самої домовини
У проспанім раі.

Шевченко не міг би нам ліпшої вчинити прислуги, як коли-б сей уступ тими словами був закінчив. Але він хотів відай всё заявити, щб ёму на серцю лежало: про-те метнув и не одно слово, яке, з поглядом на віщого поета, не може зватися чемним и приличним. Тим-то и Згарский замічає (Прав. II, 271): „Не поетичня сеся нагадка про маслак смердячий видається нам неначе охляпка на великім краснім образі цілої поеми.“

Відтак в останнім уступі представляє поет в оповіданю историчнім, як нещасна мати Алкидова по втраті єдиного сина силою ночи оживилась, — як вона сумуючи и проклинаючи Нерона коло воріт колисея ходила. И отворились ворота, а сіроокі Скити вивезли из різниці тіла святих, та повезли іх на Тибр, щоб для царского стола сими тілами рибу годувати. Мати Алкидова поступала мовчки за возами, и бачила, як Скити трупи в воду поскидали. И дивилась нещасна, як круги широкі над єі сином розстелювались. И заридала страшно, тяжко, и помолилась первий раз християнскому богу. И спас іі син Марні, а вона рознесла всюди слово правди.

Хоча конець поеми має велику поетичну вартість, то однако гадаємо, що Шевченко розминувся тутки з тою цілю, яку був собі

Digitized by Google

поставив при заложеню епичної основи. Алкид, син Украіни, загибає з волі мучителя, а остається лиш мати-Украіна, котра аж по смерти сина переймилась словом правди и свободи. Майже в цілій поемі просувається вона мов тінь слідом за своїм сином: вона поганка не відступає від християнина. Мати-Украіна не розлучається ні на хвилину від свого сина; але Украінець пізнав уже волю и свободу, а мати пізнає правду аж тогді, коли сина нестало проміж живими. Поминувши се противорічие, питаємося еще, чому в нашій поемі репрезентант волі загибає? Лучше було-б, наколи-б Алкид пережив мучителя и живим приміром світу висказав, що проста правда сильнійша могущої брехні. Вправді каже поет в устуші XI., що виростуть колись внучата яко христові воіни святиі, однако годі затаіти прикрого чувства, яке при кінци поеми в душі читателя за-для-того родиться, що богатир поеми так сумно загибає. Признаємо, що Шевченко, обравши собі историю християнских неофітів основою своєі поеми, мусів бути консеквентним, и що ёго Алкид мусів бути замученим від Нерона, але-ж політична сеся поема домагалась таки иншої розвязки, и про-те треба було оглянутись за якою иншою дією историчною. Автор бо хотів безперечно ось-ту гадку представити: Украіна спізнала вже правду и боронила кріпко своі природні права, хоч ii и люто мучили могущі гонителі. Але що-ж робить Шевченко? Ось придержуючись историчного розказу про християнских неофітів, замотався він в наконечнім переведеню аллеґориі, и утворив собі дивний світ, бо представив Украіну без Украінців.

В загалі могли-б ми такий суд про Неофітів видати. Неофітів Шевченка назвали-б ми радше політичною аллеґориєю, аніж поемою. Ціла так звана поема становить неначе панораму, щó складається из 15 образків. Деякі образки суть дійсно гарні и викінчені, але більша часть тільки нашкицована в зарисах грубших. Поміж сими образками, щó домагаються пильного викінченя, находяться и такі, котрі не зовсім естетично суть списані. Про-те се вражінє, якого дізнаємо при погляді на тоту панораму, не може зватись зовсім вдоволяющим. Шевченкови належало писати народну поему в Украіні, а не в Новопетровскім укріпленю, — годі бо співати для свого народу в тюрмі далеко від родини. Наконець замічаємо, що Шевченко и на волі не міг би статись великим епиком: в ёго бо огненній душі не могла розвинутись супокійна рефлексия, щó объективно на світ споглядає. Але-ж „признати належить, що по-при невиробленність поеми самим надібнійшим єі одличиєм єсть єі словесна ядренність и велике богацтво коротко висказаних глубоких

Digitized by Google

мислей.“ (Згарский, Прав. II, 270). Викривши усю мерзенність деспотизму, заохочував поет земляків, щоб молились тільки правді на землі. Неофіти Шевченкові будуть отже доти найдорожшим заповітом великого поета, поки для України не завитає воля!

Ожелян Огоновский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

ЮЛІЯН ЛАВРОВСКИЙ,

віцемаршалок сойму краєвого и пр. и пр.
упокоївся дня 23. Цвітня (5. Мая) о 4. годині по полудни.
Вічная єму память!

Не ма майже ні одного чоловіка між всіма політичними и народними сторонництвами у Галичині, ні між Русинами и Русскими, ані навіть між Поляками так централістами як федералістами, котрого смерть в теперішній хвили таке зробила б вражінє, як смерть бл. п. віцемаршалка Галицкого сойму, Юліяна Лавровского. Кождий и найбільше впливовий чоловік кождої партиї дав би ся не тяжко заступити другим, — на місце Лавровского в теперішних обставинах не ма кому станути.

Велику вагу смерти того мужа узнають всі польскі ґазети краєві, узнають и Віденьскі ґазети централістичні, котрі, від коли недуг покійного небезпечний взяв оборот, майже що дня, як Neue Freie Presse, поміщали телєґрами о стані єго здоровля. — Ми однако нині лишаємо другим оцінити діяльність єго и важність для цілого краю: ми перед всім о Лавровскім яко Русині и о діяльности єго для Русинів маємо поговорити.

Вправді не пора єще тепер, щоби видати о нім зовсім основний и рішущий суд: покійному дісталась тая трагічна доля, що в половині, може навіть в меншій половині дороги, мусів опустити поле своєї діяльности, не довівши діла до кінця, не дочекавши овочів своєї праці, не мігши єще доказати, о скілько путь, котрий він обібрав, був добрий або злий. Єсли однако чий суд, вже в теперішній хвили, може бути безсторонний: то наш, котрі не єсмо заангажовані ані

Digitized by Google

в єго політиці ані в політиці єго противників, — наш, котрі, годячися в загалі з єго цілею: здобути цутем федералізма Русинам права їх в Галичині, однако дуже часто противні були способам, яких він до того уживав.

Що покійник був щирим, ревним Русином, тее заперечають єму крім несвідущих, обаламучених людей, хиба ті, котрі, самі Русинами переставши бути, не могли єму ніколи простити, що не пішов за ними ломити голову по бездорожах россійщини. Ніколи, ані публично ані приватно, не відрікався своєї народности, но завсігди и всюди заявляв и боронив єї, хоч часами виступав враз и в обороні народности польскої насупротив Німців, думаючи, що таким ділом побудить Поляків, аби и вони добиваюся Русинами прав руских не були противні.

Вже те, що покійник єще перед 1848 р. оженившись з Польскою-обивателькою, в тогдішнім часі не стратив почутя своєї народности, доказує сили того почутя, котроі сили навіть „найтвердші між твердими," Богдан Дідицкий и Иван Наумович, тогді не мали, хотя свобідні були від подібних впливів, які заходили у покійника.

Будучи ліберального духа и надіючись, що польска шляхта перейде на руский обряд и до рускої народности (справді удавалися деякі из значнійшої польскої шляхти в тім ділі до нашої духовної власти, але там відповіли ім, що „Русинам шлєхти не треба!"), приступив покійник в 1848 р. до так званого „Рускаго Собору"; коли однако видівся обманеним в своїх надіях, приступив до завязуючоіся що ино тогді „Матиці", и на перших загальних зборах тоі-ж був вибраний предсідателем виділу правничого, почім яко такий и яко член комісиі, установленої міністерством для перекладу законів обивательских, переложив кодекс цивільний на руский язик. „Честь и подяка", каже Я. Головацкий в своім очерку основаня рускої Матиці, „від рода руского сему мужу!"

Ширшу діяльність зачав розвивати покійний в р. 1861, коли, по зломаню реакціі, у другий раз и в цілій державі и між Русинами галицкими закипіло свіжим, повним житєм. Народ руский, оціняючи єго великі заслуги и здібности, вибрав єго у Самборі (де був прокуратором державним) своїм послом-заступником на сойм краєвий. Хотя властивими проводирями між рускими послами були тогді Литвинович и Куземский, він однако для своїх основних знаний юридичних и инших, задля свого парляментарного такту був, мож сказати, головною їх підпорою. Тож коли ходило о вибір члена до ви-

Digitized by Google

ділу краєвого з куриі сільскоі, в котрій одній Русини могли свого кандидата пересадити, вибрано тим членом бл. п. Лавровского.

Тиі часи були відай найщасливші в житю покійника. Поважаний від Поляків, хотя виділи в нім свого противника, протеґований рядом, високо славлений всіма Русинами, горячо люблений и почитаний цілою рускою молодіжю, котра до нёго як до батька горнулась, розвивав невтомну и енерґічну діяльність. Нині истнуванє руских Бесід, руского театру видається — одним чимсь маловажним, другим — чимсь цілком природним. Але хто тогдішні обставини знає, той зможе осудити, кілько то надзвичайноі праці треба було наложити, кілько то величезних перепон треба було перебороти, щоби поставити діло, котре тогді здавалось навіть майже неможливим. И хто тогдішні обставини знає, той зможе також оцінити, кілько то ті два заведеня причинились до піднесеня народного духа, як вони сильно зъелектризували цілий руский народ, з яким невисказаним ентузиязмом принято отворенє руского театру у Львові. Згадайте рускі священики, а навіть и селяне, як ви о кільканацять, о кількадесять миль іхали до Львова, щоб побачити руский народний театр! Як ви славилися тим театром, як чуствовали себе возвишеними, піднесеними насупротив людей других народностей! Справді, най як хто на пізнійшу діяльність Лавровского задивлюється: заложенєм рускоі Бесіди и руского театру розбудив він дух народний, патріотизм руский так сильно, що для тих заслуг имя єго в серці кождого щирого Русина записане бути повинно.

Між Русинами була тогді єще згода. Вправді заходили немалі ріжниці в питанню про народний язик у рускій літературі: однако в політиці и на вні заховувалась зовсім солідарність. Покійний вспирав розбуджуючуся тогді на ново народну літературу; тільки-ж не вмів чи не міг дібрати собі товаришів, у купі з котрими піддержуючи и розвиваючи сей народний напрямок мав би надію, дати єму рішущу перевагу. Він одвернувся проте від тогдішних народовців и тримався від них на боці, чим у многих стратив на симпатиі и довірию.

Між тим часи шмерлінґовскі минули, настала Белькредщина. Прийшла итальско-пруска війна, а в ній Садова. Редакция „Слова“, котра передше, то з страху перед народовцями, то з боязни перед рядом, крилася з своіми панрусскими тенденциями, набравши тепер відваги и оживлена ложними надіями, скинула маску и висказала отверто: Ми до сёго часу дурили світ и себе, ми лгали, заявляючись

Digitized by Google

15-мілiонним (мало-)руским народом. Окремішнёго народа (мало-) рускаго не ма, є тільки один русский (российский) народ!“...

Покійник, идучи тогді єще у купі з Святоюрцями, представляв ім, що такий маніфест „Слова“ не можна лишити без відповіди, що він компромітує Русинів перед світом и рядом; — але Святоюрці уклонилися від того під тим нужденним позором, що на такі голоси газетярскі ані світ ані ряд не зважав! Тогді сам покійний написав статтю до Віденьского „Вістника“, у котрій запротестував против артикула „Слова“.

И знов минула Белькредщина, минуло переходове міністерство Байста, настало Bürgerministerium. Вже за Белькредого дістала Галицка Русь namiestnika rodzka гр. Голуховского, а Bürgerministerium, до котрого повна надій, помимо недавного маніфеста, витягала руки, обдарило ві ще польским язиком в школах и урядах!...

Покійник безперечно вже давно мусів узнати, що політика, якої Русини держаться, не веде до ціли, що з Відня, від Німців-централістів, не дістануть вони нічого, а від Поляків могли би хоч часть своіх прав осягнути. Не виступав однако з сею гадкою, чекаючи догідної пори. Такою порою здавалась єму тая, коли міністерство Гаснера в р. 1869 предложило Галицкому соймови, щоби тойже на підставі принятої райхсратом устави рішив, що ніхто не може бути обовязаним учитися а відтак и знати два краєві язики. И дійсно тее для руского язика пагубне предложенє міністерства позискало руских послів для пляну Лавровского, и 23. Жовтня 1869 поставив він в порозуміню з другими послами рускими в Галицкім соймі свій звісний угодовий внесок.

Не була то властиве зла гадка трібувати узисканя хоч части своіх прав через погодженєся з Поляками: але ціла акция в тій справі не була ані так зачата, ані так ведена, щоб могла щасливо удатися и як того честь Русинів вимогала. Правда, що в більшій части винні тому не Лавровский, але другі рускі посли, на котрих покійний в розпочинаню своєі акциі мусів оглядатись а котрі в дальшій акциі, зовсім без достаточної причини, єго відступили. Якби були и дальше єго вспирали, була би нині, без уйми чести рускоі, або вже згода станула, або був би відтак Лавровский и дальше на переді руских послів вів борбу з Поляками.

Але Святоюрці вже давно чекали лиш способности, щоби позбутися проводирства Лавровского. Якже ж бо міг ряд именувати, на місце Литвиновича, віцемаршалком єго, а не котрого з них? Як мо-

Digitized by Google

гла „глава Руси не бути од св. Юра?“ А притім покійний за надто числив на людский розум, а за мало на людскі пристрасти. Святоюрці и Русскіе опустили єго, а він мусів або на якийсь час зовсім відсунутися від політики, або шукати нових союзників.

Він звернувся назад до народної партиї, котра між тим, без всякої и без єго помочи, и мимо безъустанних нападів Русских, котрі вже зірвали и солідарність на ві, розжилась була новим житєм, заложила товариство „Просвіта“, маюче велику вагу для цілого народу. Але враз мусів дбати и о забезпеченє собі становища у Поляків, без чого ширша політична діяльність здавалась єму неможливою: — и від того походить єго похитне, непевне поступованє, коли вправді, розуміється, завсігди дбав щиро о добро Русинів, але з потреби нераз за надто и о много за надто наклонявся до Поляків. В загалі покійник був надзвичайно розважний, оглядний, але не зовсім енергічний чоловік. Орґанізатором добрим не був: вже коли більша часть руских послів в соймі відступила єго, лишилось іх ще 8 при нім, але и тих не вмів удержати при собі. Так само народня партия, від коли другий раз — тепер вже цілком рішущо — до неї приступив, морально не через нёго а по части мимо нёго скріпилася. Велику заслугу однако и в тім часі має, що виєднанєм фондів у міністерства и у сойма Галицкого уможливив видавництво майже всіх руских учебників ґімназияльних, що єсть дуже великої ваги для розвою рускаго слова и рускої просвіти у нашому краю.

Дальшу діяльність єго на тепер минаємо. Ми вже давнійше (у минувшім рочнику „Правди“) згадували о ній, и прийдеться нам нераз єще свої гадки в тім згляді висказати. Тепер же, коли свіжа могила покриває єго мощі, належить нам в непамять пустити всі єго похибки, котрі, як чоловік, мати мусів а котрі від части походять з того, що взявся за діло, надто трудне до переведеня; нині памятаймо и згадуймо лише світлі сторони єго діяльности, котрих и справді знайдемо стілько, що ставлять єго в ряду мужів, найбільше заслужених для рускаго народа. Не множество и великість хиб, але множество и величина чеснот становлять вартість чоловіка: — а хотя між теперішними значнійшими Русинами всіх партий єсть не один, свобідний од похиб, які ми мусіли признати покійнику, то не ма ні одного, котрий би — навіть и в приближеню — стілько заслуг для рускої справи положив, скілько він. Колись, як розжарені пристрасти успокояться, тогді и всі чеснійші противники єго згодяться на наш суд и добрим словом, щирим жалем поминати муть того незвичайного мужа.

Digitized by Google

III. и IV. збори Рускоі Ради.

На трикратний зазив виділа зъіхалися дня 17. (29.) Цвітня с. р. члени Рускоі Ради и згромадилися в великій сали Народного Дома. Коли на перших загальних зборах явилося було 200 кількадесять, на других звиш 300 членів, то тепер секретар товариства начислив іх тілько 170 (т. є. 6 до 7 из світскоі интеліґенціі, около 50 священиків, прочі селяне); а по-за-як по статутам найменше третини всіх членів, котрих тепер має бути 800, до комплета потрібно: то збор до голосованя и приймання рішений оказався некомпетентним.

По промові председателя О. Павликова, в котрій той-же, перейшовши коротко найновійшу політичну историю Австриі, заявив свою радість з введеня безпосередних виборів и завізвав до сильноі участи в них, наступило відспіване „Многая літа“ а відтак справоздане касіера д-ра Крижановского о стані маєтку товариства. Показалося, що товариство мало в році 1871 доходів 650 зр., а в 1872 р. вже лише 102 зр.

Дальше відчитав секретар др. Добрянский справоздане з діяльности (властиве недіяльности) виділа від остатних загальних зборів, а п. Кулачковский справоздане о безпосередних виборах. Яко головні гадки виділа висказав, що Руска Рада не може ніяк и ніколи йти разом з федералістами, а хотя ii немило ударило именованє Земялковского міністром, то однако вона уважає се яко поодинокий факт и не відказує єще свого довірия міністерству и централістам.

Найважнійша справа, котра трактовалася на ранішних зборах Рускоі Ради, був внесок о. Лукашевича о згоді обох партий руских в Галичині. Лишаючи собі на пізнійше поговорити більше о тій справі, скажемо тепер стілько, що в тій самій Рускій Раді, котра перед роком кинула анатему на „мягких“, витворюється и витворилась вже партия, котра хоче довести до згоди з анатемізованими. Особливе стараються о се оо. Заклінський, Лукашевич и Ил. Стеткевич, всі три належащі до самих найзнаменитших членів Рускоі Ради. Именно о. Лукашевич, виступаючи в обороні Качали, о політиці котрого один из членів неприхильно виразився, поставив внесок, щоб виділ Ради Рускоі старався обі рускі партиі з собою погодити и до спільноі діяльности позискати. До голосованя над тим внеском, розуміється, не могло прийти про недостаток комплета; а о. Лукашевичу одвітив крил. Кулчицкий, що він противиться тому з засади, бо він не знав

Digitized by Google

партий(!!) а знае лише Русинів, котрих всіх Руска Рада з отвертими раменами завсігди прийме.(?!!)

Відтак референовав п. Геровский о мітингах, котрих однако не радить уживати до агітациі за кандидатурою якого посла, а котрих уряджуване не має бути нікому вільне, як лиш за позволенем виділа Ради Рускоі, котрому виділови належиться на те виключний монополь. (!!)

Дальше виголосив „извѣстный холодный проповѣдникъ отъ св. Юра„ як его „Слово“ давнійше називало, крил. Кулчицкий бесіду про святковане 25-літних роковин знесеня панщини. Замісць промовити до селян популярно, народним, зрозумілим язиком, „отличный вѣтія“ заговорив жаргоном „Слова“, так непонятним для народа и так незносним для кождого тоншого слуху. Не дивниця проте, що бесіда тая не могла зробити такого вражіня на присутних селянах, яке повинна б була по свому предмету.

На конець крил. Шведицкий відчитав справозданє о стані народних шкіл в східній Галичині и вносив, щоби жадати рускаго викладового язика в школах.

На тім засіданє ранішне закінчилося. Дискусиі було мало, а тая, що була, свідчить о дивнім понятю многих сільских священиків, идентифікуючих виділ Рускоі Ради з консисториею! Справді при таких понятях не дивниця, що внески виділу не находять и найменшоі опозициі, а тільки завсігди „всеобщое одобреніе!“

Щоби загальні збори рускоі Ради не скінчилися на нічім, удався виділ до ц. к. дирекциі поліціі, щоб на підставі одного §. статутів, після котрого в случаю неявленяся $^1/_3$ членів виділ може скликати опісля надзвичайні збори, до котрих вже $^1/_3$ не потрібно, узискати позволенє еще тогож самого дня по полудни такі нові надзвичайні збори скликати. И дійсно поліция ніяких перепон не ставила, а відтак о 4-тій год. по полудни наступили **IV. надзвичайні збори Рускоі Ради**.

Найперше принято всі внески виділу, котрі рано були відчитані. Відтак наступили внески поодиноких членів. О. Лукашевич вніс, щоб Рада Руска постаралась узискати у консисторіі заборонене о. Лепкому учити гр. к. релігіі в польскім язиці. Против того внеску выступили однако оо. Шведицкий и Павликів, котрі, яко члени консисторіі, пояснили, що консистория старалася о руский язик викладо-

Digitized by Google

вий, але не далося нічого зробити! Однако як консисторія старалася и чому не далося нічого зробити, зовсім не пояснили, а преці-ж се було б діло дуже цікаве! (Впрочім гл. „Новинки“ в нинішнім н-рі „Правди“.)

Відтак принято внесок одного члена, щоби рускі посли в соймі и в Раді Державній старалися о видалене польского язика з народних шкіл в всхідній Галичині и о заступлене его языком німецьким. Що усунене польского язика из народних шкіл для просвіти рускаго народа було би дуже хосенним, се ясно; але який зиск буде для народа, если в сільских школах діти его навчаться по німецьки читати (бо більше навчитися годі, отже тут не могуть заходити ні культурні ні практичні потреби!), сёго крім Ради Рускоі ніхто в світі не добачить. Рішене Ради Рускоі есть такою беззмислицею, що чоловік з здоровим розумом ледве може ему дати віру. Жадати ж, щоб в сільских народних школах лише р у с к и й язик був уживаний до науки, на се здобутись не мала Р у с к а Рада відваги!

Однако короною всёго, що діялося на сих зборах в Рускій Раді, була бесіда адвоката з Ярославля д-ра Т. М о х н а ц к о г о. Сей панок, до недавна еще горячий патріот польский и, як увіряють, член тайного rządu narodowego для Галичини в часі повстаня з 1863 р., не мігши між Полякамп добитися хочби вибору на посла, трібув сёго тепер за помочею Русских. Высказавши свої „м н е м а н я“ о безпосередних виборах, говорив дальше в такий ось спосіб: Русини могуть лише уповати головно на священиків и на простий нарід, интеліґенціі світскоі не мають. Був вправді між нею один чоловік, котрий, если б не був грав ролі Русина, був би нині малим, дуже маленьким чоловічком, так що ніхто б и не знав за нёго. А так він став великий, дуже великий, зробив маєток банком, має значіне и у Львові в соймі и навіть в Відни, де и сам цісар з ним розмовляв. Але до того дійшов через здраду: він здрадив руску справу, спродав Русинів Полякам. „Не хочу“, казав бесідник, „вимовляти его имена: ви всі его знаєте, бо палець Божий его вже тепер назначив, и рука Божа тяжко еще на нім спочине, кажу вам: тяжко спочине на нім и его родині!“...

Роскажується в байці, що на умераючім льві кінь не хотів мститись, але осел копнув его ногою. Пан Мохнацкий, котрий не мав на стільки вже не тонкого, делікатного, але чоловічого чутя, що відозвався в подібний спосіб о чоловіці, що и сам и жона его лежали тогді на смертній постели, п. Мохнацкий, котрий, побудженый

Digitized by Google

простою завистю до того чоловіка, котрого значіня про мізерность своіх здібностей и цілої своєї особи ніколи не буде міг осягнути, не мав пошанованя навіть перед тінями смерти, — пан Мохнацкий ствердив на ново правду того реченя, що ніщо в світі не рівнається тій ненависти, яку чуствує глупота до розуму.

Але щож Рада Руска на тее? Що наші пастирі народа, проповідники слова Божого, любви ближнёго? що о. Павліков, пастир між пастирями? О. Павліков, голова Рускоі Ради, не виступив против тому, не відобрав бесідникови голосу, не завізвав его навіть до порядку, але притакував его словам, покивуючи в свій спосіб поважно головою, а тим осмілив декотрих членів до того, що бесідникови дали браво!! Як вам, отче Павліков, було тогді, коли за один тиждень ви стали над могилою того мужа, котрого ви в останних его хвилях в так огидний спосіб позвалляли збезчестити? Як ви научуєте повірену вам паству любити ворогів своіх, коли ви свому політичному противникови на смертній постели таку зневагу зробили?

Але не конець на тім: пан Мохнацкий говорить дальше, говорить и ставить внесок, щоби міністрови Земялковскому, яко чоловікови вийшовшому з народу, чоловікови ліберальному, а при тім и розумному, Руска Рада ухвалила адрес довірия! Ми не хотіли вірити своім ушам! Лавровский зрадник, а Земялковский муж довірия! Нам на хвилю здавалось, що ми не в Народнім домі, на зборах Рускоі Ради, а що ми у шпитали Піярів, між божевільними! Бесідник так красно, з таким жаром промовляв за своім внеском, що вже многі члени зачали до нёго нахилятися, и если б лиш один ще член, особливе хто з достойників від св. Юра, був також з таким жаром за ним промовив, був би чоловік, неґуючий Русь, від товариства, уважаючогося репрезентантом тоі Руси, одержав адрес довірия! На нещасте виступило кількох бесідників против того внеска, и п. Мохнацкому не удалася его місія; сарака за богато хотів за одним разом: и селян позискати и священикам підлизатись, и ряд (Земялковского з Ґолуховским) для своєї кандидатури на посла мати за собою!!

Так радили и поступали отці и проводирі руского народа у Галичині в р. Б. 1873 во вічную, незабутную собі славу!

(З ґалєрії в сали Народного Дома.)

Digitized by Google

НОВИНКИ.

— **Дня** 10. (22.) Мая о $^1/_2$4 годині по полудни відбудуться в комнатах Рускої Бесіди у Народнім Домі **загальні збори товариства „Просвіта“**, на котрі виділ сего товариства всіх вп. членів запрошує.

Від виділу товариства „Просвіта.“

— **Смерть и похорони бл. п. Лавровских.** Недуг сов. Лавровского, закінчившийся передвчасною смертию, зачався 11. (лат.) Цвітня, в пятницю перед лат. великоднем. З разу запав покійник на запаленіе легких, котре однако не здавалося небезпечним; но відтак виробилася ще сильна болячка за ухом, котра грозила затроеннем крови и проте була лікарями оперована. Однако операция була дарма, и смерть, помимо короткого позірного поліпшеня в остатних днях, сталась неминучою. Жона покійника, котра вже в зимі перебула небезпечну хоробу, з гризоти и втомленя в часі недуга мужа занепала у другий раз смертельно, а коли до того-ж на три дні перед его смертию прийшов священик з пресв. тайнами, голос дзвінка так сильне зробив на ній враженіе, що омлівала раз по разу и на другий день, с. в. в неділю о 6. годині рано. скінчила жизнь Смерть ей укривано перед покійником, котрому власне тогді здавалось бути лучше; однако ей надія не довго манила, бо на другий день, в понеділок 23. Цвітня (5. Мая) о годині 4-тій по полудни, и він Богу оддав духа Осталося 6 дітей сиріт, 5 донёк и 1 син. З донёк найстарша віддана за адвоката в Стрию д-ра Бачинского, друга за д-ра прав Яминского, три прочі суть еще молодші віком, від 16 до 12 літ; син є окінченим правником.

Подруже хоронено разом, в вівторок о 4-тій годині по полудни. Натовп народа до оглядання мощей покійника був так великий, що для захованя порядку треба було перед домом поставити страж безпеченства. В сам час похорону, и вже майже годину наперед, ціла улиця краківска, а відтак и більша половина ринку, дальше улиця Галицка, плян Галицкий и плян Бернардинекий битком були заповнені народом. По відчитаню молитв похоронних над останками бл. п. жони віцемаршалка (котра була лат. обряду) інфулатом Моссінгом и иншими каноніками латинскими, відправили панахиду над мощами покійника, в супроводі других священників, Его Впреосв. митрополит и Его Преосв. епископ Перемиский, котрий, увідомлений телеграмом, нарочно на тую ціль приіхав. Домовини покійних несли одну по при другій від дому аж до самого гробу руські академики в жалібних чорних строях з багровими шарфами на раменах, и урядники виділу краевого и банку рустикального в таких-же строях з чорними кокардами. Перед трумнами йшли діди з дому убогих, брацтво церковне и костельне з світлом и хоругвами, семінария латинска в білих комжах, семінария руска, молодіж руска шкільна, латинска капітула з впр. інфулатом Моссінгом, руські крилошане, о. Навликов яко парох и деякі инші священики з преосв. еписк. Ступніцким (Его Вис.-преосв. митрополит, будучи недужим, відпровадив мощі лиш через улицю краківску и ринок до лат. катедри), відтак два швайцарі (з виділу краевого и з аппеляцкі) з булавами, урядники судові и иншіх ц. к. урядів, урядники виділу краевого, банку

Digitized by Google

рустикального, члени руских товариств (Просвіти и и.); перед домовиною бл. п. Лавровского несено на багрових подушках два его ордени, цісарский Леопольда и папежский Григория. За трумнами поступали: родина покійних, посли соймові: о. Качала, кн. Адам Сапіега з княгинею (кн. маршалок виїхав був до Кракова), гр. Бадені, Семіньский, Кржечунович, Смолька, Савчиньский, Черкаский, Збишевский и и, а наконець до 20.000 людей всякого стану. Через цілий час походу, крім читаня евангелий, співали прекрасно два хори рускі, один семінаристів, а другий учеників академічної гімназиі під проводом проф. Вахнянина.

На Личаківскім кладовищи зложено обі домовини в один гріб. Зачалися знов молитви, наперед латинскі а відтак рускі. В часі тих-же старенька мати пок. Лавровскої омліла и мусіли вивести ві з поміж натовпу. По скінченій відправі мали над гробом сказати прощальне слово о. Качала и проф. Вахнянин, але годі було, коли и діти покійних зачали омлівати, а именно одна з донёк мов нежива впала на землю и не мож було ві отямити, аж віднесено ві до повоза и завезено у місто до аптики, де прийшла до памяти. Цілий похорон, тревавший майже до 7-ої години в вечер, на всіх присутних, хто ино мав трохи чоловічого чутя, як найсильнійше зробив вражіне. Справедливо признае навіть Dz. P., що похорону, котрий би таке зробив вражіне, не памятають у Львові.

— **Похорон бл. п. Юліяна Лавровского и „Русскіе.“** Коли всі щирі Русини, многі мимо всяких політичних ріжниць, брали участь в остатній прислузі для бл. п. Юліяна Лавровского, наші „настоящіе Русскіе“ и по за гробом еще не перестали заявлятн своі ненависти до нёго. „Слово“, оцінюючи его діяльність, позберало з усіх часописей, що лиш могло некористного знайти о покійнику; а від себе еще додало, що покійник через банк рустикальний дуже шкодив нашому сільскому народови, споводовуючи примусову продажу ґрунтів. Ми приганем колись „Слову“ тее его виречене, як ново закладаючийся рустикальний банк буде селянскі ґрунта ліцитовати. А тим часом відсилаємо „Слово“ до статейки о. Наумовича в „Рускій Раді“. (Гляди „Правду“ нр. V, стор. 206.) — Члени „Академическаго Кружка“ з разу заявляли, що враз з иншими Русинами-академиками возьмуть участь в похороні; но на кілька годин перед похороном приходить противна коменда від его покровителів — и Кружок паслушает.... Впрочім нехай там! але один из членів его, явившись на похороні, посунув свою арроґантну заіліеть до того степеня, що, идучи досить близько трумни, коли всі люде, навіть дальше поступаючі, позділмали шапки з голов, він тільки сам йшов з головою накритою, и аж один из знакомих покійника, хотя еврейскоі віри, зробив панича уважним, що коли всі повідкривали голови, то випадае и ему тее зробити або дальше усунутися, почім наш рицар знявши капелюх як непишний забрався и сховавсь глубше між людей.

— **Дня 3. (15.) Мая, яко в 25-ті роковини знесеня панщини, відбудеться в комнатах Рускоі Бесіди у Львові музикально-декляматорский вечер, на котрий члени Рускоі Бесіди з родинами запрошуються.**

— **Бібліоґрафічні вісти.** Коштом и заходом товариства „Просвіта“ що ино вийшла в 25-літні роковини знесеня панщини книжка для народу, написана Юр. Федьковичем, п. з. „Фармазони або: як то трийцять

Digitized by Google

Срібнарівских господарів записалися чортови, и як они через сім літ, сім місяців и сім неділь забогатіли.“ Набути еі можна в канцелярії „Просвіти.“ Накладом того-ж товариства друкується Практична наука о навозі або гною, написана И. Бічаєм, учителем в учительскій и духовній семінариях у Львові и пр. — Из книжок шкільних гімназияльних, видаваних Просвітою. Читанка німецка д-ра Яноти, для руских учеників приспособлена о. А. Шанковским. вже в більшій части готова; друкуються еще також Географія для низших кляс гімназияльних. після Беллінґера уложена Н. Вахнянином, и Геометрия для 1. и 2. кляси гімназ., після Мочніка уложена О. Дейніцким.

— **Справи шкільні**. Рада Шкільна Краєва розписує конкурс на слідуючі посади учителів гімназияльних в східній Галичині з речинцем до остатнёго Мая: 1) в Дрогобичі на три посади учителів клясичної філології и одну географіи и исторіі; 2) в Коломиі на одну посаду математики и фізики; 3) у Львові в акад. гімназії на одну посаду клясичної філології, а в гімназії Франц-Іосифа на одну математики и фізики, евентуально також клясичної філології; 4) в Самборі на одну посаду філології и одну математики и фізики

Рада шкільна краєва именувала учителями гімназияльними: в Тернополи Ю. Гошовского, в Бережанах Зенона Мильковича.

— **Еще о науці гр. к. релігії в ц. к. гімназії Франц-Іосифа у Львові.** На внесок о. Лукашевича поставлений на загальнім зборі „Рускої Ради“ (о чім згадуємо и на иншім місци), щоби наша Львівска консисторія завізвала о. Лепкого, щоб не инакше як тільки в рускім язиці учив гр. к. молодіж в гімназії Франц-Іосифа релігіі, відповів голова Рускої Ради, о. Павликів, яко референт консисторияльний в тій справі, що о. Лепкий тому не вчить по руски, бо того ані молодіж ані ві родичі не жадають!... У якому то закону вичитало Єго Високо-Преподобие, що наука гр. к. релігіі лиш на жадане по гімназиях має викладатись по руски? На жадане (родичів 25 учеників одної кляси) не релігія, але всі предмети мають викладатися в рускім язиці, але до такого жадання ані Руска Рада ані „русское“ Слово родичів Русинів не наклоняє. У Буковині хоч не ма Рускої Ради, а руский язик для науки православної релігіі ново завівся; у Львові гр. к. консисторія и Руска Рада так попісалися, що руский язик за їх призволенем утратив вже истнуючі свої правя. Бідна Русь з такими референтами консисторияльними и такими предсідателями Рускої Ради! — Погадаймо лиш, як би собі латинска консисторія в такім случаю поступила. В академічній гімназії у Львові до низших кляс, де есть викладовий язик руский, ходять також и ученики латинского обряда. Ведля аналогії повинні б вони, котрі всіх предметів учаться по руски, також римско-катол. релігіі учитися в рускім язиці. Чи призволила б однако на те польска консисторія и чи приймив би ся того який небудь польский катихит, хотя и суть між ними такі, котрі руский язик знають ?...

— **Ческа газета Pokrok,** орган Ріґера и Паляцкого, помістила недавно вступну статю про політику Русинів, з котрої наводимо важнійші місця: „На що придалося Русинам, що їх посли в Шмерлінговскім райсхраті постійно голосували з централістами? Поляки добилися своєю оппозициею яких таких уступок, а Русини за свою услужливість не одержали нічого. Одностайний досвід майже від 12 літ повинен був навчити Русинів, що німецкі

Digitized by Google

централісти нічого для них не вдіють. И се одна помилка в політиці Русинів що у своїм засліпленю не хотять тої правди признати. Друга ж помилка в політиці Русинів походить від того що більшість їх не видить, що Поляки на кождий спосіб дійдуть до сповненя своїх жадань, як не від централістичної меншости, то навірно від федералістичної більшости жителів держави. Не сервілізмом для далеких централістів, а згодою з своїми польскими земляками повинні б Русини шукати лучшого народного бита на своїй земли. Тее пересвідчене присвоіла собі одна часть Галицких Русинів, на переді котрих стоять Лавровский и Качала. Оба ті мужі належать без сумніву до найлучших політичних голов між своїми родимцями, они заявилися рішущо против централізма, промовляли за федералістичною програмою д-ра Смольки и кн. Чарторискаго и трібували мирної згоди з Поляками в хосен рускої народности. В початку не прийшло до тої згоди по поводу неохоти до неї так більшости Поляків як и більшости Русинів.... Особливе-ж заслугує на увагу, що тії партії Русинів и Поляків, котрі найзавзятійше против себе виступають, одна против другої шукають помочи у німецких централістів, т. є. польска партия Земялковского з Dziennik-ом Polsk-им, а у Русинів партия Святоюрців з русским „Словом“...

— **О стані наших гімназий на провінції** пишуть нам з одного из більших міст провінціональних: Сумна доля учеників Русинів нашої гімназиї. Руский язик — чи не на сміх дано для него дві години в тиждень?... В низшій гімназиї учить его професор, у котрого альфою и омегою его знання рущини есть „Указатель“ о. Лепкого, котрим завертає голови хлопцям. Ученики ходять на руске лиш задля того, що кажуть ім родичі; по руски ледве декотрий заговорить; книжок не мають, а ніхто не назирає на те, ніхто не журиться о те. Чого вони навчаться під таким доглядом, не знаю. Не много лучшою є доля учеників висшої гімназиї. Руский язик трактуєся як предмет зовсім підрядний, так що ученики о найважнійших наших писателях (Кулішу, Марку Вовчку и и.) не мають майже и поняття. При такій науці шкода лиш часу, котрий на лекциях рускаго язика марне тратиться. Учителі ломлять собі голову над тим, чого самі добре не знають (бо накинено ім по части науучуване рускаго язика против їх волі), а ученики пересиджують в найбільшій скуці години, не відносячи з них ніякої користи. — — — В бібліотеці гімназияльній польских книжок є подостатком так до науки як и до читаня, а рускої и не подибати. При таких обставинах який же може бути дух між нашою молодіжю? Старші ученики марнують час на картах або волочуться по шинках, а молодші вщіплюють в себе що раз глубше те пересвідчене, що Русинів не ма, що Русини истнувати не можуть. И якже ж мають инакше думати, коли инакше думати ніхто їх не навчить? коли до окола себе бачуть всё польске, коли випожичують ім з бібліотеки лиш польскі книжки до читаня и якби нарочно кормлять їх духа чужим кормом? коли наука рускаго язика жадного ім пожитку не приносить, жаднаго замилуваня до рідної мови не будить?...

Видаємо сей пр. о ½ аркуша більший, задля того ми в виданем всього один день мусіли спізнитися. — Редакция „Правди“.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский**.
З печатні Ин-ту Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 7. У Львові, дня 16. (28.) Мая 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Осеолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Аж ось іде цетинский Владика,
Веде війска шість тисяч з собою
Чорногорців, наче огонь жвавих;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить король та боснянский,
За ним иде десять тисяч війска,
Все Босняки лицарі завзяті;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Вук та Бранковенко,
Веде війска тисячів дванайцять,
Тяжко збройних панцерників кінних;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Муса Арбанаский,
За ним иде шість тисячів війска
Арнаутів, лицарів завзятих;
Тогді військо табориться в поли.

Digitized by Google

Аж приходить Богдан воєвода,
За ним иде десять тисяч війска
Комоників, лицарів завзятих;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Павло та Орленко,
Веде війска тисячу завзятців
Панцерників, лицарюгів добрих;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Юг Богдан багатий,
Веде війска тисячів дванайцять,
Синів девять попереду війска,
Синів девять, соколів крилатих;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить ще и бан Страхинин,
Веде війска тисячу завзятців,
Аж під ними тутнить земля й стогне;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Степан Васовнко,
Веде війска тисячу завзятців,
Лицарюгів з голими шаблями;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Степан та Мусенко,
Веде війска тисячу завзятців,
На їх шликах челенок*) по девять;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Серда Злопогляда,
Веде війска тисячу завзятців,
Шаблюками брязкотять, лопочуть;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить Лауша дитина,
Веде війска три тисяч завзятців;
Над Лаушем вються вілі-сестри,
Вються в гору, соколами линуть,
В руках несуть золотні стріли,
Та ганяють орлів по під хмари;
Тогді військо табориться в поли.
Аж приходить воєвода Милош,

*) Відзнака лицарска.

Digitized by Google

За ним ідуть ёго побратими,
А за ними незлічиме війско:
Сорок тисяч лицарів-завзятців
У панцерах золотих сияють,
На вороних конях вигравають.

Ой зібрались усі славні війска,
То тогді цар віче-раду радить
З лицарями та з воєводами:
Як у похід з війском виступати
На Косове на широке поле,
По над річку та по над Ситницю
Таборами тай утаборитись,
И все війско там порозставляти.
Ой тогді то цариця Милиця,
Чорний одяг бере-уберає,
Та виходить и слізми ридає:
„Цар-Лазарю, мое сонце ясне!
На Косово воювати ідеш;
На кого ж ти мене покидаеш,
У Крушеві в палатах лишаеш?
Ой хто стане в моій обороні,
Як в нас Турки царство завоюють?“

Промовляе тогді славен Лазар:
„Мое серце, царице Милице!
Отсе маеш з мого пальця перстінь.
Завтра рано, як затрублять труби
И ми в похід виступати 'memo,
Завтра рано вийдеш за ворота,
Там зустрінеш соколиків девять,
Девять братів, Юговенків славних,
Вкажеш перстінь из руки мое:
Бери того, которого любо,
Най остане тобі в оборону.“
Таку раду цар царици радить,
И цариця раду принимае.

В ранці рано, ой світ-день свитае,
Пишне війско в похід виступае,
Ой сто тисяч та еще й чотири
Та хоробрих лицарів-завзятців.

Хоругви їх вються, бовваніють,
Наче морські тумани по небі.
А цар-Лазар добрим конем грає,
Попереду та ёго хорунжий,
Пан хорунжий Бошко Юговенко,
Вкрива' ёго хоругва зелена,
В плечі бються золоті кутаси,
Добрий лицар добрим конем грає,
На три списи та у гору скаче,
На чотири в перед підбігає;
А по заду Юг-Богданко сивий,
Круги ёго сини усі девять,
Девять братів, Юговенків славних,
Наче девять соколів сизеньких.
Вигравають кіньми вороними, —
Ой не кіньми вони вигравають,
А на крилах віль крилатих летять.
Круги царя слуги й воєводи:
На ліву руч Відосав та чура,
На правуруч Страхинин Баненко,
А за ними воєвода Милош;
На правуруч Косовець Иванко,
На ліву руч та Топлиця Милян.
Між собою вони здоровляться,
Й кінскі гриви граються по вітру,
А лицарскі ворушаться вуса.
Боже милий, Боже чуд великих!
Глянеш оком, серце веселиться:
Виступає буйне, пишне військо
Из города з білого Крушева,
Гомонять же лицарі-завзятці,
Тупотять же й коні вороні!
Слёзи ронять матери та сестри:
Ой жаль неньці єдиного сина,
Молодоі лицарскоі сили,
А дівчині жаль ві коханка.
Стоять, стоять та сліами ридають,
Чутно тільки голос їх ридання;
Чутно гомін поміж лицарями,
Чутно в степу топіт копит кінских.

Digitized by Google

Коли ж вийшла в степ широкий пані,
У степ вийшла цариця Милиця,
Перед любих братів виступав,
Та руками лице закривав,
Закривав та слізми ридав,
И кождого просить та благав,
Вказує ім від царя свій перстінь,
Хорунжому царскому найперше,
Хорунжому Бошку Юговенку:
„Ой мій брате Бошку Юговенку!
Ой про Бога я тебе благаю!
Хоч ти мене не лишай самої,
Зоставайся у Крушеві славнім,
Заступися за мене в недоли,
Як цареви тай суджено буде
Лягти в бою на Косовім поли.“

Промовляє Бошко Юговенко:
„Ой дурна ти, сестро моя люба!
Як з тобою мені оставати?
Хто ж понесе хоругву цареву
На Косово перед пишним військом?
Краще в бою під мечем вмерати,
Ніж як баба дома оставати.
Єсть у тебе еще брат найменший,
Брат найменший та и найлюбійший,
Брат наш любий, молодий Ненада,
Най остане з тобою в Крушеві!“

Та вороним конем вигравав, —
За ним ідуть усі его браття.
То цариця кождого благав,
Так не хоче ніхто оставати.
Надъізджав молодий Ненада,
То цариця тогді ёго просить:
„Мій Ненадо, батьківске поличчя!
Оставайся зо мною в Крушеві,
Берегти 'меш сестру перед лихом,
Як судиться нещаслива доля
И поляжуть братя на Косові,
Берегти 'меш ти мене від Турків.

Digitized by Google

Чула ж бо я, у проклятих Турків,
Що брат зраду братовi готує,
Щоб поняти свого брата жінку.
Де-ж приклонюсь, де-ж я прихилюся,
Як поляже вірная дружина?
Ой у Турків обичаі дикі,
Не бояться сорому ні Бога,
Та лицарством сором величають,
И що світить усе потемняють."

Промовляє молодий Ненада:
„Відступися, сестро моя люба!
Мій вороний тебе розтратує,
А сердитий брат тебе ударить!
Не остану я без братів моіх:
Краще з ними лягти в славнім бою,
Як при тобі дома оставати."
Та вороним конем вигравав,
На Косово в похід відъізджав.
Жаль стискав серденько цариці,
Слёзи ронить, позад повертав,
Розстається з своім чоловіком,
Розстається з любим сином мати,
Сестра з братом, жінка з чоловіком,
А дівчина из коханком любим.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Дальше.

Радюк встав и побіг ій назустріч. Вона вийшла, як зоря сходить в пишний літний ранок. И сором, и гнів, и червоні губи, и румяні щоки, и добре намисто, и рожа з ясно-понсовими гвоздичками в косі — все те разом так очарувало молодого хлопця, що він почув себе невимовно винним перед нею, був готовий упасти перед нею на

Digitized by Google

коліна и просити велико ласки, вибачення, що він знехотя підглядів її в вишнику.

„Вибачайте, будьте ласкаві, що я знехотя..... ненавмисне.... розсипав ваші вишні....“, промовив Радюк, загикуючись перед старими. Ёму хотілось перепросити їі, що він підглядів, як вона рвала вишні, та при старих якось було ніяково.

„За теж я позберав усі вишні до однієї! Ож подівіться!“ знов промовив Радюк, показуючи на коробочку, котра стояла на помості коло шафи в куточку.

— „А може не визберали таки до однієї,“ ледві осмілилась вимовити Галя, и с тими словами ёї гнів так и злинув з очей, з лиця; очи прямо глянули на Радюка мило й ласкаво, губи усміхнулись, и Галя почервоніла аж до ух. Ёї щоки так и пашіли.

Галя сіла на стільці, а Радюк присів поруч з нею и почав до неї говорити. Молодій дівчині стало так сором, так сором перед батьком и матірю, що вона одсунулась на самий кінчик стільця, соромливо одвернула од панича лице до дверей. Вся ёї постава, все ёї лице так и налагодилось знятись з місця и полетіти. Вона була похожа на маленьку пташку, що вся насторочилась летіти з гільки, почувши небезпечний шелест меж листом.

„Чи вже ж ви думаєте, що я навмисне схотів би підглядати, підстерегати або підслухувати....“ промовив Радюк трохи тихійше.

Галя повернула до ёго трошечки лице, та й знов одхилилась до дверей.... Вона думкою тільки й шукала причини, що знятись з місця.

— Ой, чи не ма рушничка, втерти губи! як раз промовив Масюк, скінчивши снідання.

Галя так и схопилась, так и полинула в кімнату и довгенько не виносила рушничка. Масюк мусів сидіти, піднявши трохи замазані пальці правої руки.

Галя винесла рушничок и була вже спокійнійша.

— Дай же, Боже, дочко, щоб я діждав, як ти будеш виносити сюди рушники! само якось прийшло до слова, старому Масюкови. На Галю знов неначе сипнуло полумям. Вона вибігла с світлиці, однесла рушник.

Радюк не зводив з неї очей. Вся ёї невеличка молоденька фіґурка була чудово рівна, пропорциональна, с тонким станом, з дрібними ніжками, с тонкою шийкою. Ґорсет, котрий носять сільскі дівчата,

Digitized by Google

стягував тісненько стан и без того тоненький и круглий. Не дуже довгий национальний убір зменшав ві зріст, так що вона здавалась якось дитиною. Тільки товсті коси, недрібно заплетяні, двічи обвивали голову, и склалися в корону на молоденькій голові. В косах була одна рожа и два гвоздички. Ті чудові гвоздички робили чудо з ві лица, з ві очей! Так вони припадали ій до лиця своїм ясно-червоним цвітом и жовто-гарячими осередками!

„Яка ж вона ще молоденька, и яка вона вже гарна! Як я ії люблю!“ подумав Радюк, дивлячись в слід за тонким станом Галіним и дрібними ніжками.

Довгенько балакали старі, випиваючи по чарці, довгенько не виходила Галя. Ій хотілося вийти, подивитись на Радюка, бо вона ёго полюбила с того часу, як побачила в Журбанях, але вона сама соромилась свого кохання, соромилась Радюка. Одначе вона вийшла и сіла коло матери близенько. Мати обкинула ії всю оком и почала ніби приглажувати ій голову, и так гладенько прибрану. При людях вона не сміла поцілувати й приголубити свою кохану доню.

— Чи ви знаєте, Павле Антоновичу, що в мене ѳ вже стиглі яблука? промовив Масюк.

„Певне якісь дуже ранні, коли поспіли разом з вишнями,“ одказав Радюк.

— Сьогодня сам пообривав, набрав цілий кошик.

Масюк вийшов и зараз вернувся з здоровим кошиком невеличких, але зовсім стиглих жовтих яблук. Однією рукою він поставив кошик серед світлиці. Яблука посипались через верх и розкотились по хаті. Нагинаючись, Масюк розверз обидві поли халата, з під котрих блиснули білі просторні сорочки. Матери й дочці стало сором.

— „Треба було б подати на тарілці,“ несміливо промовила дочка и почала наберати яблук на тарілку.

— Та піди бо та приберись хоч трохи! крикнула на Масюка жінка; чи вже ж таки можна так ходити при людях!

— А мабуть можна, коли-б тільки Лекерка не навідалась....

Чи він в таку годину сказав ті слова, чи що, як у дворі загуркотіло. Собаки забрехали. Всі в хаті кинулись до вікон. Під ґанок підъізджала пані Висока, та сама Лекерія Петровна, котроі так боявся Масюк. Простенький візок був застланий жовтим здоровим килимом с червоними лапатими квітками. Килим спустився аж на задні колеса, котрі немилосердно терли ёго. Лекерія Петровна обмотала

Digitized by Google

голову білою вуалью якось по турецький. Вона гордо сиділа на візку и, надівши окуляри, дуже задирала голову в гору.

Цікава пані Висока, побачивши, куди прямував молодий Радюк по під ві городом, таки не втерпіла: веліла запрягти коні и поіхала до Масюків.

— Єй же Богу, Лекерка прикотила в гості, ще й у синіх окулярах! Дивись, жінко, як вона гордо позирає через окуляри аж на наші виводи, аж через нашу хату! промовив Масюк, заглядаючи в вікно.

Тим часом пані Висока миттю одкинула вуаль з лиця на голову и, не вважаючи на свої дуже немолоді літа, легесенько скікнула з візка, не ставаючи на вісь, аж погонич оглянувся и засміявся. Червона сукня Лекерина так и блиснула на сонці на весь двір.

В Масюковій світлиці всі зашуміли, забігали.

— Та йди, та причепурись! Я ж тобі казала, що гості будуть! крикнула Масючка на чоловіка, котрий стояв серед світлиці и очей не зводив с червоної сукні пані Високої.

Масюк кинувся прожогом в кімнату, аж поли летіли за ним слідком. Масючка з дочкою кинулись разом до стола, щоб трохи поприберати, потім разом побігли до кошика з яблуками и не добігли. Двери рипнули, и пані Висока, гордо дивлячись через окуляри на стелю, війшла в світлицю. На ній була довга с хвостом сукня ясновишневого цвіта, котра так и пашіла полумям на всю світлицю. Товсто намотаний на голові білий вуаль прикривав чипок з ясними, польовими квітками. В такім оригінальнім уборі вона була трохи схожа на Туркиню. Побувавши с своім капитаном в Басарабії, на Дунаї и навіть за Дунаєм, пані Висока надивилась на Волохів, на Турків и позичила в їх трохи східнього смаку до дуже ясних цвітів в убрані.

Висока йшла по світлиці тихо й пишно, розпустивши хвіст по світлиці, як та пава. В малих хуторах вона вважала себе за досить велику пані и часто хвалилась своім чином. Її не дуже вате любили и сміялись з неї.

— Добрий день вам Олександра Остаповна! От несподіваний гість! Чи не правда моя? промовила Висока та все чогось поглядала на стелю, а не під ноги та й спіткнулась на кошик з яблуками....

— Доброго здоровя, Лекерія Петровна! промовила Масючка разом з дочкою и Радюком.

— Чи се у вас ідять яблука до Спаса? промовила Висока, докоряючи и не дивлячись ні на кого.

Digitized by Google

Масючка трохи насупила брови и нічого не одказала.

„О ідять у нас яблука и до Спаса, так само як и після Спаса!“ весело промовив Радюк и с тими словами нахилився до кошика, взяв трое яблучок: одно почав сам істи, друге подав Галі, а трете положив на тарілку и підніс Лекері Петровні. Вона обидилась.

— Що се ви, Павле Антоновичу! Чи маєте мене за малу дитину, чи що? Чи то ж можна, щоб я до Спаса іла яблука? Ще й молодих панянок скушаєте....

Галя засміялась и якось навмисне почала істи яблуко, потім взяла и друге.... Пані Високій та річ зовсім не подобалась. Вона сіла на канапі и почала розвірчувати голову з вуалю.

— Прошу покорно до снідання, промовила хазяйка до Високої.

— Дякую вам дуже; я вже снідала! промовила Висока, та все розвірчувалась та чепурилась.

Війшла наймичка, прийняла кошик з яблуками и поприберала с стола. Масюк довго чепурився, вберався та причісувався, и вийшов до світлиці во всій славі.

— Де се ви, Иване Корнієвичу, так довго були?

— Та се, правду сказати, все приберався до вас, промовив жартуючи Масюк.

— От и до мене, кокетливо обізвалась Висока.

— Тільки вибачайте, що не обголився, бо тепер гаряча пора: саме жнива.

Пані Висока трохи прижмурила очи и глянула на Масюкове лице. Вуси були зовсім не позакручувані и висіли, як у діда пасічника.

— Негарно, не до ладу.... неначе до себе промовляла Висока та все прижмурювала очи а скоса все дивилась на Радюка.

Радюк був дуже радий приїзду Високої. В світлиці зъявився чужий чоловік; стало трохи людніше. Ёму так хотілось на самоті хоч трохи поговорити з Галею щиро, сердечно, як говорить молодий хлопець, що вже кохає молоду дівчину. Він сів коло Галі и почав тихо балакати з нею.

„А я записав ту гарну пісню, що ви співали в садочку,“ промовив Радюк, „и вже вмію ії. Я тиві пісні ніколи не забуду.“

— „Чи вже ж умієте?“ спитала Галя несміливо, одначе в неї вже не було охоти знятись з місця и побігти.

Digitized by Google

„Умію, бо вона в мене записана тут у книжечці," промовив Радюк и аж двічи показав пальцем на ліву кишеню в сіртуці, котра як раз припадала проти серця.

Галине серце так и засиялo, так и зацвіло. Вона повела очима слідком за пальцем и потім глянула ёму прямо в очи своіми чудовими карими очима и стріла ёго очи. Вона в перве так прямо дивилась ёму в очи, в лице. Ёго краса, така краса, якої вона ще й не бачила на хуторах, так и запалила ёї серце.... И жаль, и сміх, и сльози й пісня так и залили, так и затопили ёї душу.

А Радюк тихісінько почав співати и не так співати, як промовляти ту пісню, що вона співала в вишнях:

Ой сама ж бо я, сама,
Як билиночка в полі!
Не дав мені Господь
Ні щастя, ні долі.

— От уже и пісні співають! Ёй Богу співають! промовила пані Висока, не слухаючи Масюка и моргаючи своім веселим лицем у той куток, де сиділи молоді.

„Приставайте й ви до нас, та заспіваємо тріо," промовив до неї Радюк, дуже весело.

— Куди вже мені тепер співати! Як була я з моім покійничком капитаном на Дунаі, от коли я співала! Було як стану на одному боці Дунаю та заспіваю пісні, то Турки по другім боці було аж збігаються та слухають! таки так прокляті аж у воду лізуть та слухають! А моя пісня так було и лляться по над Дунаєм! аж мій покійничок капитан було мене спиняв.

Всі усміхнулись, бо не дуже йняли віри тому; хоч всі знали, що Висока и справді мала колись дуже гарний голос и тепер часом співала за молодими з великою охотою.

— То ви, Лекерія Петровно, бачу були й за границею? спитав Радюк.

— О, була й за границею и таки надивилась на своєму віку на всяких людей. Яких тільки людей я не бачила за Дунаєм! Бо на світі бувати не те, що в хуторі цілий вік сидіти! промовила Лекерія Петровна и якось надулась и закинула гордо голову, аж у неї на шиї показалось воло.

— Як же ви говорили с Турками? чи по турецький? спитав Масюк, жартуючи.

Digitized by Google

— А цур їм! Хто там з ними став би ще розмовляти, та ще й по турецький. Мій покійничок капитан так и навчився по турецький и було як почне з ними булькотати, то я аж уха затикаю, аж серджусь, що він з невірою говорить та ще й єго поганою мовою. По молдаванский я вміла колись, та вже позабула тепер; а поки був жив мій капитан, то я часом було и побалакаю з ним. А як умер, то тільки зоставив свою кавалерию та капитанскі документи, що тепер лежать за.... в комоді....

— Та за образами... промовив, сміючись Масюк. Хиба ж за образами їм не можна лежати?

— От и за образами! Бог зна' чого наговорите ви, Иване Корнієвичу! Хиба ж я таки світа не бачила, щоб не знала, куди сховати свої капитанскі документи и хрест мого покійничка.

Пані Висока хотіла піддержати свою репутацию капитанші и часто любила нагадувати сусідам, ні к селу, ні к городу, про чин, кавалерию и капитанскі документи свого покійного чоловіка. С тиєї кавалерії и с тих документів сміялися таки при ій, одначе вона часто натякала про іх при таких людях, що не знали про ві минувшість, про ві покійного капитана. И теперечки вона вважала на молодого Радюка, котрий може не знав, може не интересувався знати про ті документи.

— „От коли б ви, Павле Антоновичу, послухали, як Лекерія Петровна почнуть росказувати про ті далекі краї за границею, так в чого послухати," промовила Галя до Радюка.

Радюк попросив Високу росказати про Дунайскі краї, почав ій розпитувати, и Висока почала росказувати, почала описувати Басарабию, Молдавию, Дунайский край так гарно, так до ладу, таким пловким язиком, що заинтересувала всіх. И старі й молоді слухали ій, неначе вона казку казала. С свого военного життя в далеких краях вона мала великий запас оповідання и часто вміла заинтересовати в компанії всіх, а найбільше молодих. Галя слухала ві, неначе цікаву книжку читала.

— Одначе слово по слову, а день пливе, а час минав. Чи не пора нам жінко обідати? промовив Масюк.

— Про мене; в мене обід готовий, ще й пирогів свіжих наварила доконечне задля Лекерії Петровни, бо я знаю, що ви любите пироги и вміете іх варити.

— И, де вже вмію; колись може вміла, а тепер може й забула.

Digitized by Google

— Хоч може й забули, а ваші пироги перші на цілий повіт, промовила Масючка.

— Перші на цілу губернію! додав Масюк.

Лекерія Петровна аж засоромилась и чогось запишалась, бо знала, що ві пироги видержать сміливо конкуренцию.

Всі заворушились по хаті. Лекерія Петровна встала и, піднявши голову, хотіла проходитись по світлиці. Але вона зирнула через двери в кімнату и набачила там на жерточці клубки, півмітки и основу. Вибілені пасма ниток, як шовкове руно, аж гнули всю жертку и кинулись ій в очи.

— Ой, яка ж ваша чудова основа, аж крикнула пані Висока до Масючки, и хто ёго зна' де ві й гонор дівся! Висока скинула окуляри, прожогом побігла до клубків до основи, аж довгий хвіст од ві сукні сам по собі так и підобгався. Роздивлялась на нитки, на основу, вона сховала окуляри в кишеню, и вже більше іх не вимала. С тими окулярами сховалась и пиха пані Високої, и вона вийшла до світлиці веселою, привітною, и трохи кокетливою, якою вона була завше в себе дома.

Тим часом хазяйка з дочкою готували стіл. На столі явились пироги, пухкі, пахучі! прямо с печи.

— А що, чи напечете таких? спитав Масюк пані Високу.

— Може й не напечу, тихо промовила вона, розломивши пиріг и оглядаючи ёго з усіх боків. Вона трохи завидувала, що сусіді вдалися пироги.

(Дальше буде.)

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO

in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

У перший се раз стає наша література в так заокругленім образі перед публикою західної Европи, як ії — хоч тільки як бібліографічний огляд — представив у межинароднім поважнім журналі, на італіянскім язиці, п. Ukraino. Само з себе розуміється, що автор, хоч сам Українець, подаючи публиці европейскій, котра ледви

Digitized by Google

чи ясно знав о истнованю малорускоі народности та ще й не бачить багато сторін, з котрих би наш нарід для неі міг бути предметом для єі студий интересним, — не міг писати, и то у журналі, цілої компендиї українскоі літератури. Стаття п. Ukraino, котра мусіла стрітитись з пересудами, несвідомостю и обоятностею публики, мусіла зъузитись у не надто довгу, як на историю літератури — хоч досить обширну и подрібну, як на артикул журналістичний — студию полемично-критичну, розширюючись там, де треба було винайти пункти стичні з интересом индеферентноі заграничноі публики, а знов переходячи кількома словами над подрібностями, де подрібна специфікация могла-б тільки змучити читателя-космополіта. И треба признати, що коли автор (що розуміється у кождого автора) хотів для своеі праці збудити интерес у тоі перебірчивоі публики, удалось ему те добре. И не тільки те; п. Ukraino, представляючи объективно природний розвій нашоі літератури у Россиі и Галичині з ширшоі, европейскоі точки погляду, відкривав ті сторони нашого напрямку літературного и социяльного, котрі его з загальним духом нашого віку природно вяжуть, котрі для нашого народу и для нашого напрямку добувають призначне місце між проявами обходячими усю просвічену Европу. Таким чином не тільки проста цікавість, або жадоба знаня специяліста-филолога чи етнографа, але интерес загальноевропейский заставляє кождого чужинця читателя пізнати близше той, другий раз вже „відкритий народ“, и то цілком иначим способом, як се, приміром, знамірювала брошура п. Delamarre, закриваюча написом (трохи купецькою реклямою тхнущим) „Un peuple européen de quinze milions oublié devant l' histoire“, аннексийні тенденциі польскі.

I.

Etnografia e storia.

П. Ukraino виходить у своім огляді з таких квестий и фактів маючих интерес и розголос загально европейский, як памятна кампанія публицистично-дипломатична західноі Европи проти Россиі в 1863 р., и другий усім звісний факт, що французке обще мніне, шукаючи в Европі аліянтів для изолованоі від часу послідноі війни Франциі, обернулось из симпатиями політичними до Россиі, и в загалі до Славянщини, „жертвуючи (по словах одноі части французкоі преси) гуманні и космополітичні симпатиі для пригнетеноі Польщі, интересови патриотичному французкому“. Але, каже автор, недоконче французкому обществу жертвувати справедливі симпатиі до поль-

Digitized by Google

ского народу, коли хоче увійти в приязні відносини з Россиєю. Треба тільки завсігди знати відріжнити, що у тенденциях Поляків є справедливого и реального, а що несправедливе и загонисте (esagerato), которе відріжняне причинило б ся также и між Поляками и Россиянами до уложеня modus vivendi, вигідного и доконечного для обоіх сторін. Тільки ж для такого розумного розміру симпатий межинародних потрібне знанне историі и етноґрафіі краів и народів словянских, якого, на нещасте, не мають в загалі публицисти західноі Европи, не тільки загальна іх маса, але и багато заслужених писателів, котрі займались нашими справами. Вступом тим оправдує п. Ukraino повід, чому, пишучи для межинародного италіянского журналу, першим тематом вибрав собі сюжет, з першого погляду маловажний: бібліоґрафію „провінциональноі" літератури. — Шкіц сей бібліоґрафічний малорускоі (rutena) літератури кине (сподіється автор) трохи світла на деякі важні питаня в відносинах славянских народів. Передо всім п. Ukraino висвічує описувані и викручувані стільки Поляками, а за ними и Французами (Duchiński „de Kieff", Mickiewicz Wład., H. Martin, Delamarre, Viquesnel, Laveleye) етноґрафічні, язикові и историчні відносини Русинів до Поляків и до Великорусів. Проти теориі тих послідних, по котрій широкий край від Карпат по Ураль, с. є. Польща и европейска Россия, має двояке населенне: славянске и монгольске, из тих славянске єсть виключно польске — бо народність Білоі и Южноі Руси тільки окремий тип народу польского —, а монгольске становлять Великорусси або Москалі, — против тій теориі автор приводить учені виводи проф. Костомарова, „котрого и п. Laveleye у своій статті про Галичину називає одним из представителів идеі народноі малорускоі", из звістних статей Основи: „Відповідь на виходки Czas-у и „Revue Contemporaine," „Правда Полякам об Россиі и Руси", „Дві рускі народности", придаючи для читателів Rivista Eur. спис других важнійших діл Костомарова и примічаючи, що професора сего, одного из найпильнійших и найученійших розвідувателів историі рускоі и польскоі, котрий за Миколая I. за своі демократичні и малорускі пересвідченя вигнаний був з Києва, а котрого потім защитники однолитости русскоі завзято нападали в российскій печати, з більшим правом можна призивати до розрішеня питань о малорускій народности, як дилетанта п. Духінского, хоч він и підписується „de Kieff." П. Ukraino не заперечує, що колонізация славяно-русска на північнім сході зъабсорбувала много елементів раси фінскоі и туранско-татарскоі, того не заперечують и великорусскі историки

Digitized by Google

(прим. Кавелина: „Мисли о историі русскій"), — и ассиміляция ся раси великорускої а фінскої и татарскої, як теж подібна ассиміляция — хоч у меншім розмірі — малоруского племени з племенами турецкими (Торки, Берендіі, Касоги, Печеніги и др.), була би гідним предметом поважних студий исторично-антропологічних. Тільки ж треба памятати, що вже в IX. віку народність славяно-русска займала Білозерск далеко від Новгорода; що літописець Нестор між племенами славянорусскими вилічує Радимичів и Вятичів (в теперішних губерніях Могилівскій, Орельскій, Калужскій) и сповіщує — цікавий факт! —, що ті племена, без сумніву родичі теперішної народности великорусскої, прийшли в давні часи з теперішної Польщі, що вже син св. Володимира на початку XI. віку сидів у Муромі над Окою; княжества Рязань, Муром, Суздаль, Владимір над Клязмою були ще перед приходом Татар русскі; а ні напади Татарскі ані поступ (Великоруссів) на північний схід и ассиміляция племен туранских и фінских не перешкодили ім заховати переважний характер славянорусский, — котрого ім не відмовляли ніколи населенці Киева, Чернігова, Волині и др., и задля котрого сі Южно-Русси, батьки теперішних Русинів (Ruteni), як перед нападом Татар з одної, а находом Литви з другої сторони, так и потім чулися завсігди (родом) близшими до Великоруссів з Москви, як до Поляків з Варшави.

Але що таке Русини (Ruteni)? питається автор, и викладає подрібно, як латинскою писовнею вираз „Руский", котрим називали Византинці князів Київских ще у договорах з X. віку, перекручено на Ruthenus. Назване „руский" розширилось — из збільшенем території княжества св. Володимира и колонізациею на північний схід — на усю федерацию княжеств під династиею рускою (rutena); имя се лишилось спільне так для галузи тої, котра у XIV. віку прийшла під панованє династиї Ґедимина (котра по забраню Киіва писалась князями Литви и Руси) и сконсолідувалась у два роди (specie): Білих и Мало-Руссів, — и галузи східної, у котрій основалась в XIV. в. держава Московска, займивша у XVI. в. усю народність великоруску під князями Москви. Назване Russi-Rutheni давали писателі латинскі середного віку XVI. и XVII. століття без ріжниці и народности біло- и малорускій, увійшовшій у федеративний звязок з Польщею, и населенню східному або московскому. Коли у XVI. віку князі Московскі з династиї св. Володимира, злучивши усю народність великоруску під своєю властею и звільнившись від вазальства татарского, придали собі достоинство Царів, а ряд Литви и західної Руси

Digitized by Google

по уложеню унії з Польщею (1569) и закінченю династиї Ґедимина, становився интересом и тенденциями усе більше латинско-польским: тогді почала держава московска вважати себе репрезентанткою усего славяноруского люду, и звідти почала називатись Великою Руссю. Южна Русь, остаюча під Польщею (вже за князів Литовских названа Україною), приняла назване Малої Руси, а північна Русь литовска — Білої Руси. Як же-ж Мала Русь під проводом свого військового стану — Запорозців —, повставши проти польскої аристократиї за Хмельницким, трактатом Переяславским (1654) прилучилась до держави „східного царя“, и цар московский, перейшовши всю Білу Русь, увійшов у Вільно: приложив собі цар Алексей титул царя „всеї Руси: Великої, Малої и Білої“. Таким чином спільне имя „рускі“ сталось мало-помалу синонімом имени частного „великорускі,“ хоч ще и у XVIII. віку компілятор историї Малої Руси Кониский назвав своє діло „Историю Руссов.“ По оккупациї за Катерини берегів Чорного Моря прибула до тої номенклятури ще Нова Русь — полудневі степи колонізовані малоруским людом. За третим поділом нещасливої Польщі прийшла и Україна правого боку Дніпра у друге до Россиї.

Утворений тим историчним ходом народ (ми б сказали докладнійше: політичний народ) российский розпадається на три народности: Великорусси або Русскі (Russi), котрих декотрі в західній Европі називають Московітами, а котрих и в Россиї народ Южної Руси називає Москалями, числом 35 міліонів, заселяючі північний схід имперії и сягаючі колоніями до Азиї; Білорусси, числом 4 міліони, у губерніях Витебскій, Могилівскій, Минскій, більшій части Гроденскої и третій части Віленскої, називані теж Литовцями, хоч властиві Литовці (більшість населеня Августовскої, Віленскої, Ковенскої губерниї, Курляндиї и Ліфляндиї) зовсім и не Славяне, — мову білоруску вважають декотрі піднарічием великорускої; треті: Мало-Русси, Українці або Южно-Русси, числом 12 міліонів, заселяючі полудне Россиї від лініі Холм — Седлец — губернія Курска-Вороніжска, до Чорного и Азовского моря, з придатком ще козаків Чорноморских або Кубанских, потомків Запорозців, числом 600.000. Другі козаки: Донскі, Уральскі, Сибірскі и над Тереком належать до вітви великорускої.*) До того-ж южноруского населеня належить по свому

*) Виписуємо из статті подрібні дати статистичні королівства Польского, Біло-Руси и правобічної Украіни, интересні и для наших читателів:

Digitized by Google

характеру историчному, етнографічному и язиковому більша часть Галичини, прилученої на підставі прав угорскої корони до Австрії, де по Сян (?!) маса населеня, з виімкою польскої шляхти и міщанства більших городів, руска (2.315,000), дальше більша половина Буковини (165,000) и край Угорщини між Тисою, Попрадом и Карпатами (487,000). Населенє се у Австрії, для відріженя від населення Россії, призвано по німецки Ruthenen, и те названне перенесли філології и етнографи західнославянскі и німецкі и деякі инші на усіх Малорусів, также и в Россії, а деякі ще и на Білоруссів, лишаючи имя Русскі (die Russen, les russes, the russians) тільки для названя Великоруссів. Найліпше, думав п. Ukraino, приймити номенклятуру: Великорусси, Малорусси и Білорусси, відповідаючу розділови славянорускаго племени (автор каже nazionalità) на три вітви, котрий приймила філологія и умівтна етнографія на підставі студий мови, звичаїв и житя народного східної Европи, „хоч (каже автор) степень ріжниці и схожости між тими трёма родами (specie) еще до тепер наука не означила остаточно“.*) — Закінчаючи сей

Королівство Польске: 2,116 миль квадр. геогр.; людність 5.319.363 душ; між тими 3.450.000 Поляків, 600.000 Руских (у більшій части Малорусів), 289.000 Німців, 284.000 Литовців, 693.000 Жидів.

Північно-західні провінції. Ґуб. Вільно: на 899 993 людности 143.288 Поляків, 174.905 Русских (очевидно тут по більшій части Білоруссів), 473,562 Литвинів, 104.007 Жидів. — Ґуб. Витебск: разом 776.739; з тих 502.736 Русских, 40.725 Поляків, 162.021 Литовців, 70.520 Жидів. — Ґуб. Ґродно: разом 894.194; с. в. Русск. 694.632, Поляк. 89.853, Литв. 3.042, Жид. 99.473. — Ґуб. Ковно: разом 1.052,164; Руск. 24.487, Поляк. 30.874, Литв. 870.249, Жид. 111.214. — Ґуб. Минск: разом 1.001.335; Руск. 781,602, Поляк. 117.748, Жид. 98,462. — Ґуб. Могилів: разом 921.322; Руск. 772,545, Поляк. 26,115, Жид. 122,662.

Провінції полуднево-західні: Ґуб. Київ: разом 2.012,093; Руск. 1.686,806, Поляк. 71.639, Жид. 250,804. — Ґуб. Волинь: разом 1.602.715; Руск. 1.229,329, Поляк. 172,405, Жид. 194,803. — Ґуб. Подільска: разом 1.868,857; Русск. 1 383,758, Поляк. 293,647, Жид. 205,167. — Шкода тільки, що автор не міг докладно подати числа напливового, великоруского елементу из загального числа рускаго (велико- и малоруского) населеня сих полудневих губерній.

*) Ми примітимо тут, що автор пресумував науці, приймивши терміни трохи надто далекосяглі: tre specie de nazionalità, хоч сего не дуже маємо у зло пану Ukraino; так як и він (коли „Правда“ попадеться ему під очи) не буде нам мав у зло нашого противного мніня: що наука власне вже рішила те питанє, признаючи Малоруссам право и назване окремої народности (nazionalità); свідком філолог Міклошич, Ве-

Digitized by Google

вступ исторично-етноґрафічний, додаємо ще, що автор, хоч поминув се тут виразно примітити, назвою Ruteni, letteratura rutena, обіймає тільки нарід Малоруский, літературу Украінску и Галицку, лишаючи літературу білоруску на боці у другій части своі статті. Тую другу часть випишемо у дальших н-рах Правди ширше, як сей вступ, котрий мусіли-смо скоротити значно, задержуючи тільки провідну гадку п. Ukraino и виписуючи тільки важнійші або незгідні з нашими погляди власними словами автора, на скільки богату вимовність чужого язика віддати могли-смо своєю мовою.

Навроцкий.

ликорусси Лавровскій, Пыпинъ, Прыжовъ; историк и етноґраф Костомаров, котрий у приведеній паном Ukraino праці: „Дві русскі народности“ самим написом свідчить проти сему мніню п. Ukraino. Або — хиба ми не докладно поняли, що розуміє автор під виразами: nazionalitá, specie? На всякий злучай, може и не годиться нам спорити дуже з автором статті, призначеноі для чужоі и цілком иншоі як наша публики, котра не має ані интересу ані потреби застановлятись глибше над такою ріжницею.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

ТЕПЕРІШНЯ СИТУАЦИЯ „ПРОСВІТИ“.

Не єсмо оптимістами и не хочемо ніколи представляти справ наших в якім-то рожевім світлі. Бо-ж и не ялося сторонництву, котрого кличею є орґанічна праця, дивитись на розвій діл народних иншим оком, як оком зимноі розваги и критики.

Оптимізм веде за собою блудне понятє о річи, передвчасну самоувіренність, омлілість в праці, безпідставні сподіваня;... а коли наступить розчарованє, то приходить знеохоченє, байдужність, а в кінци моральна смерть. История розвою наших товариств руских в остатних двох десятках літ могла би нам подати не один доказ о згубности оптимізму. Погляньмо лишень на довершений майже упадок товариства „Матиці“. Заснована під добрий час людьми-патріотами, піддержувана материяльно и морально цілим народом, обіцююча роз-

*

кішні овочі на поли просвіти народнёі — Матиця скошлявіла, зниділа и завмерла тілько через те, що правлячі нею люде були оптимістами, що вірили в свої сили, коли сил не було, що сподівались результатів там, де не було даних, що надіялись на всіх и на всё, тільки не на витревалу, невсипущу працю. Так! Без органічної праці, без желізної витревалости и без зимної рахуби з собою самим и поодинокий чоловік нічого не вспіє, не то товариство.

Пессимістами отже хочемо бути при осуджуваню розвою наших справ народніх, и з того становища подивимось на ситуацію, в якій знайшлося молоде наше товариство „Просвіта“ по йно що відбутих пятих загальних зборах. Коли-ж мимо того удасться нам дослідити певні, позитивні результати в „Просвіті“, тогді зовсім сміло будемо могли сказати, що не закостеніли ми, що не упадаємо, що не дивимось у розкриту перед нами могилу, а працюємо, двигаємось, кріпимося, починаємо — жити!

Оглянымо ж коротенько діяльність „Просвіти“ від часу сі завязаня.

Малий, незначний почин, громада о сорок молодих людях — тим була „Просвіта“ в хвили свого завязку. Ціль сі була вправді великанска, бо обіймала в собі пізнане народа и просвіту ёго. Але де були сили до переведеня діла? Де средства материяльні до часткового бодай виконаня програми? Мимо того товариство почало розвиватися, взбивалось з кождим днем в сили и навіть тогді не упадало, коли противники розвою народнёго, ідолопоклонники темноти и відступники правди историчнёі не тілько що стали ругати молодій институції, але дискредитуючи ii перед духовенством махіявелістичними способами, наважили на сі житє. И чим же оборонилась вона тогді від передвчасної смерти? Тількы твердою вірою в хосенність загаданої праці и самою тою працею. Не минули два роки, а институция молода упустила такі глибокі коріні у всю суспільність галицьку, більше просвіщену, що истнованє сі було вже майже зовсім запоручене. Належить тут добавити, що „Просвіта,“ відповідно своему уставу, не мала и не придбала собі по двох роках иншого значіня перед світом руским и нерускым, крім літературно-науковго товариства, відданого именно просвіщеню простого люда.

Коли-ж „Просвіта“ взнеслася тим чином на становище, дуже поважане у культурних народів, коли за нею, як виспівав Шевченко, не було „ні зерна неправди“ — тогді приступив к ній и покійний Юліян Лавровский. Муж сей, не добачаючи поля до праці для до-

Digitized by Google

бра народу у товариствах, до котрих належав з давнійших часів, видячи, що там не ма животворної идеї а все носить в собі зарід неминучої смерти, не міг инакше здіяти, як яко живий получитись з живими. Тее сполученє, рівно хосенне для обох сторін, послужило чимало и „Просвіті“, особливе в згляді материяльнім. Діло пішло на перед, — товариство розжилось ще красше (Дивн справозданя з діяльности товариства за рік 1872/73.). Час сей, коли Лавровский стояв при „Просвіті,“ можемо назвати другою фазою розвою товариства. А фаза ся знаменувалась ще й тим, що до значіня літературного товариства прийшло ще значіне репрезентациі сторонництва народнёго, помимо того, що „Просвіта“ ніколи не займалася політикою.

В послідних днях товариство наше вступило в третю фазу. Ото на пятих загальних зборах вибрано одиноголосно головою „Просвіти“ п. Володислава Федоровича, властителя більших посілостей в Тернопільскім околі.

Безперечно товариство, предприймаючи той вибір, водилось сими зглядами, що бачило у п. Федоровичу перед всім, розуміється, щирого патріота-народовця рускаго, враз же и мужа як найкрасше вибразованого, глубоко мислячого, а при тім мужа з енергією и талантом орґанізаторским, власностями дуже потрібними всякому товариству, котрого заданем є просвіта и розбудженє житя народного. Бо-ж тілько при добре зъорґанізованій праці можливий є розвій и поступ, а з тим и гаразд. Товариство, по нашій думці, не могло зробити красшого вибору. Вибір сей мав одначе ще й другі, дуже добрі сторони, позаяк п. В. Федорович є чоловіком зовсім независлим, не заанґажований з жадною політичною котериєю, не улягаючий посторонним впливам, не жадаючий для себе нічого, крім довіриа товариства. Яко такий не буде потребовав ні на часинку спускати з ока добро товариства и не призволить зъупинити себе в діланю. Сподівмось, що п. Федоровичу, маючому нині довірие у всіх сторонництв руских, удасться навіть, не опускаючи, розуміється, становища щирого народовця, яким заявився тепер, получити у нас в одну фалянґу ті таборн, котрі в засаді стоять на народнім поли, а тілько в доборі средств розходяться. Сподівмось дальше, що за приміром єго и другі обиватслі рускі скоренько вирозуміють своє посланництво на Руси и схотять нажити собі слави, яку заховував народ наш завсігди для вірних синів своіх.

...Але-ж, ми загадали бути пессимістами, а попали, бачиться, в оптимізм? Се тількн при поверховнім погляді так видасться. Коли

Digitized by Google

бо товариство в перших роках без внішньої помочи серед найнеприязнійших обставин само своїми силами могло розвинутися и крішко станути, коли відтак під проводом Лавровского, против котрому значна часть Русинів сильно ворогувала и котрий, будучи иншими справами занятий, не міг цілого часу посвятити товариству, взросло до поваги тіла, маючого вже значіне в справах цілого краю: то тепер, при взможеній власній силі товариства и під таким проводиром як п. Федорович, котрий именно також, як се оказав одногодосний вибір єго, так велике мав у товариства довіріе,—и крайний пессиміст не може не надіятись нової, о много красшої доби, еще дальшого значного поступу и розвою „Просвіти“.

Пяті загальні збори „Просвіти“.

Більше ніж в иншіх літах звернена була сёго року увага на загальні збори товариства „Просвіта“, — и се не самих тільки Русинів, як видко з того, що вже наперед займалися ними многі газети, именно Віденьскі, що між гостями, явившимися на них, находились також члени редакций ріжних часописей и що відтак в красвих (особливе в Narodow-ій) и в Віденьскик газетах поміщувались телеграми и корреспонденціі о сих зборах. Хотя бо „Просвіта“ не мав зовсім ціхи політичної, однако в остатних роках зачато уважати ії репрезентацию народнёго сторонництва рускаго и яко така набрала немалого значіня и в справах цілого краю; а що се значіне усилилось именно від приступленя до товариства бл. п. Юліяна Лавровского (котрого становище знов також ся єго позиция підтримувала), то ходило отже о рішене важного питаня, хто на місци покійника обійме дальше проводирство „Просвіти“.

Збори зачались о 4-тій годині пополудни дня 10. (22.) Мая в сали „Рускої Бесіди“. Вид згромадженя був дуже поважний и урочистий. Крім 60 членів Львівских и за-Львівских, міщан и священників, самої интелігенціі рускої, між котрими перший раз ми бачили членів-красавиць, знаходилось також немале число гостей, скілько іх лиш комнати „Бесіди“ могли помістити. Збори відворив заступник голови „Просвіти“ професор университета др. Омелян Огоновский

Digitized by Google

короткою промовою. Перед всім зганув о передвчасній смерти голови товариства бл. п. Юліяна Лавровского и о великих заслугах того мужа, за котрого именно старанєм перевелось в діло видавництво руских учебників ґімназияльних. На зазив бесідника віддано повстанєм честь єго памяти. Відтак перейшов дальше проф. др. Огоновский дотеперішній розвій товариства, розбудженє житя народнёго в Галицькій Руси, особливе руху літературного через викликанє ривалізациї корпораций и осіб, що тільки в хосен рускаго народа може випасти. Именно мертва т. з. книжна література у нас переломлена, а руска народня література чим раз більше розвивається и находить вже узнанє и у тих, котрі доси перечили самостійность рускаго язика. Товариство взростав що раз більше в силу и в значінє: число членів взмоглось дуже значно, так що вже майже ціла мирска интеліґенция до нёго належить. Ба навіть из старшого духовенства тиі, що недавно єще анатемізували „Просвіту“, нині зачинають приходити до пізнаня правди, и мож надіятись, що чесні ціли єї єще всіми будуть узнані. Впрочім будучність розсудить, якого ми духа діти.

По сій з живою увагою відслуханій промові відчитав секретар товариства пр. Желехівский справоздане з діяльности виділу за р. 1872/73. Виділ, розпочинаючи свою діяльність дня 1. Червня 1872, не мав в перших часах жадних фондів, щоб приступити до більшого видавництва. Из запомоги, одержаної небавком від виділа краєвого в илькости 1000 р., видруковано перед всім „Латинскі вправи“ д-ра Ом. Огоновского и сплачено деякі давнійші належитости. Щоб могти инші, вже давно приготовлені діла, особливе учебники ґімназияльні, видавати, старався виділ о узисканє кредиту у Института Ставропиґийского, однако институт ставляв так некористні вимінки, що виділ ніяк не міг на них згодитися. Між тим виділ удався до сойму о уділенє більшої ніж давнійших літ субвенциї, именно на видруковане шкільних книжок, и сойм прихилився до тої просьби, призначаючи на р. 1873 запомогу о 5000 р. З тих виплачено виділови „Просвіти“ половину с. в. 2500 р. в Січню с. р., и тепер вже мож було перерване по части видавництво знов розпочати. Знаходяться в друку, по части зачаті, по части вже на окінченю: 1) Читанка німецка для низших кляс ґімназияльних д-ра Яноти, для руских учеників приспособлена проф. о. Амвр. Шанковским; 2) Ґеометрия для 1. и 2. кляси ґімназ. д-ра Мочніка, переложена Ом. Дейніцким; 3) Ґеоґрафія для 1. кляси ґімназ., після Беллінґера уложена Нат. Вахнянином; 4) Ботаніка для 2. кляси ґімназ. Ґікля, переложена Ив. Верхрат-

Digitized by Google

ским; 5) Математика для 2. кляси гімназ., після Мочніка уложена Ом. Дейніцким; 6) Граматика німецка Яноти, переложена з польского на руске И. К-им. Крім того суть еще приготовлені и поступлять вже небавком в печатню: 7) Латинска граматика для низших гімназий, після д-ра Шульца уложена д-ром Ом. Огоновским; 8) Фізика для низших гімназий, після німецкого уложена Мих. Полянським.

Займаючись видавництвом шкільних книжок, не забував виділ и на популярні дільця для народу, що есть властивою задачею нашого товариства. Именно позискав до того знаменитого письменника Юрія Федьковича, призначаючи ему 250 р. річно за найменше 12 друкових листів оригінальної праці; и до сёго часу видані суть: 1) XII пісней во честь и славу св. Отця нашого Николая, Мир-Ликійского чудотворця, Руси и шкіл патрона; 2) Село Фармазони або: як то трийцять Срібнарівских господарів записалися чортови, и як вони через сім літ, сім місяців и сім неділь дуже забогатіли. (Ся книжочка видана була в память и в день 3. (15.) Мая, яко 25-ті роковини знесеня панщини.) До друку же приготовлені суть дільця п. Федьковича: 3) Проскура, подарунок чемним руским діточкам; 4) Казка за одного стрільця и за одного опиря; 5) Пісень про ангелів и дияволів; 6) Пісеньки для руских діточок. З инших писем популярних видано (другим накладом): 7) Що нас губить и що нам помочи може, Ст. Качали; а приготовлені до друку суть: 8) Байки, аложені П. Св.... Наконець набув виділ Просвіти на власність популярне дільце Ив. Бічая: Практична наука о навозі або гною, котре вже друкуєтьсл. Загальний збор рішив був, щоби виділ старався порозумітися що до видавництва популярних діл з о. Наумовичем; однако позаяк тойже в найновійших часах станув на становищи дуже дражливім до нашого сторонництва, го виділ занехав сёго, не надіючись жадного успіха. Книжочки для народу видаються звичайно в 3000, учебники гімназияльні в 500 до 1000 ексемплярях.

Виділ старався також о скорше и ширше розпросторювание діл свого видавництва, розсилаючи до рад повітових східної Галичини спис всіх книжок находячихся на складі товариства и відозву, щоби при закладаню бібліотек шкільних ті книжки закуповано. И справді кілька Рад повітових по сій відозві закупили книжки в товаристві.— Також війшов виділ в ширші конексиі з книгарями и з образкарями, котрі по ярмарках и відпустах мають дільця популярні „Просвіти“ продавати. Результати з того оказались доси дуже користними. —

Digitized by Google

До веденя адміністрацийних діл товариства призначений урядник, котрому платню в остатних часах з причини збільшеня праці підвишшено на 25 р. місячно.

Крім того виділ урядив дня 7. Липця м. р. декляматорский вечер в память Маркіяна Шашкевича, и підмогав руским академікам и Рускій Бесіді в урядженю вечерів в роковини смерти Тараса Шевченка 10. Марта и в 25. роковини знесеня панщини 3. (15.) Мая.— Виділ вислав кондоленцийну адресу до Найяснійшого Монарха по поводу смерти Ві Вис. архикнягині Зофії, а ґратуляцийну адресу по поводу вінчаня архикнягині Ґізелі. — На зазив Угорского міністерства вислав виділ проби малоруского язика, щоб вказати дорогу, на якій народня руска література на Угорщині мае розвиватися. — На конець спомагав виділ инші товариства рускі, як Побратима и и., и також бідних учеників.

По принятю сёго справозданя товариством до відомости, здавав касіер „Просвіти“ др. Корнило Сушкевич справу о веденю діл касових и о стані майна товариства. В часі від 1. Січня 1872 до послідньго Марта с. р. були приходи и розходи слідуючі:

Приходи:

1)	каса з кінцем 1871	57·92
2)	вкладки членів	123·86
3)	добровільні дари	147·33
4)	з розпродажи книжок	819·41 ½
5)	підмога з фонду краєвого	4500·—
6)	пожичка товариством затягнена	600·—
7)	відсотки за фонди уміщувані часово в щадници, запавші до кінця 1872	—·29
8)	за инсерати уміщені в виданях товариства	14·—
9)	звернені товариству залички на ремунерациі	697·51
10)	ремунерациї товариству виплачені в цілі переданя їх авторам	650·—
		7610·32 ½

Розходи:

1)	за друк книжок виданих р. 1872 и 1873 и на покритє залеглостей за друки з р. 1871	2720·45
2)	оправа книжок и адресів	391·10
3)	ремунерациі за праці літературні и канцелярийні и за услугу	1396·68

Digitized by Google

4) залички на маючі виплатитися через міністерство ремунерації за праці літературні . . .	1035·50
5) звернена пожичка	600·—
6) закупно книжок и річей належачих до инвентаря	46·86
7) підмога товар. „Побратим“	100·—
8) вечери декляматорскі	178· 9
9) видатки почтові, стемплёві и инші експедиційні .	105·25
	6573·93

Затім лишався надвишка + 1036 р. 39½ кр., з чого більша часть уміщена в щадници.

Крім сёго властивого фонду товариства завідував виділ еще кількома иншими фондами, а именно:

а) фондом запомоги для бідних учеників. Від 1. Січня 1872 до кінця Марта 1873 вплинуло до сёго фонду 85 р. 97 кр., роздано 43 р., — лишилось проте 42 р. 97 кр.

б) фондом стипендиї Тараса Шевченка. З кінцем Марта 1873 находилось в нім враз з відсотками скапіталізованими 99 р. 35 кр., котрі уміщені суть в Львівскій щадници. — Фонд сей буде тепер скорійше побільшатися грішми, узискуваними з розпродажи Львівского видання поезий Шевченка, котрого кошта накладу уже вернулися.

в) фондом стипендиї Францішка Фронца. Бл. п. Францішок Фронц, упокоівшийся в р. 1870 в Кречовицях, селі повіту Превorского, призначив завіщанем з дня 25. Червця 1870 вірительности свої в загальній сумі 945 р. на фонд стипендиї для рускої молодежи низшої гімназиї Перемискої и признав нашому товариству право надаваня стипендиї и заряду фондом стипендийним. В мисль истнуючих законів занимається зреалізованем фонду стипендийного ц. к. Прокуратория скарбу; доси стягнено квоту 515 р., а придбано відсотками 76 р. 72 кр., разом 591 р. 72 кр., котра то сума уміщена в щадници а книжки щадничі переховуються в ц. к. Прокураторії скарбу. До стягненя остав еще 430 р., котру квоту мають довжники за кілька літ ратами сплатити.

На конець звістив касір товариства др. Сушкевич, що небавком прибуде „Просвіті“ еще один фонд стипендийний. Именно дня 1. Мая с. р. упокоілася п. Елеонора Вітошинска, властителька реальности під ч. 720¼ у Львові, котра в своім завіщаню з дня 14. Червня 1868 зробила слідуюче постановленє: Цілий свій маєток (котрий по заспокоєню деяких довгів и легатів виносити ме до 14.000 р. а. в.) записала

Digitized by Google

на стипендиї имени Елеонори Вітошинської для дівчат, кандидаток на учительки дівочі. Стипендий сих, кожда по 100 р. а. в., має бути тілько, на скілько відсотки з ві маєтку вистарчать; а роздавати їх має ц. к. краєве намістництво, однако тілько між ті кандидатки, котрі предложені будуть институтом, який означить або покійниця або, если-б перед своєю смертию сама сёго не зробила, др. Корнилий Сушкевич, екзекутор ві послідньої волі. Позаяк отже покійниця за житя не означила товариства, котрому прислугувати має право предкладаня намістництву кандидаток, то др. Сушкевич се право передає товариству „Просвіта," а враз вносить, щоби память великодушної фундаторки почтити через повстанє.

Се заявленє приняв збор грімкими оплесками, а др. Омелян Огоновский поставив внесок, щоби д-ру Корн. Сушкевичу за придбанє для „Просвіти" сеї так значної фундациї, після котрої „Просвіта" що року 8 до 9 дівчат буде 100-ренсковими запомогами наділяти, виразити подяку товариства через повстанє. При повторених оплесках всі повстали, а др. Сушкевич в своїй відповіди сказав, що придбанє сеї фундациї не може уважати за свою заслугу, а тілько за заслугу „Проевіти", котра між всіма подібними институціями краєвими стануда так високо, що кождий безсторонний чоловік на єго місци не міг би був иншого товариства вибрати, як тілько „Просвіту."

Справоздане касове, пересмотрене и одобрене вибраною до того по статутам контрольною комісиєю, збор приняв до відомости, уділяючи на внесенє згаданої комісиї бувшому виділови абсолюторию.

Коли відтак діяльність дотеперішнёго виділу закінчилася, заступник голови др. Омелян Огоновский заходить из місця предсідателя, а запрошує на тее-ж найстаршого віком из поміж згромаджених, обивателя Львівского Мих. Димета. Но позаяк тойже відказався, обняв провід, яко найстарший по нім, др. Изидор Шараневич, професор університетский, член почетний „Просвіти". Перед всім приступлено по дневному порядку до вибору нового виділу. По короткій перерві засіданя, в цілі порозуміняся що до сёго вибору, відбулося тайне голосованє картками, по чім скрутатори віддалилися до другої комнати для скрутиніі. Між тим збор обрадував дальше, именно наступили тепер внески поодиноких членів.

П. Ганкевич вносить, щоб загальний збор ухвалив и позволив фонди на закупно найліпших популярних діл иншіх літератур, так щоб можна дешим способом а при тім систематичнійше подавати

Digitized by Google

народови потрібні відомости. Проф. Вахнянин годиться з тим внеском, але хоче, щоби не забувати також, що „Просвіта“ має просвічувати народ руский, и ставить до внеску п. Ганкевича додаток, щоби виділ на будуще йшов після певного наперед обдуманого пляну и, подаючи народови відомости, будив враз єго патріотизм. — По короткій дискусиі, в котрій брали уділ пп. Климкович, Січинский и Лукашевич, був внесок п. Ганкевича з додатком проф. Вахнянина принятий.

Між тим скрутатори закінчили свою роботу и оголосили слідуючий результат: Голосуючих було 51 (не всі члени голосували). Значною більшостю, а по части майже одноголосно вибрані до нового виділу: Володислав Федорович, властитель дібр; др. Омелян Огоновский, професор університетский; Василь Ильницкий, ц. к. совітник шкільний; др. Корнилий Сушкевич, адъюнкт ц. к. прокураторії скарбу; Омелян Партицкий, професор в семінарії учительскій; Наталь Вахнянин, професор гімназияльний; Юліян Романчук, професор гімназияльний; Теофіл Барановский, инжинер; Маркил Желехівский, учитель гімназияльний; Иван Бічай, учитель в семінарії учительскій; Володимір Ганкевич, концепіент адвокатский. Заступниками виділовими вибрані: Михайло Димет, обиватель и радний міста Львова; Омелян Савицкий, професор гімназияльний; Володимір Гузар, правник. Відтак приступлено до вибору голови, и в тайнім голосованю картками вибрано одноголосно п. Володислава Федоровича; а коли скрутатори сей результат оновістили, грімкі оплески онять доказали, як сильне довіріе має новий голова у товариства.

По доконанім виборі виділу и голови др. Шараневич уступив з місця предсідателя, а представляючи нового голову п. Федоровича сказав коротке слово, приняте дуже симпатично цілим збором, з котрого жаль що тілько деякі гадки можемо навести: Уступаючи з того місця, говорив шан. бесідник, радуюсь, що могу сконстатувати, що сила наша від 25 літ чим раз більше вамогаєся; ми бо станули и стоімо на ґрунті своім, питомім, а се дає нам невзрушиму підставу а враз и можливість сягнути в саму глубину житя и долі нашого народа; радуюсь наконець, що станув тепер на переді нашім муж независлий, в цвіті житя, одноголосно вибраний головою „Просвіти“, на переді просвіти народнёі.

Відтак дальше провідництво зборам обіймає п. Федорович. Вступивши на місце предсідателя, розпочинає своє урядоване мовою, котру у найблизшім числі нашоі ґазети подамо дословно. Тепер лиш

Digitized by Google

скажемо, що бесіда ся, виголошена з незвичайним жаром и енергією, найсильнійше зробила вражінє. Так сам зміст бесіди як и спосіб виголошеня сі, тон, міміка, спогляд, проникали всіх до глубини душі; у всякого скріпились и зможлись еще надії, які вже, доконуючи вибір голови, покладувано на п. Федоровича.

Наступили дальші внески членів. Принято без дискусні внесок п. Навроцкого, щоб виділ, як и давнійше одного року, вистарався у дотичних властей узисканє доходу, хотяй невеличкого, из датків, які селяне при викупні тютюну в магазинах скарбових кидати звикли до скарбонки. — Внесок проф. Верхратского, щоби поминальною службою Божою почтити память бувшого голови товариства пок. Юліяна Лавровского, передано новому виділови до виконаня.

Трохи довшу дискусию викликав внесок п. Вол. Ганкевича, щоби виділ „Просвіти“, порозумівшися з товариствами уладжуючими відчити польскі (именно з Товариством педагогічним), устроював такі-ж виклады в рускім язиці, именно о истории и літературі рускій, щоби в як найширших кругах пізнано наш язик, наших людей, наші прямованя. П. Корнилий Устиянович годиться з тим внеском, а тілько жадає, щоб такі відчити були уладжувані и для руского ремісничого товариства „Побратим“. П. Вахнянин заявляє, що давний виділ Просвіти вже порозумівався в тій справі з Товариством педагогічним, котре в засаді згодилось на устроєнє відчитів руских побіч польских, а навіть відбувся такий відчит руский в Коломиі; але до дальших відчитів не знайшлися люде, по части для того, бо партия між Русинами „Просвіті“ неприхильна, замість щоб се уважати за заслугу, коли и круги польскі освоюються з рускім язиком и стають для нёго приязнійшими, називає се зараз здрадою и відстрашує від того. В конець внесок п. Ганкевича з додатком Устияновича принято.

Дальше вніс о. Сілецкий, щоби докладне справоздане из сих зборів з текстом бесід, які на них були висказані, в окремій брошурці видруковати и в як найширші круги розіслати, по-за-як вступаємо в нову добу. Внесок принято.

На конець ставляє п. Народьский слідуючий внесок: Загальний збор припоручить виділови уложити и розіслати відозву до закладаня шкіл недільних и бібліотек по селах и уряджувати науку рускога язика публично по містах для урядників. Кошта шкіл недільних и бібліотек мали-б покритися складками громадян. — По довшій дискусії, в котрій брали участь пп. Січинский, Верхратский

Digitized by Google

и Микита (сей послідній хоче також уряджування забав моральних для народу, щоб відтягнути нарід від корчем и пиятики), принято внесок д-ра Олекс. Огоновского, щоб поручити виділови звернути особливе свою увагу на закладане читальнь для народу.

На тім збори, около 8-моі годины вечером, скінчилися. На другий день надійшов, запізнившись, слідуючий телеграм в Черновець: Милі братя! помагай Бог для добра народа працювати. — Черновецкі Русини.

Допись.

В Яворові дня 25. Цвітня (7. Мая).*) Пишу до Вас під сумним вражінем, яке викликала в нас смерть Лавровского. Ві всіх появах житя народнёго Лавровский брав живий уділ; ніколи, хотьби и на хвилю, не схитавсь він в своій вірности для народнёі идеі. Коли „Слово“ и ёго приверженці одчеркнулись од народа и стали пропагувати у нас идею панруссизма, тогді покійник відрікся всякоі солідарности з ними и вже до смерти не повернув до іх табору, за що обкинено ёго болотом всяких клевет, денунциовано перед народом яко зрадника, словом: де лиш можна було, зневажано чесне имя ёго. Инакше задивлялася на те партия народня: вона бачила в нёму щирого патріота народнёго и радо йшла за ним у всіх ділах, котрі підіймав для добра бідного и несвідомого народа. Сих кілька слів, мов тую грудку землі, мечемо на домовину покійного, заким де яке здібнійше перо не спише житя того трудящого и для Руси нашоі дуже заслуженого мужа.

Результат виборів до Ради міскоі випав у нас не дуже світло. З одноі сторони станув народ темний, хотяй численний, не понимаючий своі справи и даючий себе обманювати бодай би якому покутному мізерному писарині, — а з другоі сторони зграя людей, зложена з руских, німецьких и чеських перевертнів, звуча себе par excellence Поляками, послугуючася интригою, терроризмом, ба навіть и денунциациями, словом всякою підлотою, щоб тілько одержати перевагу. Так вдіялось, що народ, 6 разів численнійший ще

*) По недостатку місця не могли ми сеі дописи подати в попереднім н-рі „Правди“. — Ред.

Digitized by Google

до прочих народностей, буде в меншости репрезентований в новій раді міскій.

В тих днях приде тут рускій театр Моленцкого, котрий світить великою бідностю. Рада повітова, котра охотно відступав свою салю для концертів або балів мясничних, не позволила поміститись у ній театрови Моленцкого. З домом, де резидує Рада повітова, стикається шопа, котра стоїть порожна; Моленцкий думав, що бодай тої не заборонять ёму на ёго представліня, — але, як довідуємось, и там не ма для нёго приюту. Однако нехай там! Май віщує нам погоду, то и під голим небом, як колись-то робив бл. п. Каміньский, найдеться місця досить, щоб заявити Яворівскій Пантальонам, що дух рускій жие и що нарід, хотяй поволи, а такой двигается в упадку, в який ёго довговічня неволя вдрулила.

Рада Руска у Львові наробила перед своім збором богато шуму й гуку на весь світ, а воно так скінчилось, як сказав поет: Parturiunt montes, nascitur — ridiculus mus. Скінчилося на простій консисторскій куренді, чим показалося, що Рада руска а консисторія Львівска суть одно! Коли так Рада руска потрафила заміпитись в консисторию, то можна по ній ще й дальших перемін надіятись.... От Вам и научка з цілої тої запутаної справи: Дичка не вродить тілько — дикі овочі.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Из внутренних справ Австрийско-Угорскої держави три особливе займають тепер голови всіх: всесвітня виставa в Відни, кризис біржева в Відни и приготовленя до безпосередних виборів.

Всесвітня виставa отворена була по програмі дня 1. (лат.) Мая в великою пишностю; зъіхалось було много високих гостей, членів пануючих родин, из Німечини, Англіі и и. Однако се отворене відбулося лише по формі, на ділі бо еще тепер, по упливі майже місяця, многі части вистави не суть упорядковані и готові до оглядання. Се одно, а еще більше друга обставина, нечувана дорожня и дерунство трактиерників и готельників в Відни, переходяче всякі границі, відстрашує від численнійшого приізду чужинців. Мешкань есть подостатком и дуже много стоїть порожних.

На Віденьскій бірж зачалася в першій половині с. м. страшенна кризис біржева т. з. траскіт. Папери цінні ріжного роду,

Digitized by Google

якими біржа була переповнена, зачали нараз спадати и се так надзвичайно, що вже в кількох днях обчислювано страти на кількасот міліонів. Переполох страшенний, банкроцтв майже без числа, многі самоубийства. Не один міліонер став нараз майже жебраком. Декотрі папери, особливе ріжних будівничих банків, яких намножилося в Відни без кінця, спали на $^1/_3$ и меніше своєї вартости. Для підратованя біржі, а особливе и загроженого промисла, міністерство позволило ц. к. привілеіованому национальному банкови видавати банкноти в неозначенім числі, над приписану уставами міру; але до сеї пори кризис не спинена, и чим раз більше банків упадає, хотя промисл в загалі здається мало бути доткнений. Однако кризис розтягається вже по части и на Пешт, а навіть в Берліні и Франкфурті обавляються подібних траскотів. Причинами сеї катастрофи суть намножене швіндлерских банків и заповнене торговлі біржевої швіндлерскими цінностями, як и контрибуция военна французка 5-міліярдова, котра стягнула всю готівку из грошевих торгів Европи.

Нова Рада Державна у Відни має отворитися, по донесеням Neue Freie Presse, аж в Жовтню. Однако вже тепер всюди роблять великі приготовленя до безпосередних виборів. Німці-централісти так в чисто-, як и в мішано-німецьких провінциях поділилися на два сторонництва, т. з. старих, у котрих Австрия на першім пляні, и молодих, у котрих на першім пляні справа німецька и котрі задля того нахиляютьтя до нової Німецькоі держави. Старонімецька партия має доси дуже значну перевагу. Також Славяне не засипляють справи и позакладали всюди передвиборчі комітети, котрі розвивають широку агітацию. О приготовленях до безпосередних виборів в нашім краю поговоримо еще докладнійше.

Из справ заграничних дві суть більшої ваги. Приізд німецького цісаря до Петербурґа (при кінци Цвітня) и сердечне принятє его российским императором уважають многі ознакою союза німецько-российского, до котрого має ще приступити и Австрия. Ціху політичну тому приіздови приписують тим більше, що враз з цісарем німецьким прибув и кн. Бісмарк (також ґенерал Мольтке и и.).— Однако важнійшою подією есть наступивший в сих днях упадок президента Тъера, котрий, яко стоячий за консервативною републикою, полученим фракциям монархістів мусів уступити и подався до димісиі. Димісия більшостю тілько 16 голосів була принята, а відтак на місци Тъера вибрано президентом ґенерала Мак-Магона.

Digitized by Google

НОВИНКИ.

— **Двацять пяті роковини знесеня панщини** святковано так на провінції в многих місцевостях, як и у Львові. В Перемишли відправилась в день 3 (15.) Мая торжественна служба Божа, на котрій знаходилися 6 Пр. еп. Ступницкий и крилошане. У Львові по всіх церквах правились служби Божі, виголошувались одвітні проповіди и зберались складки на добродітельні цілн. „Просвіта“ видала в сам день 3. (15.) Мая популярну книжочку для народа (с. е. Фармазони), а в комнатах Рускої Бесіди відбувся музикально-декляматорский вечер. „Академическій Кружокъ“ також святкував той день в своіх комнатах одвітними бесідами и музикально-декляматорскими продукціями.

— **Вечер музикально-декляматорский в Рускій Бесіді**, в день 3. (15.) Мая устроєний, випав у всякім згляді як найсвітліше. Участь рускої публики була велика, всі комнати битком були заповнені. Жаль, що недостаток місця у нашій часописи не позволяє нам подати так докладного опису, на який той вечер заслугує, и що тільки на короткім шкіці мусимо ограничитись. У самім почині п. Ганкевич сказав слово одвітне торжественній хвили, в котрім представив гибельні впливи панщини так з загально-людского становища, як именно и у нашого народу, и виказав дальше, які наслідки має усамовольнене чоловіка. По тій бесіді виголосив п. Шухевич поезию Пиколи Устияновича „Третій Май“ з великим жаром, а хор на мішані голоси відспівав ту саму пісню, дуже удачно підложену під ноти проф. Вахнянином, котрий до уладженя и сего вечера найбільше причинився и яко композитор, співак и дирігент хору широку а зовсім заслужену придбав собі славу. Відтак відграла панна Г. Ф. на фортепяні арію з „Ріголетта“; игра п-ни Г. Ф., ученіці дир. Мікулёго, відзначалася великою прецизиєю и дуже мило була принята публикою. Наступили два сольо-співи: „Ліpник“ и „Пострижок“ Фр. Шуберта. В першій з сих пісней ми подивляли, як геніяльний композитор німецький потрафив віддати и духа славянского; обі пісни дуже гарно відспівані були проф. Вахнянином, а послідня на неуставаючі оплески мусіла бути повторена. Відтак знов хор на мішані голоси відспівав пісню народню „Ой вийду я на шпилечок“, укладу проф. Вахнянина. Хор складався по більшій части из рускої молодежи гімназиі академічної, котру учить співу проф. Вахнянин; під таким проводом и наука мусить добре поступати, и дійсно в кождій новій продукції хору, котрий вже кілька разів давнійше виступав, видко значний поступ. Слідувала деклямация поеми Шевченкової „Невольник“. Виголосив ii п. Курилович, знаний славно и з давнійших виступів; однако ніколи еще деклямация его не удалася так добре як сего разу. Декламатор не побивався, як се часто дівться, за пустим ефектом; але віддавав слова нашого безсмертного кобзаря из спокоєм и презициєю, а при тім з найдокладнійшим вирозумінем, так що майже годі собі виобразити ліпше виголошене тої поеми. Однако короною сёго вечера у згляді артистичнім була відай таки друга продукция на фортепяні п-ни Г. Ф., концертовий кусник Вебера. Сей кусник, вимагаючий дуже великої вправи и техніки, був відограний так, що мусів би знайти узнане и у найпе-

Digitized by Google

ребірчившої публики, а знатоки, прислухуючіся тій грі, дуже красне віддавали ій свідоцтво. Відтак відспіваний був еще дует на тенор и баріton, „Баркароля“ Кікена, пп. Вахнянином и Вітошинским, котрий випав також дуже добре. Милий сей вечер закінчився хором на мішані голоси „Ой під гаєм“, укладу Ґуневича. Коротко сказавши, всі части сего вечера, всі продукциі. бесіда. гра, співи, деклямациі були и дібрані до часу, и виконані як найкраще, и зробили як найлучше вражіне на публиці, одним словом: памятка великої и важної для нашого народа подіі в правдиво достойний спосіб була обходжена.

— **Новий виділ товариства „Просвіта“** уконституовався на засіданю з дня 12. (24.) Мая в такий спосіб: Заступником голови вибрано д-ра Ом. Огоновского, контролором д-ра Корн. Сушкевича, скарбником Теоф. Барановского, секретарем Н. Вахнянина, завідателем видавництва книжок Ом. Партицкого, економом Вол. Ґанкевича. О инших рішенях сёго засіданя виділу донесемо нашим вп. читателям пізнійше; будемо також від часу до часу подавати витяги з протоколів засідань виділових и наші погляди на діяльність виділу.

— **Бл. п. Елеонора Вітошинска**, фундаторка стипендий для дівчат кандидаток стану учительского, котрими розпоряджувати буде товариство „Просвіта“, записала в своім завіщаню між иншими також 200 р. фондови вдів и сиріт по руских священиках архидиецезії Львівскої, а всі свої книжки и ноти бібліотеці ц. к. академічнёї ґімназиї у Львові.

— **Наша література перед печатю західно-европейскою.** Стаття п. Ukraino у Rivista Europea про літературу українску и галицьку звернула на себе увагу европейскої печати. Ще як вона друковалась, була вказана у Correspondence Slave, виходячій у Празі, а тепер, ще заким ми по тісноті місця подали ій у Правді, бачимо резюме з неї під наголовком „La littérature ruthéne“ у La République Francaise (з 16. Цвітня с. р.), паризкій щоденній ґазеті, котра з усіх французских часописей найбільше старається слідити за житем у славянских землях и знакомити з ним публику французку. У сих цілях вона подає у статтях и фелетонах перегляди учених робот по Славянщині, а у політичній хроніці держиться честно безсторонного погляду на діла и відносини Славян між собою, віддаючи свої симпатиї народно-федеральним прямованям у Славянщині и всему тому, що може довести Славян до честного союза меж собою. Для того Rép. Francaise у голові других французских видань демократичної партиї бажає доброго порозуміня меж Поляками и Россиею. Важне становище України и Галичини у тому, що робить велике и трудне, але не нерозрішиме питане польско-руске, не вкрилось від очей La Rep. Francaise, и з того поводу вона зараз же звернула увагу на статтю італіянского журналу про малоруску літературу на Україні и в Галичині. Привівши статистичні числа про Русинів або Малорусів, французка ґазета обертається до важности польского питаня и до відносин французкої публики до нёго, и наводить слова про се пана Ukraino, вказуючи на „безсторонність и поміркованність“ українского автора, „так не схожу з тим духом неприязни, який польскі писателі знаходять буцім то у Русинів“. За сим La Rép. Francaise каже, що література малоруска достойна з багато деяких боків уваги публики французкої и подає резюме характеристики и бібліоґрафиї п. Ukraino руху українскої літератури у Россиі. Спомянувши про ті перепони, которі

Digitized by Google

сей рух зустрітив, француска ґазета так каже: „Истнуване літератури власноі у Малорусів не шкодить ніяко цілости имперіі российскоі, як поеми Мистраля (славнійший з нових провансальских поетів) не грозять єдинству французкому. — Украінским писателям більше ставлять у докір — не іх сепаратистичні тенденциі, которих вони не показали, а іх демократичні идеі. Вийшовши з народу, говорючи єго мовою, уміючи розуміти єго и приноровлятися до нёго, вони мусіли часто піднимати голос за народ. Ось де була вина іх, значить не може бути сумніву, що у новій Россиі колись зникнуть ті перепони, на которі вони можуть жалкувати тепер.“ — Дальше La Rép. Franc. подає перегляд літератури у Галичині, и кінчить словами: „Ми бачимо з сего короткого викладу, що Русини мають усі елементи национальноі літератури; вони мають між собою людей відличних (éminents), як о. Качала, которого недавна промова у соймі Львівскім є спасительною пересторогою для родимців єго, як и для Поляків. Русинам недоставало найбільш усего — знати Европу и бути знаними. За для того не можна досить похвалити початок, що один з іх писателів познакомив нас з іх літературними творами.“—Мусимо добавити, що, як по всёму видно, стаття Rép. Fr., як и другі у ній славянскі студиі, писана чоловіком, которий мав злучай познакомитись самостійно и наочно з обставинами славянскими в Австриі и Россиі. Таких людей ще не так то багато між французкими ученими, щоб трудно було вгадати автора статей в République Francaise. (Пригадуємо, що п. Leger, професор літератур словянских у Collége de France, звістний з учених праць французких, именно про сербску літературу, переіздом по славянских землях в ціли учених студий, був теж недавно и у Львові. — Ред.)

— **Епископ Ступницкий и руский язик.** Єго Преосвященство Епископ Перемиский розіслав до всіх підвластних урядів деканальних „обіжник“, котрий тут в цілости наводимо: „Ч. 1755. В новійших часах появляються в декотрих німецких и туткраєвих часописах, як здається не зовсім прихильних нашій малорускій народности, статті, як би из сторони епископскоі консисториі припоручено було в переписках урядових уживати виключно иншого, а не краєвого народного язика. — Щоби препод. клір тутешнёі епархиі не уводився подібними неосновними поголосками, примічається, що епископска Консисторія не одступає в сім ділі від мисли свого окружного послания з дня 2. Жовтня 1867 ч. 2649 и жадає, щоби постановлене вис. ц. к. міністериі з дня 5. Червця 1869 ч. 2354 §. 5, дотично свободи уживаня язика малоруского, в восточній Галичині, в переписках урядових, особливе між урядами деканальними и парохіяльними а консисторією, вповні заховане було. — Само з себе розуміється, що суть в декотрих злучаях потребою всказані виємки від сеі загальноі засади, н. пр просьби и поданя до святійшого Римского Престолу, до всесвіт. Ап. Нунціятури в Відни; витяги из книг метрикальних, которі ведля истнуючих рядових приписів не в иншім як лише в латинскім язиці вестися мають; поданя урядові або прямо до вис. ц. к. міністериі вилагоджені або через вис. ц. к. намістництво вислані; всі переписки з ц. к. урядами війсковими, в которих німецкого язика уживати належить; переписки деканальні або парохіяльні з ц. к. урядами в западній части Галичини, де ведля постановленя вис. ц. к. міністериі справедливости з дня 9. Липця 1860 ч. 10340 язик польский або німецкий єсть урядовим, як се пп. чч. уря-

Digitized by Google

дам деканальним Мушинскому, Біцкому, Дукольскому, Короснянскому и Канчуцкому, яко лежачим в объемі западної Галичини, відси під днем 28. Студня 1872 ч. 3828 обвіщено було. — О повисше сказанім завідомить преч. Уряд деканальний підчинений собі преподобний клір. — В Перемишли дня 13. Мая 1873. — Іоанн. епископ.“ — Сим обіжником найлучше пояснені суть всі вісти, які розширювано, очевидно з злою волею, о Є. Пр. епископі Перемискім, будьто би він заборонив духовенству своєї епархії в урядових переписках на вні уживати руского язика; ми бажали б лиш, щоби и Львівска митрополича консистория стілько дбала о права руского язика, скілько Перемиска, бо тогді б не була позволила учити гр. к. релігії (в ц. к Львівскій гімназії Франц Іосифа) в польскім язиці и не переписувалась би з рускими особами по німецьки, як се нам самим лучилось бачити.

— Дня 30. Цвітня (12.) Мая відправилась в Винниках, а 5. (17.) Мая в Волоскій церкві у Львові **поминальна служба Божа** за упокій душі бл. п. **Лавровского** и єго жони; а дня 10 (22.) Мая відправлялась в Волоскій церкві у Львові, в Чернівцях и в Бережанах поминальна служба за упокій душі бл. п. **Яхимовича**.

— Дня 23. Цвітня (5. Мая) відбулося торжественне **отворенє наукової академії в Кракові**. На тую урочистість приїхав протектор академії архикнязь Кароль Людвик, и принятий був Краковянами дуже сердечно. Вечером в день приізда архикнязя місто було освітлене а через цілий час пробуваня високого гостя дуже оживлене. Крім архикнязя приїхали були також міністер Земялковский, намістникъ гр. Голуховский, маршалок краєвий кн. Сапіега, бувший міністер и віцепротектор академії гр. Альфред Потоцкий и множество инших достойників. Академію одкрив сам Архикнязь промовою в німецкім язиці. Відтак звіджував архикнязь всі особливости міста Кракова, так богатого в историчні памятники. — Предложено приняте нових членів до академії Краківскої, між ними из Славян: Міклосіча, Паляцкого и и. З Русинів вже давнійше належить яко член др. Шараневич.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп. авторови „Сила пристрасти“. Повість Вашу ми відложили на пізнійші часи, по-за-як ми мусимо перед дати творам найзнаменитших наших писателів. — Вп. п. В. Торчинови. Вашу статтю ми одержали. Ми еще не вспіли докладнійше ві переглянути, однако здається нам на первий погляд, що помістимо ii. — Вп. Є. Сакун. Ваші письма ми одержали. Чи переклад з Костомарова помістимо, не знаємо ще. Видиться нам, ще се трохи за далекий и проте не досить интересний предмет для загалу наших читателів, котрі домагаються від нас перед всім розвідок о нашім власнім народі. Лист Ваш помістимо в „Правді“ для викликаня дискусиі.

Сей нр. видаємо знов о ¼ аркуша більший; задля того, як и з иншихъ причин не залежачих від редакціі, виходить о 2 дні пізнійше. — Ред.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский**.
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 8. У Львові, дня 1. (13.) Червня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Ідуть війска в похід на Косово,
Розмовляють лицарі з собою
Та гомонять про лицарску славу.
Промовляє Милош Обиленко:
„Любі браття, товариші славні!
Ой як Бог дасть та й суджено буде,
Завтра рано ударимо боєм
Та Турецький розібємо табір!"
Прибувають до річки Ситниці,
До Ситниці на Косове поле,
Та хоробрі розставляють війска
И намети красні розпинають,
Виставляють хоругви шовкові;
И цареви наміт споруджають
Над рікою у траві зеленій.

Digitized by Google

Ой там входить та цар славен Лазар
И святкує свої имяѣини,
День пророка, день Амуса славить,
Та у наміт ззива воєводів; —
Ой ззиває воєводів сербских
Й прославляє святителя свого
На Косові та посеред степу.
Ой засіли сербскі воєводи
Всі чергою, по старшині сіли,
И вечерю вечеряють славну,
Та кружляють вино зелененьке.
Вже у друге чарка переходить,
Та все мовчки, та все невесело;
Третя чарка до царя приходить,
То він славить святителя свого,
Узяв в руки чарку золотую,
Глянув оком в право и у ліво,
Та словами оттак промовляє:
„Воєводи, любе моє браття!
В чиє ж мені здоровєчко пити?
По старшині пив би я в здоровє,
Ой в здоровє — старого Богдана;
По любови — девятёх шуринів,
Юговенків, соколів крилатих;
По уроді — Баненка Страхини;
По первені — Бранковенка Вука;
По лицарству — в Милоша здоровє.
Так ні в чиє ж я не пю здоровє,
Тільки випю в Милоша здоровє:
Ой здоров був, Милоше мій вірний!
Спершу вірний, а тепера зрадник!
Завтра рано, як пійдем до бою,
Завтра зраду ти мені починеш,
Туркам вслужиш, а мене израдиш.
Ой зрадила ж тебе твоя мати!
Чи ж не гаразд тобі бути в мене?
Маєш в мене усёго до волі;
Ой кохав я тебе, любий сину,
Та дочку дав тобі за дружину,

Digitized by Google

А тепер ти зрадник на Косові!
Ой Милоше, чи ж тобі не сором?"

Тяжко, важко Милошеви в серци.
Та обличє поломям палає,
Страшно лютий, мов змия гадюка,
Та сердитий из стільця зірвався,
Пє в здоровє славного Лазаря,
А словами оттак промовляє:
„Ой спаси-Біг за здоровє царю,
Та за мову твою не спаси-Біг!
Ой не був я зрадником й не буду,
Поки жив я та слави мові!
Але завтра спізнаємо, царю,
Завтра рано, як світ засвитає,
Хто твій вірний, а хто в тебе зрадник!
Ой твій зрадник побіч тебе, царю!
А як Бог дасть та й суджено буде,
Завтра рано, як світ засвитає,
Ось тебе я словом упевняю:
Вороного коня осідлаю,
Крізь турецьке переїду військо
До намету преславного хана,
И до нёго я у наміт війду
Та Мурата мечем розрубаю,
И пристопчу своєю ногою,
Ханский перстінь з руки ёго здійму,
Ханский перстінь, що він ёго носить,
Тобі, царю, в дарі подарую!
Знай же, царю, славний володарю,
Хто сей Милош на Косовім поли,
Чи він вірний, чи він зрадник в тебе!"

Тогді Милош чарку вихиляє,
Та чаркою в стіл тисовий брязнув,
А сам вийшов геть из під намету.
За ним вийшли оба побратими,
Ой та вийшов Косовець Иванко,
А за ними и Топлиця Милян,
До Милоша тихо промовляють:
„Погуляєм на Косову брате!"

Digitized by Google

В ранці рано ой світ-день свитає,
Воєвода Милош прочинає,
Перед світом перед сходом сонця
Вороного коника сідлає.
На схід сонця небо червоніє,
Червоніє, а поля біліють;
Вороного Милош виводжає
Та підводить до намету свого,
Припинає меч-самосіч з боку.
Бачать тее сербські воєводи:
— Що той Милош думає-гадає?
Грає Милош конем довгогривим;
Бачать тее ёго побратими
Та сідають на своіх вороних
Й за Милошем кіньми поганяють,
До Ситниці річки доіжджають,
До Саджмиі камянного мосту;
Міст щасливо та й переіжджають,
Між турецьке військо проіжджають.

Сторчать в гору ратища високо,
Думка в Турків: Серби піддаються,
Й перед ними всі ся розступають,
Про між себе гомонять такее:
„Отсе гаразд, отсе щасте наше,
Що три сербські та три воєводи
Найзавзятші та нам піддаються!“
Тогді Милош тихо промовляє:
„Ой ви Турки, голови дурниі!
Ой побачим, хто кому піддасться.
Та як вийдуть нашиі завзятці,
То мов вовки череду поженуть,
И мов вітер сніг розвіє в поли
Та розірвуть вашиі утроби,
Вас рознесуть мов ті птахи хижі.“
То не знають, що ім Милош каже,
И до хана вісточку доносять:
„Отсе ідуть сербські воєводи,
Найстрашнійші та найзавзятійші,
Найстрашнійші ідуть нам піддатись.“

Digitized by Google

Зачуває хан, могущий Мурат,
То він раду листом иззиває,
Та у ради поради питає:
„Що-ж подати ім на привитанє,
Ой чи ногу а чи білу руку?“
То до хана рада промовляє:
„Сором Влахам*) руку подавати,
Подай ногу, най цілують в ногу,
Щоб всі в тебе під ногами були.“
Промовляє ж везир Ущуглия:
„Ой Мурате, ти наш світе ясний!
Чи перед них нам и виізджати?“
Одмовляє хан, могущий Мурат:
„Виізджайте та їх сустрічайте,
Розстеляйте три великі хусти:
Одну хусту розстеліть червону,
Другу білу, а третю зелену;
То як будуть вони проізджати,
А як схочуть з нами воювати,
То потопчуть усі три ногами;
А як несуть та ключі городскі
Та ще й гарач за сім років несуть,
То червону потратують хусту,
И червону и білую хусту,
А зелену на ратища схоплять
Й попід нею кіньми переідуть.“

Виізджають перед воєводів,
Розстеляють три великі хусти.
Наізджають воєводи кіньми,
Всі три хусти ногами тратують.
Бачить тее везир Ущуглия,
Промовляє до Мурата-хана:
„Ой чи бачиш, Мурате-султане?
Топчуть хусти Лазареві слуги,
Хтять з тобою війну воювати,
А не миром з тобою миритись.“

---

*) Влахами звали Турки кождого Серба, як у нас Ляхи кождого Русина хлопом, а Москалі хахлом.

Digitized by Google

Промовляє султан, славний Мурат:
„Ой не так то, моі любі діти!
Коли б вони хтіли воювати,
То мечами вививали б бистро.
А то пяні догодились джаври,
Та у пянстві хусти стратували.“

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Дальше.)

Всі сіли за стіл. Масючка вже постерегла, що молодому паничеви сподобалася Галя, не дозволила ій прислужувати и присилувала сісти за стіл. Радюк сів коло Галі; Галя трохи засоромилась, одначе вже не одхилялась од ёго, не дивилась на бік на двери, а ледві сміла підіймати до Радюка очи, як він почав до неі промовляти. Радюк почав роспитувати ii про хуторянске житя, про сусід.

„Чи не скучно вам жити на хуторі?“ спитав він Галю.

— „Ні, я зросла на хуторі и привикла до села. Як була я малою, то й зовсім не скучала. А тепер часом в осени та зимою, як настануть короткі дні а вечори такі довгі, такі довгі як море, то часом заскучаю за роботою. Книжок у нас не ма де достати. Я б читала книжки, бо люблю читати, та не ма де достати. От я вже попрошу привезти мені книжок. Може ви понавозили с Киіва чогось такого дуже гарного,“ промовила Галя, все дивлячись на стіл и з останніми словами ледві підвівши очи на Радюка.

„Добре; привезу, доконечне привезу. Я таки й думав про вас, щоб наділити вас найновійшими книжками. Треба розкидати по хуторах книжки, бо книжки дуже добра річ.“

— „Ой як би я вам подякувала за те! Але ви швидко поідете до Киіва; я не встигну може й прочитати....“

В Галіному голосі задзвенів легесенький смуток. Молоді заіжжі паничі з городів дуже розважали молодих хуторянок, и часто

Digitized by Google

були причиною сліз, кохання не для однієї хуторянки після свого виїзду.

„В мене є такі книжки, що я можу зоставити вам и на зиму, аж доки не приїду с Києва в друге.“

Галіні груди легесенько піднялися в гору; вона ледві встигла задущити в собі здихання.

— „От літом я ніколи не скучаю,“ додала Галя. „То коло хазяйства, то в саду, а найбільше коло квіток в цвітнику.... и не знати, як той час пливе.“

„В садочку, та ще й с піснею.....“ промовив Радюк лукаво подивившись на Галю. Галя якось пишно усміхнулась и видко було, що вона мала щось гарне на думці: вона вже вгадала, що Радюк її любить.

— А чому се ви нічого не істе? раптово спитала іх, аж крикнула пані Висока; а ще й за стіл сіли. Ви покоштуйте, який чудовий борщ с курятиною! Павле Антоновичу..? Чи мабуть вам не до борщу?

Павло Антонович и Галя набрали трохи борщу в тарілки, одначе іли мало. Галя тільки спробувала та й ложку поклала.

— О, погано, коли вам істи не хочеться! знов промовила пані Висока, не зводячи своіх маленьких сірих швидких очей з молодої пари.

— „Коли я недавно снідала,“ обізвалась Галя.

— Та й я снідала, одначе, Богу-приёму, як бачите.

— Бо вам, Лекерія Петровно, вже ніщо не заваджає мати добрий апетит, а молодим людям часом бував зовсім инче в думці, промовив Масюк.

— Отсе! хиба ж я вже така стара. Що се ви, Иване Корнієвичу! Хоч покойний капитан и давненько вмер, одначе я ще...

— О, ви б ще й за між пішли, як би хто добрий трапився, сказав Масюк.

— Пішла б, не пішла б.... То ще трудно вгадати.

— Але як би хто добре причепився, та ще щоб и кишені були не порожні та й брови чорні и голова не сива, не така, як от у мене, промовив Масюк.

— А певне за сиву голову не пішла б, и за такі незакручені вуси як ваші не пішла б, промовила Лекерія Петровна и зареготалась дрібненько.

Digitized by Google

— Я й сама не чую, що моі літа вже не аби які. В мене такий ще молодий хист, що я неначе б ще й танцювала... промовила Висока сама до себе.

Масючці, як женщині поважній и набожній, та річ Високої зовсім не сподобалась. Вона все сиділа мовчки и боялася за недобрий вплив Лекеріі Петровни на свою Галю.

— Викушайте ж наливочки за здоровя наших добрих сусід и знакомих, припрохувала хазяйка, наливаючи всім по чарці чудової наливки, навіть своій дочці, котра усміхнулась и одсунула од себе чарку.

— На що ви одсовуєте чарку! Тепер така мода, що й дами пють, промовила Лекерія Петровна. Вона любила випити, бо привчилась у походах випивати в веселій компаніі офицерів. Ії вже брала нетерплячка. — Випємо за здоровя хазяінів! голосно на всю хату крикнула Лекерія Петровна и цокнулась своєю чаркою об чарки всіх. Галя ледві вмочила губи, усміхаючись. Лекерія Петровна та и хлопнула чарку за одним махом до дна, ще й локоть підняла в гору по военному.

За першою чаркою пішла друга, а там и третя. Пані Висока цокалась чаркою з усіма и хиляла таки добре чарку за чаркою, аж ві лице стало червоне. Зморщки на лиці трохи поховались; вона стала молодша и почала голосно розмовляти та росказувати.

— Отсе мені так и здається, що я в Басарабіі або над Дунаєм меж веселими товаришами мого капитана. От була жизнь, так жизнь! Хоч дотерпіла лиха в походах, але ж весело тогді жилося мені. Було коло мене офицери, як ті бджоли, як ті бджоли коло меду! Так и припадають, так и липнуть, аж було мій капитан сердиться.

— От и признались в гріхах! засміявся Масюк.

— Трохи сердився покійник, сказати правду! Але ж яка була компанія! які були там молодці! Ой, ой, ой! Було збереться іх двайцять душ, всі кров з молоком, а я одна меж ними верчуся, як та ластівочка щебечу. А вони всі до мене: Лекерія Петровно! Лекерія Петровно! Ви душа нашого товариства; ви янгол, ви богиня! Без вас ми погибли б оттут на степах! За здоровя Лекеріі Петровни! То се так и обступлять мене з шампанами на вкруги. Я туди верть, сюди верть!.... И с тим словом Лекерія Петровна вкинула в рот чарку наливки и разом ковтнула.

Digitized by Google

Хазяйка насупилась та все скоса поглядала на Лекерію Петровну, а Масюк сміявся та по трохи підбивав ії, та все наливав наливку в ві чарку.

— О, годі вже, Иване Корнієвичу! Що годі, то годі, бо душа міру знає. Я й забула, що я вже не на Басарабії, и що вже полинули десь на синій Дунай ті давні веселі літа! О дякую вам, Иване Корнієвичу! Єй Богу, буде!

— Та випийте бо, будьте ласкаві, промовили всі.

— Хиба за здоровя отсієї молодої пари, промовила пані Висока, показуючи на Радюка й Галю, и випила ще чарочку, але помаленьку, обмочуючи швидкі губи.

Всі встали з за стола и почали хреститись до образів. Висока все озиралась на Радюка, котрий стояв аж позад усіх и не перехрестився.

— А чом ви отсе не дякуєте Богу, Павле Антоновичу? Перехрестіться бо, ато Бог не дасть вам щастя-долі.

„То й перехрещусь.... тепер в городах перестали хреститись по обіді.“

— Перестали! аж крикнула Масючка, трохи перелякана. — Бачте, тим то Бог не дав щастя людям та ще й карав нас.

— А вже ж тим! промовила Висока; от Павло Антонович як почав мені росказувати про якихсь учених безбожних німців, то я й доси якось тревожусь. Аж снились проклятущі, та ще й з рогами, с хвостами, Дух святий при хаті, не проти ночи згадуючи! Але таки ще подивлюсь на ваші клубки та півмітки! промовила Висока и швиденько побігла в кімнату, а за нею пішла хазяйка з Галею.

Висока наділа окуляри и все роздивлялась та розпитувала: и на скільо локот и чи двацятка буде, чи ще й тонче полотно.

— Та скиньте вже окуляри, бо нитки здадуться вам товщі и поганчі, жартував Масюк, гукаючи с світлиці.

Лекерія Петровна вийшла до світлиці, де мущини запалили папіроси.

„Чи не покурите?“ спитав ії Радюк, підносячи папіроси.

— Чом и не покурити! промовила вона, обмахуючи лице и обтераючи піт з лоба, и з щік, и з підбородка; як була я на Басарабії, то й сигара курила, не то що.

Digitized by Google

— Ой як гаряче! сказала вона и одчинила причілкове вікно. Тоненький синій димок потягло стружечками в вікно, звідкіль тягнуло свіже повітря.

Сонце вже стало над вечори. Од дома лягла широка тінь на кломби с квітками, на зелену траву, досягла аж до вишень и до високої груші. Та тінь заманила до себе с хати всіх. Всі пішли на причілок и посідали в тіни на килимі, на зеленій траві під грушею. Масюк все позіхав після важкого обіда та курив тютюн; а молодим людям и невянущій капитанші було весело. Лекерія Петровна сіла на килимі и ноги підобгала під себе. С круглою головою на круглій и куценькій фігурі вона вся була кругла, неначе клубок ниток лежав на килимі. Радюк сів и собі на килимі, а Галя довго церемонилась, поки й сама не припала на килимі.

— Хазяйко! Олександро Остаповно! вишли нам сюди яблучок та вишеньок! або вареня або й наливочки....

— О сівї буде, цур ій, пек ій! Що Масюківка, то не Дунай. Олександро Остаповно! не висилайте тівї, що наливкою звуть! гукнула Висока, аж луна пішла по саду.

Вийшла й хазяйка и винесла свіжого варення з вишень; за нею наймичка несла на одній тарілці яблука, на другій вишні. Всі кинулись до яблук, тільки пані Висока цуралась од іх, як од трафного.

„Попробуйте бо, Лекерів Петровно, яблучок! Таких ви не іли и в Басарабії,“ дражнився з нею Радюк.

— Таких може й не іла, а іла кращі, іла виноград, пила вино, тільки схотіла, а до Спаса таки не буду істи яблук. Іжте вже ви з вашими тими страшними німцями.

Тим часом на дворі вечоріло; жара спадала. С саду, с під груш и яблунь потягло прохолодою, котра навівала якусь розкіш на гарячі лиця, на гарячі голови. Квітки в кломбах, привялені на гарячому сонцю, підіймали головки, підіймали лист, зачувши вечірній холодок. Недалечко од Радюка ріс у кломбі на самім краю розкішний кущ гвоздичків, котрі звуться панскими. Перші квіточки на кущі блищали, як огонь червоно-оранжевим свіжим цвітом и, неначе очима, блищали жовтогарячими осередками. Радюк глянув на той кущ гвоздичків, и на Галю, и на ті два гвоздички в ві косі, що придавали несказану красу ві карим очам и понсовим губкам, и промовив:

Digitized by Google

„Ви найбільше любіть отсі квітки, отсей огневий кущ гвоздичків. Ні які квітки не пристають вам так до лиця, як отті гвоздички.“

Галя усміхнулась. Легенький румянець налетів и зараз злетів з ві лиця. Вона доткнулась пальцями до двох гвоздичків, про котрих вона й забула.

— „А я й ніколи й не поливала гвоздичків!“ промовила вона вже сміливо до Радюка.

„Отже ж поливайте їх рано й в вечір,“ промовив Радюк.

— „Буду поливати рано й в вечір та тебе споминати,“ подумала Галя и легесенько зітхнула, згадавши, що Радюк недовго буде в Журбанях и на довго поіде до Киіва.

— Нащо ж ми будемо істи несвіжі вишні, коли в садочку ростуть свіжі! Дивіться як червоніють, аж листя не видко, аж гілля гнуть! крикнула Висока и підскочила разом, неначе мяч. Вона побігла в вишник, а за нею слідком побігла Галя, а за Галею Радюк. Масюк и Масючка зостались в двох, а Масюк простяг ноги на килимі, а далі й сам простягся, потягнувся и позіхнув на весь сад.

Вишнева Лекерина сукня зачервоніла помеж вишнями и миготіла так швидко, неначе літала. Радюк почав рвати ягоди з однієї вишні з Галею. Ім обом так хотілось подивитись на ту вишню, коло котроі вони стрілись у ранці так несподівано, а пані Висока все тягнула іх та кликала зовсім не туди, на другий куток садка. Радюкови так хотілось поговорити з Галею на самоті, а Висока все неначе з землі виокакувала, все виглядала з за вишень на іх: все терлася коло іх та скоса поглядала.

Одначе сад був прегустий. Високоі не стало видко. Радюк почав промовляти до Галі:

„Чи не забудете ви про мене, як я поіду з дому, може й на довгий час? бо я вас ніколи не забуду, хоч и поіду на довго з дому. Я тільки як побачив вас у нас в Журбанях, як тільки почув ваш голос, вашу пісню, я почув душею, що вже вас ніколи не забуду.“

Галя неначе-б то рвала вишні, але іх не іла и все пускала ягоди на траву. Вона мовчала, але дві сльози виступили на ві чудових очах и покотились по щоках. Радюкови стало так жаль молодоі дівчини, неначе рідноі сестри, рідноі матери.

„Чи забудете мене, чи не забудете?“ знов спитав він, взявши Галю за руку.

Digitized by Google

— „Не забуду," одказала вона тихо, тихо як мала дитина, и трохи не розридалась, як мала дитина.

Коли се за вишнею шелеснула пані Висока и зігнала якусь птицю з дерева. Єі сукня запалала в зеленому листі. Радюк пустив Галину руку.

— Хавав! крикнула вона з за листу и таки справді злякала молодих людей; — а що, злякала вас, садових пташок?

„Не тільки нас, и ту птицю злякали, що ондечки полетіла," промовив Радюк.

Галя мусіла заспокоїтись при сторонній людині, навіть була рада приходу Високої. Нове чуття кохання на самоті з милим, в зеленім садочку, перший раз на такому молодому віку трохи злякало ії и дуже стревожило єі душу.

Незабаром всі вони троє виринули з зеленого густого вишника и посідали на килимі, а то прямо на траві. Пані Висока напелехала таки повну тарілку свіжих вишень.

— А де-ж ваші вишеньки, паничу й панно? промовила до молодих.

— „А ось!" сказала Галя показуючи гіллячку вишнини всю обсіяну й обліпляну вишнями, на котрій зеленіли тільки три листочки.

Вона гралась тією гіллячкою, нарвала гвоздичків и зеленого листя и обмотала ними гіллячку. Вийшов дуже оригінальний букетик.

— Кому то буде букет? спитала Лекерія Петровна, на віщось сховавши губи в рот.

— „Комусь буде, та не скажу," промовила Галя и подала Високій той букетик.

Висока не взяла и затріпала маленькими ручками.

— Не мені, не мені, а комусь инчому! И мені колись дарували букети на Басарабіі, та ще й які букети! Такі букети, що було несуть у двох чорнобриві товариші мого капитана! Було несуть мені цілу гору квіток, та ще й зверху на півaршина китяг, сплетяний з білого, синього та червоного винограду! От які букети колись мені дарували!

Всі засміялись, а Масючка аж голову одвернула на бік.

Тим часом наймичка винесла під грушу самовар. Галя побігла за посудою, за часом и почала готувати чай. Сонце вже обійшло Ма-

Digitized by Google

сюкову хату и почало виглядати з за угла. Настав чудовий вечір першої половини літа. Сонце обзолотило промінням груші й вишні и квітки в цвітнику, облило золотом Галю всю; и лице и білу вишивану сорочку, и розкішні коси на голові, и білі ручки, котрі готували чай, обзолотило навіть пані Високу и Масюкове необголене лице, и поважне лице Масючки, обзолотило и без того золоті Радюкові кучери, мягкі як шовк, и ёго виразні, як пензлем обведяні губи и румянці на здорових молодих щоках. Галя наливала чай та все скоса поглядала на ёго чудове лице, та все легенько здихала, згадуючи сцену під вишнею, и ті незабутні слова: „чи забудете мене, чи не забудете, як я вас ніколи не забуду.“

Наливши чай, Галя вийшла с під груші, щоб роздати усім стакана. Сонце освітило ii всю. Радюк глянув на неі, всю облиту рожовим світом сонця, глянув на сине глибоке небо над нею, так само залите світом до самого далекого краю безодні. И ёму здалось, що такі гарні, такі безвинні, такі добрі истоти повинні б жити не на землі, а в тому високому синьому небі. Так гармонізовала краса натури на небі з небесною високою красою молодої дівчини. В ёго молодій душі чогось зъявилась думка впасти на коліна и поклонитись великій красі людини разом з великою красою неба.....

(Конець буде.)

Листи про музику.

(Пише Наталь Вахнянин.)

Беручись за сю працю, я мушу признатись перед ш. читателями „Правди“, що не буду в силі, подати на сім місци зовсім ясний и довершений образ музики, витвореної через народ наш без помочи штуки и науки, як и не подужаю зібрати и оцінити достоту ті утвори музичні, котрі маємо завдячити талантливим людям, живши м або ще живучим посеред нами, заходившим ся около виплекання и піднесення народної музики. Причина сёму двояка. Найперше не має у нас до сёго часу зібраних пісень народних в такім множестві, щоби з них можна витворити собі докладне поняття о музиці народній в загалі, а людей що плекали музику народню, не багато находимо на Руси. Вправді є и у нас вже збірники пісень народніх, навіть високої стій-

Digitized by Google

ности етнографічної и музичної, але-ж и творчий дух музикальний в нашім народі є так сильний и плодний, що не дасть себе обняти и в кількох десятках спорих збірників. Згадаймо по при тім, що народ наш, яко живучий и розвиваючийся, не перестав ще складати що-раз нові пісні про всі події, котрі ёго близше доторкуються, що, яко народ співочий и високо спосібний до музики, він безперечно займає одно с перших місць меж народами родини словянскої, — а вирозуміємо всю трудність, з якою треба боротись, хочби в сім случаю, в якому я находжусь, загадавши познакомити ш. родимців з музикою народною яко такою, и музикою виплеканою у нас, розуміється на підставі першої. Листи мої про музику можуть проте бути лишень субєктивними помітками на сім поли, а навязую я до їх не більше значінне, як те, що хочу кому другому, спосібнійшому, подати який-такий материял до глибшого розсмотрення и вирозуміння сёго гарного и широкого предмету. Думаю, що без достаточного пізнання и оцінення звісних нам уже творів музичних народної музи, годі в розвою музики ити на перед; з другої сторони знову спочиває на нас святий обовязок, плекати ії не лишень задля того, що вона своєю оригінальностю доказує окремішність народу нашого від других словянских, але и яко обяв висшого, надприродного, неначе божого настрою духа всіх, що чваняться звати себе Русинами.

Постанувши на такому становищи, мушу задля красшого и систематичного витолкования річи поділити увесь предмет на кілька частей. Проте говорити-му у першім листі загально про музику и ей становище помеж другими образуючими штуками, а відтак доперва зможу розібрати питання: Хто витворював именно нашу музику народню? Яка ей вдача чи характер? Хто плекав ії розумно и на яких підставах? До яких результатів дійшли ми на сім поли плекання в порівнанню з другими народами европейскими? И — яка праця у тому згляді нас ще дожидає? Я рад би дуже моїми листами викликати живу участь а може и полеміку у людей, любовників и плекателів музики, и прийму охочо всякі заміти обєктивні в надії, що через їх сама річ богато скористає.

Digitized by Google

I. ЛИСТ.

Про музику в загалі.

Музика — се найблизша посестра поезиі. Обі суть апостолами добра, краси и величчя, обі підносять и ублагородняють серце чоловіка, обі суть жерелом якогось надприродного, чаруючого, веселящого, ободряючого а заразом втихомиряючого духового напитку. Вже старинні Греки оцінили високе іх становище в життю, а именно в вихованню чоловіка.

Музиці придали Платон и Арістотель силу, загрівати душу правдивою любовю, витворювати в серци идеальний світ, котрий упевняє нас о божественнім нашім походженню, потішати и одрадувати в журбі, лагодити жаль, успокоювати и поконувати дикі похоти, вирівати нас з гіркої смертоносної задуми, и способити до ділання, а навіть до очайдушнёго богатирства. И справді! Жадна друга штука не година пірвати чоловіка так за собою як музика. Свідчить об тім история.

Старинна казка про Орфея навязує до ёго пісні снагу, ласкавити хижих звірят, а при голосі ліри ёго каже мертвим скелям перетворюватись в святині и міста. Кому не звісний и той сердечний мит, котрий сповіщає нам, як отсей самий співак чаруючим ревливим голосом побіджає злющі, несамовиті фурії, и неволить іх до видачі жінки своєі з підземного світу? Тиртей боєвими думами становить Спартанів непобідимими; Одисей, пробуваючи меж Феаками — плаче закривши лице, коли співак починає пісню про Трою и полягших там богатирів, а Пенелопа, коли чує думу Фемія про нещасливий поворот Ахейців с під Троі, входить с плачем меж лицяющихся женихів и молить співака, щоб перепинив свою сумну пісню, що ярить серце єі новою тугою за невертаючим чоловіком.

Але всі ті листи и казки, хоч виявляють нам достоту, яку велику стійність мала музика у Греків, не надають ій ще такої цінности, яку виборола вона собі крихту пізнійше посеред тогож самого народа яко одна з важнійших підстав **виховання и виплекання характеру**. В науці и школі Питагора була музика першим средством образованнія. Вона так на скрізь переймала світогляд Питагора, що движенне тіл небесних звершалось не инакше як при звонкім дрижанню. Від Питагора и пішло понятте о „гармоніі сфер“. Ще більше значінне надав музиці Арістотель. В осьмій книжці своєі по-

Digitized by Google

літики говорить він майже виключно про музику и становище ей в державі. З музики не ма того хісна — каже він, — що з знання язиків, рисовництва або гімнастики —; але годить ся вона дуже добре в зайвім часі. Нічим так чесно не виповнить вольний чоловік того часу, як музикою. Тільки не для самого випочинку вона пригодна, але служить музика ще для благороднійшої цілі, именно, щоби уморальнити нею душу. Тому не ялося уживати дуже розкішних тонацій, але пригодно дорийску и фригійску, котрі настроюють нас поважно и одушевляють. При научанню молодежи личить ся именно дорийска тонация, бо в ній находиться и етична мелодія и гармонія, бо вона одна має вдачу супокійну и норовственної гідности. Ще и лідийску можна уживати, котра будить и вироблює змисл чемности и образує чоловіка.

Питагор и Арістотель прийшли до сих пересвідчений о стійности музики не на підставі пустих теорематів, але помічаючи житте свого народу глибоким розумом и знаючи добре, від чого залежить правдиве, моральне вихованнє чоловіка, де глядати того сильного елементу, котрий був би годен, обгорнути розум и серце людске мов крішкою рукою, и повести іх в идеальний етичний світ. Елементу сёго доглядались в музиці, тим скорше, що старинний Грек зжитий був з музикою на кождім майже кроку, а та музика с чоловіка звичайного робила чоловіка-героя.

Тут для красшого вирозуміння річи мушу запримітити, що грецька музика не була ані штукою окремішною для себе, ані не виплекалась так високо, як виробилась ниньки, именно через геніїв німецьких. А мимо того, як бачимо, мала вона незміренно великий вплив на все життя народу. Музика грецька стояла лишень на услуги поезиі, своєі посестриці. При китарі, лірі або флеті співав або рецитував лишень рапсод епопею Гомерову в гексаметровім ритмі. При сих инструментах співав хор, найчастійше зложений з дівчат и хлопців, пісні в честь поодиноких богів unisono або антіфонічно (на переміну о октаву низше); співав пеани у честь Аполлона або других богів и лицарів своіх, заводячи при сім хороводи; плакав за безповоротною молодостю в пісни про Ліноса або Адониса; голосив над тілом умершого способом плачок свої трени и елегиі; ладкав гимни супроводжаючи княгиню до князя, и т. др. При всіх піснях одначе була мелодия так повдинча, так проста и чемна, при тім поважна и ясна, як чистим є и було небо грецьке, як різько відзначується світлю від тіни, як и виразним є профиль гір Аркадийских, Парнассу,

Digitized by Google

або скель приморских Греції и ѣі островів. В тім спочивав и характер грецькоі музики.

Ниньки приходиться нам лишень соромитись, коли розміркуємо, яке становище надавав музиці вже світ старинний, а у якому невеличкому пошанованню маємо ми ii у нас, будьто интеліґентного вже народу. В дальших листах моіх я буду мусів зганути и про наші пеани, трени.... и як іх там ще звати; та лишень не знати, чи, виказуючи богацтво и красоту пісень наших, спонукаю товаришів до ділання якого на сім поли?

Римляне не любили музики, ругались навіть, коли не с самоі штуки, то на певно с так званих музикантів, проти котрих повстав и Аристотель, називаючи іх простими наймитами и ремісниками.

Коли зійшла на землю Христова віра, схісновала музика богато. Обіцянка на щасливійший той світ, воскресенне и посмертне звиданне, на світ повен чудес и переображения, зродила в музиці нові мисли, нові поняття. Ще більше заворушило музикою понятте о любві, котра печалиться всіми и всім, почавши від чоловіка до билиночки в поли, понятте о любві сотворителя. Старинний світ або байдужив собі природу, або чоловічив собі ii в найліпшім разі, вдихуючи в дерево дриаду, в жерело — німфу, и т. др. Грек брав усе пластично. Християнство знову убожило природу, то значить, внесло у всякий твір прикмету Бога, именно щось тайного, недобаґаного, чудесного. Таким побитом ліс не був вже простим нагромадженем дерев, шум листя походив на хор незримих духів, на голос самого Бога. Цвітка не росла вже лишень для того, щоб украшати луги и бути зірваною; вона одержала в поняттю християнскім своє питоме, з Богом тайно сполучене життя. Неначе дитина дивиться вона приязно на чоловіка и будить в ёму якісь незвичайні чуття, котрі висказати годна лишень поезия або музика. Спів птиць — се не просте, давне цвіркотанне, а якась розумна самовіжна розмова; жайворонок хвалить Бога, зазуля віщує и т. др. Всё перетворюється в чудеса.

Ще значнійше переиначились відносини чоловіка до чоловіка с Христовою вірою. Жінка, рабиня мужа свого в старинним світі, простий предмет до злагодження тогож жадоб еґоістичних, становиться тепер подругою життя, истотою зарівно розумною, отже-ж и загадочною. Женщина родить Бога. Через те и вона и цілий рід людский росте в значінню, наближується до самого сотворителя. В Німеччині повстають так звані Minnesinger. Лірична поезия, а за нею и музика знаходять собі широке поле до розцвіту. Пісня народня

Digitized by Google

заправляється штукою, виривається з давних вузких рам, ширшає, образується. Ій в поміч приходить и церков. Єктеніі, антифони, тропарі, пісні потребують для себе нової мелодиі, більше таинственної, чим була мелодия Греків, поганців. Хори дівочі, що окружали престол Атени або Аполлона, с своіми ритмічними напівами, уступають місце хоральному, поважному, чудно настроєному співу крилосів. Пляшка давня марніє. Рецитатив, хоч у Византиі ще довше задержується, нидіє и гине зовсім на западі. Мелодия не вяжеться вже до слів, а преться до самостійности. Одно слово „Аллилуя“ витворює собі широку мелодию, бо хороводи загинули а замість ритму верховодить вже чуття християнске. Мелодия так широко розживається и стає так потужною, що Оригінес, живучий в 200 літ по Христі, уважає ії за найлучше средство до навертання поганців на віру христову. На сході повстає ірмолоґіон, на заході спів Амвросиянский (386—590 п. Хр.), Ґрегориянский (590—814 п. Хр.), а відтак поліфонічний.

Як постепенно у Славян в загалі, а у Русинів в окремішности мелодия виробилась, поговорю при нагоді пізнійше, а сподіюся в тім згляді подати деякі досить цікаві дати. Тут тільки замічу, що світогляд нашого народу ще перед зъявленнєм Христової віри мав уже певні и широкі підстави до такого розуміння природи, яке вселилось у душу других народів аж по принятію згаданої віри. Тепер ще рішу, яке становище належиться музиці посеред другими образуючими штуками?

Відповідь на се питанне не зовсім трудна, тим більше, що с сказаного здужає собі читатель витворити те становище уже самий по части. Иду тут за сказівкою ческого ученого Людвика Штура.

Муж сей високоучений, говорячи про розвій поодиноких народів на ріжних полях науки и штуки, кладе музику висше малярства, різьбярства и будовництва, низше же одної поезиі. Будовництво, каже він, се перший объяв творчости духа чоловічого. Воно розжилось найперше меж всіми штуками ще в тих часах, коли виступають в историі старинні Индийці, Меди, Вавилонці, Ассирийці, Египтяне и Перзи. Великанскі надземні и підземні святині, лабиринти, вежі, палати и пираміди — ось донинішні свідки духа, котрий жив в тих народах, вийшовших з темного варваризму на перший ступень просвіти. За будовництвом виступає різьбярство, хитріеть грецька. Коли після понятя Индийців чоловік до Брами був мізерною комашиною, а ті відносини мали улицетворитись великанскими будівлями, то Грек яко стоячий на висшім степени образованя, яко та-

Digitized by Google

кий, що більше наближився до своіх богів, не міг вже объявити творчого свого духа ані лабиринтами ані великанскими святинями, — але, віддаючи честь богам, объявив єго ставляннєм статуй або истуканів. Боги грецькі мали постать чоловічу з всіми питомими чоловікови добрими и лихими норовами. И сила и слабість, доброта и лукавство, дивились из сих истуканів. Тільки душа, в властивім слова значінню, не виявлялась з них, бо душа кождого существа може виявитись перед світом лишень через очи, а ті у истуканів були мертві. Недостачу сю, становлячу ціху різьбярства, старалось відтак надоложити маляpство, видоконалене в пізнійших, християнских вже віках, именно через Италіянців, Нидерляндців и почасти Німців. Крізь образ мадонни, а властиво крізь лице и очи єі, виявлялась любовю до усёго роду людского розгорівша душа Божої матери. Лице Петра апостола — се вже не мертве лице Зевса, а исповідуюче твердо Христом голошену правду.... Але и маляpство мало и має свої недостачі. Не годне воно именно відъобразити нам душу чоловіка у всіх єі ситуациях, котрі по при тім, неначе те море, можуть дуже нагло змінятись. Оттут и поле для музики. Вона то (а ще красше поезия) уміє виявити нам, чим душа наповнена, чим накипіла, и як всі чуття, що у неі вдомашнились, борються с собою або доповняють себе взаімно. Жаль, смуток, тревога, розпука, гордість, ненависть, лукавство малює нам найживійше одна музика и поезия. Тим обі ті штуки так великої цінности. Ними перейшов новий світ старинні хоч и клясичні часи. А о скільки наш народ виплекав музику народню у себе красше чим другі, о стілько став він по над іх висше.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Бесіда Вол. Федоровича,

виголошена на загальних зборах „Просвіти“ дня 10. (22.) Мая по виборі єго головою сёго товариства.

Світлий зборе! Високочестні Панове!

Покликуєте мене заняти тее місце, котре опорожнене лишилось через смерть неоджалованої памяти Юліяна Лавровского, містопредсідателя сойму а предсідателя товариства „Просвіта“.

*

Digitized by Google

Коли з одної сторони так хороший примір народолюбця того, що в добрій и лихій годині з рівним пожертвованєм служив краєви, може заохотити до вступленя в єго сліди: то знов з другої сторони, побачивши як мало він мимо найщиршої волі и заходів, посеред несприяючих обставин, міг вдіяти, а до того видячи, кілько то горести од чужих и своїх витерпіти мусів, чую себе свідомим великих перепон, котрі мені и так вже тернисту дорогу завалювати будуть и боюсь одвічальности, котру на мене враз з почестями вкладаєте. Не надумуюсь однакож довго и стаюсь послушним вашому візваню.

Так мені наказує повинність и серце: повинність, бо служити своєму народови — то найвисша, найблагороднійша ціль людского житя; серце, бо боротись за права моєї землі и мого народу — то думка и идея моєї жизни.

Нині ставляєте мене, панове, на переді товариства, котрого задачею єсть просвіта нашого народу. Поле те не єсть для мене чужим.

Дитиною, примір отця, горячо люблячого свою землю и свій нарід, звернув моє серце на сю дорогу. Молодцем оддався я цілою душею студіованю того питаня, а доказом щирости тих студий єсть моє діло о шкільництві народнім в Англії. Мужем стою тепер перед вами, щоби зъорганізованими силами боротись за ту справу, в котрій ходить о наше **я** и **не я, бути** або **не бути.**

Я один из членів-основателів сего товариства, був вже раз в єго виділі, а од сеї хвилі на ваш приказ буду єго президентом, єго першим слугою.

Означу в короткости мої відносини до просвіти в загалі, а до сего товариства именно, щоби тим, котрим мій погляд не єсть еще звісний, показати, що и до тої місиї, котру мені повірюєте, не єсмь неприготовлений.

Звичайно в просвіті тілько педагогічна вартість увзгляднена бувае, ві велике значінє соспільне (соціяльне) не єсть, як слід, оцінене. Постараюсь проте и з того становища значінє просвіти висказати.

Вправді вже з половини 18-того віку, від Адама Smith-a и Humого, найзнаменитші филозофи соспільні безъустанно голосять, що від просвіти люду залежить розвязка проблєми соціяльної, однакож пересвідченє тее не перейшло еще в загал. Проблємою сею єсть уконституованє державне на підставі Selfgouvernement-у.

Selfgouvernement, яко ряд опертий на репрезентациі интересів, заслугує на тую назву тілько тогді, коли засада репрезентациі пе-

Digitized by Google

реведена консеквентно в цілім організмі рядовім від гори аж до долу. И так репрезентация державна в справах державних, репрезентация провінциональна в справах провінциональних, репрезентация департаментальна в справах департаментів, репрезентация громадска в справах громадских.

Не лиш парлямент центральний, а ціла система підпарляментів часткових (партикулярних) становлять ряд парляментарний, ряд репрезентацийний — selfgouvernement.

Тая засада давно вже в науці принята. Досить навести на сім місци вирeченя таких мужів, як Gneist и Stuart Mill.

Gneist каже: „Тільки саморяд в частях може довести до саморяду в цілости. Тільки на підмуровáню репрезентацийних властей локальних мож збудувати парлямент, котрий зможе добрі устави ухвалювати и найвисшу контролю справувати. Де не ма такого підмурованя, де не ма таких форм посередних репрезентациі спільноі, там повстають тілько сварливі сторонництва и праводавчий собор.“

Се-ж каже и Stuart Mill: „Репрезентацийні підпарляменти мусять від тепер уважатися за институциі фундаментальні кождого ряду репрезентацийного. Доконче треба, щоби окрім репрезентациі державноі були репрезентациі провінциональні и муніципальні.“

Се суть слова двох из найзнаменитших політиків нашого часу. Доказують вони ясно, що репрезентация громадска есть підвалиною, есть найважнійшою позициею в ряді репрезентацийнім. Без репрезентациі громадскоі ні який ряд репрезентацийний задачі своєі не виповнить. Но що-ж? Стан діл у нас показує, що кожда репрезентация громадска так довго буде тільки de nomine, а не de facto урядом, як довго людність громад наших не буде на стілько просвічена, щоби могла и хотіла справувати ті чинности, які ряд репрезентацийний від неі жадає, а без котрих тота форма ряду з своєю цілею минеся.

Иншими словами: Ради громадскі будуть так довго фікциею — назвою річи а не самою річею —, як довго посеред наших селян и міщан не буде достатком людей, маючих здібність и охоту до урядовоі діяльности.

Щоби мати ряд репрезентацийний, не досить поставити ради,— треба поставити радних.

Щоби мати добрих радних, не досить розписати вибори, — а треба, щоби в лоні громади найшлися люде, котрих би можна вибрати радними.

Digitized by Google

Однак, щоби були такі люде, треба громадам дати просвіту. Без неї будуть ради, лиш не буде радних; без неї буде ціла репрезентация назвою річи, а не річею; без неї буде саморяд фікциєю, обманом, — и так воно фактично есть. А через те, що наш саморяд один порядок зніс, а другого не поставив, — зробився непорядок, безправність, анархія. То не саморяд, то — безряд.

Хотячи саморяду, треба уміти рядитися. Хотячи уформувати ряд репрезентаційний, треба виплекати собі репрезентантів, а виплекає їх тілько просвіта.

Тому-то від просвіти зависить розвязка нашої соспільної проблеми, и для того-ж я на вступі сказав, що просвіта має не тілько значіне педагогічне, но и велику місию соціяльну.

Належить еще згадати о просвіті из становища економічного и політичного.

Економічне значіне просвіти найліпше означив учений Montesquieu. Він сказав, що краї суть культивовані не в міру плодовитости землі, а в міру просвіти обивателів.

Из становища політичного велику важність просвіти оцінимо легко, памятаючи лиш на ту святу правду, що лише просвічений чоловік може бути фактором політичним. Чоловік непросвічений в математиці політичній не есть одиницею, а нулею, котру лиш до якогось числа дописують. Тілько бо акторів на сцені політичній, кілько просвічених. Непросвічені люде належать до зоології, не до историї.

Если кому, то перед всім нам треба се добре тямити, що кілько голов здобудемо для просвіти, тілько душ пробудимо до почутя свого я, — а се почутє скаже ім, що сеся земля то Русь, а вони Русини.

Памятаймо добре, що кождий селянин просвічений — то один жовняр більше в нашій армиї, то один воін більше в нашій справі.

Нехай же просвіта народу нашого буде заєдно нашим окликом, нехай політикою нашою буде в теперішних обставинах завзята, видержала праця над просвітою темного народу.

Я знаю тілько одну потугу в людях, а нею есть сила духа — не мертва материя. Де тая сила знаходиться, там з рядових стають монархи, — де єї не ма, там з монархів стаються скитальці.

Я вірую в тую силу моральну, в тую потугу ентузиязму. Дивлячись в историю народів, виджу, як син убогої Марії духом своїм побідив Рим и поганство; виджу молодого крамаря в Арабиї, котрий

Digitized by Google

потугою духа свого цілим тогдішним світом потрясав; виджу обдертого Петра з Амієну, котрий ентузиязмом своїм повів ціле рицарство християнске до Палестини и подав новий напрямок исторіі християнских народів; виджу Францию пятнайцятого віка здавлену, знищену ворогом, в крайнім пониженю и в розпуці, де всё осумнилось, а лиш дівча убоге, що пасло ягнята, вірою своєю и ентузиязмом воскресило свій нарід, завмерлий на дусі, прогнало чужих зайдів и вернуло отчині свободу.

Так, панове! то история, то факта. И ті факта повідають нам, що хотяй ми нині матеріяльно слабі, однакож осягнемо побіду, як тілько станемо сильні вірою, сильні надією, сильні любвою.

Ані централізм, ані федералізм не вдіє того, що тілько наш патріотизм и солідарність, наша ревність и видержалість вдіяти могуть. Fichte сказав: „Жадна система державна не зробить того, що кожда одиниця зробити мусить.“ Се-ж саме каже Lord d' Israeli: „Привязуємо за много ваги до політичних систем, а за мало увзглядняємо людей.“ Тому еще раз мовлю: Не спускаймося на системи и комбінациі політичні, тілько дільностю власною можемо собі вибороти права наші!

Які се права — знаєте.

Права наші — то права чоловіка, воля. Єсть то право кождого чоловіка, щоб другий не розпоряжував ним мов невольником своїм; щоб другий не наказував єму мислити чужими мислями; щоб єму ніхто не наказував мислити тим язиком, котрим в і н хоче; щоб ніхто єму не заперечував права до житя.

Річ смішна! В краю, котрий носить имя рускаго королевства, в місті, котре вибудував пануючий князь руский и котре єго имя носить — суть ще доси люде божевільні, котрі нам, живим, в очи кажуть, що нас не ма, котрі хотять бути сильнійші від исторіі и відмовляють нам права до житя!

И для чого-ж не маємо мати того права?

Коли се право мають чотири міліони Мадярів, має десять міліонів Ляхів, то тим більше має єго шіснайцять міліонів Русинів.

Справді такі неґатори Руси велику прислугу оддають нашій справі: вони піддержують наш патріотизм. Може не один зъочайдушів би и уснув, однакож, чуючись у тім, що єму найдорожше, зъобиджением — и найхолоднійший ставться фанатиком.

Мій отець сказав в своїх афоризмах: „Усяка геґемонія єсть гріхом — тиранією.“ Отож и я хочу, щоби всяка чужа геґемонія

Digitized by Google

над народом нашим устала, щоби ніхто нами против нашої волі не опікувався. Русь для Русинів!

До сита чужої опіки, вона нам хісна не придбала. В містах и селах випирає днесь чужинець тубильця; по замках наших розможновладнилась чужина, а руских князів потомки сталисъ жебраками; церкви наші нужденні, од власної шляхти опущені; священство наше в поруганю; народ занедбаний худобів. Не маємо инших традиций як лиш сумні споминки угнетеня, на наші пісни налягли жаль и туга...

Червоною Русею називають землю нашу, бо нігде справді тілько крови не полилось, нігде тілько ночей червоних лунами пожарів не палало, нігде стілько могил не сторчить, стілько кривд непомщених не минулось, стілько непомилованих жалоб и стогнів не перегомоніло —: соляне озеро могло-б уже піднятись из тих сліз, що на сю землю сплили! Перебули ми историі нашої ніч страшенну — але перебули: уже займається зоря нового дня, уже підходить сонце, що нарід наш до нового житя пробудить — а сонцем тим: Просвіта. Fiat lux, libertas erit. Прийде и на нас черга!

А тепер на прощанє послідне и найважнійше слово. Нехай не скажуть о нас, що ми нічого не забули и нічого не навчилисъ. Маймо все историю нашого народу перед очима. З гробів кличе вона до нас: „Поділ вас погубив, зъединенє вас спасе....“

Більше сказати не могу, однак — хто має очи, най смотрить, а хто буде жив, побачить.

ПАЛЯЦКИЙ ПРОТИВ ВСЕРОССИЙЩИНИ.

Звісний журнал тижденвий die Reform, видаваний знаменитим німецьким федералістом Фр. Шуселькою в Відни, містив у 22-ім н-рі с. р. статю під надписом: Eine russische Stimme über die gegenwärtige Lage der nordwestlichen Slaven und deren Verhältnisse, виняту з одної российскої часописи. Славний историк и проводир Чехів Фр. Паляцкий видів себе тою статею спонуканим відповісти на ню окремим письмом, котре переслав до редакциі Reform-и и котре помішене там було у 23-ому н-рі з дня 5. (лат.) Червця. Позаяк се письмо не тільки для Чехів, але и для всіх Славян, а для нас Русинів

Digitized by Google

може еще й більше ніж для других, має свою велику вагу, то поміщаємо из нёго важнійші місця у дословному перекладі.

„У 22-ому н-рі „Реформи“ помістили Ви під надписом „Голос россійский про теперішне положенє північно-західних Славян и їх взаємини“ безъименну статю „в витягу“, котра вправді в загалі Чехів и Поляків що до їх взаємин з Австриєю и Россиєю, але також в особенности мові особи, а се-ж в не дуже приязний спосіб, близько дотикається. Признаюсь, що тяжко б мені прийшло и сей раз на тее мовчати, а именно Ваших читателів, котрих особливе шаную, під вражінєм ложних виречений и конклюзий лишити. Неназваний але добре знаний автор, проф. Макушев в Варшаві, передше ц. россійский конзуль в Дубровнику (Рагуза в Дальмації), розгорячується дуже з причини „короткоглядної“ політики північно-західних Славян, „котра часто кепско буває проваджена недотепними (bornirten) и еґоістичними політиками.“ По єго, хоч не отверто висказаній, гадці ті Славяне тепер перед всім повинні прямувати до того, щоб статись не тілько згодними але и одними (nicht bloss einig, sondern auch Eins zu werden), так само як Німці вже такими суть або незабаром стануться; вони повинні б бути не тілько одної гадки, але и одної мови и одної віри, управляти одно спільне письмо, одну спільну мову и літературу, одним словом — зроссийщитись. Понеже я однако таким жаданям здавна оперався и еще операюсь, и понеже я колись з цілим жаром патріотичного пересвідченя туряв про Австрию, для всіх своіх народів рівно справедливу, то відмовляє мені також всякого знаня колишнёі и теперішнёі историі Австрії и ставляє мене поміж своіми „недотепними“ або еґоістичними противниками. Єго розумованє звершається у сій, ним самим так поставленій дилєммі: „Сильна, згідна Австрия мусить зречися вільности; вільна Австрия мусить розпастися на свої складові части. Дух часу пре к вільности, а проте к розпаденю Австрії“.

Признавши правду тої, але тільки тої одної гадки п. Макушева, що дух часу пре к вільности, а відтак виказавши, що власне для того абсолютистична Австрия на довго була-б неможлива, каже Паляцкий дальше:

„Що єсть вільність? Всё тут залежить на правдивім того слова зрозуміню. П. Макушеву здаєтся недоставати того зрозуміня, зарівно як найбільшій части проводирів тої політичної партії, котра нині верховодить в Австрії. Хто гадає, що двох або більше людей не може жити з собою — або побіч себе так, щоб не були один молотком а

Digitized by Google

другий ковалом, тому хибує власне всякий правдивий змисл и всяка понятливість вільности: він хоче тільки панувати и других гнобити, а не сам бути вільним. Як звісно, вже Siéyes кликав до сучасних єму: „Нерозумні, ви хочете бути вільними, а не вміете бути справедливими! Вільність без моральної підстави, без права и справедливости есть тілько инстинктом грабежливого звіря, есть самоволя и тиранія деспота, есть вільність розбійника и злодія, котрий добро своє бере, де находить“ и т. и. Між людьми вільність без справедливости не може трівати; справедливість же залежить на узнаваню и шанованю прав другого. — — — Ледве потребую повторювати, що я вільність, отже-ж и тревание Австриі могу побачити тільки в федеративнім зъединеню всіх єї народів. На довго може Австрия яко держава тільки на підставі федералістичній трівати, або зовсім не буде трівати. О якімсь „розкрушеню“ єї або розкладі на „атоми“(?) в наслідку федералізма, звикли базікати лиш такі люде, котрі властиве не хотять вже жадної Австриі, позаяк ім ходить тільки о Німеччину або о Мадярщину. Буцім то федералістичні держави з задоволеними населеними не здужали б розвинути більшої и тревальшої сили, ніж держави в насильній композиціі зцентралізовані з недовольними а прямуючими в противні боки елементами!“

— — — — — — — — — — — — — — —

„Позвольте мені єще тільки відповісти на жадання, які пан Макушев ставить так категорично до політики північно-західних Славян, именно Чехів. Сей пан належить до тої, на щасте малочисленної партиї у Россиі, котру я в моім так названім „політичнім заповіті“ з 1872 р. тим зазначив, що я між нею а німецькими або мадярскими фанатиками не міг добачити ріжниці: бо всі вони прямують рівним способом до того, щоб народність нашу зъабсорбувати и знищити. На-коли б ми однак мусіли раз перестати бути Чехами, то нам тогді вже не так дуже о тее буде ходити, чи станемось Німцями, Волохами, Мадярами або Россиянами. (Wenn wir einmal aufhören müssten, Czechen zu sein, so wird es uns dann ziemlich gleichgiltig lassen, ob wir Deutsche, Wälsche, Magyaren oder Russen werden.) На щасте до того єще дуже далека дорога, людским розумом необчислима, котра єще и до противного результату може довести; на всякий спосіб далека будучність усувається з під наших, хоч би й як смілих комбінацій. Чехи народність свою заховають, як довго самі схотять. Доси своєї историі, помимо ужасних успіхів єзуіта Ламор-

Digitized by Google

мена (сповідника цісаря Фердинанда II., котрого по битві під Білою Горою 1620 побудив до знищеня цілої протестантскої шляхти ческої — прим ред. „Правди“), не потребують встидатися; а щоби так и на будуще було, за те вже вони самі потрафлять старатись. Єсли пан Макушев и єго одномишленники дійсно виображають собі, що Чехи могли б и повинні б цілу свою духову спадщину, науку, віру и обичай, історію, язик, письмо и літературу вважати мов товар, мов предмет до заміни або одежу, котру мож надягати и скидувати доволі, то о своім власнім почутю народнім дуже сумне дають нам виображіне; бо ж ніяк не могли б того инпутовати другим, на що самі не могли-б одважитись. Єсли-ж гадають, що тільки так названі просвічені верстви мали-б піддатися жаданій метаморфозі, а народови можна-б еще лишити єго жаргон: то ее еще тим гірше. Як-то, просвічені мали б о просвіту свого народу зовсім не дбати, вони мали-б єму, як в середних віках, дати назад впасти в варварство, а просвіту мов заграничну рослину тільки для власної ховати утіхи? Тож се доконало згоджується з тою не давно в Відни з великою сензациво проповідуваною предурною теориво (höchst „dummreichen“ Theorie, проф-а університ. Віденьс. Dummreicher-a), що наука сама собі цілею и що тому ії лиш саму про себе а не для просвіти людей и народів належить управляти. Но, ми в тій справі инакше гадаємо и тея евангелие знать не много апостолів знайде у нашім народі.

Пан Макушев буде мусів пристати на те, щоб бачити в нас Чехо-Славянах не будущих Россиян, але тільки щирих їх приятелів, — розуміється, єсли приязнь з обох сторін окажеться правдивою. Не кождому народови дозволило провидіне статись екстенсивно великим: але интензивно великим бути або статися се есть в воли и силі кождого, котрий свое чоловіче посланництво не зовсім запізнав.

В Празі дня 2. Червця 1873.

Франц Палацкий.“

До сих слів великого ческого историка и політика не много маємо додати, щоб застосувати їх до наших обставин, до положеня Галицких Русинів. И нас, борючихся з Поляками, хотять від поглоченя через Поляків спасати тим, щоб ми далися поглотити Россиянам! Як би одно и друге не було зарівно смертию! Пусті намови и приманки: Поляки най раді будуть, єсли спасуть свою народність; не те, щоб могли ще знищити нашу. Россиянами ж (Великоруссами, Москалями) не потребуємо бути, не хочемо бути и не будемо, хочби и прийшов такий час, де б ми, замість під

Digitized by Google

конституційною Австриєю, мусіли проживати під абсолютним рядом Россиі...

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Найважнійшою подією минувших двох неділь есть **приізд императора россійского Александра II. до Відня.** Император приіхав 1. (лат.) Червця по полудни, а 7-ого по полудни виіхав через Мінхен и Штутґарт до купелей в Емс. Через цілий час свого пробуваня в Відни цар був, яким и есть звичайно, невеселий, по части навіть хорий. При въізді в границі Австриі мали его витати ґр. Ґолуховский и ґр. Ґріне, однако император „спав“ и привитаня не було жадного. Враз з царем приіхали: наслідник престолу вел. кн. Александер, вел. князь Владимір, міністри Ґорчаков, Адлєрберґ, Шувалов, дальше ґр. Берґ и многі инші високі достойники. На всесвітній виставі був цар лиш кілька годин. Прочий час сливав на забавах, представліня театральних, ревіях воєнних и т. и. Ґорчаков и Андраши конферовали з собою пильно. Ґазети говорять, що император Александер обавлявся, щоб хто з Поляків не стріляв на нёго, подібно як на виставі Парискій в 1866 р. Березовский. З тои причини на кождім своім кроку стережен був старанно дуже великим числом австрийскоі поліциі. — Віденьскі ґазети уважають приізд царя до Відня не яко початок ліпших взаємин між Австриєю и Россиєю, но яко наслідок тих-же, бо початок мав бути зроблений вже на зъізді трёх цісарів в Берліні.

Всесвітня виставa в Відни зачинає більше оживлятись, позаяк безперервна непогода Маєва устала, всі части виставы приходять до порядку и дорожня в трактиєрнях з конечности устає. В половині с. м. мав приіхати на виставу цісар німецькый Вільгельм, однак задля нёдуга мусів удатися до купелів до Емс, а приізд відложений на пізнійше.

Траскіт біржевий в Відни єще не устав. Якийсь час здавалися діла ити к лучшому, аж нараз зачали знов навіть знамениті и солідні банки упадати. Упадок Wechslerbank-у потягнув за собою и упадок „Банку Львівского.“ Сими днями відбувалася знов велика нарада міністра фінансів з репрезентантами найзнаменитших банків, и рішено всіма способами старатися, щоби дальшому траскотови перешкодити.

Digitized by Google

Між Уграми и Хорватами прийшло, здається, до згоди. Переспрaвляно довший час через т. з. реґніколярні депутації и згодженося наконець на всі точки окрім чотирёх дрібниць. Бан для Хорвації має бути именований цісарем за контра-сиґнатурою угорского міністра-президента. З доходів Хорвації лишався для неї 45% на видатки краєві. Концессионоване желізниць оставлено угорскому соймови. В угодових переспрaвах брав участь и великий патріот хорватский, еп. Стросмаер. Видко, що при щирій охоті и розумнім уміркованю навіть найпротивнійші сторони могуть погодитися.

Процес Скрейшовского и Ружічки скінчився так, що найвисший суд узнав Ружічку невинним, а Скрейшовского засудив на один рік вязниці. Ґреґр и в висшім суді узнаний невинним.

НОВИНКИ.

— **Поминальна служба Божа за упокой душі бл. п. Юліяна Лавровского**, відправлена була, за заходом виділу „Просвіти“, дня 31. Мая (12. Червця) в Волоскій церкві у Львові. Хотя день (не з вини виділу „Просвіти“) не конче щасливо був дібраний, бо власне тогді припадало латинске Боже сіало, котрого урочистий обхід при красній погоді надив любителів вистави и військових парад на ринок, то однако явилося досить значне число, розуміється самих Русинів, щоб почтити память знаменитого покійника. Крім майже цілого виділу и многих инших членів „Просвіти“ особливе численно репрезентоване було руске ремісниче товариство „Побратим“, котре сим разом навіть руским академікам (не говоримо о „Академическ-ім Кружку“, до котрого не було жадної претенсиі) могло послужити за примір достойний наслідуваня.... Саме уряджене цілої служби Божої було зовсім відповідне, а навіть торжественне. Тетрапод на середині церкви був прекрасно прибраний мохом, цвітами и фотоґрафією покійника, лавровим вінцем украшеною; множество горячих свічок и чорно заслонені вікна зараз у вході до церкви настроювали поважно. Службу Божу відправляв крил. о. Павликів з оо. В. и О. Лопатинскими яко дияконами, а до парастаса станули еще о. др. Ом. Огоновский и сов. о. Ильницкий. — При відправі парастаса впадало всім в очи безкористне поступоване о. Павликова, котрий, хотя замовлена була поминальна служба Божа за одного тільки бл. п. Юліяна Лавровского, молився завсігди враз еще и за жону и за свояків покійника, не жадаючи за се опісля жадної окремішної винагороди. Се безкористне поступоване, з тим більшим узнанем мусимо піднести, що всі инші священики, а навіть члени „Просвіти“ оо. Ильницкий и Огоновский, в своіх молитвах згадували завсігди тільки имя самого пок. Юліяна.

Digitized by Google

— **Просвіта, Матиця и Слово.** „Любезнѣйшее Слово“, котре при кінци минувшого и в початках теперішнёго року поміщало множество статтей — часом по дві и більше в однім н-рі — против Русинів-народовців, опісля, зробивши з послідним своім нападом, по причині святкованя роковин Шевченка, зовсім фіяско, занехало було дальших напастей, и гадало новою тактикою, мовчанем и игнорованем, народню партию „истребити“. Навіть о загальних зборах Просвіти, про котрі поміщали телеграми и дописи Віденьскі газети, не згадувало ні одним словом, и аж домагания Gazet-и Narodow-oї спонукали и редакцию забрати голос в тій справі. Нам, кажемо щиро, зовсім байдуже, чи „Слово“ мовчить о нас, чи и як говорить

В н-рі 59-ім посвятило „Слово“ не „Просвіті“, але артикулови Gazet-и Narodow-oї про загальні збори „Просвіти“, передову статтю. Зараз на вступі каже, що для нёго факт вступленя п. Федоровича в члени Ставропігіи має далеко більшу вагу, ніж вибір его головою „Просвіти“, и дивуеться, чому Gazeta, замісць писати о „Просвіті“, не написала о Ставропігіи. Справді, шкода велика! Яка би то гарна стаття була, наколи-б Narod-івка, на місце бесіди Федоровича, помістила була присягу, котру складав тойже яко член Ставропігіи, в цілости від „азъ рабъ“ аж до „жизни моея издыханія“! Який би то ефект зробило, коли-б Narodowa, а очевидно також німецькі газети, котрі в той сам гріх попали, що писали о Просвіті а мовчали о Ставропігіи, описали були всі дискуссиі того многопамятного збору Ставропігіи: чи належить всі діри в даху Волоскої церкви залатати чи тільки важнійші, чи справити нові филони и для пароха и для кооператорів чи тільки для пароха, и такі инші, маючі велику вагу для розвою цілого краю. Шкода, велика шкода!...

Але жарт на бік, хоч тяжко трактувати серіозно нісенітниці Слова. Ми не запізнаємо зовсім важности Ставропігіи, — противно, шануємо ії більш инших руских товариств яко найстаршу институцию руску в Галичині; але Ставропігія, яко институт переважно церковно-обрядовий, має тіснійший круг діланя и не може навіть мати претенсиі, щоб будила рівний интерес в цілім краю як Просвіта або инші подібні товариства. Саме Слово заледве кількома словами в Новинках згадало про вступ п. Федоровича в члени Ставропігіи.

Переходячи до загального погляду на оба рускі сторонництва в Галичині, Слово між ними видить тую ріжницю, що его партия розтягае свою діяльність тільки на Австрийску Русь, а народовці (Українці) на цілу Малу Русь. Се представлене зовсім не есть вірне. В подібних взаєминах, в яких Галицькі народовці живуть з Україною, зістають Галицькі Русскіе з цілою Россиею, а навіть в далеко тіснійших, о скільки ряд россиейский сим взаєминам їх не ставить таких перепон, як взаєминам Русинів (Малороссів) обох держав. Чи-ж переміна відносин релігійно-обрядових в Холмі, висилане Галицько-руских емігрантів до Россиі, висилане дітей до российских пансионів, відтак побиране грошей и книжок з Россиі не суть ясними того доказами? Навіть мізерна история Руси Дідицкого висилаеться на Україну, щоб Українців поучувати о народнім единстві їх з Москалями, хотя Українці и без того почутя народного единства суть найвірнійшими российскими підданими. Досить на сей раз о тій справі.

Слово відповідае на закид Gazet-и Narodow-oї, що его партия ненавидить всё чисто-руске (с. е. малоруске), тим, що воно не противне й народному

Digitized by Google

(малорускому) язикови, як се доказує симпатия его для „Русскоі Ради“, „Науки“ и инших подібних видань. Аргумент не аби який! И Поляки від 1848 р видавали в рускім язиці а навіть деколи и рускими буквами газети и письма, и мали, розуміється, симпатию для тих видань; — чи се вже доказ їх любви до того, що чисто-руске? Не тільки о язик розходиться, але и о тенденцию. Як Поляки симпатизували з письмами рускими, проповідуючими єдність з Польщею, так Галицькі Русскіе можуть симпатизувати письмам рускім, проповідуючим единство народне з Велико-Русю, — але ні одно ні друге не може бути доказом любви до чисто-рускаго.

На кпини Слова, що Русини-народовці не можуть в Галичині опонувати Полякам, бо на те есть Рада Шкільна и т., одвітимо коротко тим, що партия народна складається в загалі з людей таких самих станів, як партия Русских, з тою хиба ріжницею, що до Русских належить більше священників, а до Русинів більше интеліґенциі світскоі. А если би обі наші консисторії колись прийшли в руки Поляків — що не есть неможливе—, де ви тогді, панове Русскіе? Ми, народовці, так уважаємо на независимість нашого становища, що навіть в „Просвіті“, товаристві зовсім неполітичнім, нарочно бачено, щоб и головою и заступником голови вибрати людей, о скілько можна, независлих. Впрочім Русини-народовці дали досить доказів, що за права рускаго народа боротися вміють и не улякнуться нічого; а противно Русскіе нераз показадися, навіть насупротив Поляків, дуже а дуже податливими (н. пр. що до катихитури в Львівскій ґімназії Франц-Іосифа).

Руско-народня партия в Галичині истнувала, коли еще про Раду Шкільну и инші польскі власти в рускім краю и чутки не було. Вона зачала на ново розживатися тогді, коли вся власть в Галичині була в руках німецьких бюрократів, союзників Русских. Против Поляків рускі народовці від 1862 р. опонували не раз, и перед роком еще один нр. „Правди“ за статтю против Ради Шкільноі був ц. к. прокураториею сконфіскований. Се все знає Слово добре, але з умислом уживає брехні для здискредитованя народноі партиі. А коли ему докажеться его ложь, то воно на всі докази мовчить — и повторяє своє дальше.

Наконець заявляє Слово, що воно „шло би даже охотно въ союзѣ съ обществомъ Просвѣты, если би она на дѣлѣ преслѣдовала цѣль просвѣщенія галицко-русского народа, на основаніи чистой науки и нравственности.“ Отже противне науці и „безнравственное“ есть прямоване Просвіти! Так тяжкий закид кождий честний чоловік и кождий честний орґан публичний старав би ся поперти якими доказами. Чи Слово помістило коли критику хоч одного виданя Просвіти? Ого, не дурне воно на те, бо годі доказувати в специяльній критиці того, чого не ма. Але тепер дуже не пощастилося Слову, бо похвальною критикою о. Наумовича в „Науці“ на найновійшу популярну книжечку Просвіти „Фармазони“ одержало вельми немиле dementi.

Що до „сліянія или сближенія между обществами Матица и Просвѣта“, якої здається бажати Слово, то було-б воно справді хосенне так для Руси в загалі, як в особенности для Матиці, котра віджила б може, сполучившися з живими людьми. Сполучене обох товариств легко може наступити, коли Матиця схоче тільки держатися устави, принятоі своїм загальним зборомз 1865 р., и не внесеноі жадною пізнійшою уставою, після котроі повинна би

Digitized by Google

всякі рускі книжки до видаваня приймати, коли тільки не суть писані кулішівкою. Позаяк же Просвіта не уживає кулішівки, то Матиця нехай лиш прийме етимологічну правопись и язик Просвіти, а справа скінчена. Згодити ж ся на язик и правопись Просвіти тим легше повинно б бути Матици, позаяк тая-ж не має жадного виробленого постійного язика ані правописи, а противно Просвіта від свого настаня одного язика и одної правописи держиться, не могла б отже того, що у неї есть майже засадничим и до чого привикла еї численна публика, нараз без естественної причини зрікатися.

— **О. Наумович и популярні виданя „Просвіти“.** В найновійшім (5.) н-рі своєї „Науки“ заявив о. Наумович перший раз прилюдно свій суд о популярних видавництвах „Просвіти“, а именно о книжочці, виданій в 26-ті роковини знесеня панщини під надписом: „Село Фармазони, красна и розумна повість для розумних господарів“. — „Під таким написом“, каже о. Наумович, „вийшла ві Львові накладом товариства „Просвіти“ книжочка, списана даровитим нашим писателем Ю. Федьковичем, котра заслугує на найбільше розширене межи народом нашим, и не тілько находитися повинна там, де закладають собі люде читальні, но и в кождій хаті, де лиш одна душа письменна находиться.... В тій книжочці описуєся, як Василь Несторюк, повернувши з війска, свого села спізнати не міг, так воно через жидів звелося ні на що, та що дальше сталося, та які там уложили „Фармазонскі заповіди.“ — З цілого серця бажаєм, щоби в кождім нашім селі люде собі тиї заповіди перечитали, и щоби молодші їх на память научилися.“ — Поміщаємо сі слова из довшої критики орґану о. Наумовича, котрому и противники его ніколи не відказували великих заслуг на поли літерагури народної, не задля того, будьто би п. Федькович, а тим менше „Просвіта“, потребували рекомендаціи, але щоб показати при тім, що через взаімне пізнаване руских партий в Галичині дасться багато непорозумінь усунути, які ще між ними заходять Именно о народній рускій партиї мають многі з противного сторонництва найчуднійші понятя, ширені нарочно такими людьми, котрим залежить дуже на тім, щоб до згоди між Русинами не прийшло. Єсли о. Наумович узнає популярні видавництва „Просвіти“ так дуже добрими, то не повинно ему нічого стояти на заваді, щоб сполучитися з „Просвітою“ в цілі спільної праці для просвіченя нашого темного и нещасливого народа; а що сполученими силами далеко більше вдіяти можна, сего не треба доказувати.— На всякий спосіб признательна згадка о. Наумовича дивно відбиває від ограничености и арроґанціі „Слова“, котре бідолашне не знає, як убити „Просвіту“, чи огидними клеветами, чи упорним мовчанем и ігнорованем.

— **„Славянскій благотворительный комитетъ“ в Россиі и его діяльність між Австрийскими Русинами.** Як звісно, завязався в часі етноґрафічної виставки в Москві „Славянскій благотворительный комитетъ“, в цілі піддержуваня „какъ славянскихъ интересовъ вообще, такъ и русскихъ (россійскихъ) въ особенности“ ві всіх славянских землях. Перед всім звернув сей комітет свою діяльність к Русинам, проживаючим в Австриі, роздаючи „деньги“ русским діятелям и книжки, призначені именно для рускої молодежи. Для розвиненя лішої аґітаціі заложений в Києві 1869 р. окремий відділ „благотворительнаго комитета“, котрий „по программѣ своей имѣетъ цѣлью оказывать помощь Славянамъ у себя дома и за границею Россіи въ Буковинѣ,

Digitized by Google

Венгріи и Галиціи". Маємо під рукою виказ розходів Київского відділу в р 1871, з котрого слідуючі дані наводимо: „Въ пособіе: обществу Русская Бесѣда въ Буковинѣ ...300 рубл.; обществу Св. Василія въ Унгварѣ въ Венгріи.... 305 р.; на поддержку газети „Слово" въ Галиціи...250 р.; на выписку 100 экземпляровъ Исторіи Галиціи Дѣдицкаго для продажи ихъ въ Кіевѣ ...100 р." Крім того „выслано въ Галицію (в 1871 р.) 850 экземпляровъ разныхъ русскихъ книгъ, преимущественно учебниковъ русскаго языка и русской исторіи."—Не хочемо тепер висказувати всіх гадок, які нам и кождому честному и право мислящому Русину по прочитаню сёго виказу насунутися мусять; деякі уваги однако вже нині мусимо зробити. Редакция „Слова" на згадки польских газет o moskiewskich rublach відповідала з жартами и кпинами в такім роді, як би іх докори не тільки не мали и тіни правди, але навіть були простим абсурдом. Ми же, признаємось, за надто були оптимістичними и за надто добру мали опінію о „Слові", як щоби-смо були вірили в подібну підмогу „Слова".... Одно на тепер еще скажемо: Австрийских Німців відносини до Пруских Німців суть цілком иншого роду ніж Галицьких Русинів до Россиян в Россії: ніхто Австрийским Німцям не перечить їх єдности народної з Пруськими; а однак кожда Австрийско-німецька політична газета упала би, если-б о ній було доказано, що вона піддержується Пруськими грішми!....

— **Адреса Віденьских русских академиків до царя.** Деякі слухачі академії Віденьскої, Русскіе (але не з Россії, лиш такой з Галичини), уложили, з причини пробуваня императора российского в Відни, адресу до нёго, котру заслали до поміщеня двом Віденьским газетам: Das freie Blatt и Tagblatt. Оба сі часописма помістили сю адресу в н-рах з 9. (лат.) Червця. Адреса, котроі текст знаємо лише з перекладів німецького и польского, гласить по руски ось як: „(Мілостівѣйшій Государ!) В торжественній мінуті, коли в наслідок величної виставы всесвітної стався Відень неначе огнищем космополітичної самовіжі, в котрім мов в зеркалі відбиваються идеі и интереса народів земної кулі, оніміла політика при справованю уряду судейского через музи, а Відень повитав Ваше императорске Величество як укоронованого гостя з належащими почестями и сердечно поздоровив. — Студиюючі на тутешнім університеті Русскіе витають В. И. Велич. з истинно сердечною радостю при нагоді достойного навіщеня виставы. О коби чуства, з якими грудь кождого русскаго в сій хвили носиться для величного императора одної з найпотужнійших держав світа, знайшли в сім відповідне выраженя. — Нехай Бог стереже, нехай Бог благословить В. И. Величество." — Ґазети роблять до сеі адреси уваги, не конче на користь тих, що ю уложили. Ми запитаємо тільки: Чи в Відни вже не ма закладів для божевільних?

— **„Руска Бесіда" у Львові устроює маівку**, котра, на-коли сприяти ме погода, відбудеться в Неділю 10. (22.) с. м. Комітет, уладжуючий сю маівку, розіслав запросини майже до всіх Львівских и многих поблизьких Русинів, а також до всіх руских товариств, без ріжниці, яке сторонництво вони репрезентують (зарівно н. пр. до „Матиці", як до „Просвіти"). Розуміється, що кождий Русин, хочби и не одержав запросин, може взяти участь. Вступні карти роздаються в комнатах „Рускої Бесіди." Маівка ся давно вже була уложена, а тілько задля несприяючої пори и задля неможливости, дістати скорше військову музику, мусіла відложитись аж на згаданий день; тим ліпше однак

Digitized by Google

повинна би випасти. Місце дібрано дуже відповідне (за Личаківською рогачкою в долині Єлини біля бровару Ґрунда), програма (танці при військовій музиці, співи, штучні огні и т. и.) дуже займаюча.

— **„Академическій Кружокъ“ в словах и в ділах.** Ми вже нераз доказували в нашій часописи,—як велика заходить ріжниця між теориею и практикою, між словами и ділами „Академического Кружка.“ Найяскравійше може оказується ся ріжниця в бесіді, котру в 25-ті роковини знесеня панщини виголосив в „Кружку“ п. Димитрий Вінцковский, ц. к. резервовий офіцир и слушатель философского факультета. Бесідник не говорить о рускім язиці яко о нарічиі россійского (великоруского) або якогось имаґінарного всерусского язика, але противно славить Маркіяна Шашкевича, Вагилевича, Головацкого, Устияновича, Илькевича и и., котрі (именно три перві виданем „Русалки Дністровоі“) „вергли нове зерно в галицко-руску землю и указали достаточно дорогу, якою мав ити цілий круг писателів руских, виступивших пізнійше.“ — Се суть ті самі гадки, які безчисленні рази висказувалися Русинами-народовцями, але які цілком противні суть засадам „Слова“ и протекторів „Ак. Кружка“, у котрих не Шашкевич и др., але Карамзин, Устріялов и и. суть взорцями язиковими. Не дивно видається отже, що „Академ. Кружокъ“, визнаючи одні засади з прочими рускими академиками (и в загалі з Русинами), відлучається від них а прилучається до „Русских,“ визнаючих засади его засадам цілком противні? Тее дивоглядне зъявище дасться тілько двояким способом пояснити: интриґами „Русских“ и особистими интересами деяких проводирів „Кружка“, котрі, не могучи з особистих причин йти з прочими рускими академиками разом, потребують партиі, котра іх не тільки толерує але й вивисшає, — а друге тим, що в понятях многих „Кружкарів“ панує ще якийсь хаос. И справді, сам п. Вінцковский признає в своій бесіді, що Маркиян Шашкевич, Устиянович, Илькевич и и. указали достаточно дорогу, якою мав ити цілий круг писателів руских, виступивших пізнійше. Але чи йде він сам тою дорогою? Чи пише він таким язиком, язиком народним, на який вказали наведені ним писателі? — Текст его бесіди, поміщений в „Слові“, найліпшу дає на те відповідь....

— **Жидівске питанє на Україні.** Коли у нас жидівске питанє, як майже и кожде инше питанє обходяче нарід, зачинається и кінчиться тільки еремиядами, в Россиі люде интересуючіся справами народними далеко розумнійше забераються розвязувати отсе, коли маємо сказати, жизнене питанє нашої екзистенциі. В ґуберніях, в котрих до тепер вольно жидам российским мешкати, жидівска ґосподарка довела нарід до крайної нужди. Жиди як шаранча плодяться и нищать як шаранча, з тою тільки ріжницею, що шаранча далеко рациональнійших засад держиться при експлоатациі землі. Виссавши бо край який, здвигається вона на инші околиці, а тамтим дає час підживитися и підкріпитися на нові жнива. Але жиди нищать край систематично и з умислом. Єсть у них осібні ассоциациі тайні призначені на давленє инстинктів промислових в народі, на недопущенє конкуренциі давленого народа и на утриманє потрібної дисципліни між самим єврейским поселенем. Одна из таких ассоцияций то „хазукє.“ Характеристику ей наведемо словами одного корреспондента СП. Вѣд. (1873 ч. 111): Єсть то осібна форма солідарности и находиться вона тільки між жидами на Україні и в Польщи. Обяснимо ій найлучше прикладом:

Digitized by Google

Жид, нехай буде Аврум, винайма' аренду у якого небудь дідича, и платить ему річно 15 тисяч рублів, хоть має доходу 45 тисяч або й більше. Сусід-жид, нехай буде Хаим, довідується о сій користній аренді, и взяв би для себе тільки 25 тисяч а дідичови дав би 20. Але тут ему заперає хазуке дорогу. „Не можна грошей жидівских даром розтрачувати", сказав би ему рабин, коли-б він поважився перебити у Аврума аренду и засудив би его на кару за се на користь Аврума. Окрім того Хаим мусів би приняти Аврума до компаніі и ділитися з ним доходами. Як же Хаим оказав би ся „нечесним," значить, як би не виповнив волі равина, тогді усі жиди ему стають ворогами: вони ставляти муть ему перешкоди, які зможуть и де зможуть, и ставляти муть доти, доки він не піддасться або зовсім не изнищиться. В сім послідним припадку дідич побачить, що з аренди годі дістати більш 15-ти тисячів, и аренда перейде знов в вірні руки Аврума. — Сила „хазуке" страшенна. Перед ним уступає навіть релігія. Для поясненя сеї сторони возьмем собі знов приклад. Жид який небудь, Шмуль, мусить покинути коршму, млин або який небудь инчий будинок, котрий він мав в аренді. Кидаючи хату він у ній лишає мітлу, кочергу або яку небудь иншу дрібничку. Як лиш який другий жид спробує винаймити хату, Шмуль зараз иде до равина на скаргу и домагається винагородженя на підставі „хазуке." Він присягає, що в тій хаті лишилися его річи, и коли тільки в тій хаті можна жидови жити, то Шмуль перед усіма має на ню перше право. Коли ж еще окрім того новий арендатор властителеви не-еврееви більшу дає плату, то равин накладає на нёго в користь Шмуля грошеву кару за те, що и „даром розкидує жидівскі гроші." — Окрім сего „хазуке" уживають жиди свої „школи" (божниці) для подібних цілей. Ті школи часом ніщо инше, як орґанізовані контори експлоатациі нещасливого, темного народа. Тут радяться вони над плянами и мірами тої експлоатациі, тут передають собі свої досвіди, тут переговорюють усі коммерціяльні, економічні, адміністративні справи, тут укладають пляни для одностайної акциі. Кождий жид, котрий що небудь важного довідається, чи він сталий житель міста, чи проізжий, зараз дає знати до школи хасидам, що там сидять міняючись день и ніч; хасиди передають нову вістку жидам приходячим до школи рано и вечером, и таким способом усі важнійші справи доходять дуже скоро до відомости цілої жидівскої громади. Попаде який жидок в клопіт, то в школі ему порадять, як з клопоту вилізти и т. д. — Такими и еще иншими способами, про котрі не тут місце и час згадувати, жиди допровадили до того, що непромисловий и так не конче рухливий нарід наш зовсім стоїть в руках жидівских. Ба навіть недавно завязана біржа Київска уже, як згадує „Кіевлянинъ", майже цілком жидівска. Жиди навіть народам, маючим більше змислу для справ промислових як ми, не конче добре даються в знаки; а у нас вони найбільші вороги народа, бо, підкопуючи и з корінем вириваючи усі накорінки материяльного нашого добробиту, вони разом нищать те, що есть тільки природною консеквенциею материяльного добробиту: добробит політичний и интелектуальний.

Винайти против сих нещасливих стосунків які небудь паліятивні міри, то уже не тільки в интересі одного народа, але в интересі цілої держави. Тимто майже уся журналістика ліберальна в Россиі, а передовсім Санктъ Петербургскія Вѣдомости — журнал найприхильнійшій справі нашій — (1873, число

Digitized by Google

68 и 93) голосно стали домагатися від якогось часу зарадженя сему непорядкови соціяльному. Справа дійшла до того, що навіть ряд россійский — глухий зрештою на голос журналістики и на потреби народа — радо нерадо взятися мусів до неї Ціла штучка лежить в тім, щоб яким не дуже „енергічним“ способом позбутися дітей Израіля хоть по части. Як буде менше томителів, то чей лекше буде дихати бідному придавленому народови. На щасте „богатая Россія“ має такі губерніі, в котрих жидам зовсім не вольно було мешкати. В ті губерніі хоче їх тепер ряд виправити, сподіваючися при сій спосібности достигнути еще и другої ціли, може такоі-ж важноі, як освобожденє западних губерній від тяжкого израільского ярма. Сподіваєтся именно, що жиди в губерніях сих, в котрих нарід виключно рільничий найменшого промислу доселі не утворив, стануться благодатним ферментом для розбудженя сплячих инстинктів промислових в народі. — Не знаємо, чи ряд достигне обох сих ціле; не знаємо навіть, чи достигне хоть одноі, бо, признаємося отверто, досвід, який маємо ми Галичане в таких „штучках“, зробив нас троха скептичними на такі охоронюючі міри. Але конець кінцем признати мусимо ліберальній журналістиці россійскій (маємо тут переважно СПВѣд. на оці), що до розвязаня трудного жидівского питаня зовсім рационально взялася, що лишила усі теореми и фрази на боці, и трактує тільки практичну сторону питаня, и то зовсім тверезо и здорово. Хто знає, чи чисто-теоретичний спосіб трактованя допровадив би коли до розвязаня сего гордийского узла наших соціяльних стосунків.

— Для **Дружнёго Литвяря** зложили: Вп. о. Ст. Качала 20 зл., проф. Ом. Партицкий 5 зл., пп. Лев Гарасимович, Юл. Грабович, Т. Семянюк, ученики Черновецкі, разом 2 зр., складка Русинів у Приб. 3 зр. 60 кр., у М. 80 кр., — всёго разом 31 зр. 40 кр., за що виділ вп. дателям всенародно подяку складає.

— Для **товариства „Побратим“** прислали від послідньёго виказу: Вп. о. Стефан Качала 5 зл., вп. пп. Андрей Горячий 5 зл., Марков 2 зл., Евгеній Желехівский 1 зл., Е. Менцинский 50 кр., на забаві у Н. зложено 3 зл. 50 кр.,— разом 17 злр. а. в.

— Для **ремісничого товариства в Підгайцях „Поміч“** зложили: вп. проф. Евг. Желехівский (з Станіславова) 1 зр, проф. Ул. Целевич 1 зр.

— На **стипендию Т. Шевченка** зложено на забаві у Н. 3 зр. 91 кр.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп. О. Т. в Відни. Вашу статю, як видите, поміщаємо. О инші статі и звістки, про котрі в Вашім письмі згадуєте, просимо дуже — хочби їх було як найбільше. Нашу часопись посилати нем по Вашій волі правильно. — Вп. Н. в Цириху. Допись про обхід роковин Шевченка, впрочім и так спізнений, поміститься, по недостатку міеця в сім н-рі, аж у будущому числі.

До сёго н-ру „Правди“ (знов о ¼ аркуша більшого) додаємо брошуру „Безпосередні вибори до Ради державноі и Русини“.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 9. У Львові, дня 16. (28.) Червня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщенє.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Ой тогді то Милош прибуває,
Та и ёго оба побратими —
Прибуває та з коня зсідає.
Вибігають султанскі конюхи
У Милоша та коня тримати;
Тільки Милош не дає конюхам —
Дає ёго Косовцеви й каже:
„Бережи ж ти мого вороного,
А я пійду до султана в наміт
Та оттам я ёго привитаю,
Привитаю, як вчера казав я."

Увіходить до хана у наміт, —
Бачить ёго хан могущий Мурат,
По перині ногу простягає,
Хан думає: — Милош поцілує!

Digitized by Google

Та до нёго оттак промовляє:
„Злегка, злегка, Лазаревий чуро!
Черевиків моіх не скаляй же,
Та в підошву цілуй и в остроги!“
Тогді Милош як огонь палає,
На Мурата вовком нападає,
Меч-самосіч з піхви вихопляє,
В пень рубає, добре затинає,
Та на двоє Мурата платає;
Зітхнув Мурат, слова не промовить....
Меч Милоша блискавкою сяє,
Під наметом голови стинає,
Кладе трупом Бісурменів вражих:
Покотився везир Ущуглия,
Біля ёго Мухур Саибия,
Лягло девять султанских риджалів;
Не вспів Милош та й на коня впасти,
А вже тисяч голов покотилось.

Всі три братя на коней сідають,
По Косову кіньми розъіжджають,
Сікуть Турків та у пень рубають.
Боже милий, Боже мій великий!
Лється, лється вража кров ріками,
Страшно глянуть, страшно подивитись.
Блискавками мечі сербскі сяють,
Валяються голови турецькі:
Ой рубають сербскі воєводи,
Косять Турків мов траву зелену.
Де Топлиця Милян проізджає,
Ой там возом добрим переіде;
Куди іде Косовець Иванко,
То туди два вози переіде;
Куди ж іде Милош Обиленко,
То туди три вози переіде.
Вся турецька зворушилась орда,
Воєводам заступа' дорогу;
Не заступить проізду-дороги,
Ой завзятці кіньми розъіжджають,
Та всю орду сікуть — в пень рубають.

Digitized by Google

Вже до річки кіньми доізджають,
Біля річки коней зъупиняють,
И обличя знуране вмивають
Та кроваві лицарскиі руки,
Й на часинку одпочинок мають,
Щоб до свого пійти володаря.
Ой там трохи одпочинок мали,
Між собою тихо розмовляли,
Розмовляли, як то воювали.
Коли ж крикне воєвода Милош:
„Горе, горе, моі любі братя!
Ой я вірний зрадником остану!
Ой казав я, вчера запевняв я:
На Косову добре погуляю,
И Мурата на пів розрубаю,
Та пристопчу своєю ногою,
Ханский перстінь з ёго руки здійму;
Розрубав я Мурата страшного,
Та забув же на тамтеє друге
Рубаючи бісурменів вражих,
Ёго горла та й не пристоптав я,
Ханский перстінь з руки не здіймив я,
Щоб цареви гостинця подати.
Підождіть же біля річки братя,
А я верну у наміт до хана,
Най не топчуть мою щиру вірність.“
Промовляють оба побратими:
„Ой наш брате, ой не завертайся,
Завернешся та не повернешся.“
„Я вас братя слухати не буду,
Ой я пійду, та нехай й загину,
Краще вмерти, як в неславі жити!“
И сідає тай на вороного,
Навертає у турецький табір.
Ой жаль братям брата покидати,
За ним кіньми оба навертають,
Та на Турків боєм ударяють,
И дорогу мечем пробивають
До намету та й Мурата-хана.
Тогді Милош коня зъупиняє,

Digitized by Google

А сам в наміт до хана вбігав,
И ногою пристоптув хана,
Його перстінь из руки знимав.
Налітають Турки-Бісурмени,
Наче хмара наміт обступають:
Ой та ж сором, сором не пімститись
З хоругвою Мугамета стоя.
Меч булатний Милош вихопляв,
По вірівках в наметі рубав,
Бісурменскі голови стинав,
Та на свого сіда' вороного,
По Косову добре розъізджав.
Косить Турків, мов траву зелену —
А кров лється та тече ріками.
Ой як скал сих тай не прорубати,
Так и орди славним воєводам.
Ой вся орда хмарою піднялась,
Щоб відмститись за смерть свого хана.
Застогнав же та й Топлиця Милян:
„Ой Милоше! відомстись за мене!
На Косову в бою умераю!“
Ёму тихо Милош одмовляв:
„Прощай брате, прощай мій Миляне!
И я швидко у сім бою ляжу!“
Застогнав же й Косовець Иванко:
„Ой Милоше! ой, прощай, мій брате!
На Косову в бою умераю,
Відомсти ж ся, любий побратиме!“
Ёму тихо Милош одмовляв:
„Ой Косовче, ти мій щирий брате!
Умераш лицарем у славі,
Ой не жаль же славно умерати!“

Біля нёго конем розъізджав,
Страшний-лютий він конем басув,
Січе ріже Бісурменів вражих;
По Косову змиєм пролітав,
Все Косово кровию зливав,
Ой зливав чорною кровию;
До Ситниці щаслив прибував,

Digitized by Google

Й тільки ёму до краю добитись, —
Аж тут горе горенько велике!
Летить лихо, ненадійне лихо,
З гори-скелі кричить баба-відьма:
„Безталанні, горем биті Турки!
Отсе бачте, чого не видали!
Характерство у Милоша в серці,
Змия люта конем ёго носить.
Вкрива' ёго два панцери литі,
Панцер кінский та панцер лицарский,
Ёго куля ані меч не візьме,
Поки в ёго добрий кінь басує.
То ви, Турки, добре учиніте,
Застроміте ратище у землю,
Та у гору вістрем поверніте,
Під лицарем коня ёго вбийте,
То тогді ви над ним пімститеся."

Зачувають Бісурмени-баші,
Застромляють ратища у землю;
Ой ратища борами чорніють;
Кінь басує та на вістря скаче —
Ой кінь скочив та й в траву звалився:
Ой ратища ноги поломили!
И безногий кінь в траву звалився,
Та шукає володаря свого.
Тогді Милош геть од нёго скочив,
Та ратище в руки принимає,
Й на ратище сталеве опершись
Кидається між турецькі війска,
Січе Турків, голови стинає.
А у Турків превелика сила,
Добрі коні, лицарі хоробрі;
А в Милоша підстрілені крила:
Не ма коня, не ма побратимів.
З усіх боків Турки налітають,
З усіх боків, мов та галич чорна,
На Милоша боєм ударяють.
Славний Милош славно в бою вється,
Увесь в крови по Косову бродить,

Digitized by Google

Та рубав Бісурменів вражих.
З усіх боків Турки налітають,
На Милоша боєм ударяють,
Ударяють та ёго хватають,
И на плечи ёму руки вяжуть,
Щоб повести у наміт до хана.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Конець.)

Всі почали пити чай и весело балакати. Пані Висока всіх перемагала и всіх забавляла.

— Ой як же тут гарно! тут у садочку, меж вишнями, меж добрими людьми, та ще й молодими, та ще й гарними! аж крикнула поетична Лекерія Петровна, обвівши усе и всіх очима; так тепер тут гарно, як було колись на Басарабіі. Ото коли б ще сюди двадцять тих молодих товаришів мого капитана! Та ще я сама була молоденька! Ой, ой, ой! як би те було гарно!

— Та ще и ті шампани басарабскі, що ви колись випивали с тими офицерами, промовив Масюк.

— Еге пак! И де то вони тепер, моі дорогі, моі голубчики, наші товариші! Чи живі, чи вже померли, як мій капитан? А які були гарні, чорноброві, веселі! А як любили мене всі!

— Чи вже ж таки, Лекеріе Петровно, всі двацять? спитав Масюк.

— Єй же Богу, всі двадцять. Один запобігав мові ласки перед другим. Колись мене так упоштували шампанами, що мені цілісіньку ніч снилось, ніби я все іду з гори. А на горі ніби Басарабія, а в низу Дунай, а коні поганяє бородатий Турок. А я все іду з гори, та все мені здається, що от от шубовсну с крутоі гори в Дунай.

Всі сміялись, а сама Висока аж заливалась.

— Ой співати хочу! Давайте молоді й старі, будемо співати! крикнула Лекерія Петровна.

Digitized by Google

„Я до того торгу й пішки!“ промовив Радюк; „правда й ви з нами?“ промовив він до Галі.

— „И я до того торгу пішки!“ голосно промовила Галя, и ві альтовий дзвінкий голос аж задзвенів неначе співом. Ій давно вже хотілось співати, як пташці все хочеться щебетати гарного вечора в зеленому садочку.

Вийди, дівчино!
Вийди, рибчино!
За гай по корови.
Нехай же я
Подивлюся
На ті чорні брови!

Так почали співати Радюк, Галя, пані Висока и сам старий Масюк. Одна Масючка схилила голову на руку и задумалась дуже, дуже, дивлячись на чудові тоненькі брівки своєї одніві дитини.

По тім боці огонь горить,
По сім боці жарко:
Як поіду з Масюківки,
Комусь буде жалко!

— заспівали всі, и всі вкинули в слова пісні Масюківку, неначе змовились. А Галя довгим и жалібним поглядом подивилась на Радюка и дуже виразно вимовляла: — „Комусь буде жалко, комусь буде жалко.“

По тім боці огонь горить,
По сім боці душно;
Як поіду з Масюківки,
Комусь буде скучно!

— співали вони далі, и пані Висока, обернувшись до Галі, прямо в очи ій промовляла: комусь буде скучно, комусь буде скучно!

— Ох, спасибі вам за все, за все, моі добрі, моі дорогі сусіди! промовила далі пані Висока, встаючи с килима. — Ой загулялась же я, а в мене дома робота, як и у всіх людей. Час мені до дому; забарилася я.

— Та в вас же діти дома не просять істи, не плачуть, промовила Масючка.

— Есть такі, що й істи просять вже мабуть давно, бо й я господиня в себе дома! Вставайте, Павле Антоновичу, та разком, хо-

Digitized by Google

ходком и побіжимо до господи, бо ви, здається, цілий день загаялись тут у Масюковім хуторі.

„Як іхати, то й іхати," сказав Радюк, встаючи; „тільки я попрошу Івана Корнієвича видати моі хамути с комори, бо вже пора!"

— То й видам, бо може й пора.

— О бачте! Як моіх хамутів, то й не заперли в комору, промовила Лекерія Петровна и почала обвірчувати білою вуалью свій квітчастий чипок.

Тим часом повозки підъіхали під ґанок. Гості почали прощатись.

— „Привезіть же мені книжок як найшвидче, хоч би й завтра," просила Галя Радюка, „бо я вчилась в городі всього тільки рік," тихенько промовила вона до Радюка смутним голосом.

— Та й мені привезіть оті—о Шевченкові поеми, що ви знаєте. Хоч я давно не читаю, а ті поеми може ще втну, просив Масюк.

„Добре, привезу; як не завтра, то після завтра," сказав Радюк, прощаючись зо всіма.

— Сяду я з вами, Павле Антоновичу, бо ваші коні баскі. Підвезіть мене до дому. Буде веселійше мені в дорозі: будемо пісень співати.

„Прошу покорно!" просив іі Радюк и подав руку.

Гості виіхали з двору, а хазяіни ще довгенько стояли на ґанку. Галі здалося так пусто, так пусто и в хаті, и в садочку, и навіть в цвітнику. Вже й сонце сіло за вербами, вже й череда прийшла в хутір, вже й зорі заблищали на темному небі, а вона все ходила меж вишнями, меж кломбами, та все тихенько співала:

Ой сама ж бо я, сама,
Як билинонька в полі!

Потім вона взяла коновку и полила всі кущики панских гвоздичків, а ввійшовши в хату, вийняла з коси два гвоздички, завинула іх в папір и сховала на памятку про той день.

На дворі вже стемніло, як Радюк з Високою вертались з гостей. Небо чудово заблищало, все засіяне зорями, незвичайно ясними. Вечір догорював на заході червоним потухаючим жаром. Радюк співав пісні та все думав про Галю. Чи дивився він на ясні зорі, чи на червоний дотліваючий вечір, то все думав про неі. Висока дода-

Digitized by Google

вала ёму охоти до пісні, жартувала, сміялась Галею. Вже було видко дом пані Високої; з ёго вікна видко було полумя в пекарні. А в хатах селян вже було темно. Побочої пори люде рано лягали спати, и вже спали міцним сном робочого чоловіка. Коні підъіхали під село и схарапудились в царині. Коло царини щось страшно стогнало, неначе хтось або вмирав, або був прибитий. Пані Висока перелякалась на віки. Радюк стревожився и скочив з повозки. А коло крайньої хати все щось стогнало, а далі почало плакати.

— Боже мій! Що се так страшно стогне! Підіть лиш подивіться кругом хати, або в тім рову, промовила Висока до кучерів.

Всі почали наближатись до хати и зараз довідались, що стогне хтось у хаті, а не на дворі. Радюк одчинив двері, бо вони були незаперті, и ввійшов у хату. За ним ввійшла Висока.

„Добрий-вечір вам! Хто то так стогне?“ спитав Радюк.

— Та се я! обізвалася молодиця.

Радюк достав с кишені сірнички, и ледві засвітив каганець. Слабий бляск пішов по убогій хаті. Вони побачили на полу слабу молодицю, котра лежала розкидавшись и стогнала и плакала. В ногах у неї спав, як убитий, малий хлопчик. Висока впізнала молодицю и почала розпитувати.

— Що се с тобою, Параско?

— Ой слаба я, пані: покарав мене мабуть Господь. Тепер жнива; пшеничка моя стоїть недожата, а я вдова, одним одна, и не ма кому дожати, бо найняти не ма за віщо.

— Коли ж се ти, Параско, занедужала?

Та ще позавчора! Так мені недобре стало, а я все жала, аж на снопи падала, доки зовсім не звалилася сьогодня; вже й до дому не дійшла, привезли мене на волах добрі сусіди. Ой пшеничка моя висипляється! Що ж я бідна маю робити!

И нещасна женщина знов застогнала и заридала на всю хату. Радюк побачив, як горює, як бідує простий чоловік и сльози підступили ёму до очей. Висока вже плакала. Радюк приклав руку до лоба слабої; лоб пашів, як огонь.

„Простудилася ти, молодице?“ промовив він.

— Памятаю, що я жала та напилася дуже холодної води с криниці. Люде добрі! допоможіть мені нещасній, бо я або згину, або хліба шматка не мати му на зиму!

Digitized by Google

„Лекерія Петровна! Чи не маѳ в вас липового цвіту, малини...“ спитав Радюк; „будьте ласкаві! напіймо ії на ніч, щоб вона спотіла.“

— То заідьмо до мене. Може й поможемо бідній женщині.

И вони поіхали до Високоі, заварили трави, принесли слабій женщині, напоіли ії, вкрили. Пані Висока все плакала, все бідкалась, так ій було жаль нещасноі сусіди. Вона ходила за слабою, як за рідною, бо в неі була дуже добра душа.

Женщина напилася, и заспокоілась. Ій стало легче. Радюк просив пані Високу не зоставляти ѳі на другий день и не пускати на поле принаймній того дня, а сам почав з нею прощатись.

— Отже вам, Павле Антоновичу, буде якась притичина в тому ділі, сказала ёму на прощання Висока, показуючи на Масюків хутір. Дивіться, який смутний випадок трапився нам на дорозі після такого чудового вечора. Ож побачите, и тогді пригадаѳте мене, хоч ви надо мною трохи глузуѳте з вашими німцями.

„Але ж заіць, здаѳться, не перебігав нам дороги,“ сказав Радюк и мусів осміхнутись.

— Ож побачите! Буде вам заіць! промовила Висока на дорогу.

Радюк поіхав до дому смутний, хоч виіхав з гостей веселим. Перед ёго очима стояв страшний образ народнього горя та ще в таку гарячу робочу пору. Аж о півночи приіхав він до дому. Мати вже спала, а батько не лягав спати та все виглядав коханого сина.

— Де се ти так забарився? було перве слово старого.

„В Масюка,“ одказав син.

— Де-ж ти снідав?

„А в Масюка.“

— А де-ж ти обідав?

„Таки ж у Масюка.“

— А чай пив, а вечеряв?

„Чай пив у Масюка, а закушував у пані Високоі.“

— Ого! цілий день у Масюка.... А! в Масюка гарна дочка!... дагадався старий Радюк, тільки ти....

„Що, тату?“

— Бачиш, молоді паничі люблять дурити молодих паннів. А Масюк мій сусіда й мій близький приятель.

„Я не думаю дурити Галю и нікого.“

Digitized by Google

— Та так! ти в гусарах не служив, але все таки до кінця курса тобі ще далеченько. Не дуже там збивай с пантелику молоду дівчину.

„Я, тату, чоловік чесний; що думаю, те й роблю. Я люблю Галю и готов женитись з нею, а дурити ii та підманювати не буду.“

— От про се вже не говори нікому, ні твоій матери, ні самій Галі.

„Е тату! Є в нас и студенти жонаті.“

— Може й є! але тобі в школі не припадає женитись. Ти трошки жартуй, и чесно жартуй, а про сватання тобі не можна думати.

„А все таки мені завтра треба одвезти и Галі и Масюкови книжки, бо вони дуже просили.“

— Про мене вези хоч и зараз, та не заізджай до повітовоі свахи, Лекерки Петровни Макухи, нашоі звісноі капитанші.

„Добре, не заіду, а книжки треба одвезти, щоб просвітити трохи темні степові хутори.“

Батько и син розпрощались и пішли спати.

„От якоі пісні співає батько! Якоі ж то заспіває мати, котра готова б до царя за рушниками слати?“ думав Радюк засипаючи.

Другого дня Надежда Степановна вже знала, що син хоче сватати Галю. Вона заборонила ёму навіть думати про те сватання. Масюків вона мала за простих людей, хоч и добрих, ніколи не іздила до іх. Галі вона не любила за вишивану сорочку, за народній костюм, и звала ii мужичкою.

„От тобі й притичина, як казала пані Висока,“ подумав Радюк.

Другого дня Радюк ледви дождався вечора, забрав книжки и поіхав у Масюків хутір. По дорозі він одвідав слабу женщину. Він увійшов у хату и побачив, що жінка вже ходила по хаті, хоч через силу.

— И спасибіг вам, паничику, и простибіг вам за вашу ласку, за вашу добрість! дякувала бідна женщина, ледви переводячи голос.

„От слава Богу, що ви поздоровшали, а на поле таки не йдіть,“ сказав Радюк.

— Ой як же мені не йти, коли хліб сиплеться у полі, а в мене в хаті тиждень уже не ма й шматка хліба. Вже тож ім з дитиною саму кашу, промовила Параска и заплакала.

Digitized by Google

Радюка дуже засмутила така гірка доля людська. „Край багатий, край хлібний, а народ голодає, хліба не має!“ думав він и витрусів на стіл кілька срібнячків. — „Візьміть та купіть собі хліба,“ сказав він молодиці.

— Отсе! Чи тож можна, щоб я брала гроші дурно! Я б одробила, як би здужала, та горенько моє! И вона взяла гроші и хотіла вернути Радюкови. Він утік с хати, сів на віз и поіхав.

Приіхавши до Масюка и ввійшовши в хату, він догадався, що ёго приізду сподівались. В світлиці було чисто, як у віночку. Масючка вийшла до ёго в чорній новійшій сукні и не в хусті на голові, а в чипкови. Зараз за нею вийшла Галя в новому шовковому чорному ґорсеті, по котрому були розкидані букетики рож. Біла сорочка и чорний з рожами ґорсет своім контрастом дуже придавали ій краси. В ві розкішній косі знов блищали два гвоздички, тільки що вирвані. И мати й дочка привитались до ёго дуже, дуже ласкаво!

— „Ой дякую вам за книжки! А я цілий день виглядала, чи не везете мені свого дорогого гостинця.“

Радюк подав ій кілька книжок, нових журналів и Кобзар Шевченка, переплетяний в червоний сафян и золотообрізний.

— „Яка се книжка?“ спитала Галя.

„Се Шевченків Кобзар. Сю книжку я вам дарую.... на памятку тих чудових слів, що ви мені вчора сказали,“ промовив він тихійше.

Галя зарумянилась як зоря и подякувала. — „Буду я часто читати сю книжку....“ тихо промовила вона и почала перевертати листки.

„Де-ж Иван Корнієвич?“ спитав Радюк.

— „На току, коло возіів,“ сказала Галя, и Радюк пішов на тік шукати Масюка. Тепер ёму кинулось в очи Масюкове хазяйство. Він милувався круторогими волами, великими стіжками жита й пшениці, порядком на току и на подвірьі.

— А! слихом слихати! крикнув до Радюка хазяін з за возів, и обняв и поцілував Радюка якось дуже щиро. Видко було з разу, що ёго мали за жениха Галиного. Вони пішли до хати и напились чаю. Незабаром Радюк вертався дуже щасливий. Ёму сподобалася Галя, и ві батько-мати, люде з дрібного панства, але чесні, хазяйновиті, близькі до народа, чесні хлібороби, не одірвані од национальности. И сама Галя, з чудовими очима, з народньою піснею, з голосом як шовк, навіть з манерами, нагадуючими гарну спокійну сільску

Digitized by Google

дівчину, дуже підходила під ёго демократичні идеали. И старі Масюки, и іх на пів панска, на пів сільска оселя з домом и хазяйством — все те повіяло на ёго чимсь рідним, чимсь милим ёму, рідніщим, ніж дух висчого панства.

„Моя буде Галя, моя! Вона мене любить и я ії люблю. Чого мені більше треба? Хоч вона вчилася тільки один рік, але я ії сам вивчу, буду давати ій книжки.“

Минуло півтора року. Багацько води втекло в Дніпрі. Радюк скінчив курс, знайшов службу у Киіві. Він поховав матір, котра часто боліла. Старий Радюк поблагословив ёму сватати Галю. В Журбанскій церкві він повінчався з Галею. Масюки були дуже раді й щасливі. Але раднійша од усіх, здається, була пані Висока. Вона хлопоталась, бігала більше од усіх, неначе свою дочку видавала за між. Швидко Павло Радюк поіхав з молодою жінкою до Киіва.*)

*) На сім кінчиться оповіданє: Новий чоловік, котре властиве есть тільки частиною (хотя й само для себе певну цілість становить) більшої повісти нашого автора під титулом: Чорні хмари. Ся повість мав бути на широкі розміри написана, и проте годі ві було-б помістити в Правді. Всі, котрі ії читали, годяться на те, що инші ві части єще далеко красші суть від чоі частини, котру ми подали нашим вп. читателям, и що тая повість єще значно висше стоіть від „Причепи“ — Ред.

За хруща звичайного

(Melolontha vulgaris F., Maikäfer) и декотрі инші посвоячені роди.

Кому не знакомий хрущ звичайний, сей навтямний шкодороб? Теплими маєвими вечерами не раз, бував, аж гудуть від них сади, гаі и ліси, а часто вже на кількадесять кроків чути бзенячий гук численно літающих хрущів, та коли наближатись, відрізняєсь серед загальної гудні шуршанє, дзизчене и фурчене поодиноких хрущів до лету знимающихся, або в лету непроворно ударяючих о пні и галузе дерев. Бо хоть природа упосажила тих гудців вечерних крилами, однакож тіло іх грубе и неповоротне не дозволяє ім легко

Digitized by Google

и хутко літати; також не успіють вони в лету зручно кермоватись и обминати предмети в дорозі ім стоячі, а нераз лучаєсь, що инший таки прямо в лице прохожого шмарить, чим, сама річ, не велику приємність діють, але за тов звертають тим більшу на себе увагу, и справді можемо сказати, межи численними родами хрущів (в самій Галичині буде до 3.000) ні-котрий тілько не звістен, що хрущ звичайний. Навіть дрібні діти знають єго, ловлять для игрaшки а, засиливши бідолаху за одну ногу, крутять ним млинця, що очевидно, як загалом всяке мученнє звірят, повинно від старших зборонятись.

Хруща звичайного именують найчастійше коротко „хрущ", декуда також „хрусталь" и „бомбар", а по містах „хрущ маєвий" від того, що найчисленнійше в Маю показується.

Зловім хруща и приглянімся єму близше. Ото бачимо, що єго на цаль довге, пукласте тіло в досить довгий, узкий и дрібку підогнутий кінець витягнене (у самчика кінець острійший и довший, у самочки тупійший и коротший) и, як у всіх комах, значнійшими врізами мов би на три части поділене. Першою частю єсть голова, на котрій по боках досить великі, нерухомі, кулисті очи. Під дрібноглядом пізнаємо, що ті очи зложені з многих, окремих, шістёбочних очок, похожих на комірочки в щілнику пчільнім. Писочок виридоблений кліщеватими челюстьми, котрими обгризає листє ростин. Повисше очій спереду осаджені ріжки, котрі складаються з 10 ставців. У самчика єсть 7, а у самички 6 послідних ставців к внутрішній стороні видовжених в виді платочків або листочків. Другою частю тіла єсть тулов, котрий складається з трох обручок. До первої обручки укріплена спереду голова, а долі (на передгрудю) перва пара ніг, — до второї горі (по боках середплічя) перва пара крил (крила верхні або покриви тугі, роговаті) из щитцем в середині, у споду (на середгрудю) друга пара ніг, — до третёї в горі (по боках заплічя) друга пара крил (крила спідні — ніжні, болонковаті и численними жилочками попереплітані), а у споду (на загрудю) третя пара ніг. Третю часть тіла т. є. кадовб становлять сім обручок к заду все тонших. Загалом єсть хрущ чорний, сивоомшений, покриви, ноги, писочок и ріжки брунатні. По боках кадовба має треугольні, білі плями. Спочиваючи звик хрущ спідні крила складати и ховати під верхні, котрі служать тамтим про тов за охорону, а тому и зовуться, як вже примічено, покривами. Хрущ дише, подібно як другі комахи (Insecta) рурками воздушними, так званими дишцями (tracheae, Luftröhren), котрі на вні отвираються по боках тіла межи

Digitized by Google

обручками по собі слідуючими в болоні злучній особливими продихами (stigmata, Luftlöcher), запираними через закліпки.

Найбільше хрущів проявляється в Маю. Однакож, як весна тепла, бувають ранше, вже в другій половині Цвітня, а під час зимових відлиг (як то діялось р. 1866) поодинокі навіть в Лютім и Марті. Такі ранні хрущі зловлені в зимі мож удержати в отеплених кімнатах кілька тижнів при житю, коли ім даєсь на поживу свіжий хліб, повидла або цукор водою розмочений. При кінци Мая рідшають хрущі, а до 10. Червця зовсім никнуть, уступаючи місце Червчикови, о котрім опісля буде мова. Лучаються скрізь по цілій Галичині; а часом, як сильно розмножаться, можуть зробити дуже великі шкоди на полях, сіножатях, в лісах и садах. В день сидить хрущ звичайно тихо и безпорушно на галузках або листю дерев. Коли-ж сонце заходить, тогді розчинається в світі хрущевім нова жизнь, новий ворох. Один за другим опускає становище, де за дня сидів, лізе не много в гору, напинає ся, розкладає віярчик ріжковий, підносить покриви, робить сильно кадовбом, а на-останку розпростерши спідні крила улітає з фуркотом. Що раз більше и більше гудячих літачів, а небавки ціла рістня околиці мов би гуділа на дримлях. Тая гудьба, справдешне весіле хрущів, продовжається при сприяючий погоді часто аж у північ. По відбутім сполованю (copulatio) самчик гине майже сей час, самочка же летить на поля, сіножати и тим подібні місця, вигребує там в вохкій земли кінцем кадовба долівку, при чім нераз и кілька день карабкається, закопує купками з трицять яєць, а відтак вкоротці здохає. Яйця суть жовтаві, завбільшки зернят проса. По кількох тижнях вилягаються з них усільниці, котрі у нас зовуться як до околиці борозняками, борознюками, поборозняками, заборозниками (виорюються при вірці в борознах), саляниками (товсті мов з самого сала), Фесями, Феськами, бульбяниками, картофляниками (псують найбільше бульбу), а декуда (именно коло Иванкова в Чортківщині) також хухунами (відай тому, що куляться именно легко нахухані)*). Суть вони товсті, білі, з брунатною головкою, мають три пари ніг а зад набрясклий, тупо закінчений, закульчистий, мов болотом напханий, а то крізь ніжну шкіру кал пробиває чорняво. По вилязі бувають з почину ледве кілька ліній завдовжки, ростуть однакож спірно и суть дуже пажирливі. Лі-

*) В декотрих селах коло Львова зовуть их пандраками (у Мазурів: pędraki). Німці зовуть борозняки Engerlinge або Kartoffelwürmer.

Digitized by Google

няться що року. До того роблять собі в земли котловину, в котрій пробувають так довго, доки не звержуть шкірки, відтак вилазять из домівки опять. В первім році житя пробувають борозняки одного гнізда разом, підгризаючи кінчики дрібних корінців у ростин, ідять також друхно, гній и пр. По році, коли стали пів цаля довгі а 3‴ грубі, розлізаються на всі сторони, діравлять землю в різних керунках, добираючись и до грубших коренів ростин, и ведуть той шкідний спосіб житя 3—4 літ. На зиму загребуються глубше в землю, а в міру тепла підходять висше ик поверхни. На-останку (звичайно в осени 3. або 4. року) бувають $1^1/_2$—2 цалів довгі а $^1/_2$ цаля грубі, и тогді лізуть на кілька стіп у землю и ладять там собі кітловинку яйцевату, в котрій переображаються в куклу. Кукла єсть з-почину жовтаво біла, але згодом темніє и набирає барву брунатну. У кукли може вже виразно одмітити всі части будущого хруща. По 6—8 тижнях, звичайно в Жовтни, ляже ся хрущ. Єсть він з почину мягкий и блідно-жовтий, але поволи тужніє и набирає свою властиву барву. В кілька тижні по вилязі лізе висше к поверхни землі и остає тут через зиму, а доперва на весну зовсім з землі виходить и летить на дерева. Борозняк потребує затім звичайно 3—4 років, щоб переобразитись в хруща.

Хрущі суть не менше шкідні, як борозняки. Опадують бо молоденьке листє и цвіте дерев, а в літах, коли сильно розмножаться, объідають дерева зовсім, так що лише голі галузи остають. Для дерев овощних суть именно небезпечні, лише не тикають твердого листя груші. Дуже радо пожирають и листє дуба, впрочім идуть також на ліщину, буки, граби и другі дерева листяні а в браку тих також на хвойнові, именно радо обглодують молоді сувершки и базьки сосон и ялиць. Суть дуже істовиті, а жеруть як в день так в ночи.

Найлучшим способом нищити тих шкодоробів єсть стрясати іх в ранці з росою з дерев — коли втомлені пепередним літанєм спочивають, а омочені краплями роси нездібні суть до лету—на розпростерті плахти, відтак збирати и убивати. Може их також подавати на корм дробови (именно курам и качкам), безрогам, а також и псам. Сільскі пси дуже радо пожирають хрущі. Два пси середущої великости, котрим я мстав хрущі на поживу, ззіли були в плині пів години до 150 хрущів. В прочім и межи другими звірятами має хрущ и борозняки завзятих гонителів. И так стяжають іх під землею кертиці и рилячки (піскучки, Soricina, Spitzmäuse). На поверхни землі

Digitized by Google

лилики (Vespertiliones, Fledermäuse), іжаки, куни, лиси, дики (котрі впрочім и риють за ними на полях и сіножатях) и птаство комахоідне, а також ворони, круки и шпаки. Коли орють, покладають переліг або копають бульби, злітуються юрбою згадані птиці и, ступаючи слідком за робітниками, виберають сполом ис псами сільскими з розритих місць товсті борозняки на верх видобуті. Може також самому визбировати борозняки під час вірки, хоть робота ся не завсігди наручна. Добре також глядати борозняки під дерном, именно по теплім, поріснім дощику, коли до гори підходять. В місци, де іх більше, придибується трохи не під кождою віддертою дернюгою більше борозняків, учіплених до корінців ростин, причім також лучаєсь нагода змічати, як борозняки підгризаючи корінє кладуться на хребет горіниць. Загалом дуже часто пробувають в тій поставі.

Передовсім, де хрущі численнійше появились, не належить закладати рук, а взятись пильно до вигублюваня тих шкідних комах. Жалко и згадати, як люд часто, місто взятись до діла, спускається на дурисвітів приговори и замови, котрі, як загалом всякі чаклованя, нігде нічого не вдіють: може ім няти віри хиба лиш лінивий и глупий залога*); чоловік умний однакож повинен старатися пізнавати спосіб життя шкідних звірят, и сам, о скільки снаги, запобігати злу. Яко річ дуже смішну приводим тут из Стетлера хроніки Швайцарії, що хрущі, котрих борознюки р. 1479 стали поводом загального невроду в Швайцарскій країні, після всяких правил перед суд до Lausanne позвано, и там наконечно сказано на поток (на изгнанє). От один из многих примірів безъума середних віків! Сором однакож, коли и тепер еще в наших просвіщених часах декотрі люде прибігаються, місто до дійсних середників, до присудів и забобонів безплодних а навіть иногді и шкодливих!

Вважаючи, які шкоди борозняки роблять в поли именно в бараболях, було-б дуже порадно, щоби по селах громадами загалом збирали и нищили хрущі. Таким робом селяне охороняли би ся від страт часто дуже діймаючих, які по більшій части поносять з власного недбальства. Заразом мусим примітити, що узбирані хрущі и борозняки дадуться и в домашнім господарстві спожитковати. Промисл бо людский старався и з тих звірят по можности зхісновати и хоть по части звернути шкоди ними вчинені. Як вже

*) Зало́га — що закладає руки, нероба (кор. лег). Слово уживане в тім значінню в Самбірщині (коло Дрогобича). И. В.

Digitized by Google

згадано, мож хрущами и борозняками годувати дріб и безроги. В Прусах мелють хрущі на муку, котроі вживають яко навіз богатий в азот, а затім дуже придалий до справлюваня піль. Також вироблюють там з тих звірят смаровило и хорошу барву. Декуда починають и люде істи яко присмак не-аби-який товсті борозняки. De gustibus non disputandum. Охота охоті не рівна. А таки заперечити но дасться, що борозняки одвітно приправлені будуть напевно скуснійші від оттих великих мясночервоних усільниць Червиці верботочниці (Cossus ligniperda L., Weidenbohrer), лучаючихся найчастійше в порохнавих вербах, котрі то звірята, не зважаючи на іх гидкість, древні Римляне смажили и подавали на стіл яко великі ласощі. Після указаня д-ра Шнайдера мож з хрущів маєвих зладити також живну поливку, смаком подібну до зупи раковоі. Впрочім и у нас лучається, що хлопці, хоть правда більше для збитка ніж для ідіння, відорвавши хрущеви голову висисають так званий „микдал“, що в тулові. — Також уживають хрущів яко домашного середника від ревматизму. В тій ціли мочать хрущі в сильній горівці, и відтак, як вже горівка від хрущів натягнувши побрунатніє, смарують нею болящі місця. Однакож о успісі сего ліку похибоватись належить.

Знаючи, кілько років хрущ до своєго переображеня требує, думають многі, що мож наперед означити, коли він проявиться в більшій скількости. Именно мізкують, коли в якім році численно окажуться хрущі, то відай богато самочок нанесе бивний заплідок, з котрого за чотири роки витворяться знов численні хрущі. Яко роки хрущеві уважають передовсім так звані роки переступні.*) И так н. пр. р. 1860 появились були хрущі дуже численно — відтак р. 1864,68,72, а дальше мізкуючи буде іх богато 1876, 1880 и пр. пр. Однакож тоє мніннє не завсігди стверджається. И так можу тут привести сю обстанову, що дуже богато хрущів було у нас також р. 1859, 63, 66, 67, 71. Окрім того зъуважмо, що час прояву и переображення хрущів залежить дуже богато від погоди, від поживи, котру борознякам достачає скиба тоі або сеі околиці, и від многих инших обставин, так що борозняки одного навіть кодла иногді не рівночасно доспівають. Єще більша різниця в часі розвитку у хрущів різних околиць. И так коли одні розвиваються вже по третім році, другі потребу-

*) Після твердження господарів сільских мають бути роки хрущеві „добрі на просо.“ И. В.

Digitized by Google

ють до совершенного розвитку 4, 5, а у негожих обставинах навіть 6 літ. Тому то не все по чотирох роках попеременно являться хрущі надзвичай численно. А и надто скількость хрущів, поодинокими роками в певних сторонах появляючихся, може по части вирівнятись, бо хрущі перелітують з околиці в околицю, а тим робом удержусь менше більше рівновага в їх числі. Коли-ж иншої весни так богато хрущів, а иншої дуже мало, то належить в тім головної причини глядати опять в погоді. Зими сухі, морозливі, а весни теплі сприяють вельми розродови не лише самих хрущів але загалом всіляких комах. Противно зима легка з частими відлигами и сонцем злудливо сияючим — то погибель комашні. Именно шкодить ім, коли по відлизі наступить напрасний мороз. Єще більше убійчою есть для них весна холодна и мокра (пр. р. 1873).

Разом з хрущами звичайними появляється подекуда також и другий рід хрущ король. (M. hippocastani F., Kastanienkäfer). Він бував дрібку менший від простого, мав по найбільшій части червонобрунатне передпліче, покриви брунатні, чорно обережені, а кінець кадовба куртший и більше підогнутий. Пробував по дубах и тополях. Спосіб життя веде подібний, як и хрущ звичайний, с котрим разом літав, однакож менше численно. Коло Львова лучається почасті. Коло Дрогобича в літах 1869—71 я его не примічав. В остатних днях Мая р. 1871 подибав я в Нагаєвичах, селі околиці Дрогобицкої, богато хрущів о червонім передплічю, враз из звичайно убарвленими. Однакож всі належали до рода M. vulgaris*).

Коли хрущі звичайні и королі минаються, зачинав небавом літати Підгризок гудик (Rhizotrogus solstitialis L., Junikäfer, Brachkäfer). Найбільше бував їх в другій половині Червця, але літають численно и в первій половині Липця. Суть дуже похожі на хруща звичайного, але значно менші, бо лише 8 линій довгі, а 4 линії широкі. Бувають блідно жовтаво-брунатні, трохи не чіхраті. Покриви их просвітчасті, а кадовб мав кінець короткий, не вигятнений. Віярчик ріжковий складається у них лише з трох листочків. За для подоби пригадуючої хруща звичайного прозивав іх люд декуда „хрущами волоскими“ т. є. невластивими; впрочім зовуть его в книж-

*) У хруща звичайного иногді передпліче також червоне; навпаки королі бувають с чорним передплічем. Твердять, що хрущі мавві с передплічем червоно убарвленим виходять найчастійше, коли борозняки жили в землі каменистій. — И. В.

Digitized by Google

ках також Червчиком, бо найчастійше літає в Червци. Усільниці сего рода живуть найрадше на перелогах, підгризаючи коріне ростин, однакож не такі шкідні, як борозняки хруща маєвого. Хрущі самі лиш незначну роблять шкоду. Літають мов невидющі прямо в лице прохожого, заплутуються в волосе, одіж и т. п. и суть через те дуже накучливі.

Дуже подібний до гудика, однакож еще менший и майже ввесь червонобрунатний, есть підгризок жихлик (Rhizotrogus assimilis Herbst), котрий лучається поединци в горах Самбірских и Стрийских (Дрогобич, Нагаєвичі, Красне, Яблінка нижна, — Волосянка), а літає в Червци.

В останних днях Червця и первих Липця подибуєсь у нас еще Розлист липчак (Polyphylla fullo L., Walker, grosser Julikäfer). Також на такий здіб, що хрущ звичайний, однакож засібнійший. Буває 16‴ довгий, а 8‴ широкий. Єсть каштановатий, біло мрамористий, а кадовб в него круглаво закінчелий. Самчик має вібр зложений з семи великих платків, у самочки же вібр значно менший и складається лише з пяти платочків. Єсть то один из найпоказливійших и найкрасших хрущів краєвих. Лучаєсь загалом досить рідко. Часом однакож проявляєсь численнійше (н. пр. р. 1862 в околицях Львова, именно на Високім замку, в Голоску, Янові — и коло Бродів). Любить околиці пісковаті. Єго усільниці підгризають зела и травицю, служачі до укріпленя піску летучого так званих надм піскових (Dünen), через що, коли в більшім числі проявляться, можуть иногді стати шкідними. И так пр. мав Липчак р. 1731 в Бранденбурскім значні зробити шкоди. Хрущ сей иде найрадше на дуби и дерева овощні, також обгризує сосни и траву. Як самчик так и самочка можуть потираючи покривами о кінець кадовба видавати досить чутне кшиканє, ніби скрипанє. Запорпуються дуже радо в пісок, а самочка зносить в нім яйця. Усільниці споруджають собі для переобрази кругловасту домовинку.

В кінци згадаєм ще про нивомирки (Anisopliae), яко родину посвоячену. Роди до них належачі суть значно менші, бо ледве 4—6 линій довгі, а декотрі из них дуже шкодять рільні. В тім згляді ославились именно нивомирки колосівка (Anisoplia fruticola F.) и крижачка (Anisoplia crucifera Herbst), котрі нищать молоде колосе пшениці, жита и ячменю. Нивомирки, именно Anisoplia agricola F. и Anisoplia fruticola F., зовуть у нас гречкосіями, гречухами, татарчаками и тарчаками тому, що проявляються

Digitized by Google

тогді, як сіють гречку (татарку). Крижачка має свою книжкову назву від чорної хрестоватої плями на червоняво-жовтих покривах. Сей рід проявляється пізнійше, доперва в другій половині Липця и перших днях Серпня, саме тогді, коли ґедзи и инша овадня доскуляє скотам. Люд прозиває тому крижачку декуда ґедзликами або ґедзиками збожевими. В Бережанщині, Тернопільщині и Чортківщині иногді дуже розмножується з шкодою для полону полёвого, як в літах 1865 и 1869. —

У всіх хрущів, про котрі тут говорено, суть стопи з 5 членів зложені, а ріжки закінчені віялом, утвореним з ставців листковато видовжених. Про тое належать тиі хрущі до пятичленних и то до платочкорогих (Lamellicornia, Blatthörnige). Семейство платочкорогих обнимає до 6.000 родів. До него належить також найбільший хрущ краєвий рогач олінець (Lucanus cervus L., Hirschkäfer, Feuerschröter) и один из найбільших хрущів на землі туровець ираклійский (Dynastes Hercules F., Herkules). Хрущ сей, дійсний велит межи комахами, буває більше ніж 5 цалів довгий, а живе в полудневій Америці.

И. Верхратский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Ґалицка Рада Шкільна Краєва.

В нашім краю, замешканім двома народностями, з котрих знов кожда поділена на сторонництва, здається, не можна-б знайти такої справи, на котру би всі народности и всі сторонництва згідно задивлювалися. Адже-ж такой єсть така справа: єсть институция з нашім краю, и то институция дуже великої ваги, котра розвязала той ґордийский узол, що потрафила Русинів и Русских, Поляків федералістів и централістів, а наконець и Жидів погодити — в оппозиції против себе. Тою институцією єсть всеславна наша Рада Шкільна Краєва.

Виступали против Галицкої Ради Шкільної майже всі краєві ґазети — очевидно, кожда из свого окремого становища —, и неда-

Digitized by Google

вно тому Gazeta Narodowa подала о ній статтю переложену из „Слова“, котру доповнила ще деякими своїми увагами. Ми, згоджуючись, розуміється, тим більше ще не згаданою статтею, подаємо ії також у перекладі з языка „Слова“ на язык руский:

„Славна,“ каже Слово, „ся магістратура вже з давна задля скорого рішеня справ, входячих в круг ві діяльности. — Дожили ми передкладаня до презентациі таких кандидатів, котрі вже були упокоілися; дожили, що затверджувано виключенє учеників из шкіл по упливі шкільного року, — що давано позволенє складати испит доспілости, коли речинець вже був минув. Новійші два факти илюструють опять тую власть польско-автономічну, як не може лучше. И так из признаних вис. міністерством стипендий для учителів (середних шкіл), бажаючих поіхати на виставу Віденьску, не одержить з Галичини ніхто жадної, а се по тій простій причині, що просьби, внесені компетентами, Рада шкільна задержала довше ніж належало, и Его Ексцелєнція п. міністер Штремаєр, думаючи, що з Галичини не бажає ніхто видіти Віденьскої вистави, преліміновану на тую ціль суму породавав помеж учителів инших країв коронних. Учителі отже з найдальших сторін монархіі и з краю, де окрім мізерної а ославленої польскої господарки нічого більше видіти не може, мусять тепер, на-коли хотять що хосенного побачити и навчитися, о своіх коштах іхати до Відня. — Другий факт от-такий: Як звісно, Рада державна признала конечну потребу побільшити платню урядників и учителів. Устав дотичний входить в житє вже з днем 1. лат. Липця с. р., а майже по всіх урядах урядники вже одержали нові декрети. Коли ж дістануть іх наші учителі, Бог знає; як бо довідуємось, доперва перед кількома днями краєва Рада шкільна предложила свої внески вис. міністерству просвіти. Ще щастє, що міністерство сим разом так ранговане учителів як и переведенє устава собі задержало, инакше неохибно дожили б ми историй, які трафлялися деяким професорам Русинам при визначеню квінквенній, — або в случаю, єсли-б не був поставлений термін до предложеня внесків из сторони Ради шкільної (той термін Рада шкільна точно не заховала), були-б ми свідками того, що Галицкі професори не скорше як в 1875 р. з нового уставу були-б користали. Nie ma nic nad sprężystość referentów Rady szkolnej!“

До тих слів „Слова“ робить Gazeta Narodowa слідуючі уваги: На нещастє, з власного досвіду знаємо, що закиди, які на початку робить Слово, не суть безъосновні, а и два послідні мають відай за

Digitized by Google

собою вірогідність (суть зовсім справедливі — прим. ред. Правди). А з власного ще досвіду можемо додати, що не винні таким безглуздицям ц. к. инспектори шкільні, а майже завсігди не винні и ц. к. референти намістництва, — винні тілько з помеж вибираних членів краєвої Ради шкільної одні, зовсім нездібні (niedołęgi), своєю аж надто ревною діяльностю, а другі, здібні, своєю безчинностю.

На остатні слова Gazet-и Narodow-ої годимося цілком. Вже сам склад Ради шкільної есть найнещасливший. Входять в ню такі особистости („літерати", „учені" и и.), котрі не тілько, що не мають кваліфікациі на учителів шкіл середних, але не мають навіть студий ані знаний, щоб могли бути суплєнтами в тих школах. А однак такі люде мають проводити професорам и директорам гімназий и реальних шкіл, мають оцінняти їх діяльність, мають видавати для них розпоряджіня! Не много, зовсім не много є таких людей в Раді шкільній, котрі потрафлять всё, що треба, робити; а ті то—для множества инших занятий—не могуть, то по просту не хотять піднятися жадної праці. Так спадає цілий тягар на тих власне, котрі абсолютно до того не здібні. Не дивно проте, що многі рішеня Ради шкільної суть дійсним чудовищем и тілько компромітують цілу институцию. Навіть о ц. к. инспекторах шкільних не можемо так користного суду видати, як Gazeta Narodowa; не можемо о всіх сказати, щоби вони відповідали своєму становищу, щоби були самим цвітом вибраним з краєвого учительства. В виборі їх не було навіть жадної системи: трёх инспекторів н. пр. суть историками, а четвертий Бог знає чим; а філологія и математика з природними науками жадного репрезентанта в Раді шкільній не мають.

Не хочемо говорити о инших свійствах пп. радців шкільних, бо досвід тогорічний, коли ц. к. прокураторія нашу часопись за подібну статтю сконфісковала, есть нам спасенною пересторогою. Не можемо тільки одно промовчати: Звідки се походить, що о всіх чинностях Ради шкільної найліпше поінформований один фактор Львівский (жид), котрий интенциі Ради шкільної нераз ліпше здужає розуміти и пояснити, ніж инші до того більше управнені орґани? Адресу того важного чоловіка можемо на желанє уділити. Єсть вона впрочім прилюдною тайною....

Справді, если при таких обставинах школи в нашім краю еще не зовсім упали, то се певне не заслуга Ради шкільної краєвої, але самих учителів, котрі, помимо такої Ради, сумлінно и з посвященєм сповняють свої обовязки.

Digitized by Google

Кінчимо словами Gazet-и Narodow-oi: Час вже, щоби край приглянувся докладнійше тій „господарці польско-автономічній.“ Дальше мовчати було би гріхом, похибкою непростимою.

Допись.

З Цириха. (Святкованє 12-их роковин смерти Тараса Шевченка товариством „Руский Кружок“ в Цириху.)*) 12. Марта прийшовши до політехніки, по звичаю подивився я на таблицю оголошень. Коло таблиці стояла громада студентів розличних народностей, и видко щось визвало меж ними горячу дискусию. Скоро узнав я, що предметом сеі дискусиі було наше оголошенє, вивішене в первий раз яко від окремого товариства а написане більше менше от як: Товариство „Руский Кружок“ ззиває своіх членів на обхід 12-тоі річниці смерти Т. Шевченка. Сочуствуючі рускій справі будуть сердечно приняті. — Отже-ж тее оголошенє було поводом розправ наших товаришів студентів розличних народностей в політехніці Цирихскій. Was mag das bedeuten? Was sind die Ruthenen? — Qui sont ces messieurs les Routhènes? — Das muss eine russische Fraction von nihilistisch-communistischer Färbung sein!.... и т. и. И смішно и сумно стало мені, що в Цириху, в осередку науковім Швайцариі, в интернаціональнім зборі лучших наукових сил и доси не знали о истнованю 15-мілионного рускаго народа.

Заким перейду до опису самого обходу, хочу вказати на важність всякого руху межи рускою молодіжю, маніфестуючою отверто свою ціль, свої стремліня. Не тілько з факту висше наведеного, але всюди: в розговорах, на зборах, в літературі, а навіть в школі ока-

*) Хотя допись ся дійшла нас вже пізно по обході, котрий в ній описується, однако подаємо ii нашим читателям, щоб познакомити наших родимців з гадками и прямованями молодих наших братів, котрих товариство тим більше має значінє, що на чужині, на найвольнійшій земли Европи, репрезентує, може сказати, наш нарід и репрезентує, як видко, в спосіб достойний. Враз же прямованє „Рускаго кружка“ в Цириху есть важним доказом, як образується наша молодіж посеред розличних народностей — меж тими також Поляків и Россиян — коли есть вільною від всяких впливів. — Ред.

Digitized by Google

зується крайне незнанє нашого народа в западній Европі; обовязком же нашим єсть вивести блудящих з обману, розъяснити фалшиві понятя, вказати, на скілько се в наших силах, на нашу ціль, нашу правду. Скаже хто вправді: що нам прийде з того, що Італійці та Американці будуть знати о несумнівих правах нашого народа, — нашою задачею єсть здобути власними силами ті права! Годимося зовсім на конечність власної праці, але враз по-при тім ми повинні старатися, щоби наші відносини и взаємини з сусідами були не тілько в краю знані, але щоби ясне їх зрозуміне и тверде почутє ґрунту, на котрім стоїмо, відозвалось повним одголосом по світі, де таким способом рахували-б ся з нами як з новою силою.... З другої сторони всякий рух молодежи, будучи проявом патріотизма молодих сил народа, подає нам надію на лучшу будучність; він також єсть причиною радости земляків в цілій нашій отчині, а именно в тих частях ві, де недостаток конституцийного житя стісняє можливість скоршого розвою: там именно слідять за найменшим объявом нашого національного відродженя. Наконець до послідньго часу бачимо, як кождє товариство, кождий кружок нашої молодежи жиє житєм відъособненим, кермуючись симпатиями людей в него входячих. А як би то хосенно було для загального добра, порозумітись меж собою що до поглядів на наші справи, згодитись на одну програму, начертати ясно наші ціли, застановитись над середствами, якими можемо розпоряджати! Се-ж повинно бути одною из задач рускої молодежи. Як довго меж нами не ма порозуміня и згідних поглядів на найважнійші наші питаня, так довго всяка органічна праця для краю єсть у нас неможлива.

Обхід річниці смерти Тараса Шевченка був найлучшим способом висказати нашу програму, нашу ціль. Приступаю до опису самого обходу и висказаних на нім гадок в тій надії, що инші товариства рускої молодежи схотять також відкрити свої мисли, вивісити хоругов, при котрій стоять, и виповісти ціли, до котрих прямують.

Обхід зачався о 9-тій годині вечером. Крім членів нашого товариства явились численно Поляки и Россияне. У вступній бесіді бувший товариш наш, инженір Джулинский, дякував присутним гостям за уділ в нашім національнім обході, що він уважає яко доказ симпатиї для идеї индивідуального розвою народности рускої. Дальше виказав заслуги нашого Тараса в літературнім, науковім и політичнім значіню. Бесіда п. Джулинского, повна горячого патріотизма и виголошена з жаром промовляючим до серця, принята була всіми

Digitized by Google

присутними з ентузиязмом; ii належало б в цілости помістити, але позаяк не маю тексту ві, то мушу ограничитись на вище висказаних словах.

Наступив відчит нашого товариша п. С.....а. Він звернувся до гостей наших польскої народности, представляючи ім ясно пагубність політики старших іх братів в краю так для Русинів як и для самих Поляків. Схарактеризував спосіб поступованя Поляків з Русинами за часів самостійности Польщі, а переходячи до теперішности розкрив картину самих нужд, бідности, в котрі попав руский нарід za rządów polskich. Руска мова заховалась тільки під соломяною стріхою, интеліґенция руска пропала, лишився тілько убогий селянин з переказами своєї давної слави. Особливе виступав п. С. против Єзуітів и іх способу розширюваня католицизма, котрий найбільше причинився до переслідованя Руси. Відчит свій закінчив п. С. горячим зазивом до Поляків, щоб відреклися своєї традицийної політики насупротив Русинів, а ялися політики справедливости; тогді для обох сторін настане лучша будучність и устане той сумний стан у Галичині, де оправдуеться пословиця: „де двох вадяться, там третий користав.“

Тепер відчитав секретар товариства надійшовші телеґрами, а то из Львова від товариств: Просвіта, Бесіда, Дружній Лихвяр и Побратим; а з Бережан від Бережанців.

Відтак наступили деклямациі и співи. П. Джулинский виголосив „Розрита могила“ и „Посланиє живим и мертвим“ Тараса Шевченка. П. На..... відспівав: „Прошу тебе, милий сину,“ а на желанє публики єще другу пісню: „Вже більше літ двісті, як козак в неволи.“ Наконець уталантований наш товариш п. Л....ский відограв надзвичайно удачно на фортепяні думку Завадского. Продукциі удалися в загалі дуже добре.

По тих продукциях наступив відчит товариша С. С., котрий подаю від части в изводі, від части дословно після оріґіналу. Товариш мій— говорив бесідник—виказав фактами историчними, що Польща, запершися своєї народної идеї, идеї индивідальної вільности сполучених з нею народностей, перша була причиною нашої неволі, утрати політичного бита. Ій тоже завдячити маємо, що 15-міліонний нарід руский не може видобути з себе достаточних сил моральних для противстоянія Россиі и Німцям.... Сусіди наші — так Россияне як Поляки — утверджають, що вироблюванє рускости на Руси єсть ділом буйної фантазиі горячих голов. Стараються доказувати, що нарід, котрого куль-

Digitized by Google

тура в теперішнім віці еще слабо розвита, мусить силою прав природних переняти від другого сусідного народа результати его дівої праці и злятися з ним в один орґанізм. Але-ж жизнь соспільна кождого народа не розвивається и не починає на посторонних вплывах або идеях, тільки на характері того народа. А хто мав спосібність бачно розвідувати характер руского народа и его натуру, той признасть, що головною признакою того характера есть индивідуальність и сильна любов родини. Правда, що сі признаки нашого характера спільні суть и нашим братям привислянским; але се ще зовсім не доказує, яко би ми з ними становили одну орґанічну цілість, бо сейже индивідуалізм есть спільний и другим западним Славянам, а навіть и другим народам западної Европи, хотя чужий нашим північно-східним сусідам. Факт сей ніяк ще не управняє централізацийної системи Москви и Німоти, омоскалюючих и онімчуючих нас, на скілько се лиш дасться. Индивідуалізм, лежачий в натурі нашій, був началом нашої дивізи: „всякий у себе дома хазяін.“ — Стремлінем отже нашим есть: розвиватися на власній підставі. Закидують нам однако: Чи не за пізно буде перевести в житє висказану нами засаду? Чи Русь потрібна яко така до розвою народностей славянских и яку місию має сповнити посеред братних ій народів? чи не зискало-б може чоловічество, наколи-б ми, запершися нашого народного характера, віддалися на жир Німоті, Россії або Польщі?... Що до першої точки, не станемо обманюватись, будьто би задача нана була легка: богато тут потреба енерґії, праці и часу! Але потішає и усиляє нас в нашім прямованю характер руского народа, в котрім ні тяжка недоля ні вікова неволя не змогли затерти самопізнаня. Тож жити ме він и дальше, а если труднійша наша задача, то тим святійші наші обовязки. Але Русь не тілько зможе розвинути свою народність, вона може еще сповнити велику місию у Славянщині. Тут бесідник нарікає на Поляків, що вони несправедливо стараються приписувати собі заслугу идеї, керуючої нашою суспільностю. Бо чи-ж, каже, більша заслуга того народа, котрий мисль високу убрав в форму слова, чи того, котрий умів ій провести в житє у себе дома? Ми то своєю поставою насупротив переслідований навели на мисль висказане значіня индивідуалізма в житю славянских народів. В кінци завзиває бесідник молодіж польску до праці для цілої Славянщини, щоби вимерла гадки централізацийної и подібних привичок, а тогді наступить приязнь и згода між Русинами и Поляками.

Digitized by Google

На тім закінчився наш вечір. Мушу відповісти ще на питання, які де-хто, читаючи сю допись, може поставити. Чи не було-б лучше, міг би сказати, замісць забавлятися в високу політику, роздумувати над взаєминами з сусідами, щоб погадати молодежи о внутреннім розвою нашої сторони? На се питанє відповім, що товариство руске на обході публичнім, на котрий зібралися гості инших народностей, щоб узнати, в яких відносинах хочемо до них оставати, не могла поступити инакше. Наші домашні справи належать тільки до нас Русинів, о них говоримо на наших засіданях, — и вони будуть предметом пізнійших дописей.

В. Н.

НОВИНКИ.

— **В память Маркіяна Шашкевича** відбудеться дня 25. Червця (7. Липця), яко в роковини смерти незабутнёго поета, в комнатах рускої Бесіди музикально-декляматорский вечер, котрого уряджением займається виділ „Просвіти“.

— **Маївка, уладжена рускою Бесідою** дня 10. (22) Червця, випала в загалі добре и в повне вдоволенє численних гостей, котрі брали в ній участь. Вправді вже в само полудне зачали громадитись на небі хмари, котрі одних відстрашили а других повдержали; о 4-тій годині спав навіть дуже сильний навальний дощ, але відтак небо знов розъяснилось и погода сприяла вже до кінця. Властива забава зачалася коло 4-тої год. перед самим дощем. Публика схоронилась до просторої ротунди, окритої дахом и прибраної в вінці з дубового листя, котре то місце властиве призначене було на танці. Музика військова, також там схоронившаяся, вигривала розличні руско-народні мелодиї, а хор руских молодців під управленєм пр. Вахнянина співав на відміну пісні. Небавком зачалися и танці. З початку ставало до них лиш двацять кілька пар; но коли дощ устав зовсім и дальша погода здавалась певною, стало чим раз більше гостей прибувати, так що опісля вже звиш 50 пар ставало до танців. Найліпше йшла забава від 6-тої години вечером, а скінчилася аж о 11-тій в ночи. Тогді при засвічених лямпіонах, при звуках військової музики ціле многочисленне товариство пустилося в похід, а прийшовши на гостинець любувалося штучними огнями, дуже красно уряженими. Дальший похід аж на Личаківску улицю в самім місті відбувався так само все при музиці, співі з музикою, аж коло самої півночи всі вернули до домів.

— **Надзвичайні загальні збори Рускої Бесіди** у Львові відбудуться в комнатах тої-ж Бесіди дня 18. (30.) Червця о год. 6-тій вечером.

— **Русини, Русскіе и Німці централи.** Від якогось часу наші Русскіе вибрали собі новий спосіб шкалёваня Русинів. Вперед на поміщенє всяких їх,

Digitized by Google

хочби найбрехливших, найпідлійших клевет вистарчало любезнѣйшее Слово; тепер однак по зовсім неудавшихся кількох напастях Слова на руских народовців узнали Русскіе безпечнійшим и користнійшим ділом, взяти собі до помочи Віденьскі централістично-жидівскі газета, особливе коли суть делікатні матерні, котрі не прилично порушати в Слові, між тим як за писанину Віденьских газет не береться на себе жадноі одвічальностк... В остатнім н-рі „Правди“ ми помістили виказ, які запомоги побирали в р. 1871 наші Русскіе, именно Слово, від Київского відділу Славянского благотворительного комітета в Россії. Годі було Русским заперечити се в Слові; заслали отже до Neue Freie Presse, котра о справах руских тілько знае що ми о китайских, а з котрою вони по поводу безпосередних виборів тепер заприязнені, допись слідуючої основи: „До 1871 р. побирала старо-руска партия в Галичині запомогу в грошах и книжках з Россіі; но позаяк се декотрим еі проводирам видалося нестосовним, то ся партия зреклася того, а за те народня партия выслала двох своіх делегатів до Киева, котрі там у благотворительного комітета роздобули книжки и гроші на видаване місячної газети (се-б то Правди), котра мае пропагувати федералізм и польско-руский союз!“— Славний концепт, не ма що казати! Благотворительный комитетъ удержуе Правду, щоби пропагувала згоду між Поляками и Русинами! Треба підлости и брехливости Галицкого Русскаго, щоби таке написати, а безсовістности при абсолютній несвідомости справ руских Віденьского централістичного журналіста, щоби таку беззмислицю помістити! — Впрочім констатуемо, що Русскіе в тій дописи самі признались, що до 1871 р. побирали гроші з Россіі. Ми виследимо сю справу еще дальше....

— **Адреса Віденьских русских академиків до царя.** Gazeta Narodowa в корреспонденціі з Відня подала була яко автора и мотора тоі адреси, котру в попереднім н-рі „Правди“ помістили-смо, якогось Еманувла Загачевского, академика Віденьского, сина священика з Хирова. На те відповідають деякі академики Віденьскі в Слові, що академика Загачевского не ма и що вони в загалі такого индивідуум не знають. Відтак корригуе Gazeta Narodowa своe попереднe подане о стільки, що справді згаданий нею Загачевский не есть академиком, однако проживае в Відни и широко есть звісний. Ми знаемо стільки, що коли на завізване виділу „Ради Рускоі“ зъіхалися до Львова дня 11. (лат) Червця „мужі довірия“ задля порозуміня що до агітациі до безпосередних виборів, то надійшло до них письмо з Відня з підписом Загачевского, в котрім письмі Рада Руска завзивалася, щоб вже раз скинула маску и заявила отверто світу, чим Русини Австрийскі суть и чого хотять. — Ми впрочім постараемось сю справу докладнійше виследити и не занехаемо результат подати нашим читателям.

— **Новий рустикальний банк**, о котрім ми доносили в 5-тім н-рі нашоі часописи, уконституовався був на дню 9. (лат.) Червня, котрий день яко остатній термін міністерством був визначений, в той спосіб, що 8 заложителів прибрали собі ще 7 мужів (по части Німців и неутральних Поляків), котрі разом зложили потрібну після статутів сумму 150.000 зр. Президентом банку вибрано крил. о. Шашкевича, а віцепрезидентом Гауеншільда. Но позаяк вкладки, внесені поодинокими заложителями, не були дані безъусловно, а тільки під ріжними вимінками и застереженями, позаяк дальше гроші не були

Digitized by Google

зложені в готівці або в таких паперах, яких устави вимогають, то намістництво узнало уконституоване банку неважним, позволило однак недостаючі хиби усунути, почім узнаню рядом банку за уконституований нічого не буде стояти в дорозі.

— **Брошура Николая Загірного „Безпосередні вибори до Ради державноі и Русини“** удостоілася аж двох широких оцінок в Слові. Лишаємо самому авторови, наколи узнасть се потрібним. боронити своіх поглядів против дуже слабеньких закидів противників, — ми тут поговоримо лиш о формі, в якій полеміка против тоі брошури ведеться. Отже дописувателю „від руского озера“ мусимо признати, що, хотя зовсім противний есть гадкам, висказаним в тій брошурі. трактує однако річ поважно и в загалі объективно. Зовсім инакше однако поступає другий дописуватель з Долинского. Сей знаменитий публицист и політик держиться звісноі практичноі засади перекупок: де не переконаєш, там перекричиш. — и крики, лаяня, клевети посипались, неначе-б густа хмара іх нараз урвалась. Знаменитий політик оказався ще и славним філолоґом: він відкрив, що брошура Ник. Загірного писана украінским язиком! Справді належало-б, щоб для дописувателя Долинского заложено другу катедру руского язика на Львівскім універзитеті, з котроі міг би простувати всі ложні науки Головацкого, Осадця и и., які нині вже и в низших ґімназиях подаються о рускім язиці и его нарічиях. Показавши в так важній справі найгрубшу иґноранцию, наш учений ставиться однако на високім педесталю науки и дивується, що автор брошури писав такі річи як о швайцарскій и північно-американскій конституциі и и., о чім вже хлопці в ґімназиях учаться. Ей, отче дописувателю! Ставляємо наших 100 р. против Ваших 10, чи будете Ви всё знали, що хлопці в ґімназиях учаться? А не будемо Вас питати греки або щось иншого такого, що скоро забувається а в практичнім житю менше потрібне, але исторіі, літератури. експериментальноі фізики, якоі учать в низшій ґімназиі. А може и пригадуєте собі, як певний о. Ружицкий, котрого мабуть знаєте, в покійній Буковинскій Зорі пишучи историю „изобрѣтеній,“ на вступі подавав ріжницю між „открытіемъ“ и „изобрѣтеніемъ,“ котру кождий школяр знає, а подавав в такім тоні, якби се Бог знає яка глубока мудрість була! — Що до жаданя Вашого, щоби автор брошури правдиве своє имя підписав а не псевдонім, то Ви, бачиться, належите до тих, котрі дивляться на те, хто пише, а не на те, що пише. Єсли докази и виводи Н. Загірного суть добрими и правдивими, то чей же вони остануться такими, хоч би від кого нибудь походили, а єсли злі, то имя автора ім не помогло-б, хиба вони имени автора зашкодили-б. — Наконець що до клевет на Украінців о польских грошах и т. и, то запитаємо Вас. що би Ви сказали, як би хто на Вас написав, що Ви остатню корову з хлопа за похорон здираєте, що Ви запиваєтеся и пяні до церкви приходите, та що через пянство вже божеволієте (впадаєте в Säuferwahnsinn)? Ви сказали-б, що се найпідлійша, найдурнійша и зовсім безъосновна клевета, — и ми о Ваших словах те саме кажемо.

— **На цїли літературні** зложили: Вп. проф. Ом. Партицкий 10 злр., Нат. Вахнянин 5 злр., др. Олекс. Огоновский 5 злр, О. Карачевский 5 злр., Ом Савицкий 5 злр, Лонґ. Лукашевич 5 злр., — разом 35 злр.

Digitized by Google

НАДІСЛАНЕ.

В моїй брошурі „Безпосереднй выборы до Рады державнои в Русины“*) *через ше, що я, не будучи сам на місци друку, не міг провадити корректи, вкралися многі похибки. Зволіть ошже деякі поправки важнійших похибок уміститн в „Правді.“*

На стор. 9 стр. 12 з гори по а) и б) повинно стояти: До першои вибираютъ кантоны вправдѣ безпосередно, до другои же посередно, т. е. кожда рада кантональна высылаѳ бдъ себе по двохъ делегатбвъ....

На стор. 9 стр. 17 з гори повинно бути: Нйгде въ свѣтѣ въ державахъ конституцийныхъ, якъ Австрія, не знайдемо, щобы иншй послы засѣдали въ соймахъ, зновь иншй — съ поминеньемъ першихъ — черезъ безпосереднй выборы въ палатѣ низшѣй, а зновь иншй въ палатѣ высшѣй, бо зъ номинаціи цѣсаря....

На стор. 21 стр. 15 з гори замість: Россія жіѳ въ пріязни съ Турками — *повинно бути:* Россія жіѳ въ пріязни съ Прусами, *як шев дальше кілька разів повторявшься.*

На стор. 22 стр. 7 з гори мав бути: По однбй сторонѣ все пбдбиваючій Германизм, по другбй обороняючій себе Славянизмъ.

На стор. 24 стр. 21 з гори повинні слідувати слова, котрі хибно уміщені суть на стор. 31 стр. 15 з гори, именно: Нынѣ братъ рбднаго брата, якъ видимо, радъ обббрати въ всёго. Будемо жь дивувати ся, если ббльшй посѣдателѣ дѣлали в свою корысть? Виноватый, кто кривдитъ другого; але ще ббльше виноватый той, кто, вмѣсто перестерѣгати справедливости, позволяѳ кривдити.

Остаю и т. д.

Николай Загбрный.

---

*) Кількасот ексемплярів сеі брошури прислав вп. автор и до редакціі „Правди“, и ми розіслали ii замісцевим нашим передплатникам. — Ред.

Digitized by Google

До наших читателів.

З сим н-ром кінчиться другий квартал VI. рочника нашої часописи. В тім кварталі ми значно розширили наше видавництво, побільшаючи и обем нашої часописи и видаючи ії два рази (замість раз) на місяць. Крім того ми єще три рази подавали надзвичайні додатки.

Не менше докладали мй праці, щоб по свому змістови наша часопись відповідала справедливим вимогам публики. Так в політичній як и в літературній части ми старалися обговорювати всі предмети, які стоять тепер на порядку дневнім и які могуть интересувати наших читателів. До літературної части именно ми позискали таких знаменитих писателів, якими суть П. Нечуй, Украінець и инші.

Ми не жалували ні праці ні грошей, щоб удержувати нашу часопись на можливій вишині. Недостатки, які ще суть — именно спізнюваńе в виданю деяких чисел —, будемо старатися на будущий квартал усунути.

Від рускої же публики, від Русинів-народовців самих найбільше залежати ме дальше добре веденє нашої часописи, єдиного щиро-руского орґану на цілій широкій Руси. Збільшене видавництво и дуже значно підступивші ціни друкарскі вимогають далеко більших фондів, котрі з одної тілько передплати нам прибувають. Точне и численне надсиланє передплати есть отже конечною вимінкою истнованя нашої часописи.

Ми як виповняли доси сумлінно свої обовязки, так єще в більшій мірі виповняти мемо и у будучности. Остається, щоби и наша партия зарівно свої обовязки сповнила. Єсли-б всі, котрі суть одної гадки з нами, хотіли лиш точним передплачуванєм нашої газети нас вспирати, то ми би небавком поставили орґан, з котрим не тілько краєві партиї и ряди, але и по за нашим краєм — Галичиною — мусіли-б числитися.

„Правда“ виходити ме и дальше два рази на місяць в двоаркушевих випусках. Ціна передплати: на пів року 3 зр., на чверть року 1 р. 50 кр. Також можна єще всі н-ра від нового року 1873 за ціну 2 р. 50 кр. дістати.

Редакция „Правди“.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**

З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 10. У Львові, дня 1. (13.) Липця 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

Від редакциі „Правди".

З сим н-ром зачинається другий квартал VI. рочника нашої часописи. В минувшім кварталі ми значно розширили наше видавництво, побільшаючи и обем нашої часописи и видаючи ії два рази (замість раз) на місяць. Крім того ми еще три рази подавали надзвичайні додатки.

Не менше докладали ми праці, щоб по свому змістови наша часопись відповідала справедливим вимогам публики. Так в політичній як и в літературній части ми старалися обговорювати всі предмети, які стоять тепер на порядку дневнім и які могуть интересувати наших читателів. До літературної части именно ми позискали таких знаменитих писателів, якими суть И. Нечуй, Украінець и инші.

Ми не жалували ні праці ні видатків, щоб удержувати нашу часопись на можливій вишині. Недостатки, які ще суть — именно спізнюване в виданю деяких чисел —, будемо старатися на будущий квартал усунути.

Від рускої же публики, від Русинів-народовців самих найбільше залежати ме дальше добре ведене нашої часописи, единого щиро-руского орґану на цілій широкій Руси. Збільшене видавництво и дуже значно підступивші ціни друкарскі вимогають далеко більших фондів, котрі з одної тілько передплати нам прибувають. Точне и численне надсилане передплати есть отже конечною вимінкою истнованя нашої часописи.

Ми як виповняли доси сумлінно свої обовязки, так еще в більшій мірі виповняти мемо и у будучности. Остається, щоби и наша

Digitized by Google

партия зарівно свої обовязки сповнила. Если-б всі, котрі суть одної гадки з нами, хотіли лиш точним передплачуванєм нашої ґазети нас вспирати, то ми би небавком поставили орґан, з котрим не тілько краєві партиї и ряди, але и по за нашим краєм — Галичиною — мусіли-б числитися.

„Правда" виходити ме и дальше два рази на місяць в двоаркушевих випусках. Ціна передплати: на пів року 3 зр., на чверть року 1 р. 50 кр. Також можна еще всі н-ра від нового року 1873 за ціну 2 р. 50 кр. дістати.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Тогді Милош тихо промовляє:
„Ой, ви Турки, станьте, підождіте!
Сеї баби ви мені покличте,
Що так дуже забажала крови;
Ой, здається, своя вона в мене,
Та нехай же ії привитаю."
Тогді Турки ёго волю волять
Та приводять тую бабу-відьму.
А до баби Милош промовляє:
„Прихилися, люба моя стрийно!
Ти щось своє моїй рідній неньці,
То нехай же тебе поцілую,
Може більше я вже й жить не буду!"
Нахилилось бабище погане
До Милоша та до воєводи, —
А в Милоша звязанні руки,
То він бабу зубами хватає,
Кида' ії у ріку Ситницю:
Гинь же, коли лицарі пропали!

Digitized by Google

То жаль Туркам, що вчинив ім Милош,
Ведуть ёго до Мурата хана.
Ой приводять, перед ханом ставлять,
Щоби ёго мечем зарубати.
То хан Мурат не велить рубати,
А оттаке до них промовляє:
„Ой не мстіться, мечем не рубайте,
Що він мене з сёго світа згладив;
Добра доля ще мені судилась,
Ой що славний убив мене лицар;
А возьміте, розпоріть верблюда,
Та в верблюда мене положіте:
Жити буду я ще цілих три дні,
Може я ще дожию до того,
Що ви вбєте Лазаря-владаря,
То нехай би джаврин у Крушеві
Алем-капи*) не поклав на себе."

Оттак Мурат тихо промовляє,
А все військо лавою ступає
Перед хана та на послухання.
А тимчасом час якийсь минає,
Вість доходить до царя Лазаря,
Що полягли славні воєводи,
Ой, що Милош та зарубав хана,
Та починив великую яєу,
Аж звязали ёму Турки руки.
Тай заплакав владар славний Лазар:
„Ой Милоше, воєводо вірний!
Щира правдо, вірносте правдива!
З ким я пійду Турків воювати?
Та хто ж військо поведе до бою?
Ой у мене підстрілені крила!
Діти мої! Юговенки любі!
Поліг Милош у крівавім бою,
Отсе ж наша несказана втрата.
Проти ёму я гріхом згрішився,
За те-ж наше утратимо царство."

*) Се-б то ханска коруна.

Чують тее браття Юговенки,
Чують, плачуть мов малі діти:
„Ой Милоше, славний воєводо!
Ти всякої всячини навчив нас,
Боєм битись, конем розъіжджати;
Завтра рано, як світ засвитає,
З ким ударим на Косово боєм,
З ким ударим на проклятих Турків
Та розібєм бісурменский табір,
Помстимося та й за воєводів,
Що за славу в славнім лягли бою?“

Тогді кликне та покликне Лазар:
„Слухайте ж ви, орлики криляті,
Всі хорунжі и всі воєводи!
Нехай знає все лицарство наше:
Завтра рано, як світ засвитає,
То на Турків ударимо боєм,
Извоюєм та їх перебємо.
Оглядіть же всякий свою зброю,
Остру шаблю, спису, лук и стріли,
А як Бог дасть, то и добре буде.“

Рано в ранці білий світ свитає,
Юговенки тихо виіжджають,
До гетьмана мовчки підступають,
Опрощане в ёго одберають
Та до бою швидко одъіжджають.
А цар тихо оттак промовляє:
„Стійте діти, мало підождіте,
Ой уставмо, розділімо військо,
З обох боків на Турків удармо,
Ой удармо та їх извоюймо.“

Ой ззиває Лазар воєводів,
Всіх хорунжих й все лицарство славне;
Раду з ними військовую радить,
Розставляє, розділяє військо:
Ой из всходу та владику ставить,
Ой владику й славних Чорногорців,
Що у бою — в огни не згаряють;
Від заходу Бранковенка Вука

Digitized by Google

И дванайцять тисяч єго війска,
Тяжко збройних панцерників кінних,
Та до Вука оттак промовляє:
„Любий зятю, Бранковенку Вуче!
Веди військо в Шару полонину;
Ой як брязнуть шаблі-мечі в полі,
Поспішайся в поміч прибувати,
Бісурменам в плечі ударяти,
Добрим боєм Турків розгрімляти.“

Тогді Лазар Юг-Богданка ставить,
На правуруч крило боронити,
Біля єго Мусу Арбанаса,
Біля Муси Павла та Орленка,
На лівуруч бана Страхинина,
А там Стецька Васоєнка ставить,
Біля Стеця Сердю Злопогляду
Та чергою усіх воєводів,
А цар Лазар держить середину,
Побіч єго став Відосав чура.
Ой велике Лазареве військо:
Сорок тисяч доброго лицарства,
Перед військом Лазарів хорунжий,
Пан хорунжий Бошко Юговенко.
Розставляє своє військо Лазар
Та на свого сіда' вороного.
Тогді військо в похід виступає,
Переходять міст великий кінні,
Переходять лицарі завзятці
Та на Турків ударяють боєм,
Ой ріками кров турецька леться!

Розъіжджають Юговенки славні,
Сікуть Турків, добре затинають,
Затинають та всіх в пень рубають,
И здається: хоч заприсягнути,
Куди ідуть, куди проіжджають,
Туди леться чорна кров ріками,
Валяються голови турецькі,
А кров леться чорними ріками.
Ой рубають славні Юговенки,

Digitized by Google

В пень рубають усіх вражих Турків;
Вісім башів у пень зарубали,
Девятого рубати почали,
Аж у бою поліг Юг-Богданко,
Біля ёго девять Юговенків,
Девять братів, орликів крилатих.

Наступає цетинский владика,
За ним линуть ёго Чорногорці,
Шумять, летять Босняки-завзятці,
Сікуть Турків та у пень рубають.
Вісім башів у пень зарубали,
Девятого рубати почали,
Аж ліг трупом цетинский владика,
Лягло й ёго усе славне військо,
Лягли трупом завзятці Босняки.

(Дальше буде.)

ЯЛИНКА.

Казка Андерсена, переложив з первотвора М. Стариченко*).

На полі геть в однім борі росла собі гарнесенька маленька ялиночка. Стояла вона на краснім моріжку; воздуху було досить, сонечко огрівало з усюди, а навколо багато росло підстарших и старших подружок — ялинок та сосен. Так отій же ялиночці бажалося так нетерпляче підрости та підбільшати! Чи до теплого сонечка, чи до ласкавого повітря, звертала вона мало уваги; байдуже було ій и до діток селянских, що було так весело навколо неї гомонять та скакають, як коли прибігали у ліс по суниці. Часто було назбирають вони суниць тих повнісенький глечик, тай посідають під ялинкою, кажучи: „Гляньте! яка бо гарна отся манесенька!“ А вона ж сёго слова й знести не приміла.

*) Из книжки: Казки Андерсена з короткою ёго життєписью. Переклав з первотвора М. Стариченко. Київ, 1873. (Гл. Бібліографічні вісти.)

Digitized by Google

От, на другий рік підбільшала вона на цілий парост, а на тамтой ще на один; бо завжди у тих ялин так робиться, що скільки паростів, тільки, мовляв, и років прожило дерево.

„Ох! коли то вже я буду таким великим деревом, як другі!“ зітхало деревце манесеньке. „Як би розкинулась тоді я своіми вітами широко-широко, та з високостей позирала-б верхівям своім на світ той далеко навколо! Птаство мостило-б гніздечка по моіх гіллях, а в вітер и я б змогла тоді так пишно та гордо, як другі, хитать головою!“

Не тішилась вона ні сонечком, ні пташками, а ні червоними хмарюньками, що рано й вечір над нею линули.

А як стала зима и услав геть усе білий-білий та яскравий сніжок, то зайко було перескочить ялину легесенько, та й сяде під нею: ох, як же ій те було прикро! Але минуло дві зимі, и на третю деревце уже так в гору підбилося, що зайко мусив обігати ёго навколо. „О! зростати, більшати й висшати — не ма над се красчого в світі!“ воно думало.

В осени було завжди у ліс наіздить тих дроворубів, и рубають вони деякі з найбільших дерев; що року бачила се молода ялиночка, що вже підросла геть доволі, та було так тріпоче з перестраху, як ото падали ті великі, роскішні дерева з гуком та грюком на землю! Обтинали ім геть усі віти, и вони обголені, як цівки, простягались-лежали: не пізнати було, де й краса ділася! Потім іх на колеса ложили, и коні вивозили з ліса.

Куди-ж пак завозили іх, и що з ними діялось? На провесні ото, як прилітали ластівки та лелеки, питалась іх ялинка: „Чи не знаєте ви, куди повезли ті дерева, чи не спотикали часом?“

Ластівки ж нічого не знали; а лелека подивилась так думно, кивнула головою, та й каже: — „Ет! кому й знати! ми здибали, летячи из Єгипта, багато нових кораблів; на іх стояли щогли, такі гарні та величні; от-ті пак, на мою думку, й були з ялового дерева, бо пахли бором: я чолом оддала ім, а вони.... хоч би тобі кивнули, так ото в високостях пишають!“

„Ох! коли вже то я дорослу, щоб по тому морю гуляти! А скажіть но, будь ласкав, що-ж се такого за море й яке воно?“

— „Ет! дуже довго з тобою росказувати про се!“ закликотіла лелека тай полинула геть.

Digitized by Google

— „Радій з молодости своєї!“ казали їй соняшні проміні; — „радій з свого здорового зросту, радій з життя молодого, що в тобі розквітає!“

И вітер цілував деревце, а роса покропляла ёго слёзами; але-ж не тямило сёго, нерозумне!

От, настали й свята різдвяні; почали й маленькі деревця рубатись, молодші и меньші навіть за нашу ялинку, що не мала ні супокою, ні спочиву за своїми бажаннями, аби ото вирватись з лісу. У сих молоденьких ялинок гілок не обтинали, а так прямо и клали їх на вози, а коні й вивозили з лісу.

„Куди везуть їх?“ питалась ялинка, — „вони ж не більші за мене, а он-те, так ще далеко и меньші! Чому не обтинають ім гілок? Куди вони ідуть?!“

— „А ми знаємо!“ цвіріньокали горобці; — „ми були в місті и зазирали по вікнах! Ми знаємо, куди вони ідуть. Світе! які їх тривають пишноти та перепих, що й ні здумати, а ні згадати! Ми через вікна дивились и бачили, як вони красують по теплих панских покоях, а повбірані які, Господи! На їх висіли яблука золотисті, цукерки, пундики, забавки, цяцьки, — а свічечок тих, наче зірок миготіло!“

„А далі?“ допитувалась ялинка и тріпотала своїми вітами; „а далі? що-ж потім ставалося з ними?“

— „Не бачили вже ми більше.... Але, як же то було пишно!“

„Не вже й мене виведе моя доленька на ту спанілу дорогу?“ раділа ялинка. „Се ще красче, ніж на морі плавати! Ох, як же я нуджуся з тривання! Коли б хоч швидче святки! Тепереньки я така велика вже й доросла, як и ті, що тамтого року ще виїхали!.... Ох, коли вже то я ляжу на воза? Коли вже то я дістанусь до тих теплих панских покоів, де такі пишноти й перепих? А далі що?.... О, там певне ще пишнійше: я спочуваю ту величню спанілість!... Але, що ж воно достоменно? Ох, лишенько! як же нуджуся я, як болію, триваючи!... Сама не знаю навіть, що зі мною й діється!“

— „Радій нами!“ казало повітря й ясне сонечко; — „радій молодостю своєю та волею“.

Але вона радіти своїм рідним и в гадці не клала: одно—росла та росла, літо и зиму стояла вона все в своїм убранні зеленім—зеленім, аж темнім; люди, дивлячись на неї, казали: „от, красне дерево!“

Digitized by Google

Прийшли ото різдвяні святки: ії на сам перед и зрубали. Сокира глибоко врубалась у цівку; застогнала ялинка и впала на землю непритомною з страшенного болю. Тепер уже було ій не до мислі те щастя: боліла вона з туги, що мусила до віку покинути свою милу країну — родину; журилась вона за моріжком тим, що зростив ії й викохав! Дізнала тепер бідна, що вже не побачить більше ні любих своіх старших подружок, ні манесеньких краків и квіток, а може навіть и пташок.... Так ото журиться та скорбіє, прощаючись. Очумалась ялинка тілько тоді, як опинилась уже на якімсь дворищі; чує — чоловік якийсь каже: „ось-де найкрасче гільце! ми ёго й візьмемо!“

От, прийшло двох лакеів — та такі повбирані, и перенесли ту ялинку до гарноі, великоі світлиці. По стінах там висіли скрізь пишні малева, а коло кафляноі груби стояло здорових дві миси китайскі з левами на покришках; там були и колиски-креселка, софи шовкові, великі столи, повнісенькі з картинками книжок и забавок, може на сто-сот-крот талярів — як діти принаймній казали. Встромили нашу ялинку в великого кадіба й піском засипали вщерть: але ніхто й пізнати не міг, що то кадіб, бо ёго чисто завинули у зелену тканину, тай поставили ще на великого пестрявого килима. Ох, як же то тріпотіло гільце! Що то буде далі?... Коли се, прислужниці й панночки почали ії прибирати. На ві віти порозкидали вони кілька кубелець з колірного паперу, кожне кубелечко було повнісеньке цукерок; а по гілочках скрізь навісили золотистих горіхів и яблук, — немов вони справді й росли таменьки; повсюди-ж між ними визирали свічечки та ліхтарики, білі, сині, червоні. В зеленині ще висіли ляльки, мовляв би ті люди живі, що ялинка й зроду такого не бачила; а на самім шпилечку красувала з золотого паперу звізда.... Сказано вже — краса та перепих!

— „Сёгодні, в-вечері,“ гомоніли всі, „усе се засяє!“

„Ох!“ думало гільце; „коли-б же вечір той швидче! Коли-б уже свічечки ті запалювали! А за тим що? Чи-ж прийдуть з бору дерева на мене дивитись? Чи-ж налетять під вікна горобчики? Чи зостанусь я тут літо и зиму у такім святковім убранні?“ И в неі од теі нетерплячки до панского перепиху аж голова завернулася!

А се й свічечки запалили. Світе—Боже! Що-ж то за блеск, за пишнота! Ялинка з радощів затріпала так своіми вітами, що в одному місті торкнулась до свічечки зеленою бармою, тай спалахнула!

Digitized by Google

— „Крий Боже! Ратуйте!“ крикнули панночки, и погасили мерщій полумя.

Зареклась тоді ялиночка більш и разу трепотіти: набралася страху, Господи! Так ото пильнує вже ті оздоби, аби не стратити жодної, так ото... аж задурманилась навіть од тої спанілости! А се — як розхляпляться двері, а дітвора ота панска як суне раптом на гільце, — трохи не перекинула; так пани ж пантрували за ними. На мить од нестяму аж заніміла дрібнота; але тільки на мить... за хвилину ж усе загомоніло, загоготіло, ходором заходило! Навкруги святкового гільця почали танцювати діти, и зривали один по одному з гільцевих подарунків.

„Що се вони роблять?“ думала ялинка. „Що то буде ще далі?“

А далі — свічечки догоріли до самих кетяжків; їх зараз и погасили, щоб не було пожежі, а дітворі дозволили й гільце розібрати. И! мати моя! Як кинулась юрба на ялинку, то аж галуззя ій затріщало! И як-би часом не була вона шпилем своім та звіздою до стелі привязана, то лежала-б долі!

Діти ще який час танцювали з своїми дивозними забавками, а на ялинку ніхто не звертав вже й уваги. Тільки й підійшла стара нянька до неі, та й то, аби подивитись між гілля, чи не лишилось там якого небудь яблука або фиги.

— „Казочку! казочку!“ закричали діти и потягли до ялинки одного маленького та товстого панка; сів той, як раз під гільцем, и каже: „От ми и в гаёчку; а сёму деревцю годиться й послухати! Але я роскажу одну тільки казочку. Яку хочете: чи про „Іведе Аведе,“ чи про „Клюмпе Думпе,“ що ёго скинуто було з сходів, а він про-те дістав таки и шани й принцеси?“ — „Іведе-аведе“! кричали одні. „Клюмпе Думпе“! гукали другі: підняли такий галас! А ялинка стояла собі мовчки та думала: „Не вже вони мене не приймуть до гурту. Адже я виконала все, що од мене залежало?“

Панок росказав таки про „Клюмпе-Думпе“: як ёго з сходів було пхнуто, и як він після дістав таки шани, ще й на принцесі женився. А діти в долоні плескали, та кричали одно: „роскажіть ще, роскажіть ще!“ Ім бажалося и про „Іведе-Аведе“ послухати, але сількись! на „Клюмпе-Думпе“ и сталося годі.

Ялинка ж стояла собі мовчки та думно: ніколи такого не росказували ій пташки в лісочку. „Клюмпе-Думпе був скинутий з сходів, а потім з принцесою женився! Еге! Ач, як на світі буває!“ ду-

Digitized by Google

мала ялинка и няла віри, що все ніби, що росказує пан, щира правда. „Так! так! Чому знати, може й мене викинуть з сходів, а потім ще оддадуть за царенка.“ И вона ото раділа, що другого дня її знов приберуть у свічки та цяцьки, у золото й овощ!

„Може й завтра тримтіти му я!“ дума'; „ні, вже пишнотами тими я хочу напитися досить! завтра я почую знов казочку про „Клюмпе-Думпе,“ а може й про „Іведе-Аведе“.... И гільце те цілісеньку ніч стояло супокійно та думно.

А се, в-ранці прийшов до світлиці лакей з дівчиною.

„От-от! прибирати муть зараз!“ подумала ялинка.

Але вони взяли, та й поволочили її геть из світлиці по сходах аж у самий закуток на горищі; та там й пхнули у такі суточки та темряву, що й світу Божого не було видко. „Що ж би се, й до чого?“ думала ялинка. „Що-ж мині тут чинити-робити? Чи-ж тут и почуєш що?!“ И вона схилилась до стелі, та все ото дума', та дума'!.... А часу на се було досить; збігали дні й ночі, а до неї хоч би хто навідався: як часом же хто и приходив, то хиба аби скриню яку в куток поставити. Тепер уже гільце те святкове було зовсім затасоване; здавалось про ёго закинули й гадки.

„Тепер на дворі зима!“ думало дерево; „земля мерзла и вкрита геть снігом, для того людям и не можно мене посадити; от, я и мушу тут у закутку до весни тривати. А се гаразд вигадано: такі пак добрі ті люди!... Як би тільки тут не так темно, та не так сумно!... Хоч би зайко манесенький!... Ох! як же то було любо там, у рідному лісі: сніг було вкрие тебе білесенько, и зайки вистрібуть поруч.... часом було який перестрібне й через мене.... як тоді се мене дратувало?! А тепереньки на самоті тут — так сумно, Господи!“

„Ші, ші!“ писнула мишка и вилізла геть, а се... прибігла й друга. Понюхали вони ялинку и почали між гіллям нишпорити.

— „Ну, тай мороз з очима!“ мишки пищали: „коли-б він сюди не приходив, було-б добре! Чи правда, ялино стара?“

„Я не стара!“ сказала ялинка; „в багато старших за мене!“

— „З-відки ти вирвалась? и що знаєш?“ питались мишки; вони, бач, були дуже цікаві. — „А ну, роскажи нам про найкрасчу в світі країну! Чи ти була таменьки? Чи ти-ж пак була у коморі, де сири лежать на полиці, а шинки висять на стелі, де на лої танцюють, и куди входиш кощавим, а виходиш тучним?“

Digitized by Google

„Сёго я не знаю!“ каже ялинка, „але я знаю ліс, де пташки щебечуть а сонечко сяє!“ И вона росказала ім все, про свої літа молоденькі, а мишки перше такого й зроду не чули, та так слухають... а далі: — „Ні бо!“ кажуть, „багато ти в світі бачила! Сказано, була вже щасливою!“

„Я-б то?“ спиталась ялинка, тай замислилась и сама над тим, що казала; „так, справді то були веселі часи!“

Далі вона росказала и про вечір святковий, коли вона вбрана була в свічечки та цукерки.

— „Матінко!“ пискотіли мишки; — „якою-ж щасливою була ти, ялино стара!“

„И не думала бути старою!“ одрізала ялинка; „мене торішнёї зими тільки й з лісу вивезли!“

— „Як же ти гарно росказуєш!“ додали мишки.

От, другої ночі прибігли вони з чотирма иншими ще — и всі пак слухали, про що росказувала ялинка; и чим більше росказувала вона, тим яснійше спогадувала усе своє красне минуле: „Ох! були то втішні, веселі часи! Але вони вернуться ще; адже Клюмпе-Думпе був скинутий з сходів, а про-те ще з принцесою женився! Може й я вийду за якого принця!“ И згадала ялинка про гарного, молодого дубочка, що ріс там поруч у лісі: для неї примів би він бути за справжнёго принця.

— „Хто се Клюмпе-Думпе?“ питались мишки, От, ялинка и росказала ім всеньку казочку; вона пак памятала ii слово до слова. Мишки-ж ото так слухають, та з великих радощів аж до верхівя вистрібують. На третю ніч назбігалось їх такого!... а в неділю навіть и пацюків двох припленталось; але сим не прийшлась до вподоби та казочка, а се засмутило и мишок, так що й вони уже годі ій дивувати.

— „Ви тільки одну казочку й знаєте?“ питались пацюки.

„Тільки одну!“ каже ялинка; „я почула ii в найщасливійший вечір мого поживаннячка; але я тоді дісне й спочувать не змогла свого щастя!“

— „Се дуже сумна казка! От, чи не знаєте ви чого про лій, чи про сало? Якої небудь харчової казочки?“

„Ні!“ каже ялинка.

— „Ну, то й бувайте здорові!“ свиснули пацюки й повернулись до братні.

Digitized by Google

А мишки за ними — й собі. От, зосталася знов на самоті ялинка, та так ото зітхає: „Хоч то було охвітнійш, як мишки ті тамки по мині нишпорили, та слухали про моі бувальщини. А тепер — минулось и се!... Але я буду гадками радіти и тривати слушного часу, коли мене винесуть звідси!“

Коли-ж се сталося? А от, одного ранку прийшли люде и почали прибирать на горищі; одсунули скрині, витягли ялинку, тай кинули ii геть до-долу недбало; а се, один служка узяв таки та й поволік ii в-низ по сходах до Божого світу.

„От, коли повертається життя моє!“ думала ялинка. Вона спочула свіже повітря и теплий соняшний промінь, як опинилась на дворі. Усе се так скоілось швидко, що ялинка й забула про себе, а роздивлялась тільки навколо: а й справді — було подивитись! Бік дворища тулився садок, всі дерева, немов молоком, були цвітом укриті: пишні, пахучі троянди визирали з поза штахетів; липи цвіли, а ластівки нишкали по повітрю та щебетали — „здорові були!“ Але-ж сею пісенькою витали вони не ялинку!

„Тепер я почну жити!“ раділа ялинка и розчепірила свої віти; але—світе мій! Вони були до крихти посохлі й пожовклі, а само дерево боком лежало в кутку між смітям та буряном! Тільки й красувала ще в ёго на самім шпилечку з золотого паперу звізда, та виліскувалась на яснім соняшнім сяєві.

На тому-ж самому дворищі гулялось два паничики жвавих, — ті самі, що на різдвяних святках круг гільця танцювали, та так втішалися ним. Меньший ото підскочив до ёго, та й зірвав геть золоту звізду.

— „Чи ба? Що лишилося ще на старій сій поганій ялині!“ сказав хлопчик, та так наступив чобітками на неі, що аж гілля затріщало.

Сумно позирала ялинка на розквітлий та пишний садочок, сумно позирала на себе.... та так ій сталося шкода навіть того темного закутка, де вона доси супокійно лежала; вона згадувала про своє молоде дівування у лісі, про пишний святковий той вечір, про мишок манесеньких, що радісно слухали єі казочки....

„Минулось! минулось!“ шамотіло сухе дерево; „хоч би довелося мині ще хоч раз попишати! Минулось! минулось!“

А се, прийшов служка та й порубав ii чисто на цурпалочки — и цілий оберемок іх спалахнув мерщій під казаном у пекарні.... Ялинка зітхала-стогнала, та так глибоко, що кожне зітхання єі було

Digitized by Google

до пострілу подобне. Прибігли й паничики ті, що на дворищі гралися; зараз до печі, та так радісно викрикують: „піф! паф!“ Але за кожним вилуском (а се не що було, як ей зітхання) — згадувала ялинка в останнє про літошні дні в ріднім лісі, про зимові ночі, що ясними зорями сяли.... згадала вона и той панский вечір святковий и казочку про Клюмпе-Думпе — однісеньку, що вона росказувати уміла.... за-для чого приняла усі муки.... зітхнула ото, тай до крихти згоріла.

А паничі гуляли в садочку, и в меньшого красувала на грудях звізда золота, та сама, котру носила колись ялинка в найпишнійший вечір життя свого.... Минув той перепих, а з ним — и життя ялинки скінчилося. Скінчилася й наша казочка! Минулося — усе пак на світі минає!!

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO

in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

II.

Letteratura.

Під конець XVIII. століття (каже п. Ukraino дальше, переходячи до огляду літературного) огнище рускої просвіти було в Київі, серці народности малорускої, — аж поки Петро Великий, навпереджений и підпомаганий в своіх реформаторских прямованях учениками київскої академії (перетвореної 1631 р. митрополітом Петром Могилою 1597—1647, учеником Паризким, патріотом руским и публицистом), отворив Великій Руси „вікно до західної Европи“ основанем Петербурга. Тогді стали столиці Петербург и Москва в Велико-Руси центрами, абсорбуючими усю майже просвіту нової держави „всероссийскої“ (усіх Русей). Таким чином руска (russa) літературна мова*), котра почала витворюватись на юзі из сумішки язика так

*) Ми-б сказали о тій мові тогдішного часу: „российска державна мова,“ котра не витворилась ані принялась в народі, и не для літератури, але зшита була а по части и импортована людьми державними для що-

Digitized by Google

названого славяно-церковного и наріча (dialetto!) южноруского, усе більше нахилялась до наріча Великої Руси, до котрого вона у послідні десятиліття тим більше зближилась, чим більш росте, из поступом національних и демократичних идей, вплив народних мас на вищі верстви суспільности.

денних потреб держави и церкви, так як Петро В. для державних потреб імпортував ремесників, професорів, инструкторів військових, поки мало по-малу нарід вел.-руский, висвободившись з макаронізму церковно-біло- и малоруского, на его руїні и на тлі народного язика витворив свою, не общу, але великоруску мову літературну; — так як з другої сторони Южна Русь, покинувши схолястику публицистів XVI—XVIII ст., не багато пізнійше (Енеіда 1798) підняела свій язик народний на степень літературного язика малоруского. Між язик літературний великоруский и до сего часу більше задержати елементу церковного и білоруского; а з другої сторони знов може мова літературна малоруска сильнійше оператись на язиці пісень и дум, — але не можна через те вже (по нашій думці) ані колишний макаронізм, ані теперішний літературний язик великоруский (хоч він и панує під авторитетом державним на всім поли публичного життя в Россії виключно, а в вищих верствах товариства переважно) уважати яко „літературний язик загально руский" (Великої и Малої Руси), а теперішну мову малоруску, як вона нам представляється в літературних творах наших знаменитих писателів, тільки его людовим піднарічием. — Таким его не будемо вважати навіть тогди, коли згодимося з паном Ukr. залічати деякі писання Гоголя до літератури украінскої, хоч усі вони писані по великоруски. И Костомарів и много инчих Украінців пишуть діла, навіть такі котрі безпосередно дотикають Украіни, великорускою мовою, — бо склоняють їх до сего инчі, а не национальні взгляди. Чому-ж їх мимо того не маємо уважати украінскими писателями, коли признаємо правду тим Німцям, що діла Ляйбніца, писані по французки, уважають национальною власностю Німців, и Полякам, котрі до своєї літератури вчисляють хроністів и поетів латинских середного віку? Але про те и сами-б ми сміялись, коли-б який Француз або потомок старих Римлян з за того, що Ляйбніц писав по французки а Кадлубек по латински, язик німецкий або польский хотів ставити в відносини вазальства або якої небудь підрядности до французького и италіянского або латинского. — Не пишемо сих слів просто и виключно против п. Ukraino, бо він ледви декуда зазначив легко тее свое мніне, але против деяких украінских патріотів нашого часу, до котрих и п. Ukraino належати здається, котрим богата, усею потугою зцентралізованої на півночи держави підпирана література великоруска не допускає самостійного, мужеского погляду на питому мову и свою власну літературу, а спонукує їх ставляти дивну теорію якогось феодального порядку між літературами и мовами двох народностей. — Прим. перекл.

Digitized by Google

Але той сам поступ идей народних и демократичних визвав знов у новім виді язик народний малорускій до літературного житя, и утворив в Россині літературу в мові народній (сільскій) Южної Руси, Украіни. Сей літературний напрямок, названий в россійскій печати „украіноФілством“, а в польскій (в Россні и на „еміграціі“ — прим. перекл.) „хлопоманією,“ має деяку аналогію з напрямком бретонским у Франціи, каталонским (vlaamsche beweging) в Бельгіи и Франціи, галлезийским в Англіи, и др. Як усі напрямки, основані на идеі народности и порушаючі народні традиціі историчні, так и украіноФілство не лишене певної барви політично-соціяльної, надаючої єму тим більше интересу*). Нераз горячі сторонники народної идеі малорускої виражали свою нахильність (simpatia) до автономіі Малої Руси, у якій вона стояла в XVII. віку, коли козаки Малої Руси мали запоручене (автор властиво каже riconosciuto, с. е. признане) в Переяславі трактатом з московским царством право вибору своіх старшин (гетьманів) и своєі адміністрациі. Але — застерігається автор-Украінець — коли деякі фрази в утворах поетів малоруских могли служити позором правним для певних притиків політичного сепаратизму, то стремлінє маси народної малорускої до сполученя ис своіми братами и одновірцями Великої Руси під одним владінєм, у одній державі, визначилось надто сильно в историі Малої Руси.

Устрій козацькоі Украіни (гетьманщини), звалений Катериною II. (1765), був вельми несовершенний, більше військовий як горожанский; намаганя козацьких старшин малоруских перевернутись в аристократичну верству на взір польскої „шляхти“ и „дворян“ великоруских и піддати собі не тільки маси селян, проливших стільки крови в війнах против польскої аристократиі, щоб „добути козацькоі

*) П. Ukraino додає тут гарне помічанє: що усі подібні напрямки, як провансальский, каталонский, бретонский, галлезийский, фламандский и др, хоч вони що до тих держав и літератур, у котрых повстали, мають характер децентралістичний, центробіжний, однакож по при те всюди не лишені панроманізму, панкелтизму, панславянізму; се доказ, що усі сі напрямки, будучи більше або менше демократичні, більше суть федералістичні, чим сепаратистичні — и се ім, каже п. Ukr., обіцює многоважну будучність, дармо що тепер вони замикаються у таких не призначних розмірах. И нині вони вже, думає автор, становлять певний єднаючий мотив між Франціею и Испанією (и почасти Італією), між Франціею и Ирландією, Англією и Бельгією, між Бельгією, Нідерляндами и Нижною Німеччиною, між Австрією и Россиєю, и др.

Digitized by Google

волі", але и простих козаків (що від сего не устерегли Україну нові порядки цариці Катерини, доказом дальші слова автора — Прим. переклад.), — ті аристократичні тенденциі гетьманщини надто видимі, як щоб правдивий приятель народу (popolo) малоруского, після учених вислідок рідної исторії Костомарова и товаришів, міг думати о приверненю сего стану річей, доброго тільки для минувших часів. В загалі сказавши, коли були в україноφілів серіозні идеї політичні, то були вони и є більше социяльні як політичні. Перед 1861 роком лежали вони найголовнійше в бажаню за визволенем з кріпацтва народу украінского, котрий в Україні провобічній мало по малу попав в XVIII-тім стол. в неволю панів, старшин козацьких перевернених у шляхтичів з правами „дворян" велико-руских (1793), и захожих дворян з Великої Руси, котрим ряд российский за Катерини II. роздав широкі землі в Малій и Новій Россії. В Україні правобічній уложився під конець XVII. ст. порядок вельми уражаючий чуства народу и патріотів украінских. Самоволя аристократиці польскої над народом украінским по переході краю під панованє российске (1793—1795) становилась гіршою як передше. Держава Российска, маючи у себе таке-ж кріпацтво, не тільки узнала status quo в нових від Польщі забраних землях, се-б то власть польских панів над рускими кріпаками, але, будучи сильнійшою, оперта на ліпше зъорганізованім війску, могла и ліпше придержувати пориви народу до повстань, котрі не уставали в сім краї через протяг XVII—XVIII. ст., а з котрих послідне недовго перед першим поділом Польщі угашено тільки з помочею війска российскої царици.

Се погане положенє украінского люду по XVIII. ст. було причиною, що патріоти и поети украінскі, згадуючи минувші часи, идеалізували „козацьку волю и давну Україну". По визволеню хрестян-кріпаків у всій Россії (1861) и вигіднім для селян західної Россії наділі земель початім рядом российским в 1863 р., уступили згадані кривди, и тепер прямованя патріотів малоруских можуть тільки залежати в спільній праці з сторонництвом ліберальним всеї Россії над придбанем горожанскої свободи, автономії провінціональної и громадскої и розширенем образованя и науки між народом.

Рух літературний украінский починають пародиї (Енеіда 1798), комедиї и шутки, сентиментальні новелі, мелодрами и идилі в народній мові, відповідаючі літературному смакови перших десятків нашого столітя. Але мало по малу від буйних думок сентименталізму и романтизму звернувся він до ученої праці над житем, поезиею,

Digitized by Google

мовою и исторівю народною, до идей демократичних: заступаючи з одної сторони права маси народної, и вироблюючи з другої сторони у визших верств товариства пошанованє для простого люду, для его исторіі, житя, поезиі и мови; передаючи народови відомости наукові и моральні на его питомій мові.

Одно из перших и дуже важне місце між тими науковими працями займають виданя творів поезиі и традиціі народної. В нашім столітю печатано много збірників пісень и казок народних. Из тих важнійші: князя Цертелева (1819), проф. Максимовича: пісні народні украінскі (1827, 1837 и 1849. Київ), проф. Срезневского (Запорожская старина 1833 — 1838. Харків), проф. Метлинского: народні пісни Южної Руси (Київ 1854), Закревского: старий бандурист (Москва 1860), пісни и думки украінскі и галицькі ис словарем; проф. Костомарова пісні народні зібрані на Волині в збірнику літературнім малорускім Мордовцева (Саротов 1859). Великий матеріял поезиі народної містить у собі важне виданє исторично-етнографічне пана Куліша: Записки о Южной Руси (2 т. 1855—1856); тут поміщені ліпші варіянти співів историчних, названих на Руси „думами," котре названє автор вияснює своім читателям, подаючи притім о ціннійших думах, що вони оспівують: про неволю християн у Турків в XVI. в., про побіг трёх братів из Азова, про зручне визволенє гетмана Кушки (XVI в.) з неволі турецькоі, про Марусю Богуславку жінку паші турецького, як визволила невольників украінских, про походи гетманів Байди Вишневецкого (1557—1564) и Ивана Свирговского (1574) против Турків, про угнетенє народу від католицкої шляхти и жидів в XVI—XVII. в., и війни горожанско-народні під проводом Наливайка (1596), Хмельницкого (1648—1657) и незнакомих Морозенка и Ничая, про конець ренетата Сави Чалого (XVIII в.), що з козака перевернувся в польского шляхтича, — про завись між реєстровими козаками навидженими в XVI—XVII в. рядом польским и черню (дума про Ганджу Андибера), про неприязнь між представителем народного (людового) сторонництва Палієм и аристократичного Мазепою (про котрих п. Ukraino подає кілька поясняючих слів). Инші думи співають про матір и ві синів, про сестер и братів, одна старинна про поганского князя, котрий заплив до Царгорода и приняв християнску віру.

З виданьтаких-же музикальних подає п. Ukraino яко лучші: додаток музикальний до Записок Куліша, виданя професора Рубец (Петербург 1871—1872. 3 томи) и п. Лисенка (Липск 1869, 1872. 2

Digitized by Google

томи). Писателі західної Европи, котрі займались народною поезією малорускою (каже дальше п. Ukraino), Talvj и Friedrich Bodenstedt, не мали ще перед собою нових и повних видань Костомарова, Метлинского, Куліша. Фр. Боденштедт, один з лучших живучих поетів німецких, перекладчик Пушкина, Лермонтова и др., видав гарний переклад деяких пісень українских під написом: die poetische Ukraine, eine Sammlung kleinrussischer Volkslieder (Stuttgart. Cotta, 1845). В переднім слові хвалить він дуже поезию народну Українску: In keinem Lande, каже Боденштедт, hat der Baum der Volkspoesie so herrliche Früchte getragen, nirgends hat sich der Geist des Volkes so lebendig wahr in seinen Liedern ausgeprägt, wie bei den Kleinrussen. Welch' ein ergreifender Geist der Wehmuth, welche tiefe, echt menschliche Gefühle sprechen sich in den Liedern aus, welche der Kosak in der Fremde singt. Welch' eine Zartheit, mit männlicher Kraft gepaart, durchweht seine Gesänge der Liebe. Noch ist der Takt und die Züchtigkeit des Gefühles, das in allen vorherrscht, besonders hervorzuheben. Unter allen kleinrussischen Volksliedern— und es gibt ihrer Tausende! — ist keines, vor welchem die jungfräulichste Wange zu erröthen brauchte. Man muss in der That annehmen, dass ein Volk, welches solche Lieder singen und Geschmack daran finden konnte, auf keiner ganz niedrigen Stufe der Bildung gestanden haben kann...." (Die poetische Ukraine, ст. 16).*) Из всіх языків словянских, каже Боденштедт, мова малоруска наймузикальнійша.

Переходячи до других відділів нашої літератури, називає п. Ukraino на першім місци п. Костомарова, яко найзнаменитшого историка українского народу, котрого праці, многоважні наукою и соціяльним впливом, збудили такі нові симпатиї для духа українского народу обявляючогося в его исторіі; по нім п. Куліша, котрий кілька важних своіх праць историчних печатав в великоруских журналах, а по малоруски видав (1857) роман историчний „Чорна Рада 1662," не менше знаменитий за для наукової як и літературної вартости, и дільце „Хмельнищина". — Куліш теж (думає п. Ukraino) здається бути автором „Первого періоду козацтва аж до ворогування

*) Другі що писали про сей предмет: Talvj, Uibersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen und Litteratur nebst einer Skizze ihrer Volkspoesie. Leipzig, 1852. — Lukicz, Slavische Blätter. Wien, 1856. 6. Heft. 294.

Digitized by Google

з Ляхами", надрукованого в малорускій мові в часописи „Правда" 1868 р. в Галичині.—Але и поети и новелісти малорускі причинилися також багато до зросту сочуства и прихильности для простого народу Южної Руси. Из тих наводить п. Ukraino Котляревского (1769—1838), Квітку-Основяненка (1778—1843), Куліша, Марка Вовчка (пані Марковичева, котрої народні оповіданя з 1858, переведені на великоруске славним Тургеневим, справили вражіне подібне тому, яке зробила була „Хата дядька Тома" пані Becher Stowe), котрий картини з житя и типи народні малює говором народним, єднаючим у собі гумор з теплом поетичним.

До тих писателів треба по думці п. Ukraino причислити и Гоголя з его першими творами: Вечери на хуторі близь Диканьки (1830), и другий збірник оповідань під надписом „Миргород" (город в губерніі Полтавскій, в повіті, у котрім родився сей славний гумористи реформатор літератури (велико-)рускої); из того збірника переведено одну новелю (le ménage d' autrefois) и историчний роман „Тарас Бульба" на французку мову. — Хоч Гоголь и писав свої новелі не на малорускій, але на великорускій мові, котра в Россіі сталась головним (per eccelenza) язиком літературним, але він був любителем пісней и казок народних и традиций українских, и виявляв в своіх оповіданях невідмінну симпатию для поетів и новелістів українских, як Котляревский, Артемовский и власний его батько; — тому Гоголь з такою живою правдою представляв в своіх оповіданях багато характерів и типів народних, козаків, шляхтичів, попів и семинаристів малоруских. Гоголь не тілько навчив публику літературну великоруску смаку до українского гумору и до реалізму, тої сильної підстави кождої національної літератури, але и показав перший, як житє простонародне може бути представляне в літературі.

(Дальше буде.)

ЗАМІТКИ О РУСКІМ ЯЗИЦІ.

Студия язикові суть дуже великої ваги, навіть у таких народів, котрих література есть богато розвита а тим самим и язик достаточно усталений. Тим більше потрібні такі студия нам, котрих література

Digitized by Google

що ино вийшла з пеленок, а питанє язикове ще так мало рішене, що спиняє у многих зглядах дальший розвій нашої літератури. Щоби-ж заинтересувати справою язиковою як найширші круги нашої публики, не будемо подавати систематичних розправ наукових про се питанє, тільки, входячи від разу in medias res, поміщаємо уваги над деякими не маловажними точками дотичащими нашого язика. Походять вони від писателя Українского, котрий, засилаючи нам одну розправу наукову, долучив враз и лист, котрий для викликаня дальшої дискусиї поміщаємо, не змінивши в нічім ні язика ні правописи автора.

До редакциї „Правди".

Хочу сказати кілька слів про мову, котрою пишу. Москалі кричять, що наша мова єсть „русская, только опоганенная польскимъ вліяніемъ"; Ляхи кричять, що ми єсьмо „Polacy, tylko greckiéj wiary"; Галичане де-які доказували (як те видко з статі п. Т-ова „Русскіе въ Галиціи"), що Русини (Галицькі) суть особна нація Рутенська, зовсім не те, що Українська. Не вважаючи на всі отці страшні нам брехні, наші писателі не звертали уваги на жодну з них, и часто в статях Українських лучає ся бачити Лядські або Московські слова й вирази, що допомогає брехням на нас. Опріч того сливе усі наші писателі писали не Українською мовою, а яким-небудь говором ii (Подніпрянським, Галицьким и т. и.), через що й самі не знали, а від того нікому не могли й показати великого багатства й роскоші нашої поетичнёї, пишно-багатої мови. Зъіздивши сливе усю Україну й прислухавши сь до говорів ii, дійшовєм до гадки, що нам потрібно задля розвою нашої літератури писати Українською мовою, а не яким небудь з Українських говорів. Від цего я взяв за фонд Подніпрянський говір, яко головний, и приносив до ёго найвідрубніщі від других мов варияти, або коли є два варияти якого-небудь слова або виразу, іднаково відрубні або іднаково схожі з якою-небудь з сусідських мов, беру той, котрий стоіть на филологичній певности.

Пройшлий час глаголів беру з подольского говору, хочай не негую, де треба, форми говору подніпрянського. Форма: ходивєм, ходивєсь и т. д. не єсть, на мій погляд, полонизм, але скорочена форма староукраінськоі: ходив єсем, ходив єси...., перейшовша в Чеській мові в sem або vsem chodival; в Сербській мові є така ж форма, на пр. хтејасмо, хтејасте. Не могли ж тее смо або сте Ляхи занести до Сербів, на котрих вони не мали жадного впливу, а з того видко, що така форма була усім тим народам спільною

Digitized by Google

и належить нам по праву стільки ж, скільки Чехам, Ляхам и Сербам. Згуб поміщного глаголу в формі: я ходив и т. д. есть явно москвитизм (коли ся форма уживає ся де-небудь, опріч противулежних случаїв: „я ходив, а ти не ходив," бо не можна сказати: ходивем, а не ходивесь"), бо тільки у Москалів та на лівім боці Дніпра, де важче налягав Московський вплив, відкинув ся поміщний глаголь; а від того, тікаючи москвитизмів, ми не повертаємо сь до полонизму, а беремо тільки нашу законну власність. До того скажемо, що ця форма евфоничня, повноголосна, що також є належностю нашої мови. Опріч того ми не повинні тіснити натовпу провинціялизмів в нашу, тільки ще формуючу сь, літературню мову. Вигнанне провинціялизмів з мови вищих кляс (котрих у нас не має) або з мови столиці (котроі також у нас не має) додає літературній мові ідноформний характер. Будучи федералистами по наших політичних переконаннях, ми повинні зіставати сь федералистами и в літературі: у цему наша сила. Ми повинні дати повну слободу в літературній річі провинціялизмам, завжди народнім й оригинальним, як цее робила „Основа", що видавала сь в Петербурсі. Ці провинціялизми збагатять й зроблять розмаітою не тільки нашу річ, але й нашу національню мисль, як це стало ся, на приклад, з старо-еллинською літературою, котра стала тільки через признанне значного паю автономиі різних частин Еллади в життю а також и в слові новим народам вчительською науки, гарних майстерств й політичнёі волі. Нічого бояти сь, що ми через таке признанне місцевої свободи згубимо чуттє нашої національнёі ідности. Доки буде з нами стяг поступу, доти жодне дзерно нашого народу не відпаде від нас, а навіть пригорнутця й чужі; коли ж ми упадемо у стагнацію, то ніяка классичня ідноформність не спасе нас від розбрату з найрідніщими нашими братами. До того ж слободне уживанне в літературі наших провинціальних грамматичних форм буде причиною позичок іден у 'дного, й наша будуча літературня річ именно через це стане великов рікою слова, котра й буде найрельєфнійшим виразом нашого національнёго истнування.

Межі де-якими другими відмінами уживаю слово іден, яко варияит найвідрубніщий, бо один схоже до московського, а єден до лядського. Частичку „ся" ставлю й з-переду й з-заду глаголів, як и в инших Словъян, опріч Москалів; до 3-го лиця ід. л. тепер. л. прямо добавляю ся, на пр. він робе,—діло робеся; вів спить,—ёму спиться (через швидку вимову чує ся спитця). Усе це пишу до шановноі Редакціі, просячи звернути увагу на моі доводи й допустити відміни про-

Digitized by Google

винціалізмів, котрі трапляютця в моїх статях. Най шановна Редакція, коли схоче, надрукує сей лист; може він визове инші голоси й питанне буде фундаментально розібране. *Є. Сакун.*

Сподіємось, що и другі наші писателі, именно такі, котрі займаються розвідуванем нашого язика, заберуть як найскорше голос в тім ділі, а вивяжеться дискусия, котра багато важних наслідків може мати на дальший розвій нашого літературного язика.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Безпосередні вибори.

I.

Між всіма справами, які тепер в долитавскій части Австрийско-угорскоі монархіі стоять на порядку дневнім, безперечно найважнійше місце займає справа безпосередних виборів до нової Ради державноі. Ані всесвітня вистава в Відни ані траскіт біржевий, хотя одно и друге есть великої ваги, не звертають на себе тілько уваги, не бувають так часто и так широко по всіх газетах розбирані, як безпосередні вибори и агітація виборова.

Яке значіне мають безпосередні вибори для нас Русинів, сим питанем займається брошура Николая Загірного, займалась Рада Руска, займаються рускі, псевдорускі и нерускі газети. Ми свою гадку в тій справі по части висказали, хочемо тепер еще лиш кілька слів додати.

В найліпшім злучаю могуть Русини мати 17 послів до Ради державноі, вибраних з курій сільских, бо з міст — крім, розуміється, Поляків — хиба кандидати Шомер Израиля, але ніколи Русини, мають шансу бути вибрані. Що ж значить тих 17 послів на 63? Ми вже мали раз 13 послів на 38, а се-ж був далеко користнійший стосунок ніж тепер; ми мали тих 13 послів тогді, коли Рада державна мала більше власти насупротив соймів краєвих, а ряд, котрий наші посли вспирали, далеко більшу власть насупротив инших факторів державних; — а однако що ми тогді, що ми за Шмерлінга зискали?

Digitized by Google

Пів рускої ґімназиі, дві катедри (провізоричні) на Львівскім університеті и кілька авансів для декотрих мірских и духовних людей. Тепер же-ж, при слабшій в порівнаню репрезентациі, при взможеній власти сойму, в котрім власне найважнійші для нас справи рішаються, при зменшеній власти ряду, и таких концессий не могли-б ми узискати, хиба знов — концессию на який банк або що инше таке.

Але може делеґация руска (наколи так мож назвати наших послів до Ради державної) буде сильнійша, єсли сполучиться з послами-жидами?.... А якіж то спільні интереси вяжуть нас з Жидами? В питанях соціяльних ділить нас ціла пропасть від себе; в питанях народних жиди могуть пійти против Поляків, але пійдуть що найбільше своєю дорогою, ніколи за Русинами. Єсли-ж би ім поставлена була альтернатива вибирати між Русинами а Поляками, тогді безперечно, по практичности свого змисла, звернуться до Поляків.

Отже Русини нічого узискати и нічого вдіяти не могуть в Раді державній? — Того ми не кажемо; ми кажемо тільки, що нічого не зискають и не могуть зискати, єсли пійдуть дальше тою дорогою, котрою йшли до тепер. Тогді тривати ме и дальше дотеперішня система централізацийна а з нею и теперішне незавидне положенє Русинів.

Але се положенє Русинів може статись ще й ґіршим, наколи польскі посли схотять рішущо и недвозначно сполучитися з Німцями-централістами и з централістичним рядом. Най як Русини ласяться и підлизуються тим-же, ряд безперечно перенесе в сій ліцитациі о много користнійшу польску офферту над руску. Тогді довершувати меться діло, зачате за Bürgerministerium введенєм польского язика в школах и урядах. — А що Поляки хватяться такої політики, особливе наколи-б побачили руских послів залицяючихся до Німців и міністерства, се дуже легко може статися, бо Поляки кілька разів нагадаються, заким поступованєм своім в Раді державній схотять звалити міністерство д-ра Зємялковского и ґубернаторство ґр. Ґолуховского.

Коли-ж Русини, держачись дальше централізма, в найліпшім случаю цілком нічого або майже нічого не зискають, а в найґіршім ще стратять: то по крайній мірі не завадило-б стрібувати, пійти з другими Славянами и федералістами против централістів. Шкода в такім случаю не може бути більша, як тота, котра слідувала-б из нового сполученя Поляків з Німцями, а користи могли-б бути

Digitized by Google

безконечно більші від тих, які сплили б на Русь з дальшого вислугованя централістам. Наколи-б проба не удалася, то такой зискали би-смо нею те, що могли б ми тогді з чистою совістею и сміло в очи сказати Славянам и федералістам: „Видите, братя, ми трібували з вами йти, але се показалось неможливим; тому ми мусимо мати свою окремішню політику.“ — И тогді ніхто в світі не мав би права закидати Русинам противнародну и противславянску политику — так з чужих як и своіх: крики всіх Славян и роздор політичний між самими Русинами устали би.

Однако специяльнійше всказати, як мають рускі посли поступати в Раді державній, на се тепер ще не пора; се буде в многих зглядах залежати від того, як випадуть вибори до Ради державноі, як групповати муться сторонництва в ній и т. и. Тепер же пора застановитися над тим, кого нам до Ради державноі вибирати и як уладити агітацию виборову?

Перед немногими ще літами не було би такого сумніву, кого вибирати послом до Ради державноі. Помимо всяких ріжниць що до понятий язикових и літературних, Русини завсігди, де ходило о внішні справи, виступали яко одна цілість. В кінци однако удалося чим раз сильнійше виступаючим панрусским агітациям Слова и невгамованій амбіциі оо. Павлікових et consortes, котрим партия народня стояла на заваді, зробити рішущий переділ між обома рускими сторонництвами в Галичині, так що кожде з них тепер, навіть и в політиці, ступає своєю окремою дорогою.

Властиве-ж у сторонництва народного политика стоіть на другім пляні. Наша партия чи при централістичнім чи при федералістичнім устрою держави може и буде истнувати, може вливати на просвіту народа, може ширити свої идеі між интеліґенциєю, може розвивати свій язик, свою літературу. Наша партия має навіть те пересвідчене, що всё, що розвивається лиш за чиєюсь помочею, именно за протекциєю з гори, есть діло більше штучне и не має зовсім тоі сили и тревалости, як те, що розвивається цілком природно и о власних силах. Так отже из становища партийного рішене питаня про федералістичний або централістичний устрій держави не має для нас интересу. Відтак из того-ж партийного становища не має для нас великого интересу, хто буде вибраний до Ради державноі, — и ми могли-б загнути руки и супокійно приглядатись борбі сторонництв народних и політичних в нашім краю при виборах.

Але крім интересів нашоі партиі маємо ще и обовязки для рускоі справи в нашім краю в загалі. Для тоі то загальноі справи

Digitized by Google

ми заявляли нераз, що готові посвятити и деякі специяльні интереса нашої партиї. Ми заявляли н. пр, що для добра загально-руської справи в Галичині ми готові з другим руским сторонництвом нашого краю зробити згоду, хоч би ми при тім, яко партия, мали и стратити. Так само отже и результат виборів до Ради державної в нашім краю не може нам бути байдужий, и ми заберемо голос в сій справі, щоби висказати и наш погляд на ню, розъяснити се важне діло и, о скілько можна, причинитися до користного его розвязання.

НОВИНКИ.

— **Музикально-декляматорский вечер в 30-ті роковини смерти Маркіяна Шашкевича** відбувся дня 25. Червця (7. Липця) в комнатах Руської Бесіди при живій участи руского публики. На вступі мав п. Верхратский відчит о житю и діяльности Маркіяна, в котрім висказав не одну нову гадку про незабутнёго віщуна и розъяснював деякі из его найважнійших поезий. З відчитом сим познакомимо у будущих н-рах наших читателів близше. П. Шухевич деклямував з належитим зрозумінем Думу Маркіяна Шашкевича, котру сей-же написав до свого побратима. Николи Устияновича, посилаючи ему пісни українскі. П. С., звісний у Львові артист, відограв на фортепіяні Марш жалобний Бетовена, а пізнійше еще полонес Шопена. Обі сі пєси дуже сподобалися публиці и приняті були грімкими оплесками. Хор мужеский відспівав дві пісни: „Щасливий, хто хоч слёзи має.“ а на самім кінци народню пісню „Ой Морозе, Морозенку“. Крім того п. Вітошинский в супроводі мурмотіючого хору (Brummchor) відспівав пісню „Темна пітьма небо вкрила, Лиш миленька ще не спить.“ Всі тиї 3 співи, під управленем проф. Вахнянина, випали дуже добре и в повне вдоволенє публики. Єще одну пісню, солоспів Лисенка „Ой одна я, одна як билинонька в полі“, відспівав молодий співак п. В. Пісня була дуже красна, однако трудна и вимогала великої вправи; п. В. має гарний голос и при відповіднім вправлюваню може красних успіхів надіятись. До наймильших продукций сёго вечера належала деклямация п. Куриловича „Петрусь“ Т. Шевченка. П. Курилович вже від давнійшого часу славно звісний декламатор; тож виступу его очікує публика з напруженою цікавостю, а ся увага ві росте и взмогається аж до кінця. Так було и сёго разу, и ми вдячні дуже п. Куриловичу, що таким способом и ширші круги обзнакомлює з многими из найкрасших творів безсмертного Українского кобзаря. Наконець відограв еще п. Ц. на цитрі Divertissement з Lucia di Lammermor Donicett-ого и Русалки, и обома сими продукціями на сім приємнім и чим раз більше уживанім инструменті причинився не мало до умиленя вечера. Надійшли також чотири телеграми, котрі сёго вечера відчитано. Именно из Станіславова: Первому поетови Галицькоі Руси и спорудникови первого ру-

Digitized by Google

ского букваря достойний помин. Целевич, Желехівський, Ружицкий, Заячківский. Також еще другий из Станіславова: Мощам твоїм, кобзарю, сердечний наш поклін: Память про тебе не згасне, хоч и задзвонить волі дзвін! Станіславці. Відтак из Вінер-Найштадт: К почитанію віща Маркіяна найглубше сочуствіе вам, панове Просвіти, и слёзи ревної вдяки. Богдан Шашкевич, войсковий академик. А наконець з Тарнополя від сина Маркіяна, котрого виділ Просвіти запросив був на сей вечер: З за неможности дістати урлёп пересилаю хвальному виділу Просвіти и Бесіди, всечесним панам мовцям, декляматорам, співакам и всім високоповажним гостям вдячне мое спаси-Біг, що зволили пошанувати дорогу память моёго покійного батька. Володимір Шашкевич. — На другий день, опізнившись, надійшов еще один телеграм з Буди: Herzlichsten Gruss an die versammelte Gesellschaft zur Feier des Andenkens an Markian, dessen patriotischer Sinn, Liebe und Hingebung für die Nation, dessen Begeisterung für die Entwickelung und Hebung nationalen Geistes und Ausbildung nationaler Literatur hier ebenso eifrige als würdige Nachfolger und Vertreter finden. Hoch lebe die Versammlung und weit erschalle ihr Liederklang von den tiefsten Ebenen bis in die Beskiden Galiziens. Anton Szaszkiewicz, Hauptmann.

— **Надзвичайні загальні збори Рускої Бесіди**, о котрих доносили-смо в попереднім н-рі, відбулися дня 1. лат. Липця. На порядку дневнім була справа з управляющим Совітом Дома Народного, котрий вже давнійше виповів Бесіді до тепер займовані нею комнати, в наслідок чого повстав процес, рішений недавно в першій инстанціі на некористь Бесіди. Виділ Бесіди відніссся до аппеляціі, між тим однако скликав загальні збори для рішеня що до дальшого поступованя. Др. Корнило Сушкевич представив зборови цілу справу з Домом Народним, о котрій на тепер нашим читателям слідуючі вісти подаємо: Коли в 1871 р. виділ Рускої Бесіди вибраний був в більшости з Русинів-народовців, зачали деякі Русскіе и Рутенці, видячи неможливість опанувати зовсім Бесіду, з неї виступати; а комісия Дома Народного виповіла Бесіді тиї комнати, котрі до тепер займала. Вправді зачалися по якімсь часі угодові пересправи між Бесідою и комісиєю, але тиї, помимо всякої уступчивости Бесіди, не довели до кінця. (Докладнійше подамо цілу справу пізнійше; на тепер не хочемо перешкоджати угоді між обома сторонами, котра, при трохи щирій охоті одної сторони, и нині еще була би можлива.) — Загальний збор Бесіди ухвалив два рішеня: 1) Руска Бесіда не уклоняється, помимо дотеперішних неудач, від дальших угодових пересправ з Домом Народним, хотя сама не може вже брати ініціятиви в тім ділі, позаяк на послідні ві пропозиціі комісия Дома Народного не дала навіть одвіта; 2) Руска Бесіда дає своему виділови так що до евентуального трактованя з Домом Народним як и що до винаймленя нового локалю, если-б Бесіда и в другій инстанціі процес програла а до угоди з Домом Народним не прийшло, неограничене повномочіє.

— **Витяг з протоколів засідань виділу Просвіти.** I. засіданє з дня 23. Мая с. р. Проводить: голова Просвіти Волод. Федорович. Предмет наради: уконституованє виділу. Як новий виділ уконституовався, ми вже подали в 8. н-рі Правди. Виділ поділився після статутів на дві секціі: адміністрацийну и літературну. Відтак по уконституованю ухвалено: а) щоби ново вибраний

Digitized by Google

касієр виробив діловодство касове на лад такого-ж у инших товариствах, предложив єго виділови до одобреня, а потім доперва відобрав заряд каси; тим часом же щоби на давний лад завідував касою др. Сушкевич; б) щоб вислати в редакцію „Газети для народних учителів“ у Пешті даром по одному примірнику з книжок видаваних Просвітою и словар Партицкого.

II. засіданє з дня 24. Мая с. р. Проводить: голова Просвіти Волод. Федорович. Рішено: а) зробити з п. Ю. Федьковичем на рік 1873 (с. е. від 1. Липця 1873 до 1. Липця 1874) таку саму умову як в попереднім році що до видавництва книжок популярних, именно визначити п. Федьковичу квоту 250 зр. за 12 аркушів друку діл популярних, о які уложиться з ним комітет літературний; б) вибрано комітет буджетовий з пп. Сушкевича, Партицкого и Ганкевича, котрий має уложити буджет на текучий рік; в) рішено обходити память пок. Юліяна Лавровского відправленєм поминальної служби Божої и справленєм олійного портрета покійника, котрого вималёване поручено п. Корнилу Устияновичу; г) рішено по ухвалі загального збору видати історію розвою товариства „Просвіта“ від часу завязаня аж до послідних загальних зборів враз з бесідою п. Волод. Федоровича; д) рішено міністру Сербскому Стояну Новаковичу, давному другу Просвіти и инших наших народних институций, вислати по поводу єго именованя міністром просвіти в Сербії письмо ґратуляційне; е) рішено одному бідному ученикови дати 5 зр. запомоги.

III. засіданє з 31. Мая. Проводить: заступник голови др. Омелян Огоновский. Рішеня: а) принято в члени проф. о. Амвросия Шанковского; б) принято предложений комітетом літературним плян до історії розвою Просвіти и поручено уложенє сеї історії п. Вахнянину; в) одобрено деякі популярні дільця зладжені п Федьковичем и рішено дати їх до друку; г) поручено проф. Вахнянину уложенє співанника для шкіл народних за відповідною ремунерацією: д) принято плян, після якого мають видаватися книжки популярні; е) з причини, що виділ Бесіди дальше уділяне ремунерації (250 зр.) за писанє творів драматичних п. Федьковичу на будущий рік по недостатку фондів відказав, рішено уділити п. Федьковичу цілковиту ремунерацию 500 зр. за 24 аркуші друку з фондів Просвіти; ж) уділено одному бідному ученикови запомогу 3 зр.

IV. засіданє з 7. Червця. Проводить: голова товариства Волод. Федорович. Рішено: а) вислати до угорского міністерства меморандум що до ґазети для народних учителів, котра тепер не зовсім в відповідний спосіб есть редагована; б) рішено на внесок п. Желехівского, з книжок Просвіти, котрі тойже розпродасть, 25 % рабату давати для руского ремісничого товариства „Побратим“; в) порушено справу даваня відчитів для „Побратима“; піднялись сёго сов. о. Ильницкий и п. Барановский.

— **Руский театр и „управляющій совѣтъ Народного Дома“.** Обі наші театральні ґрупи, Бачинского и Моленцкого, блукаються по місточках провінції и ведуть нужденне житє з дня на день. У Львові, де про значнійше число рускої интелітенції найлекше міг би руский театр удержатися, вже півтора року минає, від коли давалося остатнє представленє руске. Причина сёму є тая, що „управляющій совѣтъ Народного Дома“ має вправді свою салю для шинкарів на піятики, для німецького театру, для польско-патріотичних балів и на виставу польско-патріотичних образів, але для руского театру не

Digitized by Google

мав. Минувшого року старався о салю народню Бачинский, сёго року трібував сёго Моленцкий, гадаючи що его особа буде симпатичнійша, але з однаким успіхом. В сих днях одержав на своє подане відповідь, що „управляющій совѣтъ“ рішив на повнім засіданю „для розличныхъ обстоятельствъ“ салі не уділити. Близших причин не зволив совіт подати, однако обава о утрату матеріяльних користей для Дома Народного не могла бути причиною відказу, бо саля стоіть в певних часах цілими місяцями пусто, а п. Моленцкий не жадав зовсім. щоби салю дати ему в такий час, де би могла за гроші винаймитись. — Ми знали наперед безуспішність заходів п. Моленцкого, міркуючи по словах одного из найзнаменитших членів „управляющого совѣта“, сказаних (еще перед двома літами) цілком серіозно, що Русинам театру не треба! Той пан-отець міг би від якого ученика вищої гімназиі навчитися, до чого театр есть потрібний, яка его вага и его значіне.

— **Др. Изидор Шараневич**, суплент університетский и професор в гімназиі академічній у Львові, именований дійсним звичайним професором австрийскоі історіі в університеті Львівскім. — Помимо того, що історичні праці д-ра И. Шараневича не тількн на цілій Руси, але и на цілій Славянщині, а навіть и в Німеччині (писав іх в рускім, польскім и німецкім язиках) ученому світови суть знані. помимо того, що др. Шараневич вже від року есть членом Краківскоі академіі, и помимо того, що сповнив всі формальности, які до осягненя професури на університеті суть потрібні с. е. зложив вже давно докторат філософіі и габілітовався перед двома роками на доцента, стояло безконечних заходів и борб, заким удалося ему се місце осягнути, між тим як другі люде, без порівнаня низше стоячі від д-ра Шараневича и не маючі навіть всеі жаданоі кваліфікаціі, подоходили до такоі самоі ціли дуже легко. Причина сёго, крім. мабуть, деяких особистих поводів, вже-ж не инша, як ся, що др. Шараневич есть щирий Русин, а катедра австрийскоі историі есть важна и вплывова; отже ставляно всякі перепони, щоб се місце не дісталося Русинови, хотя и належавшому колись до угодовоі анкети. Вже три університети, Львівский, Краківский и Віденьский, освідчилися, по докладнім розвіданю его наукових праць, за д-ром Шараневичем, — а однако трібовано еще ставити перешкоди. Але правда и праця в кінци побідили....

— **Др. Олександер Огоновский**, суплент катедри права цивільного на Львівскім університеті в рускім язиці викладовім, именований міністерством віросповіданий и просвіти членом изпитуючоі комісиі для теоретичних изпитів рядових судового одділу у Львові.

— **Бібліографічні вісти**. У Києві вийшли недавно: „Казки Андерсена з короткою ёго життєписю. Переклав з первотвора М. Стариченко. Видане оздоблене портретом автора и одинадцятьма малюнками роботи худоги Н. Мурашка.“ Байки Данця Андерсена звісні у всіх частях світа, вони перелożені майже на всі европейскі мови. До перекладу на нашу мову вони особливе спосібні, а що перекладчикови его робота як найліпше удалася, се стверднть кождий, хто переклад бодай одноі казки, котру в сім н-рі подаємо, прочитає. На кінци доданий руско-россійский словарець. Ціна сеі книжки есть 1 руб. 25 коп., зовсім не велика на таке оздобне видане з тількома илюстрациями, яких книжок доси майже й не мала наша література. Поручаємо се дільце як найтеплійше.

Digitized by Google

Накладом товариства Просвіта вийшли сими днями и може дістати в канцелярії Просвіти в Народнім Домі (де Руска Бесіда) дві книжочки популярні: 1) Житє св. Юрія, враз з піснями во честь и славу того святого, написав Ю. Федькович; 2) Дві казки Юрія Федьковича, одна „за стрільця и опиря“, а друга „від чого море солоне.“ П. Федькович зъумів собі двома книжечками популярними, виданими ще передше Просвітою (XII пісней во честь св Николая и Село Фармазони), вже и яко популярний писатель широку славу здобути, тож не потребуємо сих книжок захвалювати; скажемо лиш тілько, що Казки и пресвічений читати ме з правдивим вдоволенем. Крім того видала Просвіта: „Практична наука сельского господарства. Часть I. О навозі або гною. Уложив И. Бічай, учитель в Львівских семінариях учительскій и духовній и пр. и пр.“ Діло се займе відай перше місце в невеликій нашій літературі господарчій. Написане воно особливе з зглядом на менші господарства в Галичині и повинно в руках кождого сільского священика и учителя находитися.

— **Поминальна служба Божа за Яхимовича и кулішівка.** Руска молодіж в Тернополи устроіла поминальну службу Божу за упокой душі бл. п. Григория Яхимовича и казала картки запрошуючі видруковати кулішівкою. Се дуже не подобається Слову, котре бажало-б, щоб вся українщина, отже и кулішівка, „исчезла отъ лица земли.“ Позаяк однакож покійний Григорий був Русином, а не Русским, то картки могуть бути друковані в обох правописях руского язика, так добре в етимологічній як в фонетичній; але ніяк не умістний був би на них н. пр. великорусский язик, против котрому Слово навірно и словечка одного не сказало-б. Що до більшої або меншої „скверности“ фонетики, то и „найскверніша“ кулішівка жадному любителю чисторуского язика, хоч би и етимології, не може бути так „скверною“, як псевдоетимологічна правопись Слова.

— **О відчиті п. Вінцковского в день 3. (15.) Мая в Академическім Кружку** писали ми в передостатнім н-рі, що впало нам и мусіло кождому впасти в очи противорічие між змістом а формою відчита, бо бесідник похваляв Маркіяна Шашкевича, Ількевича, Устияновича и др. за те, що вони вергли нове зерно в галицко-руску землю и указали достаточно дорогу, якою мав ити цілий круг писателів руских виступивших пізнійше, а сам не держиться того що захвалює, бо бесіда его, поміщена в Слові, зовсім иншим язиком уложена, як твори Марка Шашкевича и и. Отже ж увіряють нас, що п. Вінцковский виголосив свій відчит в чисто рускім народнім язиці; а що текст сего відчита в Слові инший язик (властиве галіматіяс язикове) виказує, то причина сёму лиш та, що Слово ніяких статтей писаних чистим руским язиком не поміщає.

— **Замах на граматику.** Трафляється часом деяким письмам, именно газетам, помістити в собі написану яку беззмислицю, нісенітницю. Львівске Слово, як відзначується славно многими иншими власностями, так и в тім есть единє в своім роді, перевисшаюче всё подібне. В найновійшім (77.) н-рі стоіть в нім написано дословно: „Въ текущемъ году издается въ Австріи 640 часописій, межь тѣми русскихъ 8 („Слово“, „Учитель“, „Сіонъ“, „Страхопудъ“, „Наука“, „Русская Рада“ и „Карпатъ“ in spe“. (!!!) — Ей даже ре-

Digitized by Google

дакторе Слова, чи Вас в школах не учили ніколи, що praesens a futurum то не всё одно? Як ні, то пошукайте собі якого ученика з 4. нормальної кляси до помочи в редагованю Новинок.

— **Брошура Николая Загірного о безпосередних виборах** затревожила сильно тверді (бо недоварені) уми наших твердих Русеких. Один дописуватель Слова из Поділя, котрий вже два рази убитого в Слові Н. Загірного ще третій раз убивав, не може не признати при тім, „что брошюра Николая Загорного софизматами своими поколебала не одного, впрочемъ добре мыслящого русского патріота.“ Сей-же дописуватель приписує авторство тої брошури д-ру Смольці, котрий написав ії по польски, а хтось лише переложив на руский язык!!! Єще докладнійше ніж з автором брошури о безпосередних виборах обзнакомлен дописуватель Слова з партиєю русских народовців, чи, як він ії називає, 'партиєю пок. Лавровского(!), партийною молоденькою, руською', „которая подобно польскимъ дамамъ на само воспоминаніе о Москвѣ съ ея ужасною русскою правописію съ *ы* и *ѣ* впадаетъ въ спазмы“!! Преподобний дописувателю! Таж Ваша партия и Ваш орган стілько разів називали нас козакоманами, котрі все тільки воюють Москву! То вже ж ми не можемо з страху перед нею впадати в спазми?! А що до „ужасной русской правописи съ *ы* и *ѣ*“, то ми, хоч ей не уживаємо, але ліпше відай знаємо ніж Ви самі, а певне ліпше ніж більша часть из Ваших найтвердших! Ба навіть и россійский (великоруский) язик знає наша партия в загалі ліпше ніж Ваша, и не тільки не лякається его, але и радо читає книжки на нім писані; бо ми держимося слів нашого Тараса „И чужому научайтесь Й свого не цурайтесь!“ а ви ні свого ні чужого добре не знаєте. — Ви пишете дальше, що наша партия „при всякихъ торжественныхъ случаяхъ пьетъ тоасты на mir Polski z Rusią“, додаючи, що се діється „фактично“. Просимо Вас сердечно, а маємо навіть право жадати того від Вас, заявіть публично: коли наша партия спивала такий тост? Зробите сим велику прислугу и Вашій партиї и нашій и загально рускій справі, и наконець собі, бо як довго не дасте позитивного одвіта, мусять конче многі уважати Вас простим клеветником ...

Між тим коли наші Русскіе п. Николая Загірного и его брошуру зневажають голословними утверджуваннями и фразами недавно из польских газет вичученими, инакше судять о нім люде безсторонні. Такими не може уважати Поляків, позаяк и вони тут интересовані, однако може вчислити до них других Славян и автономістів Австрийских, котрі як всім народностям Австрийским так и Русинам щиро сприяють. Так и пр Wanderer подає довгу аналізу брошури п. Н. Загірного, а Slavjan о авторі брошури каже, що Русини Галицькі ним величатись и гордуватись повинні. Инакше, розуміється, судять централістичні газети, котрі, коли Русинів потребують, схліблюють ім, а як вже Русини ім вислужились, не знають дібрати слів погорди для них. Так було уже нераз, але деякі Русини, хоч недавно здяяні и зганьблені, пхаються до них знов....

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп. Лученко. Лист до Вас одійшов вже перед двома тижнями. Що до плянів Ваших, высказаних в остатнім Вашім листі, не можемо як тільки

Digitized by Google

похвалити їх и, о скільо може, ще більше Вас заохочувати; однако що до підмоги від міністерства мусить бути якесь непорозуміне, ми об сім не знаємо нічого — Вп. М. Нетяга. Статтю о язиці и правописи згаданої Вами книжки помістимо радо, наколи тільки тая книжка справді має яку вагу и може взбудити интерес. Просили би-смо однако, щоб стаття не була довга. бо инакше годі б нам знайти місце для неї. Если-б Ви не рішилися на цілу розправу, то може-б зволили нам тільки звістку, хоч би й трохи довшу, надіслати до Новинок?... Дискусию над язиковим питанем отвираємо в нинішнім числі, просимо и Вас забрати голос в сій справі. Правописне ж питане лишаємо на пізнійше; мусимо тільки се одно висказати, що уживаній тепер в Правді правописи не противні и Українскі писателі; противно, вони-ж и у своіх власних найновійших виданях дуже до неї зближились. — Вп. Н., секретар Рускаго Кружка в Цирихy. Давнійші рочники Правди посилаємо Вам. Ваш устав при нагоді помістимо Адреса п. Юрія Федьковича есть: Ю. Ф. на улици Осолинских в домі Домбчанского (або може прислати и до Рускоі Бесіди, з відки п. Ф. доручиться). — Вп. п. Пулюй у Відни. Стаття Вами згадана, хотя б и найцінійша, не може бути поміщена в Правді, позаяк змістом своім може більше заинтересувати деяких спеціялістів ніж загал наших читателів, на котрий ми все мусимо оглядатися. Впрочім розправ наукових и літературних ми вже стілько маємо до друку приготовлених, що стаття тая мусіла-б дуже довго чекати, заким би прийшла на ню черга. — Невідомець жіночого роду. Ваше „Подоріжжя од Полтави до Гадячого“ ми одержали; чи и коли его надрукуємо, не можемо вже тепер сказати, бо ми не встигли еще перечитати статті. — Вп. В. Торчин. Біографію Кулика и поезиі ми одержали. Що до „Огляду стану южноруского народу“ сповістимо Вас як найскорше в Правді. Бажаємо дуже пізнати Вас самоличне; сподіємось, що се незабаром наступить, — шкода тільки, що декотрі члени редакциі виізджають из Львова и лиш немногі лишаться.

Просимо о скоре надсилане передплати, бо від того залежить и правильне видаване нашої часописи. Задля значних коштів не можемо друковати більше ексемплярів над число наших передплатників, и дальші н-ра посилати немо вже лиш тим, котрі передплату вложили. Просимо також розпросторонити нашу часопись, котра вже й по-за границями нашого краю знайшла прихильну оцінку у других Славян, між знакомими и одномишленниками, котрих є у нас немало а в котрих деякі ледве и знають о ві истнованю. Наколи передплатників значно прибуде, розширимо, не підвисшаючи ціни, обем нашої часописи.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**

З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 11. У Львові, дня 16. (28.) Липця 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Тогді Лазар з військом виступав,
Біля ёго иде бан Страхинин,
За ним військо хмарою ступав,
Сорок тисяч лицарів-завзятців;
Летять стріли та ратища острі,
Шаблі-мечі блискавками сяють,
Сікуть добре, в пень рубають Турків,
Девять башів зсікли-зарубали,
Десятого рубати почали.
Розганяють по Косову Турків,
Розбивають всі турецькі полки,
Розганяють немов вовки вівці;
Бан Страхинин мечем вививав,
Січе добре, добре затинав,
Що махне раз, двайцять голов впаде.
Бються, бються, вже й заходить сонце,

Digitized by Google

Притиснули, Турків обгорнули,
Над рікою тісно обступили,
От розіб'є, от розгромить боєм,
Муратову переломить силу
Славне військо лицарским завзятєм.
Аж тут горе, горенько велике,
Бранковенко Цар-Лазаря зрадив,
Зрадник клятий в Турком накладає,
А не братті в поміч помагає,
Ані братті ні володареви.
Ой він бачить та из полонини,
Як всі Турки трупом полягають,
Веде війска тисячів дванайцять,
Тяжко збройних, наче огонь жвавих,
Та у поміч Туркам помагає
И воює володаря свого.
Лягло трупом Лазареве військо.
Ще осталось тисячів дванайцять,
Чим же-ж Турків, чим тут воювати?
А Вук, зрадник, Бранковенко клятий
Неманенька впропаща' коруну
Й сербске царство славного Лазаря;
Накладає з Бісурменом вражим,
Потомлених січе, в пень рубає,
Ой рубає до півночи пізно.
Тут то трупом лягло славне військо,
Лазарева голова полягла,
Покотилась по бережю річки,
По бережю та понад Ситницю.
А Страхинин став у обороні,
Щоби Турки над ним не знущались,
Аж злетіла голова у єго,
Покотилась по бережю річки.
Ой и чура Відосав ліг трупом
Ой ліг трупом при Лазарю з боку,
Рубаючи, та відбиваючи
Від гетьмана Бісурменів вражих.
Стогне чура; брящить остра шабля,
Брящить шабля в Страхинина бана,
Січе Турків, тай пересікає.

Digitized by Google

Тогді з неба ясна зоря впала,
Вражий місяць*) став понад Косово,
Бачить тоє Страхинин Баненко,
Клине Вука, клине, проклинає:
„Ой ти Вуче, бодай не родився!
Зрадник клятий! будь проклята душе
И на сёму и на тому світі!
Запродав ти нашу украіну,
Ой запродав, та завдав в неволю!
Бодай тебе суд побив правдивий!
Щоб из тебе голову зрубали
Степанові лицарі завзяті,
Що зневажив лицарскую славу
На широкім на Косовім полі!
Ой дай Боже, щоби не родило,
Поки Серби знов не запанують,
И іх втрата знов не повернеться!“

Й навертає свого вороного,
Прибуває до Ситниці-річки,
До Саджмиі, камяного мосту,
Та на мості чвару починає,
Вражих Турків січе, в пень рубає,
Дав Бог ёму — рани він не має.
До Крушева швидко прибуває
В оборону славної цариці,
В оборону вдовиці Милиці,
Та любої Милоша дружини,
Молодої пані Вукасави,
Щоб іх в гарем Турки не забрали,
Безталанних молодих вдовичок,
Та безпарих голубочок сизих,
Гожих, пишних на всю украіну.

Прибуває ж та Бан до Крушева,
Виходжає Милиця на сустріч,
Вихожає й Вукасава гожа,
Вукасава, Милоша дружина,
Й мов зазулі в лузі закували,

*) Турецке знамя.

Digitized by Google

„Ой нам горе! горенько велике!
Ой де-ж наші лицарі завзяті!“
То Страхинин усю правду каже,
Все, що сталось на Косовім полі,
Як цар в бою поліг головою,
Як впав в бою Юг-Богданко сивий
Й ёго девять Юговенків славних,
Як впав в бою Відосав та й чура,
И завзятий цетинский Владика,
И всі славні сербскі воєводи;
Та як зрадив Бранковенко клятий;
Повідає тее у Крушеві.

(Дальше буде.)

ЗАПОРОЖЦІ.

Казка — Івана Нечуя.

Над Дніпром, коло славних порогів, в селі Старому Кодаку жив собі молодий лотсман Карпо Летючий. Як и всі лотсмани, він був потомок славних Запорожців и мав увесь хист, всю вроду запорозьку. Високий, чорнявий та кучерявий! гарний з лиця, гарний с стану, кругом гарний ще й до того сміливий! Ще з малку брав ёго с собою батько на байдаки та плоти, переводячи їх через пороги. Карпо знав добре всі пороги, всі забори, знав кожний камінь. Він любив пороги, бо зріс коло їх. Карпо любив летіти стрілою прудким козацьким ходом через пороги, летіти птицею з лави на лаву; любив слухати, як шумить Дніпро на порогах, як реве Звонець або Дід и обливає бризками ёго горяче лице.

Лотсманский отаман дуже любив Карпа и настановив ёго дядьком, не вважаючи на ёго дуже молоді літа. Отаман вірив ёму, як самому собі.

Ото раз приплив до порогів великий байдак якогось багатого купця.

Digitized by Google

— Дай мені, отамане, лотсмана, та найпевнійшого, найлучшого! каже багатий купець до отамана.

— „Не ма в мене певнійшого и вірнійшого лотсмана, як Карпо Летючий, хоч він и молодий. Посилаю ёго, то все одно, що й сам иду," одказав отаман.

Вимірили байдак, зняли з ёго трохи ваги, приробили довженне стерно. Готове судно в страшну дорогу! Карпо поблагословився в отамана и вилетів орлом на байдак. Всі попереду сіли по українскому звичаю, потім стали на коліна и помолились Богу. Ніхто не знав за певне, чи вернеться живий до дому!

— „Щасти-ж Боже!" промовив отаман до Карпа; „як щасливо вернешся до дому, то дам тобі велику, велику плату! що маю найлюбійшого, наймилійшого. Памятай! Мов слово тверде!" — промовив отаман Иван Музика, ще й сивим вусом моргнув.

У Карпа дуже забилось серце! бо гарна була, як картина, Музичина дочка Олеся. Він почув, що в ёго виростують орлині отаманскі крила.

— Гребімо! крикнув він на гребців, ще й рукою махнув.

Гребці запустили гребки в воду. Байдак знявся з місця и полетів, як птиця. Коло стерна стояв, як той явір високий, Карпо Летючий. Серед Дніпра на судні, в прозорому повітрі малювалося ёго молоде лице, біла сорочка, червоний широкий пояс. Він гордо поглядав на Дніпро, а очима все бачив чорні Олесені очи, ві біле личко.

Погода була тиха, тиха и ясна. На дворі був ранній теплий ранок. За Дніпром починало червоніти небо широкою смугою. Вода в Дніпрі стояла тиха и гладенька, як скло. А там десь далеко в низу вже стогнав, неначе під землею, первий поріг кодацький.

— Шамни разом, друзі! крикнув Карпо. И гребці шамнули, а байдак полетів, неначе на крилах.

На гладенькій, як зеркало, воді почали скакати неначе білі кромши, а булькотячи, знов ховались у воду. Поріг був недалечко.

— Шабаш! крикнув Летючий, и всі гребці підняли гребки. — До стерна! командував він, и всі кинулись до стерна, щоб направити байдак просто на проход.

Зашуміла вода й заревла. Кодацький поріг появився ввесь, од берега до берега, ввесь білий, вкритий піною та бризками. Байдак загув и полетів з лави на лаву рівно, як стріла. В одну міть ёго

Digitized by Google

перенесло через поріг! Вода обризкала гребців и присипала Карпові кучери. Судно тихо загуло, як порожня бочка. Всі перехрестились.

Карпо не зоглядівся, як байдак минув Звонецький, Сурский и Лохлиский пороги. Ёго смілива й горда душа палала щастєм. Водяна курява й бризки тільки прохолоджували ёму лице.

Ще було чути, як стогнали висші пороги, а тут уже заревів Дід чи Ненаситець. Погода на Карпове щастя була все тиха та ясна. Сонце обсипало гарячим світом білі пороги и чорні Карпові кучери. Дід усе ревів та стогнав, все дужше та дужше, неначе десь ревла череда волів, неначе десь стріляли з гармат або дзвонили в великі дзвони. Од берега до берега на Дніпрі появився білий гребінь неначе біла грива величезного коня. Ще пройшла хвиля, и перед Карповими очима встали з води всі дванадцять Дідових лав, страшних, сердитих, біснуватих. Карпове серце дуже застукало в грудях! Байдак уже був направляний стерном як раз на хід и летів, як стріла.

Коли се де не взялась вітрова полоса! Вітер дмухнув трохи збоку. Коло самісінького порога вода вкрилась неначе чорними воронами. Вітер ухопив судно и зніс трошки на бік.... В душі в Карпа похололо.... Він сам кинувся до стерна, кричав на гребців, махав руками, налягав на стерно грудьми. Але нічого не помогло! Велика сила вхопила байдак и знесла на бік. Байдак полетів з лави на лаву и черкнувся дном об Зелений камінь, котрий одначе не шкодить байдакам. Судно разом загуло, наче крикнуло и знов полетіло як стріла, та все звертало у бік. Ще низше ёго вхопив страшний камінь Крутько и обкрутив кругом себе... Байдак застугонів, зачепився довгим стерном за Крутька. Стерно хруснуло, як трісочка, и переломилось на троє. Тепер все пропало, все згинуло!

Карпо и гребці зняли руки до Бога.

Вода вхопила байдак, як легеньку трісочку, крутила ёго на всі боки, понесла и кинула на лаву. Судно заревло перед смертю, затріщало дуже страшно, аж перемогло великий клекіт Ненаситця и впало на остру скелю. Каміння одбило ёму ввесь ніс. Колодки полетіли в низ и розбились на маленькі поліна. Часть судна зачепилась на скелі. Люде, як птиці, держались за вірёвки.

Пекло не було таке страшне, як Ненаситець! З-верху ревла вода, в-низу кипіла хвиля. Цілі гори білоі ревучоі піни бились об каміння, скакали в-гору, закручувались гребінями, и знов падали назад на каміння. Од берега до берега ніби лютовала біла водяна

Digitized by Google

буря, крутились вихри, вертілись чорториі, неначе все те викидав підземний огонь, або заховані на дні вітри.

— Пропала на віки моя честь! Втеряв я на віки мою Олесю! Честь моя! Олесю моя! Що скаже тепер отаман, як я вернуся живим до дому! — говорив Карпо, висячи над страшною безодною.

В-низу од порога лотсмани вже побачили розбитий байдак. Човни й дуби вже поплили спасати живих людей и крам. Один був вже наближився до скелі, де висів байдак, вже лотсмани кидали вірёвку гребцям, щоб пристати з боку до тиві скелі и забрати хоч людей.

— Пропав я на віки! Втеряв я на віки Олесю! Нащо мені жити на світі!—крикнув Карпо и скочив в білу кипучу хвилю.

Карпо тільки й памятав, що вода клекотіла, крутила ним, кидала ёго то в-гору, то в-низ, як вода в печі кидав зерном в казані. Вже вода залила ёму уха, рот. Карпо вже ждав, що вода от-от вдарить ним об скелю и розміщить ёго, як немосточку. Коли се він почув, що разом так и полетів у низ, в якусь безодню, и стратив память.

От прокидається Карпо и дивиться, аж він лежить на сухому. Полапав він рукою кругом себе и налапав мягкий мох а під мохом твердий камінь. Одкривав він очи и бачить світ.

— Боже мій! де се я? Чи мене витягли, чи я вмер, чи се мені сон сниться? подумав Карпо и глянув у гору.

Високо над ним висіла водяна стеля. Він почав придивлятись и побачив, що там у горі лилася вода, текла, пінилась и навіть шуміла, а через ту воду, як через скляну стелю, синіло небо, а серед неба світило ясне сонце. Біла піна купами летіла и часом заслоняла сонце, неначе хмара; а через піну, через хвилі мінялося сонце: то синіло, то червоніло, то жовтіло, то знов блищало як золото.

Глянув Карпо кругом себе и побачив, що він лежить на скелі. Оглянувся він на всі боки, и знов ёму здалося, що все то був сон: и той байдак, и та біда на порогах, и та отаманска обіцянка.... Він побачив, що під водою стояла, як стіна, рівна скеля од одного Дніпрового берега до другого: то була одна лава Ненаситицького порога; а там далі низше знов стояла друга рівна скеля, така сама як и перша. Камяні стіни були висші од високої дзвіниці, а по-верх їх лився цілий Дніпро и постлався над ними водяною стелею.

От дивиться Карпо в-низ, а меж тими стінами росте пишний сад, про якого тільки в казках росказують. Там розстелялись зеле-

Digitized by Google

ною скатертю луки с такою травою, як и на землі; там були розкидані невеличкі, але гарні пригорки, велике каміння, то остре як дзвіниці, то рівне и високе наче стовпи. И все те місце було гарне, як рай: зеленіло гаями, лужками, садками, виноградом. Між зеленою травою цвіли всякі квітки. Карпо бачив під самою скелею, де він лежав, пишний рожовий кущ, чув навіть пахощі од рож и васильків. З-верху с-під водяної стелі понавіщувалось на скелі латаття с широким листом, з білими и жовтими квітками, висіло купами дрібне, як пух, зелене підводне зілля... Скрізь світило сонце через водяну стелю, але той світ був тихий и разом ясний. Краса того місця так счаруваа Карпа, що вся єго жизнь, з малку и до парубоцтва, здалась ёму якимсь сном. Ёму хотілось тільки дивитись то на сади, то на скелі, то на кришталеву стелю, синю од синёго неба а часом блискучу, як цвіт веселки.

Придивляється Карпо в-низ, аж попід гаями неначе ростуть купи високих червоних та синіх квіток. Придивляється він лучше, аж ті квітки ворушаться: то були люде. Два чоловіки йшли просто до того місця, де був Летючий. На їх були високі чорні шапки с червоними верхами, сині кунтуші з рукавами на одкид.

— А чого ти, хлопче, заліз туди, куди тобі не годилось би лізти? спитали вони в Карпа.

— Хто ж ти такий? Що ти за людина?

— „Я...“ почав Карпо та й не доказав, бо забувся як єго звали.

— Злазь до нас!

— „Не ма кудою злізти, бо скеля крута, як стіна!“ крикнув Карпо и почув, що єго голос зовсім змінився: став дзвінкий, рівний, голосний. Карпо заговорив, неначе пісню заспівав.

— Скакай, не бійся! крикнули ті люде до Карпа.

Карпо скочив и зараз почув, що він тихісенько спускається на землю, як обережна птиця спускається з неба на дерево. Ті люде піддержали єго за руки и постановили на траву.

Карпо глянув на тих людей и трохи злякався, и здивувався, и замилувався. Такі вони були високі, рівні, дужі! Такі вони були гарні на вроду, що він таких людей не бачив ні між панами, ні між простими селянами.

— Еге, ти хлопче з Украіни! промовив один з іх, и голос єго розсипався між скелями, як весняний первий грім.

Digitized by Google

— „З України," тихо обізвався Карпо.

— Чи вже-ж тепер на Україні стали такі маленькі та мизерні люде, як отсе ти? спитав один чоловік, и обидва вони якось жалібно усміхнулись.

Карпо, глянувши на їх несказану красу, трохи опамятувався и став сміливійший. — „От-такі, як бачите!" промовив він.

— Хто-ж ти такий, хлопчику? спитали вони.

— „Я лотсман на порогах.... Летючий на прізвище...." сказав Карпо, а ймення свого все таки не пригадав.

— Правда, ти розбив байдака!

— „Правда," промовив Карпо, и та гірка правда прийшла ёму на память, як дуже давний, Бог зна' колишній сон.

— Ходи же з нами, сказали ті люде и повели Карпа далі, ставіши по обидва боки.

— Як же тобі здалося в нашому краю? Чи гарна наша сторона? спитали вони.

Карпо тільки глянув на ту стелю, де сонце раз-про-раз блищало, як блискавка, всіми цвітами, и затулив очи рукою.

— А знаєш, хлопчику, хто ми? спитали вони в Карпа.

Карпо тільки глянув на їх чорні очи и великі шовкові вуси.

— Ми козаки Запорожці. Чи ти чув що про Запорожців?

— „Чув, що колись за порогами була Січ; мені покійник батько дещо росказував."

— Ото-ж, щоб ти знав, тут тепер Запорозька Січ, промовив один запорожець. Ото, бач, як зруйнували Січ, а помочи нам не було де взяти, та наші характерники зачарували Січ. С того часу наша Січ з островом, з Гетьманом, с козаками от-тут! Нашу Січ поглинув Дніпро. Чи бачиш, ондечки далеко, далеко ворушаться попід гаєм за от-тією скелею неначе червоні квітки? То наше січове товариство.

И обидва козаки повели Карпа на зустріч тому товариству. Всі вони троє ввійшли в невеличкий лісок. В тому ліску зовсім не було тіни; скрізь попід деревом блищав одинаково ясний теплий світ.

Карпо озирнувся на бік и побачив, що через обох Запорожців було видко кожне дерево, кожну квітку. Запорожці здались ёму тінню, одначе він и кришки не злякався, бо страху там зовсім не було на тому світі.

Digitized by Google

Зараз за ліском вони стріли инчих козаків. Запорожці сиділи на зеленій траві ґрупами, сиділи на дрібному камінні, стояли по два, по три, розмовляли між собою и всі поглядали на Карпа, як на якесь диво. Всі козаки були високі, рівні та здорові; всі були гарні, повбирані в гарну одежу неначе в празник або в неділю. Вони стиха розмовляли, а Карпови здалося, що то ревуть страшні Дніпрові пороги.

— Отсе наш січовий курінь! Ми побачимо ще не один курінь, поки дійдемо до нашого гетьмана, промовив один Запорожець.

— До гетьмана! до гетьмана! закричали деякі Запорожці, и слідком за Летючим и за ёго двома проводирями посипались всі козаки.

От вони йдуть та йдуть, и зайшли в тихе, спокійне місце навкруги обставляне камінням. В тім крузі, під самою високою камяною стіною, був пишний сад, а в тому саду росло всяке дерево. На дереві висіли спілі яблука та груші, червоніли вишні та черешні, червонів та жовтів спілий виноград, порозкладавши широкий лист и важкі китяги ягід скрізь по камінні. Те місце було зовсім одгорожене, тиша була там аж мертва.

В тому саду скрізь попід деревом стояли камяні лавки, а на лавках сиділи старі запорожці. Іх бороди біліли як сніг, а вуси у всіх були чорні. Старі Запорожці одпочивали. На іх старих, поважних лицях, спочивали думи. Всі вони сиділи, позгортувавши руки и посхилявши в-низ важкі голови. Карпо глянув на іх, и ёму здалося, що вони повироблювані с каміня або з дерева. Вже Карпо перейшов через сад, а вони аж тогді встали, як наближився первий курінь и закричав: до гетьмана! до гетьмана!

Тільки що Карпо минув високу камяну огорожу, він побачив уже другий сад, весь зелений, весь засажений квітками, а с того саду лився чоловічий голос, та такий же гарний та дзвінкий! Хтось співав козацьку думу дуже старинну. Голос той лився низом як грім, то підіймався в-гору и дзвенів як голосний дзвін, а під той голос стиха грала ґандура, неначе птиця щебетала. Карпо ввійшов у сад и побачив, що ту думу співав сивий кобзар, сидячи на каміні, а кругом ёго сиділи й стояли козаки середніх літ и слухали старинну думу про козацьких гетьманів, про славні давні діла на Україні.

— До гетьмана! до гетьмана! стиха промовили старі Запорожці, и кобзар перестав грати й співати. Всі козаки знялися з місця и рушили до гетьмана.

Digitized by Google

От минув Карпо и той сад, и всі вони вийшли в зелений гай. Той гай був такий гарний, як у нас буває він гарний весною. Дерево зеленіло, як серед дня під ясним південним сонцем. Незвичайний світ пролизував кожний листочок на-скрізь: все дерево з листям було ніби виробляне з зеленого тонкого скла. Здавалось, ніби світ бризкав с середини кожної гілки, с кожного зеленого листка, с кожної квітки и травини. Карпо мусів прикрити очи рукою.... В гаю щебетали соловейки, кували зозулі, туркотали горлиці, щебетало всяке птаство. Між деревом скрізь цвіла рожа великими кущами, цвіли гвоздики, чорнобривці, півонія; зеленіла між купами квіток рута, мята, любисток. Все те було освічене весняним сонцем, бо нігде під деревом не було тіни. Весь гай с квітками й птицями блищав и світився на-скрізь, неначе був витканий з одного світа и с самих квіток та птиць.

Серед того гаю було зелене поле. Там сиділи на каміні три кобзарі и грали козака до танців, а кругом їх на зеленій траві танцювали молоді, хисткі як очерет, козаки. Червоні верхи на шапках, червоні рукави миготіли на зеленому полі, ніби то літали огні, ніби раз-про-раз блискала блискавка. Високі тонкі козаки, з тонким станом, так переплітались між собою, як от переплітається тонкий очерет, коли ним колише вітер. Карпо бачив, що козаки танцювали, неначе птиці літали, бо не згинали навіть вершечків трави під золотими підківками и тонкими закаблуками. Танок був такий жвавий, такий веселий, що в Карпа аж жижки затрусились до танців. Навіть старі Запорожці стали кругом, довго дивились, поки не заговорили: час до гетьмана! до гетьмана!

Музики замовкли. Старі діди повели на перед, а за ними посипались юрбою молоді Запорожці.

От пішли вони далі и прийшли до якоісь невеличкої річечки. Карпо там примітив, що через камяну стіну в одному місци прорвалась вода и потекла річечкою, бистрою як птиця. Вода падала с каміня на камінь, шуміла й кипіла, неначе одскакувала од розпеченого каміння. Через воду був міст: то лежав великий та широкий плисковатий камінь. За річкою, далеко, далеко, аж під самим берегом Дніпра росла велика діброва. Дерево було таке високе, що трохи не доставало верхами аж до води! Густе й темно-зелене гілля висіло з-верху, як найгустійші хмари. Дерево стояло темною рівною стіною. Над тією дібровою стояла ніби дуже ясна місячна ніч, або ясний вечір. На зеленому полі скрізь попід дібровою було видко мо-

Digitized by Google

гили. Над кожною могилою стояв у головах низенький білий камяний хрест, а в ногах ріс дуб. Перед кожним хрестом палав великий ставник, а в кожному дубі був застромляний козацький меч. В тій стороні світ був такий тихий, що ставники горіли, як у церкві. Йдучи проз те місце, Запорожці почали хреститись и молитись, позділмавши шапки.

— „Що то таке за річкою?“ спитав Карпо в одного козака.

— То наше кладовище, одказав козак.

(Дальше буде.)

Маркиян Шашкевич.

(Річ пр. Верхратского в 30. роковини смерти М. Шашкевича.)

Всечесні Гості!

Нині зібрали-смо ся, щоб почестити дорогу память Маркияна Шашкевича.—Маркиян Шашкевич! Кому-ж з справдешних Русинів не звісне тое имя, вирите незатертими буквами на листях нашої словесности народнёї! Котрий из Русинів не зрадів, що межи нами явився був муж такого характера, як Маркиян! — а заразом котрого из нас тут притомних не обгорне сум за втратою так дорогого лиця, лиця, що так рано зійшло из видна своєі живої діяльности; бо Маркиян наш саме в цвіті свого віку покинув тую падоль земну, розчавши працю, та у первопочинах ві лишивши. Зівяв вси Маркияне порано —зажуривши тим не лише серця близьких Тобі з своіни, але серця всіх належачих до тої самої, що и Ти великої семъі люду. Та хоть и заніміли уста чесної людини, не замовкла идея ним голошена, про котру він туряв все своє лихопадне житє, за котру страдав и гірко страдав не тілько від чужих, але — жаль згадати, и від своіх.

Маркияна Шашкевича зовсім справедливо уважаємо творцем народнёї рускої літератури в Галичині. Література наша вправді

Digitized by Google

не нинішна. Перві почини ві даються помічати вже в IX, X, а именно XI. століттю. Коли бо разом з водворенем Християнскої віри по грецкому обряду введен зістав на Руси и язик Словеньский, Болгарский, на котрім списані були книги церковні, розжився той язик, яко літературний у нас, и був у руских містах а именно в Киеві більше плеканий, чим у самій Болгарщині. Окрім річей богословних писались на нім також договори с сусідними народами, похвали каганам т. зн. князям, літописи або хроніки чи повісти „врѣмѣнныхъ лѣтъ“, як їх сами літописці зовуть; закони (Правда Руськая), описання подорожей до святої землі так званих паломників и пр. — Коротко сказавши на тім язиці писалось все, що у тодішних, менше просвіщених часах будило загальний интерес народа. Про славні походи князів співали народні півці и величали їх память в народі. Була своя питима віщба або поезия, були свої віщуни, Бояни, соловії древняго врéмени, що рокотали пісь про славу Рускої землі, а коли співали пісню, думкою „розтікалися по дерéву, сірим вовком по земли, шизим орлом під облаки.“ В переспівах слави своїх витязів уносились они быстролетною фантазиею мов тиї соколи, що вдоганяють стадо лебедів. Пісни, які тоді складувано, були то твори епичні, котрі у нас називано подібно як в Греции „ἔπος, слово“ словами. Декотрі из них задержались еще и до нашого часу в піснях богатирских, однакож в виді дуже изміненім и уривочнім, так що їх лише вбачливий ум знавця здолів одмітити. З цілої нашої віщби старинних времен уцілило лише „Слово о полку Игоревѣ“, епос с столітя XII, твір вправді не великий, однакож дуже цінний, поетичними порівнаннями и цілим укладом живо нагадуючий козацькі думи с столітій XVI. и XVII. Все те писалось на язиці, котрий однакож, именно в річах нецерковних, сильно підлягав вплівови місцевого язика народного, котрим був руский. Так отже витворювався язик літературний полуболгарский, а розжився він у нас вже тоді, коли у прочих братій Словян на западі еще и згадки не було про свою народну словесність. Писано бо там тоді лише по латині. Що до розвитку літератури питимої були Русини первими. Не дивниця-ж про тое, що по прилученю Руси до Польщи руский язик яко язик словяньский, а затім близше споріднений з народним язиком Поляків, з легкостю запановав на дворах польских королів и став урядовим. Однакож опісля судьба рускаго язика зміняєся. Поляки бо взяли образовати свій язик народний, а язик руский втрачав свое значіне. До того еще часті напади Татар на рускі землі и много инших дійців причинились, що нива нашо словесности на самій Руси стала пустіти и яловіти.

Digitized by Google

Коли у Поляків література на чисто народнім язиці розвивалась що раз красше, и виражала визначно потреби тодішного общества польского — у нас словесність писана мало що не пішла дальше, оберталась все в дуже тіснім кругу, писались бо по руски окрім річей церковних майже самі лише літописи, змаганя про обряд, завіщаня и т. и. А и надто все те писалось не в язиці, якім говорить народ, а штучною мішаниною язика церковного и живучого, конструкциями язиків клясичних, з примішками чим-раз-то густійшими польских слів и вираженій. Побіч де чого иншого причинилось и се до того, що язик польский, яко живучий, маючий природнійші вимінки до истнованя, на щот руского розширявся у нас именно між шляхтою. Письма XVII и XVIII в. представляють нам сумний вид сумішки и неладу язикового. Побіч запутаноі и зведеноі книжнёі справи плекався справдешною самосією язик руского люду, звінкий, могучий, красний и величавий. В піснях процвитав він неувядаємими цвітами, маючи глубоке корінє в простім но численнім люді. Однакож язик сей, подібно людови, що ним говорить, родивсь красним, та нещасним. Навіть самі Русини-письменники, мало або, и зовсім не звертали на ёго своєі уваги. Се-ж преці річ черни, мізковано — а так вагувано ся и подумати, щоб той язик, на котрім так милозвучні співано пісни, піднести до значіня літературного.

При поділі Польщі дісталась Русь по головній части Австриі и Россиі. Від того часу часть приділена Австриі, діставши назву королества Галициі, розвивалась зовсім оддільно від прочоі части Руси полудневоі, зістаючоі під скиптром Россиі. Случаі инородні виробили одмінні обставини в Галичині а Украіні, так що и призабуто, а може и не хочено знати, що люд замешкуючий Русь так звану Червону єсть частиною того народа, що зветься полуднево-Руским. Тож и література наша розвивалась собі окремо в Галичині, окремо на Украіні. Взаімноі виміни словесности в обох частях трохи що й зовсім не було. Небавом постав новий зворот в літературі южнорускій и то на Украіні. Иван Котляревский, мов би шуткуючи, перелицёвав Виргилієву Енейду (в. п. 1798.) и тим поклав основу до словесности народнёі на инших підвалинах. Як би ні було, Котляревский показав, що и на людовім язиці дасться написати, отворив нову епоху в нашій літературі. Однакож знано ёго переважно лише на Украіні, у нас Котляревский ледви де кому був звістен. До того власно в Галичині удержувався пересуд до язика людового як найдовше и найупірнійше. Не многі твори, які тоді писано по руски, були що до

Digitized by Google

языка, если не зовсім, то по крайній мірі полумертві. Однакож писці тодішні и не думали оживити руску словесність людовою річею, — а хоть и яке слово людове заблукалось в їх письмах, то се лише у менше учених з-нехотя, случайно, мов з нечевя. Силкованося загалом писати якимсь висшим складом — а творено дійсно язикову патвору. Не многі люде, котрі приязнійше смотріли на язик людовий, або зовсім в сій справі не забрали голосу, боячись допевно, що-б їх противники не перерутили, або були вельми нерішущі, в загалі однакож придержовались зіпсованого скусу, який межи письменниками пановав. Письма тодішних письменників галицких мож би назвати губами, обрісниками и пліснями непотішно вкриваючими трухлий вже пень величавого колись дерева, за яке вважати випадає давнійшу словесність руску.

У тих сумних обставинах явився згодом-перегодом талант самородний, котрий сміло продер мраку передрозсудків и промостив нову дорогу нашій словесности в Галичині, дорогу, на котрій за кордоном вже кількадесять років ступано. Тим самородним талантом есть Маркиян Шашкевич. Нім станем говорити о діяльности єго літературній и о впливі який мали єго писаня на молоді вибростки нової літератури рускої в Галичині, хочем в короткости подати зачерк єго житєписи.

*

Маркиян Шашкевич родився з отця Симеона Шашкевича, священника руского р. 1811. в Підлисю, селі положенім в Золочівщині, коло Олеська. Підлисєм (а не Підлісєм, як хибно пишуть у книжках) називаєсь село від того, що лежить під цілою низкою лисих холмів, так званих „лисих гір.“ Природа Підлися справді чаруюча — а у тій прелестній стороні, саме на найкрасшім місци стоїть домівство священника, окружене садом и лісом безпосередно майже притикаючим до саду. Пробуваючи у тій околиці справді хилиться душа внятливого для краси природи чоловіка до любого думаня. Тут то прожив Маркиян на лоні родини первий вік дітский, корінячи в собі до родини и родимого місця любов горячу, котру опісля и виспівав в своіх милозвучних думках. До шкіл нормальних ходив в Золочеві, а гімназию скінчив в Бережанах, де учився добре. Вже в юних літах своіх одличався Маркиян дотепом и любостю в поведеню — був тому дуже люблений и в родині и від товаришів. Бувало, коли приіде домів, чи на свята, чи на ваканс, сейчас понаписує стишки з пожеланєм для родителів, а сестри и брати

Digitized by Google

кращо вичучуються сердешних творів Маркияна. Скінчивши гімназию вступив до руского сіменища ві Львові и уписався яко слушатель на курс філософічний. Однакож вкоротці видалено Маркияна с сіменища за для невеликої провини, именно, що був забавився разом с товаришем довше над позволену годину. Виключене с сіменища еще дітливійше далось ёму чути, бо отець угніваний відказав всяку поміч, а так узрівся Маркиян полишеним, одиноким в широкому світі. Однакож:

У невзгодинах житя
Зосталиться лиш душя.

Тож и Маркиян наш не унивав, не упадав на дусі, противно с всею енергією боровся чесно с перепонами, які мов нарочно насувала ёму лиха доля. Записався в всеучилищи яко слушатель філософиї, и явся пильно учити. Однакож журба о хліб насущний далась ёму добре в ознаки, а також занепав він на здоровлю и без того у него утлім. Доперва по укінченю філозофиї по трох роках принято ёго спять до сіменища. Живучи вні сіменища занимався Маркиян Словенщиною, запізнався з важнійшими творами словесними народів словяньских, а передовсім з ческими ділами трактуючими о Словянах (діла Добровского, Шафарика, Коляра) и з збірниками людових пісень сербских. Помянуті діла, здається, були первою понукою для Маркияна писати на тім язиці, яким говорить люд. В тім намірі тим більше укріпився, коли вскорі попалась ёму Енейда Котляревского и Збірник пісень украінских Максимовича, а він з радостю помітив, що язик у тих ділах зовсім зхожий з словом, яким бесідують в Підлисю. Він став пильно вичучувати язик свого люда, а вскорі одважився пробу своіх студий в світ пустити. Первим ёго кроком на поли літературнім був „Голосъ Галичанъ въ пресвѣтлый, прерадостный ѯѕ (шістьдесятий шестий) день рождества Єго Императорскаго Величества Франца I. Цѣсаря Австрійскаго, Короля ихъ наймилостившаго“. Въ Лвигородѣ типомъ Инст. Ставроп. 1835. (8) стор. 3. — В тодішних часах, коли на пальцях мож було почислити письменників руских, сим невеликим твором звернув Маркиян увагу на себе. Саме в той час здружився він з двома горячими народовцями Яковом Головацким и Иваном Вагилевичем. Лучила их тісно любов народа и невсипуща жажда, прислужитись для питоменної літератури, для ріднёго слова. Они добачали, що усі віти Словян, хоть ще не зовсім, але таки хорошо вже розпізнані — лише одна віта Русинів, віта так красна, майже цілком не звернула на себе гідної уваги,

Digitized by Google

Тоді-то з болею серця мусіли виречи жалкую правду „судилося нам послідними бути“, — як се читаєм в переднім слові Русалки, (Русалка Днѣстровая. У Будимѣ. Письмом корол. Всеучилища Пештянского. р. 1837. (8) сторон 133.) котру зладив при помочи Головацкого к Вагилевича Маркиян, принявши від тепер словіньске имя Руслан, подібно як ёго други прозвались первий Ярославом, другий Далибором. Однакож с певною гордостю и узнанєм непорочнёі краси ріднёго слова прорекають дальше: „язик и хороша душа руска були серед Славянщини, як чиста слеза дівоча в долони Серафима.“ — „Русалка“, не вважаючи на ёі правопись и не хорошу вніпність, єсть то дуже цінна книжочка, обіймаюча окрім хороших творів оригінальних и переводів Маркияна, Ярослава и Далибора, також пісни народні, Галицкі. На внутрішній вартости діла однакож не многі пізналися; зіпсованому скусови, який тоді володів, не сподобались то правопись, то язик, то сеѳ, то теѳ — а так молоді други, а именно Маркиян, бо-ж він був душею того видавництва, побачили свою щиру працю, живе слово, котрим они так дорожили, обсміяне и поругане. Було се опять розчароване, яке стрітило Маркияна на тернистій пути ёго жизни. Маркиян однакож не похитнувся — він все остав вірним своій идеі.

Коли Маркиян був на четвертім році теологиі, радив ёму єпископ Снігурский, щоб святився нежонатим. Однак Маркиян слідував за радою своеі матери (отець умер був ще в Січню р 1837), а відай головно по нуці власного серця; бо залюбившись в дочці Крушиньского, приходника Деревні, оженився з избранною своѳго серця р. 1838, а відтак після висвяченя пішов з-першу на адміністрацию до Нестанич, потім до Гумниск, а на останку до Новоселиць, коло Милятина (в Золочівщині). Скрізь переслідовала ёго лиха доля, про котру він нераз у своіх думках співаѳ, що аж серце краѳ.... В добавок біди, хире вже від природи тіло западало чим раз небезпечнійше, а то тим більше, коли Маркиян не зважаючи нінащо віддавався неустанній праці в виучуваню рідноі бесіди — и загалом наукам, а именно историі Словян. Тоді-то читав Маркиян — як се из листів оставших по ним видко — повісти Квітки, писаня Гребінки, Метлиньского, перві твори Шевченка и Куліша, и праці декотрих инших писателів поміщені в Ластівці, що видав Гребінка в Петербурзі р. 1841 — а ёго любяча душа горіла невсипущо улюбленою думкою утвореня нової дороги словесности на нових людових підвалинах. Між тим занепадав все гірше, слабість убільшилася до того

Digitized by Google

ступня, що тратив взор и слух, а на весну р. 1843 закінчив в 32 р. від роду своє коротке, но трудолюбиве и чесне житє, не доживши поіхати ради ліченя у гори, за котрими в слабости так дуже бановав.

Сметрь передвчасна того щирого народовця указала доперва, яку втрату понесли Русини. Маркиян бо, хоть ёго виданя за-для вкорінених пересудів тодішного часу не одну гірку и незаслужену догану витерпіти мусіли, був таки огнищем, осередком всего літературного житя, на яке тоді могла здобутись наша Русь Галицка. Всі лучші уми тодішного часу горнулися до Маркияна, а він іх загрівав и словом и ділом. Тож у творах лучших писателів скрізь визначувалось мов вдохновенє Маркияново; — словом, Маркиян був у своім часі душею всіх лучших народних літератів. Тому и каже Никола Устиянович, безперечно найлучший по Маркияні поет галицко-руский, в згадці за любим другом, так рано згаслим:

„О прийми радо, прийми друже милий
Сей первісночок мовго думаня:
Твоє то зерно, Твій труд печаливий
И в дар печали вірна чуствования
Тобі го назад складаю!“

Твори музи Маркиянової, непечатані за ёго житя, явились по смерти писателя у різних виданях руских, мов любий відгомонок самого Маркияна, ділаючи справді електрично на всю читаючу публіку руску. И так в I. части Вінка (1846) поміщено кілька дрібних поезий, и частина з довшої поеми „Перекинчик бисурманьский“, (котра к жалю нашому лиш з тої частини нам звісна, бо прочі части десь запропастились); в альбумі на р. 1860 виданім ві Львові, поміщено кілька поезий Маркияна ще нігде не печатаних руских и польских, и кілька листів ёго приватних. Також лист сестри Маркияна, Вп. Юлияни з Шашкевичів Сметанової, писаний до Володиміра Шашкевича, сина Маркияна, котрий містить в собі точнійший и подробнійший росказ о житю Маркияна. — В „Вечерницях“ р. 1862 поміщена в ч. 20 думочка „Над Бугом“ случаєм спасена від запропащеня; думка ся дуже цінна, тож редактор и називає єі „найдений скарб.“ — Окрім оригінальних стихотворів Маркиян переложив також кілька Сербских пісень (Русалка 1837.) а з ческого цілу „Короледворску рукопись“ из „судом Любушиним“, котрі то послідні мали дістатись Срезневскому, звісному літератови российскому. В Русалці и I. томі Вінка поміщені лиш слідуючі кусні: „Китиця, Олінь, Лишена, Зазуля“; в Вінку окрім сёго и „Рожа.“ Писав також цви-

Digitized by Google

тучою прозою, як се бачити можно в казці „Олена“ (Русалка) и „Псальмах Руслановых“ (в Вінку). Вважаючи на недостачу одвітних учебників шкільних зладив Читанку для малих дітей до шкільного ужитку (видану Галицко-рускою Матицею р. 1850.) Що до вибору куснів и язика ся читанка о много висше стоить, ніж деякі инші учебники, що опісля появились. Перевів тож декотрі частини из „Zamek Kaniowski, Северина Ґощиньского“ стараючись по власнім ёго вираженю: „духа рускаго віючого в тім творі уняти в начине руске“ (в Основі р. 1870, ч. 27. з д. 29 Грудня, поміщена частина переводу та лист Маркияна до польского поети Тадея Висилевского и лист тогож до Маркияна). — Також переспівав теперішним язиком руским старинну думу „Слово о полку Игоревѣ“, поясняючи ёї власними увагами. В остатних роках житя свого взявся за перевід св. Евангелия. Де однакож обі послідні праці заділись, незвісно. Впрочім написав по польски розправу „Azbuka i abecadło odpowiedź na zdanie J. Łozińskiego o wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego. Перемишль, 1837.“ защичаючи словяньскі письмена, яко єдині, котрі належить уживати в письмах руских.

В бібліотеці університета Львівского мають ще находитись „материяли историі наверненя Словен до віри Християнскоі“ и розправа „О Богдані Хмельницкім.“

(Конець буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Бесіда Руска и Дім Народний.

Нераз уже згадовали ми в „Правді“ о спорах, якими в новійших часах заряд „Дому Народного“ непокоів „Руску Бесіду“. — Ми ограничалися при тім на подаваню коротких звісток о сій так важній и донеслій справі, бо не хотіли ми публичним представленем цілого току спорів спиняти доведеня угоди, до якоі товариство Руска Бесіда в згаданій справі словом и ділом завсігда стреміло.

Нині однакож, коли заряд Дому Народного виточенем нових спорів и способом іх веденя оказав ясно, що ёму ходить о знищене всіх руско-народних товариств и институций, котрих члени не хотять

Digitized by Google

вірити в неомильність пп. Павликова и Ковальского, нині узнаємо собі за обовязок познакомити наших читателів докладнійше з відносинами Рускої Бесіди и Народного Дому.

На прошеня Русинів міста Львова злучених в товариство „рускої Ради“ (не теперішної русскої Ради) подарив Найяснійший Цісар Франц Йосиф Русинам міста Львова згарища бувшої університецкої бібліотеки на построєне церкви, а пізнійше також Русинам міста Львова руіни спаленої в р. 1848 академії з приналежним ґрунтом, на заложене руско-народного Института. — О тих даровизнах звіщено Русинів міста Львова рескриптами міністерияльними з 25 Серпня 1849 Ч. 227, и 11 Жовтня 1849 Ч. 19755, и віддано ім даровані ґрунта и руіни на дню 8. Падолиста 1849.

При тій віддачі виступали яко повномочники Русинів міста Львова: Михаил Куземский, Иван Товарницкий, Иван Зарицкий, Иван Жуковсьий, Юрий Балій, Авдиковский и Петро Лозиньский.

Тимчасове завідоване дарованого маєтку и фондів, призначених на будівлю церкви и на народний Иститут, поручено комісиі зложеній з 10 членів.

Комісия тая завідовала повіреним ей майном; а коли часть членів тої комісиі померла, часть для причин, котрі иншим разом розберемо, усунулася, доповнилися остальні члени новими товаришами, хотяй до сёго не були управненими.

Так доповнена комісия уложила собі статута, котрі ц. к. Намістництво дня 11 Лютого 1869 до Ч. 7257 затвердило.

Цікаві то статута; в них бо зроблено з маєтку фундацийного (по части дарованого Цісарем а по части зложеного з кроваво запрацёваних датків руских патріотів) маєток „Товариства,“ котрим оттак члени Товариства одної гарної днини на своіх зборах загальних просто між собою розділитися зможуть, наколи Народ не упімнеться завчасу о свій маєток и не пригадає панам авторам статутів, що власть політична, затверджуючи статута, орікати могла о тих статутах тілько зо становиска взглядів публичних, що не могла же рішати о приватноправних відносинах, або змінити усталені права власности.

Контроля над маєтком фундацийним належить після згаданих статутів до загального збору членів Товариства; позаяк же членів тих именує комісия а взглядно управляючий совіт, до котрого адміністрация маєтку належить, тож виходить, що адміністратори сами

Digitized by Google

именують своїх контролёрів; — а так и абсолюторіюм буде з гори вже на завсігда запевнене, особливо коли упр. совіт, рівно як перед ним комісся, систематично відказовати буде принятя в члени людям, котрі не лише схочуть але и зможуть правду знати и правду виповісти.

Но може похибки статутів не перешкаджають доброму веденю діла? — Погляньмо. — За будівлю церкви не принято ся доселі хотяй гарні гроши на тую ціль зложено. Дім же Народний вибудовано, но не постарано ся доси навіть о заинтабулёване Русинів за властителів того дому, котрий до нині фіґурує в табулі яко власність шкільного фонду! Через те Русини наражені на утрату свого майна народного, а найменше на непотрібні правничі запутанини, котрим дуже легко можна би запобігчи внесенем подання о интабуляцию. — Подане таке напише кождий правник мірних талантів за чверть години, а комісся Дому Народного не здобулася на внесене такого подання за цілих девятнайцять літ свого истнованя, и новий управляючий совіт мабудь доси також не мав часу погадати о табулярнім забезпеченю прав Русинів до Народного Дому.

Но щож дієть ся в тім Домі? — Бібліотека, котроі книжки, так як и прочі рухомости народного Институту доси незинвентаровані, валяють ся без порядку; рівно зістають в неладі зародки будучих музеів и артистичних зборів. Ніхто з тих институций не користає.

Бурса уміщена в комнатах вохких, до котрих через цілий рік сонце не заглядає, а ученики уміщені в ній наражені суть на зруйноване здоровля. Чи можно-ж однак дати для бурсаків ліпші комнати, коли найкрасші комнати Народного Дому заняли для себе ВП. члени управляючого совіта, котрі після § 42 статутів Дому Народного жадноі винадгороди брати не повинні за праці коло Институціі народноі!

Як точно ті панове згаданий § перестерігають, видно из слідуючого: Високопреподобний О. Іосиф Кульчицкий вдоволяє ся за се, що носить титул „председателя управляючого совіта Дому Народного“, річною пенсиєю 600 зол. з каси Народного Дому; Високоблагородний Василь Ковальский, совітник верховного суду краєвого, сеніор Институту Ставропигійского, командор папского ордина, кандидат на Отця Руси, бувший кандидат на бароньство, автор статутів, в котрих уміщений згаданий § 42, має за те, що до вичислених титулів ще титулу віцепрезеса управляючого совіта Дому Народного добавляє, помешкане в тім домі за пятьсот зол. складаючеся з семи

Digitized by Google

великих фронтових комнат з кухнею, бальконом и прочими приналежностями, за котре помешканє після теперішних цін у Львові можна би дістати що найменьше Тисяч триста зол.

В сліди презеса и ёго заступника вступають майже всі из прочих членів управляючого совіта Народного Дому.

Но досить на нині о заряді Дому Народного в загалі. Погляньмо на відносини сего заряду до Рускоі Бесіди.

Товариство Руска Бесіда заложене в році 1861. за ініціятивою покійного совітника Лавровского в ціли зближеня Львівских Русинів, и для науки и забави, розжило ся з початку дуже гарно. Уміщене в Домі Народнім яко Товариство котре сповняло задачи заміреноі Цісарем фундациі, обняло воно Русинів всяких поглядів політичних, лучило іх, причинилося до взаімноі виміни гадок, до взаімного порозуміня и вирозуміня, до піднесеня народного почутя межи Русинами, а через те до піднесеня загального добра народного. Особливо користною оказалася для рускоі народности ділальність Бесіди Рускоі, від коли тая Бесіда почала уряджати рускі театральні представленя. За уживанє комнат, в котрих Бесіда була уміщена, платив виділ того Товариства, увзглядняючи, що по при цілях народних Бесіда має також на ціли забаву членів своіх, різними часами різні датки; наконець почато платити 200 зол. в ратах чвертьрічних.

Представлений користний стан Рускоі Бесіди не трівав однакож довго. Мало помалу почали численнійше наповняти Бесіду люде, котрі ціли, які собі повитикали, уважали висшими над добро народа и Товариства; керовництво Бесіди дісталося в руки трійки: Ковальского, Павлевича (аґента польскоі народовоі поліциі в р. 1863, перейшовшого пізнійше в ц. российску службу поліцейску) и Кулачковского. — З рускоі Бесіди зробила ся русская.

Новий заряд не дуже заходився около добра Товариства. — На Бесіді розпочалися непорядки, — но за те процвитала висока політика; — як се єще и нині видно з тодішних протоколів Бесіди, висилано почетні диплёми заграничним публіцистам, котрі в своіх письмах руску народну честь ногами допталн; дома же відмовляно принятя в члени найчестнійшим Русинам, котрі не хотіли поділяти фантазиі згаданоі трійки.

Такий порядок не міг на довго норовитися здорово мислячим членам Бесіди. — Настали нові вибори (р. 1870.) и високі політики

Digitized by Google

упали при тих виборах. До виділу вибрано знову народовців и людей уміркованих. Бесіда стала знову рускою. Новий народний виділ, котрого уконституованє надармо старався перешкодити п. Кулачковский юридичними кручками, взявся знов до заведеня ладу в Бесіді. Позбирано и відновлено театральні декораціі, котрі за високих політиків валялися на подвірю Дому Народного повержені на знищенє; уряджено знову народний театр, придбано ліпший репертоар театральний, приведено до ладу инвентар, котрого формальної віддачи годі було допроситися у відступаючого виділу; позбирано лишені в неладі акта, но з тих не можно було дізнатися, чи и що Бесіда кому, або хто Бесіді довжним зіставав з часу правліня високих політиків; именно також не можно було дізнатися, до коли високі політики платили своім одномишленникам засідаючим в комісиі Дому Народного за комнати, в котрих Бесіда була уміщена.

При такому складі річей не позістало новому народному виділови Бесіди ніщо иншого, як платити комісиі Дому Народного за комнати Бесіди від того часу, від котрого сей виділ своє урядованє розпочав. Се и зділав виділ Бесіди и одержав на оплачувані квоти належиті поквітованя аж по конець року 1872. В текучому році 1873 посилав виділ Бесіди управляючому совітови Дому Народного також так в першім, як и в другім кварталі належитість звичайну, коли же тепер совіт Д. Н. належитости сеі приняти ані квітовати не хотів, зложив виділ Бесіди цілу за перше півроче 1873 припадаючу належитість для Дому Народного до судового депозиту.

Р. 1871 завізвала комісия Дому Народного виділ Бесіди до заплати якихсь належитостей в квоті 400 зл. походячих з періоду, коли правлінє Бесіди ще в руках пп. Ковальского и комп. стояло. — Виділ Бесіди слідив в актах лишених ёму через управителів з згаданого періоду за датами, котрі пояснили-б згадану претенсию, но не найшовши нічо, що промавляло би за плинностию ві, ухвалив (не зважаючи ні на те, що претенсия тая Дому Нар. до Бесіди, наколи би була и дійсно коли небудь правно истновала, згасла уже через задавненє), що Бесіда готова порушену претенсию узнати и сплатити, наколи комісия Д. Н. подасть тільки близші дата взглядом правного титулу и походженя ві — и завідомив о тій ухвалі Комісию.

Виділ Б. мусів жадати вияснень, бо-ж инакше не міг би оправдати так значного видатку перед загальним збором свого Товариства; комісеия же Д. Н. могла жадані виясненя дуже легко уділити, бо-ж порушена нею претенсия мала по ві власному признаню походити

Digitized by Google

з часу; в котрім декотрі з членів комісси Д. Н. управляли Бесідою. Комісся однакож на місто відповіди виточила противо Товариству Бесіди спір авізацийний о віддане комнат занятих, з речінцем до 1 Жовтня 1872. — На авізацию одвітила Бесіда замітами, по чім комісся Д. Н. від першої сеї авізациі відступила, а внесла другу з речінцем уступленя до кінця року 1871. И на тую другу авізацию одвітила Бесіда замітами, в котрих, рівно як в замітах перших виводом по можности уміркованим наведено те, що зо становиска правничого навести далося.

Розпочався оттак спір судовий, — викликаний через комісию Д. Н.—Виділ Бесіди, боронячи заступлене ним товариство перед судом, узнавав завсігди, що спір такий доведе лише до роздорів в рускій Родині, шкодливих для народної справи; — докладав про те всего старання, щоби справу тую позасудово в дорозі мирній заладити и вислав в тій ціли до пересправ з зарядом Д. Нар. Д-ра Володислава Сроковского и Д-ра Корнилия Сушкевича.

Делеґати Бесіди завязали з комісиею Д. Н. пересправу, а Бесіда була уже готовою заключити умову найму на три роки и платити навіть значно висший чинш, під вимінкою, щоб тільки відступлено для руского театру салю дому народного на час коли тая саля звичайно стоіть порожнею. — Комісся, котра салю на польскі и німецкі представленя, на всякі забави, а навіть на трактиерню охочо відступала, нехотіла однакож ві и за гроші відступити для руского театру. Крім того жадала комісся заключеня умови лиш на один рік з шестинедільним виповідженем в кождому часі, те значить, просто заключеня умови лиш на шість тижднів, на що Бесіда очевидно пристати не могля.

Так розбилися перші пересправи угодові. Р. 1872 поновила Бесіда тиі пересправи и вже здавало ся що пожадана загода ділом доведеться; Бесіда бо приняла в цілости вимінки поставлені ві делеґатам через одного из уміркованих членів бувшої комісси Д. Н. крилошанина Жуковского, т. е. вимінки заключеня умови найму на два роки и платежі чиншу річно о 100 зол. висшого. Коли однакож вість о такій готовости Бесіди до загоди дійшла до комісси Дому Нар. зъуміли п.п. Павликов и Ковальский ціле діло так повести, що більшість комісси заявилася против угоді и зачала ставляти Бесіді що раз то дальше и дальше сягаючі жаданя, по части такі, котрих Бесіда по своім статутам навіть не могла виповнити.

Digitized by Google

Між иншим домагано, щоби из Бесіди виключити академиків; противиться те однак статутам, котрі виключене раз принятого члена тільки на случай доконаня якого-то нечесного поступку, або неплаченя вкладок призволяють.

Так розбили ся и другі угодові пересправи о злую волю членів комісиі Д. Н., а до дальших вже не хотіла комісия и приступати, хотяй Бесіда за посередництвом декотрих руских послів соймових заявляла готовість до нових пересправ. Тимчасом ишов спір судовий своім ходом и укінчився в Червню с. р. в першій инстанциі на некористь Бесіди. Бесіда віднеслася до Апеляциі, а мимо того на послідних своіх загальних зборах, о котрих згадано в минувшім числі „Правди“ заявила поновно свою готовість до угоди, котра би ні ві чести ни чести народного сторонництва не нарушала.

Про претенсиі комісиі Д. Н. о які-то давні залеглости не згадував за той час ніхто; аж на дню 7 (19) Липня т. р. вечером появив ся на Бесіді з триумфуючим лицем „смотритель Дому Народного“ А. Палюх, з возьним судовим, вручаючи Виділови Бесіди позов совіту Д. Н. о згадану задавнену претенсию 400 зл. и призволене суду на тимчасове заставниче описане майна Бесіди за-для забезпеченя тоі претенсиі.

Яку ціль могло мати виточене позву о претенсию задавнену, на разі годі було відгадати; — небавом показалося однак, о що властиво ходить нашим високим політикам и кандидатам на отців Руси.

„Смотритель“ Палюх знаючи так як ёго начальники дуже добре, що Бесіді заставничим описом ii майна крім шикани нічо не вділаеться, першим заходом поспішив до послідної комнати Бесіди, в котрій звісно зложені були книжки товариства „Просвіти“, и тих то книжок грабежі домагався — грабежі „Просвіти“!

Оттак-то о тее, щоб заграбленем книжок Народови жерела просвіти заперти, — о спиненє розпродажі книжок тих заграблених розходилося злісним фаризеям, тим, котрі величаються батьками, просвітителями убогого того Народа!

Лукавий замір не удався однак. — Двері до складу „Просвіти“ були зачинені, а возьний не мав права їх силою відчиняти. — „Смотритель“ Палюх мусів оттак попристати на заставничому описаню меблів Бесіди, котрі суд оставив в посіданю виділу Бесіди.

Пробуваючі у Львові члени Просвіти, добачивши, що злоба совіту Д. Н. и на маєток їх Товариства хищну руку простирає, зі-

Digitized by Google

бралися и в протягу пів години на власних руках винесли из Бесіди в безпечне місце кільканайцять тисячей книжок Просвіти, майно товариства, — Народу.

Старі и молоді, люде всяких станів працёвали з патріотичним запалом при ратованю народного майна від лютого ворога.

Патріотизмом тим уратований маєток Просвіти. — Але чи на тім то вже й попристати нам?

Родимці! ми були доси уступчивими, ми жертвовали интереса наших товариств для загального народного добра; за те наші противники глузують з нашого патріотизму, марнують народне добро на ненародні цілі!

Чи довго нам ще з заложеними руками на се приглядати? Пора Братя взятися рішучо за діло, инакше — осудить нас история за се, що ми знаючи круті дороги, якими ходять люде накидуючі ся нашому народови на проводирів, не остерегли нарід сей перед ёго ворогами, що ми не демасковали перед нашою сельскою интеліґенцією самозваних проводирів визискуючих патріотизм ві для своіх амбітних цілей.

Противники наші своіми послідними поступками кинули цілому народному сторонництву рукавицю. — Ми піднимаємо ві, піднимаємо з тим увіренем, що приступаємо до борби тяжкоі, але борби святоі, до борби за святу народню справу, котра скорше чи пізнійше побідити мусить!

Кому з нас честь припаде ступати на перед в тій святій війні, той пійде сміло з тим увіренем, що за ним як один муж ступав вся Громада, що в тій Громаді не найде ся ні один чоловік, котрий би в рішучій хвилі безчинностию пошкодив народній справі.

Кождий же з членів Громади поступить до борби з тим увіренем, що коло нёго стоіть ціле народне сторонництво звязане зелізною солідарностию, що він кождою и найменьшою працею причиняється до побіди святоі народноі справи, до переведеня святого завіту нашого безсмертного Кобзаря Тараса:

„В своій хаті своя правда и сила и воля!“

Digitized by Google

ПОКЛИК ДО РУСИНІВ.

Під таким написом подає ческий орган **Politik** в числі 201, з дня 23. с. м. передову статю, в которій голосить свою гадку о поступованю рускої партиї „Слова“ в справі виборів, именно же о заключеню союза з жидівскими вірноуставниками. Понеже сей погляд поділяють усі Славяне, то уважаємо за річ пригідну, подати ч. читателям сю статю в цілости, яко вислов спільного погляду Славян:

„Часто-густо говорено й писано вже о взаімній незгоді народів славяньских, котора — на-жаль — традициjною сталася; о тих рокових распрях, которі самому же Славяньству стільки глибоких ран завдали. Багато, дуже багато, правда, в сім огляді за новійших часів поправилося. Навіть Москалі и Ляхи виступають тепер один проти одного заздалегідь не с тою непомирющою шорсткістю, з якою ще перед кількома літами виступали; а голоси, призиваючі до повсюдної загоди, стаються що-раз голоснійші по всім усюдам, в усіх королівствах и краях славяньского світа. Оно є природним наслідком близшаючої доспілости народів, которі зачинають що-раз-то більше пізнавати, що не в распрі та бороттю, а в супокою, приязни и спільних культурних працях спочивають поруки безпечної и спасенної будучности кождого поодинокого племени.“

„Отсе-ж тим горестнійше мусить дотикати нас такий случай на галицкій землі, которий знову давну распрю межи Русинами и Поляками в усім ві поганім цвіту заявляє. Русини певно не можуть жалуватись на те, щоб ми коли-небудь за остро о них судили. Хоть нам именно політика и прямованння тої партиї, которої органом есть „Слово“, завсігди дуже мало до розуму припадало, то ми все-таки обмежувались на тім, аби в-загалі проповідати тільки мир межи Поляками и Русинами. Однакже, коли тепер „Слово“ так далеко поступило, що своіх земляків руских таки зовсім на-правду завзивав, аби при виборах, в интересі вірноуставности, йшли заспільно з виборовим комітетом жидівским, т. є. с „Шомер-Израелем“, то вже таки видиться нам яко річ конечна, одізватись до того дневника и ёго партиї з запитанням: чи они, просто, хотять ще бути Славянами, чи ні? — Після того, як ті люде ще недавно заявили, що они радійші німецким ніж польским гімназиям, они тепер своім переходом до табору щиро-жидівского, властиво вже на ділі втратили право ще й на дальше називатися Славянами.“

Digitized by Google

„Атже-ж ті Русини мусять отсе дуже добре знати, що німецко-жидівскі централи завсігди уживали їх тільки за спроміч до ціли, ба, навіть в гордости своій часто ще й чванилися, що „они руску народність нарочно лиш за-для того винайшли, аби польский елемент в Галичині окалічити.“ Не-вже-ж отже ті люде, що називають себе рускими патріотами, добувають тої жалкої слави, щоб жидівским рукам дати уживатись за сторожу против своіх славяньских братий? Чого-ж мають сподіватись Русини від своіх централістичних союзників, которі на них тількі з погордою просто, мов на яку дику орду споглядають? Нічого, зовсім нічого, окрім глузования, ганьби и сорому.“

„Ані автономия, ані мова, ані народня будучність Русинів через таких союзників не буде ні спроможена ні обезпечена.“

„Все те, чого руска сторона домагаєтьсѧ, може осягнене бути тільки через загоду, тільки через щире и ретельно розумліне повне помиренне с Поляками галицкими. Поляки можуть своім рускім землякам, коли ті яко ретельні, славяньскі браття поступатимуть, багато, навіть дуже багато уступити. Натомість Жиди ще позбавлять іх и того, що вже посідають.“—(З нашої сторони можемо заявити, що ледво котрий чоловік з народного сторонництва Русинів, которе гадці взаімного помиреня с Поляками засадничо не противне, лічить с такою певностю на справедливість Поляків для рускої народности, як сего братерско-славяньска „Politik“ сподівається; а се по просту для того, що Поляки с своєю справедливостю для Русинів доси дуже якось опізнилися. За те однакож народне сторонництво руске маѧ ту певність, що зближаючись с Поляками в имя спільно-славяньскої справи, в которій то спільности нині вже и ліпша часть Поляків помочи для себе глядаѧ, Русини зъєднають для себе поважанне бодай у тих Поляків, що не перестали бути Славянами, зискають вірну поміч у Славян, що в заспокоєню справедливих жадоб кождого одинокого народа бачуть обезпеченне будучности всіх;— зискають союзників, що мабуть більше интересу мають в обезпеченю розвитія рускої народности, ніж такі німецкі и жидівскі централи. Таким способом може проломиться дорога до взаімного зближеня межи Русинами и Поляками для упорядкованя відносин обопільних, которе нині оказуєтьсѧ конечностю для одних, а завтра може окажеться такою же и для других. — Ред. „Правди“).

„Отсе-ж и зрозуміла зовсім добре свічнійша часть між Русинами, и для того уложила програму, до которої радісно приступили

Digitized by Google

многі польскі патріоти. (Не завадило би, щоб приступило іх більше, та щоб діло не на самій радости іх скінчилося. Ред „Пр.“) Але що-ж мають Поляки о Русинах в загалі думати, коли межи ними находиться партия и дневник, которі деградують себе так низько, аби проповідати союз з ворогами смертельними усіх Славян, яко річ, лежачу в интересі рускої народности? Ба, що не тільки Поляки, але всі Славяне в-загалі, сказати мають о такім поступованню, которе навіть близше скваліфікувати не дається?“

„Тут стоіть уже по просту честь цілого племени на програнню, и заходить повелюща повинність для всіх правдивих Русинів которі не втеряли ще своєі славяньскоі свідомости, запротестовати голосно против такого сорому, яким іх „Слово“ и ёго партия покрили.“

„Русини нехай добре подумають над тим, що они роблять, и які вигляди в-загалі мають. Браття іх в росийскій державі могли би ім заспівати пісеньку, що Поляки все таки ще далеко умовнійші, ніж инші люде. У „святій Россіі“ не сміе виходити ані одна руска газета, ба навіть видаванню руских книжок підставляють там майже неодолимі перепони, хоть рускі филологи завдавали собі подиву гідноі праці, аби руску письменну мову, відступаючу чим раз більше від мови народноі (Таке прямованне бачимо теперь тільки в Галичині, именно межи партиею „Слова“. Ред. „Пр.“) зближити до щиромосковскоі.“

В Галичині, де Поляки тепер власть майже зовсім в своіх руках держать, все-ж таки не поставили они видаванню руских газет и книжок ніякоі тами. (До сёго й власти ім ще недостае. — пр. Ред.) Не станемо перечити, що Поляки доси багато против Русинів нагрішили, однакож в узасаднена надія на поліпшенне, коли-б ті у своім власнім якоже у славянскім и федералістичнім интересі с Поляками по братерски порозумілися.“

„Після того, як тепер партия „Слова“ поступае, можна би справді повзяти гадку, що Росияне своєю строгостю против рускоі елемента вступили на простійшу дорогу, ніж галицкі Поляки. Бо супротив людей, которі, хоть они ще per nefas Славянами називаються, для своіх дітей за німецкими школами кричать, и которі ультрасам галицкого жидівства подають руку до спільного бороття против своіх славяньских братий у цілім цісарстві, — супротив таких людей братерство перестае.

„Се однакже найбільш мусимо указати партиі „Слова“, що в Галичині навіть не всі Жиди идуть спільно з неприязним славянь-

Digitized by Google

ству Шомер-Израелем. Так н. пр. краківскі Жиди явно освідчилися против Шомер-Израеля, а за союзом с Поляками.

„Отся обстанова осуджав людей „Слова“ більше чим усе инше.

„Як далеко мусіла поступити їх ненависть їх заслѣпленіе, коли они в тім, що своім славяньским браттям винні, позволяють навіть перестигнути себе лучше мислячій части галицкого жидівства!

„Повторяємо ще раз: такого сорому не може и неповинен увесь нарід руский на собі терпіти; памятний своєі славяньскоі свідомости и свого славяньского имени мусить явно и свято запротестовати против малоі, надійсь, партиі рускоі, котора ёго не тільки перед усіми Славянами, але перед усім образованим світом в найвисшій степени компромитує. Згідність нехай запанує повсюду, то звитяжимо всі. Передовсім однакже нехай панує згідність межи славяньскими браттями двох племен в Галичині!“ —(Гадку загоди ми давно подали— вижидаємо чинів — чинів не самого слова. Ред).

НОВИНКИ.

— **Святкованє 100-літнєі річници родин Юнґмана в Чехах.** В Суботу 12. (лат.) Липця припадали 100-літні роковини родин одного из тих мужів, котрим нинішні Чехи винні свій язик, свою літературу, свою просвіту, а навіть цілий свій бит, своє истнованє, — річниця родин Юнґмана. — Осип Яків Юнґман родився в хаті селянскій; скінчивши школи в Празі, зістав професором ґімназіяльним, а відтак перейшов на університет. Умер в р. 1847. — Перед Юнґманом новійшоі літератури ческоі як би не було; самі Чехи уважали свій язик вмерлим, до нічого висшого нездібним. Юнґман висказав засаду, що кождий нарід тільки на своім власнім язиці може скоро и певно розвиватися; нарід котрий має свою літературу народню, може все колись до нового житя двигнутися. Сеі засади мусів Юнґман боронити на сам перед против своіх: зачав безплатно подавати науку ческого язика. Відтак боронив прав ческого язика против Німців; а щоб доказати сили того язика, писав ним поезиі и прозу, а именно перекладав знаменіті поетичні твори з чужих языків; уложив ческу читанку, и старався о введенє науки ческого языка в школах; загрівав до науки ческоі истории, заохочував и підмогав молоді таланта (Палацкого, Шафарика), належав до перших, що повзяли гадку заложити ческий музей народній, Часопись ческого музея, Матицю ческу, и ин. Найважнійшим же ёго твором есть Німецько-ческий словар.

Помин ёго святкували Чехи дуже торжественно и велично. З цілого краю зъіжджалися люде на се народне свято; всі ческі товариства, всі стани

Digitized by Google

и князи народа, всі знаменитости брали в нім участь. — В Суботу закінчилося торжество походом в 6000 факлів. В неділю покладено угольний камінь під помяник Юнґмана. В поході, котрий відбувся до того помяника, брали участь 400 хоругов різних товариств и 50 музик; він був так великий що тривав три години. Товариства виступали в своїх костюмах, де-які, як студенти, в историчних. На пляцу коло помяника сказав Ріґер до згромаджених патріотичне слово, котре так закінчив: „Народ ческий що такими може виказатись мужами, а враз и вміє шанувати іх, буде жити и мусить жити на перекір всяким гробарям и убийцям. Нехай же угольний камінь помяника Юнґмана станеся угольним каменем щасливої будучности ческого народу!“ — На се свято зъіхали репрезентанти всіх славяньских земель и надіслано звиш 200 телеґрам з цілої земної кулі. Наша „Просвіта“ заслала також телеґраму з сердечним поздоровленем для братнёго словяньского народа. — (Хто не видить великої подібности до Юнґмана у нашого сердечного Маркияна Шашкевича,— але коли ми ёму такий помин справимо, як Чехи Юнґманови?..)

— **„Руска Бесіда“** програла авізацийний спір з Домом Народним вже и в другій судовій настої. Неприхильне рішенє верховного суду устоялося тільки більшостю голосів; судиї безсторонні (п. С.) заявили свій голос рішучо у користь „Бесіди“, а справа народного товариства упала оттак просто тільки за впливом и прессию засідаючих в верховному сенаті одномишленників „совіта управляючого Домом Народним“. — Повелося те тім лекше, що в справах сумаричних, якою и авізацийна справа, за рівнозвучними рішенями двоїх настой ревізия до найвисшого суду вже недопустима; формальність така судоводча з гори вже убезпечила наших сидиів права и правди від немилої контролі найвисшої власти, звільнила и конечність стислого береженя закону. — — Діється и таке иноді! — Ми зовсім незавидуємо совітови управляючому Домом Народним такої ёго побіди м о р а л ь н о ї .. „Бесіда“ же зъуміє супротив санкционованої неправности иншою ще законною дорогою доходити права свого на поміщенє в Народнім Домі, зъуміє доходити прав Народа до майна ёго. Будучність зовсім недалека рішить се, а доки що, то „Бесіда“ зовсім супокійно виглядає тої хвилі, коли совіт управляючий Домом Народним за позисканою на-разу силою на улицю викине народне товариство – щоби більше опорожнити містця на нову шинковню, нові патріотичні продукциі канкана!...

— **О. Наумович** помістив в „Науці,“ одвітом на нашу згадку (в новинках ч. 8) о похвальній ёго критиці виданого Просвітою дільця „Село Фармазони“, довший артикул під написом „М и р ъ в а м ъ б р а т я!“ Хотя виступає там досить різько против нашої „Правди“, а именно против фонетичної правописи в ній уживаної, то однако впрочім відзначається ся статя більшою безсторонностию, ниж ми ії звикли бачити у наших противників: особливе прихильно виражається О Наумович о Просвіті. Не стало нам в сім н-рі місця на одвіт наш обширнійший. якого згадану статю лишити не можемо; подамо ёго у найблизшім числі; доки-що, ми подали ту поважному заступникови народньої просвіти живий образец, як-то з тою „Просвітою“ заходяться політичні ёго одномишленники, як порозуміли поважний ёго поклик: „Мир вам братя“.

— **Отвіт на отвіт.** В однім из попередних нр. „Слова“ дописуватель из Поділя, побиваючи звісну брошуру Н. Загірного, зволив ужити собі переконуючого аргументу, що партия народовців „при всяких торжественних слу-

Digitized by Google

чаях пьють тоасти за mir Polski z Rusią.“ Ложну видумку ми заперечили в новинках 10 нр. „Правди“, и вже в 82 нр. „Слова“ найшли ми в відповідь розказ дописувателя, як він, заблукавшись на одні имянини в товариство Українців борбу політичну розводив з пок. Лавровским за славу русских своіх К. и Д. та як при нагоді перекуски один Поляк присутний зніс тоаст згоди Польщі з Русию, а Українці всі без сумліня тоаст випили. — Доказ не абиякий. — Жаль тілько Отче Н. що ви забираючись до ответу вашого коли-небудь не заглянули до гостинниці Бауера ві Львові, не засіли коло стола побіч ваших патріотів К. и Д. ви б там щоденно побачили и тогож самого чорнявого Поляка, побачили би и те, як завзятущі ваші русскіе К и Д. такіж самі тоясти из ним щоденно спивають. Ми тім зовсім не згіршилися. — Так як Поляк сей ліберальний у всякім товаристві чи Москалів чи Українців свого тоасту не залишить и ніхто ёму в тім уділу не відказує, так и ми а напевно и ніхто не помяне в зло поганим Українцям, що в товаристві приватнім, при имянинах, де ще й спомину о політиці не було, вже хотьби для пошанованя гостинности тоаст товариша-Полякa погордою не відкинули.

Лучилося, що ми в оборонi проти окликів „Слова“, будьто у нас від польского гроша кармани обриваються, заявили не вигадку, але факт, що само-ж Слово такі чужі гроші явно побирає. Факт сей не винесли ми з ніяких тайних архівів, але тільки просто передруковали з прилюдного письма: Київского Календара, вид. Чубінского; за сей же передрук зволив нас О. Наумович в своій „Науці“ денунциятами назвати. Спитаємо нині О. Н. дописувателя из Поділя. до якоі категорії доносів почислив би він свій розказ винесений из приватного товариства, здобутий ціною поданої ёму гостинности? Здається самому ёму соромно, бо в дописях своіх доселі не соромився повного свого підпису, ответ же останний подав анонімно. — Суть люде що визнають засаду der Zweck heiliget das Mittel; п. дописувателъ прибираючи так понижаюче средство не досягнув однак и ціли, заповістив бо нам доказ „всяких торжественних случаів,“ а зблукався в одиноку приватну забаву. — Шкода О. Н. — материялу відповідного булоб прецінь доволі; от хоть би и сей, як то в 1848 р. п. Ковальский при публичнім зібраню політичнім, демонстративно. в високій рускій шапці аж на стіл виліз и на тій висоті в имени згоди сердечно цілувався з Поляками.. Факт сей, що до часу не далеко відійшов від 1868 р., из котрого ви ваші дата покликуєте, а так нагодився про свою „торжественність“. — Проминулися, бачите; и нині вже, здається, станете жалувати вашого ответу, як жалує своі науки О. Наумович, котрий одному из давніших сусідів так одказав на запрос, чому не одвічає на вітвертий лист руских академиків: „не маю що, бо признаюся до вини; міcто щоби лучити Русинів я іх еще більше розлучаю“.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп М. Нетяга. Просимо о конець „Наталі“, бо инакше не можемо про ню ніякого суда видати ні постановити що. Историчну статю Костомарова помістимо в скорі. — Вп. На...й в Решові. Просимо надсилати нам конець, або хоч більшу частину вашої статті; бо дуже ослабляється интерес для неї коли все поміщається з значними перервами.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 12. У Львові, дня 1. (13.) Серпня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в а. — За оголошеня инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

А тимчасом царя Турки взяли
Та понесли до Мурата-Хана.
Тогді каже Баязет завзятий,
Що став ханом в Турків панувати:
„Ой Мурате, славний володарю!
Перед смертю сёго царя маєш;
Пережив ти володаря сёго,
Тільки ж швидко и ти умреш царю,
То скажи нам, як вас поховати?"

Одмовляє хан турецький Мурат:
„Поховайте мене и Милота
Обох разом на самім переді,
А в ногах нам Лазаря ховайте,
Най невольник під ногами буде!"
Тогді Милош стиха промовляє:

Digitized by Google

„Ой Мурате, бісурменский хане!
И я и ти, оба ми конаєм,
А цар Лазар, уже мертвий, вбитий,
Проту-ж тебе, Мурате султане!
Ой не так нас, не так поховайте,
А ховайте царя й хана вкупі,
В ноги царя мене поховайте;
Ой служив я на сім світі в його
То нехай же и на тому служу!"

Тогді тее Мурат зачуває
Та до сина тихо промовляє:
„Баязите! ти мій сину рідний!
Поховай нас всіх трёх в купі разом,
Поховай нас, як то Милош каже!"
Та до Турків Мурат промовляє:
„Турки моі, Турки яничари!.
Слухайте ж ви сина Баязита,
Він вам буде матірю и батьком;
Не лютіться Турки яничари,
Ой що Милош згубив мене з світа...
Ой у бою всяково бував,
В тім лицарство — хто кого поборе;
Не знущайтесь над підданством вашим,
Не гнобіте невольників ваших,
Та не мстіться за мене и орду,
Що полягли на Косовім полі,
А як браттю любіте підданих.
Тогді довго панувати-мете,
А то швидко ваше панство впаде,
Ваше панство, кровию здобуте —
Й через поміч Бранковенка Вука,
Що він боєм на вас не ударив".

Тее каже, й духа испускає.
Беруть тогді Лазаря и хана,
Обох разом кладуть в купі побіч,
А Милоша Лазареві в ноги;
Кладуть в ноги, у гробі ховають,
Ой ховають, єго волю чинять,
Так ховають лицарів завзятців.

Digitized by Google

Тогді пише лист до Баязита
Жалібниця, журлива Милиця,
Та у листі Баязита просить:
„Ой дай мені письмом-листом дозвіл,
Най я пійду по Косовім полі,
Там я знайду Лазаря могилу,
На могилі моі слёзи виллю,
Та оплачу вірную дружину;
Там я знайду воєводів славних,
Що у бою лягли головами;
Ой дозволь іх ис собою взяти,
Та в Крушеві славно поховати,
Поховати лицарів преславних,
По іх смерти помин відправляти.“

То до хана лист отсей приходить,
И він бачить, що Милиця пише,
Та читає, й лист до неі пише,
А у листі оттак промовляє:
„Ой Милице! смутку-жалібнице!
Ой не бійся пійти по Косову,
Пошукати вірную дружину
И всіх сербских воєводів славних,
Що у бою лягли головами; —
Там знайдеш іх голови и трупи,
Поховаеш; там де тобі любо!
Ніхто тебе не буде займати,
З трупа в мене користи не має,
Моі джаври живі а не мертві,
З них я візьму гарач и данину,
Візьму гарач з всякого юнака,
Та займу я городи и землі.“

То цариця лист тогді читає,
Свого чуру — хлопця закликає,
Свої брики витягати каже
Та вороних до брик запрягати.
Сіла пані в золотую брику,
Сіла з нею й Вукасава гожа —
Милошева вірная дружина,
Й іх дівчата з ними посідали;

Digitized by Google

Виізджають на Косове поле,
Доізджають до Ситниці річки,
А там сонце ясно засвітило.
Доізджає до річки Ситниці,
Та дівчину молоду встрічає
И дівчині на добрий-день каже;
Тогді бачить царицю дівчина,
И на зустріч ії виходжає,
Та до неі слізно промовляє:
„Куди ідеш? моя жалібнице!
Я видала, бачила очима
Усе поле туманами вкрите,
Все Косово кровию полите!“

Одмовляє цариця Милиця:
„Ой дівчино, що ти тутки робиш?
За ким тужиш? дрібні слёзи рониш?
Ти ще горя, серденько, не знаєш,
Ніхто з твоіх в бою не загинув!“
Промовляє молода дівчина:
„Єсть у мене горенько велике!
Брат мій, сокіл, поліг головою!
Рано в ранці сиджу над водою,
Сиджу, перу білі тонкі хусти.
Через весь день, через всі години,
Рине вода, рине чиста бистра;
Ой перу я тонкі, білі хусти,
Ой перу я, лице своє мию;
Аж минає шестая година,
Затутніло та затопотіло
И здається, люба жалібнице,
Ой здається, що земля трясеться,
Брящать мечі на Косовім полі,
Наче дзвони на дзвінниці дзвонять.
Тече річка, ой тече Ситниця
Вся мутная, уся кровю сплила,
Несе коні, несе труп лицарский,
Шапки-шлики й челенки лицарські.
Аж ось бачу, моя жалібнице —
Ой поплила по воді, по річці,

Digitized by Google

Мого брата голова лицарска,
Та й не знаю, що мені почати."

Промовляє цариця Милиця:
„Ой дівчино, серце-жалібнице!
Чи не несла вода що з собою?"
— „Жалібнице, пані моя славна!
„Несла вода, з собою забрала:
„Меч-самосіч Косовця Ивана,
„Та сталеве Милоша ратище,
„Гамалію*) Топлиці Миляна,
„Ланцюг злотий Бошка Юговенка
„Та челенку дитини Непади."

Зачуває цариця Милиця,
Ій обличє поломям палає,
А гіркиі по личеньку лються;
По Косову іде-проізджає,
Воєводів-лицарів шукає,
Що полягли в славнім бою трупом.

(Конець буде.)

---

*) Така скриночка, де ховається характерство лицарске.

ЗАПОРОЖЦІ.

Казка — Ивана Нечуя.

(Дальше.)

Карпа повели далі просто до камяноі стіни. Дивиться він, аж в тій стіні прорубані ніби ворота, та такі високі, як церква! Коло тих воріт по обидва боки стояли на сторожі два старі Запорожці з великими мечами. У іх сиві бороди були аж до пояса.

— До гетьмана! до гетьмана! загули позаду козаки, и обидва діди спустили підняті мечі до долу, поставали по обидва боки коло Летючого и повели ёго в ті ворота. За ними так и посипались всі козаки.

Digitized by Google

Війшовши в ті ворота, Карпо вглядів ще більше диво: там мі двома високими стінами була друга, гетьманска половина тиєї Січи. Глянув Карпо на стелю, а там так-само лився и шумів Дніпро. Сонце так чудово грало промінням в тій стелі, як у чистому кришталеви. Карпови здалося, що в тій водлній стелі одна дошка с щирого золота, а друга с срібла; третя червона як жар, а там далі жовта, зелена, синя. Ті дошки ніби ворушились, змінялись, неначе чиясь рука перегортувала іх навмисне. То се вони всі счезали, и пишне сонце и синє небо було видко через воду, як на землі; було видко, як птиці літали в небі, як риба плила стрілою, або грала проти сонця цілими табунами!

Карпа повели через сад між двома рядами високого дерева, на котрому срібний лист був перемішаний з золотими яблуками та грушами, з коралевими вишнями та черешнями, з китягами винограду з дорогого каміння. Весь сад блищав як сонце. З дерева на дерево перелітали райскі птиці, неначе хто перекидав пучки вогню або блискавки. А там за садом стояв простий зелений дуб, а під дубом на каміні сидів Гетьман. Він був такий великий, як Палій. Здається не було коня на світі, щоб вдержав єго на собі! На Гетьманови була висока шапка, а с шапки на бік висів золотий вершок; він був підперезаний золотим поясом и обутий в червоні чоботи з золотими підківками. Спершись однією рукою на широкий меч, Гетьман держав в другій руці булаву с щирого золота, обсипану дорогим камінням, котре блищало як проміння. Вся булава так світилась, неначе Гетьман держав у руці сонце. Гетьман думав глубоку думу, схиливши голову, и єго мисли вилітали соловейками, сідали на дубови и співали. Побачивши козаків, він грізно кинув очима, и с того погляду знявся орел и полинув під небо, розпаняхавши крилами кришталеву стелю. До-долу з очей посипались искри и розтопили землю.

Не здіймаючи шапок, два діди стали перед Гетьманом и постановили по-перед Летючого. Іх роєм обступили козаки.

Гетьман встав и випрямився на цілий зріст.

— Яке діло маєте, шановне товариство? спитав Гетьман, и Карпо чув, що земля під ним задрижала.

— Хиба ж не бачили, ясновельможний Гетьмане! Чоловік прибув до нас з Украіни.

Гетьман тільки тогді кинув оком на Летючого, довго дивився на єго и дві слёзи упало з єго очей на землю. На тім місци вже лежало дві рожі.

Digitized by Google

— Чи ти, хлопче, з України? Як же ти зайшов до нас? Чи не наслав тебе до нас Бог и народ?

— „Я розбив байдака на порогах и не знаю й сам, як я сюди зайшов.“

— Сину мій любий, сину мій милий! Я б тебе обняв, та боюсь задушити тебе од моєі великоі сили, од щирого серця, — промовив гетьман и стиха поцілував Летючого. — Скажи ж мені, сину, що там діється на Україні?

— „Нічого“, одказав Летючий.

— Чи памятають на Україні про Гетьмана й Козаків, чи згадують?

— „Трохи памятаємо. Старі люде дещо росказують.“

— Чи не говорили ж вам про нас попи, або ченці, або вчені люде?

— „Ні. Ніхто про те нам нічого и не згадував. Трохи чули дещо од кобзарів.“

— Як же там на світі живуть люде? Чи лучше ім, чи гірше? Чи й досі терплять од Ляхів? Чи й досі там у вас є Татари, Москалі, Жиди?

— „Є й Жиди, й Ляхи, й Москалі. Тільки про Татар нічого не чути. А чи лучше тепер людям, про те не знаю.“

— Чи вже ж вам ніхто нічого не росказував?

— „Ніхто, ясновельможний Гетьмане.“

Гетьман важко здихнув и поклав свою булаву на камінь. С каміня так и бризнули левкоі та фіялки кругом булави, а виноград оплів навкруги камінь и постлався по траві.

— Ходімо-ж, козаки, до церкви та спитаємо в Бога, що діяти нам, та помолимось Богу за Україну.

— До церкви! до церкви! загули навкруги козаки

Гетьман одвязав меч и застромив у камінь. Меч ввігнався в скелю як у віск, а с-під меча задзюрчала кров.

Гетьман тихою ходою виступив уперед, и козаки розступились на обидва боки. Гетьман був висший и красший од усіх Запорожців; високий як Палій, гарний як Мазепа, сміливий як Богдан Хмельницкий. Ёго лице блищало як ранне сонце. Слідком за гетьманом два сиві Запорожці повели Карпа, а за ними роєм посипалась уся громада. Тільки можна було скинути оком, червоніли шапки та кун-

Digitized by Google

туші. Все військо йшло широким зеленим полем, а по обидва боки росли чудові гаї та сади. В тих садах росло дерево з золотим та срібним листом, а між тим деревом траплялося часом и просте дерево садове, и отсе на одному були спілі овощі, а на другому тільки що наливалися, а трете дерево стояло у білому цвіту:

Гетьман повернув за високу скелю, де була церква. За тиєю скелею Карпо вглядів нове диво. З високої камяної стіни з двох розколин лилися водопади и спадали найдрібнійшою білою росою в дві річечки. Ті річечки стікалися до купи, а між ними був високий острівець. На тім острові, понад річечками, скрізь попід камяною стіною росли вишневі сади и стояли в цвіту, як у нас бував весною. Весь той куток білів вишневим цвітом. Карпо бачив тільки на острівці камінь, а на каміні стояв високий хрест с чистого золота, весь гладенький з-низу до верху. На самому перехресті висів терновий вінок, а на колочках того вінка блищала свіжа кров. Хрест блищав навкруги, як сонце, а од того світа над хрестом на камяній стіні стояли аж три веселки, дуже, дуже ясні! Карпо більш нічого не бачив, тільки білі як пух сади, а над садами золотий блискучий хрест и три веселки.

— Се наша церква! промовили діди до Карпа, показуючи на хрест, тільки отой хрест ми взяли с собою з Запорожжя, бо ми знали, що й хреста там не зосталося-б. А ми за хрест ложили на степах, на морі свої голови.

От почали вони наближатись до того хреста, аж чув Карпо, хтось співав пісню, и співав голос дівочий. Карпо чув усякі голоса, та ще зроду не чув такого гарного, рівного, високого, двінкого та голосного! Той голос співав українску пісню. Карпови навіть на ум приходила та пісня; така вона була знакома. Але він чув, що та пісня була к. асша несказано од усіх пісень, хоч и нагадувала ёму то одну, то другу сільску пісню. То велика, незмірна туга та горе, то надія, то радість и гаряче кохання лилося в тому чудовому голосі. Карпо чув, як дуже забилось в ёго серце, як у ёго серці переливалося все те, що співав голос .. Навіть старі діди посхиляли голови.

— „Хто се співав?“ спитав несміливо Карпо у дідів.

— Швидко сам побачиш, понуро одказав ёму один характерник.

Війшли вони в ті сади. Дивиться Летючий, аж проти самого хреста, коло острівця стоіть одним один зелений кущ: то був кущ

Digitized by Google

калини. Зверху на кущі червоніли спілі ягоди, а середина куща була облита білим цвітом. Під самісінькими кущем блищала в калині криничка. Карпови здалось, що той голос лляться або с калини або с криниці.

Тільки що гетьман наблизився до острівця, аж той голос задрижав од незмірної туги тай замовк. Гетьман став проти хреста на коліна, и за ним упало навколішки все товариство. От гетьман почав читати молитву, а разом з ним загула вся громада, як от гуде народ у церкві, тогді як почнуть співати Иже херувими. Карпо чув, що під ёго коліньми дрижала земля; він ухопився рукою за камінь и той камінь дрижав, а після так и росколовся на двоє. Од тиві козацькоі молитви страшно заревли пороги, задрижали обидва береги Дніпра, затрусилась земля на Украіні, затрусився Київ на горах, задрижала Шевченкова могила в Каневі, и та гора, де стоіть могила, одкололась и впала в Дніпро. В той час у Київі, в Лаврі задзвонили самі дзвони. На терновому вінку на золотому перехресті показалася свіжа кров....

— Ще терпить народ на Украіні! Ще зовсім свіжа кров на терновому вінку! Ще не загоілись рани Украіни!—промовив гетьман показуючи на хрест.

И знов загуло товариство и впало низь до землі. В той час знов с калини заспівав чудовий дівочий голос, заспівав пісню до Бога, и вся громада слухала ту пісню и плакала.

Гетьман скінчив молитву и встав; всі козаки встали за ним. Настав час! промовив один характерник, показуючи рукою на кущ калини, и Летючому здалося, що та калина аж заворушилась, неначе на неі повіяв тихий вітер. Голос заспівав веселоі пісні.

— Настав час! промовив гетьман.

Один дід пішов до криниці, набрав у пригорщі води и тричі бризнув на калину. И Карпо бачив, як червоні китяги калини ставали квітками та стрічками на голові чудовоі дівчини, ставали румянцями на повних щоках; він бачив, як білий цвіт ставав білим лицем, білою сорочкою, як криничка стала відрами. Де був кущ калини, там стояла чудова дівчина и брала воду с криниці. Коли придивиться Карпо до тиві дівчини, аж то стоіть Олеся, дочка отамана Музики.

— Отсе, як же я довго спала! тихо промовила дівчина, озираючись навкруги; але який же дивний був мій сон!

Digitized by Google

— „Олесю, серце моє, щастя моє!“ крикнув Летючий и згадав усе, усе: и своє ймення, и свою біду, и все, що з ним сталося.

Та дівчина була, як дві краплі води, Олеся Музиківна! Такі самі в неї були великі карі очі, такі ж маленькі губки, такі ж чорні великі коси. Навіть такими квітками була в неї вишита сорочка.

— „Олесю! чи вже ж ти мене отсе не впізнаєш?“ промовив знов Летючий.

— Я не Олеся; я Маруся, хоч я й Музиківна, як ти кажеш, тихо промовила дівчина. Але де се я? Боже мій! Де ж моя мати Де мій милий гетьман?

И с тими словами ві очи впали на гетьмана. Вона почала умлівати и тихо сіла на камінь. А гетьман дивився на неї довго, довго. Його грізне лице стало так ласкаве, як у малого хлопця.

Один дід характерник почав говорити до дівчини:

— Чи памятаєш, дівчино, як ти полюбила нашого гетьмана, як приплила сама човником и ступила ногою на наш запорозький острів? Ти вчинила великий гріх! Запорожець не повинен кохати дівчат, а твоя дівоча нога не повинна була и торкатись об нашу січову землю. За свій гріх ти стала калиною и разом з нашим кощем тебе поглинув Дніпро. Ти стояла оттут уже сто літ и спокутувала свій гріх. Твій рід и тепер живе на Україні. Одного Музики дочка запровадила отсёго хлопця до нас... То ваше вже пяте коліно.

Гетьман згорнув руки, подивився на Марусю и промовив:

— Иди, Марусе, с сим хлопцем на Україну. Така Божа воля. За твою щиру любов до мене ти каралась, за щиру любов ти й спокутувала. Иди! И коли людям добре жити на Україні, то зоставайся там и кінчай свій людский вік; а коли людям погано жити, то ти вернешся до нас, знов оттут перед хрестом станеш калиною и роскажеш нам, и виспіваєш нам про горе України. А ти, діду, винеси Марусю та Карпа — на той світ! Промовив гетьман и махнув рукою на одного діда характерника.

Той дід, зараз став орлом, вхопив на себе Марусю й Карпа махнув широкими крилами. Водяна стеля так и розступилась на три сажні, неначе од великого вихра. Орел поніс іх обох понад страшними Дніпровими порогами.

Карпо глянув у низ, и голова в ёго заморочилась. Ненаситець ревів, стогнав, кидав у гору білу хвилю. Бризки й піна кидалась

Digitized by Google

и сипалась на всі боки. Ще вище піднявся орел, и стало видко всі пороги од першого до останнёго. Дніпро здавався якимсь звіром у котрого грива и шерсть крутилась білими вихрами.

— „На що ти, орле, так високо піднимаешся?“ спитав Летючий.

— Бо я Запорожець и люблю простор. А де більше волі, більше простору, як не тут, у небі під хмарами, промовив орел и ще дужше махнув крилами. Крила вже черкались об хмари. Весь Дніпро вже здавався синёю стрічкою, а вся земля зеленіла, як зелена хустка. Вже було видко, де Дніпро виливався, лиманом в Чорне море. А городи біліли, наче грядочки білих квіток. Орел глянув очима просто на сонце а потім у низ и промовив:

— Чи бачите, що діється на Україні?

— „Не бачимо,“ обізвались Карпо й Маруся, „бо ріки вже здаються ніби шнурочки, а зелена Україна туманом укрилась.“

— Доторкніться руками до хмари и потріть собі очи! промовив орел и вони обоє так и зробили.

— Чи бачите теперечки, що од самого Дніпра аж по Сян, аж до Перемишля и Ярослава на зеленому полі скрізь вються жовті гадюки, пашать полумям и повисались в українску землю.

— „Бачимо.“

— Ото ж польскі пани, що ссуть кров з нашої землі. Ми іх були багато вигубили, а тепер знов іх розплодилось доволі. Та й розплодилося ж те иродове зілля! Та які поставали гладкі та довгі! та як пашать полумям, бий іх сила божа! Нещасний народ, нещасна Україна... А чи бачите, як скрізь неначе великими клубками вються черви або глистоки?

— „Бачимо!“

— Ото ж жиди, що висисають з нашої України останній сок! Та й багато ж тиві черви! А чи бачите ви, як на зеленому полі плазують сірі комашки поміж тим гадом?

— „Бачимо!“ обізвалась Маруся „то, мабуть, Козаки муштруються. Чи не збираються на Ляха або на Турка?“

— Ні, дочко. То московске військо муштрується. Між тим військом вже не ма ні однісінького Козака, промовив орел та й крила опустив. Він так швидко падав у низ, що в Марусі й Карпа дух захопило.

Digitized by Google

Знов пишно заблищав Дніпро між берегами, зазеленіли українські степи, ліси, поля; знов забіліли великі городи й села. Але в тих городах и селах було тихо, тихо, як у небі. Нігде не ворушилася й жива душа, неначе всі люде вимерли од великої чуми. А жовті гадюки та черви все крутились, все вились! а військо все муштровалось, як сіра комашня, розсипавшись на зеленому полі.

— „Скажи мені, орле, бо ти все знаєш, де ж ділися люде на Україні? Чи іх Татари полонили, чи іх Турки вирізали?“ спитала Маруся.

— Ні. Іх и Татари не полонили и Турки не вирізали; вони зачаровані, так-само як и наша Січ. То, бач, схопилося таке страшне повітря и навіяло страшний сон на Україну, и люде разом так и поснули тай будуть спати, поки знов не повіє теплий вітер с теплого краю, поки він не принесе с хмарами цілющої та живущої води и покропить тією водою землю й людей.

— Боже мій! чи найду я живу свою матінку! тихо промовила Маруся.

Орел почав спускатись на правому березі Дніпра, проти того острова, де колись була Січ. Він глянув на той острів, де й сліду козацького не зосталось, де козацькі могили заросли буряном та огородиною, де на гетьманских могилах колоністи-німці, насадили картоплі. Де колись на майдані роєм гули на раді Запорожці, там тепер паслась німецька череда.... Орел гірко заридав, тихенько ссадив на берег Карпа та Марусю, а сам знявся и впав у білу кипучу піну Ненаситецького порога.

(Конець буде.)

Маркиян Шашкевич.

(Річ пр. Верхратского в 30. роковини смерти М. Шашкевича.)

(Конець.)

Головнійшими творами Маркияна були однакож твори писані стихом; власне тое есть для нас дуже важним, бо поезия питима остане все самим вірнійшим и дорогоціннійшим одпечатком народно-

Digitized by Google

сти; а тих, що уміли порушити звін своєродної поезії, що знали зачерети з глибоких жерел віщби народної, — цінено у всіх народів завсігди и всюди найвисше. У думках Маркияна сполучені ніжність чуства з красотою вислову. Любов до родини, до родимого місця висказуєсь у ёго думках. Так пр. у думці „Підлисе“ довідуємось, як дорогими стали авторови всі предмети окружаючі ёго в літах дітских. Він бануе за місцем родимим, де вперве узрів світ Божий, де вперве пісоньками розвивались ёго літа молоденькі, літа безжурні. Все застряло по вік у ёго чулій душі. И та соснина, що красуєсь перед домом (16 стрімких сосон живописно угрупованих, ростучих на горбку на против причілка домівства священика, визначаючихся різко в цілій околиці, бо скрізь ліс листяний) и ті два дуби розложисті, що при брамі, и колодязь, котрого журавель довгошиій укріплений до пня кількасотлітного и тепер еще зеленіючого дуба, при котрім автор дитиною мабуть не одну годинку забавлав ся; — и та лиса гора, котру він білою зве — и мила своіна — все те нагадуєсь ёму живучому на стороні від родини — він посилае свою журну думку туди, де витае ёго серце.

Шуми вітре, шуми буйний
На ліси, на гори,
Мою журну неси думу
На Підлиські двори.

Там спочинеш моя думко
В зеленій соснині;
Журбу збудеш, потішишся
У лихій годині.

Там ти скаже дуб старенький
И єден и другий,
Як там живем ще маленький
Без журби, без туги.

Там ти скаже та соснина
Й всяка деревина,
Як там грало серце моє
Свитала година.

У садочку соловійчик
Щебетав пісеньки,
Розвивав ми пісеньками
Літа молоденькі.

Там колодязь студененький
А дуб воду тягне;
Не так щастя, як той води
Моя душа багне.

Підлисецка горобіля!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
Що трохи не плачу.

Веселая сторононька!
До серця сь припала
Душа тебе, як милого
Мила забажала.

Там то любо, там солодко
Весело и мило,
З миленькою у любощах
Вік би ся прожило!

Як вже в думці „Підлисе“ автор виражае тугу за минувшим щастем, так и в других ёго думках перемагае характер елегійний,

Digitized by Google

подібно як переважно у руских піснях людових. Ёго думки то справді непорочні, дівичі, о чудовій красі, але — плакучі. Пробиваєсь у тих думках то жаль и туга, то наріканя на судьбу (пр. у думках „Лиха доля“ „Над Бугом“ и и.). Инколи промовляє Маркиян так, як колиб під ваготою нещастя и недолі висохло у него жерело сліз — и так в думці „Нещасний“, відмалёвуючи мов самого себе каже:

Ще-ж то хто може из серця сплакати,
Чи у куточку, чи за углом хати,
Чи у грудь брата, або в жменю друга:
Хоть на часочок сплине з серця туга. —
Лиш коли слёзи в грудех скаменіли
И в тяжку скалу над серцем ся збили —
Разів из десять що день радбись вмерти,
Годі и годі! потіхи ні смерти! —

До найкрасших творів ёго зачисляєм „Сумрак вечерній“. Сонет той не виражає лише звичайну тугу за втраченим любим предметом, але містить в собі також патріотичну гадку глубоко чуствуючого Русина, пронятого горячою любвою до рідного, видячого однак ясне небо своіх идеалів нависле чорними хмарами, та все таки тим більше прилягаючого до тої, мовляв, студеної долі.

Сонце ясне померкло, світ пітьма насіла;
В шир и в довж до окола сум ся розлягає;
Чагарами густими тьма вовків завила;
Над тином опустілим галок гамор грає.

Там нещасен думаю, тяжко мов могила
Серед степу о північ сумненько думає,
Згадка в души печальній тужно згомоніла,
Бо сплинули радощи як Дністер спливає.

Нависло ясне небо чорними хмарами,
Тяжкими густі бори склонились тучами,
Зойкнули дуброви и ліси застогнали.

Весело ми с тов гудьбов, та й с тими лісами,
Мило ми с буйним вітром, с блудними марами
Студена тая доля к серденьку припала.

„Бандурист“ належить також до самих лучших творів Маркияна. В „Бандуристі“ замічаємо вже самий горний лет віщої бесіди, красу поетичних обрязів, а смілість и вдалість порівнаній и иносказів. Говориться тут про старика, народного півця-бандуриста, котрого усі в селі знають, молоді и старі, хоть він лише заходить що року до села. Колиж завитав, „в селі му кожда рада була хата“. А чому?

Digitized by Google

Бож то не ма пісни як сей заспіває...
Заведе довгими думки голосами,
С під могил. казав бись, холодочком віє,
С тиха поговорить с батьками-князями;
Старі молодніють — бо й сам молодніє.
Абож и дівчатам коли заспіває.
Тёхкають серденька, бо він відгадає,
Що из миленьким говорять дівчата —
Дівча спаленіє, спустить оченята,
Зиркне по миленькім, очами питає:
Де він придивився?... Як він добре знає?!...
За тов всякому припав до серденька;
Як до голубонька голубка сивенька;
За тов го всюда звали соловієм,
Пісни-ж бо то, пісни! ми таких не вміем!...

Дальше розсказуєсь, як наближаєсь до села бандурист, півець солодкословний. Всі раді ёго пришествем. Однакож півець тяжко зажурений, иде мовчки „пісеньку не звонить“. Провела ёго цікава громада, и старшина и молодь обступили довкола, раді від него чогось довідатись. Півець однакож не говорить лиш присів на царинці:

И виняв бандурку и обтер полого,
И став і строіти, и повів рукою
По струнах злегенька... струни згаморили...
Півець розуміє, бо з ним говорили;
Вже літ сорок кілька іх бесіду знає,
И вдарив сильнійше и скорше тручає,
И стали греміти та Бескидским громом,
И стали шуміти та степ вим шумом —
То знов закипіли, як води старого
Отца-Словутиці — бо о нім думає
Півець и мислею честь ему співає. —
То знов злебеділи, як би галич много
Стадами злетівши чисте поле вкрили; —
То знов злегонька с тиха гомоніли,
Мов згадка літ давних, минувшої доли,
Що раз то тихше и тихше бриніли,
З думкою півця розплились по води
А на конець зглухли — зовсім заніміли!...

До красших творів належать також „Згадка про давну Славянщину,“ „Туга за милою“ (думка переложена Челяковским на язик ческий у поміщена відтак в часописі Ческого Музея) „Погоня“ „Над Бугом“ и „Побратимови“. Останню думу, котру Маркиян зложив посилаючи Устияновичеви пісни Украіньскі, зачинає ось якими словами:

Digitized by Google

От так то, Николаю, Вкраінскі вірлята
И веселять душу й серце загрівають;
От так то, Николаю, рускі соколята
То в голос, то з тиха матери співають:
Аж мило згадати, як то серце бьється
Коли з Украіни руская пісенька
Так мило солодко вколо серця вьється
Як коло милого діва русявенька.

Загалом видно, що Маркиян почитав дуже мову людову. Збірники пісень Украінских (Галицких в окремих виданях ще тоді не було) витає радісно и не може доволі налюбоватись ними. Украінщина впливала на Маркияна ободряючо и благодатно; він взяв з цілим жаром студіовати язик свій рідний — и язиком своєі сторони т. є. переважно річю Підлисян утворив той вінець своіх все зелених думок. Що до скількости сих творів мож сказати словами подруга Маркиянова:

Не величке-ж тото зілле
Як бервінок на весілле,
Як на рідним гробі рута
В дробен листок розвинута

Що до якости стояли они безперечно, висше всёго, що тоді написано по руски у Галичині. Не многі твори Маркиянові стали приводом и взорцем для всіх тодішних літератів руских, галицких. Нім ще були напечатані ходили з рук до рук в рукописі, відписовались та виучовались з памяти. Булиж бо сі поезиі справедним потоком горного восхиту, словом, що то пливе від серця и влучає в серце. Навіть дрібнійші квіти Маркиянової музи (як пр. веснівка, Дністрованка и пр.) находили собі приют у серцях руских, а и красавиці читивали Маркиянові думки радше всёго иншого. Але-ж бо и справді ніт у нас другого писателя, котрий би так ніжно, так сердечно промовляв. Подібно як Мальчевский в літературі польскій, най буде мені вільно так сказати — що до любости и сердечности в своіх творенях — не має собі рівного у других хоч и значнійших від себе писателів — так и Маркиян наш: Ёго солодкі, тужливі думки єдині в нашій літературі. Що до язика, яким Маркиян писав свої твори, примічаєм опять, що був то язик ёго рідних сторон: він не потребував намагати до Украінщини — бо бесіду тую чув він у себе дома. Підлисяне бо мягчать подібно як и в цілій околиці Бродскій закінченя глаголів (ходить, говорить, робить, кажуть, видять и пр), имена зборові кінчать на я пр. волося, цвітя, говорять тее и те побіч тов, уживають иноді скорочений Чигириньско-Переяславскому

Digitized by Google

нарічию властивих: матиме, заспіва и пр. А що до слів, то всі терміни, які вніс Маркиян первий у наш язик літературний, стрітив я в звучній, сердечній, поетичній бесіді Підлисян, так, що мені пробуваючому вперве в Підлиській стороні здалось, якоби говорив до мене Маркиян. Те, що Маркиян опирався и в язиковім згляді все на власних студиях, есть також одною из головних заслуг Маркияна, а заразом тут то ёго снага, виражатись свобідно на питоменнім язиці. Тому то круг почитателів Маркияна, навіть и таких, котрі не зовсім соглашались з ёго засадами, вважали авторитет Шашкевича, и питались не раз ёго о раду, котру всім охочо уділяв.

Все що написав Маркиян, має свою вагу, и буде мати так довго, доки стане руского народа. И тепер ще писаня ёго можуть нам за взір служити, а лиш декотрі скороченя в первих ёго пробах поетичних, на Сербщину похожі и відай автором з неї взяті, не найшли послідованя. Коли зважимо добре, мусимо признати, що діло Маркияна було не малим. У тих бо часах, де не було одвітної граматики для виученя рідного язика, було справді задачею вельми трудною писати по народнёму. Бо раз книжна уже зведена однак ще уживана мова побивала писучого, а в-друге писатель народній шатався все помежи поодинокими говорами ріжних околиць. Треба було тому и таланту и щасливого случаю, уродитись або по крайній мірі студіевати в такій стороні, котроі говор людовий мав вимінки стати загальним, літературним на Полудневій Руси. Тою стороною безперечно околиця, де родився Маркиян, подібно як и вся Бродщина, де говор людовий и акцент з немногими виїмками зовсім схожий с Чигиринско-Полтавским нарічием. (И так пр. акцентують там кажý, дочáсу, не маю чáсу, після́ обіда, опісля́ и пр.) Маркиян своїм талантом відкрив не шукаючи далеко щасливе medium, яке мав служити для словесної виміни Русинам — а язик тих немногих ёго утворів, які успів написати в часі короткоі бо ледве осьмилітнои своєі діяльности літератскоі (виступав р. 1835 а умирав р. 1843.) став у Галичині підставою дальшого розвитку нашого літературного язика в новій, одмолодніліи формі.

Тридьсять років минуло від того часу, коли умер Маркиян. Богато в тім часі води уплило. Наекспериментовалисьмося доволі. Товариші Маркияна в кілька років по ёго смерти опустили путь, по котрій за ёго приводом знамірили ити. Тим своїм вчинком нанесли они — нігде правди діти — велику шкоду нашій словесности и за-

Digitized by Google

галом нашому розвиткови народному. Руске слово у тих відступних писателів не було уже чистим „як слёза дівоча в долони Серафима“. Вчинилась застоя справдешна. Однакож знаємо, що тая застоя викликала рух так званих „молодих“, котрі тепер тим більше оціняли непорочну думку Маркияна. Розчались борба своіх з своіми, при чім справа просвіщеня народного дуже мало ступила на перед. Так скажім собі одкрито, в тих 30 роках зробилисьмо в Галичині дуже мало, а по крайній мірі богато менше, ніж повиннисьмо були зділати. Однак принесла пря обох партий також и добрі овощі — а именно розяснила тепер: що ми, хто ми и до чого прямуєм. Тепер вже експериментовати годі! Пересудів також вже тепер не ма! Знаємо добре, що хто за нами Бог за ним, хто против нас, в того не пересуд, а зла воля. В тім вже великий поступ. Вбачаючи в Українцях тих же самих дітей полудневоі Руси, що й ми — дорожимо преданями Українскими рівно як и нашими, дорожимо народними звичаями на Україні, як тими-ж звичаями у Галичині, величаємося Українскими поетами, за котрих вже знає світ учений Европи, словом — любимо и почитаємо нашу южноруску національність, бо она хоч бідна, але рідна.

Ступаймо-ж по стези, на яку нас справив Маркиян незабутній— трудімся щиро около плеканя рідного слова и просвіти на своєродних підставах. Сповнім завіт Маркиянів, щоб по нас колись сказали: *„Судилось нам послідними буши. Послідними по черзі, однак первими по ділу!“*

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Безпосередні вибори.
II.

Застановляючись дальше, над питанєм, кого вибрати до новоі Ради державноі, розбирати мемо тее-ж питанне не из становища нашоі партиі, але из становища Галицко-руского народа в загалі.

Відповідь на се питанє не єсть така легка, як на перший погляд може видаватися. Вправді розуміється само собою, що першою

Digitized by Google

конечною вимінкою до вибору на посла єсть щирий рускій патріотизм, але ся одна власність далеко єще не вистарчає. Вона зовсім достаточна, щоб припущеним бути до участи во всіх наших народних справах, — не так як наші Русскіе и Рутенці припускають до Ради Рускої, Народного Дому и т. и. самих тільки своіх, від чого сі институції ніколи не могуть вважатись репрезентациями Галицьких Русинів, а тільки одної партиї тих-же; — але до заступованя Русинів перед рядом и другими краями и народами монархиї треба по при щирім патріотизмі єще инших важних свійств.

Пишучи до и для рускої интеліґенциї, здавалось би, що не треба-б и згадувати о тім, що до вибору на посла до Ради державної зовсім конечно потрібний єсть певний степень наукового и интелєктуального образованя. Але-ж по кандидатурах, вже тепер у нас виступаючих, бачимо, що се многим людям з так званої интеліґенциї у нас єще зовсім не ясно. Ми бачимо, що люде котрі для того, що крім Слова читають ще яку польску а до того — о диво! — й німецьку ґазету, вважають себе и уходять у других за великих політиків, а люде, котрі на якім соборчику деканальнім або ще и в самій Рускій Раді сказали яке слово прихильно приняте, за знаменитих бесідників. Але у Раді державній найбільша часть таких політиків и бесідників або зовсім не обзивала би ся, або — що єще гірше — обізвавшись компромітувала би себе и своіх виборців; вже й не згадувати о тім, що не була би здібна до праць в комісиях Ради державної. Тим єще не кажемо зовсім, що священики наші не суть спосібні на послів, — многі из них перевисшають и докторів прав и философиї здібностями посольскими; де знайдеться н. пр. нині (не тільки між духовенством, але й) між мірскою интеліґенциєю такий політик, як бл. п. Литвинович, або такий бесідник як о. Могильницкий? Або кілько людей має Рада руска таких як о. Качала? Але в загалі священики, особливе сільскі, менше спосібні суть до послованя в Раді державній (хочби впрочім були и найздібнійшими людьми), вже задля того, що не суть в таких обставинах, щоб розвивали свої здібности, именно в тім напрямку, який до Ради державної потрібний. Вже — про недостаток вправи — многі „світила“ з поміж них не посідають навіть такого основного знаня німецького язика, щоб могли з добрим успіхом виступати в Раді державній. — А треба ж нам зважати, що будуща наша репрезентация в Відни має бути зовсім иншого рода як дотепершні. До депер ми справедливо могли складати вину невідповідної репрезентациї нашої в Раді державній на сойм Галицькій, котрого польска більшість вибирала

Digitized by Google

по можности самих хлопів. Тепер вже не Поляки, але ми самі вибираємо; отже нашим першим старанєм повинно бути виступити гідно перед світом, показати, що ми в интелєктуальнім згляді не повстидаємось перед репрезентантами инших народів. Сей згляд єсть так важний, що перед ним и деякі инші уступити повинні: вибір людей н. пр. з різким політичним становищем може нам позискати симпатиї у других послів з подібним становищем політичним; але вибір мужів здібних мусить позискати и у сторонників и у противників політичних для рускої репрезентациї — шанобу. Инше діло — сойм Львівский, а инше Рада державна у Відни. Тут виступаємо більше мов дома, там перед цілим світом. Повторяємо отже ще раз: наша репрезентация в Відни повинна становити сам цвіт нашої интелігенциї.

Инше свійство, котрого від всіх кандидатів на послів вимагати належить, єсть **независимість**. Ся засада, щоб тільки независимих людей вибирати послами-заступниками народа, заховувалась вже давно у всіх народів и у всіх партий, тілько не у нас, Русинів. Правда, що цілком независящих людей ми майже зовсім не маємо; бо-ж не тільки, як звичайно у нас толкують, урядники та учителі, але так само, коли не більше єще, зависимі суть и священики. Вправді ті зависять від ряду, а сі від консисторії, але конець кінцем и одні и другі повздержувані суть в свободнім поступованю и отвертім висказаню своїх пересвідчений, — а священики єще тим більше, о скілько заповідь послушности ик своїм начальникам у священства докладнійше и острійше хорониться ніж у мірян. Ми мали нераз спосібність чути, як священики репетували против консисторії або поодиноких членів ві, як грозили рішущою оппозициєю и т. д., — але скоро прийшло до діла, героі станули нараз як труси и голосували за тим, кого перед часинкою як найсильнійше розгрімляли.... Коли ж у нас фактично не ма людей з независимим становищем, то треба нам шукати иншої независимости, а се єще й ціннійшої від тої-ж с. є. независимости и неустрашимости характера. Таку независимість може мати и урядник и учитель и священик, котрий, не оглядаючись ні на интенциї свого начальства ні на свою карієру, поступає так, як єму каже власне єго пересвідчене и добро народа. И таких людей маємо, слава Богу, хотя не дуже багато, но єще досить и між урядниками и учителями и священиками. Показалось у нас нераз, що чоловік з менше зависимим становищем більше руководиться всілякими зглядами, ніж инший на становищи більше зависимім. Маємо н. пр. у нас між судовими урядниками, котрих ста-

Digitized by Google

новище, як звісно, з помежи всіх урядників найменше залежить від ряду, політиків-карієровичів, між тим як н. пр. суть инші урядники або учителі, котрі ані грізним гр. Ґолуховским ані партийною Радою шкільною не даються відстрашувати в своім патріотичнім діланю.

Але й такої независимости не досить; треба ще одного рода независимости — независимости від пересудів, від вкоренених привичок, від постороннихъ (моральних) впливів. Такої независимости ми не бачимо именно у многих наших старших політиків, котрі, вже не страха ради але по привичці, идуть все рука в руку з Німцями: чи то з Бахом, на переміну протектором и дусителем Русинів, чи з Шмерлінґом, котрий дав дві (провізоричні) рускі катедри на університеті а не дав обовязкового руского язика в середних школах, чи з Ґіскрою-Гаснером, котрі дали нам польский язик в школах и урядах, чи з Ауерсберґом, котрий дав нам міністра Земялковского, але, правда, дав нам також безпосередні вибори! Не бачимо такої независимости у політиків св. Юра и Ради рускої, котрі — не говоримо вже о абсолютно з злою волею ділаючих — не могуть отрястися з пересудів и взнестися раз на духово независиме становище и з відтам споглянути з повним пізнанєм, без упередженя, безсторонно на наші справи.

Се побуджає нас ставити єще одно жаданє що до вибору послів до Ради державної: ми жадаємо *нових людей*. Се не конче значить таких людей, котрі доси зовсім в політиці не виступали, але таких, котрі бодай не були проводирами нашої політики в дотеперішнім єї напрямку. Се жаданє належить ставити навіть виходячи не из засадничого (н. пр. противцентралістичного), але вже и з самого утилітарного становища. Безперечно зібранє нової Ради державної може становити новий період австрийскої політики. Ми вправді не конче віримо тим безчисленним поголоскам, які розходяться о маючій вже тепер наступити зміні міністериї и о новій ері угодовій, — але з зібранєм нової Ради державної такий зворот в австрийскій політиці єсть дуже можливий. Се великому підпадає сумніву, чи перші безпосередні вибори випадуть на користь німецьких централів; по роздорі між самими централістами, по сильним аґітациям ультрамонтанів, февдалів и народовців легко може вийти противний результат. Угодових міністрів Гогенварта, Шеффля и Іржечка кандидатуру ставлять в кількох місцевостях: и щож буде природнійше для монарха, як сих мужів, котрі окажуться и посідаючими довіріє народа, покликати знов до міністерства? Зважити притім належить, що часи не сприяють тепер ліберализмови. Видимо в найзначнійших державах

Digitized by Google

Европи віючий дух консерватизма; так у Німечині, у Франціі, Испаніі (де републіка очевидно упадає); дивно було би, щоб Австрия, котра в ліберальних прямованях все оставалась за другими державами по заду, мала тепер іх випереджувати. Чи-ж впрочім не оказують многі ознаки (розпорядженя міністра Штремаєра, єго кандидатура в клерикальних округах Стиріі и.), що вже тепер навіть сей зворот в політиці зачинаєтьсяʔ Розуміється однако, що Баховска реакция була би нині неможлива; дуже можливий же есть ряд консервативно-угодовий. Що-ж зробили би дотеперішні рускі проводирі, як би нараз станули перед міністерством Гогенварта або яким подібним?... Але — нехай! се може не наступить. Теперішне міністерство з др. Земялковским може останетьсяʔ; и польскі посли може — не хотячи становище Земялковского и Голуховского зробити немоливим — будуть тримати з централістами, з рядом; так само, очевидно, и вибрані кандидати Шомер-Израиля; що же? чи будуть наші посли з польскими мамелюками и жидами ити спільно? Справді, се була-б краспа тріас, о. Павликов з др. Левенштайном и ігноруючим Русинів д-ром Кабатом! Може скаже хто, що се було би неможливе? Най згадає лиш на внесок д-ра Мохнацкого (колишнёго члена польского rządu narodowego) в Раді Рускій о уділенє д-ру Земялковскому від Рускої Ради адреси довірия! А сего-ж п. Мохнацкого ставить тепер Слово кандидатом на посла!

Отже ще раз кажемо: вибирати нам треба таких щирих патріотів, котрі посідають потрібні на посла до Ради державної здібности, и при тім суть люде независимі а до того незъужяті!

Як уладити вибори, именно чи лучитися нам з Шомер-Израилем, як дорадждує Слово, чи робити компроміси з Поляками, як се зробили Русини в Товмацкім, об тім поговоримо у будучім числі.

МИР ВАМ БРАТЯ!

Одвіт о. Наумовичу на статтю в Науці, ч. 6.

Руско-народне сторонництво в Галичині може справедливо о собі сказати, що вже від кількох літ майже безъустанно заявляло щиру охоту, з другим сторонництвом Русинів зробити згоду. В дусі згоди відзивалося воно в печати, відзивалось на публичних зборах и вечерах и при всяких инших нагодах. По другій же стороні ті угодові зая-

Digitized by Google

вленя Русинів-народовців не знаходили відгомону: ігноровано їх, висміване, а перед ширшою публікою укривано. В печати того сторонництва не відозвавсь ні один голос щиро за згодою, але за те скілько ложі, скілько клевет знайшов би там! На публичних зборах того сторонництва являлася найлютійша завзятість: на угодові объяви руских народовців „Руска“ Рада відповіла тим, що в одній мінуті, без всякої дускусиі и розваги, кинула великий проклін на всі їх товариства: Просвіту, Бесіду, Січ и и. — Але-ж в XIX. віці анатеми не мають сили: замість упасти, сі товариства розвинулись єще гарнійше...

Аж в остатних часах зачали и з другої сторони, хотяй поодиноко и слабо, мов добуваючись з під дусячого тероризма, но такой прилюдно відзиватись голоси за згодою. Такими були найперше голоси оо. Заклиньского и Лукашевича на останних зборах Рускої Ради, котрої проводирі вже не сміли відповісти на них відкликанєм до киненои анатеми, — а відтак сильнійше о. Наумовича в 6. числі (ст. 255) сёгорічної Науки.

Позаяк особа о. Наумовича маѣ повагу у обох сторонництв Русинів, позаяк Наука єсть найбільше розширеним часописьмом в Галицькій Руси, позаяк в статті о. Наумовича видко щирість а враз же поміщені суть в ній головні закиди, які люде лучшої волі з противного табору роблять сторонництву народному: вважаємо потрібним и конечним, не тільки коротко зганути за сей первий печатний голос за згодою з другого сторонництва, але й одвітити на нёго ширше.

Перед всім мусимо висказати наше узнанѣ о. Наумовичу, що він, шукаючи причин незгоди між Галицькими Русинами, не держиться звичайного твердженя свого сторонництва, буцім то тілько Ляхи внесли тую незгоду, пускаючи Rusina na Rusina. Початок незгоди справедливо бачить о. Наумович в питанях літературно-язикових; и справді, з питаня: яким язиком маємо писати и як розвивати літературу — з того питаня, вже давно перед вмішанєм Поляків висунулися всі ріжниці, які нині ділять оба сторонництва рускі в Галичині.

Але ми не маємо на тепер наміру писати историю незгоди Галицьких Русинів — се й предмет нині, де хочемо мирити, за надто дразливий; — звертаємось до статті о. Наумовича й розбирати мемо всі точки в ній піднесені одна за другою.

На вступі о. Наумович з жалём згадує за давнійші часи, за наші давні щиро-рускі балі в Народнім Домі та за „русскую нашу Бесѣду, где то бувало кождый русскій чоловѣкъ, приѣхавши з села, ишов смѣло побачитися и побалакати съ своими.“ Нині справді инакше! Але чи так мусить бути? Спори між обома рускими сторонництвами були вже й за тих лучших часів, згадуваних о. Наумовичем, коли Бесіда лучила єще у собі Русинів обох сторонництв; не ма отже ні найменшої причини, щоби не мала бути й нині огнищем всеї рускої интеліґенції. Та-ж Бесіда, відколи заряд єї перейшов в руки Русинів-народовців, ні одного з давних членів не виключила, кождого приступаючого до неї Русина без різниці приймала, статутів своіх докладно держалася; — чому ж люде з другого сторонництва из нєї

Digitized by Google

виступали, а з приїзджаючих из села многі до неї не заходять? Се тільки за останних літ заряду другого сторонництва—найчеснійші Русини, лиш задля того що належали до „Україноφілів“, не мали до неї приступу, — нині вступайте и приїзджайте до Бесіди сміло, комнати ві стоять для всіх Русинів отворені!

Зарівно як Руска Бесіда так и товариство Просвіта не призначене для одного тільки сторонництва, воно не заложено в сепаратистичних тенденціях, але по конечности. Звісно, що Галицко-Руска Матиця, основана для просвіти руского народа в нашім краю, сю свою задачу від многих літ перестала сповняти; рускі народовці надармо взивали ii до праці народнёі, аж видячи, що самі тільки зазиви и клики не помогають, загадали приступленем своім до неї розбудити в ній житє, розпочати працю. Але загальний збір Матиці в 1865 р. не приняв їх в члени! Що ж тогді лишилося ім? Чи загнути руки и приглядатися дальше, як нарід наш упадає а ніхто не береться ёму помогти? Ні, не могучи працювати в Матици, вони заложили нове товариство для нашого народу, Просвіту. А однако се заложенє Просвіти неприхильники народного сторонництва виставляли яко великий гріх, яко махінацию Поляків, яко нагубний сепаратизм, хотя кождий крок нового товариства назначенований бував независимостю насупротив Поляків и хотяй Просвіта готова була завсігди — толєранция бо єсть знаменем народовців відріжняючим їх різко від противників — приняти до себе кождого Русина маючого волю працювати для народу!...

Нове товариство в короткім часі гарно розвинулось. Помимо всяких ворогувань придбало до 300 членів и видало кілька книжок шкільних для гімназий а кільканацять популярних для простого народу. Виданем руских учебників улекшена наука ученикам рускоі гімназіі у Львові и відпятий претекст, під яким не допускано введеня руского викладового язика по гімназиях, се-б то наче „руский язик не вироблений и не ма на нім учебників.“ А що до популярних книжочок каже найкомпетентнійший судець в тій справі, котрому певне ніхто сторонности для Просвіти не закине, о. Наумович: „Не можемъ не признати товариству Просвіта великихъ заслугъ. Книжочки нею изданй отличаются хорошими основно обробленими статями, прекраснымъ языкомъ и слогомъ, превосходною корректою и дешевостію по примѣру ческих и нѣмецких популярныхъ сочиненій.“

Чому ж помимо того ледве кількох — або, що найбільше, кільканацятёх — людей другого сторонництва вступили до Просвіти и чому не вступає до неі сам о. Наумович, котрий єще й признає (ст. 255), що ціль видавництв Просвіти єсть така сама як ёго Науки?

На се питанє, поставлене нами вже в 8. н-рі нашоі часописи, дає о. Наумович таку відповідь: „При найлучшой волѣ“, каже, „до товариства Просвѣти я приступати не могу, бо фонетику, котрою издаеся органъ Просвѣты „Правда“ уважаю за найтяжшую язву, якою Господь мôгъ покарати Русь нашу. Доки отже Просвіта не из причины, но тôлько нужды ради уживати буде въ своихъ изданіяхъ граммати-

Digitized by Google

кальной правописи, а признаватися буде въ органѣ для интелигентнѣйшого круга читательства призначеномъ, до фонетики, доти я ограничатися буду на власнѝ мои слабѝ силы."

Просимо-ж тепер вислухати знов наш одвіт:

Перед всім о. Наумович помиляється, вважаючи Правду орґаном Просвіти. Правда єсть орґаном цілого сторонництва народного, не якого нибудь товариства, и удержується цілим сторонництвом, не побираючи від Просвіти ні найменшої запомоги. Не всі люде народного сторонництва належать до Просвіти, а на впаки не всі члени Просвіти належать до народного сторонництва. Навіть наколи б Правда не була часописьмом політичним, проте все єще не була б орґаном Просвіти. В р. 1870 виходила Правда також, и се яко часопись чисто-літературна, а однако Просвіта рішилась була — розуміється, не з антаґонізма до Правди — видавати окреме свій орґан правописсю етимолоґічною. Єсли всі справоздання и оголошеня Просвіти поміщаються тільки в Правді, то се не з засади а з конечности; наколи б вони могли поміщуватись н. пр. також в Науці, в Рускій Раді або в Учителю, то навірно Просвіта передавала б іх и сим ґазетам, — адже-ж проте ще не були б вони орґанами Просвіти. — Що Правда виступає все в интересі и в обороні Просвіти, се тому, що видить превеликі заслуги тоі-ж для нашого народу; наколи б в ній однако побачила що нибудь недоладного, тогді не те що не боронила б и не оправдувала ві, як се мусів би конче робити орґан, але перша против неі виступила б.

Так отже згляд на Правду не повинен повдержати о. Наумовича від приступленя до Просвіти. Не може також о. Наумович сказати, що Просвіта в инших письмах для интеліґентнійших читателів призначених уживає фонетики. Поминувши учебники ґімназияльні, в котрих мусить заховуватись правопись приписана для шкіл, видала Просвіта по своіх перших загальних зборах в р. 1869 „Відозву до родимців," в л. 1870 и 1872 календарі, в р. 1871 Пропамятне письмо до Е. ВПр. Митрополита (в справі залагодженя домашних спорів між Русинами), в р. 1873 Науку о гною, тепер видає историю свого заложеня и розвою — а все те правописсю етимолоґічною.

На сім могли б ми скінчити, коли б нам ходило тільки о вступленє о. Наумовича до Просвіти; але нам ходить о виказанє, що всі закиди, зроблені о. Наумовичем народному сторонництву, суть безпідставні, або основуються на хибних поглядах, — щоб таким виказанєм уможливити порозуміне и довести до згоди між спорящими нині партиями рускими.

Ходить о. Наумовичу именно о правопись и язик. О. Наумович уважає фонетику „за найтяжшую язву, якою Господь мбгъ покарати Русь нашу," а се своє виречене мотивує тим, що вже сам инстинкт народний поучає, „що Русь въ нынѣшныхъ обстоятельствахъ перестане нею бути, якъ бдорвеся бтъ церкви своей и кине каменемъ на все то, що було святымъ ей отцамъ, дѣдамъ и прадѣдамъ, а инстинктъ той народный бтносится не тблько до кореней и формъ слбвъ

Digitized by Google

церковно-русскихъ, до котрыхъ уже ухо народа привыкло, но и до кождой буквы, и самого, хотьбы якъ кто говоривъ, непотрѣбного ъ-а, безъ котрого непріятно читаеся русское письмо.“

Годимося з о. Наумовичем на те, що Русь вже для самого захованя своєі народности не може відриватися від своєі церкви и від всѣго того, що було святим єі отцям, дідам и прадідам. Але ніяк не можемо годитися на те, що Русь відриваѣться від своєі церкви відкиданем ъ-а и що теѳ „ъ“ належить ставити між святощами Руси! Єсли б кожда буква церковно-рускоі азбуки мала бути святостю, то таких святощів Русь а навіть о. Наумович вже много покинули. Не видимо нігде щоб о. Наумович писав ѕ, ѯ, ѱ, ѹ, ѡ, ѵ, — адже ж всі тиі букви находяться в кождій церковній книжці. Таким отже самим правом можна и ъ (ы, ѣ) покинути, и се ще зовсім не значить відриватися від церкви. Бо ж не кожда буква сама собою, але ціла азбука разом становить святість, котру нам належить хоронити. А перестали б ми ii хоронити, се-б то відреклибся нашоі азбуки аж тогді, коли б и значну часть старо-руских букв відкинули и на іх місце нові приняли, бо тогді аж запратилась би ціха церковно-руского письма.

Лишаѣться другий закид, що „безъ ъ-а непріятно читаеся русское письмо.“ Справді, хто привик все тільки до т. з. етимологічноі правописи, тому книжка писана фонетикою, коли ii перший раз читаѳ, видаѣться дивною и навіть невигідною до читаня. По тій причині, але тілько по тій, и „простй письменнй люде ѣткидаютъ фонетику,“ бо ім, яко менше справним в читаню, кожда зміна тоі правописи, до котроі привикли, робить трудности. Але се зовсім маловажна річ, се залежить від привички. Просвічений Русин скоро освоіться з фонетикою, а и простий чоловік, наколи б видів ii в своіх учебниках, привик би до неі легко. Скажемо навіть більше. Из зглядів практичних фонетика була б далеко користнійша від т. з. етимологіі; школярі далеко скорше и легше навчили б ся читати а особливе правильно писати фонетикою між етимологіею, між тим як нині навіть помежи найзавзятійшими противниками фонетики — між тими відай власне навіть менше ніж межи фонетиками — мало ѳсть таких, котрі знають основно правопись т. з. етимологічну. Не говоримо вже про инші практичні користи з опусканя ъ-а, про зисканѳ часу и т. д., що в віку стенографиі маѳ також свою вагу, и т. и.

Єсли наконець о. Наумович каже, що, о скілько ёму відомо, „фонетика не маѳ у насъ въ краю великого числа приверженцѣвъ“, що „на цѣлый повѣтъ або деканатъ найдеся ледво где одинъ поважнѣйшій чоловѣкъ, признающій ей яку нибудь вартѣсть“: то в сім ділі не зовсім добре ѳсть поинформований. У самім Львові ѳ кількадесять поважних людей, признаючих велику вартість фонетиці, ѳ іх досить по инших значнійших містах а навіть місточках и селах, — хотя признаємо, що можуть трафлятися деканати, де справді — особливе між интеліґенциею духовною — не ма іх лиш по одному. Але сподіємось, се буде инакше: уже бо й тепер чим раз більше рівно-

Digitized by Google

важиться число одних и других, а як би там впрочім ни було, мале число приверженців фонетики еще зовсім нічого против неї не доказує.

Так из всёго, що навів о. Наумович, годі добачити, для чого фонетика мала б бути такою тяжкою язвою! — Але може задля того — чого однако не сказав о. Наумович —, що вона сталася (?) причиною незгоди між нашою интеліґенциєю? Справді, се дає дуже сумне свідоцтво нашій интеліґенциї, що питанє правописне може бути аж причиною страшного роздору. Настав в найновійшім часі и у Поляків спір правописний и навіть завзятий, єсть такий-же спір в Німечині; а хоч ними займаються живо, ба и сваряться граматикарі, то проте приверженці одної правописи не відкидають книжок писаних другою правописсю (як се у нас діється), а щоб від того міг нарід поділитись на партиї, — сёго там ніхто и виобразити собі не міг би.

Впрочім, виступаючи за фонетикою — дещо скажемо о ній ще низше — тим самим не виступаємо еще против етимології. Ми вже давнійше (в 1. н-рі нашої часописи з сёго року) сказали: Меншу вагу прикладаємо до правописи, але ставити правописне питанє на першім місци, видіти спасенє народне в ъ, ы, ѣ — се смішність, якої не подибати нігде на цілім світі... Нехай правопись лиш вірно відбиває форми (мало-)рускої мови, а чи вона буде фонетична чи етимологічна, и яка фонетика або етимологія — се спір граматичний меншої ваги, але не народній!

Приходимо до другої точки піднесеної о. Наумовичем, до питаня языкового. О. Наумович каже, що нарід наш корені и форми слів церковно-руских, до котрих вже ёго ухо привикло, уважає святощами, що „всякій яко-так грамотный чоловѣкъ въ Галичинѣ борше прійме выраженіе: „содержаніе“, „обстоятельство“, якъ: грясть (або зміст) обстановка“. — Що до язика, котрим сам пише и на котрім видає свої популярні ґазети и книжочки, о Наумович пересвідчен сильно, що „той языкъ не есть чистымъ русскимъ языкомъ, способнымъ до высшой литературы“.

Вправді, се не дасться заперечити, що наш нарід любить и поважає слова и форми церковно-словянскі. Ба не тілько любить и поважає, але — скажемо ще більше ніж о. Наумович — нерідко трафляється, що наші люде, вивчившись трохи письма, самі навіть уживають церковно-словенских форм и слів, и се, чим труднійші тиї суть, тим радійше. Але з сёго факту ще зовсімъ не можна заключати так як о. Наумович. Наш простій чоловік уживає такожь часто польского („панского“) язика; звичайно н. пр. письменний мужик, коли ёго возьмуть до війска або т. н., пише листи до дому не по руски а но по польски — и що-ж з того? Зарівно як наш селянин церковно-словянский, так само поважає польский люд свій церковно-латинский язик и пестрить радо свою бесіду латинскими словами, як се певне лучилось чути. Се-ж природно: те, що чоловік (недоучений) що дня чує и уживає, здається ёму чимсь звичайним, простим, немаючим такої вартости як те, що для нёго більше

Digitized by Google

чужим. Я памятаю, як я, будучи ще в середних клясах гімназияльних — так само и инші, хотячи відзначитись уживали-смо в наших німецьких задачах як найбільше чужих високопарних слів, вважаючи такі слова правдивими перлами украшаючими наші задачи. И стояло наших учителів немало труда, заким ми прийшли до того пізнаня, що найпростійший спосіб вираженя есть найліпший, що уганятися за незвичайними або чужими словами и фразами знаменує злий вкус, властивий найчастійше людям недоученим, естетично не виобразованим. — Так, повторяємо, привязанність нашого письменного простолюдина до церковщини ще зовсім нічого не доказує.

Если хто хоче пізнати правдивий дух народа, нехай загляне до ёго пісней, до казок та приказок народних: там довідається, що наш нарід любить.

Там не знайде ні форми ні слів церковно-словянских, там знайде язик (форми, слова и склад), яким стараємось писати ми, народовці, „Українофіли“, на якім Просвіта видає свої популярні книжочки для народу.

Що до поодиноких слів, ужиpаних народовцями а неподобаючихся многим людям з другої партиі и висміваних ними-ж, мусисказати, що у нас многі люде не мають жадного змисла до краси народного язика, що вони „стратили всяке почутє живої мови“. Се и не дивниця. Вже в народних школах від першої кляси псує собі хлопець мову учебниками, писаними Бог знає яким язиком. В такім же язиці видить и читає газети, отже привикає до нёго в школі и поза школою; чи-ж дивуватися проте, що відтак сей язик видасть ся ёму правдивим руским а форми и слова, котрих в нім не знаходить, дивоглядами? А щоб нам не закинено, що може ми самі маємо вкус зіпсований, и приписуємо ёго нашим противникам, то нехай нас розсудять судці, котрим ані злого смаку ані сторонности для нас чейже ніхто не припише — самі Россияне! Не раз вже критика российска и российска публика любовались не тільки творами але и язиком Шевченка, Марка Вовчка и инших українских писателів, — але від язика, яким пишуть противники народнёго сторонництва в Галичині, відверталася все з відразою. Ми не перечимо, що деякі новоуковані слова, уживані хочби и в давнійших рочниках Правди, суть дивними, чудними; крайностю мож назваги и деякі форми и дещо в правописи в декотрих письмах и виданях; — але не трудно добачити, що ми из крайностей чим раз більше отрясаємось, хоронючи, розуміється, тим не меньше все те, що есть существенне в нашім язиці. Ми зреклися н. пр. слова „грясть“ (хоч ніяк не можемо вважати ёго аж смішним), а заступили ёго словом „зміст“ (змѣстъ). Що до слова „обстановка,“ котре не подобається о. Наумовичу, есть воно российске (велико-руске), — ми замість „обстоятельство“ кажемо звичайно „обставина“. Слів же „содержаніе, обстоятельство“ и и. не уживаємо не задля того, що вони суть церковнославянскі або велико-рускі — ми бо не цураємось зовсім церковних

Digitized by Google

и россійских слів, де не маємо народного — але тому, що їх форма не відповідає правилам нашого народного (мало-руского) язика, — и ми пересвідчені, що и зміст и обставина приймуться в нашій мові, а содержаніе и обстоятельство відкинуться. — Що о. Наумович инакше гадає, сёму причина есть, що задивлюється — мабуть и мимо волі — на церковно-славянский и наш народний язик за надто — яко священик.

И справді — простіть нам о. Наумович и другі, але мусимо висказати наше пересвідченє — се велика шкода для нашої літератури, що до недавна майже виключно, а и тепер еще в значній части займаються нею священики. Сі, привикши до церковно-славянского язика, не мають належитого почутя для прекрасного, тількома знатоками оціненого, нашого народного язика. Відтак у многих наших писателів находяться форми и слова церковно-рускі (и приближені до них велико-рускі). Се зъявище знов не тільки властиве есть нашій літературі, але може завважати и у инших. Література польска, коли оставала під впливом Єзуітів (1625—1750), була в найбільшім упадку, язик змакаронізований до крайности словами латинскими — се-б то церковним язиком Поляків. Щось подібного, хотя не в такім степени було и у Німців*) Але найбільшу аналогію находимо в літературі сербскій. До Вука Стефановича Караджіча займалися літературою сербскою найбільше священики, а язиком літературним була мішанина церковного и народного сербского язика. Коли Вук Стефанович зачав перший писати мовою чисто-народною, піднято страшенні крики и наруги: вважано бо народний язик яко грубий, простий, до літератури зовсім нездібний, ёго введенє до сербскої словесности називано гріхом, замахом на святость язика церковного... А нині? Нині Серби, тому що не зважали на сі крики и пішли за Караджічем, мають свій вироблений язик, свою літературу и просвіту народню таку, о котрій и німецькі писателі згадують з шанобою.

Тойже Караджіч, муж европейскої слави, вводячи в літературу простонародній язик, утворив для нової літератури и нову правопись на засаді чистої фонетики, фонетики навіть далеко беззглядніщої, ніж тая, якої уживає Правда. И власне ся правопись ще більше помогла розвинутись сербскій літературі, и не ма нігде на світі ні одного ученого, котрий би в такий спосіб висмівав сербску фонетику, як наші Галицькі недоуки кулішівку. Знано бо всюди, лиш деякі люде в Галичині не хотять знати, що правописи Греків и Римлян були фонетичні, що в Німців, найпросвіщенійшого народа в теперіш-

*) И у Италіянців довго боролась їх церковна (латинска) мова з народною (дочкою тої-ж церковної мови). Навіть Петрарка мало цінив свої сонети а надіявся слави по своїх латинских писанях. Між тим ті латинскі писаня вже давно забуті, а „простою“ мовою писані сонети належать до найкрасших творів италійскої літератури и придбали поетови вічну славу.

Digitized by Google

ній Европі, ведеться спір між фонетиками и етимолоґами, — а в тім спорі побідять, здається, фонетики, маючи по своїй стороні таких учених як пок. Раумера, старшого Ґрімма и и.

История розвою сербскоі літератури могла б бути зовсім достаточним одвітом на замітку о Наумовича, що наш народний язик не спосібний до висшоі літератури. Але чи-ж не видить о. Наумович живих доказів напротив свого тверженя? Чи-ж учебники, які видає Просвіта, чи-ж розправи літературні и наукові, котрі друковались и друкуються в Правді, не суть писані язиком народним? Хиба о Наумович розуміє під народним якиком лиш той засіб слів и виражень, котрий находиться в устах простого народа, а слова перенятї з церковного, российского, польского языка або новоутворені, хочби були цілком по формі чисто-народних вже виключає з народного языка? Таким ділом справді не можно б ужити языка народного до висшоі літератури, але не можна би ужити и до літератури такоі, яку утворює о. Наумович, — и з татаким поглядом стояв би о. Наумович, — хиба сам оден?

Мусимо при сій нагоді наш жаль виразити, що о нашу власну літературу ми самі майже найменьше дбаємо и найменьше ii знаємо. Твори Шевченка переложені суть на всі славянскі (на польский 4 рази) и декотрі неславянскі языки (н. пр. німецкий); а між Русинами — сором сказати — суть єще люде, котрі іх мало або зовсім не знають. Деяки оповіданя Куліша и Стороженка переложені суть на німецький язик, — але Русини (на коли таких людей може єще Русинами звати) не дбають про них. Народні оповіданя Марка Вовчка переложив Тургенев на великоруский язик, але Слово перепечатуюче оріґінальні твори Тургенева, далеке було б від того щоб помістити в первотворі оповіданє Вовчка. Прийде ще до того що наші рускі книжки будуть більше розходитись и більше читатися Великороссами и Поляками, ніж нашими Галицькими „Русскими“ и „Рутенцями.“

О. Наумович вихвалює въ виданях Просвіти також „прекрасний язикъ и слогъ.“ Ми б похвалили зарівно и языкъ о. Наумовича хотя головна ёго сила єсть в надзвичайно популярнім способі представленя — коли б краси того языка не ослабляли трафляючіся по декуди форми а именно такі, котрі чужі суть нашому народному язикови. О. Наумович каже за св. Августином: derideant me grammatici, dum intelligat populus; але пишучи цілком так як видання Просвіти держав би ся власне точнійше правил (малорускоі) ґраматики и тим не меньше був би зрозумілий народови.

Лишаючи докладнійше пояснене и доказане того, що ми за наш язик сказали, на иншу нáгоду, переходимо до других точок, піднесених о. Наумовичем, — Справедливо доганює о. Наумович фанатизм деякихъ людей, котрі книжочки Просвіти, хотяй не суть печатані фонетикою, вже для того самого, що від Просвіти походять, відкидають, не купують и не розширяють поміж народом. Але зовсімъ несправедливо укоряє нас о. Наумович за „денуаціяцію“,

Digitized by Google

котрої ми буцім то допустилися в 8. ч. Правди (говорючи о підмозі Слова „Славянскимъ благотворительнымъ комитетомъ"), и „передъ котрою вздригаєся всякое благородное русское серце."

Від кількох літ руско народна партія въ Галичині зазнає найпідлійшої ложі найпідлійших клевет від своіх противників; публично з кількадесять разів називано нас запроданими Поляками, голошено перед рускою публікою, що Правда видається за польскі гроші, не лишено доброї нитки, як то кажуть, на жаднім Русині-народовцю, ба навіть українских наших потріотів Костомарова, Куліша и п. представлено яко неприятелів российского ряду — и на все те не знайшов о. Наумович ні словечка догани! А тепер, коли ми клеветникам нашим, котрі своіх клевет ніколи и не трібували навіть доказувати, відповіли найчистійшою правдою, показуючи рускій публіці, що вони суть самі такими, якими завсігди нас представляли, зате ми названі — депуціянтами! Як би ми хотіли бавитись в денунціяціі, о. Наумович, ми зайшли б много пріємного матеріялу; ми могли б скомпромітувати не одного и не мало, — але ми ограничидись и хочемо и на дальше ограничитись лиш на один факт, и се такий, котрий вже перед нами був публично оголошений, а тільки у нас не знаний.

З прочими частями статті о. Наумовича, именно де говорить о нещасній доли нашого народа, о грозячій ёму моральній и материяльній загибели и о способах, якими ёго можна и потреба спасти, цілим серцем цілою душею годимося. Справді, хто щиро дбає о добро того народа, повинен, доки час, подати руку до згоди. Були між нами спори літературні, або и які инші, могуть собі бути и дальше; але ті спори не повинні ніколи ділити нас до того степеня, щоб ми ві всім як завзятиі вороги стояли против себе. Бо по правді не час нам тепер сваритись, коли у нас Hamibal ante portas! У нас при нинішних державних и краєвих законах, при пановаю капіталів и свободі продажи ґрунтів грозить отчині нашій далеко більше лихо як винародовленє, бо грозить нам викупленє рускої землі жидами, котре зачалося вже и продовжаєся на велику скалю и в декотрих сторонах дійшло уже до такого степеня, що там вже ні о народности ні о просвіті и бесіди не ма, лиш тілько о тім, під чиім дахом скриєся и чиім хлібом жити буде той нарід, на переді котрого ми, ёго интелиґенція, стоімо, и за котрий перед Богом и историєю колись відповідати маємо," — Тож „отвираймо народови очи, учім ёго ревно и щиро и невтомно, а межи собою в имени того народа зробім мир, и старі и молоді, кому з нас Бог дав більше світла, станьмо враз до одного діла: просвіти братів наших пропадаючих в темноті!"

Лишається ще тільки подати практичний спосіб, в який має наступити ся згода. Ми тільки один, але, як видиться нам, дуже добрий спосіб знаємо: нехай всі люде з другого сторонництва вступають до Просвіти! Сёго способу вже деякі мужі, як о. Лукашевич з Підволочиск и ужили: приступайте и в

Digitized by Google

найбільшім числі, Просвіта прийме вас всіх, и чім більше вас буде вступати, тим дальше буде ширитись и тим сильнійше скріпиться згода. Нехай кождий приступаючий до Просвіти оголосить се публично для заохоти других, таким ділом злучаться всі сили нашої интелеґенціи и утворять кріпость, котрої жадна сила ворогів не переможе. — Як сёго способу не ужиєся, то будемо ще говорити много а доведеться — до нічого.

НОВИНКИ.

— **Бібліоґрафічні вісти.** Коштом и заходом „Географического общества в Петербурзі" вийшли Пословицы и поговорки Галицкой и Угорской Руси, збирані В. С. Вислоцким (емігрантом Галицким. тепер учит. гім. в Россіі). Пословиці и поговорки роблять додаток до Українских пословиць п. Номиса. Напечатані воци по алфавиту по тим буквам, котрими починаються пословиці. П. Вислоцкий тільки зібрав до купи вже давно напечатані пословиці и напечатав їх старою етимолоґічною правописю ґазети „Слова". Та ще-б и то нічого, але деякі пословиці поперекручувані на великоруский лад, як от Слово звичайно перекручує малоруский язик на великоруский, н. пр. волки го съѣли (стор 16). Етимолоґічна правопись (по крайній мірі така як у Слові) зовсім не годиться для записування з уст народа. Пісні, казки, приказки доконче треба записувати фонетичною правописю, як от тепер роблять и великорускі учені, що записують всяку всячину з уст народа. Тогді тільки мати муть вартість для філолоґа народні твори. Тим то Пословиці п. Вислоцкого не мають жадної ваги для філолоґа. Бог ёго зна', як вимовляють в Галичині и в Венґерскій Руси, чи вовкй, чи може и справді вóлкй, чи ззіли, чи зъіли, а може и съелі? чи ся нащадилъ (стор. 13), чи ся нащадив, чи біда, чи беда, або біеда, а може й беда, як говорять на Поліси, в Гроднянскій. Мінскій и Седлецкій ґуберніях. Пословиці п. Вислоцкого годяться тільки, щоб знати світогляд народа, а не язик народа. Окрім того є багато слів з Венґерскої Руси, в инших сторонах, н. пр. на Україні, не уживаних и незрозумілих, як н. пр. бѣсъ ти и сто прабози, бабку къ бабцѣ — будутъ нагавци, брындзю бити, газда цѣлою губою. Се слова, що на Україні їх не всі зрозуміють. Треба було-б шановному зберачови в кінци книжки прикласти маленький словар незрозумілих угорских и галицких слів.

Замѣтки о малорусскомъ нарѣчіи А. А. Потебні ц. 60 кр. В тих замітках автор говорить про північні українскі говори, про поліске наріче, білостоцке (Гроднянск. ґубер.), пинске (Мінск. ґуб.) и північно-черніговске. — О купальскихъ огняхъ. А. А. Потебні, ц. 75 коп. — О Домѣ и сродныхъ съ нею существахъ А. А. Потебни ц 30. к. Сі три писання п. Потебні написані по великоруски и видані брошюрами. Вони однако довертають нашу увагу, бо написані о предметах українских.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 13. У Львові, дня 16. (28.) Серпня 1873. **Рік VI.**

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Конець.)

Боже милий, Боже чуд великих!
Усе поле тумани окрили;
Лежать трупи кінскі та лицарскі,
Чорна хмара сонце заступає,
И всі поля темрява вкриває.
И здається, коли-б хто побачив,
Наче гори високині купи
Лежать трупи кінскі та лицарскі.
Усе поле кровця затопила,
Затопила всю траву зелену,
Изовялу та здоптану кіньми;
Лежать в полі поломані списи,
Сторчать мечі без піхов щербаті,
Поколені шаблюки булатні,
Лежать стріли розсіяні полем,

Digitized by Google

Лежать стріли наче прутя в лісі;
Тисячами лицарі и коні
Лежать в полі ранами окриті;
Иржуть коні, а лицарі стогнуть,
Вовки виють, гайворонння краче;
Страшно глянуть, страшно подивитись.

Степ чорніє, за хмарами небо,
Та темніє у в очах в Милиці.
Доізджає до річки Ситниці,
Де цар Лазар поліг головою;
Там знаходить Відосава, чуру,
Зупиняє пишні свої брики,
Та на свої бере ёго руки; —
Ще жиє він на руках у неі.
Умиває ёго в воді зимній,
И дрібними слізми поливає,
Та словами оттак промовляє:
„Відосаве! ти наш чуро вірний!
Ой чому-ж ти очей не вітвориш?
Ой чи знаєш, на чиім ти лоні?“
Промовляє Лазарівский чура:
„Ой у тебе, моя рідна нене,
Ой у тебе, та на твоім лоні!“

Промовляє цариця Милиця:
„Відосаве, ти наш чуро вірний!
Ой де-ж поліг та цар славен Лазар,
Ой де-ж наші славні воєводи?“
Одмовляє Відосав та чура:
„Пійди, пані, ще наперед трохи!
Де криниця до річечки рине,
Там царева голова злетіла
Та скотилась, й до річки упала;
Там багацько лежить вбитих трупом
Там багацько порубаних коней,
Там багацько лицарів убитих! —
Відтіля ще пійди трохи далі!
Ой там найдеш девять братів любих,
Девять братів, Юговенків славних,
Ой що трупом лягли під мечами;

Digitized by Google

Там поплила кров ріками в бою:
Напереді в славнім бою вбитий
Лежить батько, Юг-Богданко славний;
А ще трохи пійди далій, пані,
Там три славні лежать воєводи:
Попереду лежить пан Топлиця,
Біля ёго Косовець убитий,
А ще далій, твій зять Милош славний,
Що ще пятьсот уклав Бісурменів,
Як убили під ним вороного.
Тут чимало лягло Бісурменів,
Кров ріками по степу поплила."

Каже тее Лазарівский чура,
Умерає, духа изпускає.
Тогді пані бере ёго в брику,
И по трупах швидко проізджає;
Всі лицарскі знаходжає трупи,
Всіх лицарів в славнім бою вбитих;
Іх підводить, кладе в свою брику
Та за ними дрібні слёзи ронить;
Аж знаходить Милоша могилу,
Ой могилу, висипану в степу,
Та над нею зозулею плаче:
„Ой Милоше, славний воєводо!
Ой хто-ж в моій стане обороні?
Ой хто-ж стане против Турків вражих?—
Всіх лицарів я переболію,
Тебе тільки не переболію!
Ще на світі не родився лицар,
Такий славний поміж сербским миром,
Щирий серцем а душею правий,
Як ти, славний воєводо сербский!"

Проізджає по всім боёвищу,
На могилі коней зупиняє,
На могилі славного Лазаря,
Та голосить и слізми ридає:
„Цар-Лазарю, сербский володарю!
Ой світив ти, ясним сонцем в мене,
Ой світив ти, поки жив на світі;

Digitized by Google

А тепера вік мій затемнився,
Затемнився та смутком окрився.
Ти вславився, володарю славний,
И во віки славою окрився.
Бранковенко во вік проклянувся,
Батьківщини зрадником остався!"

Ой озветься-ж голос з гори з неба:
„Ой Милице, Лазарева жінко!
Пійди швидко до криниці-річки,
Ой там плавле голова Лазаря;
Візьми ж ії в білиі палати,
Поховай же в православній церкві
В володарскій, преславній могилі;
Не вбивайся по дружині своій,
По Лазарю, славнім володарю,
Бо цар Лазар та и посвятився,
По лицарский поліг в славнім бою
За хрест чесний — православну віру,
Та за народ й за країну рідну!"

Отсе чув цариця Милиця,
Іде швидко до криниці-річки,
Та там чудо пречуднеє бачить:
Уся вода лавою піднялась
Й не заляла голови владаря,
И на руки Милиці скотилась.
Бере ії царица Милиця
Та сідає в золотую бричку
И відвозить у Крушево рівне,
В православну володарску церкву...

Час по часі — день за днем минає,
Вже й три літа мина-упливає;
Тогді иде цариця Милиця,
Патриярха и владик дванайцять
Ис попами та и ис ченцями
Ис дяками та ис дъяконами
Та приходять на Косове поле;
Відкопали Лазареву труну, —
Пахощями від ёго заносить —
Святе тіло в землі не зогнило!

Digitized by Google

Винимають святе ёго тіло
И відносять у Крушево рівне,
Та співають, молебені правлять,
В православній поставляють церкві
Володаря, славного Лазаря. —
Ним святиться Рушка гора славна,
И монастир Равапиця-церква!

— Оттаке то моі любі браття!
Через зраду и незгоду нашу
Впало царство й батьківщина наша,
Наша слава й вольна воля щезла,
Та Бог знає: чи вже повернеться,
Чи в неволі усі пропадемо?!

ЗАПОРОЖЦІ.

Казка — Ивана Нечуя.

(Конець.)

Довго сиділи Карпо и Маруся над Дніпром и одпочивали. Перед ними була чудова картина Дніпра, облитого сонцем з високого неба. По обидва боки Дніпра стояли високі сірі скелі. На воді скрізь були розкидані зелені острівці, оброслі високим очеретом та лозою. Між островами и на островах сторчало каміння, зеленіли верби. А пороги все ревли та гули, наводили думи на душу. Маруся довго дивилась на Дніпро, а потім почала говорити:

— Чи бачиш ти, козаче, отой камінь, що висунувся з берега далеко в воду? Я раз стояла на тім каміні и брала воду, а гетьман іхав дубом. Кругом ёго сиділи запорозькі козаки и гребли веслами, а гетьман стояв та все дивився на мене. Я й собі задивилась на ёго, а відерце моє й поплило за водою. Гетьман побачив те и засміявся до мене. Який же гарний був гетьман! Які в ёго очи, які брови, які вуси! Серце моє так и пристало до ёго очей! Вернулась я до дому з одним відром. Мене мати лаяла за відерце, а я й не чула того та все думала про гетьманскі очи. Часто я с того часу

Digitized by Google

виходила сюди и все дивилась, чи не вийде гетьман на берег гуляти на оттім острові. Коли раз в вечері дивлюся я, ходить мій гетьман по березі, згорнувши руки. Я дивлюсь на ёго звідсіль, а він на мене звідтіль. Мене так и потягло до ёго, як от проміння сонця тягне росу с квіток. На березі стояв хибкий човник. Я сіла в човник, вхопила в руки веселце и полетіла човником до ёго. И сама я не счулася, як я вийшла на козацький берег, як побігла до гетьмана, як упала перед ним на коліна и обняла ёго. Я подивилась ёму прямо в чорні очи, почула на своїму лиці ёго гарячий дух, почула, що він нагнувся до мене и поцілував мене. И мені здалося, що я умліваю, що я вмираю, вмираю и не можу вмерти. Я почула, що моє серце ніби заспівало якусь чудову пісню и співало, співало без кінця.... Я ніби засипала и співала и через той сон все бачила чудові чорні очі, и страшні, и гарні, все чула гарячий дух на своїму лиці, а моє серце все співало безконечну пісню про щастя, про кохання. Як би я хотіла, щоб на віки протягся той пишний сон, щоб до віку співала моя душа для мого милого пісню про кохання. И я забула батька й матір, забула свої степи, свій хутор и свої квітки, забула про Дніпро, про небо й сонце. Нащо вони мене збудили и одняли од мене той чудовий сон?

Маруся замовкла и втерла слёзи рукавом.

Вже сонце стало на вечірнім опрузі. Карпо и Маруся встали и пішли на степ.

— Проведи-ж мене, козаче до мого батька, до хутора Чаплів. Я тобі спаси-Біг скажу.

От идуть вони та йдуть и вже далеко одійшли од берега. Степ почав розстилатись далеко, далеко и зеленів, скільки засягало око. Трава зеленіла, квітки пахли, птиці співали в синёму небі.

— Степи моі, степи моі! ви й досі такі гарні та зелені, як и колись були, промовила Маруся.

От дивляться вони, аж на степу пасеться велика череда: голендерскі корови, здорові коні, круторогі чумацькі воли, цілі табуни ишпанских овець. Череда була сита, а пастухи й чабани були пообдирані, босі або в драних постолах. На свитках були самі за себе лати. Вони були худі, замлілі.

— Чий се скот ви пасете? Чи козацький, чи свій? спитала Маруся.

Digitized by Google

— Панский! обізвався обідраний, як старець, пастух и побіг за коровою, на котрій шерсть аж вилискувалась проти сонця, неначе на якому панови шкура.

Идуть вони далі, аж пасеться друга черідка: коровки погані, кудлаті, бички миршаві, низенькі, свині дрібні.

— А се чия черідка? спитала Маруся.

— Людска! обізвався босий и обідраний хлопець.

— Чи далеко ще до хутора Чаплів?

— Та тут не ма хутора Чаплів, а є велике село Чаплі! одказав чабан.

— А чи живе ще у тих Чаплях козак Петро Музика? ёго хата стоіть у самій балці.

— На балці стоіть цілий куток Музиківка. Там буде хат с тридцять, як не більше.

Здивувалась Маруся и задумалась, де ті хати набрались у Чаплях. От пішли вони далі. Появились роскішні поля. Пшениця стояла, як море; ій и кінця не було видко. На полі жали женці.

— Де се взялася в степу пшениця? Та й насіяно-ж ві! подумала Маруся и спитала:

— А чия се пшениця? Чи не Музичина часом, або може гетьманска?

— Яка там Музичина? Ляхівска! Якийсь лях отсе приіхав у степи та взяв посесію у нашого таки пана.

— А де-ж той вражий пан взявся тут у Чаплях? спитала Маруся.

— А чи ми знаємо, де він тут узявся, одказали женці.

И все те було дуже, дуже чудним для Марусі.

Идуть вони далі, а там на степу ростуть баштани; кавуняче й диняче бадилля так и вшило степ огудинням, скільки можна було оком скинути.

— Чиі се такі сильні баштани? спитала дівчина баштанника.

— Жидівскі! жиди найняли землю на літо під баштани, одказав дід баштанник.

— А ото жита, чиі вони?

— Панскі!

— А отой овес, неначе золото? Але вівса, вівса, неначе море! Чиі то вівса? спитала дівчина.

Digitized by Google

— Ляхівскі.

— А де-ж людске? де-ж козаче?

— Оттам трошки людского ик селу! гукнув дід с куріня.

Маруся стала смутна, смутна! В неі знов зъявилась думка, стати калиною и вернутись до свого любого гетьмана, щоб співати ёму вічню пісню про кохання.

Пішли вони далі, аж перед ними розістлалося велике, превелике село. В кінці села був великий став на яру. Там стояла здорова сахарня з високим задимляним стовпом.

— „От и Чаплі! промовив Карпо.

— Чи вже-ж отсе Чаплі? крикнула Маруся и в долоні плеснула; чия-ж ото фабрика?

— „Ляхівска," одказав Карпо.

— А отой млин низше ставу?

— „Жидівский."

— А отой другий млин, по другому боці?

— То панский, але добре не памятаю."

— Чи вже-ж отсе бабуню, Чаплі? спитала Маруся у однієі старої баби, котра йшла дорогою.

— Чаплі. А кажуть люде, що тут недуже давно було всёго навсёго три хати Музичиних на балці. Але коли ви йдете в село, то лучше заночуйте в степу, бо там тепер таке діється, що не доведи Господи! Прийшла московска закуція, бо люде не доплатили податі чи що. Там отсе недавно стріляли на людей, а сёгодня бють людей різками од самого ранку. Половина села втекла в степ.

Не вважаючи на те, Карпо й Маруся пішли далі до села. Коли дивляться вони, аж там з боку на ярочку лісок. Під ліском блищала між осокою вода. Карпо схотів пити и вони звернули до ліска. Тільки що вони прийшли до ліска, аж дивляться, що поміж деревом ховаються люде, та на-щось копають ями та закопують кожухи, свитки, півмітки, намиста, чоботи. Марусі так и здалося, що в село набігли Татари. Вона так и затрусилася вся та й питав у молодиці:

— Од кого то ви ховаетесь?

— Од закуціні. Прийшло військо в село, забрало наш скот, продав жидам нашу одежу. Москалі поіли кури, гуси, свині, побили вікна, посуду. Отсе що винесли с хат, то може сховаємо, а чоловіки як живі, то й слава Богу!

Digitized by Google

Ще гірше задумалась Маруся... Одначе ій так хотілось подивитись хоч на ту хатину, де вона зросла.... Ій все здавалось, що вона ходила до Дніпра, та отсе вертається до дому и побачить свою матір....

Вже вони підійшли до села. Коли дивляться, аж при дорозі лежить убитий чоловік, а там на полі — другий, а там далі — третій... Птиця обсіла трупи... Ніхто й не думав їх ховать. Коли ввійшли вони в село, аж там серед вигона кругом стояли москалі, обступивши громаду, а в середині били москалі людей різками з колючої дерези. Вже обрізали дерезу з усёго панского окопа, вже почали різати глід, аґрус в панскому саду, та все били та били. Вигон червонів од крови, кругом летіли шматки мяса. Кілька чоловіків лежало ледві живі и страшно стогнали. А різки все свистіли, а москалі все били, а офицери все кричали та приказували...

Маруся вмилася слёзами и швидко пішла с того страшного вигона, облитого людскою кровью. В селі попід хатами и на улицях невидко було нігде и живої душі, неначе всі люде вимерли...

Вже сонце стояло низько, як Маруся с Карпом прийшли на Музиківку на балці. Вона зразу впізнала ту балку.... И тепер на балці стояла така сама невелика хатка, обгорожена низеньким тином, обкопана ровом, обсаджена садком, а на окопі — високою дерезою. И тепер на окопі дереза була густа, як руно и закривала весь ґрунт и до половини хату.

Маруся ввійшла в хату. В хаті було дуже бідно. Коло віконця сиділа старенька женщина. Вона була така похожа на Марусину матір! Маруся так и кинулась до неї на шию и назвала ії своєю матірю.

— Що се с тобою, дівчино! Я не мати твоя, а ти не дочка моя, тихо промовила женщина.

— Але-ж се хата Петрова Музичина? спитала Маруся.

— Музичина, тільки не Петрова, а Василева, а я Василева жінка.

Маруся стала и руки опустила та все придивлялась до старої женщини.

— А мені все здається, що ви моя мати. Ви такі похожі на мою матір, що я б зроду не сказала, що ви не мати моя.

— Ти, дівчино, дуже схожа на мою менчу сестру. А в мене й дочки не було. Чи не ходила ти кілька літ на заробітках за границею, що позабувала свою рідню?

Digitized by Google

— О, я довго ходила!.... давно вже я була дома. Як я була дома, то тут и села не було. ..

— Що се ти, дівчино, говориш? Твій же вік не Бог зна' який. Наші старі люде росказують, що тут на балці стояла перша хата в Чаплях.

Тогді тільки Маруся придивилась, що хата стояла вікнами на схід сонця, а хата ві батька стояла на схід сонця причілком. Вона зовсім тепер зрозуміла, що то була дуже давня річ на світі.

— Які ж ви, тітко, бідні! промовила Маруся, дивлячись на женщину и роздивляючись по хаті.

— А вже ж бідні, бо не ма с чого забагатіти. За поле плата велика, а тут и подушне плати, и на волость, и на школу.... Та все плати та плати! И робимо, и нічого не маємо. Сідайте, коли ласка ваша!

Маруся й Карпо сіли на лаві и обоє задумались. Тепер тільки Карпо опамятувався зовсім, як поговорив з живими людьми, посидів у хаті. Він неначе прокинувся од важкого и чудного сну, роздивлявся при світі дня на все живе и тільки згадував той сон, що вже розлітався неначе на повітрі. А Маруся сиділа та все згадувала, як то було колись в хаті ві батька. В ві батька хата була така сама невеличка, але далеко багатша, була обвішана рушницями, шаблями, пістолями. Все те оружжя висіло по стінах поміж вишиваними рушниками и хрестами с квіток и васильків. В ві батька було що їсти й пити, бо було в його стільки степу скільки оком скинути; в його була отара овець, були воли й корови. А які коні мав ві батько! Як той степовий вітер літали вони по степах. Був у його и ставок и млинок и садок, а в садку була пасіка.

— Ви, тітко, кажете, що се Музичин ґрунт з давніх давен. Аджеж у давнёго Музики було багато степу. Його поле йшло оттак од самої балки та аж до самого Дніпра.

— Може воно й було коли Музичине, а тепер то панске, то ляхівске. Ми й живемо більше заробітками. А ще недавно наш таки дід чумакував, посилав не одну паровицю и в Крим по сіль и на Дін по рибу.

Уже настав вечір. На стіні зачервоніло проміння сонця як жар у печи. В хату війшла бабина невістка; вона прийшла с поля з маленькою дитиною на руках, повісила колиску, поклала дитину, а сама кинулась до печи и почала варити убогу вечерю. Невістка була бі-

Digitized by Google

дно убрана, в старій одежі, в товстій сорочці. С поля прибігло п'ятеро овечат та четверо поросят.

— Чи вже у вас и корови не ма? спитала Маруся, поглядаючи через віконце на бідний двір, на драну повітку.

— Де вже нам й корову держати! промовила невістка и пішла заганяти вівці.

— Маруся вийшла с хати слідком за молодицею, подивилась на обідрану повіточку, на убогу оселю, потім пішла в садочок и довго дивилась на зеленій степ, на балку, засаджену вербами. Карпо вийшов слідком за нею и не зводив з неї очей. Маруся пішла в садочок, походила по садочку и почала плакати.... потім стала коло криниці, ще раз глянула на убогу хату, на вишні, ще раз глянула на сине глибоке небо, все залите останнім червоним промінням сонця. Сонце впало десь у степу, неначе потонуло; останній червоний промінь зачепився на хмарці и ростопив ii на червоне золото. Маруся глянула на ту хмарку, зітхнула важко и знов стала калиною. Знов на тій калині зачервоніли з-верху спілі ягоди; кущ навкруги зацвів білими квітками. Настала чудова зоряна ніч и калина вмилася росою... роса закапала в криницю.... то були Марусині слёзи. С криниці так и піднялася вода, полилася через край по траві, потекла річечкою аж до синёго Дніпра. Карпо все те бачив и не здивувався після того дива, що він недавно бачив. А вдосвіта вся сімя Музиченків вийшла в садок дивуватись, де то за ніч виросла и зацвіла калина и сповнила росою з листя всю криницю водою.... затопила невеличкою річкою балку.

А гетьман и Запорожці все стояли під золотим хрестом, молились Богу та все поглядали на те місце, де стояла калина. И в той сама час, як Маруся стала калиною в Музичиному садочку, в той час Запорожці побачили, що коло хреста знов зазеленів кущ калини, зачервоніли ягоди, забіліли квітки. А під калиною знов заблищала криничка, ще й вода бовталась в криниці, неначе хтось от-от тільки що набрав з неї води. И в той час знов заспівав пісню чудовий дівочий голос, тільки та пісня була ще жалібнійша, ще смутнійша. Той голос ніби заголосив над домовиною рідної матери и разом с тим голосом заридав гетьман, заплакали Запорожці як малі діти. Ті слёзи закапали на жовтий пісок и вкрили ёго и змішались з Дніпровою водою. А на золотому хресті, на терновому вінку ще гірше зачервоніла свіжа кров, закапала и облила золотий хрест аж до самого

Digitized by Google

долу. И с тиві крови виріс виноград, обвився кругом хреста, зазеленів листом, зачервонів ягодами.

Карпо Летючий діждався ночи и в глупу північ прийшов у своє село, розпитати що там діялось од того часу, як він розбив байдака. Він нишечком розбудив свого одного вірного товариша, и той ёму росказав, що вже Карпову батьківску хату спродали; спродали все, що було в хаті и оддали купцеви за розбитий байдак, а начальство присудило дати Карпови двісті різок на скелі коло самого Ненаситця, як би тільки він вернувся до дому. — Олеся, ёго кохана Олеся вже давно повінчалась з другим лотсманом.

Карпо заплакав, стоячи коло рідної оселі и тиві-ж таки ночи на віки помандрував за границю, аж за синій Дунай. И не стало про ёго чути ні вісточки. Всі так и думали, що він утопився, або розбився об скелі на Ненаситцеви.

Критично-естетичний погляд на декотрі поезиі

Тараса Шевченка.

IV. ТОПОЛЯ.

Тополю Шевченкову вважаємо неначе баллядою, що основується на переказі сільского люду. У сій поезиі появляється сердешна дума и туга про минувше щасте, — про долю, що так-скоро на сім світі запропастилась.—Чорнобрива дівчина полюбила щиро молодого козака, та й сама була гідна взаімної любови. Але-ж ві доля була така, що годі було з милим подружитись: мати-бо казала ій полюбити старого нелюба. Такого лиха сердешна дівчина не могла пережити; — вона загибає з жалю и розпуки, напившись зілля у ворожки, а на ві місци взноситься у степу висока тополя — німий свідок давнійшої туги и недолі.

На самому вступі заявив поет великий талант в писаню образовім. Тополя стоіть справді сама-одна в полі, мов сирота на чужині; але поет умів оживити и пустий степ, щоб погодити житьє природи з жизнию чоловіка. Про-те неначе чуємо, як вітер по діброві виє

Digitized by Google

а по полю гуляє, — видимо тополю, як вітер її аж до землі нагинає; — видимо поле широке та могили: але кругом тополі не має житя в природі, — не ма ні билини, лиш вона сама зеленіє, та красується стоїм станом високим и листом широким. Хоча-ж тополя в степу сама-однісінька стоїть, то люде о ній не забувають: поглянуть на неї та й думають. И чого-ж то думають люде, поглядаючи на гнучку тополю? — Відай не лишень з-за-того, що вона пригадує на любов нещасної дівчини. Нам здається, що поет якусь висшу мав гадку, пишучи „Тополю". Чого-ж мав-би чумак на тополю дивитись та й голову хилити? Чого мав-би чабан вранці з сопілкою на могилі сідати и з тугою на тополю поглядати? Знать виображає тота тополя згадку про долю вітчини, котра не хотячи за нелюба віддатись, а не могучи діждатись щасної долі, навконець марніє и в неволі-смерти бідкається;— але згадка про долю не загинула: тополя зеленіє, хоча кругом єї не має ні билини, — вона гнучка и висока, та й вершком своїм досягає хмари...

Виходячи с того становиска, що у сій народній думі висша гадка вкривається, замічаємо дальше, що Тополя Шевченкова також що-до форми симметрично и чудово-гарно є уложена. — Головна мисль висказується сими словами:

Не щебече соловейко
В лузі над водою,
Не свівав чорнобріва,
Стоя під вербою;
Не співав, — як сирота,
Білим світом нудить.
Без милого батько, мати —
Як чужиі люде;
Без милого сонце світить —
Як ворог сміється;
Без милого скрізь могила....
А серденько бьється! (стор. 162, 10—21.)

З обох сторін сеї основи, — котру означаєм буквою ***D***, — групуються другиі гадки в такім ладу:

A B C ***D*** C′ B′ A′

Отже: A и A′:

По діброві вітер вив,
Гуляв по полю,

Digitized by Google

Край дороги гне тополю
До самого долу. (стор. 160, 1—4, и 166, 11—14.)

B: Образ тополі. (стор. 160, 5—16.)
B′: Зарід и ріст тополі (стор. 164, 36 – 166,10.)
C: Завязанє любови. (стор. 160, 21—162, 9.)
C′: Розвязанє любови. (стор. 162, 22—164, 35.)

Опроче можэ замітити, що й образ тополі вельми симметрично списаний. Симметрия тота появляється в такому виді:

a b c — c′ b′ a′

a. Стан високий, лист широкий —
На що зеленіє?

a′. Одна, одна, як сирота
На чужині, гине!

b. Кругом поле, як те море
Широке, синіє.

b′. Кругом ні билини!

c. Чумак иде, подивиться,
Та й голову схилить.

c′. Чабан в-ранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться — серце ниє.

Не менше красну симметрию бачимо також у головній гадці: „Не щебече соловейко в лузі над водою“ и т. д. Тутки-бо маємо ось-таку комбінацию: a a′ a″ b b′ b″.

Кождій букві відповідають тутки по-два вірши, при чім можэ замітити, що не тільки a a′ a″, але також b b′ b″ одинаково начинаються [a a′ a″ = „не щебече, (не співає)“ — b b′ b″ = „без милого“].

Коли-ж на початок „Тополі“ из становиска стилістичного споглянемо, то побачимо, що поет просто и без всякої чванливої окраси свої гадки висказуэ. Тутки маємо справді взоровзір, як-то треба писати, щоб якась поезия припала до серця и враз з народом пережила віки. Не бачимо тутки жадної реторично-натягненої фіґури, — не замічаємо штучно-повязаної мови. Але натомість подивляємо гарні природні образи, які и простий люд легко стямити можэ — и

Digitized by Google

бачимо також, що поет не-багато словами багато гадок може висказати.

Порівн.: Полюбила чорнобріва
Козака дівчина,
Полюбила — не спинила,
Пішов, та й загинув. (стор. 160, 21—25.)

Любовна сцена поміж сільскою дівчиною а козаком написана без окраси а вельми природно. Основа любовної завязки починає в сих словах:

Стануть собі, обіймуться, —
Співа соловейко. (171, 31—32.)

Вправді могло-б комусь здаватись дивно, що козак питається своєї дівчини, „чи не била мати? — Такі слова на первий погляд суть неконче зручним зачатком дальшої любовної розмови. Але треба нам тямити, що козак чим-скорше бажав довідатися, чи мати не противна взаімній їх любови, та й чи не була гнівна за-для вечірних розговорів доньки з милим на самоті. Однако мати не дуже журилась про долю доньки. Ніхто дівчини не спитався: „Де ти була, що робила?“ (161, 31—32.) Мати не дивилась отже, що ві доня робить, та й опісля, коли вона сама-одна осталася и як квіточка сохла, не спитала мати; „Чого вянеш, моя доню?“ (162, 26.). Така мати то справді ворог своєї дитини. Вона лиш тоді відозвалась до нещасної доньки, коли хотіла ії зо старим нелюбом зъєднати.

„Иди, доню,“ каже мати:
„Не вік дівувати.
Він багатий, одинокий —
Будеш пановати.“

На сесі слова відповіла безталанна дочка з великим жалём, та й заявила вже тоді, що ві доля безнадійна. Тутки завважаємо, що поміж словами матери а відповідю дочки указується також симметричний склад у формі бесіди: кождому бо поодинокому віршу в мові матери відповідають по-два вірши у словах дочки, и то таким ладом, що дочка против чотирёх гадок, висказаних словами матери, також свої чотири гадки ставляє:

Мати:	Дочка:
Иди, доню! —	Не хочу я пановати,
	Не піду я, мамо,

Digitized by Google

Не вік дівувати! — Рушниками, що придбала,
Спусти мене в яму.

Він багатий, одинокий! — Нехай попи заспівають,
А дружки поплачуть.

Будеш пановати! — Легше мині в труні лежать,
Ніж ёго побачить.

Як-же стара мати не слухала дочки, то пішла нещасна чорнобріва до ворожки, щоб ій поворожила. Головна гадка, розвязаня котроі вона бажає, висказана ось-сими словами:

Чи довго ій на сім світі
Без милого жити?

Сеся гадка розвивається у словах, котрими дівчина до ворожки озвалась. Аж тепер можемо спізнати гарну ві душу, що перед нами розкривається зо всіми тайнами серця дівочого. Дівчина знає, що стоіть перед тою, що ій про милого и про долю якусь вістку дати може, про-те говорить до неі щиро и сердешно, мов дочка до свові неньки. Таже рідна мати зруйновала ій щасну долю, — чей ворожка буде лучшою від такоі матери, та потішить безталанну добрим словом. Не дивниця отже, що бідна дівчина до староі ворожки мов до рідноі неньки говорить:

Бабусенько, голубонько,
Серце мов, ненько!

Тутки завважаємо, що дівчина у своій мові аж чотири рази зупиняється и неначе відповіди ожидає, а опісля знов дальше говорить, и то що-раз живійше:

Бабусенько, голубонько,
Серце мов, ненько!
Скажи мині щиру правду,
Де милий серденько?
Чи жив, здоров, чи він любить,
Чи забув, покинув? — (Останівка.)

Скажи-ж мині, де мій милий?
Край світа полину! — (Останівка.)

Бабусенько, голубонько,
Скажи, коли знаєш!
Бо видав мене мати
За старого заміж.

Digitized by Google

Любить єго моя сиза,
Серце не навчити. — (Останівка.)

Пішла-б же я утопилась —
Жаль душу згубити. — (Останівка.)

Коли не жив чорнобрівий,
Зроби, моя пташко,
Щоб до дому не вернулась....
Тяжко мині, тяжко,
Там старий жде з старостами....
Скажи-ж мою долю!

Відповідь ворожки поет обдумав також як найлучше. Вона то вислухує просьбу дівчини, та й каже: „Добре, доню!“ — а відтак хоче в душі ві довірку ик собі взбудити, тим-то и відзивається дружнім словом: „Спочинь трошки... чини-ж мою волю!“ — Щоби-же чорнобріва не соромилась, говорити ій про свої любощі, то каже стара ворожка:

Сама колись дівовала,
Тев лихо знаю;
Минулося — навчилася,
Людям помагаю.

По такому приготовленю могла ворожка вже повеличатись, що знав долю людей; тим-то и сказала:

Твою долю, моя доню,
Позаторік знала,
Позаторік и зіллячка
Для того придбала.

Гадав-би хто, що по сих словах дівчина ворожці дякувати стане, та опять до неі промовить:

Серце моє ненько! —
Скажи-ж мині щиру правду!

Але поет знав дуже добре серце дівоче; він знав, що дівчина боялась довідатися де-що злого, та й що вона у трівозі своій мусіла мовчати. — Потому стара знаха дістала з полиці зілля, и ну-ж стала пописуватись тайною своєю мудростию. Тота-ж ві бесіда в справді

Digitized by Google

така, що дівчина могла ii собі так виложити, як сама хотіла. Навперед бо каже ворожка еще досить ясно:

Ось на тобі сёго дива!
Піди до криниці;
Поки півні не співали,
Умийся водою,
Випий трошки сёго зілля —
Все лихо загоіть.

Але чорнобріва бажала довідатись, чи поверне милий? Ворожці треба було отже заглянути в будучність. Та що-ж? стара знаха стояла перед тайною завісою, що закривала будущу долю людей, — тої-же завіси не відхилив еще ні один чоловік. Тим-то треба було бесіду так замотати, щоб дівчині справді здавалось, що ворожка ій долю відгадала. Про-те казала стара, щоб дівчина тричи зілля напилася:

Випьеш — біжи, яко мога;
Що-б там не кричало,
Не оглянься, поки станеш
Аж там, де прощалась.
Одпочинеш; а як стане
Місяць серед неба,
Випий ще раз; не приіде,
В-третє випить треба.

Як сказала ворожка, коли и де зілля напитись треба, то не забула примітити, якиі наслідки за кождим напитком появляться. И так напившись в-перве, мала и дальше дівчина без милого оставатись и жити з тугою в серцю. Але за другий раз — серед степу мав кінь тупнути ногою: коли живий козаченько, то зараз прибуде...

Тоті слова ворожки мали для дівчини найбільшу вагу: вони-бо звіщали ій житє або смерть. Тутки заявила отже стара знаха шумну фразу, котра могла закрити недостаток віщого духа. Відтак дала чорнобривій такого зілля, котре ii вічним сном мало запоморочити. Про-те могла вже до неі сказати:

А за третій... моя доню,
Не питай, що буде!

Опроче не забула стара пригадати дівчині, щоб не хрестилась та не спиняла чародійної сили даного зілля. Навконець же сказала

Digitized by Google

ій, щоб відійшла и подивилась на торішню свою вроду. Сими-то незрозумілими словами хотіла ворожка якусь тайну мудрість висказати. Відай хотіла звістити, щоб дівчина розпрощалась зо своєю вродою, та приготовилась до дивної метаморфози.

Безталанна дівчина взяла зілле та й поклонилась. И от, яка ява! Вона сердешна, що попереду так щебетливою була, — відходячи тепер ледви здобулась на слова: „Спасибі, бабусю!“ Відтак вийшла з хати, и сама не знала, чи вертатись ій домів, чи ити до криниці и зробити так, як ій ворожка приказала. Але годі було не послухати тої, котра вже не одній ворожила, та сказала, що лихо дівчини знає. Проте сказала вона рішучо: „Ні, вже не вернуся!“

Дальшев дійство розвивається вельми швидко, и представляється тільки в кількох словах:

Пішла, вмилась, напилася,
Мов не своя стала,
В-друге, в-третє, та мов сонна,
В степу заспівала.

Співаючи тужливу пісню стала дівчина по-малу замінюватись в тополю. Не без причини вложив поет ій в уста пісню довшу: безталанна бо дівчина, співаючи, росла тополею; коли-ж замовкла, то стала вже тонкою та високою — сягаючи до самої хмари.

Засновок тої пісни почивае в сих словах:

По тім боці — моя доля,
По сім боці — горе.

Кождому же из сих двох віршів відповідають по-два вірши за-для близшого їх означеня. Отже:

По тім боці — моя доля; — Там десь милий чорнобрівий / По полю гуляє.
По сім боці — горе. — А я плачу, літа трачу, / Єго виглядаю.

И так росте тополя до самої хмари, щоб заглянути по-за синє море де світ милий, — росте все в гору та в гору, щоб Бога спитати, чи нещасна діжде своєї пари. Там на синім морі плавае лебедонько, — тутки же недоля, смуток та сором. Хоча же бідна дівчина не дізналась добра від своєї матери, то однако, розстаючись з сим житем, не забувае своєї неньки, а співае сумно:

Digitized by Google

А хто-ж ії головоньку
Буде доглядати?
Хто догляне, поспитає,
На старість поможе?
Мамо моя, доле моя!
Боже милий, Боже!

И ось гасне вже життє дівчини, — чи радше, ві душа переселяється в тополю, — и відтак каже вона еще раз, щоб тополя за милим подивилась:

Подивися, тополенько,
Як не ма — заплачеш
До схід сонця ранісінько,
Щоб ніхто не бачив.

Потому замовкла, бо стала вже вся тополею. Нещасна не діждалась своєї пари, и відбула дивну метаморфозу, щоб жити в природі, а не між людьми, від котрих так багато лиха дізнала.

Омелян Огоновский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Матиця люду.

Заким ми еще змогли одвітити на проєкт о. Наумовича об сполученю Матиці и Просвіти в одно товариство, за котрим сполученєм мала би поміж рускою интеліґенциєю наступити згода, — являється вже инший проєкт, котрий має на ціли ширити просвіту між нашим народом в більшім степени, ніж се до тепер діється. Сим проєктом єсть основанє нового товариства Матиці люду.

Матиця люду мала б основатись на спосіб таких самих товариств истнуючих у Чехів и инших Славян. В склад ві мали би входити люде всіх партий, так репрезентованої Просвітою як и Матицею. Розуміється отже само собою, що по-при сім новім товаристві, обіймаючім цілу нашу интеліґенцию, — давнійші товариства, зало-

Digitized by Google

жені в подібних цілях а навіть и в подібний спосіб, с. в. Галицко-руска Матица и Просвіта, перестали б истнувати.

Се справді радикальне середствб нищити дві институціі а на їх місце ставити третю, и належить добре застановитися, чи воно доведе напевно до цілн, и чи воно конечно потрібне так, що не дасться нічим иншим заступити. Розважимо оба сі питаня близше.

Три способи суть можливі, щоб осягнути ту саму ціль, котра мала б осягнутися основанем Матиці люду. Сі три способи суть: 1. сполученє Галицко-рускоі Матиці и Просвіти в одно товариство, 2. піднесенє Матиці, 3. піднесенє Просвіти.

Перший з тих способів був вже проектований о. Наумовичем в Науці, однак сам автор проекту, видко, закинув ёго, коли тепер— автором бо проекту основаня Матиці люду есть знов о. Наумович — подає в Слові новий проект; и справедливо, — не можемо бо ніяк вірити, щоб Галицко-руска Матиця и Просвіта могли злучитися в одно. Вже першого кроку не схоче жаднб з них зробити: Просвіта з причини, що руско-народне сторонництво кілька разів хотячи пактувати з другою партією все було гордо відопхнуте (народовців Матиця не хотіла приймати в члени; коли Просвіта на зазив Є. Впр. митрополіта до погодженя обох партий відповіла пропамятним письмом, Руска Рада зовсім не дала одвіта; з Рускою Бесідою Народний Дім в кінци вже переспрaвляти не хотів); Матиця ж не зробила б ініціятиви, бо се уближало би достоінству сеі поважноі, „обветшалоі“ старухи! Але хочби те и далося усунути, то насунулось би множество иних питань (що до маєтку, заряду и т. д. обох товариств), котрі при закоснілости и арроганції одноі сторони навіть помимо найбільшоі уступчивости другоі не дались би в згоді розвязати. Не задля неможливости погодженя обох партий в загалі, але задля неможливости погодженя репрезентації Львівскоі одноі партиі (таких оо. Кулчицких et consortes) сполученє Матиці и Просвіти не було би можливе.

Лишається другий спосіб: піддвигати або Матицю або Просвіту так, щоб одна або друга могла сповнити задачу просвіченя народа в такім степени, як се діється н. пр. у Чехів. Тут вибору між Матицею и Просвітою не ма. Сам о. Наумович змушений признати, що від Матиці для просвіти простого народа не можна нічого надіятись. Причина тому в части арроганция и ексклюзивність людей, управляючих Матицею, а в части орґанізация Матиці и еще инші причини. Ми самі мусимо признати, що теперішний голова Матиці, др. Янов-

Digitized by Google

ский, щиро старався розрушати, розбудити се товариство, але надармо. Що пару літ, появиться який Сборник Науковий з передруками давних актів (маючий 3 чи 5 передплатників) або молитвослов, а коли раз взялася Матиця до книжки шкільної (зоологіи проф. Поляньского), то вже більше ніж 2 роки друкує ii, а ще лиш майже половина готова, хотя ціле діло не більше як 20 аркушів має обіймати, отже легко в двох місяцях могло б бути виготовлене.

Инакше Просвіта. Навіть противники ві мусять признати, що в немногих літах зробила много для народу. В 4 роках видала 16 книжок для народу, а звиш 10 учебників для гімназий, и кілька книжок и письм для интеліґенциі, — а се все при найнепріязнійших обставинах, помимо найзавзятійшого ворогования противного сторонництва, при неприхильности значної части руских священиків, с. в. власне тих людей, котрі ціли Просвіти повинні найбільше вспирати. Признаємо однак, що и Просвіта доси еще не в такім степени розвинула діяльність, як би для добра народу повинно бути. Книжочки Просвіти розходяться звичайно в 3000 ексемплярях, а есть у всхідній Галичині до 1400 народних шкіл, отже припадав майже лиш 2 книжочки на одну школу (або одну місцевість, в котрій есть школа). Належало би не в 3000, але бодай в 10.000 ексемплярях роширювати популярні дільця.

О. Наумович гадав, що Просвіта не може стілько зробити для народу, скілько потреба, за-для того, бо люде належащі до Просвіти суть — між сільским духовенством — не досить популярні. Припустім, що так справді есть, то було б консеквентно, підносячи заслуги тих „непопулярних людей“ виробити для них с. в. для товариства, котрим вони заряджують, довіріе загалу. А если б навіть и сей спосіб не мав бути ужитий, то есть другий спосіб: нехай „популярні“ люде приступають до Просвіти, щоби через тих-же и ціле товариство сталось популярним. Се приступованє людей другого сторонництва до Просвіти принесло би двояку користь: 1. зроблений був би міст до згоди обох руских партий в Галичині; 2. можна би для добра народу більше зробити, ніж робиться тепер. Нехай отже тільки о. Наумович и другі знаменитші а вирозумільші, менше завзяті а важність згоди ліпше понимаючі люде приступають до Просвіти, а піднесуться и интеліґенция и простий нарід руский.

Мусимо однако высказати наше переєвідченє, що Просвіта для осягненя другої ціли, с. в. для піддвигненя простого народу, могла б навіть и обійтися без підмоги другого сторонництва. Просвіті недостає

Digitized by Google

лиш добрих аґентур и доброї кольпортажі видаваних нею книжок. Нехай лиш постарається о ліпшу орґанізацию в тім однім згляді, то тогді не буде потребувати и популярности и довірия у деяких сфанатизованих священиків. Не схотять священики причинятися до просвіти, до добра народа: то осягнеться тая ціль и без них и мимо них, — а чи з користю самого духовенства, се може кождий розумний священик відгадати... Єсли вже тепер книжочок Просвіти розходиться 3000 ексемплярів в однім, в двох літах, то при лучшім уряджению розпродажі може їх безпечно друковати и розпродавати в 10.000 екс., що було би число на-тепер зовсім достаточне.

Взявши отже на увагу дотеперішні успіхи Просвіти, ві діяльність, можливість еще більших успіхів в будучности, наконець и добре уложений устав, даючий можливість еще красшого ві розвою: то оказується, що ціль, яку о. Наумович хоче осягнути Матицею люду, дасться осягнути и Просвітою самою; найбільше же, коли до неї приступлять ще люде з другого сторонництва.

Придивім же ся тепер проектованій Матици люду. До неї мали би вступити всі сторонництва рускі, отже таким ділом належали б до неї и всі, котрі тепер належать до Просвіти. Який же був би то змисл у тім, щоб ті самі люде своє истнуюче вже, заслужене, гарно розвиваючеся товариство (Просвіту) руйновали — а відтак знов всі ті-ж самі люде враз з другими нове товариство закладали? Не коротша ж се и простійша дорога, щоб тамті другі люде до сего вже истнуючого товариства приступили?

„Слово“ гадає, що Матицю люду в проектованій о. Наумовичем формі вже для того не мож буде заложити, бо члени Просвіти до неї не приступлять, не хотячи стратити субвенцію від сойму, котру тойже дає, щоб puścić Rusina na Rusina. Час би вже раз був покинути тую зъужиту фразу; не кажемо, що Поляки не видять радо нинішню незгоду між Русинами, але не вони тому винні, а Слово и его партия своїм відступленєм від тої хоругви, під котрою Русини воювали в 1848 р. — идеї окремішнёї малорускої народности и самостійности малоруского язика. Цікаві б ми знати, що Просвіта може Полякам помочи: най „Слово“ скаже, що помогуть польскій справі книжочки Фармазони, ст. Николай, Що нас губить и т. и.? — а на тім основується и вся діяльність Просвіти, бо крім видавництва популярних и шкільних книжок иншої цілі Просвіта не має, и нічим иншим не займається. „Слово“ дуже коле в очи підмога, уділювана Просвіті соймом. Вправді се не кололо „Слово“, коли запомогу побирав „Учи-

Digitized by Google

тель", але „Слово" має иншу міру для себе и своіх, а иншу для Русинів-народовців. Партиі Слова запомоги від сойму побирати вільно, партиі Слова казати друковати афіші театральні по польски вільно, приятелям Слова вільно навіть по польски викладати руску релігію, але у руских народовців те все було би „скверная, мерзкая измѣна"!! Рускі народовці приступили б и до Матиці люду — субвенціі, думаємо, не відказав би сойм по устаню Просвіти и новому товариству —, коли б лише могли на певно знати, що руйнуючи Просвіту збудують дійсно щось ліпшого від неі, — але трудно, щоб можна мати таку певність. Инакше партия „Слова." Вона відказується від основування Матиці люду задля того, що користь своєі партиі завсігди висше ставить над добро загалу руского народу, між тим як Русини-народовці завсігди готові посвятити спеціяльні користи свого сторонництва загальній справі рускій.

Думаємо отже, що при неохоті Матиці, при непевности ситуації проектованого товариства, а при незаперечених заслугах и користях Просвіти — основуване Матиці люду не принесло би сподіваного о. Наумовичем хісна, а сейже хосен в повній мірі може лиш принести приступоване щирих приятелів нашого народа з другого сторонництва до товариства Просвіта.

Дописи.

Из Цириха. — Слово до наших земляків.

Поглянувши з котрого нибудь становища на наші домашні уряджения, на нашу орґанізацию и розвій наш в загалі, всюда добачаємо недостатки ві всяких відносинах.

Розбір загальний умислового нашого розвою оставляємо нашим мислителям; тут у тій переписці ми порушимо одну тільки сторону наших обстановин, один из найважнійших факторів нашого товариского и народнёго жития — питане об господарстві сельскім.

Злишним буде розводити річ явну, на як низкім степени розвою находиться наше рільництво, як дуже нерозвитий проте и добробит нашого краю, котрий тільки на рациональнім розвою тогож основується. —Селянин наш вільний вправді фізично, але и нині ще—в 25

Digitized by Google

років по знесеню панщини — остає невільником духової темноти, в яку неволя віків єго покинула; непросвічений, як ві всім так и ві власному господарстві тільки пересудами поводиться, єго й поговорка: „мій батько так робив а мав хліб, то ж и я буду мати.“ — Не знає сердечний, що при розумній господарці половиною теперішного труда може виживити родину, а другою половиною легко здобув би побільшенє свого капіталу, котрий обернути міг би на просвіту своіх дітей; не знає, бо темний, та жаль же, що доселі нікому у нас и поучити єго на добре.

Школи наші сельскі з уряджением тим, яке воно тепер, то просто иронія; діти тратять час на виученє трёх граматик (по селах вже лиш двох—Ред.) и инших недоладних річей, не находять же поживи у тому, що для будучого господаря-селянина конечне; три літа на науці 3 граматик перейде, а за дальших 2 стається наш школяр таким, яким був перед почином своєї науки — и не дивниця-ж, коли селяне опираються посиланю дітей в сельску школу; вони привикли задивлятися з практичної сторони, а видять, що се чиста страта часу. — Школи недільні, из котрих, наколи-б и вони відповідно були уряджені, ще найбільше пожитку для наших селян виходило-б, на ділі нігде майже не позавязувані; не вдіяло-ж нічого и міністерство рільництва взглядом підмоги нашого рільничого промислу, а скілько там народ наш и не оплачує подати, як се словить він характеристично „бо кажуть платити“, то всі міністерства найрізнійших народностей и сортів, які тільки лучилося нам доселі вже мати, просто зовсім позабули на вимоги народнёго господарства.

По за сумними обставинами тими горячо наглить пора, щоб самі ми всіми силами старалися подати поміч тим, котрі головною стоять підставою нашого народного житя. — Тут одним из найлучших середків до видвигненя нашого селянина из нужди було б, окрім громадских кас щадничих, приспособленє людей, котрі хотіли би посвятитися основній науці сельского господарства и плоди науки своєї практично ширили.

В осягненю тої ціли головним трудом напотикаємо тільки брак відповідних засобів материяльних; селянин наш убогий, урядник Русин убогий, института наші рускі зовсім не заявляють тої діяльности, якої від них сподіватись належало; остає відтак тільки той вихід, що сама шкільна молодіж силами сполученими возьметься за діло, а при помочи старшої интеліґенциї, при помочи цілого народа и солідарности щирий захід не остане без користи.

Digitized by Google

Ведене тим поглядом товариство „Руский Кружок“ в Цириху приняло проект завязаня „Общої каси“ Русинів академиків, товариства нового, котрого цілею було би, подавати запомогу-стипендию убогим родимцям студіюючим науку аґрономії на академиях в Німеччині або Швайцарії.

Заохоти до уділу зо сторони других наших товариств, думаємо, не потреба: ціль ясна, тож надіємося, що всі вони прихильно приймуть сей внесок, и зо всею енерґією підпоможуть оживленє и піддержуванє діла патріотичного: не менше надіємось теплого принятя від поодиноких наших патріотів, всеі интеліґенциі и селян.

Статут „Общої каси“, принятий товариством „Руский Кружок“ в Цириху, подаємо понизше, а кладемо єго тільки яко внесок, бо думаємо, що товариства академічні ві Львові и в Відни схотять застановитися над ним — и доповнити по своїй мисли. — На злучай ненадійний, коли би товариства руских академиків не схотіли солідарного уділу приняти в піднесеному ділі, товариство „Руский Кружок“, хоть само слабе, буде старатися статут той ввести в жите, и по своїм слабим силам піддержувати-ме ціль патріотичну.

Статути „Общої каси“ Русинів академиків.

1. Цілею „Общої каси“ есть подавати запомогу-стипендию убогим руским слухачам школи аґрономічної в Німеччині або Швайцарії.

2. Касу становлять: а) 15-процентові вкладки від річних доходів товариств руских академиків, принявших участь в утвореню „Общої каси“; — б) вкладки від членів тих товариств, а то по 1 ґульд. (2 франки 50 цнт.) річно; в) датки від поодиноких людей або цілих товариств.

3. Касою завідує вибраний до того комітет, складаючийся из представителів всіх товариств належачих до „Общої каси“. Товариство складаючеся из висше 90 товаришів вибирає двох; низше 90 — одного; висше 140 — трёх товаришів до завідуючого комітету.

4. Комітет має право надавати запомогу-стипендию; однакож, коли тая дістанеться невідповідній особі, прислугує товариствам право протесту.

5. Комітет старається о побільшенє фонда „Общої каси.“

6. До одержаня запомоги-стипендиі из „Общої каси“ есть конечним: а) посвідченє від дирекциі школи аґрономічної, що проси-

Digitized by Google

тель в тую школу зістав принятий; б) рекомендация від одного из товариств належачих до „Общої каси“; в) свідоцтво убожества.

7. При роздачи запомоги-стипендиі довжні члени комітету, завідуючі касою, з собою порозумітися и прошеня, подані на руки одного из них, переслати другим комітетовим враз з своіми увагами.

8. Стипендист довжен: а) позістати на Руси найменше 3 літа и там заниматися практикою межи селянами; він побирає тую стипендию також через всі 3 літа практики; б) по укінченю наук в школі агрономічній написати дещо о господарстві сельскім.

9. В припадку розвязаня одного або всіх товариств суть всі члени морально обовязані свої вкладки так довго давати, доки стипендист курс агрономіі и 3 літну практику не окінчить. Из майна розвязаного товариства визначається приналежну на него часть (§. 2 a).

10. Стипендист тратить право побираня стипендиі, коли не повнить обовязків вложених на нёго статутом.

11. В припадку розвязаня „Общої каси“ переходить позісталий капітал на виданє книжки о сельскім господарстві.

Від Товариства „Руский Кружок“ в Цириху.

Секретар
В. Нагірний.

Из Підгаєць. Дня 2. (14.) Серпня уконституовалося в Підгайцях руске рукодільниче товариство „Поміч“. — По Служебі божій, котру торжественно відправили тогоже дня вп. ОО. Гузар, Стеткевич и Клосевич, а яко диякони вп. о. Микецей и укінчений питомець п. Медицкий, удалося численне міщанство до обширної салі шкільної. По хвили увійшов в салю також вп. о. Стеткевич в супроводі п. Ковенецкого, комісаря правительственного, вп. о. Гузара, пароха из Завалова, Левиньского, п. з Мужилова, Клосевича, п. з Гнильча, Крайковского, п. з Литвинова, Пясецкого, п. з Котузова, и двох місцевих оо. Якимовича и Микецея, також много академиків руских,—де вп. гості побіч старшини конституючогося товариства приготовлені ім місця заняли.

Перше слово сказав голова конституючогося виділу, міщанин Ос. Титла, и вітворив збори слідуючою промовою:

„Приступаємо нині до спасенного діла — вітвореня товариства, котре має на ціли нас просвітити и в біді запомочи. Почувши тому рік, що у Львові завязалося ремісн. тов. „Побратим“, загадали ми у себе подібне товариство завязати. Тож зійшли ся ми були, уложили для себе статут товариства, и подали до намістництва за-для потвердженя. Вправді відкинуло нам се намістництво у перший раз, но за другим поданєм опісля рескриптом з дня 27. Цвітня 1873 ч.

Digitized by Google

16336 потвердило. Вибрано відтак виділ конституючий, и сей розпочав діло збирати членів нового товариства. Много людей, почувши о тім, зачало приступати до нашого товариства, а сподіюсь, що, почувши нашу добру и хосенну ціль, приступить еще більше. Діло нами зачате виписане в статуті товариства, — ходить тут нам о просвічене кождого из нас, о запомогу и пораду в біді. Щоби вирозуміти ёго еще більше, треба би розумно и широко тее розібрати, а позаяк моі сили на се не вистарчають, то буду просив високоповажних отців, щоб були ласкаві сесе пояснити."

По тій промові підняв річ хорошим словом вп. о. Стеткевич.

На вступі росказав бесідник коротку историю минувшости підгаєцкого міщанства, потім представив живими словами теперішне ёго горесне положене, а відтак перейшов до самоі річи — розправи о великім пожитку и конечній потребі сполученя сил поодиноких людей в одно численне товариство за-для осягненя великих и спасенних цілей, и беручи примір из маленькоі пчілки та ще и меньшого муравля заохочував міщанство, щоби вспільною и витревалою працею старалось на верхи добути давну щасливу долю и знамениту честь свою.

По о. Стеткевичу промовив вп. о. Левиньский, подаючи також сердечну раду, щоби міщанство Підгаєцке охочо до товариства сёго приступало и розвинуло хосенну діяльність на славу и користь свою и цілого народу рускаго.

Відтак забрав голос вп. о. Гузар. Горячим словом представив в самих живих красках перед очи присутних згубність многих звичаів старосвітских при обходах весільних и инших нагодах родинних, при котрих много гроша на непотрібні и навіть грішні видатки марнується; дальше заохочував членів товариства, щоби меж собою устоpонили тиі згубні давні звичаі, а на місце іх установили инчі, часови и чести відповідні.

По тій правдиво вітцівскій бесіді пан-отця Гузара прочитано телеґрами, заслані зі Львова від тов. „Просвіта" и „Побратим":

„Щирий привіт Вам, братя, и слава, що в имя идеі народноі и просвіти поклали почин патріотичному ділу сполученя братніх рук праці. Прямуйте вірно до ціли, а усміхнеться мати наша, заплакана мати. Щасть Вам Боже від товариства

„Просвіти"!

„Щасть Боже, товариші, на святе діло зъединеня братніх сил в подвиг народноі долі и слави — ми идемо поруч з Вами!

„Побратим".

Обі телеґрами принято з великою радостию и сердечною вдячностю. — По сім же промовив вп. о. Якимович, умоляючи членів товариства, щоби собі ті красні слова, які тут чули, глубоко в серцях заховали и після статутів своіх чесно и щасливо до своеі ціли прямували.

Digitized by Google

Наступив відтак вибір виділу; вибрані именно:
Ив. Овсянецкий, кушнір, — головою.
Андр. Маркевич, кушнір, — заступником голови.
Ос. Титла, боднар, — секретарем.
Теодор Залуцкий, боднар, — скарбником.
Андр. Кучма, кушнір.
Ил. Кучма, кушнір.
Ив. Головіньский, боднар.
Дим. Ковальский, кушнір.
С. Меленик, ганчар.

За вибором тим закінчив збори міщанин Андр. Маркевич, заступник голови, прощальним словом:

„Високоповажні Пан-Отці! За помочию небесного Бога кинено красне золоте зерно в руску ниву. Ви Впр. Отці зійшли-сте ся, щоби ему надати зріст. На Вас проте покладаємо всю нашу надію и в вашу ошіку віддаємо наше начате діло. Від Вас бо залежить єго розцвіт и здвигнене того люду мійского, що віками не бачив над собою краснонадійної зорі, — що віками, вліпивши око в темну перед собою пропасть, мовчки и безслезно як тая жертва ворожої ненависти поступав тяжким кроком в безодню ві. Любов горяча ко тому затлумленому и бідному людови привела Вас нині, щоб показати нам дорогу до просвіти и гаразду. Проте Вам належиться слава першого завязку житя проміж нами. Честь отже-ж Вам и вдяка від нас за ваші дорогі труди!

З Цириха. (Святкованє роковин Шевченка в „русскому обществу". Россійскі студентки.)*) Дозвольте мені узятись поповнити пробіл у звістках, як де святкувались роковини Шевченка у сёму року, пробіл, который вже так довго тягнеться, що може подати повід до непорозуміння. Я кажу про те, як честувано роковини Шевченка у Цюриху у так званому „русскому обществу," т. є. у товаристві найбільш молодежи з ріжних країв Россиі. Може Вам звісно, що у Цюриху зібралось тепер більше 100 молодежи обох полів з Россиі, — мабуть, чи не найбільш з Малоруси и Новороссиі. Отсе товариство, котрого де-які члени мають взаємини з товариством „Січ" у Відни, хотіло прилучитись до „Січи" у святкуванню роковин Шевченка, и од себе помянути имя єго одчитом про єго діяльность. Саме у день роковин послана була од товариства телеграмма до „Січи" примірно у таких словах: „Память Шевченка дорога всѣмъ русскимъ, откуда бы они не происходили, а потому

*) Поміщаємо сю допись в тім пересвідченю, що вона буде дуже интересна для наших читателів; однако мусимо вже на самім переді высказати, що з деякими поглядами вп. дописувателя, котрі годі нам тепер враз з одміннними нашими поглядами спеціяльно наводити, ми не годимося.—Ред.

Digitized by Google

русское общество въ Цюрихѣ въ день смерти Шевченка присоединяется къ обществу „Січь“ въ заявленіи почтенія къ его памяти.“ Телеграмма ся була підписана 85 именами великорусів як и малорусів.

Один з українців, котрий на той час не був у Цюриху, був запрошен прислати статтю про діяльність Шевченка для одчиту на зборах общества у библіотеці (котора, замітимо при сёму, окрім багато спеціяльних книг як русских так и инших, и великого вибора книг по соціяльному питанню, мав и твори Шевченка, Костомарова и др., з которих можна пізнати Україну, а між часописями мав и „Правду,“ и у которій (библіотеці) на стіні виеить и портрет Шевченка між инчими шанованими у Россиі людьми). Але стаття ся не вспіла прибути ранійш ніж на другий день роковин, и од того була прочитана у зборі, на той день одбувшомуся. Стаття досить довга, щоб тут передати навіть головнійше, що у ній було сказано.

Починаеться вона з короткоі характеристики відносин публики у Россиі до національних питань, и береться доказати, що Шевченків патріотизм прямо сходивсь з демократизмом и гуманизмом. Автор у сёму бачить одну з одмін українского народу, и кида' короткий погляд на історію культури на Україні, а потім обертаеться до того, як постепенно українські традиціі історично-культурні вели Шевченка од романтичних баллад (Причинна, Тополя и т. п.) до епосу історично-соціяльного и потім до прямо соціяльних творів, — и проводить параллель подібного розвитття и Гоголя. Далі автор подрібно показуе, як українські народні идеали и симпатиі Шевченка доводили ёго до критики минувших и сучасних неправд и до бажання „правди“ и того, чим вона може запровадитись попереду „народнёго (або божого) суда“, которого ждав Шев., як був ще більше мистиком, у 1840-ві роки, а потім — „науки.“ Идеалом Шевченка, як показуе автор, була сімя, як вона малюється в піснях народних, и у Шевченка в таких песах, як „Садок вишневий“, „И доси сниться“ и т. д. Бачучи, як рідко на світі реализуеться сей „рай,“ кобзар (Перебендя) задумуеться над тим, пита' правди и у сонця, обертаеться до людей, до соціяльного строю, до историі. Любящий, жадавший раю паробок становиться гайдамакою (Ярема), коли ёго рай розбили, або варнаком, кобзар кличе народ до ножів (у Гайдамаках). Але и народня помста не здаеться правдою Перебенді, типичному українцеви,—він плаче над самим гайдамацтвом, над ёго кровю (як Гонта и сам Шевченко). Покликами на пісні, казки народні, на біографіі кобзарів и маляря—знакомого Костомарова, автор доказуе, що такий п е р е б е н д и з м не е тільки личною одміною Шевченка, а е одна з народніх українских одмін, — и тим підтверджае сказане висче про особий гуманно-соціяльний характер українского патріотизму, як він вилився у Шевченка. Тут автор характеризуе погляд III-а на Польщу и Поляків, до которих він не мав ненависти як проти народу, — на віру, на котору Шев. не дивиться узко, нетолерантно до других, — на стару Україну, котору він у загалі не дума' идеализувати, — и переходить

Digitized by Google

до соціяльних бажань Шевченка. Кінча' автор характеристикою Шевченка яко славянофіла, при чому робить короткий перегляд відносин України до славянства и славянофільства на Україні, — и зупиняється на посланні до Шафарика, чим показує, що и славянофільство Шевченка як и ёго українство теж зливалось з гуманизмом. Стаття ся була повна витягів Шевченка, так що підновила на чужині слухачам головніщі твори українского поета.

Не можна лишити письма з Цюриха, не сказавши кілька слів про тутешню женску молодіж, про котору так багато пишуть тепер в німецькій и польскій прессі. Треба б сказати замість пишуть, — брешуть. Чого не росказують про бідних студенток русских*),— а як придивитись до брехень, то усе через те, що шиньонів не носять та рукавичок, та курять папироси. А німецьким узколобцям здається за сим не знать що! Польскі корреспонденти могли б лучше зрозуміти ціну брехень и жахань німецьких китайців, бо у Польщі самій, особенно у Россійскій, жінки поставлені звичаями у більшу свободу и менше стіснені церемоніями німецькими, и багато жінок и дівчат грішні у тому що курять, и усе такі не подобні до тих німецьких дівчат, що курять табак. Але й польскі корреспонденти не скупляться на брехні на русских студенток, — бо ім, мабуть, ще більш ніж німецьким не по серцю головніщий гріх русскої громадки у Цюриху: прихильність до соціяльно-демократичних идей. Ось де у чому сила! А папироси и волосся — тут тільки повід, щоб дужче переполохать буржуазию по Мюнхенам, Бранденбургам, та шляхту у Познанскому и т. п. и заставить ii вірити, що у Цюриху справді „вольною любовю" займаються. А бідні дівчата за науковою працею навіть и зовсім забули про усякі любощі, а деякі по молодости й не доросли до них!

Бачуть и корреспонденти, що брехати до кінця не можно, — бо невсипуща праця студенток по лабораторіям, клиникам и т. п. на виду у всіх, про неї говорять голосно и професори, — от и видумали корреспонденти поділити студенток на овець и козлищ: вівці, мовлять, учаться добре и живуть тихо, а козлища курять, по соціяльним сходинам ходять, вони ж и вольною любовю займаються. А того й не знають, що багато з тих, що похваляються и корреспондентами за працю и обороняються ними од брехень про любов вольну,— прелюбісінько и папироси курять, а усі раді подивитись на народну сходку, на конгрес робочих делегатів и таке инше.

Багато у брехнях німецьких и польских газет на русских студенток з тупоумія, але багато виходить з буржуазно-шляхетскої ненависти до демократизму, з тупої ненависти до народу русского, з злости, що „з Галилеї," мовляв, ініциятива у сёму ділі виходить. Що до поляків, корреспондуючих з Цюриха до польских, а часом,

---

*) Вп. дописуватель словом русский займав так Москалів (Великорусів, Россиян), як и Русинів (Малорусів, Українців). — Ред.

Digitized by Google

видно, и до німецьких газет, то не можна не бачити на них впливу Раппершвильского музею, сёго кодла старосвітских шляхетских забобонів, которим ненавистна усяка нова идея, усякий шаг против традиціні, ненавистна и идея про згоду між русскою и польскою молодіжжю на підставі нових соціяльних и культурних идей. Адептам сих забобонів треба унизити молодіж русску перед своім и чужим світом.... Що ж? — нехай роблять, що знають! Тілько на що ж прикрасуватись ліберальними фразами? — Видно, хто кому брат!

Думаємо, що читателям „Правди“ интересно буде знати, яку ціну давати тому, що пишуть про цюрихску молодіж жіночу у німецьких и польских газетах, вже од того, що мабуть чи не більша доля сіві молодежи в з країв, заселених малорусским народом. Отже, придивившись не один день до сіві молодежи, ми можемо сказати тілько, що чи у тій формі, чи у другій, хоть може з часами де-що з теперішнёго молодого жару або з швайцарских идеалів и одлетить од них, як повернуться вони у степи и села над Дніпром та Бугом, а усе таки ми ждемо од них не одного чесного працёвника для нашого народу. М.

НОВИНКИ.

— Для **товариства „Просвіта“** переслав на руки редакціні Вп. Сидор Озерский, сотрудник из Золочева, 13 зр., зібраних заходом п. Миколи Січинского дня 5. с. м. на весіллю в Ходачкові малім. — На зазив п. М. С., котрий товариству зібраному жарким та щирим словом представив потребу зъединоченя всіх партий в одній ціли просвіти темного люду и горячо припоручив підмогу заходячихся ділом тим видавництв популярних „Просвіти“ и о. Наумовича, щедро посипались датки патріотичні, и лептами дрібними наросло 24 зр., из котрих при розділі 13 зр. для „Просвіти“, прочі 11 зр. на підмогу популярних видань о. Наумовича назначено. Не зволив в складці уділу принятн один тільки о. декан Галька. а се просто по сій причині, що по-при о. Наумовичу також и „Просвіта,“ зъанатемізована Словом, в святім ділі народнім спасенної конкуренціі піднялася. — Жаль и сором! — О. декан зборонився и того навіть уділу, щоб лепту зложену під так грішними авспіціями заслати о. Наумовичови. Виручив в тому славне світило деканату о. Лавринів. — О. Наумович повернув даток одержаний з прошенем, щоб заслати ёго на „Матицю люду“, о заложене котрого товариства ревно стараться, помимо рішущого опору в обскурантному таборі Слова, котрото редактор довгий час відтягався з поміщенем поклику о. Наумовича.

— Для ново уконституованого **рускаго ремісничого товариства в Підгайцях „Поміч“** зложили: вп. о. Якимович 4 зр., вп. оо. Левиньский 1 зр., Пясецкий 1 зр., Клосевич 1 зр., п. Евг. Гузар 1 зр. и 7 книжок, п. Любович (еще давнійше) 70 кр. О Гузар вписався яко почетний член.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 14. У Львові, дня 1. (13.) Вересня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

СОН НЕВОЛЬНИКА.

(З Лонґфелло.)

Утомивши сь на рижовій ниві він спав,
Голі груди палив ёму пал,
Серп зостав ся в руці, и в гарячім пісці
Він обличче своє заховав.
Під туманом и тінню глибокого сна
Ёму мріла сь родина красна.

Тихо Ниґер, мов цар, розстилав сь перед ним
И далеко десь хвилі ховав;
Царем знову він був, и на рідних лісах
Знову погляд ёго спочивав;
Шумлячи й гремлячи изпускали ся в діл
Каравани з сияючих гір.

От и знов чорноокій цариці своїй
Він пестиво у очи дивив сь,
И дітей обіймав, и заново вчував,
Як коханих людей голос лив сь;

Digitized by Google

И здрігнули ще сонні віі ёго,
И з очей ёго слези лили сь.

И на бистрім коні поруч з Нигром скакав
По знакомих своіх берегах,
Золоті повода, сріблянi стремена, —
Гучний тупіт лягав по полях
У глибокій тиші.... и брязчали піхви
Від шаблюки коню по боках.

На-вперед, мов би хуста яка кровяна́,
Яснокрилий фламинго летів,
И за ним він до ночи скакав по лугах,
Де кругом тамаранд зеленів.
От замріли хатки уже Кафрів, а ось
Океан перед ним засинів.

От він знову почув, як лев грізно ревів,
Як гієна страшенно вила́;
От він знову почув, як на річці загув
Бегемот... зашуміла трава;
И над сонним пройшов тихий поклик духів,
Ніби радісний гик вояків.

И, хитаючи сь тихо, шуміли ліси,
Про свободу шептали вони;
Кликом волі від гір понесли ся в простір
И небес и землі голоси;
И стулили сь міцніш ёго очи тяжкі
И усмішка по виду пройшла.

Він не чув тіі спеки, не чув, як батіг
Прогудів у ёго по спині...
И из тихого сна ёго смерть уяла́,
И на ниві зостав ся німий,
Окрівавлений труп, та розбитий ланцюг,
Що розбив вільний дух молодий.

М. П-к.

Digitized by Google

МІРОШНИК.

(Оповідане Олекси Стороженка.)

У Вербских хуторах був у мене кум, Сидір Кравченко. Хуторяне мірошником ёго прозвали, бо збудував він собі вітрячок, та так ёго гарно налагодив, що який би тихий вітерець ні віяв, усі вітряки стоять, а ёго вітрячок крутиться. Знатний був чоловяга той Сидір— праведна душа, на віки чесна и богобоязна. Частенько мені доводилось бачиться з ним, бо тогді ходив я ще на охоту качок стріляти; деколи підеш по-над плесами, то й не счувшся, як и за Варварівкою опинишся, біля Сидорової хати; от було зайдеш до ёго, та й переночуєш у вітрячку. Раз, по весні, налетіло до нас на Тернівку гагар; от я узяв рушницю та й пішов, чи не встрілю якої. Очерети ще не дуже піднялись, так ні як не підкрадешся: птиця, бач, дуже сторожка; тільки зблизишся — зараз здіймається и переліта' на другиі плеса. Вже над вечір, як посутеніло, проминувши кумів хутір, підкрався и встрілив я таки одну. Підходжу до вітрячка, бачу — світиться у віконце, прорізане у дверях, так собі невеличке — голова тільки й пролізе —, та й думаю собі: усуну я у те віконце гагару, за що вона здасться кумови? Зійшов тихенько по східцях, та й суну у віконце; а кум побачив, як скрикне: „свят, свят!“ та ну хреститься. Дивлюсь у щелину, а він аж зблід, неначе борошном ёго посипало; я тогді як засміюсь...

— Не лякайсь, кажу, Сидоре, се я!

Відчинив двері, увійшов, а він дрижить, та все знай хрестить мене, думає: чи не чортяка се у моєму образі прийшов до ёго.

— Не бійся, кажу, я й сам тебе перехрещу! — та й перехрестив.

— „Се ти, Грицьку?“ пита'.

— Та я ж, кажу.

— „Ну, та й здорово ж мене налякав!“ каже; „як побачив я твою бісовску гагару, то вона мені здалась страшніш од самісенького чорта.“

— Як таки, кажу, злякаться птиці?! Се, кажу, від того, що у тебе ка' зна' що на думці; ми не святі, щоб до нас чорти ходили!

— „Е“, каже, „коли ж, бач, я ляканий: мені вже два рази привиджувалась якась мара.“

*

Digitized by Google

— Як же вона тобі привиджувалась? — питаю.

— „От слухай," каже, „та й міркуй собі, коли розчовпеш, що воно за мара така. Ти ж знав," каже, „старшого мого сина, Ивана?"

— Як не знать, кажу, ёму ще „батьків син" прізвище приложили.

— „А знаєш, з чого ёму таке прізвище приложили?" пита'.

— Не знаю, кажу.

— „Так слухай," каже.

„Як я одружився, на перший рік послав нам Бог сина, отсёго Ивана. Уродився він дуже слабий; думали, що зараз и вмре: у ночі й охрестили. И росказать не можна, яка нам морока була з тією дитиною; цілісенький день и цілісеньку ніч кричить та й кричить, неначе з нёго чорти лика деруть. Бідна моя жінка, за ним и сама трохи ніг не відкидала, а воно, сердешне, висхло и викоренилось, одні тільки хрящі зостались. Через два роки послав нам Бог другого сина. От, матери вже не до хворого; та, по правді кажучи, и обридло воно таки нам: чимало приняли ми гріха, благаючи Господа, щоб він приняв ёго до себе. Було, жінка возиться з меньшеньким, а сёго слабого положить на піл, то воно кричить, поки не посиніє и не простягнеться, як неживе. Було, вернусь я з вітряка и стану гримать на жінку, то вона обіллється слёзами, та й одказує:

— „Що ж мені з ним робить? воно и само вмре и мене з дитиною за собою потягне!"

Дуже мені стало жаль хлопчика. Було, візьму ёго на руки, то воно и замовкне; от я и ношуся з ним: піду молоть, то й ёго з собою беру. Пестую ёго, годую кашкою; стало воно потрошку та потрошку одужувать, піднялось на ноги, забелькотіло: „тату, Бозя." Через два роки виходилось, и такий з нёго гарний хлопець став, що кому ні скажеш, що се той плакса що хирів, то й віри не йме. А до мене так привикло, що и матери не знало; було жінка стане надівать ёму сорочечку, то воно од неї и рученятами и ноженятами.

— „Иди собі геть!" заголосить, „нехай мене тато одягне."

То було я ёго обуваю, и одягаю. Деколи, у осени або зимою, поіду у поле та ёго не візьму, то такий галас підійме, за возом женеться та просить, щоб и ёго з собою узяв. Було и змерзне, и виголодається, а мовчить, терпить, аби тільки з батьком бути. Як вже підріс трошки, то було, Бог ёго зна' від чого, думку мою відгадував;

Digitized by Google

николи як у ночі мелеш, вигорить у каганці світло, або не стане в гамані тютюну, то він прокинеться, принесе мені, та й каже:

„Спочиньте, тату, а я за вас догляну.“

То я й засну, а він поратьця біля млина, и засипа' и одсипа', неначе мірошник. Так від того, що він мені так догоджав, и я кохався в ёму, хуторяне и приложили ёму прізвище: „батьків син“. Виріс мій Иван, такий став з нёго бравий парубок, що кращого не було у всій околиці: головою вищий од мене, а вже що за добра та щира душа, то не знаю, чи нагородив кого Господь такою дитиною. Вже став я шукать ёму подружжя, так на яку дівчину не гляну, усе здається мені не до пари. Коли раз заіздить до мене десятник, та й каже:

„Голова казав, щоб ви навідались до ёго у Вербки, щось має вам казати.“

На другий день раненько, пішов я у Вербки. Уходжу у волосне правленіе, дивлюсь — повнісенька хата народу, голова з писарем сидять за столом и розглядують якісь бумаги. Підійшов я до столу, та й кажу:

„Здорові були! А чого вам треба?“

— „Некрутский набір, Сидоре,“ одказав голова, „твій Иван на черзі.“

Неначе острим ножем мене в серце штрикнуло, неначе поміст підо мною ходором заходив: ледві встояв на ногах.

— „Що,“ каже голова, „жаль батьківского сина, аж з виду змінився?“

„Ні,“ кажу, „поспішав до вас, так трохи втомився.“

Сам не знаю, що й кажу; сів на лавці та й попросив напиться. Принесли кухлик, ледві проковтнув, так мені горло здавило. Оддихав трохи, та й пішов до дому. Иду, нічого не бачу й не чую, неначе неживий; вийшов у степ, ударивсь об землю и облився слёзами, гіркими слёзами.... Наплакавшись у волю, умився біля плеса, щоб не пізнали що плакав, та й пішов до дому. Не доходячи верстви зо дві до мові хати, дивлюсь — иде Иван мені на зустріч. Куди б я не пішов, то вже як вертаюсь, він вийде до мене на зустріч. Тільки ёго побачив, знов мене вхопило за серце: хто мене тепереньки, думаю собі, буде стрічати?... Глянув він на мене, та й пита':

— „Чого се, тату, ви так з виду змінились? Може, нездужаєте?..“

Digitized by Google

„Некрутский набір, сину," кажу, „завтра підемо у...." — Не стало й мови, так я тільки махнув рукою у ту сторону де Вербки.

— „Чого-ж ви зажурились тату," каже, „хиба не знали, що я на черзі?"

„Не знав," кажу, „и в голову собі сёго не клав!"

Став він мене втішать, заспокоювать:

— „Не журіться, тату," каже: „некрутства як смерти не минути; послужу," каже, „коли Господь поможе, Богу и господарю, прийду до вас у одпуск, оженюсь, та й вас візьму до себе!"

Заголосила й жінка, як довідалась про наше горе; та вже як вона ні вбивалась, а я добре бачив, що не так ій жаль сина, як мене. На другий день повів я Ивана до Вербки; зміряли ёго, огляділи, та забивши у колодки и погнали у Катеринослав. И я з ним пішов. На моіх очах, у некрутскому присудствиі, виголили ёму лоб, одягли москалем, а там знов погнали, не знаю вже куди. Як стали прощатись, то якби нас не розняли, то, здається, так би обох и в домовину положили. Не знаю вже, як бн я и до дому вернувся, коли б не наші хуторяне, вертаючись з Катеринослава, не довезли мене и не догледіли у дорозі.

Як несамовитий став: сяду, то вже не встану, поки не зведуть; хоч три дні не істи-му, а вже не попрошу, поки не нагодують як малу дитину. Було жінка й діти, дивлячись на мене, плачуть, а я и не чую того хлипання и не бачу, як вони за мною убиваються. Возили мене до знахорок, и піп уговорював и молитви читав, — так нічогісінько не вдіяли.

Коли, на восьмий місяць, привезла жінка з Павлограда од Ивана письмо. Пішли до батюшки, от він нам и прочитав. Пише Иван — и пише власною рукою, бо вже й письменний став —, що він, хвалити Господа, живий и здоровий, що й начальство ёго любить, а служить він у кінній артилєріі аж у Верходніпровскому. Як прочитали мені те письмо, то неначе світ я побачив. Було як гірко мені стане, то я піду до Майбороди, або в Варварівку до писаря, то вони мені по десять разів те письмо читають; вже й на память ёго вивчив, неначе и сам письменний: на яке слово нагляну у тому письмі, то й знаю, що воно таке. Було молюся у ранці и в вечері, то з молитвами и письмо прохарамаркаю.... Полегчало мені трохи, однак усе таки нуджуся світом, ні як не заспокоюсь. От люде й стали мені совітувать:

Digitized by Google

— „Ти б, Сидоре, навідавсь до сина, проходився б, то може б и одужав.“

Як се почув, то неначе мені очи розвязали: зараз таки и зібравсь, узяв з собою грошенят, та й помандрував у Верходніпровске. На сёмий день и там став. Розпитав, де москалі кватирують, от мене и привели на ротний двір. Дивлюсь — біля воріт стоіть москаль.

„Чи тутечки,“ питаю, „Иван Кравченко?“

— „Батьків син?“ одказує москаль.

„Глянь,“ кажу, „и у вас він так прозивається?“

— „Так,“ каже, „він себе записав у списках. А на що вам ёго?“

„Він,“ кажу, „батьків син, а я синів батько, так от на що!.... Будьте ласкаві,“ кажу, „скажіть де він?“

— „У нашій роті служить,“ каже, „тільки теперечки ёго не ма' на ротному дворі, пішов на муштру.“

„Де-ж та муштра у вас?“ питаю.

— „На вигоні,“ каже, „от як підеш сією уличкою, то сам побачиш, де вони маршируют.“

Пішов я уличкою, иду, неначе хто у спину мене штовка', а серце тукотить як з грудей не вискочить. Тільки виткнувсь из за угла, аж бачу, дибають москалі рядками. Зблизивсь, дивлюсь як не повилазять, так ні як не пізнаю, де мій Иван: всі москалі як один, и дибаюсь и стоять. Дойшов до командира, роздивився, аж третій москаль з краю мій Иван. Як крикну: „Иване!“ а він до мене: „батьку!“ Оком не змигнуть, як ми вже один одного до серця тулили и чоломкались; здалось мені, неначе я на небі опинився!... Коли чую — командир репетує:

— „Смирно!.... Як ти осмілився сякий-такий з фронту виходить?... Палок!“

Иван одчахнувсь од мене, стоіть на-ввипинки перед командиром, и на батька не дивиться....

„Не во гнів вам, ваше благородіе,“ кажу, „я ёго батько, щоб ви знали.... Побачивши батька,“ кажу, „вийдеш з самого раю, не то з вашого фронту!“

— „У фронті,“ одказує командир, „не ма ні батька ні матери. Він добрий син, а несправний салдат, а несправних бють!...“

Digitized by Google

„Не хваліть,“ кажу, „и не бийте; а коли вже вам схотілось вибити, то вибийте мене: вам за се ще подякую, Богу за вас помолюсь!“

— „Я“, каже, „не маю права тебе бить, не маю права и ёго простить.“

Поки оттак розмовляли, и паліччя нанесли; зуняли з сердешного Ивана мундир, вхопили два москалі за руки, розіпяли и почали дубасить. Я плачу, крівавими слёзами вмиваюсь, до ніг кланяюсь командиру, землю ім та прошу, а сина бють.... Однак як не били, а голосу и не подав, щоб ще гірш не завдать батькови жалю. Як скінчилась муштра, командир підізвав до себе Ивана и на мене кивнув: Підійшов Иван и я; а командир и пита' мене:

— Чи довго, старий, прогостюєш у нас?“

„Як так,“ кажу, „будуть обиджати мого сина, то я не хочу не то у вас гостювать, а по світу ходить!“

— „Не сердься, старий,“ каже, „за битого двох небитих дають, та й не беруть! Я,“ каже, „твоім сином доволен: справний він по службі и поведенія хорошого.“

„Ще ви,“ кажу, „и в очи ёго не бачили, як я вже знав, якого він поведенія!“

— „Ну,“ каже, „нехай же він погуляє з тобою; увольняю ёго од усякої служби; нехай тільки ходить на вченіе раз у день.“

Подякували командира, та й пішли.

„Ну, та й сваркий же твій командир,“ кажу, „и батьку не вважив.“

— „Ні, тату,“ каже, „він у нас добрий; бачите, вибив и пожалував!... Я б,“ каже, „ще готов стільки принять, за те що позволив з вами побути.“

Привів мене Иван до себе на кватиру. Повиймав з чамайданчика свої книжки, з писанія мені прочитав; вже й малювать навчивсь: змалював на папері нашу хату, та так живо, тільки глянув, зараз и пізнав: так саме и верби, и колодязь біля хати, и вітрячок. Цілий тиждень з ним бавився, знов мене втішав, як и до некрутства.

— „Знайдіть мені, тату,“ каже, „дівчину, я прийду до вас в одпуск, одружусь, та й візьму вас до себе: а брати будуть доглядати матір, а я вас....“

„А як,“ кажу, „поженуть вас на війну?“

— „А що ж,“ каже, „карай Боже сим, тогді візьмете мою жінку, и поідете собі до дому.“

Digitized by Google

За тиждень, що з сином прожив, зовсім одужав, де та у біса и хвороба поділась. Вернувся до дому веселий, думаю собі: справді оженю Ивана, та й поіду до ёго жить: може, приведе мені Господь и унука оттак виносить, як виносив собі сина. Що місяця присилав мені Иван письма; та так гарно став писать, що раз, як показав голові, так він аж зацмокав.

— „От як-би такого," каже, „нам писарчука добути!"

Раз, перед великодними святками, прислав нам Иван письмо. Пише, що з Турком війна, так и іх рота иде у Турещину. Слухаючи ту звістку, не знав я, чи мені журиться, чи ні, бо Иван дуже зрадів, почувши про ту гаспедску війну.... З Турещини Иван прислав два тільки письма; перше з під Шумни — дав звістку, що почепили ёму кавалерію, а друге з Волощини, що зроблено ёго унтером. Скоренько після ёго письма, почули и про замиреніе. Ну, думаю собі, хвалити Господа, теперечки и син не забариться; вже й гарну дівчину у Павлограді для ёго намітив: міщаночка и хорошого роду. Кілька днів після того, як почули про те замиреніе, у вечері, сиджу собі у вітрячку, мелю та згадую про сина; коли так, ненароком — зирк, аж на сволоці, над ступами, щось сидить: не звір и не птиця, неначе купа, чорна як сажа, и голова у ёго и очи, сидить и пильно дивиться на мене, а далі чую — й каже:

— „Сидоре, сёгодня твій син Иван помер!"

Як се почув, то неначе у мене хто серце з грудей вирвав, задзвонило в ухах, кругом мене усе покотилось, так я, як неживий, и бебехнувся об поміст.... Мабуть довгенько и лежав, бо як опамятавсь, то вже и каганець погас и жито перемололося, що засипав. Засвітив світло, так мені сумно, гірко; помоливсь Богу, та й став згадувать, як воно мені привиділось. Чи не приснилось, думаю; так ні, — не спав. От и узяв ніж, та й зарубив на стінці: трете октября. — Ось подивися лишень, Грицьку," каже, показуючи на стінку, „и теперечки ще видко."

Глянув я, аж справді: три дірочки, а зверху десять палічок,— се-б то трете число и десятий місяць октябр; так, бачите, зарублюють неписьменні люде.

— Ну, росказуй, Сидоре, кажу, росказуй!

„Так отто," каже, „як занялось на світ, пішов я у Юрьівку до батюшки, росказую ёму и плачу: а він як почне мене лаять:

— „Як тобі, Сидоре, не гріх," каже, „ка' зна' чого вбиваться, та прогнівлять Господа! Се тобі приснилось, або здалось!..."

Digitized by Google

Так чого вже мені батюшка ні казав, як и я себе ні заспокоював, а все мені здавалось, що мого Ивана не ма' вже на сім світі. На Ивана пішов я до церкви, даю попови коповика, щоб одправив молебінь, та й кажу:

„Будьте ласкаві, батюшка, одправте панахиду по Ивану.“

А піп:

— „Хиба він помер?“

Так я схаменувсь, та й кажу:

„Не я се вам казав, се, мабуть, казала моя душа!“

Минулась весна, наступило й літо, а од мого Ивана не ма' ні якоі звістки. Та вже заіхав до мене знакомий лемонтирщик и сказав, що та рота, де служить мій син, теперечки кватирує у Романковій. От я, не гаячись, и пішов у Романкову; думаю собі: треба довідаться, як нам молиться за ёго — чи за здравие, чи за упокой, и у який день поминать. Прийшов у Романкову, знайшов ротний двір; дивлюсь — багацько ходить москалів, а мого Ивана не ма'. Стою собі біля воріт, боюся и питать; коли підійшов до мене один москаль, та й пита':

— „А чого тобі треба, чоловіче?“

„А що,“ кажу, „не ма' вже у вас Ивана Кравченка, батькового сина?“

— „Не ма,“ каже, „помер.“

„Коли ж він помер?“ питаю, неначе и не жаль мені ёго.

— „Піди,“ каже, „у канцелярию, то там тобі скажуть.“

Пішов я в канцелярию, дав писарю четвертака, от він пошукав у бумагах, та й каже:

— „Иван Кравченко, батьків син, помер 3. октября в 1829 году.“

Так отсе раз. А в друге от як було. Годів з три після смерти Ивана, у в осени, иду я у вітрячок, а жінка обходжується хату мазать. Навернув я на вітер свій вітрячок, засипав жита, та запаливши люльку и сиджу собі. Коли зирк у гору, аж сидить таке-ж саме, як и тогді, и на тім-же місці: на сволоці над ступами, и дивиться на мене. Так мене холодом и окотило, дармо що в день.... Дивилось, дивилось, та й каже:

— „Сидоре, твоя жінка вмерла!“

Схопився я, як скрикну:

„Зчезни, не ходи до мене: цур тобі!“

Digitized by Google

А воно: — „Ще раз,“ каже, „до тебе прийду!“ та й зчезло!

Перехрестився я, стою як опарений, коли чую — щось тупотить, виглянув у віконце: дивлюсь — біжить меньша дочка.

— „Ідіть швидче, тату,“ каже, ледві переводячи дух, „глинище матір задавило.“

Прибіг я до того глинища, — вже одкопали; дивлюсь: лежить моя жінка нежива.

Так оттакі то мені на віку причти лучались, кажу-ж тобі, що я вже ляканий! И що воно таке,“ каже, „не розчовпе и сам німецький батько, не то ми з тобою, Грицьку.“

— А в трете ще не бачив? спитав я Сидора.

— „Ні,“ каже, „ще не бачив.“

Годів через два, після сёго, як отсе росказував мені кум, приїздить до нас Варварівский приказчик; побачив мене, та й каже:

— „Грицьку, наш мірошник дуба дав!“

— Чи справді? кажу. — Я ж ёго бачив на тім тижні, — здоровий був.

— „Е, на тім тижні,“ каже; „а позавчора вмер, як кажуть, скоропостижно. Сёгодня,“ каже, „и суд прибіжить, будуть різать.“

Почувши се, пішов я у кумів хутір; приходжу, — вже й поховали. Став я розпитуваться, з чого й як він помер? От старший син, Павло, и росказав мені.

„У вечері,“ каже, „тільки що світло засвітили, прийшов з вітрячка батько, та й каже мені:

— „Запряжи кобилу, та швидче ідь до батюшки, нехай прийде з св. дарами.“

„На що, тату?“ спитав.

— Щоб мене запричастить, бо я сёгодня вмру....“

„Бог з вами тату!“ кажу, „що се ви вигадуєте?... Ви ж, хвалити Господа, зорові!“

— „Роби,“ каже, „що тобі кажуть: як вмру без покаянія, то на твоій душі буде гріх!“

Привіз я попа. Увійшли у хату, дивлюсь: батько сидить на покуті, вже й сестри, що замужем, поприходили. Глянув на ёго батюшка, та й пита':

Digitized by Google

— Що се з тобою, Сидоре?

— „Сёгодня вмру," каже, „висповідайте и запричастіть..."

— Бог з тобою, Сидоре! каже піп; ти ж здоровий!... Коли хочеш, щоб я тебе запричастив, говій; а так, — каже, не можно, гріх!

— „Як збрешу, батюшка," одказує батько, „то буде мій гріх, а як умру, то буде и мій и ваш!"

Звелів нам піп повиходить з хати, а як висповідав и запричастив, знов нас позвали. Сестри стали голосити, а я з братом дивимось на батька, якось не ймемо віри, щоб він вмер.

Одімкнув батько скриню, витяг капшук з грішми, та й каже нам:

— „Нехай хата достається меншому; тобі," каже до мене, „двісті рублів на будову, а сестрам по пятьдесять. Живіть," каже, „як и жили чесно, не забувайте батька и матери, то й ваші діти вас не забудуть!"

Сів біля столу, та й став згадувать про Ивана. — „Сёгодня" каже, „побачусь з ним!" Так росказує, неначе здоровий. Коли разом, як зітхне, та руку до серця, пильно на нас споглянув; далі зітхнув у друге, та й схилився на стіл; ми до єго — неживий! Не схотів піп поховать, так отто," каже, „виїздив суд и пороли... Лікар казав, що у покійника була якась хвороба у серці."

Ну, як росказав мені Павло, так я зараз догадавсь, що се, мабуть, у трете до кума приходило. Дуже мені жаль кума: добра и чесна була людина; и теперечки, як ідеш побіля Вербских хуторів, та глянеш на вітряки, то жаль так и вхопить за серце: всі крутяться, а кумів стоїть собі похилившись, — не ма' вже мірошника, царство ёму небесне!

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO

in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

II.

Letteratura.

(Дальше.)

Нашим читателям мусимо пригадати, каже дальше п. Ukraino, що українскі писателі и Гоголь, своіми образами сільского (мужиц-

Digitized by Google

кого) життя випередили богато роками сільскі новелі инших літератур як La petite Fadette пані George Sand, Schwarzwälder Dorfgeschichten (1843) Авербаха, и др. Сей оригінальний період исторіі нашої літератури и образованя тим більше заслугує на увагу, що еще недавно оден историк літератури, Joh. Sherr, виповів свій суд, стільки разів повторений в европейскій пресі, що „література и просвіта (культура) в Россні — то рослина не тільки екзотична але й „закнутована“ брутальним революционером, Петром Великим.“*) На новелістах українских и на Гоголі маємо оден из много примірів, котрі нам вказують, що также и история культури в Россні, як в кождім иншім краї, розвивавсь власновільно під впливом своіх відрубних условів життя, и в той сам час відповідаючих поступови историчному загальних идей усего чоловіцтва даного часу.

Россия, як инчих більше кряів словянских, есть землею селянско-людовою (мужицкою), в переважнім змислі того слова. Тепер ще в Россні тільки 10% населеня живе у містах, коли в Прусах іх 29%, в Франціі 30%, в Англіі 50%; але й багато населенців міст россійских такі-ж хлібороби як и селяне. Спімнути треба для италіянских читателів, що селянство в Россні маѳ свій оригінальний характер: 1) селяне живуть не роздроблені по изолованих хатах, але в громадних осадах, иногді по 5—10.000 душ, котрі тепер мають свою администрацию и суд автономічний и виходячий з виборів. 2) Усі майже селяне мають своі власні кати и 3) 58% викупили уже на власність рілю, $2^1/_2$ десятин**) пересічно на одного мужа, а именно: в королівстві польскім и губерніях західних всі; в южних губ. до 59·87%, в губ. великоруских до 30·81%; прочі селяне держать землі в незмінимім посіданю***) під унормованими условами, з правом викупу за посередництвом уряду.

---

*) Слова сі виняті из звісного діла: Allgemeine Geschichte der Litteratur. 1872 — IV. вид. ст. 333—392. — На скільки сей славний и ученый писатель здібний судити и вчити літературу россійску, бачимо з того, що по при Гоголю называє він якого там Карлова, Щукина и др., а Герцена ставить між „критиками естетичними и историками літературними“ рядом из Гречом, урядовим публицистом Николая I., „und den geistvollen Fürsten Wäsemskij“, котрий, по словам проф. Scherra. „мав на стільки відваги, визнати (буде тому 40 або 50 років), що нарід россійский дожидає ще своі літератури.“ — Ukr.

) = $4^3/_4$—5 моргів віденских. — Прим. перекл. *) За чиншом. — П. п.

Digitized by Google

Посілість землі в названих вище краях розділяєся от як: 1) в Анґлії з 29.000.000 люд., посідателів землі 239.000; 2) в Франції з 37.382.255 люд. (1861 р.)=8.000.000; из 42.000.000 гектарів*) усеї землі належить $6^1/_2$ міл. до великих властителів, $25^1/_2$ міл. до середних, 10 міл. до малих або властивих селян (хлопів); 3) в Прусах з 18.500.000 люд. посідали (1861) землю тільки 2.141.730 (?**); з усеї території до великих посідателів належало 40%, до середних 50%, до дрібних 2%; 4) в Россії европейскій з 69.364.054 люд. посідають землю 55.000.000; з території 370.000.000 десятин в Россії Европейскій припадає на великих и середних посідателів: 104.000.000, на коронних селян (27 міл.) 122.000.000, — 25.500.000 десят. викуплені дворянскими селянами (крестянами), а 101.582.000 посідає держава для поділу приростаючого населеня. (Сі дані вийняті з діла Стронина: Політика яко уміетність. Петерб. 1872). Сей характер селянский и мужицкий народу русского надає оригінальний тон історії русскій, єго питанням політичним, соціяльним, єго літературі и цілій культурі в Россії в минувшости, теперішности и, по думці автора, в будучности сего краю и народу.

За-для того, хоч культура, наука и література руска (загальноруска, в змислі, який сему слову дає п. Ukr., се-б то велико- и малоруска) у многих річах ще й досі поступала за просвітою анґлійскою, французскою, німецкою, бачимо, що в справах, котрі дотикають життя сільского и (просто-)народного, вона иде зовсім самостійно, не оглядаючись на своіх знаменитих учителів західної Европи. Так було и з студиями над поезиєю народною, котрі в Россії, як и в Сербії, Чехах, Польщі, почались перше, заким наука німецка звернула увагу публики европейского континенту на сей многоважний и интересний предмет.***)

---

*) = більше-менче 73.000.000 австр. моргів. — П. п.

**) мабуть помилка друкарска, повинно-б стояти: 12.141.000. — П. п.

***) В Анґлії видаване и наслідуване поезиї народної починаєсь з кінцем XVIII. віку; перед веде поезия загибаючої народности ґало-келтицкої, з котрої дають проби видане: Evans-Specimens of the ancient Welsh poestry (1769), и славний псевдо-Оссиян Macpherson-a (1738—1796); слідують збірники старинної поезиї анґлосаксонскої (Percy, Reliques of ancient englisch poetry, 1765) и поезиї народної Шкоції в виданю W. Scott-a (Minstrelsy of the Scottisch border, 1802—1803) и Chambers-a (The Scottisch songs, 1829). Macpherson и W. Scott були, без сумніву, першими ініціяторами студий над поезиєю народною, котра так займає наше століте.

Digitized by Google

Саме так, помимо кріпацтва у котрім нарід в Россиі оставав аж до послідних часів, а може власне з ласки тої незгідности у якій стояло истнуюче кріпацтво з бажанями людей серця и просвіти, випередила руска література у представляню життя простонародного в поезиі и новелі, и то живим язиком так мало- як великоруским, літератури високо просвіщених, але при тім аристократичних або міщанских народів західних.

У Россиі именно Україна есть краем, у котрім нарід заховав був найдовше свободу особисту, де найсильнійше удержалась рівність верств народу, и традиції историчні в самім народі заховались далеко живійші, ніж в других сторонах. Без сумніву се була причина, чому аж до р. 1860—1861 живійше провадились студиї над українскою народною поезиєю, чим над великорускою, и чому на Україні и в українскій беллетристиці взяла свій початок щаслива репродукция народного життя и збудився напрямок літературний демократичний, з своім відрубним характером українским, котрий разом из реалізмом переніс Гоголь до Велико-Руси. Таким чином утворилась и там школа літературна, аналогічна українскій літературі, а „Записки Охотника“ Турґенева, новелі Пісемского, Решетнікова, поезиі Некрасова, и особливе комедиї Островского віддають нарід великоруский, як він живе, думає, говорить, з докладностю и реалізмом, котрий значно перевисшив перші початки українских писателів.*)

В Россиі перший друкований збірник пісень народних велико- и малорусских видав Чулков о (1788, 4 томи); по нім идуть спімнені вище збірники пісень малорусских и видане пісень великорусских Сахарова (1838), Кірієвского (1860—71), Рибнікова (1861) и др. — В других краях словянских перші видання пісень народних: Пісни ческі (и кілька рускихъ, польских и др.) Челяковского (4 томи 1822—1827), Пісни сербскі Караджіча (4 т., 1823) и Милютиновича (1837), Пісни польскі Войціцкого (1836), Пісни польскі білорускі и малорускі Чечота (1838), и др.

В Німеччині після Deutsche Heldensage W. Grimm-a (1829) видані: Historische Volkslieder des Deutschen Volkes Wolf-a, в р. 1830, збірник Erlach-a в р. 1834—1837, и многоважний збірник Firmenich-a (Germaniens Völkerstimmen) в р. 1843.

В Італиі недавним ще и громадним студиям поезиі народної дав початок Tomasèo в р. 1841.

У Франциі тепер ще стоять на першім місци праці кельтиста Villemarquè Chants pop. de la Bretagne, 1846, Champfleury Chants pop. des provinces de France, 1860, Arbaud Chants pop. de la Provence 1862, Puymaigre Chants pop. dans le pays messin 1865 и др. — Прим. Ukr.

*) Спімнути тут треба по при славнім авторі баєк Крилові (1768—1844) ще й сина убого купця в Воронїжі, поета Кольцова (1809—1842), котрий

Усі сі приведені висше обставини исторіі и жизни народної України були причиною, що з відси вийшов найбільший поет руский народний, в словянскім змислі сего слова (национальний — пр. пер.), до котрого приходимо зараз, и котрий писав мовою малорускою. — Се именно Тарас Шевченко.

Головні сюжети поезий Шевченка, каже п. U. (привівши попереред важнійші дані про его житє и видання его діл), — то: бажанє и образи щастя в житю родини, взори самоотверженя материнскої любови (Наймичка), дівчини (Невольник), відбиваючі різко від кривд и ураз, які терпіти мусять бідні від людей привилеґіованих кляс (Катерина и др.), образи деспотизму панів и ряду (поетичні монологи Кавказ, Сон и др.), жаль над нуждою народу, підданого панам русским и польским и жидам лихварам. В контрасті з сею нуждою теперішною виставляє він минулу славу народу (письмо до Основяненка, Чигирин — столиця гетманів XVII. в.), сміливі боі за волю против Татарам и Туркам (Иван Підкова, Гамалія), против Полякам (Тарасова ніч 1638, Гайдамаки 1768); він завзиває богатих и можних, щоб зреклись своіх привилеґій, щоб „обіймили меншого брата“ (Посланіє до земляків), завзиває славянскі народи, щоби спільно боролись за волю (Иван Гусь).

Особистість и діла Шевченка майже зовсім не знакомі в західній Европі, бо тільки поменші твори переведені на німецке панов Обрістом: J. G. Schewczenko, ein kleinrussischer Dichter, Czernowitz 1870 (Ми додамо, що перевід не дуже то удатний, и коли хто з західної Европи читав сю черновецку роботу, то не дуже міг одушевитись Шевченком. — Прим. перекл.)*). — Але ми, каже п. Ukr.,

---

в 30—40 роках стояв більше-менше изолований в літературі (вел.-) рускій, и порушив де в чім соціяльні обставини (просто-)народного житя. — Ukr.

*) П. U. хвалить біоґрафію и характеристику Шевченка (Lwów 1866) п. Гвідо бр. Баталіі. и его остру критику нападів польскої публицистики на сторонництво народне руске в Галичині, котре Шевченка признало не тільки своім провідником літературним, але й політично-соціяльним. — Кобзар, каже п. Ukr., переведеный и на польске (Sowiński, Gorzałczyński, Syrokomla; нам звісні ще переводи деяких творів Ш-ка на язик сербский в „Вилі“ 1867—1868, часописи літерат., редаґованій теперішним міністром просвіти в Сербиі, п. Стояном Новаковичем, и на болгарский в часописи „Свобода“, в Букарешті 1870, під редакциєю п. Л. Каравелова. — Пр. перекл.). Професор руский в Галичині, п. Партицкий, почав ширшу студію над Шевченком, з котроі вийшов доселі тільки перший випуск, під надписом: „Провідні идеі в письмах Т. Шевченка“. Львів 1872, написаний з великою способностю (con molta abilità). — Ukr.

Digitized by Google

не вагаємося сказати, що Шевченка вважати треба одним из великих (maggiori) поетів правдиво народних, значить не тільки національних (бо націоналізм лучить у собі звичайно певну ограниченість идей з „шовинізмом“),— але до поетів демократиі, волі и гуманности.

В першім пятиліттю по амнестованю Шевченка, в роках безпосередно перед и по освободженю селян в Россиі, в роках великого руху и розбудженя российского общества, віджили также надіі патріотів Украіни. Окрім кількох альманахів и збірників літературних, нових видань поезий и новель живих и померших писателів, виходив в літах 1861—62 в Петербурзі місячник южної Руси, Основа, в котрім печаталось багато статей наукових, писаних найбільше „спільним язиком літературним русским“ (так его называе п. Ukr., не Основа), и багато поезий и оповідань язиком малоруским. Але через польске повстане и слідуючу за сим реакцию напіткнув рух украінский на перешкоди, котрі сполом ис недостатком енергіі и деякою нерозважностю(?) власних сторонників, стримали розвій его на довгий час. — Найбільшою зверхною перешкодою був адміністративний заказ печатаня св. письма и библіотеки елементарних наук на мові народній, на котру проф. Костомаров зібрав був кілька тисячів рублів так в Руси полудневій як и північній, а именно в Петербурзі и Москві. Сей заказ, против котрому полемизували головнійші часописи россиіскі, не виймаючи органу „московских славянофилів“ (День), визваний був зпершу инкримінациями одної части аристократиі польскої, котра в напрямку украінскім виділа перепону дальшого панованя над народом західної Руси и єзуіцкої пропаганди, и виступаючи яко елемент консервативний, стала доносити в своіх часописах заграничних и в Россиі (в Петербурзі, Вильні и Варшаві) и урядових рапортах предсідателів дворянства российскій администрациі, що Украінці, або як іх назвали Поляки, „хлопомани“ прямують до социяльної революциі.*) По сім виступив орган жидів, „Сіон“, по поводу

*) От примір, як выражався писатель польский, котрий называв себе „un oukrainien“, в ділі приведенім висше (la Pologne et ses provinces meridionales. Paris. 1863) Владислава Мицкевича: „Русиномани — молодик и з усіх кляс, люде без иміня, ис скривленими умами, и недоучені...“ „Les roussomanes (ou les russiens) des jeunes gens de toutes classes, des homes sans fortune, des exprits faux et des demi-savants...“ (стр. 5—6); „Збір всіляких поезий як Kobzar, Haidamaki. Chata, Narodni opovidanné, Azbuki (поезия?), Gramatki. etc. творять страшенну батерию, вимі-

Digitized by Google

полемики над відносинами жидів до народу на Южній Руси, против Україноφилів, називаючи іх „сепаратистами“, котрі з жидівскими торговельниками не для того так мало симпатизують, що вони становлять елемент визискуючий и непродуктивний, але з за того, що жиди працюють для цілої российскої вітчини, а українці — дла сепаратизму. По сім и „Московскіе Вѣдомости“, орган під той час сторонництва ретроградно-аристократичного и (в кождий час) доктринерів централістично-бюрократичних, напали на Україноφилів за „сепаратизм“. До инкримінаций польских за революционерство и жидів за сепаратизм додали Моск. Вѣдом. ще одно, — що україноφіли ведуть спільне діло з Поляками*).

рену против панам, або, сказати правду, тільки против богатшим из межених. Орґаном, котрий лучить у собі усі помисли деструктивного комунізму и социялізму, есть петербурска Основа. Журнал сей шкодливший для Поляків, як Dzień (День, тогді орґан московских Славоφилів), за для певної зручности и оглядного вибору редакторів. Писаня сі находять боязливий и недолугий відголос у Львівскім „Слові“; але се послідне письмо ледво заслугує, щоб про него и споминати...“ (ст. 24—25). Спімнено тут про Граматку — буквар — Куліша. Интересно, що репрезентация польскої шляхти Київскої ґуберніі домагалась від ґенерал-ґубернатора и вимогла в 1859 р. для ґуберніі Київскої, Волинскої и Подільскої заказ сего букваря, котрий, по мніню шляхетних критиків, „мав на ціли визвати нову революцию социяльну в родинній земли найбільшого революционера — Хмельницкого“. В 1862 р. домагалась шляхта польска Київскої ґуберніі — знесеня могили Шевченка, котру могилу (на правому березі Дніпра, коло міста Канева, гадуваного часто в исторії України) називали ґазети польскі „Меккою руско-московских революционерів и черни українскої.“ — Прим. п. Ukr.

*) Деяке понятте о напастях Московскихъ Вѣдомостій можуть дати (західній публиці—прим. перекл.) статті Edg. Garcin-a против провансалізмови (Croisade du Provençal contre le Francais à la Revue moderne 1869 и др), и аґітация французских централістів против ligue de décentralisation méridionale (1868), против ligue meridionale de la defense nationale и др. Виображенє аналоґічних українским прамувань може подати статя п. Gaidoz „La Poésie Bretonne pendant la guerre“ в Revue des deux Mondes 1871. déc. 15. Интересні слова, якими учений сей кельтист кінчить свій огляд руху літературно-педаґоґічного бретонского: „Середня кляса хоче задержати моральне и політичне проводирство краю; але се вона заслужити мусить тогді, як буде в народі клясою найбільше просвіщеною, найбільше діяльною, найбільше відданою общому добру. Коли ряд свободний може устоятись остаточно у Франциі, то тільки тогді, як він опертий буде на селянах, але селянах просвіщених и таких, котрих справи публичні обходять; а не заінтересуєте іх сими справами, працюючи тільки над уділом іх в справах

Digitized by Google

Наслідком усіх тих напастей була збільшена строгість цензури для усіх видань малоруских. Для діл світских строгість ся тепер вже устала; але для книжок церковних, котрих цензуру держить в руках гіврархія, заказ від 1863 року трівав и до тепер, так що переклад 4 евангелий, удобрений Петербурскою академією наук, не міг бути друкований в Россиі и вийшов у Відни.

(Дальше буде.)

комуни (громади) и департаменту, але підоймаючи просвіту іх на такій мові, яку вони розуміють. Се у теперішний час одна из найнагліших наших повинностей" — Порівн. річ у користь „patois" при науці народній в ділі проф. Breal: Quelques mots sur l' instruction publique en France, Paris, 1872. pag. 61, и діло німецке Richter-a: Unterricht in der Muttersprache und seine nationale Bedeutung. Leipzig, 1872. — На закид сепаратизму у сій справі найліпша відповідь одної італіянскої часописи (Corriere di Milano), дана на слова певної публікациі сицилійскої: „декому сей локальний патріотизм може здаватись вже аж надто крайним — нам ні, бо у нім мы бачимо найліпшу підвалину патріотизму национального." — Прим. п. Ukr.

В справі народного язика.*)

С правдивою радостю повитали-смо „Замітки о рускім язиці," поміщені в ч. 10. сегорічнёї „Правди". Автор заміток не бавить ся в загальне говірканє, а приступає прямо до діла. Справедливо замічає, що неточне знанє языка у декотрих наших писателів стає поводом до хибних толків. Ту ще додамо, що не тілько Поляки и Москалі, але и самі Русини, не знаючі свого багатого, пишного, милозвучного слова, иноді побиваються, що мов южнорускій язик не здібен до науки и до висказаня горнійших мислей. Вина однакож в их невмілости и байдужости, бо не знають языка и пізнавати не хочуть. Для обміни словесної потреба приняти в головнім один говор. Язик літературний може уважати-сь головною рікою, котру засиляють нарічия ніби притоки. В літературнім язиці треба завести певну одностайність в формах. Всі слова народні становлять по крайній мірі лексикальне богацтво языка. Однакож що до уживаня слів міс-

---

*) Поміщаємо тут першу статю, викликану листом п. Сакуна, а надіємось іх більше. Ми застерігаємо собі на пізнійше высказати також наше слово. — Ред.

Digitized by Google

цевих, мусить бути — так сказати — який-сь регулятор. Хто-ж бо стане у нас в літературнім язиці уживати: „файний“, „купа більший“, місто: „хороший“, „далеко більший“ — хоть сі слова людові мають своє значеніе в словарі, або можуть вложити-сь в уста лиць говорящих, коли представляє сь образи з дотичних околиць Руси. Дало-б ся еще богато слів навести, взятих по більшій части з чужих язиків а уживаних по ріжних закутинах нашої вітчини, котрим доля судила подібну грати ролю.

Випадає також уважати и тое, що вже загально від письменників принятим зістало. Не одна одміна виразу, ввійшовша вже в язик літературний и одержавша, так сказати, право обивательске, не повинна відкидоватись легкомисленно. И так пр. слово „жайворонок“ лиш декуди уживає ся. По більшій части каже у нас люд „жальворонок“, „дзяворонок“ и „жорванок“. А преціь ніхто не покусить ся уживати тих виразів, місто загально вже утертого „жайворонок“. Також и слова мають свою карєру, як бачимо на тім примірі. Одні ввійшли раньше в язик літературний и запанували в нім на щот других, хочби зовсім рівнорядних.

Маючи тое перед очима, не можу согласити-сь з чесним автором, що до форми „іден“. Форма „один“ живе переважно в устах люду, и переважно нашими письменниками уживає ся. А й надто: приміткою нашого язика єсть то, що кладе **о** в словах в старославянскім зачинающих ся самозвуком **е**, пр. езеро — озеро; вже в старорускихъ памятниках подибуємо подібні форми народні: пр. один м. еден, одва м. едва (ледви). В зложеных однакож и словах утворених по більшій части виступає **е**: заедно, съединити (соединити), еднати, единий, — але увъ-одно, одинокий. Форма „іден“ мало де уживана, а до того — о скілько мені звісно — и не має аналогії помежи другими словами подібно зачинающими ся.

Також не зовсім згодив би-м ся що до уживаня форм „ходив-ем, ходив-есь, ходив“ (в старосл. ходилъ есьмь, ходилъ еси, ходилъ есть, ходили есмъ, ходили есте, ходили суть). Форми с помічним глаголом есм (ем) уживаються переважно в Галичині на Поділю. Помічний глагол опускають по переважній части на Україні, а окрім того скрізь на цілій Южній Руси в 3. лиці един. и мног. ч. (ходив, ходили). Скрізь на цілій Руси в певних ситуаціях (именно коли з притиском говорить ся), виражає-сь час минувш. через причастие минувшого часу на **в**, **ла**, **ло** и заименники личні, пр. я то зділав. — Тож як не вважаємо форми „хбдив-ем“ полонизмом, так

Digitized by Google

и форми „я ходив“ не щитаємо москвітизмом. Єсли яка форма єсть у Поляків, Москалів або инших Славян — то з того не слідує, щоби не могла бути и у нас. Про тое, думаю, лишити совершенну свободу писателям, що до уживання форм минувшого часу, яка форма з ситуації виплине, такої и ужити. Впрочім автор и сам пише: Від цего я взяв за фонд Подніпрянський говор и пр.

Що до уживаня заименника **ся** при глаголах, соглашаю-сь зовсім. Лише верхоглядні критики уважали ставляне **ся** перед глаголом полонизмом. Поминувши, що по великій части стрічаєм таке вираженє у люду, приводимо, що се находить ся також в старорускім. И так читаємо в Несторовій літописи по списку мниха Лаврентия: „Володимеръ же се слышавъ, возрѣвъ на небо рече: „аще се ся сбудеть, и сам ся крещю.“ В такім положеню находимо **ся** також и у лучших писателів галицких — а часом и українских (пр. у Котляревского: „Здоров, Еоле, пане свату! ой як ся маєш, як живеш?“).

Заразом мушу замітити, що дуже порадно було-б, аби вже раз згоджено-сь на уживане форм **ся** подібно як и сей, ся, се, сесь, сеся, сесе — місто Українцями часто уживаного ця, цей, ця, це, цесь, цеця, цеце. Думаю, тут би повинно зважати-сь на більшу правильність перших форм, тим більше, що в дуже многих околицях у нас и на Україні виговорюють **с**, а буває и так, що говорять **ц** и **с** (пр. в Коломийщині).

На тім кінчаю замітки, які мені по перечитаню листу насунули-сь, и виражаю живійшое желане, щоби як найбільше знавців нашого язика прилюдно забирали голос в тій так поважній справі. Поучающим ся взаимно гнів не воцариться між нами, бо-ж прецінь: одна нас думка голубить!

Заразом подаю тут спис деяких слів и виражений, з ріжних книжок руских виписаних и досить часто уживаних, а, як бачу, зовсім недоладних. Побіч виписок, уміщаю, як по моій гадці має бути. Слова, биля котрих звіздочка, уживаються нашими письменниками майже загалом — а вирази, биля них положені, суть мною утворені — и я лише пропоную их до уживаня.

A) Вирази.

Вистарчити (wystarczyć-,ać) — **вистати, виставати.**
до щенту (do szczętu) — **до щоту, до тла, зовсім.**
дражнити — **дразнити.**
жичу (ich leihe) — **зичу; в значінню ich wünsche: жичу, пр. позичити грошій, жичити здоровля.**

Digitized by Google

здужати (dążyć) — прямувати, пр. Галичина и Буковина здужають до единства літературного — Гал. и Бук. прямують до и пр. Те здужане хочемо виявити и заступити перед Славянами — Те прямоване хочемо и пр. — Здужати значить у нас бути в силі, здоровіти, відтак нездужаю = есмь слабий; — нездужаю робити = не маю сил робити; – дужий = stark, gross.

Илькость — кількость, скількость.

наколи — коли.

овшім (owszem) — противно, навпаки.

обстоятельство, околичность — обставина. (Обстановка = Lage der Dinge).

отношеніе — відносини; взаимні отношенія — взаємини.

повиновацтво (powinowactwo) — посвоячене, спорідненє, зрідство, свояцтво.

позаяк — добре в значіню „о скілько", in wie ferne; однакож але в зн. „понеже"

поживний (pożywny) — живний, трівний, н. пр. трівний хліб.

Спосібність (sposobność, okazya) — нáгода; у нас спосібність = zdolność, Fähigkeit.

*средство — середник.

тичити ся, пр. що ся тичить — що тикає ся.

тлустость — товстость, товща, тук.

*уміетность (umiejętność) — наука, вмілость, віда.

успособленє (usposobienie) — вдача, настрой; — у нас успособленє = uzdolnienie.

шаг — крок; що иншого срібний шаг, шажок — гріш.

шлёхати — хлипати.

Б.) Вираженя и форми.

Але кладе ся все на первім місци. Заким але про се звіщу — але ним про се звіщу. — На сім розбишацтві морскім вони але не попристають — але на сім розбишацтві и пр. — Вони але не з нинькы, не з учера такого там діють — але они діють таке не від нині, и не від вчера; — рік 16. важний але для нас ще по другій причині — але рік и пр.

за помощію тихже (mit Hilfe derselben) = за их помочию.

під такими обстоятельствами (unter solchen Umständen) — в таких обставинах, в таких взаєминах.

прямованьи и пересвідчень — прямований и пересвідчений.

розуміють під народом темну верству — уважають народ (люд) темною верствою.

ся бувае часто невластиво ужите: образованье ся русского народа — образованє руского народа; обзнакомленє ся с тим предметом — обзнакомленє с тим предметом; перші епохи твореня ся нашої землі — перші епохи твореня (наставаня) нашої землі. — Стають ся розумними — стають розумними; стають ся великою рікою — стають великою и пр; стали ся причиною — стали причиною.

тримають за чесного чоловіка (jemanden wofür halten) — мають за чесного чоловіка, уважають (считають) чесним чоловіком.

Digitized by Google

Сим разом кінчаю мої уваги. Богато питаній у нас ще не тиканих приходило-б ся тут розбирати — що и вдіємо у будуще, если хвальна Редакция примітки подібного рода хоче заміщати у своій часописи.*)

И. Верхратский.

*) Дуже радо, просимо о них. — Ред.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Безпосередні вибори.

III.

Давнійше всею політикою, отже и керованєм виборами, займалася Львівска митрополіча консисторія; нині перейшло се в руки Ради Рускої, с. є. нового поправленого виданя консисторії, бо до виділу Рускої Ради входять всі знаменитші члени консисторії, займаючіся політикою, а з неконсисторских людей належить до нёго тільки двох, и се, розуміється, таких, котрих гадки и тенденції в нічім не ріжняться від консисторских.

В таких обставинах не дивниця, що Руска Рада має у сельского духовенства певне значінє. Так само бо, як наше духовенство залежить від консисторії, мусить залежати и від Рускої Ради, котру, як видко було на остатних зборах тої-же Ради, воно з консисторією идентифікує.

Бувало однако, що и Перемиска консисторія мала вплив на керованє виборами, а крім Рускої Ради у Львові и Народня Рада в Перемишли займалась політикою. Але від коли Народня Рада, підкопана самою своєю більшостю, складаючоюся из Перемиских Свято-Юрців и Словістів, упала, піддався Перемишль Львову, и Руска Рада у Львові становить одинісіньке політичне товариство руске, хотя вона, як звісно, репрезентує тільки фракції Галицьких „Русских“ (Словістів) и Рутенців (Свято-Юрців).

Digitized by Google

Як ми стоімо до Рускоі Ради, се звісно. Однако ми далекі від того, щоб осуджуватн вже з гори кождий єі крок лиш задля того, що ми єі противниками. Ми узнаємо и приймаємо те, що добре, всюди, де воно покажеться: чи у Россиян, чи у Поляків, чи у Німців, — отже радо приймили б и узнали б и у Рускоі Ради. Коли вона добре перевела б вибори, ми б сказали: „Ми противні Рускій Раді, але в справі виборів не можемо відмовити ій нашого узнаня“; — а так сказати прийшлось би нам тим легче, що ми, як се вже висказалисмо, в виборах до Віденьскоі Ради державноі яко партия не интересовані, а интересуємось ними лише из становища загально-рускоro добра.

Однако доброго, для рускоro народа користноro переведеня виборів Рускою Радою ми не можемо надіятись, бо вона, як и всі товариства и институціи наших Русских и Рутенців, дбає тільки о себе, о добро своєі партиі, не о добро народа в загалі. Між тим н. пр. як Поляки, у котрих також суть партиі (централісти або мамелюки и федералісти), и до комітету центральноro вибрали и кандидатами до Ради державноі ставлять знаменитих мужів всіх партий (так само н. пр. Земялковскоro и Кабата, як Смольку и Смаржевскоro), наша россійско-рутеньска, але не „руска“ Рада не тільки поминула, але и зо всею завзятостю виступає против кандидатури о. Качали, котрий має більше парляментарноro значіня, ніж найбільша з найбільших іх знаменитостей. Ба Руска Рада посунула своє дбане о себе так далеко, що себе (свій виділ) и своіх умістила всюди на першім місци не тільки против людей другоro (народноro), але и своro власноro сторонництва. — Впрочім и вплив Рускоі Ради очевидно упадає. Не тільки що ряд, до котрого так підлесно усміхається и котрому так підлизується, оказується для неі зовсім холодний и не прикладає ій жадноro значіня (так само и централісти, н. пр. Neue Freie Presse недавно покепкувала собі з безсильности Рускоі Ради), але и наше духовенство и наш нарід зачинає скидати з себе єі сіти. Доказом тоro фіяско послідних загальних зборів єі, дуже слабо в остатнім році вплившії вкладки єі членів, а в найновійшім часі ставляне кандидатур против Рускоі Ради и так звані польско-рускі згоди в кількох округах. Не мож отже ніяк від всіх заходів Рускоі Ради ані хісна для нашоro народу надіятись ані навіть успіху для самоі Ради ожидати.

Звісно, що всякі духовні власти звичайно бувають абсолютистичними, ба навіть деспотичними, що з своіми підвластними поступають

Digitized by Google

в спосіб диктаторский. Таке поступованє заявляє и Руска Рада (як сказано, ніщо инше, лиш друге виданє митрополичої консисторії). Вона сама ставить кандидатів на всі виборові округи и жадає, щоби виборці тих ві кандидатів приняли. — Ми на справу виборів зовсім инакше задивляємось. Вибори мають бути виразом вольної волі народа, — а се ніяк не може бути, єсли народови — виборцям — кандидатів з гори накидається. Після нашої гадки належало б аґітацию уладити ось як: В кождім виборовім окрузі завязується комітет виборовий, в склад котрого повинні би входити мужі поважані в окрузі, так духовної и мирскої интеліґенциі як також и из селян (міщан). Той комітет має передкладати и перебирати кандидатів; як до комітету повинні входити люде ріжних пересвідчінь, о скілько можна неодносторонні, щоби таким ділом комітет репрезентував загал народности а не одну фракцію, так и кандидатури можуть бути ставляні ріжнородні; перед всім належить покликувати на кандидатів людей из того самого виборового округа, але, в недостатку таких, и з инших. Розуміється, що, крім кандидатур ставляних членами комітета, можуть и инші мужі комітетови заявити, що хотять в тім окрузі кандидувати. Комітет отже має над всіми кандидатами, так ним поставленими, як и самим зголосившимися, докладно и безсторонно застановитися, на злучай потреби зажадати від кандидатів визнання їх політичних и и. гадок, чи то письменно чи навіть устно перед комітетом, а відтак повинєн комітет (з увзглядненєм точок, які ми в II. статті подали) з поміж всіх кандидатів одного вибрати. Таким способом осягнулось би, що 1) вибір був би правдивим виразом опінії народа (виборців), а не октроёваний и накинений з гори,—заховувалась би автономія округів виборових; 2) перед всім кождий виборовий округ вибирав би своіх, с. в. в нім мешкаючих и виборцям (именно селянам) найліпше знаних кандидатів; 3) мимо того не поминено би и жадної з наших знаменитостей, бо кождий, чуствуючий в собі охоту и здібність до послованя, міг би зголоситися до котрого з виборових комітетів; 4) виборці кождого округа пізнали би докладнійше свого кандидата, ніж се тепер можливо; 5) комітет кождого округа виборового, яко знаючий найліпше потреби и обставини місцеві, потрафив би найліпше свого кандидата перепровадити.

Розуміється само собою, що такий комітет окружний на злучай потреби входив би в переговори и з иншими партиями и їх комітетами в нашім краю, не потребуючи відноситися в кождій справі аж до якогось комітета центрального. Як в нашім краю крім Русинів

Digitized by Google

мешкають еще Поляки и Жиди, так крім руских аґітаций являються еще аґітаціи и комітети виборові польскі и жидівскі, а кождий з них старається притягнути до себе и Русинів. Се отже важна річ, як нам поступати, чи ити самим, чи лучитися з Поляками, чи лучитися з Жидами?

В кількох сторонах у східній Галичині трібували в справі виборів Поляки порозумітися з Русинами, и до такого порозуміня декуди мало и прийти. Декуди відповідали деякі Русини, члени Рускоі Ради, що порозуміне між Русинами и Поляками повинно станути не в комітетах провінціональних, але перед всім повинно наступити між комітетами центральними (се-б то між польским centralnym komitetem и Рускою Радою). Ми з таким поглядом зовсім не годимося, а не годились би навіть и тогді, коли б Руска Рада иншою була, ніж есть тепер. Одно з двох: або не хочемо и не потребуємо зовсім порозуміня з Поляками, або, коли хочемо и потребуємо, то власне найлучше було б, щоб воно зачалося від долини и ишло в гору а не на відворот. Єсли б наші політики були відповіли Полякам: „Не хочемо и не потребуємо з вами згоди," то таку відповідь ми мусіли б шанувати, без огляду на те, чи ми би з нею годились чи ні; — але відсилане до Рускоі Ради се тільки по просту мізерний викрут.

Перед всім отже: чи йти нам самим, чи лучитися з другими? Розуміється, що найліпше було би, коли б ми зовсім не потребували ні на кого оглядатись, о нікого дбати як тільки о себе самих. Але знаємо добре и навіть з досвіду при виборах до сойму, що наші сили ще дуже а дуже не вироблені, не достаточні. Впрочім, навіть сильнійші партиі и народности входять в компроміси, в порозуміня; чому ж би ми сёго не мали робити, коли тільки се не випаде нам на некористь? Сам фактвходженя в компроміс лучається часто и між противниками, и сим фактом еще жаден из них не потребує зрікатися своіх прав.

Так отже не можна бути противним компромісам самим по собі. Ходить тільки о те, з ким можна робити компроміс, и ціх якими умовками?

Давалися у нас чути голоси, що з Поляками не можемо мати жадних однаких интересів, проте и не можемо з ними робити компромісів, — за те жиди не противні нашим національним справам, розвою нашого языка и т. д., отже з жидами можемо зробити угоду. Такоі гадки есть и Руска Рада, бо вона, хотя не цілком явно, иде

Digitized by Google

в загалі рука в руку з жидівским Central-Wahlkomite-том и з Шомер-Израілём.

Отже з жидами ми, Русини, можемо тримати? А які-ж то интереси, панове приверженці руско-жидівскоі угоди, вяжуть руский народ з Жидами? Правда, наш мужик мав нераз „интерес“ з жидом, и робить нераз з ним „угоду“, але ще ніхто не бачив ніколи, щоб наш мужик на такій угоді добре вийшов! Через такі жидівско-рускі угоди не тільки затрачується наша народність, наша віра, наш язик, але наш нарід тратить цілий свій бит: що року майже сотки наших селян и міщан через жидівско-рускі угоди тратять свої ґрунта и хати и идуть з торбами! Покепкувало собі Слово, що за кілька літ більші посілости будуть в більшій части в руках жидів; — але коли ми дальше так будемо робити як тепер, то не тілько польскі більші, але и рускі меньші посілости стануться жидівскими. И, правду сказати, для нашого народа було б таки користнійше, если б більші посілости були в руках польских, ніж жидівских панів. — Дивна річ: ми научуємо наш народ ві всіх наших популярних книжках, щоб стерігся жидів, щоб не входив з ними ні в які справи и спілки, — а тут Рада Руска каже томуж народови тримати з жидами! Не есть же то тяжке, страшне, гибельне обаламучуванє народа? Що собі той нарід погадає на такі припорученя? — Але кажете, що жиди не противні розвою нашоі народности, нашоі мови и т. д. Засліплені, ви не бачите, що жидова се передня страж, се авангарда Німоти? ви гадаєте, що жиди будуть опиратися польскому язикови а підпирати муть руский? А кілько то Жидів-учеників учиться в школах руского язика? А й самі жиди, сам жидівский комітет Коломийский, чи-ж не сказали явно, що іх цілею введенє панованя німецкого язика на кошт der wenig entwickelten Landesidiome? Або гадаєте, що жидівскі посли будуть вірними союзниками наших? Сто рази скорше злучаться Жиди з Поляками ніж з Русинами, бо з Поляками може зробити ліпший ґешефт. И не боитеся, що Жиди не виведуть вас в поле? — З Жидами наша справа так стоіть, що мусимо вести завзятий бій не лиш о права, але и о истноване нашого народа, бо, як кажемо, при дальшім такім самім ході діл як тепер, за пару віків руский нарід в Галичині не винародовиться, але по простy — изчезне!

Тяжку борбу ведемо и з Поляками, ведемо вже більше ніж 6 столітей, бо вже за наших князів кипів бій між руским и польским народом. Але тепер, кажемо отверто, Поляки суть більше крикливими

Digitized by Google

и страшащими, ніж дійсно страшними противниками. Поляки самі мусять всі сили напружати, щоб оборонитись від германізації (говоримо, розуміється, тільки про Галичину). По містах вже тепер майже перемагають їх жиди, як се доказують и найновійші вибори до рад громадских, — більші посілости також переходять в жидівскі руки. Полякам отже власний интерес їх наказує, лучитися з Русинами, щоб опертися спільному ворогови, а се, розуміється, не може инакше статися, як через признанє Русинам прав ім належащихся. Правда, що вони ще дуже мало свій власний интерес розуміють, за надто виступає еще и шляхетска бута — о тім и не казати, що своіх давних мрій не уміють погодити з реальним положенєм діл —, але се все ще не есть такого роду, щоб не можна робити хвилевих компромісів, хотя зовсім не допускає заключати тепер яку постійну згоду. Що Поляки можуть нас вивести в поле, за те не дуже потребуємо боятися, наколи лиш будемо осторожними; вони далеко меньше до того спосібні ніж жиди. Ходить тільки о те, як и які компроміси ми можемо робити з Поляками.

В Товмачі, Станіславові, Перемишлянах и и. деякі Русини з деякими Поляками поробили угоди; з одної и з другої сторони сказано кілька сердечних бесід, рішено попирати в соймі внесок угодовий пок. Лавровского, в виділах ради повітової мають протоколи провадитися и по руски и резолюції сторонам на рускі подання також и по руски даватися и т. и., а послами до Ради державної мають вибиратися тільки приверженці такої польско-рускої згоди. Пропозиції до згоди виходили всюди від Поляків.

Отже ж нам в тих угодах не подобається перед всім, що вони запропоновані були Поляками в такий час, де Поляки Русинів потребують. Коли має наступити яка тревала згода, то до сёго повинен би дібратися час такий, де ні одна ні друга сторона не має якого хвилевого интересу. Того-ж у Поляків не бачимо. В часі потреби приходять вони з золотими грамотами и т. и., з чим в иншім часі не показуються, проте цілком природно, що руский народ такі хвилевим интересом подиктовані пропозиції відкидає. Ми самі есмо за згодою (властиве modus vivendi) з Поляками, але теперішню хвилю перед виборами не вважаємо до сёго спосібною; в таких часах, як тепер, можуть робитися лише хвилеві компроміси, служащі до осягненя одної цілі (тепер н. пр. до виборів користних для обох сторін), могучі однако статися и зарідком пізнійшої постійнійшої згоди. — Впрочім не можна зовсім годитися и на сам зміст теперішних угод.

Digitized by Google

Коли вже згадується о угодовім внеску пок. Лавровского, то чому-ж не опертися на внесках руских членів угодовоі анкети, установленоі виділом краєвим для розсмотреня внеску Лавровского — замісць жадати таких користей для Русинів в радах повітових, які в инших радах вже и без окремішних угод з Поляками Русини мають? Наконець внесок пок. Лавровского поставлений в соймі и для сойму, отже пора була би о нім згадувати вже скорше при виборах до сойму, а не до ради державноі. Коротко сказавши, з тих и еще инших причин (н. пр. невідповідного вибору людей, маючих перепровадити угоду) ми не можемо писатися на такі згоди, які тепер в кількох місцевостях пороблено з Поляками.

Тепер, як кажемо, не до згоди пора, але до компромісів, в тій одній ціли, щоб щасливо перевести вибори до Ради державноі. А есть спосіб такий, котрий би компроміс зробив пожаданим и для Русинів и для Поляків. Русинам ходить перед всім, щоб мати своіх послів из курні сільскоі, тут ім стоять в дорозі Поляки; Поляки (маючі забезпечені вибори из більших посілостей) бояться о міста, в котрих жиди розвинули сильну аґітацию. Отже, позаяк Жиди суть спільними ворогами як Поляків так Русинів, належало би, щоб в містах помогли Русини Полякам против Жидів—а така поміч из сторони Русинів майже ві всіх середних и меньших містах Полякам дуже придала б ся —, а за те нехай Поляки не аґітують по селах против кандидатам руским, котрі по можности повинні б бути прихильниками угоди з Поляками (але при тім, розуміється, ревними рускими патріотами, не такими н. пр., як деякі найновійші угодовці). Таким способом Поляки стратили би дещо насупротив Русинів, але за те зискали б насупротив Жидів; а Русини дійшли би також легче и певнійше до користного результата.

В такий або подібний спосіб, хочби и з деякими модификаціями, думаємо, можна би робити компроміс з Поляками, розуміється не з т. з. мамелюками Dziennik-a polsk-ого, але з федералістами. Треба бо зважати на тее, що між Поляками а Поляками нині вже треба робити ріжницю, як робиться и ріжниця між Німцями (централістами) а Німцями (Rechtspartei), Кроатами а Кроатами, навіть Чехами а Чехами, а вже-ж найбільше між Русинами (народовцями, „Українцями“) а Русинами (Русскими, Рутенцями). Хто лише трохи безсторонним оком споглядає, не може не признати, що кн. Ю. Чарторискій, Смаржевский и и. (як и пок. кн. Санґушко, за котрого рускі посли поминальну службу Божу справляли) в справі рускій

Digitized by Google

далеко відстоять від др. Земялковского, Кабата и и., що польскі федералісти в Русині видять не польского зрадника, але брата Славянина, посвояченого родом, язиком и интересами. Повторяємо еще раз и те, що ми вже уперед сказали: лишається нам або йти з рядом, з централістами, отже и з жидами и з польскими мамелюками, або з федералістами, з Славянами, отже и з федералістами польскими. Між польскими централістами а федералістами вибір не трудний. Однако, повторяємо ще раз, постійну згоду з Поляками, навіть и з федералістами, хоч и щиро ей бажали б ми, тепер заключати уважаємо не в пору.

Допись.

З Поділя. (Скалатскі угодові збори; о. Наумович, его правдолюбіе). На Ваше завізване*) опишу Вам коротко але зовсім правдиво угодові збори в Скалаті, як я о сім из найвірнійших жерел довідався. Еще перед властивими зборами запросив о. Лукашевич з Староміщини, за порозумінем з о. Наумовичем, листовно о. Качалу и о. Мих. Глинского на день 21. Серпня на нараду до Скалата, де, окрім них и оо. Лукашевича и Наумовича, були також п. Климентий Глинский, урядник Чубатий Русин и кілька Поляків. Тут рішено в цілі порозуміня и застановленя над виборами скликати збори, чому не противився и о. Наумович.

На властивих же зборах по отвореню іх и висказаню, о що ходить, виступив між иншими з рускої сторони о. Наумович и говорив, що нарід руский був кривджений а именно сойм не увзглядняв Русинів при виборах до Ради державної; нині однако маємо право и будемо могли самі вибирати и висилати своіх людей, щоб в Раді державній и у трона предкладати наші скарги и потреби.

По нім виступив инший бесідник и заговорив по польски: Тут говориться о двох народах; я не знаю двох народів, тут мати Польща, а Поляки, Литвини и Русини то один народ.

На сі слова зробився неспокій. Одні жадають, щоб бесідника завізвати до порядку; другі відзиваються за свободою слова. Зголо-

*) Вичитавши в Слові описане зборів Скалатских о. Наумовичем, де тойже бесідника, неґуючого истноване рускої народности, називає Українцем, ми вправді и на хвильку не сумнівались що сей названий о. Наумовичем Українець не належить до руско-народного сторонництва, однако для поясненя загадочного слова о. Наумовича удалися до знакомих нам и певних лиць и відтак одержали-смо від одного з них отсю допись, котру тут поміщаємо. — Ред.

Digitized by Google

шуються до слова Поляк Хржановский и член Ради рускоі о. Лукашевич. Первий виступив сильно против попереднього бесідника, а в кінци сказав: Тут суть дві народности, польска и руска, и обом належаться рівні права. На те о. Лукашевич: Понеже п. Хржановский вже дав заслужену нагану попередному бесідникови, то я від слова відступаю.

Додати належить, що Поляки при словах бесідника, заперечаючого истноване окремішнёі рускоі народности, не оказували вдоволеня, и що сам тойже бесідник опісля старався инакше витолкувати свої слова. О. Наумович однако виступив в другий раз и каже: Понеже нас тут нетують, не маємо тут що робити. Говорено тут за матку Польщу; за Польщі була неволя и нужда:—ходіть панове!— Сказав и опустив салю нарад, а з ним вийшов о. Курбас з Старого Скалата и двох селян, здається Скалатских.

Зробилася мала замішанина. Тогді забрав голос о. Качала и сказав більше-менше: „Зійшли-смо ся, щоби ся порозуміти. Розходити ся, не порозумівши-сь, не знаючи навіть о що ходить, то шкода и нашого труда. Вже п. Хржановский дав попередному бесідникови, нетуючому руску народність, заслужену відправу; я тут слів тратити не буду, скажу ино стілько, що хиба той може заперечити руску народність, хто або исторіі не знає або сварню хоче викликати.“ Відтак говорив еще о нинішнім положеню, о виборах, о власностях, які повинен мати кандидат, котрому могло би ся дати довіріе и т. и.

По деяких еще словах меньшої ваги відозвався голос, щоби комітет предложив кандидата. На те о. Качала: Нас тут не запрошено на тее, щоби передкладати нам кандидатів, але на тее, щоби ся порозумівати и застановити. — По сім збори закінчено.

Що до бесідника, нетуючого руску народність, котрого о. Наумович назвав Українцем, розуміється, знаючи добре, що читателі Слова зрозуміють те слово не инакше, як означаюче чоловіка з руско-народноі партиі (Україноміла), то в часі его бесіди и загально на зборах нікому и на гадку не приходило вважати его Русином. Опісля, розцікавлений статтею о. Наумовича, довідав я ся о нім ось що: Бесідник називається Kopernicki и есть надзирателем дороги чи щось подібного. Есть сином емігранта з 1831 р. и родився в Франциі, де був и учеником школи в Батіньоль. В р. 1863 був в повстаню, в остатній німецько-французскій війні служив в французскій армиі, а наконець яко поручник жвавів воював против парискоі комуни. Такого чоловіка и при такій нагоді називаючи Українцем, хоче о. Наумович очевидно скомпромітувати руско-народне сторонництво, — в який чесний спосіб, се кождий розбере легко.*).

---

*) Подібними штучками против руско-народного сторонництва воює о. Наумович не перший раз, як об сім свідчить н. пр. его виступлене против руских академиків в минувшім році. Справді, воювати ложею се зовсім недостойне о. Наумовича. Хотя ми до неодного від о. Наумовича при-

Digitized by Google

Впрочім п. Коперніцкий не сказав властиве нічого иншого як те, що звичайно говорить и о. Наумович. Таже и о. Наумович, рівно як п. Kopernicki, неґує окремішню народність малоруску, а неґувати народність великоруску ані п. Коперніцкому ані нікому иншому ніколи не приходило на гадку.

впкли, то таки ми не надіялись такого его поступованя тепер, де сам з власної ініціятиви зачав буцім то виступати за згодою обох руских партий в Галичині. Як щиро, се тепер покажуеться. О. Наумович подібний зовсім до чоловіка, котрий противникови одну руку подає до згоди, а в другій руці позаду себе скрито держить на нёго палку. — Ред.

НОВИНКИ.

— Ціс. патентом з дня 8. с. м. розвязана теперішня Рада державна, а **скликуеться нова Рада державна**, маюча вибратися на підставі безпосередних виборів, на день 4. Падолиста с. р.

— **Руска Бесіда**, в наслідок звісного нашим читателям славного процеса з „управляющим совітом Народного Дома", перенеслася з Народного Дома на улицю Коперніка (передше Широку) до дому Льва ч. 21. Там-же перенеслася також и канцелярія Просвіти.

— **Галицькі Русскіе яко угодовці з Поляками.** Доси наші Галицькі Русскіе и Рутенці указували все на щирих Русинів (народовців, Україноф ілів) яко на єдиних прихильників згоди з Поляками; аж тут витворилась нині вже и між ними фракция угодова. Ріжниця між угодовцями Русинами а угодовцями „русскими" лиш та, що Русини бажають згоди для добра загального, бажають ві не на один день, жадають від Поляків реальних користей для руского народа, між тим як русскіе хотять через згоду перед всім осягнути власні, особисті ціли. Взором такого русскаго угодовця есть о. Илія Мардерович, завідатель капелянії Пасічни під Станіславовом. Стараючись о презенту на тее місце, підлизувався колятору, лат. пробощу з Станіславова в спосіб не конче достойний руского священика. Але тее зовсім не перешкоджало ему грати ролю великого патріота руского и виступати в имени Русинів, коли ишло о заключене згоди з Поляками. Минувшої зими прославився о. Мардерович своіми телеґрамами и дописями до Слова в справі учеників Станіславівскоі ґімназії (гл нр. II. сёгорічної Правди). Приізджаючи часто до Станіславова займався ревно аґітацією між рускою молодіжю против ві учителів, а се ему тим легче приходило, що через одного о. професора Станіславівскоі ґімназії довідувався о всіх рішенях учительских конференций, котрі „сообщал" ученикам и по части оголошував в Слові. Він аґітував навіть, щоби ученики Русини цілком не ходили на лекциі руского язика, з чого, розуміється, не були би нераді и Поляки, котрі в загалі часто з нашими Русскими, яко дві крайности, сходяться. Справедливо сказала и Gazeta Narodowa, що всі Галицькі Русскіе и Рутенці заключили б перед виборами згоду з Поляками, коби іх лише Поляки хотіли поставити кандидатами на послів до Ради державної.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский**.
З печатні Инсшитута Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 15. У Львові, дня 16. (28.) Вересня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр, на чверть року 1 злр. 50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одноі стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр в. а. на стемпель за кождоразове уміщене

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

Частина поеми Тараса Шевченка

ЄРЕТИК ИВАН ГУС.*)

Камень, его же небрегоша зыждѹщіе, сей бысть во главѹ оугла; отъ Господа бысть сей и есть дивенъ во очесѣхъ нашихъ

Псалом CXVII, ст. 22.

Кругом неправда и неволя,
Народ замучений мовчить;
А на апостольскім престолі
Чернець годований сидить;
Людскою кровію торгує
И рай у найми оддає....
О Боже! суд твій правий всує
И всує царствіє твоє!

*) Подаємо у сёму н-рі одну, а у другому подамо ще другу частину из доси еще нігде недрукованоі поеми Тараса Шевченка „Иван Гус“, пересланоі поетом славному Шафарикови. Першу частину чули ми перед 10 літами и запамятали собі деякі варіянти, котрі також тутки наводимо. Початок звісний буде и нашим читателям, бо був у нас вірно після ру-

Digitized by Google

Розбійники, людоіди
Правду побороли,
Осміяли твою славу
И силу, и волю.
Люде стогнуть у кайданах,
Не має з ким взятись,
Розкуватись, одностайне,
Односерде стати
За евангелию правди,
За темниі люде.
Не ма кому!.... Боже, Боже!
Чи тож и не буде?
Чи настане великий час
Небесноі кари?
Чи розломим три корони
На гордій тіярі?
Розломимо!... Благослови —
Не на месть и муки —
Благослови моі, Боже,
Нетвердиі руки
Й слово тихеє... О Боже!
Чи вони ж почують?....
— — — —

Оттак,
У келіі своій правдивий

кописи поета відфотографований. Коли б еще у кого переховувалась яка частина сеі поеми, то просимо сердечно переслати відпис ві у редакцию Правди.

Варіянти:

Стр. 5 Людскою кровию шинкує
„ 7 Небесний царю! суд твій всує
„ 13–16 Земля плаче у кайданах
Мов за дітьми мати,
Не ма кому розвувати,
Одностайне стати
„ 21 Чи настане час великий
„ 23 Чи розіб'ємо три корони
„ 25 Розіб'ємо!... Благослови
„ 34 и 35 Иван Гус думав розірвать
Окови адові, и диво
„ 37 и 38 „Помолюсь!..
За мною Бог!... Да совершиться!..."

Digitized by Google

Иван Гус думав розкувать
Народ замучений, и диво,
Святеє диво показать
Очам незрячим....
„Поборюсь!..
За правду Бог!... Да совершиться!...“
И в Вифлеємскую каплицю
Пішов молиться вірний Гус.

. . . . . .

Світе ясний, світе тихий,
Світе вольний, несповитий!
За що тебе, світе-брате,
В твоїй теплій, тихій хаті,
Оковано, одурено,
Кадилами окурено,
Багряницями окрито,
И розпятиєм добито?!
Не добито! Стрепенися,
Та над нами просвітися...
Просвітися: будем, брате,
З багряниць онучі драти,
Та з кадил люльки курити,
Явленими піч топити,
Кропилами будем, брате,
Нову хату вимітати!...

ЦАР-МОТИЛЬ.

(Сказочка.)

На дворі вітер завивав и мете метелиця; в хаті-ж приятно, тепло, вигідно. Бабуся сидить биля палахкотіючого огенька коминового и держить наймолодшу, русоволосу унуку, малу Оленку на колінах. Мала глядить пильно в розсудливе лице бабуні.

„Росказуй нам дальше про цар-мотиля!“ молила, „стрийко Васильцьо також про нёго хоче чути.“ — И обняла дрібними рученя-

Digitized by Google

тами шию хлопчика, котрий сидів у стіп бабуні и карими очима задумчиво смотрів на ватру.

А бабуня и зняла річ: „Коли летить цар-мотиль, сияє блеск від нёго, що аж за очи бере, аж разить; хотів би-сь заплющити очи, та годі, мусиш розняти віка та заєдно на нёго дивити-сь. Однак горе тому, котрий зробить за ним хочби лише один крок, бо пристати не може, лише мусить за ним все йти через гори, долини, ліси, пущі и нетрі, все дальше и дальше без зупину! Хто піткне ся и впаде, той стратить єго з очей, але єго серце не може з ним розлучити-сь, той призабуде всё, що любив, єго очи глядають лише цар-мотиля. Такий не знає, чи зима, чи весна в краю, не бачить, чи світить на нёго сонце чи місяць — він лише туряє про блестячі крильця и іх прелесть, вони єму снять ся и в день и в ночи. То суть уроки цар-мотиля — тому бережіть ся єго!“

„Чи не може ніхто зняти тих уроків, бабунё?“ спитала русява Оленка.

„Єсть лише одна сила: лише серце повне чистої, святої любви має власть над уроками цар-мотиля, але и воно лише раз може іх побідити. Коли вибавлений в-друге дасть ся улудити пестрим крильцям и одверне ся від щирого серця, котре єго ослобонило, тогді мусить серце розірвати-сь — але сёго, діти, ви єще не порозумієте!“

Так росказувала бабуня, а Оленка прижала головку до єї лона и сплакнула. Справді мабуть дуже болюче, коли серце, що так жваво бьєть ся у груди, розриває-сь.

У Васильця однакож запалали очи, коли учув росказ.

„Бабусё, я б не упав,“ промовив, „я-б спіймав цар-мотиля. Відтак чудові крильця зняв би-м и застромив собі за капелюх. То би на мене зглядали ся люде, красшої оздоби мабуть цар не має! Чи у мотиля також хороший замок, бабунё?“ поспитав дальше.

„У нёго вправді єсть будинок,“ одвітила старуха, „що сяє и блищить як золотоє сонінко и має найпишнійші теремы и хороми. Стіни здають ся бути з дорогих каменів, а стелі високі и барвисті як дуга, але все те мана и улуда. Подобає на замок варовний, а пречінь лише великою банькою миляною. Вистроєний лише на погодливий час, вітер єго розоряє. Але на нині вже досить сказок, діти лягайте спати! Завтра мусите чемними бути, бо завтра Святий Вечір!“

„Так, завтра Святий Вечір,“ радісно лепетала Оленка, котра вже и забула про слёзи. „Не правда, бабунё, деревце з йсусиками таки красше всіх замків, що має цар-мотиль?“

Digitized by Google

Бабуня поцілювала свою улюбленицю, а діти пішли спати. Оленці снило-сь сяюче деревце з йсусиками и увеселеннями завтрішнёго дня. Василько ще думав про цар-мотиля. Однакож коли на-останку уснув, то и ёму снило-сь деревце з йсусиками, а по над деревцем уносив ся мотиль, мала же Оленка стояла під деревом и прорекала милим, молячим голоском: „Бережи-сь, бережи-сь цар-мотиля!“

Час упливав. Деревце з йсусиками єще нераз зассяло, а велика черешня, що росла перед домом, єще не раз зацвила. Бабуся вже давно спочила під муравою на тихім Божім кладовищи и не увідала вже більше про зміну зими и весни. Опять настала весна. Під цвитучою черешнею стояла русява Оленка. З маленькоі дівчинки стала панна росла, стрімка, свіжа и красна як пахучий ранок маєвий. И краплі роси перлистоі, котру такий ранок сіє на цвіти, не хибовали, зависали вони на довгих віях дівчини, котрі долі спускала перед поглядом молодця перед нею стоячого и стискаючого чуло ёі рученьку.

„Прощай Василю!“ прорекла тихо.

Він обняв ii сердечно.

„А коли опять верну, тогді не розлучимо-сь ніколи,“ прошептав и зложив горячий поцілюй на милоі чоло и уста.

„Здорова будь, моя Олено!“ и хутко одвернув ся.

„Бережи-сь цар-мотиля!“ в слід за ним сказала Олена.

Він оглянув ся. „Сказки дитячі,“ сказав усміхаючи-сь и поклонив-сь ій впослідне на прощанє. Відтак скоро пійшов стежкою, що через луги вела в долину и зник в лісі.

„Сказки дитячі,“ відгомоніло в серцю Олени, и вона спогадала веселі, безжурні літа дитинні, приязну бабусю и красиве деревце з йсусиками. Вітер подув —з дерева посипали-сь білі цвіти на ёі лоно, а декотрі зависли на ёі рісних кокаx. Оленка згадала на білі цвіти миртові, котрими мала приоздобити сь, як перві пласточки снігу одінуть землю. Тогді-б прецінь Василь вже вернув ся, але до того ще довго треба було ждати.

А Василь мандрував в далекі сторони, бачив инші краі и люде, але в ёго серцю не затер ся образ русявоі Олени з великими, голубими очима.

Аж прийшов до великого міста. Там обходили празник, бо всі улиці були украшені цвітами, а богато прибрані красні пані стояли при високих вікнах и на балконах та споглядали на множество людей ріжнородних, снуючих ся сюди-туди, а залягаючих трохи не всі

Digitized by Google

улиці. Василь зазирав у ті блискучі очи, — такої ліпоти и краси він ще не бачив ніколи, и в перве образ русявої Олени став блідшим в его серцю.

Він опинився перед хорошим домом о високих, малёваних вікнах и мурах як би из блестячого золота. О рукійми балкона опирала ся пані чудесної красоти в шелестячій, шовковій сукни, стягненій ссяючим поясом срібним.

Долом на улици проходила довга черга оказливих парнів и красивих дам, вони прямовали саме у розімкнуту браму замку, а попереду всіх — що ссяло и блестіло по над головами? Чи сказки дитячі стали живими, удійснили ся? — Справді, се були пестрі, блискучі крила цар-мотиля. Василь забув за сказки дитячі, его взор линув лише до тих пишно-красивих крил, котрі тепер по над панею в рожевій сукни шовковій носили ся а потом на чолі походу через замкову браму широко розтворену летіли.

Василеви здало-сь, як би та красна пані до нёго моргала, усміхала-сь, и він також прилучив ся до того походу в чаровний замок.

Опоюющою вонею там дишало, а милозвучна, леліюча музика серця всіх полонила. Самі красші дами були на галеріях або пересували сь з хорошими парнями в шиковних рядах, а мягка постіль принаджувала під пальмами и цвитучими оранжами до любого супочивку. По над всім тим однакож уносили-сь пестрі, блискучі крила, по над всім описовали чаровні круги, а Василь умішав ся до того пестрого вороху, котрий безопорно его притягав до себе; его серце забуло перестороги Олени: „Бережи-сь, бережи-сь цар-мотиля!“

Тижні и місяці упливали, Василь ледве те примічав: він був полонений цар-мотилём. Він знав, що мусить его зъимати и его крильця за капелюх застромити, коли хоче всю ліпоту, котра его окружала, стало посісти, и всі его думки лише до тої ціли прямили. Він знав, що многі того самого бажали, він бачив, як кількох з его нових приятелів, один за другим изнурених упадали, але він чув себе ще доволі сильним, и думав, що мусить ему удати-сь.

Поосеніло. Ліси стали пестріти, листє осипало ся з гіля, а при звучнім відголосі рогів полёвих тягнув світлий поход охотників у лісисту долину. Василь був одним из первих в поході, він бо слідував за цар-мотилём. Побіч нёго іхала красна дама, котру вперве на золотистім балконі побачив. Як усміхали-сь ві уста, як блестіли ві очи! То не смирні дитячі очи русявої Олени, есть в них чудовий блеск,

Digitized by Google

що пригадує сяючі крила мотиля. Вона глядить на Василя и ему здає-сь, якоби наближав ся до нёго красивий мотиль, він не вспів вже и одмітити блискучих очей від сяючих крил, він простягає до неї руки, але его кінь сполохнув ся и скочив на бік. Та очи за надто могучі притягають Василя, а він ім оперти-сь не годен; зліз з коня и слідком біжить за нею — аж вона одвертав-сь від нёго и садить чвалом проч, сміючи-сь с поруганем. Василь покотив ся вспять, він чує ві прошибаючий сміх, бачить білі пера ві капелюха а над ним крила цар-мотиля, він хоче за ними поспішати, однакож ліс густий и темний, Василь зашпортав ся и паде, — горами шибають лусни ловецького походу. Василь лежить безпорушний, мов приголомшений; згодом підносить ся и глядить докола себе. Поход зник, кругом нёго лише ліс чорний. Вітер як лід зимний цілює его розпалене чоло, а крізь поважний шум старих сосон звучить:

„Бережи-сь, бережи-сь цар-мотиля!“

Перві пласточки снігу спали на землю. Василь не вертав. Русява Олена стояла самітна під обнаженою черешнею. Вона даром виглядала очи за милим. Важко зітхаючи клала руку на болюще серце. Василя не було. Але пташки лісові прилинули, котрим звикла сипати чисту пшеничку на сніг.

„Василь не приходить“, щебетали вони, „ми его бачили, він слідував цар-мотилю, спотик ся и упав, а тепер вже его полонником.“

Олена закрила лице обома руками. „О Василю,“ говорила жалібно, „чи ти вже зовсім забув про мене?“ Але не казала бабуня: „серце повне любви вибавляє з злого полону?“ Тепер радісно забило-сь ві серце, вона могла побідити цар-мотиля. „О заведіть мене до нёго“, просила пташки, а вони літали чиликаючи попереду и вивели ії в далекі сторононьки. Олена слідовала за ними, ишла все дальше и дальше, голоду и студени не чула, вона лише заєдно гадала: „любов усе побідить,“ так бо казала бабуня.

И так зайшла в ліс густий и темний.

„Василю, Василю!“ голосно закликала в лісі, однакож лише вітер ій відгукнув ся. Напослідку смертельно обезсилена простягла ся перед малим домиком, що стояв осередь в лісі.

Стара женщина, котра у дверех хати стояла, кивала на Олену, причім широкі, пестрі стяжки очіпка старої порушали-сь то в гору то в долину, мов великий мотиль. Вона вийшла Олені на встріт и любязно подала ій руку.

Digitized by Google

„Ходи зо мною, бідна дитино! Ти зовсім знурена," говорила и ввела Олену до домика. Почастувала ії відтак запашними стравами и чистим мов золото вином и завела ії до мягкого, шовкового ложа, де мала спочити. Олена учинила все так, як стара сказала, и хутко уснула. Але які чудні сни мала вона! Кругом неї, здавало-сь ій, шелестіли шовкові шати, а між ними блестіло мов дороге каміне. Серед того співали пташки лісові: „Бережи-сь! бережи сь!" а потом знов чула бабуню пророкаючу: „Любов дужша цар-мотиля!" И все світлійшими ставали ій сни, що раз слабше звеніли голоси пташок лісових. Аж пробудила-сь.

Перед нею стояла стара, показуючи ій пишну шату и блестяче узороче.*)

„Надінь тую шату и приоздоби себе тими дорогими каменями. Буди мені дочкою и остань при мені. Будемо жити разом пишно и велично."

И коли тов мовила, малий домик, в котрім стояли, став величавою палатою, а пестрі стяжки очіпка старої показували-сь Олені мов блестячі крила мотиля. Олена счудована споглядала докола себе, а ій здало-сь, що то заєдно сон. Аж пташки лісові знов защебетали голоснійше: „Бережи-сь, бережи-сь!" и Олена закрила очи руками и поспішила на двір в ліс не зважаючи на студінь зимову.

Вона чула, як стара за нею кликала: „Безъумице, кого любив, давно забув" — але бігла дальше в ліс не обзираючи-сь. Вона спізнала, що побачила цар-мотиля.

Аж стрітила старого одшельника на дорозі. Той глянув на Олену розсудливим, проникавим взором.

„Знаю, чого бажаєш," сказав, „однак бережи-сь. Раз можеш его вибавити, коли однакож потом тебе лишить, серце твое розірве ся, а він тебе покине. Цар-мотиль всіх має під своєю владою, котрі єму раз були послушні."

Однакож Олена, покладаючи руки на грудь, одрекла: „Він не має надо мною ні котроі власти. Я мушу Василя спасти!" и поспішила дальше. Але заєдно звучало в ві ушах: „коли тебе лишить, серце твое розірве ся!" Між тим опинила-сь нараз перед церковцею. Тихий спів боговійний розливав ся з неї, а коли вступила, побачила хорошу, поважну паню перед жертовником. Біла шата окружала ії

*) Узороче=оздобини, золоті річи.

Digitized by Google

рісними фалдами, а над ві чолом ясніла звізда приязно блискуча. Вона кивнула на Олену, а ій здало ся, якоби поважна пані була вже давно ій знакома, и якоби вона ій могла помочи. Вона обняла ві коліна и молила:

„О, дай мені щось такого, щоби серце мов ободрило-сь, щоби не розірвало-сь, коли-б Василь мене покинув. Дай мені силу, щоб ві ще й тогді могла спасти.“ А красна, поважна пані склонила-сь до неі и дала ій чудову синю цвітку, котру носила на грудях. „Гляди ій бережно,“ сказала, „як довго сей цвіт твоім, сильнійша ві від усяких чарів, бо в і р а и л ю б о в побіджає всё.“

Олена держала цвітку в руці, красна паня зникла, а вона пустила-сь в дальшу путь переповнена благим чуством довіри.

Коли уйшла спорий кусень дороги, побачила під високою ялицею блідого юношу, котрий задумчиво споглядав перед себе. З радісним окликом кинула-сь ид нёму—був бо то Василь, довго гляданий, котрого напослідку пречінь найшла. Він спозирав на ню чудуючи-сь, мов би чужий. „Чи бачила ти цар-мотиля?“ поспитав.

„О Василю, чи мене вже не знаєш?“ кликнула Олена, „чи се може бути, що ти забув про все, що любив?“

И вона обняла ві шию и цілювала ві блідне лице, а синя цвітка пахла так мило, так мило. И здало-сь ему, якоби бачив себе опять малим хлопцем з русявою Оленою під деревцем з йсусиками,— він згадав давні, майже призабуті вже сказки дитячі, и олёзи ринули з ві очей.

„Олено,“ кликнув, „мила Олено!“ и держали-сь в сердечних обіймах. Нараз зашелестіло по над іх головами. Милозвучна музика залунала, а перед іх очима станув пишний замок, блестів всіми барвами дуги, а крізь браму широко розімкнуту йшов світлий похід. Попереду всіх ступала чудово-красна паня в рожевій сукни.

„О утікаймо,“ кликнула Олена, „то замок цар-мотиля. Не бачиш, ото уносить ся він на блестячих крилах ведучи перед походу!“ и боязько взяла ві за руку.

„Так, утікаймо!“ кликнув и Василь, але ві взор льнув мов зачарований до блестячих крил. Знову моргнула до нёго красна дама з блискучими очима, він ик ній поступив лише на крок — давній чар опять ним оволодів. Він вирвав ся з обійм Олени и спішив за походом, що двигав ся назад до замку. Золотиста брама однакож с треском заперла-сь перед ним.

Digitized by Google

Олена учула, як дрощ мов лихорадка трусив нею, а єі серце зжимало-сь від болі. Вона притисла синю цвітку до лона, а преці ій здало ся, якоби іі опустили всі сили и безчуственна простягла-сь під ялицею. Пташки лісові літали по над нею и по над чаровним замком — але ніхто не слухав іх. Вони кликали даремно серед пітьми:

„Бережіть ся, бережіть ся цар-мотиля!“

А в середині замку відбував ся по давнёму коротливий ворох, котрий ум Василя передше був опаморочив и єго знову цілком полонив. З на двору же шуміли велично дерева и клонили пишні корони перед бурею, котра над ними лютила ся. Забава в замку ставала чим раз голоснійшою, а чим раз більше бісила ся буря в соснині. Василь и не счув ся, аж держить красну даму за руку, а цар-мотиль літає коло нёго кругами що раз тіснійшими.

Тепер наспів цілком близько, тепер мусів єго Василь спіймати. Але що за диво? Чим більше наближав ся, тим більше зникали блестячі барви, сіро и буро визирали крила впрочім так красно представляючі ся, а коли Василь відтак простяг за ними руку, щоб мотиля спіймати, попала-сь в єго долоню гидка мертва голова. Василь захитав ся. Земля здавала-сь під ним дрожати. Вітер гудів крізь ліс сосновий и холітав стінами замку, що як легкі мраки колихали ся сюди-туди, стеля обнижила ся — и з сильним треском запав ся замок. Але крізь румовище и грузи пробило ся лагідне, синє світло в розорені тереми — було то послідне, що Василь побачив: безвладний заплющив він очи.

Було то з весни. Стара черешня знову одягла-сь в біленьку празничну ризу. Василь сидів в тіни дерева, білі цвіти спадали на єго лоно, а вітерець весняний играв єго білим волосєм. — Василь бо став вже старцем. Він спогадав на свою юність, котру прошутив, и на русяву Олену, котрій розірвав серце. Тепер він одинокий, самітний на широкім світі, лише згадка и гірке каяннє товаришували єму. В малім домику, в котрім з Оленою виріс, сиділи чужі люде,— чого ж хотів він єще, усівши під цвитучою черешнею? Згадав давні казки дитячі и гіркі слёзи скотили-сь по єго зъоранім зморщками лицю. Він побачив приязну старуху виходячу з домика, двойко дітей виглянуло усміхаючи-сь через вікно. Василь знав хлопця с чорним кучерявим волосєм и малу дівчинку з лагідними, голубими очима. Чи удійснили-сь казки дитячі? Ах, вони вже давно заніміли, всі, котрих любив, всі давно померли.

Digitized by Google

Але лучи весняного сонця цілювали єго чоло тепло и мило; був же він справді так опущений? Він піднив голову и спозрів докола — — так, то були улюблені голубі очи дитячі, котрі на нёго так радісно дивили сь; то був ві солодкий голос, котрий утішно кликав єго по имени, а вже-ж не тільки сонця лучи цілювали єго лице.

„Но, преці-ж прочнув ся," сказала Олена весела — „зима минула а з нею всі страдання." И вона росказала єму, як він лежав в глубокім сні аж до тепер, и як білий олень заніс іх обох з чаровного ліса опять до отчини.

Василь згадав свої сни, він узнав, що лише в гадці перетерпів ціле сумне житє без Олени.

Але ні, він и не згадав про тоє — тепер бачив лише русяву Олену, як стояла перед ним, красна и свіжа як пахучий ранок маєвий, а також и краплі перлистої роси не хибовали; але були то слёзи радости, що зависали на ві віях.

Василь був прецінь ослобонений, молодий, повен сили и здоровля, житє було єще перед ним, русява Олена стояла побіч нёго юна и цвитуча, стара черешня шуміла, а пташки лісові щебетали:

„Віра и любов дужші від цар-мотиля."

(З німецкого переложив И. Верхратский)

Перегляд літературних новин.

III.*)

ПОЧИНОК ИВАНА ПОДУШКИ. СПБ. 1871 р.

Давно відома річ, що не тільки поетичне, а й всяке літературне компонованя залежить стільки од талану самого автора, скільки — коли не більше — и од напрямку, яким він простує, и од ширини погляду, яким на світ дивиться. Иногді талан поета зачерпне и з самої глибини життя громадского, часом и вималює ёго справжними

*) Див початок у „Правді" за Лютий и Марець сёго року.

Digitized by Google

колорами; а освітить життя те якимсь кумедним світлом, гляне на ёго кротячим поглядом — и поетичній вчинок меркне и блекне, як блекнуть квіти без сонця... Нічого такий утвор не виясняє, нікого нічому не навчає, ні в кого не будить живої думки — и годиться він хиба на те, щоб міцнійше заснув той, хто одважиться взяти ёго у руки. Тим-то, кажу, не аби-яка річ погляд, яким письменник дивиться на те життя, що виводить. Оже ширина погляду — діло рук не одного чоловіка, якого б могучого ума не був він: то діло передовиків, велетнів громади — то діло освіти, цивілізації!...

На-лихо нашій убогій словесности багато у нас за ві діло береться таких, що думають, як-то кажуть, не терши, не мявши, вареничків поісти. Ім, здається, и в голову не приходить думка, що без освіти, без реального погляду на всякі речи, чоловік скрізь, не тільки в літературі, буде темний!... Чи йти ме такий чоловік за кимнебудь, поступ за поступом, він и то згубить тропу с-перед очей своіх, и заблудить серед битого шляху. Нічого вже й казати, як-би пішов він своєю дорогою!... певно опенився б де-не-будь в непроглядних пущах, в непролазних нетрах... И що виграє рідна словесність наша од послуги ій оттаких недотеп, неуків? Те хиба, що з убогої ще убожшою робиться, а людей освіти одвертає од себе своім дитячим ходом, своім нікчемним напрямком...

Такі гадки на нас навіяла літературна новина наша. Не розважив іх и д. Подушка своім „Починкомъ", а ще більше засмутив нас... Приймаючись отсе за перегляд ёго поезиі, ми не будемо ii міряти бездушним аршином естетики. Обернемось до неі з щирим серцем живої людини, котрій всюди и завжди про своє життя мається и котра скрізь шукає громадської користи. Те життя, що виступає перед нами одбите чулою душею поета, ёго погляди й напрямки, надіі й бажання, постанова й идеали — от на що ми звертаєм увагу у поетичніи творі!... А про естетику — хай собі нею той забавляється, кому більше робити нічого, або хто більше нічого робити не вміє!

Д. Подушка — поет-самоучко. Не треба було и уводини видавця ёго „Починка," щоб се зразу побачити. Д. Подушка — унук крепака; грамоти вчився у простого сільского грамотія, що в часослові з псалтирем покладає всю освітню премудрість и душить нею нашу простоту и по складам и по верхам... Певно не трохи виварив юшки грамотій отой из бідного хлопця — Подушки. Оже наш хлопець не удовольнився тією премудрістю. Він якось піймав в город,

Digitized by Google

став за попихача в крамаря - и давай потроху вилазити з темряви на світ божий. Допомогли ёму не кращі, городскі обстанови життя ёго, а німе товариство освіти — книжки нецерковного штибу. Зачитувався ними д. Подушка без перебору: не брезгав кожною, яка попадалася в руки. Між всякою всячиною піймав він и „Кобзаря“, и певно живе слово про живі речи вразило в саме серце крамаря — и привернуло на той шлях, на якім ми ёго тепер стрітили. Писати по українскій почав д. Подушка недавно, з 1869 року, се-б то тогді вже, як Шевченка не стало И віршувати наш самоучко почав не сам од себе, а давай Кобзаря перевіршовувати... Сліпий поступ довів д. Подушку до того, що він саму найбільшу свою поему „Попівну“ зложив з уривків то з „Катерини“ то з „Наймички“. Поет, каже видавець, „за се жалкує“, — оже „серце ёго й радів гордощами“, бо „ёго муза нагадує нам народного малороссийского генія — Т. Г. Шевченка.“

Чим же д. Подушка нагадує нам славні співи Тарасові? У чому ёго муза кохається? З якої речи вона підіймає свій голос? На ві-що звертає увагу? З яким скарбом поет виступає перед нами, и чим він нас наділяє?

Як в літературі, так и скрізь, щоб положити правдивий суд на яку роботу, годиться перше всёго дознатись про заміри робітника. До них и повернемось. З „передмови“, без якої — треба сказати — рідко українска книжка на світ виходила, ми дознались и про заміри д. Подушки. Перше-на-перше обертається він до „коханих братів“, синів Украіни, и — великою іх шаною шанує: каже, що тільки для них одних співає.... Подякувавши поета за таку честь, нам ще дужче заманулося дознатись: на ві-що ті співи? Оже ми на се ні з „передмови“, ні звідкіль прямої одмови не знаходимо, а довідались тільки — чого наш співун удався до рідної мови. На ній би то, каже, „лучче всёго“ балакати:

Чи одраду, тугу, горе
Повидати словомъ;
Своімъ словомъ, своімъ складомъ
Річью не чужою, —
Якъ-тось лучче говоретця
Серцю и зъ душою...(?!!)*)

*) Ми будемо далі приводити вірші своєю правописсю, а не Подушчиною: не тільки скрізь викидати немо ъ, а й помилки виправляти немо.

Digitized by Google

Хоч сама собі и дуже непонятна розмова, що веде серце з душею, хоч у ній, може, трохи й рахуби, так же поетови вона дуже подобалась, особливе коли ведеться „річью не чужою“... Поет наш так у своєму кохається, такого видає з себе народолюбця, що аж на вперейми тих забігає, хто б тільки подумав: чи правду він каже, чи ні? — Так таки, з доброї дяки, він и визвіряється на „недолюдків“, що „соромлятця мови своїй“(ві); — землякам рає назвати іх „дурними“, а од ёго (розумного?) просить приняти „книжечку малую“ за почииок; а за приём той обіцяє навіршувати „щось такее“(!!!), про що й сам не каже, що воно таке буде, а тільки додає:

Нехай люд узнає,
Що и наша безсмертная
Мова не вмирає!

„Ага!“ каже шановний читець: „тепер я знаю, у ві-що вціляє муза Подушчина: вона думає обезсмертити мову українску... Добре!“ Оже одна річ — нахвалка, замір, а друга річ — діло. И художничі твори (чи пісні то, чи инче що) и громада и критика судить не тільки по замірах, які мав поет, а більше по тому, як він справдив ті заміри. Як же справдив свої д. Подушка?

Вісче ми, та й не ми, а сам таки видавець „Почиика“ натякнув, що д. Подушка не сам од себе віршує, а за Кобзарем силиться голос підняти — зразки з ёго здіймає... Отже, щоб до пуття кому підтягати, треба добре дослухатись до кожної ноти запівала, треба гаразд зрозуміти як саму пісню, так и те: де й коли и для чого ії співають. Як же д. Подушка розуміє свого учителя-кобзаря, як він збагнув ёго діло велике?

У співах Подушчиних знаходимо аж три вірші, до сёго повернені (с. 61 и 84). Обертається поет наш „до парсуни(?) Т. Г. Шевченка“ и жалкує, що ёго не має... Рівняючи до людей квіти, як вони то „поростуть весною“, то літом „повянуть“ и „пропадуть“ (хоч квіти пропадають и не літом, а тільки в осени), поет доводить:

Проходе время, світ старіє,
И, як квітки, проходять люде:
Старих не ма, нові настали,
Тебе ж, тебе.... тебе не буде...

Жалкуючи разом з д. Подушкою, що так рано замовкла муза Шевченкова, ми все таки не дознались: яку ій ціну покладає наш жалібщик, чого Кобзар, на ёго думку, стоіть? И тим з більшою ці-

Digitized by Google

кавостю обернулись ми до „Могили“ — и довідались, що „край дороги сиротою стоіть одинока“, сумна, ніби плаче, що ніхто ёі не провіда', тільки „ворон сяде та покряче“... Хоч в заголовці „Могили“ поет зробив напис: „на вічну память Т. Г. Шевченка“, оже на кінци ніби сам тому недовіряе, що ёго то могила; давай запитувати: кого вона „придавила“?

Заховала та могила
З світа чоловіка,
Що без долі, у неволі
Прожив він пів віка.

Не вже тільки й слави Тарасовоі, не вже тільки ёму й памяти?... Хоч сам він, за життя свого, и дуже малою ціною себе оцінював, так же ціна ёго, як поета народного — хоч и мало ще критика звернула уваги на ёго, все таки відома... Та не в тім, бач, сила кобзарева, що він „без долі, у неволі“ прожив пів віка: багато людей прожило так, а память людска не заховала життя іх у своі схованки. А Шевченка заховала, и довго-довго, поки живий украінець, памятати ме... Коли б довідався д. Подушка: яка „одинока“ та могила! Хай би подивився на той хрест, що з могили поглядае „на Дніпро, на гори“; хай би перечитав на нім всі ті написи, які подорожня рука дітей „різних батьків и язиків“ понаписувала!... Тогді б він дознався, що могила та зовсім не одинока; що іі не тільки ворон одвідуе, не тільки земляки щирі, а й люде чужосторонні.... Тільки ж все таки треба сказати, що шана могилі тій не за те, що вона сховала чоловіка, котрий прожив пів віку у неволі. Люде шанують іі, бо чоловік той и в неволі зробив більше, чім сотні тисяч на волі; він освітив новим світлом свою рідну краіну; він, серед непробудного сну дітей ёі спанілих, голосив про неволю, будив іх до святоі волі, нагадував людям про іх людске обличчя, про іх людске серце! Через те людска память не забула украінского кобзаря, що ёго муза не про аби-що голосила, не з своею сердешною занудою вовтузалась, а підіймала крик из самого споду душі народноі; виголошувала полохливі ёі думи, натякала на солодкі бажання — и билась до світла, до волі, з темного мороку, з закованого в кайдани царства неволі... Оже д. Подушці про все се — байдуже! Він тільки, здаеться, й знае про Кобзаря, що „ёго лихо, ёго горе й доленьку безпутню“, та про ёго „судьбу погану“, що згнущалася „над батьком Тарасом“.. Тогді тільки, каже наш поет, ёму полегшае,

Digitized by Google

Як рядом з журбою,
Виступають Шевченкові
Співи предо мною...

А од чого ёму полегшав, що таке ті співи, и до чого вони? ми все таки не знаємо, хоч д Подушка и хвалиться, що він все те „розуміє...“ Шкода — скажемо ёму на се, — що він не поділився з нами тим розумінням! — Тогді б, може. ми ёму й повірили; а без того — як не гірко буде слухати д. Подушці, а треба сказати, що у нас не ма' и кришечки віри у ёго. Не так би глянув на Кобзаря чоловік, котрому добре відоме те велике діло, що Тараса на віки уславило!

Д. Подушка, як на Шевченка глянув тільки з одного сумного боку, так він дивиться и на все на світі. Тим у ёго співах плач про долю — найголоснійший мотив. Чи обернеться д. Подушка до свого приятеля, щоб повідати ёму свої потайні „думи“: він їх не виявить до ладу, як треба, а тільки й чуємо, що думи ті и „воркують“, и „тоскують“, и „лютують“, „клинуть щастя“ и „долю,“ „плачуть“ и „тоскують“, — як вони „мучать“ сердешного поета; як ёму „голову скружили“, убили душу жалістю, зажурили серце, — як у сердеги слёзи ллються, а ніхто не втирав.... И чого? — Все через думи! Якби инчий, давно б плюнув на них: цур, мов, ним! Так же наш поет не з тих. Ёму втішно троюдить своє серце такою тяжкою тугою: він за се сподівається слави великої, покладає надію, що ёго думи „почують в світі люде и привитають, як сиріт“.... Чи не приходить вам на думку д. Кохнівченко з такою ж надією?!. Жаліючи д. Подушку, як чоловіка, ми б ёму подарували ту надію: хоч и марна вона, — сількись! Чим-би дитя не бавилось, аби не плакало... Оже цінуючи ёго, як поета, котрий збирався обезсмертити нашу мову, котрий з гордотою дума', що він нагадує нам незабутного Кобзаря, нам не слід мовчати, руки згорнувши... И кого думав справді д. Подушка заставити слухать плач и плач, плач без упину, без перестанку, даремний плач про те, чого й сам плаксій не розуміє?...

Бачить д. Подушка москаля, що бреде до дому, утомлений мушгрою, надсажений літами, — плаче... Инший би, справді, заплакав: от, мов, як нашу силу топлять, як пускають на світ — старцем! Або — що б думав оттакий москаль, вертаючись до дому? Певно сказав би: втратив силу, здоровя, а тепер доведеться, може, на старости літ, Христа ради руку простягати... Так-би подумав москаль,—

Digitized by Google

так же д. Подушка не хоче, щоб він так думав. Він ёго, москалеву, голову натоптує думкою — про Україну!

„Нехай будуть знати, що ти моя мати,
Що колись ти в світі.... та що й споминати...“

Загадається д. Подушка над материнскою любовю, — плаче... Задивиться він на вроду дівочу, — знову слёзи... А прийдеться ёму оповідати про свої сердечні діла, тут уже й казати нічого!... Тільки й чуєш, що рюми про долю... И хоч би д. Подушка нам просто росказав: чого ёму хочеться? Може б ми тогді поняли ёго и на плач той утішним словом одмовили. А то — ні! Він бере Шевченкові вірші, перекручує іх, перевертує—и видає за свої „безсмертні“ вчинки! От, возьміть хоч би вірш „до серця“ и скажіть: що ним хотів повідати д. Подушка? Питає він свое серце: чого воно „ниє,“ „плаче,“ „воркує“? Що воно „предвіщає“? И не знаходить кращої одмови, як тільки: „без долі ми й родились!“ Та що ж то за доля, що д. Подушка так за нею розпинається?... Нам здається, що він и сам не знає... Чого ж сумує наш поет, чого ёму треба?... З ёго віршів не дознаєтесь! Видно, правда, що самотина нагонить гірку думу на д. Подушку. Так, сидить він „в роздумъі, одинокий“, а серце „воркує,“ „тошнить“ (?!!), а нашому співунови забажалось „на серце положить чужую руку — щиру руку“, заманулось пробіг — пригорнути до серця „щиру людину, вродливу дівчину“... Та — ба!

На світі не найдеш, и внять затоскуєш,
И завидки візьмуть, як другий кохає..

Нічого далі розводити — ся річ відома кожному, хоч не кожен свої „завидки“ людям в очи тиче... Таке бажання довго не покидає поета: він кільки раз до ёго вертається, запитує (и дума', що дуже поетично!): коли

Душа вийде з домовини
У чисту світлицю?!

Раіть своій дружині підоджати, поки „з неба (!) доля загляне у хату“;... каже навіть — що та доля буде „инша од людскої“!.. Все се ще тільки цвіт. А ось послухайте, що д. Подушка робити ме у двох з своім подружжям, зо своєю „нелюдскою“ долею:

Построім ми своій долі
У серці (!) хороми (?) —
Нехай буде кохатися
З нами наздоровя;

Digitized by Google

Будем її ми вітати,
Будем шанувати,
Щоб во віки из нашої
Не пішла из хати...

Таке життя, з хоромами въ серці (!), так манеться поетови, що він и сам молить Бога за ёго, и Н. Н. рав молити... Тільки, мабуть, марна та молитва, бо незабаром після сёго ми надибали уже зовсім инчу:

Слава тобі Милосердний,
Що я не женився,
З новим лихом в білім світі
Що я не здружився!

Бачите, поет не знайшов собі „подруги," котра б з ним „всім в світі ділилася," та ще до того такої, щоб як „спитав" д. Подушка „ума в неї, щоб дала одвіти!" Не осудимо ми такого бажання: певно, як-би була така „подруга" у нашого поёта, нам би не доводилося читати ёго „Починка" и казати таке гірке слово про ёго! Огже шкода! поет не знайшов такої, та, мабуть, з горя вже слебезує, що ёму краще „жити сіромою, з волею святою, з натурою козацькою, жити серед широкого простору природи... И як тільки рішив се, так зараз и „З волею." От, думаємо: на волі д. Подушка покаже, що ёго надить, як він робити ме! Світ широкий, діла неозорно багато, не достає рук дотепних та волі... Овва! Марна надія, щоб плаксія надило яке діло розумне! Таким людям до ёго — и горенька мало! Діло робиться на землі, діло людский піт проливає, а таким співунам хочеться в небовисях мріти... И д. Подушка забажав „орлом сизокрилим" облітати „чисте поле," посидіти „на могилі", стати „край моря," а відтіля піднявшись, „достати" аж самого „неба" — и „заспівати в самотині одраду чи горе"... От, чого ёму хочеться!

Де ж беруться оттакі неприпіті бажання? Чого шукає оттакий небожитель?.. Беруться вони в темнім мороці, в тяжкій непросвіті, котра дума', ніби вона далеко одкотилася од того сільского грамотія, що ми висче про ёго згадали, а на ділі — бодай чи не низче ёго опустилася... Грамотій той живе собі на світі з своєю допотоповою премудростю: вона сама собі, а він сам собі! За те він нічим и не нахваляється, нічого великого й не чіпає... А оттакий письмак, як д. Подушка, замахнувся мову нашу обезсмертити!... Чом же він не подумав, перше-на-перше, сам себе просвітити, людей, іх життя

Digitized by Google

спізнати?.. Хиба може той що розумне сказати, хто не знає: од чого що йде, що до чого пристало?.. Возьміть и розберіть погляди нашого поета про людей и життя їх. Він поділив їх на дві половині: один — добрий, другий — злий, той — багатир, а той старець; один — красень, другий — огида; один — щасливий, другий — нещасний, хоч всім бере.. Од чого ж се така різниця? Так кожному народу написано! — А ось висліди з життя: а долею панує й ледащо, а „без долі“ — и путяща людина „страдає“.. Од чого ж воно так? — Про те „доля“ знає... Що ж нам, зосталося, коли так, робити на світі? А що? — Нічого!

Наша доля — гіркі слёзи,
Наше щастя — лихо!

Та й ще б не лихо було, коли на сім світі:

Один ріже, другий вбива',
Третій погубляє
На вік дівчину, без жалю
Грабе, однимає
В неї щастя, ві долю;..

коли тут —

Плаче мати у одного,
В другого дружина,
Малі дітки, —

коли —

Люде раді, коли марно
Пропадає, гине
Та вродлива, таланлива
На світі людина..

коли вони раді „нещасних судити“, „убогого багатиі в кірці води втоплять,“ — мир кишить „ворогами,“ и ніяка порада не поможе, бо

Правду кажуть старі люде:
Не родись вродлавий,
Розхорошнй и розумний,
А родись щасливий!

Знову питаємо: що ж нам на світі робити? як нам жити, куди ити, чого шукати й дожидати?.. И знаходимо одмову — ні чого не дожидати! На Бога положиться, „покорятись судьбам божим,“ памятати, що „Бог судія,“ що він „покірних не зоставить“ — и дожидати, що

Digitized by Google

На тім боці, мабуть, люде
Друг друга пізнають,
А на сім же поки світі ...
Ще не добачають...

И справді, як би ми повірили тому, що висче д. Подушка про людей росказував, — та певно б їх „не добачили.“ Їх не добачив и наш небожитель. Він каже:

Обміряв царства всёго мира,
И світ увесь я обійшов,
Багато бачив чуда-дива,
А чоловіка — не найшов!

И не диво! скажемо ми. З такою философією не тільки чоловіка не пізнаєш и не одрізниш од хижого звіря, а й на себе и на все на світі будеш дивитись, як на якесь „чудо-диво.“ Д. Подушка так и дивиться, — и признається нам:

Світе, світе, чудний світе,
Чудно люде всі живуть —
И я чудний, и всі чудні,
И чудними всі помруть!

И отсей, бачите, чудний поет, котрий знав, що „всі и вся“ помруть, думав обезсмертити нашу мову!

Живий живе гадає, а небожитель-мистик — мертвяк для всёго живого. Кому все чудним здається на світі, кому самий світ и всі люде чудні; хто шукає идеалів не тут, на землі, а десь т а м, поза землею: тому на ній нічого робити... хиба плакати! Такі до віку не побачать „чоловіка,“ бо ганяються за ёго тінею; їх ніколи не принадить живе, розумне діло: вони ёго не знайдуть, не надибають, не оддадуться з душею и серцем... Нехай же вони собі й не думають, щоб їх хто з живих, розумних людей послухав! Вони собі співати муть та плакати муть „про долю та волю,“ котрої й самі не знають, що вона таке; вони сподівати муться „на тім боці“ якоісь для себе нагороди великої; а живі люде жити муть и про своє життя клопотати муться, а на плач той — и бровою не моргнуть... Хай собі плаксій-містик дожидає т а м чого хоче: у громади т у т діла — аж голова біла! Вони нам про небо, а нам приходиться на землі жити, кровавим потом, а часом и кровю своєю ії поливати. Вони цестять надію, що за їх плач буде ім добра подяка, а народ наш уже осудив їх судом своїм праведним. Він знає, що „журба сорочки не дасть — и не нагодує“; а про надію каже: „надія в Бозі, як хліб в стозі!“

Ив. Білик.

Digitized by Google

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

II.

Letteratura.

(Дальше.)

Коли Основа перестала виходити, перервались не довго по сім и праці етнографічні и историчні над житєм народним Южної Руси, винявши хиба ще дуже добрий збірник приказок п. Номиса (в Петербурзі 1864) и документи историчні, видавані комісиями археологічними в Петербурзі (редакціі Костомарова) и в Кивві (ред. спершу проф. Иванишева, тепер проф. Антоновича). Київска комісия, через випечатанє (1846—1864) 10 томів памятників и хронік сучасних малорусів XVII—XVIII в. (головна хроніка Величка, 4 томи) и 10 томів (1859—1870) Архива Югозападної Россіи (3 томи під прасою), відкрила, можна сказати, внутрішню историю сёго краю. Але мало помалу підняла в послідних роках прасса у Россії на ново наукову працю над народностю малорускою. Від р. 1869 видруковано спімнені повисше збірники казок и пісень народних пп. Рудченка, Лисенка и Рубця. Россійскі часописи заповіли знов виданє дуже богатого матеріялу етнографічного, статистичного и филологічного, який зібрала експедиция етнографічна під дирекциєю п. Чубинского, вислана „русским географическим обществом“, з обширностю помислу и щодростю, властивою сему товариству. Послідню редакцию пісень народних для сего виданя поручено проф. Костомарову. В 1870 р. вийшла важна книжка проф. Потебні в Харкові, „о малорускім нарічию.“ Журнали россійскі подали послідними часами кілька займаючих характеристик житя и духа народного Южної Руси, за піснями народними. Так подана в „Чтеніях царского общества историі и древностій“ (чвертьрічній публікаціі) р. 1867 (том IV.) статя п. Боровиковского „Женщина в піснях народних малоруских“, темат, до котрого пісні українскі дають пребогатий матеріял, так як найбільше пісень очевидно зложені женщинами. Дуже поважний (вел.)руский журнал „Вѣстникъ Европы“ подав (анонімну) статю „Малороссия в своій літературі“, в котрій зібрані з пісень народних згадки про часи давних князів, про службу Руссів в Бизанциі, іх походи морскі з X—XI. в.; интересні, для сучасної историі и політики, подані у сій

Digitized by Google

статті найновійші пісні о панщині и ві внесеню, о революціі угорскій з 1848 и польскій з 1863; у одній и у другій стоіть нарід по стороні ряду цісаря (в Австріі) и царя (в Россіі), бо волю одержав від ряду а не від повставшої аристократіи, котра кількома фразами демократичними и обіцянками, даними вже у часі самої революціі, думала затерти в памяти народу віки, в котрі над ним знущалась. В р. 1872 помістив „Вѣстникъ Европы“ дві статі п. Рудченка „Чумак в піснях народних“, у котрих представлено, як поезия народна відобразувала живо жизнь з ві усіма пригодами и симпатичний тип подорожних купців, названих в Южній Руси „чумаками“.*) Ще більшої ваги обіцює бути обширна монографія Об историчній вартости народної поезиі Южної Руси, котру проф. Костомаров почав друкувати в журналі „Бесѣда“ в Москві. Дотеперішних пять статей займались слідами митологіі у сій поезиі; але найважнійший интерес буде, здається, мати тая часть праці знаменитого историка, де автор подасть характеристику житя родинного, відносин и идей політичних и соціяльних народу в минувшім часі и в теперішности; для тих предметів дає народна поезия малоруска пребогатий материял. — Думаємо (каже п. U.), що, якби тая нова праця п. Костомарова переведена була на будькотру західно-европейску мову, вона не тілько доповнила-б для західної Европи пізнанє поезиі народної загально россійскої (се-б то велико-, біло- и малорускої — прим. пер.), у котрій украінскій епос историчний и украінскі ліричні пісні стільки-ж в своім роді оригінальні и гідні уваги, що й „былины“ або фантастичний епос великоруский, але й мала-б интерес політичний, відповідний тому, який має для европейскої публики питанє польско-россійске: студія малорускої историчної поезиі значно б его прояснила.

Послідні місяці принесли кілька книжок писаних вже й по украінски. Важнійші из них, або, сказати правду, одні тільки й важні: Байки Глібова, и Де що про світ Божий — виклад популярний астрономіі и фізичної географіі. Сподіємось, що та послідня книжечка буде початком цілого ряду популярних викладів, так конечно потрібних рускому народови.

*) Для чужих читателів подає тут п. U. близшу характеристику чумаків, котрих знакомість більше-менше пресумуємо у наших читателів; приводимо задля того тільки послідне помічанє: „Симпатичні сі пісни (чумацкі) з іх музикальними мотивами показують, що чумак був не тілько купцем, так як и другий син старої Украіни, козак, не був тілько воєвником, — але й чоловіком“.

Digitized by Google

Від 20—35 літ рух літературний український стоїть у близких відносинах з таким же рухом австрийских Русинів. Був час, коли література в Галичині стояла самими ділами духовними, в духу, який панував в академиі духовній київскій и в греко-уніятскім институті Львівскім. Перші проби світскої літератури, з якими виступив поет галицкий Шашкевич (1811 - 1843) в послідних роках четвертого десятка нашого століття, зроблені були під вплывом діл и видань пісень народних українских Котляревского, Максимовича и др. В 1848 р., коли всі народи австрийскі виступили з доказами своєї индивідуальности; заявились Русини, в пропамятнім письмі збору патріотів руских („Ради рускої“) до ряду и до ради державної, частею народу малорускаго. Оживаюча на ново діяльність літературна на россійскій Україні (рівночасно з початком системи конституцийної в Австрії) займила и Галичину.

Українскі писателі найшли другу вітчину: тут вони друковали діла, заборонені цензурою в Россиі, як приміром Пентатевх, Євангелиє (1871), Псальми Давидові и др. Память Шевченка сталась тут неначе-б релігійним культом, святкована урочистими вечерами, котрі патріотичне руске товариство уряджує що року в день єго смерти ві Львові (тут именно визначаєсь патріотичною діяльностю товариство „Бесіда“), Перемишли, Відни. В газетах и журналах перепечатувались статі Петербурскої „Основи“, а коли сей журнал перестав виходити, друкуються нові літературні твори малорускі в галицькім журналі „Правда“. Из тих новин спімнути треба именно оповіданя молодого писателя п. Нечуя, особливе-ж оповіданє „Причепа“ (котре названє п. U. Італіянам переводить I parassiti); представлене тут житє двох честних, трудящих родин українских, одна убогого священика, друга міщанска, котрих щасливий бит знищило супружество з особами польскої шляхти, принесшими з собою намаганя и пересуди аристократиї и невважанє праці (1868). Окреме виданє новель Нечуя вийшло недавно. З новин поетичних и з белетристики друкованих в послідним рочнику „Правди“ стоїть спімнути: переклад першої книжки „Іліяди“ Руданского, и оповіданє незвістного автора, напевно початкуючого, „Лихий попутав“, історія дівчини-сироти, написана не з великою вправою, але з великим почутем дійстного житя и з талантом обсервацийним.

(Конець буде.)

Digitized by Google

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Руский язик в судах всхідної Галичини и президент Шенк.

(Отверте письмо до Єго Ексцелєнції міністра справедливости.)

Ваша Ексцелєнціє!

Не тілько артикул 19-ий основних законів державних з дня 21. Студня 1867 о загальних правах обивательских ч. 142 Д. З. Д. запоручив рівноправність всіх краєвих язиків в школах, урядах и публичнім житю, але признають тее в части и спеціяльні закони, именно: найвисше рішенє з 10. Цвітня 1861, розпоряджінє міністеріяльне з 9. Липця ч. 10.340, міністеріяльне розпоряджінє з 28. Жовтня 1860 ч. 13.987, — ба навіть розпоряджінє міністеріяльне з 5. Червця 1869, супротивляючеся духови згаданого артикула 19. — бо заводяче язик польский яко урядовий в всхідній Галичині, де жие переважна більшість Русинів — каже в §. 5-ім, що „приписи що до взаємин властей, урядів и судів з сторонами, нецісарскими урядами, стоваришенями и громадами тимже розпоряджінєм не нарушаються."

Між-тим в всхідній Галичині діється инакше. Помимо ясного означеня повисших законів мало в котрім суді всхідної Галичини списуються протоколи з обжалованими и свідками в язиці рускім, наконечні пересправи майже нігде не ведуться по руски, засуди для Русинів не виголошуються и не виготовляються в язиці рускім лише в польскім, ба часто навіть лучаться, що Русини на рускі поданя отримують польскі рішеня, як маємо докази сего в наших руках.

Товариство „Народна Рада" в Перемишли відносилося в тім згляді ще під днем 9. Червня 1871 до тогдішного президента ц. к. висшого суда краєвого Єго Ексцел. п. Комерса, передкладаючи ему докази розличних надужитий и упрошуючи о вислане окружного письма до всіх підвластних судів з приказом, щоби не переступали висше сказаних розпоряджінь. Але п. Комерс узнав за добре відступити се поданє ц. к. висшому судови краєвому до залагодженя, а тойже звернув оное „Народній Раді" безуспішно, мотивуючи се своє рішенє тим, що товариство не предложило уповномоченя від дотичних

Digitized by Google

сторін, покривджених в їх правах. Адже ж п. Комерс на саме донесенє Gazet-и Narodow-oi, не маючої також уповномоченя від сторін и не документуючої навіть свого твердженя, будьто суди замість польского язика уживали німецького, вислав був в своім часі подібне окружне письмо, обострююче перестеріганє розпоряджіня міністерского з 5. Червня 1869.

Ми надіялись, що під новим президентом п. Шенком, котрий з початку здавався бути дуже справедливим и почав розвивати велику енергію, суспендуючи на вступі не мале число урядників в всхідній Галичині, діло зміниться на лучше. Між-тим завели-смо ся гірко. Вправді обострив п. Шенк під днем 10. Марта 1873 в наслідок приказу Вашої Ексцелєнціі перестеріганє розпоряджіня міністерского з 9. Липця 1860 ч. 10.340, однако що до рускаго язика діло стоіть так як стояло передше, коли єще не гірше. И як же-ж може бути инакше, коли сам п. президент не тілько не умієе по руски, але й гордує руским язиком и письмом и сю свою погорду виявляє навіть публично! Коли бо с. р. представлялися єму декотрі укінчені правники, хотячі вступити на практику до суду, и предкладали свідоцтва юдиціяльного изпиту державного, виставлені изпитуючою комісиєю Львівского університета в язиці рускім, обізвався п. президент словами: Co to za hieroglify? Ja tego nie umiém czytać, to by trzeba tłómacza na to trzymać! — и казав свідоцтва переложити на язик польский.

Зо взгляду на повисше наведені обставини єсмо примушені Вашу Ексцелєнцію заинтерпелювати:

I. Чи звісні Вашій Ексцелєнціі згадані надъужитя в судовництві всхідної Галичини?

II. Які кроки гадають Ваша Ексцелєнция поробити, щоби основні закони державні в судовництві всхідної Галичини не були мертвою буквою, але ввійшли в жите?

Допись.

З села П-ки на Побережжі. Коли у Вас, миле браттє, в маненькій крайній частині нашої отчини, йде діяльне розумове житте, коли Ви ґрунтуєте свої сили й претє сь до саморозвою на користь народови, коли Ви готуєье сь до нових виборів, напинаючи усі сили,

Digitized by Google

щоб послідком виборів була користь народня; коли у Вас збирають ся ради й балакає ся про те, як краще утворити добро народови, підняти ёго розумово, морально, постановити ёго в кращі матеряльні обстанови: у нас на украінах, се-б то в більшій частині нашої отчини, вбачає ся зовсім инча діяльність. Освічене товариство, від котрого, здає ся, тра б чекати усего кращого, на котре можна б надіяти сь, що воно буде поводирем народа шляхом поступу, турбує ся тільки за свої власні интереси, не вважаючи ані трохи на рідний нарід, з гаразом котрого без сумніву звязаний ёго власний гаразд. Більщої частини освіченого товариства не интересують ніякі чесні, поступові прямования, ніякі високі идеали великих мужів не любують ёго, знікчемнілого й знизившого сь моральне. Шевченко, Куліш з наших, Ґарібальді, Паляцкий, Смоляр й инчі благородні діячі поступу й свободи здаються ёму якими-сь чудними особами, що не додумали сь до справдешнёї мети чоловіка. Від наймолодчих з Украінскої интеліґенциі до мужів сливе усе знікчемніло, загрузло в пяництві, розпусті, картах й карєризмі.

Наша интеліґенция поділяє ся на два сорти людей: карєристів й некарєристів. Перших більше. Вже наш студент ґімназиї дума' про те, як би ёго вислужити сь, нагарбати собі грошей, не зупиняючи сь, думкою ще поки, перед жадним середком. Без сумніву така особа, увійшовши до діяльности, й на практиці не зупинить ся перед жадним середком задля поповненя своєї кишені, чи буде се донос, чи хабар, чи инча гидота. Я знаю таких особ межи скінчившими курса ґімназиї, котрі, маючи снагу до математики на приклад, йдуть на филолоґічний факультет від того тільки, що скінчивший університет по сему факультету вислужує швидче пенсію (через 25 років), и пенсія більша. Яке пестиве турбуваннє за самого себе! Які ж то будуть учені з сих особ й які з них вийдуть діячі народні, ёго поводирі шляхом поступу, де потрібно людей чесних й нежаліючих себе! Мені приходило сь зустрічати сь з студентами украінских університетів, и що ж? Почув-ем від їх такі погляди, яких я ніколи не думав почути від студентів університета. „Я, казав еден, вчу сь задля того тільки, щоб мати кариту, коней та жінку в вдвабі. Друга усяка мета не стоіть того, щоб закидати на ню стільки праці."

Карти, пяництво, розпуста займають собою більщу частину вільного часу нашої молодчої интеліґенції. Яке ій діло знати, що задля того, щоб вона стала освіченою, треба багато утрат та жертв бідного, полуголого, полуголодного народа, що не бачить жадної дяки

Digitized by Google

від своєї интеліґенциі, котру він так щедро, так без краю щедро дарує, не дивлячи сь на все те, що він через неї терпить! Ось воно наше юнацтво, ось ті паничики, що, як казав поет

. . . . . підростають,
Та поможуть Москалеви
Господарювати,
Та з матери полатану
Сорочку здирати.

Чого більш чекати від сеї породи на интеліґенцію, від сих учачих ся й учених халамидників, як не таких відносин до сердешної матери!

Московский писатель Стронін, бажаючи, щоб Россія завоювала усю Европу аж до Атлантика, як не можна краще піддержав діяльність більшої частини нашої интеліґенції, совітуючи рускому чоловікови в своїй книжці „Политика какъ наука“ принижати сь перед дужим и гордувати недужим. Ся нарая згоджує ся з думками и почуттями більшини нашого освіченого товариства, котре, хоча й не має такої гарної мети, як п. автор, але готове его послухати св, щоб доскочити чинів та грошей.

Друга частина интелліґентного товариства, менча першої, — не карєристи. Се люде, маючі претензію звати сь людьми идеї. Алеж се не ті щиро, до глибокости душі пронизані бажаннем народнёго добра особи; се пусті фразери, допошуючі ганчірки петербурского нігілізму. Єден студент на моє питанне, чи є в іхнёму університеті українска громада, одповістив: „Ні, не замітно. Та и ся ж таки идея застаріла и вийшла з моди.“ Гарні ж наші освічені молодики, вносячі моду и в коло идей, як паніі в коло своїх убрань! Раби чужої мисли вони, не довго думаючи, приймають привожені з Петербурга идейки, и думають про потребу цілкома іх прикладати до всіх народів в світі, забуваючи велику розмаітість стану, а від того й потреб сих народів. Сі люде не зугарні довго носити в собі яку небудь идею; се люде того типа, про котрий сказав московский поет:

Что ему книга послѣдняя скажетъ,
То на душѣ его сверху и ляжетъ.
Вѣрить, не вѣрить — ему все равно,
Лишь бы доказано было умно.

Digitized by Google

Вони слідком за московскими прогрессистами багато кричать супротив поганого економичнёго стану народу; вони не хотять, або не можуть зрозуміти, що без автономіі Украіни не може бути жадного поступу для неі; вони забувають, що у Москалів в свої интереси, радикальне супротивні нашим; що на кінець Москалі непідлеглі другому народови, а як так, то передовим тамошнім особам нічого вже домагати сь того, що в. Задля сего у їх економичне питанне й може бути питаннем, серьёзно поставленим, але у нас в питання далеко більшої потреби. Та до того ж у нас, як добре придивити сь, и не ма' чисто економичнёго питання: жидівске питанне не есть питанне тільки економичне, але також и політичне. У нас не кілька капиталистів, або не яка нибудь привилегіована кляса експлоатує нарід, у нас каста сидить на касті и силкує ся заісти ii. И сёго й досі не розуміють московскі прогрессисти, а через те й іхній розумовий раб, наше освічене товариство.

Ось від чого наш розумний нарід з такою нелюбвою відносить ся до гидкої интелліґенції свові, не зугарної глянути самостайне, не по невольницькому, на діла рук чоловічих, и не розуміючої насущних потреб свого народу.

Жид, як не можна краще, скористував ся сим розбратом кляс Украінского народу, проліз меж іх и, розсуваючи и без того велике провалле межи ними, розслабляє й побиває кожного — недужого самотою, але зугарного при братерскім повднанні скинути ёго володарство. Ось від чого наша сліпа интелліґенція бідніщає, ось від чого ві багатства й багатства краіни переходять так швидко до рук жидівских, и від чого наш бездольний нарід усе більше та більше став невольником жидівским.... Та й чи ж мало не менчих бід терпить наша отчина через неосвіту й пороки нашої интелліґенції! Сама хода жидівского питання така, що коли украінска интелліґенція не очуняє й не зъєднає ся по братерскому з народом задля противуваги загальному ворогови, то послідній випре ii й сяде натомісць.

Кажучи все се, я не хочу неґувати, щоб на наших украінах не було третёі частини интелліґенції — народовців, нечисленної правда, але без перерви збільшаючої себе новими адептами, хоча й досить тихо через нікчемність нашої молоднечі. Сі народолюбці розсіяні суть скрізь и так чи инак працюють на користь свого народа. Хочай загальна нікчемність значно таки мала впливу й на іх й одняла від іх значну частину енерґіі; хочай вони зробили далеко меньш

Digitized by Google

того, що могли б зробити, але все ж таки іхня заслуга не мала перед нащадками. Але поки що, вони зробили — вельми мало, а навкруги усе таке гидке й невтішне!

Від чого ж, спитаєте, такі сумні яви?

Найбільша причина іх в невеликім політичнім й науковім розвою нашого интеллігентного товариства, котре, переходячи від прямування до прямування, не мало сили зрозуміти свого недорозвою, але побачило наче б безглузд самих прямувань и від того, залишивши усіх іх, ухопило сь за карєризм й наживу грошей. Наше дворянство страшенно боіться усіх прямувань й, скільки можна, відвертає своіх дітей від них, через що має щасте бачити своіх чад пустоцвітом и фразерами, не згідними до чого небудь путнёго, и як се негідне лахмітте виперає ся жидами, далеко більш над іх моральними в відносинах до своіх братів.

Є. Караіш.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

В внутренній політиці Австриі стоять тепер на першім пляні **безпосередні вибори до Ради державної**. Всі сторонництва ві всіх коронних краях розвинули сильну аґітацию, так що тепер еще не можна ніяк догадатися, який буде склад нової Ради. Залежати ме се не тілько від побіди централістів або федералістів, але й від того, чи Чехи являться в Раді державній чи ні. Відзиваться много голосів прихильних Чехам, котрі радять покинути дотеперішню абстиненцийну політику, не принесшу Чехам ніякої користи. И справді, така пассивна політика дала би ся навіть у Чехів хиба не много літ еще утримати, бо и здоровий та енергічний народ, не могучи заявити жадної акциі, мусить поволи стратити енергію и стати байдужим на народні справи. — В Галичині, именно в всхідній части, найенергічнійше займаються аґітациєю виборовою жиды, котрих кандидати и аґенти объізджають міста и місточка провінціяльні и фанатизують своіх одновірців. Жидам вірно помогає виділ Рускої Ради: замість, щоб наш народ по містах — позаяк з польскими федералістами ніякого компромісу не ма — або, задля безнадійности всякого успіха, усунувся від виборів або, щоб заманіфестувати свою опінію, ставляв, хоч и без надіі успіха, свого власного кандидата, кажуть нашим міщанам помагати жидам! Таке поступованє не можемо вважати нічим

Digitized by Google

иншим як деморалізованєм нашого народа. Не лише иде аґітация и по селах. Виділ Рускоі Ради, ділаючи односторонно лише в користь своєі партиі и своіх людей, тим самим улекшає Полякам в не одній стороні побіду.

Приізди европейских монархів до Відня по поводу всесвітнеї вистави не устають. Из всіх ні до одного, не виймаючи навіть приізду императора россииского, не прикладають такоі ваги як до приізду короля Италійского Віктора Емануіла, котрий наступив в перших днях (лат.) Вересня. Австрийска політика, обертавшася до недавна зовсім неприязно до зъединеноі Италіі, взяла тепер цілком инший напрямок. Увіряють навіть, що між Италією, Австрийско-Угорською монархією и Німеччиною мало чи має настати тіснійше сполученє для забезпеченя з одноі сторони від Франціи, з другоі від Россиі. Розуміється, що такий напрямок заграничноі політики буде мати вплив и на внутренню політику нашоі держави, а в теперішній хвили вийде на користь именно теперішнього долитавского міністерства и централістів. Король Віктор Емануіл, по кількодневім пробуваню в Відни, де взаємини між ним а Є. Вел. цісарем Австрийским були як найсердечнійші, поіхав до Берліна.

Угода Мадярів з Хорватами має ще лиш потвердитися угорским соймом (о котрого потвердженю не ма' найменьшого сумніву), щоби зовсім бути скінченою. Хорватский сойм принав ii дуже значною більшостю голосів, по чім наступило именованє канцлером хорватским Мазураніча, належачого до партиі народовців, між тим як перше, після 1868-ого року, канцлерами именовано т. з. уніоністів.

НОВИНКИ.

— **Рускі паралельки в середних школах.** При начинаючімся новім шкільнім році пригадуємо нашим ш. родимцям, щоби, записуючи своіх синів до школи, не залишували завсігди домагатися для них рускоі викладовоі язика Звісно бо, що на жаданє родичів 25 учеників одноі кляси мусить отворитись паралелька (другий відділ тоі-ж кляси) з викладовим язиком руским. По більшій части в ґімназиях всхідноі Галичини, особливе в низших клясах, бував 25 и більше Русинів; а однак — сором сказати — нігде наші патріоти не допоминають ся о руский язик А се-ж діло не трудне, не вимагає жадних формальностей, жадноі спільноі порозуміваня: потрібно лише, щоби отець

Digitized by Google

або опікун заявив устно або письменно директорови закладу, що жадає для свого сина, вихованка и т. д. рускаго викладу. Коли б дирекція де не увзглянила тих жадань а звивалася тим, що 25 учеників не зголосилося. то правди не трудно буде дійти, а над дирекціями и Радою Шкільною суть еще висші власти. — Розуміється, що у Львові. де есть одна (властиве пів) руска гімназия, належить там и дітей вписувати. Між тим редакция „Слова" помістила вже вправді сёго року статтю зазиваючу до жаданя руских паралелёк, однако з другої сторони старается о те, щоб у Львові учеників-Русинів вписувано до німецькоі гімназиі а не до рускоі. Таким способом подается самохіть нашим противникам оруже в руки, бо щож вигіднійше для них як одвітити на наші домагання: „На що вам руских паралелёк, коли не вписуете дітей ваших до рускоі гімназиі?"

— **О. Наумович и Матиця люду.** О. Наумович поміщає в Слові ще одну, здається, послідню статтю о проектованій ним Матици люду, враз же и відповідь на нашу статтю в передостатнім н-рі Правди. Не входячи в наші аргументи заявляє о Наумович, що, понеже оба сторонництва, як видить з Слова и з Правди, до его проекту приступити не хочуть, то підмогати не він Галицко-руску Матицу, щоб сталась дійсною Матицею люду. Щасть Боже! Ми тому зовсім незавидні, бо нам завсігди ходить лиш о користь народа рускаго, — між тим як наші Русскіе держаться засади: „нехай пропаде народ, коби лиш ми добре вийшли!" Ми вже від заложеня Просвіти нетерпіливо виждали більшої діяльности Матиці, ми навіть бажали и бажаємо викликати ривалізацію, хосенну для цілого народа. — Цікаві тільки декотрі уваги о. Наумовича. Ми гадали. судячи из его попередних статей, що Матиця люду мала б бути якимсь цілком новим товариством, відрубним и від теперішньої Матиці и від Просвіти. Між тим каже тепер о. Наумович, що він не гадав и не гадає инакше и не хоче більше нічого, як лиш щоби Просвіта замінила свое назване на Матицю люду! Ми и на сей новий — бодай для нас — проект не можемо одвітити инакше як вперед, котрого одвіта нашого однако не розумів чи не хотів зрозуміти о. Наумович: Ми, кажемо ще раз не противні, щоби Просвіту переміннти в Матицю люду, однако хочемо лише мати певність, чи на сім Просвіта — а тим самим и нарід наш — що зискає? чи справді піднесеться вона так дуже, як каже о. Наумович? Бо если ні, то на що-ж ії, вже красно розвите и сильно стояче товариство, руйновати, хочби навіть лише и зміною названя? А сумніваємся дуже. чи така зміна на що придала б ся. Треба б бо вообразити собі людей противного нам сторонництва більше ніж дітьми, если б сама вже зміна названя могла н. пр. такого о. Галыку привлечи до Просвіти. Хто схоче приступити, той відай приступить и без тої зміни. Впрочім нам не о самих писателів ходить, щоби до Просвіти приступали (як толкує собі хибно о. Наумович), бо ми и наших писателів маємо не мало, але о людей, котрі би якимь нибудь способом працювали для добра Просвіти и народу, чи морально чи матеріяльно Отже-ж те, що о. Наумович вдався вже в уговори з Матицею. ще зовсім не може повдержувати его від вступленя до Просвіти, як суть и инші члени Просвіти, котрі враз належать и до Матиці. Если о. Наумович пізнав в п. Федоровичу, теперішнёму голові Просвіти, щирого и ревного рускаго патріота, як сам каже, то се лиш тим більше повинно побуджати его и самому вступити до Просвіти и других

Digitized by Google

до того заохочувати. — Впрочім нехай завязується Матиця люду, нехай вступають до неї члени Просвіти и Галицко-рускоі Матиці; однако нехай и сі два старші товариства по-при новім истнують, бодай так довго, доки нове на стілько не взросло б и не взмоглось би, що истноване тамтих оказало б ся вже злишним. Єсли б справді так діло пішло, то можуть тогді теперішня Матиця и Просвіта розвязатися; єсли ні, то до двох товариств прийде ще нове третє, що́ також вийде на користь нашому народови.

— Дня 11. Серпня упокоився в 62-ім році житя **Антін Могильницкий**, звісний галицко-руский поет. Покійний виступив з своіми першими творами еще перед 1848-им роком; однако лиш кілька літ займався поезиею. Іосиф Левицкий в своій граматиці рускоro язика висміває поетичні твори Могильницкого, тому що не були, що до ритму, написані на спосіб Державіна, а самого поета називав самоуком; але руска публика зовсім не зважала на критики псевдограматикаря и любовалася „Русином-вояком“, „Скитом Манявским“ и и. По кількох літах однак замовк поет и не видав навіть другоі части Скита Манявского, о котру з многих сторін часто его допрошувано. Коли в 1861 р. зачалося в Австрії знов конституційне житє, вибраний був народом послом до сойму, а від сойму висланий враз з Литвиновичем, Куземским и и. до Ради державноі в Відень. Тут прославився яко бесідник одною своєю мовою так, що всі Віденьскі німецькі газети з найбільшими похвалами о ній згадували а декотрі, як Куранди Ostdeutsche Post, навіть біографіі бесідника подавали. Жадна бесіда жадного рускоro посла в Відни не наробила такого фурору, а в Галицкім соймі хиба одна бесіда о. Качали в минувшім році. Велика шкода, що покійник не міг знаменитих своіх талантів більше зъужиткувати, бо ледве був у нас котрий другий чоловік з подібними здібностями. Его поетичні твори, хотя між тим література наша далеко на перед поступила, еще и нині мають свою ціну. — Вічная ему память!

З сим н-ром кінчиться третій квартал VI-ого рочника нашого часописьма, „Правда“ виходити ме и дальше у двоякушевих випусках 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця. Просимо о вчасне надсилане передплати, бо значні коштa нашого видавництва не дозволяють нам друкувати о много більшого числа ексемплярів ніж есть передплатників. Проше будемо на дальше посилати наше часописьмо лишe тим, котрі передплату наперед зложать.

Передплата виносити ме и на IV-ий квартал 1 зр. 50 кр. а. в. Можна також еще цілий рочник 1873 по ціні 5 зр. 50 кр. дістати.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский**.
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 16. У Львові, дня 1. (13.) Жовтня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одноі стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

Запросини до передплати.

З сим н-ром зачинаєтьcя IV-ий квартал VI-ого рочника нашого часописьма. З другим чвертьрочием ми значно розширили обем его, підносячи ціну лиш о стілько, о скілько побільшилися кошта видавництва. Ми покладали при-тім надію в патріотизм щирих Русинів-народовців, що розширене наше видавництво тим ревнійшу знайде у них підмогу...

Число наших прихильників, людей з однакими як ми пересвідченями, єсть так значне, що могли б утримати орґан кілька разів більший від теперішнёго, коли б тілько кождий хотів ревно сповняти свій патріотичний довг. Відзиваємось отже до наших вп. передплатників, щоби старалися розширювати наше письмо, — а до всіх инших наших прихильників, щоб не відказували своєі підмоги єдиному щиро рускому органови.

„Правда“ виходити ме и дальше у двоаркушевих випусках, 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця. Просимо о скоре надсиланє передплати, бо значні кошта нашого видавництва не дозволяють нам друкувати о много більшого числа екземплярів ніж буде число передплатників. Проте будемо посилати „Правду“ тілько тим, котрі передплату наперед зложать.

Передплата виносити ме и на IV-ий квартал 1 зр. 50 кр. а. в. Можна також єще цілий рочник 1873 по ціні 5 зр. 50 кр. дістати. — Адресувати просимо: До редакциі Правди на улици Оссолинских під ч. 12.

Digitized by Google

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

Частина поеми Тараса Шевченка

ЄРЕТИК ИВАН ГУС.

II.

Папска булла.

Во имя Господа Христа,
За нас розпятого на древі,
И всіх Апостолів святих,
Петра и Павла особливе,
Ми розрішаємо гріхи
Святою буллою сією
Рабині божиій оттій,
Щó водили по улицях
В Празі позавчора,
Що хилилась — — — —
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях пяна.
Отта сама заробила
Та буллу купила,
Тепер свята....
Боже, Боже,
Великая сило!
Великая славо! згляньсяна людей,
Одпочинь од кари у святому раі!
За що пропадають — за що Ти караеш
Своіх и покірних и добрих дітей?!
За що закрив іх добрі очи
И вільних розум окував
Кайданами лихоі ночи?!
Прозріте, люде, день настав!
Проснiться Чехи, змийте луду
— — — — будьте люде,
А не посмішище ченцям!

Digitized by Google

Розбійники, кати в тіярах,
Все потопили, все взяли
Мов у Москві Татаре,
И нам сліпим передали
Свої догмати. Кров, пожари,
Всі зла на світі, войни, чвари —
Пекельних мук безкраїй ряд
И повен Рим байстрят —
От їх догмати и їх слава!
То явна слава.... А тепер
Святим положено конклавом:
Хто без святої булли вмер —
У пекло просто! Хто ж заплатить
За буллу в двоє — ріж хоч брата,
Окроме папи и ченця,
И в рай иди — кінець кінцям!

У злодія вже злодій краде,
Та ще й у церкві... Гади! гади!
Чи напилися ви, чи ні,
Людскої крови?! — Не мині,
Великий Господе, простому,
Судить великні діла
Твоєі волі: люті зла
Не дієш без вини нікому!"

И плакав Гус, молитву дія,
И тяжко плакав; люд мовчав
И дивувався: що він діяв?
На кого руку піднимав?
— — — —
Всі здрігнули:
Иван Гус буллу розідрав!

Из Вифлеємскої каплиці
Аж до всесвітнёї столиці
Луна, гогочучи, неслась,
Ченці ховаються: мов кара
Луна в конклаві віддалась —
И похилилася тіяра...
Шепочеться Авиньоно

Digitized by Google

З римскими ченцями;
Шепочуться анти-папи,
А трясуться стани
Від шопоту. Кардинали
Як гадюки вються
Круг тіяри, та нищечком
Мов коти гризуться
За мишеня... Тай як таки
Однієї шкури
Така сила! А мясива!
Аж здрігнули мури,
Як зачули, що у Празі
Загелкали гуси
Та з орлами летять биться...
Конклав схаменувся.
— — — — положили:
Одностайне стати,
И всіх — — — — —
— — — скликати,
Та и стерегти як мога
И з верху и з долу,
Щоб не втікла тая птаха
На славянске поле.

Як та галич поле крила,
Ченці повалили
До Констанцъі: шляхи, степи
Мов сарана вкрили.

З НАРОДНІХ УСТ.

(Из збірника Миколая М-ка).

По злучаю добули ми дванацять казок и леґенд малоруских, записаних п. М. М-ом у 1866 році. Сі казки дотикаються майже усі сюжетів одного роду, по которому дуже мало було напечатано досі матеріялів южноруської народнёї словесности. Такого духу и тону оповідання, які ми знаходимо у збірничку п. М-ка, були напечатані

Digitized by Google

тільки небагацько примірників у московскому виданню Аѳанасьева „Русскія народныя Легенды“, але се виданнѳ звело на себе гоненіѳ од московского митрополита Филарета и стало у Россиі бібліографічною рідкостю. Ми подаѳмо оповідання сі, яко матеріял для будучого повного збірника малоруских легенд, которий поможе вияснити декоторі оріґінальні боки народнёго світогляду и юмору.

К нашому жалю не підо всіми оповіданнями у книжечці п. М-а було підписано, у якому місци він записав яке, — ми так и зоставили непоміченими такі оповідання. Але по мові усі вони почитай з одної полоси, що иде трохи ик півночи од лініі од Киѳва до Воронежа у Черниґівскій ґуберніі, т. ѳ. тіі полоси, де починаѥться переход од украінского (киѳво-полтавского) наріччя до поліско-сѳверского.

I.

Горілка.

(З черниговскої ґуберніі)

От ви горілку пѳте, а не знаѳте відкіль вона и за що прозиваѳться горілкою. Ви думаѳте, що се так люде ії видумали, тай пють собі на лихо. Тим то й ба, що тут без нечистого куцого не обійшлось: се ѳго видумка.

От я вам роскажу, як се було. Діялось се ще не за нашої памяти; люде тихенько жили собі, тай жили, тиві ґоспедьскої горілки не знавши. Став він думать и вигадувать, щоб то людям учинить таке — и вигадав. „Пожди“, каже, „я ім з нехворощу таке питтѳ зварю, що хто випѳ ѳго, той и одуріѳ и буде робить усяку шкоду, и буде він мене вельми тим потішать.“ Почав варить він тѳ питѳ; огнище розложив таке, що аж небо закурилось, — аж до Бога дим дойшов.

„Чи ви чуѳте дим?“ питаѳ Бог. „Чуємо,“ одказують святі, „та не знаємо відки“. — „Пѳтре,“ каже Бог, „піди подивись, що се там таке робитьця“. Накинув Петро на себе хламиду тай пішов. Приходить до нечистого, — питаѳ: „що се ти робиш?“ — „Да людям пиття варю,“ каже, — „нехай пють, менше воду пити муть.“ — „Ич, який ти добрий; що-ж воно хороше?“ — „Ось покоштуйте!“ — „Дай.“ Дав він ѳму, а той як хватив — чоловік не питущий —, и з міста не зійшов, тут же и впав. А той собі курить; од людей цілий день одбою не маѳ: всяк хоче того пиття достать.

А на небі дим аж у носах усім крутить, очи виідаѳ. „Що се таке? Піди ти, Павло, та жени Петра; що він там робить!“ Наки-

Digitized by Google

нув на себе хламиду Павло, приходить до нечистого. „Чого се Петро тут лежить?“ питає. — „А спить: утомівсь дуже.“ — „А ти що робиш?“ — „Та людям пиття варю.“ — „Що воно за пиття?“ — „Попробуйте; он бачите, люде так як не бютьця за єго.“ — „А ну дай попробувать.“ Як дав, а той як попробував, два ступні ступив, тай упав, тут и простягся.

А на небі дивитьця нікуди од диму! От Бог на Юрка: „піди, козаче, та задай тим обом доброго прочухана, та який там чорт курить! накажи щоб зараз же перестав, бо я сам як устану, то так за патли одтаскаю, що довго буде потилицю чухать!“

Юрко розлютовавсь, схопив спис и шаблюку, — миттю опинивсь коло нечистого, та „Що се ти робиш?“ питає; „давно тебе за патли, видно, драли, та виспятками з неба гнали; забув? дак я тобі нагадаю! Що ти нас на вітчину прокурить хочеш, чи що?“ Нечистий злякавсь. „А се чого лежять як кабани?“ — и зараз Павла під бік; Павло схопивсь. Він тоді Петра давай роскачувать, — піднявсь и Петро, а він так близько до огню лежав, що пола прогоріла; подививсь він на полу дай каже: „будь же ти гаспідське пиття горілкою!“ Тут Юрко давай роспитувать, що з іми таке скоілось; вони єму росказали и зараз же принялись у трёх за нечистого: тут єго як сноп на землю повалили; Юрко то списом єго простромить, то шаблюкою вздовж потягне, а тиі и виспятками и кулаками єму догождали, — з нечистого тілько щетина сипалась, та перепалась шкура. Так вони себе вдовольнивши, потушили огонь и одправились во своясі. А нечистий довго лежав на єднім місті без диханія, а над вечір рачки поліз до себе в запічок и там довго кректав и охав и стогнав. Так вона обійшлась нечистому, ся видумка!

Не дешево вона й людям прийшлася. Довго вони мірковали, як се з нєхворощу зварить таке гарне пиття, горілочку; мірковали, з нехворощу не зварили, а з хліба святого як раз утратили! И нечистого не треба: краще єго умудрились. Єму тілько підвести треба було!

II.

1. Спас, Петро и пудкова.

(Чуто у Києві.)

Ишов Спас и Петро; дивитьця Спас — лежить пудкова. Каже Петрові: „подійми!“ А той подививсь, да й каже; „на біса б я оце всяке сміття подіймав“ —, да й пошов. Спас пудняв, прийшов на базар и променяв ії на паляничку; идуть с Петром изнов. Петро иде,

Digitized by Google

да й каже: „а істи хочетьця дуже!“ Спас мовчить. „Просто так, Господе, — істи хочетьця, що аж шкура болить!“ От Спас взяв тоді, дя так, щоб Петро не бачив, и кинув кусочок палянички, — той поднявь и разом зъів. „Е, тилько себе роздратовав“, каже, „іще більш хочетьця, чим хотілось.“ Спас ему знов кинув, той знов нагнувсь; — и так ему всю паляничку викидав и той все нагинавсь. Як той наівсь, Спас ему й каже: „бач, ти раз не хотів нагнутьця за пудкову, а тут десять раз нагинавсь“, и росказав ему, „аж я так и так тобі зробив“, каже. Дак Петро тілько лисину почухав.

2. Спас, Петро и собака.

(Чуто у Перерванцах Полт. губ.)

Идуть Спас з Петром по дорозі, коли проти іх біжить скажена собака: хвіст під себе и піна з рота. Петро зараз за Спаса и хилитьця. „Чого ти хилисся,“ каже Спас; „не бійся, — вона нас не зачепить.“ Идуть дальше, коли иде чоловік, пяний шатаєтьця, скоса бісом на все позирає и сам с собою щось гарікає. „От оцёму звернім!“ каже Спас, „а то пяний бував гірш скаженої собаки.“

3. Спас, Петро и жінка.

(Чуто у Києві од жінки з Таращі, Киевск. губ.)

Ишли Спас з Петром через якесь село; так уже над вечір було, уже в іх думка, де б то й переночувать. Коли дивлятьця, — коло воріт стоіть с косою чоловік; от Петро й каже: „Чоловіче, ти с косою идеш, то горе знаеш; пусти нас на ніч!“ — „Ех, люде добрі! пустив би я Вас з дорогою душею, да в мене жінка змія лютая, прийде з шинку — и міні покою не дасть и вам лихо буде.“ Петро подивився на Спаса. „Нічого, пусти“, каже, „що вона посміе нам зробить!“ — „Ідіть, тилько на мене не жалуйтесь.“ Спас и каже Петру: „як ти хочеш, — міні все рівно, чи останьмось у сего чоловіка, чи, може, пойдем пошукаем другого міста?“ — „Куди там ми пойдем, собак дражнить!“ одказав Петро. Увійшли в хату, послались долі и лягли, — Спас коло стіни, а Петро коло ево. Тілько що уляглись ото, коли-ж чують кричить, ще з улиці чутно, як вона підходить. Чоловік той, хазяін, схопився: „се“, каже, „моя стара иде“. Так це двері з шумом розчинились и вона из шумом в хату, и кричить: „Що тут таке у тебе? — сам таєкаешся що дня, та ще й волоцюг сюда приймаеш до себе! Геть!“ — Да лозину достала с під печи и ну шмагать Петра крайнёго, стягла з ево й одежу. „Е, ні, бачу сіві мало лозини, пойду найду кращу, я вас, волоцюг, пропарю!“

Digitized by Google

Вийшла. Петро и каже: „Господе, переляж ти на моє місто, а то вона з мене и душу витрепає. Переліг Спас, ліг Петро коло стіни. Коли вскакує вона с здоровенною лозиною. „Крайнёго била, а ну ще сёго тепер, що коло стіни тулитьця;“ витягла знов Петра. „Иш, да все як один — сивеє та лисеє“, каже. — И так ні за що одшмогала сердешного Петра двійчі.

III.

Про святих.

1.

(Чуто біля села Рихлі у Чорніг. губ.)

Росказував іще дід нам колись, що оце як бачите маленькі ліски, кругом, то се тилько остатки от тих лісів, що колись були: тут були ліса непроходимі, тут и розбойник ховаєтьця було, тут и Гаркуша тягавсь; тут же було и спасенна душа яка небудь пробуває. Тилько такі люде вже мало кому показуютьця: тилько замітить було, що хто небудь нагледів єго, як він пещеру собі копав — зараз и місто перемінить.

Дід росказує, що раз наткнувсь було на такого; несе він мішок землі, дек дід глянув, да в сторону скорій и звернув: неси собі з Богом, думає, куди хоч, я пудглядать тебе не пойду. А то раз иду, каже дід, так підхожу під лісок, коли дивлюсь чоловік через пенёк из одного боку на другий перескакує, та приговорює: „оце тобі Господи, а се міні Господи.“ Я сего й питаю, що се ти робиш, чоловіче?“ — „Богу молюсь,“ одказує. „Хибаж так Богу молютьця?“ — „А як же?“ — „А навчить тебе?“ — „Навчить“! каже. Дід и говорить: „Богу молитьця треба так: во имя отця и сина и святого духа, амінь“; и „Господи помилуй“ — єго навчив, дай пойшов через ліс, а дальше греблею через річку иде; коли чує, на єго хтось гукає; він озирнувсь, дивитьця, аж той чоловік по воді біжить прямо, и не тоне ні скілечки и кричить: „діду, прокажи міні молитву ще, бо я збився.“ А дід глянув на єго, та махнув рукою и кричить єму: „молись“, каже, „як молився; ти, видно, лучше мене знаєш!“

Про святих.

2.

(Чуто у с. Снарково, Черн. губ.)

А то росказував іще дід, що давно колись жив чоловік та жив, та нікóли він у церков не ходив. От люде и кажуть: „Як сей чоловік живе, що нікóли він у церков не ходить!“ А той чоловік — та

Digitized by Google

був святий, и думав собі: „дай хоч раз я пойду до церкви, що там таке!“ и пішов.

Люде идуть мостом, а він прямо водою чимчикує; а нечистий бачить, та й каже сам собі: „подожди-ж! идеш ти водою, пойдеш и ти мостом!“ Приходить той чоловік у церков, стоїть; почалась служба святая; дивиться він: щось над головами людей не то ходить, не то літає, — придивився він, аж то́ — вбий єго сила Божа — нечистий господарює. Повертівсь нечистий, да видно и своіх пудначальників позвав, — внесли єму цілу шкуру якусь (здаєтьця, кінську). Він ії так над головами людей и роскинув, и сам сів; тиі, звісно, сёго нічого не бачать. Мигнув изнов на своіх; тиі догадались, у трёх зачепили веревками одно невеличке перце́ гусине и тягнуть, — так упираютьця, да аж крекчуть: вони хотіли сим святого розсмішить. А святий на іх не дивиться, та знай молитви читає. Узяв той старший перо и почав вписовать на кожу гріхи всякого: оце озирає церков, — тілько вглядить, що хто не молиться да так стоїть, зараз и запише; задумаєтьця хто об чім небудь, зараз и того туди! Панків, що христютьця наче мух обганяють, всіх позаписував, — и так багато понаписував, що всю кожу списав: з начала и сидів на ій и писав, а по́тім потро́ху зсовувавсь да писав, и до́ти зсовувавсь, поки зовсім не зсунувсь, а пуд конець прямо на головах у людей помістивсь, да все писав. Далі не стало де писать, заставив він своіх пудначальників зубами шкуру витягувать, щоб було де писать. Уцепились чортенята за шкуру зубами и давай витягувать; один особливо як напялився, шкура як тріснє, він одірвався, да як тріснетьця об стіну потилецею, тілько зашипів сердега, да ногами задриґав, схопившись за потилицю! Святий угледів сеє и засміявсь; — а нечистому сёго тілько и треба, зараз же на шкурі записав и єго. Тут заспівали Херувимску, и нечистіі всі драла чим дуж с церкви. Вийшли люде з обідні, пошли по дорогах од церкви, пошов и святий; тілько ступив у воду, щоб ити через річку — вода єму по коліна, ступив у друге — по пояс, він тоді назад; иде мостом, а нечистіі коло єго аж танцюють: „а що, перейшов? побув у церкві?“ та сміютьця так, що аж за боки хватаютьця. „Ах ви паскуди“, каже святий, „дек чого се ви заливаетесь? ви-ж знаєте, чого се я засміявсь? я з немощи вашої засміявсь: у трох перце́ тя́гнуть! Ах ви, да я плювать на вас, да я вас ломакою, колком!“ — Да як учистить куцого по морді! Одшатнувсь куций; а то такий уідливий, аж за поли сіпав. Полатавсь сердега, побачив, що с таким жартовать небезпечно!

Digitized by Google

IV.

Спас и Оводи.

(Росказував дід Илля, сторож у Перерванцах Полт. губ.)

Зайшли оводи в шинок, дай ну гулять. Коли иде Спас, той що випрохав собі дві недільлі посту; питав в оводів: „що се ви за люде?“ — „Ми музиканти.“ — „Що-ж ви тут робите? — „Ильлю провожаєм; а ви ж, дядьку, хто?“ — „Я Спас.“ — „Е, то лиха ж мати про нас! шкода, поморозить нас Спас; треба тікать, бо не даром сказано: приіде Спас, то держи рукавиці про запас!“

V.

Молитва.

(Записана у Перерванцях од Ивана Рашка.)

Оче наш, оже єсь та вже ввесь; око на небі, око на землі; хліб наш на сішках, дай нам на вилках! Помяни, Господи, тиї книги, що в церквах лежать: хурхулу, мерелуху, савгирю, іще й тую, що телятиною обшита. Як у церквах та в коморах замки замикаютьця, так щоб нашим ворогам зуби и губи позамикало!

Святая святиця, небесна цариця, пятінко-матінко и ти святий понеділочку, божий ключничку! на морях кладки клав, та невольників з невóлі визволяв, — поведи нас на той світ, до наших родичів: Охрімко упоня и Пархімко на святих твоіх ліжках спочивають. Господи мій милостивий, царю небеський, відверни мене од дурного ума, од несвіцького сорому! да не употреблюся я крученому барану в христіяньському твоїму стаді, яко Терешко. Мати моя Божа — Афаренская, Каплуновская. Диканьська, Почаєвська и неопалимая купинó, спаси душу мою! Алилуй же мене Господи и пошарпни мене по боках, по ребрах, по кістках, по череслах, коло мого двора, коло мого кола, коло моєї жінки, коло моєї дитинки, коло моєї скотинки и коло мене грішного, — тілько не шарпай того пре...рвого сина, зятя, що горілку пє та жінку бє!

Хрест на міні, хрест на спині, и увесь в хрестах, як овечка в репяхах! И ти, святая покрівонько, покрий мене святими твоїми крилами! И ти золототупий Пилипе, и ти безкостий Марку, що в погребці замуровався, и ти сухий Никоне, що святими твоїми молитвами проганяєш всі чортяки, всі злиі духи и всі упиряки, відьми, вовкулаки и всяке погане марище — що цур ёму та пек! — и всяку погану нечесть, яка по світу волоцюгує. Омя оця и сина, бери жінко в черепок хуху и святого духу. Господи с тобою, одверни, заступи! Аминь.

Digitized by Google

Оче наш, чеснійшую и пренепорочнійшую, спаси душу нащу! Радуйся невісточко, що святая Покрівонька в Лаврі замуровалась; и ти святий понеділочку, божий ключничку, ти на морях кладки клав, та невольників з неволі визволяв! Сувертечко несутобрачная, ухопи и понеси нас на небеса; там вся рідня наша: мати Марина, сестра Орина, дядько Онопрій и дядина Стеха. Амінь біжить, амінь кричить.

Бери, жінко, в черепок хуху и святого духу. Спаси Господи нас од лихого звіра, од дьявольского навожденія, од нечистого приключенія, од всякоі поганоі болізни и од паньского казу и того лукавого святого. Аминь.

VI.

Кому Богом бути.

Один чоловік довго не був у своім селі — він од панів ховався. От зострів він другого чоловіка з того ж села тай розбалакались. — А що, каже, чи не ма яких слухів? — „Да що? кажуть, Бог помер!“ — О що! хто ж тепер буде миром управляти? — „Кажуть, Богородиця, а иншіі — Микола, угодник божий.“ — Де там Богородиця! не жіноцьке діло! Миколай.... ні! він молебні дуже любить. — „А то, кажуть, Юрко.“ — От се було б добре! він би сих чортових панів тев.... И розішлися.....

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO

in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

II.

Letteratura.

(Конець.)

Галичина видала кілька цінних праць оригінальних, писаних язиком більше або меньше схожим з народною мовою. Граматикою и видавництвом пісень народних займався з добрим успіхом п. Головацкий, бувший професор університету Львівского, тепер предсідатель археологічної комісиі в Вільні. Грубий збірник пісень народних руских з Галичини и Угорщини — праця більшого числа патріотів, зредагована п. Головацким — видруковано в спімненій вже пу-

Digitized by Google

бликації „русскаго историческаго общества“ в Москві (1863 — 1870), и обіймає усі праці на сім полі, рускі (Шашкевича и др.) и польско-рускі (Wacława z Oleska: Pieśni ludu ruskiego w Galicyi Lw. 1833 и Żegoty Pauli Lwów 2 т. 1839 — 1840). — Словар німецко-руский зложив проф. Партицкий (1867), граматику руску Головацкий, Осадца. Історію княжества Галицкого и Волинского писали Зубрицкий (по польски и по великорусски), проф. Шараневич, проф. Петрушевич (не професор, але крилошанин — прим. пер.). Історію Червоної Руси, у параллелі з історією других Русей, зложив трудящий публіцист Дідицкий. На згадку заслугують ще поезиі и новелі Маркіяна (очевидно помилка, повинно-б здається, стояти: Володимира) Шашкевича, Заревича, Данила Млаки, Згарского, Лучаковского, драматичні проби Дениса з над Серета и др. Але сказати треба, що реалістичний спосіб зобразованя дійстного житя слабо ще принявсь у галицких писателів: вони (як и другі писателі аналогічних напрямків літературних) надто гребуть у минувшости и займаються віршованем тематів дуже вже перебитих и деклямациями, хоч и на темати гідні, але все ж деклямациями, нето що поезия, котра-б відповідала нашому часови, значить щоб сягала своіми образами и проблемами у глубінь людского житя в суспільности.

Великий талант (il maggior t.) між поетами и новелістами галицко-рускими виявив Федькович у своіх поезиях (3 т. 1861 — 1870) и кількох новелях з житя жителів Карпат, друкованих в Правді (1867). Федькович, рівно як и Шевченко, вийшов з селянскої родини на Буковині; служив у війску — з своім полком був теж и в Италіі — и есть чоловіком, „котрий сам з себе зробився“, а будучи зовсім самоуком, взнісся до незвичайної величности и благородности идей. У своіх лучших віршах и піснях малює він житє жовняря, сумує над кривдами політичного и соціяльного житя, творить прегарні образи своєї гарної, родимої краіни. Але, на нещасте, и Федькович також не зъумів рішущо вибратись на дорогу правдивого реализму в зобразованю соціяльного житя, хоч по єго новелях можна було много надіятись. В послідні роки він сам себе повторює, наслідує Шевченка до переситу, и — то наслідує не у добрім, але и у тій єго многословній деклямациі, у єго фразелогії трохи мистичній, або пише драми без ніякої реальної гадки (Добуш) або такі парафрази чужосторонских комедий, як єго фрашка (buffonata) на темат Шекспирового „Уговкованя химерної“ (Правда 1872), у котрій руский автор перегонив грубий гуморизм XVI. віку по за всі границі правдивости. В послідним часі Федькович приготовив перевід

Digitized by Google

Макбета, и з порученя товариства „Просвіти“, о котрім поговоримо пізнійше, працює над видавництвом книжок народних.*)

Национальний рух літературний між Русинами в Галичині росте также з кождим роком, помимо усіх перепон, из котрих, поминувши застоялість идей рускаго (гр. кат.) клєру, головнійші от які: перешкоди ставляні пануючими в Галичині Поляками, двулицевість бюрократиі австрийскоі, котрій одного дня подобається протеґувати розвій народній руский, другого приходить страх перед полученєм своіх Русинів з шизматиками в Россиі. Хоч и рівноправність усіх народностей стілько разів проклямовано в Австриі, такой руский елемент, зложений у більшости з сільскаго населеня, попів греко-католицких и трохи міщан и урядників, не висвободився ще від супремациі польскоі, скріпленоі ще недавно конституциєю з 1867 р. До тепер ще истнують в Галичині середновічні привилеґіі шляхти, приміром: монополь горівки, именованє священиків (се-б то „пропінация“ и „презента“ — п. п.) и др. Сойм провінциональний, у котрім, на підставі нерівного для селянскоі кляси виборчого статуту, Русини завсігди в меншости, и начальна Рада шкільна не допускають рускаго викладу в ґімназиях, з виімкою низших кляс одної

*) Не можемо скінчити бібліоґрафіі рускоі поезиі и новелі в Галичині не спімнувши о новелях, котрі писав по німецки якийсь-то Сахер-Масох, а котрі тепер Revue des deux Mondes з пильностю, ґідною ліпшої справи, друкує по французски, під написом: Récits de la Galicie або Récits de la petite Russie (Don Juan de Colomea, Dmitri Balaban, Marcella). Честну редакцию великого французскаго журнала змістифіковано, и вона на відворот містифікує, мимохіть, своіх читателів обоіх половин землі, представляючи Сахер-Масоха яко „малорусского писателя-реаліста.“ Именем рускоі публики можемо упевнити шановний журнал, що ані таких боярів, як Don Juan de Colomea, ані ґрафів, котрі сільским дівчатам читають пісни Кольцова, Мертвыя души, Онѣгина, и переводять для них Фавста на мову малоруских селян, як се робить ґр. Комаров, не ма зовсім в Галичині, де всі шляхтичі — Поляки; и що такі сцени, лишені всякого здорового розуму, які діються між ґр. Комаровим и Марцелею (особливе стор. 120 — 133) неможливі на обоіх половинах світа, а не то в Галичині, — и на конець що философія Сахер-Масоха, котра по думці Revue de deux Mondes представляти має дух национальний руский, малорускій, не есть ніщо инче, як маячене німецкого бурша, котрий, маючи Katzenjammer, між двома публичними маскарадами в Diana-Saal у Відни перечитав одну сторону Шопенґауера „Сучасного Будиста“. Revue des deux Mondes, маючи між своими сотрудниками Турґенева, котрій перевів лучші новелі малорускі, могла би роздобути собі ліпших информаций о Малоруси, о народнім дусі и реалізмі рускім. Пр. Ukr.

Digitized by Google

ґімназиі ві Львові (в других по руски викладаєсь тілько реліґія и література), и намагаються рускій науці и в школах елементарних ставити перешкоди.*) Борба против тій супремациі и против привілеґіям шляхти, помаганє до осягненя цілоі рівности прав рускоі народности з польскою, в школах висших и низших, в судах и в адміністрациі: отсе ціль діяльности руских националів; тим-то и діяльність літературна в переважній части має тут характер політично-педаґоґічний.

Коротка характеристика ґазет и журналів руских в Галичині дасть де в чім пізнати стан житя політичного и интелектуального сего краю. Тепер виходить в Галичині 9 руских (ruteni o russi, себ-то руских и „общеруских" — п. п.) письм періодичних: из тих ґазета „Слово" (три рази в тиждень), основана під редакциєю Дідицкого в 1861 р., заступає сторонництво національно-клерикальне, котре від часу инавґурациі політики Байста, за котрого міністер Гербст сказав до польских послів „wir haben Ihnen die Ruthenen aufgeopfert", шукає помочи для руских прямовань у централістичноі партиі в Россиі. У внутрішній політиці, сторонництво репрезентоване „Словом" держиться завсігди централістичноі партиі австрийско-німецкоі, побоюючись, що, коли би Галичина одержала автономію, якоі жадають Поляки, без попередного поділу краю на дві части историчні и ґеоґрафичні або без достаточноі ґваранциі рускоі народности*), Русини б попали зовсім під польске панованє. — Місячний журнал „Правда" уважаєсь орґаном сторонництва названого „народним" або „украінофільским", и стараєсь, операючи розвій літературний на живій мові народу в Галичині и Южній Руси, провадити спір против польскоі аристократиі на підставі просвіти народноі у сій мові, застерігаючи индівідуальність роду (ramo) южноруского и против полякам и против роду великорусского. Спімнули-смо вже про деякі твори поетичні, друковані в сім журналі. Из публікаций політичних, які подала „Правда" по-

---

*) Коли-б пімста була річю розумною, то була-б се мала репрессалія за те, що ряд российско-бисмарківский зробив у Польщі, витісняючи всюди язик польский на користь офиціяльного (вел.) русского. Не радили-б ми Полякам уживати подібних репрессалій. Чужа свобода лякає тільки боязливих недолугів. — Прим. ред. Riv. Eur.

*) Сего услову „Словісти" не ставили ніколи, се проґрам народного сторонництва; а жаданє поділу Галичини, яко незгідне з політикою утилітарною, Рада руска покинула зараз у першій своій петициі до Ради державноі. — Прим. ред Правди.

Digitized by Google

слідними часами (минувшого року — п. п.), на найбільший интерес заслугує слово посла о. Качали виголошене в соймі галицкім. Руский депутований критикує подрібно поступованє польскої більшости, котра, замісць злучитись з сторонництвом Славян и федералістів австрийских, накладає завсігди з партиєю німецко-централістичною, а в консеквенціі пруссофільскою, и таким чином приготовує упадок Австрії а з нею народности польскої, так пригнетеної в Прусах. З такою-ж самою енергіею виступає Качала против своїм родимцям, шукаючим також свого добра в звязку з сторонництвом німецко-централістичним, котрому ані Русини ані Поляки не суть на думці, а тільки: dividendo imperare. Качала жадає чесної згоди Поляків и Русинів під условами рівноправности и спільного звязку з сторонництвом славянско-федеральним. — Ґазета Основа, заложена не (?) без субвенціі урядової в р. 1871, коли міністерство гр. Гогенварта обявило охоту, польску „резолюцию“ о автономіі Галичини*) приняти за свій програм, пропатує гадку згоди з Поляками**) и принятя тієї „резолюціі“ зі сторони Русинів, але без усіх застережень против Полякам, в плятонічній надіі на добру волю пануючої сторони.

Згадуючи про „Сіонъ рускій“ характеризує дальше п. Ukr. сторонництво, котре-б ми назвали на тепер митрополітальним, а котре „обминає питаня літературні и політичні, щоби не заманіфестовати з симпатіями до Россіі и панруссизму на взір „Слова“, и не утратити кредит урядових кругів Віденьских и Ватиканских, яко шизматики и сепаратисти, — але з другої сторони боіться и симпатий до сторонництва народного або украінофільского, щоби не обявитись

---

*) Програм мін. Гогенварта не був такий узкий як резолюція, або иншими словами: програм сей розширити хотів галицку резолюцию на всі краї Австрії, відіймаючи ій (резолюції) те, що було у ній непотрібного або шкодливого, а додаючи ґаранцию национальним меншостям через т. з. Nationalitätengesetz.

**) До сего додає редакция Rivista Europ. свою примітку: „Ми не знаєм гарнійшої гадки, як ся, и ми бажали-б тільки, щоб вона принялась в найширшім кругі; хоч и сумніваємось об сім, бо не можна з сего письма шановного украінця добачити достаточної тої симпатиі, між народом руским и польскою расою, котра так конечно потрібна для основання у них великої федерациі політичної.“ — Примітка ся як з одної сторони доказує, що Італіяне интересуються славянскими справами, так з другої свідчить, що редакция Riv. Eur. не зовсім ще зъорієнтовалась в теперішних прямованях славянских народів. — П. ред.

Digitized by Google

демократами, революционерами и також сепаратистами и шизматиками, позаяк більшість народу українского живе в Россиі и завсігди протестувала против унії з римскою церквою. „Нічого“, каже п. Ukr., в статях „Сіона“ не ма живого. Не менше мертвий и педагогічний журнал „Учитель“ з додатком для дітей, „Ластівкою“. Противно газета „Рада русска“ и місячник „Наука“ виданя популярні, редаговані з великим талантом и практичним хісном. Оден великий блуд сих видань, се їх теоретичні понятя, релігійні, национальні и політичні, вельми заплісніли и нетолерантні. Хоч редактор їх (сільский священик Наумович) належить до сторонництва панрусского, але пише мовою народною, українско-галицкою, досить чистою и живою*).

Побіч сих періодичних видань спімнути треба ще и ті, котрі час від часу друкують рускі товариства в Галичині. Головнійших таких товариств мають Галичане два: „Галицко-руска Матиця“, основана в 1848 р., стоіть під управою сторонництва клерикального, має ві Львові будинок (помилка пана Ukr. — пр. пер.) и капітал над 20.000 злр. — але не обявляє великої ревности для літератури и просвіти народу, що було ві первобутною цілею, и видає в проділах 12—18 місяців „Зборник літературний“, зложений из статей историчних и археологічних. Друге товариство, дуже недавне и дуже небогате, „Просвіта“, основане в р. 1867 (1868 — п. п.), працює дуже енергічно для просвіти народу, видаючи альманахи и читанки для сільского народу, и хрестоматиі и підручники для гімназий и семинарий. За міністерства Гогенварта, коли трактовано над угодою усіх народностей австрийских, и также між Русинами и Поляками (дотичний проект відложила більшість польска львівского сойму ad calendas graecas, помимо найуміркованійших жадань руских), признав виділ сойму галицкого Просвіті 1000 злр. річної підмоги.

---

*) Послідними часами (сказано, статя писана ще минувшого року — п. п.) перестала виходити Основа за для недостатку абонентів, противно-ж появився гумористичний „Страхопуд“, котрий, хоч приклонник идеі панрусскоі, зачіпає висший клер, котрий майже нічого не діє для піднесеня народу а претендує на виключну репрезентацию руского народу. В послідних днях піднісся живий спір між „Словом“ и висшим клером; и консистор митрополитальний заказав (?) клерикам пренумерувати Слово; се каже надіятись утворення сполом из партиею українско-народною нової, посередної партиі світскої и народної, и улекшав спільну акцию обоіх сих партий. — Так надіявся и Ukr. Ми по досвідах від того часу перебутих скажемо на се тепер: lasciate ogni speranza. — Пр. ред.

Digitized by Google

З нашого нарису руху літературного руского в Галичині бачать читателі, скільки ще працювати там треба Русинам; але самопочутте народне розвинулось добре, а що раз тіснійший звязок патріотизму руского з демократичними и ліберальними идеями нашого віку дає надію, що ім до осягненя ціли — се-б то просвіти (incivilimento) и освободженя народу, не так дуже далеко.

Сподіємось также, що сторонництво дійсно ліберальне и демократичне, яке почало творитись між Галицкими Поляками (воно завсігди починає, але ніколи не кінчить творитись — п. ред.), признасть рускому народови право до жизни и до розвою по своій власній воли, без кривди для своіх польских сусідів. Сего признаня и уладженя modus vivendi між Русинами и Поляками в Галичині бажати треба-б тим більше, що воно-б потягло за собою наслідки вельми хосенні для всего славянского миру, и відбило би ся также и на відносинах Поляків по за Галичиною, именно в империі россійскій. Усі люде просвіщені и ліберальні в Россиі бажають самостійности (independanza) польскій народности в ві дійсних границях етнографічних; — и се становить ріжницю польскоі квестиі в Россиі и такоі-ж в Прусах*).

Але ані общество руске (се-б то россійске и руске — п. п.), ані держава не можуть спічнути, гадки автономіі провінціяльноі и рів-

*) Що дух публики россійскоі не есть неприязний польскій народности в ві етнографічних границях, може читатель пересвідчитися з прикладу, що Вѣстникъ Европы, котрий из журналів (місячників) россійских має найбільше читателів (8000 абонентів, коло 2000 в самім Петербурзі в р. 1872.), помістив в р. 1872 ряд статей: „Восточная политика Германіи и обрусѣніе (Польщі)“, в котрих критикуєся централістична система россійска, истнуюча від р. 1866 в Польщи, и доказуєся, що ся система, з виімкою наділу земного и зъорганізованя сільских громад вигідних для народу а в консеквенціі и для народности польскоі, не есть ніщо инчого, як тільки наслідуване через россійских доктринерів системи прускоі в Познанскім, не відповідаюче правдивому интересови ані народу ані держави россійскоі. Подібні гадки виповідав журнал Московскій „Бесѣда“. Другі журнали: Отечественныя Записки (4595 абон. по за Петербургом в р. 1871), „Дѣло“ (4421 аб. по за Петерб. 1871 р.), „Недѣля“ (1097 аб. по за Петб. 1871 р.), теж неприязні национальному централізмови. Треба знати, що журнали в Россиі лучше репрезентують загальну опінію Россиі, як газети, котрих тільки й одних цитує преса европейска, коли о тій опініі говорить. — Але и з газет (дневників) россійских тримаються: С-Петербургскія Вѣдомости (7601 аб. р. 1869; 4151 по за Петерб. р. 1871). Новое Время (1352 аб. 1869) гадки Вѣстника Европы, — а из газет більше або менше поважаних в Россиі тільки Голосъ (не завсігди) (5290 аб. 1869; 4981 поза Петб. 1871 р.) и Московскія Вѣдомости (4500 — 5000 аб.) заступають централізм народний. Польскі патріоти завсігди шукали аліян-

Digitized by Google

неправности народної не можуть пійти природною дорогою, поки меншости польскій в західній Россиі и еміґрациі, насупротив исторіі и етноґрафіі, против волі народної масси, захочуватись буде пановання в надто широких границях, и розірваня уніі племен (ґаті) народу российского (се-б то „общерусского“ — п. п.), таким трудом добутої. Признане прав руского народу в Галичині від сторони Поляків покаже, що не тільки мирне сусідуване масси народу польского и руского можливе, але также, що польска меншість аристократична зрозуміла задане кождої розумної меншости нашого часу: и конечність, відречися привилеґій, підпомагати просвіті люду и лучшому уладнаню ёго економічної жизни — причинитись до мирного переходу тих криз интелектуальних и социяльних, котрих початок ми бачимо

сів у неприятелів россійскої имперіі и россійского народу, всіляких родів, у Турків, ультрамонтанів и у славолюбних вояків и дипломатів як Бонапарте, або (по части) у слабої россійскої партиі революцийної, — и не осягнули нічого. Думаємо, що, судивши по теперішному духови россійскої пресси, ми у праві сказати, що вислідок був би далеко лучший для народности польскої, коли-б щирі и просвіщені польскі патріоти були шукали аліянсу практичного з своїм власним людом, и коли-б були злучились з сторонниками реформи в соспільности россійскій и коли-б з народом руским обходились були справедливо. Яко оден из обявів виступаючою того почутя справедливости для народу руского в аристократичнім польскім обществі, приводимо недавну публікацию „Афоризмів“ не живучого вже шляхтича и давного депутованого Федоровича (але-ж далеко більше Русина ніж Поляка — п. ред.) (Aforyzmy Jana Fedorowicza, Kraków, 1873), котрий аристократиі польскій в краю, у котрім нарід есть руский, ставить дилему: або еміґрация до краю чисто польского, або ассиміляция з народом (людом) руским, — и в обох разах чесна праця для люду.

Думаємо, що лучшим представителям польскої шляхти в руских землях а особливе в Галичині не доконче зривати нагально з польскою народностю ані з своєю минувшостю. Доволі на тепер зречися забагів перетворюваня народу руского по своїй фантазиі а против ёго волі, розширити свої идеали політичні и социяльні, и взятися з тим благородним жаром, який обявили щирі польскі патріоти в Західній Руси при обороні справ (помимо усіх высокопарних фраз) одної тільки клясси, до позитивної праці для добра цілого населеня. З нашою гадкою, здаєтьси, згоджуеся автор-поляк брошури Паризкої (1870) „Слово до интеліґенциі россійскої“. Спімнемо також брошуру La Pologne et la Russie dans la Slavie par Ch. Mikoszewski, ancien membre du comité central et du gouvernement provisoire de Pologne en 1863. Genéve 1872. — Багато теж на дальше обіцює той дух уміетно-позитивний и самостійна критика, з якою виступав тиждневник польский Przegląd Tygodniowy в Варшаві, а Pochodnia (скоро загасла — п. ред.) в Кракові.

Digitized by Google

у всіх краях Европи. Меншости польскій в западній Руси и в Галичині треба бути тим більше розумною, бо між нею а массою народною не тільки проділ интелектуальний и економічний, але й ріжниця етнографічна и неприязні историчні традиции. Се не увільняє ще и представителів рускаго народу, так в Россиі як и в Галичині, від розумного и толерантного поступованя против польскаго елементу: вони повинні розуміти, що заміна застарілих понятий и пересудів, переміни в моральнім и социяльнім устрою не можуть діятись инакше, як переміни в органічнім світі, значить — поволи; не повинні забути, що и від рускоі сторони бували приміри несправедливости и нетолеранціі против Полякам. Що-ж именно до Галичини, там повинна сторона сильнійша и привилегіована, значить Поляки, котрим конституция Австрийска усе житє політичне здала в руки, зробити иніциятиву в тій толеранціі и розумнім поступованю. Можемо сказати, що не лиш будуща доля Галичини, але и судьба народности польскоі и ві будучність залежить від справедливости и розуму в поступованю Поляків в Галичині против рускому народови. Як видно, в Галичині спотикаються з собою многі и важні питаня, котрі відносинам национальним и справам літературним сего краю надають преважний интерес на ввесь мир славянскій. *Навроцкій.*

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II*.)

Тепер треба нам обернутись до розбору того питаня, що таке на фактах так звана у Галичині література россійска у Россиі (не в Галичині)**). Тут зустрічаємось упереД усёго з терминолотією принятою до сёго у галицьких народовців, по котрій література россійска є синонім великорускоі, — и есть через те щось таке не тільки одмінне, але и противне до літератури малорускоі, або, як кажуть у Галичині, рускоі. Ся терминологія має свій

*) Гл. н-р 4—6 Правди

**) Вп. автор ставиться в сій другій части своєі розправи на становище, не зовсім східне з нашим; тим важнійше для нас, що, виходячи навіть з такого одмінного від нашого становища, в кінци доходить — в загалі — до однаких з нами виводів. — Прим. ред.

Digitized by Google

корінь у тій ріжниці, котору у Галичині проводять між Русью а Россиєю. Питанє про сю ріжницю дуже важне, бо з тієї формули, яку про ce діло поставимо, виходять преважні виводи, торкаючі не тільки усі літературно-культурні діла великого краю од Карпатів до Уралу, але навіть и політичне житє сёгò краю. Вірні нашому методу: не залітати у будучність и теоретичні виводи без опору на фактах минувшого и сучаснёго, ми обернемось и до питаня про те: що то Русь, а що Россия, поглянуши на факти минувшого и сучаснёго. И от тут то сі факти не позволяють нам зовсім признати за реальну ту границю між Русью и Россиєю, котору проводять поборники сієї границі. Поперед усёго уже батьки сих терминів Русь и Россия, як буцім-то имен двох різних тіл народних и моральних, дуже мало можуть ствердити нашу віру у реальність сих терминів. Явно, батьки сі — Поляки из школи п. Духинского, котрі ще додають, що Россия або Великорусь або Москва — се Туран, а Русь або Малорусь — се Польща. Галицькі народовці на сі додатки, особливо на послідній, не згоджуються, але основу термину про ріжницю між Русью и Россиєю усе таки приняли од Поляків школи п. Духинского. Мушу одначе добавити, що між Поляками и народовцями галицькими посередниками були публицисти Слова, бо вони перві зробили з двойного с у слові русский знамено політичне и через те перепутали усю историко-етнографічну терминологію у галицькій літературі.

Перше діло я мушу сказати, що знамениті українскі писателі, которих патріотизм український стоіть повисче сумніня и которі деякими трактувались яко українскі сепаратисти, ніколи не уживали терминів Русь и Россия яко окрімних, ніколи не одбирали у Великорусів (Москалів) имени русский або русскій. Вказую на п. Костомарова з ёго статями „Двѣ русскія народности“, „Отвѣтъ на выходки газеты Czas и Revue Contemporaine“, „Правда полякамъ о Руси“ у Петербурскій „Основі“ и на п. Куліша у ёго Епілоґу до Чорноі Ради, у которому у первий раз були систематично висказані погляди про живу потребу українскоі словесности, и на той лист ёго до п. Партицкого, котрий був напечатаний у Правді у 1867 р. П. Костомаров у українофільському орґані ось якими словами одказав Полякам, видумавшим новинку про Русь и Россию: „Пусть отстанутъ Поляки отъ ребяческихъ замашекъ забрасывать международную вражду въ надеждѣ разложить наше русское отечество... Не разложилось оно политически въ междуусобіяхъ земель и князей, не раз-

Digitized by Google

ложилось оно духовно подъ татарскимъ, литовскимъ и польскимъ владычествомъ, не разложится оно и отъ выстрѣловъ ультрамонтанскихъ газетъ и журналовъ, задаваемыхъ намъ изъ за плохихъ гуляй городишъ. Исторія, очевидно, ведетъ къ сближенію, къ сознательному сродству и соединенію всѣхъ славянскихъ племенъ, а никакъ не къ разложенію. Кто противъ исторіи, противъ того исторія. Противъ такого рожна трудно прати.“*) П. Куліш у Правді (1867, ч. 9) так виясняв свій лист до п. Головацкого: „Завітую, що коли Ляхи печатати муть моєю правописю на ознаку нашого розмиру з великою Руссю, коли наша фонетичня правопись виставляти-меться не яко підмога народови до просвіти, а яко знамено нашої руської розні, то я, писавши по своєму, по вкраінски, печатати-му етимологічнёю старосвітскою ортографією. Себ-то, — ми собі дома живемо, розмовляємо и пісень співаємо не одинаково; а коли до чого дійдеться, то половинити себе нікому не попустимо. Половинила нас лиха доля довго, и всиловувались ми до одностайности руської крівавим робом, и вже тепер шкода лядского заходу нас розлучати!“

Так говорили про одностайність руску ті люде, которі поважаються у галицьких народовців яко щирі руські а не россійскі патріоти. Чому ж галицькі народовці, галицькі Руські уживають терминів польских про Руских, Руських, Руси-

*) Звертаю Вашу увагу на недавні статті п. Костомарова у Вѣстнику Европы 1873. 1—11. „Преданія первоначальной русской лѣтописи.“ Тут п. Костомаров не тільки зве и Великоруссів и Малорусів рускими однаково, але каже завсігди: „наши великорусскія былины якъ и наши украинскія, малорусскія думы и пѣсни.“ У які невиходні нетри противуріч заходять у Галичині з нещасною терминологією, котра ділить Русь од Россіі, можна бачити хоть у Февральскому кні Правди на 1873 р. У однім місци сказано, що „тут (у Галичині) не Калуга а Русь“, — а у другому, у переводі Тургенева, читаємо про руску ніч у Тульскій губерніі, ще дальш Калуги. Прим. автора. -- Ми уживаємо термінів Россия, россійский и т. д. за для того, що не хочемо уживати властивих народних терминів Москва, московский и т. д., котрі то термини, особливе через уживане іх Поляками, набрали неначе-б якогось ненавистного значіня (так само звичайно не кажемо Лях, ляцкий, ино Поляк, польский). З практичних же глядів оказується нераз потреба дві окремішні народности, якими суть и по гадці п. Украінця великоруска и малоруска, означувати и окремими именами. Тим однако ми ще далекі від того, и не сниться нам, відривати Русь від Россіі. Не заперечуємо також Великоруси спільної назви Русь, але протестуємо против тому, щоби из тожсамости назви виводити тожсамість народу. — Прим. редакціі.

Digitized by Google

нів и про Россиян, Русских або Москалів? Тому, думаю, що галицькі партиї, розсерджені одна против одної из за своіх домових питань, хапаються за перву встрічну терминологію, щоб підвести під неї свої ріжниці, — а ухопились Галичане за терминологію, котора ділить Россию на Русь и Россию; од того у Галичині мало ознакомлені з історією и сучасностю Россиї, а потім од того, що Галичане, як Австрийці, на усе дивляться з погляду австрийских обставин. Бачучи у себе боротьбу коронних країв и народностей, Галичане підвели під готові, австрийскі мірки и питанє про відносини Великої и Малої Руси. Між одною и другою є ріжниці историчні и етнографічні; не все, що годиться для однієї, годиться и для другої, — от австрийскі критики ділу Россиї и почали шукати між Малою и Великою Русью свого роду Литави. А тут ще поспіли Поляки з своєю терминологією про Русь и Россию, — ну и готове діло! И ми зразу получили два цілком одрубні народи, два краї, которих охрестили двома именами — тілько ортографією одмінними одно од другого! А приняли ми раз два одрубні народи Руських и Россиян, — зараз виводимо и дальші виводи про їх одрубність культурну, а далі и політичну.

Між тим знайти фактичну границю двох новоподілених народів на невідомій світови річці Есмані не так то легко, як написати о чи у, або одно чи два е. Почать з того, що вже, коли уся ріжниця имен народів зводиться на таку малість, то уся така терминологія з первого разу став дуже якось нетвердою. Мусимо признатись, що нігде у світі ми не бачили другого подібного приміру; и як би хто зачав росказувать, що є дві одрубні народности у Франциї: одна Франки а друга Французи, то міг би тілько насмішить люд, котрий зна' досить и географію и історію. А такуж саму ціну мають усі росказні нових польских етнографів про те, що Русини, Руські одно, а Россияне, Русскіе — друге: смішно се слухати навіть и тогді, як сі самі имена начнуть писати латинскою, французскою и німецкою ортографією и звати одних Rutheni, die Ruthenen або les Ruthenes, — а других die Russen, les Russes, и видумувати такі нечувані доси термини, як la Ruthenie або й la Roussie. Я не хочу сказати, що меж Великою и Малою Русью не ма' ріжниці; вона завсігди була и не дуже то мала. Не говорючи вже про спомянуту статю п. Костомарова „Дві рускі народности“, котору я б радив частійше читати як централістам так и партикулярістам у рускому світі и котора, хоть де чого торкнулась дуже легко и де у чому помиляється, але намітила цілу програму историко-

Digitized by Google

психологічних робот на довгий час, — спомяну я хоть про те, що сам п. Катков (Москов. Вѣд. 1866, н. 12) висказав, що меж „Великою и Малою Русью ріжниця не тілько у тому, що у одній кажуть что а у другій що, как — як и т. д., а що меж обома Русьми є глибокі духовні контрасти.“ Чим більш будуть учити історію и етнографію руску, тим більш будуть знаходити сі ріжниці меж обома Русьми. Але усе таки саме поверхне знакомство з історією не дозволяє ні одняти у Москалів, або у Українців и Галичан, имя Руси, ні присвоіти ёго кому нибудь одному, — бо вже з XII. в. увесь край, де и доси міститься найбільша доля народу малоруского и великоруского, т. є. од Карпатів до Суздаля и Мурома звавсь однаково Русью. И усі имена Русин, Руский, Руський и т. д. пішли од сёго слова, як и латинскі слова Russus и Ruthenus. Усі сі слова синоніми, котрі одно од другого розличаються тільки ортографією. Як не велика вже ріжниця між двома латинскими варянтами имени жителя Руси (Russus и Ruthenus), але усе таки и західні писателі завсігди знали, що сё тілько різна ортографія одного и того-ж слова. З многих примірів вкажу на Герберштейна, котрий писав свою книгу, як ще була держава Литовско-руско-польска разом з Московско-рускою. Книгу свою назвав Герберштейн Rerum Moscoviticarum commentarii, Russiae brevissima descriptio и т. д., — а в ній говорить так розумно про те, що таке Русь, як и тепер лучше трудно сказати: Sed undecunque tandem Russia nomen acceperit, certe populi omnes (у землі, що звали колись Скития), qui lingua Slavonica utuntur, ritum ac fidem Christi Graecorum more sequuntur, gentiliter Russi latine appellati — ad tantam multitudinem excreverunt, ut omnes intermedias gentes aut expulerint aut in suum vivendi morem pertraxerint: adeo ut omnes nunc uno et communi vocabulo Rhuteni dicantur (Op. cit. Antverpiae, MDLVII, p. 2). И Герберштейн зве через те Rutheni або Rhuteni и Москвичів и Заволжців, и Черкасців и Виленців (p. 91, 101, 111, 112, 113), — так що и ми можемо назвати Русинами Нижегородців так само як и Галичан, не знимаючи тим тих різниць, котрі є меж ними. Звали колись свою землю Москвичі и Галичане однаково Русь, Русіа, а потім, як стали більш переймати латинскі и грецкі моди, то Руссіа, а далі Россия, — и два с и о замісць у появились первий раз именно у Руси Київскій, котора у XVI — XVII в. більш знала латинску и грецку мову, ніж Русь Московска, — так що, коли угодно, ми маєм право и тепер назвати не тілько Киян але и Галичан Россиянами, не думаючи тим самим признати

Digitized by Google

їх Великоруссами, — на лихо тільки, що так у Россиі ніхто себе та й нікого не зве, и се слово після Київских книжників XVII в. и московско-петербурских XVIII в. стало у Россиі уживатись тільке у сміхотворно-високому стилю. Коли се ёго обновили польскі самозванці-учені, як п. Духинский и ко. — и пішло воно гуляти по світу у новому змислі! Седан майже вигнав ёго вже з Франціі, так воно тепер перебралось у Германію, а особливо у Австрию. Але нехай ёго уживають, хто хоче, окрім рускаго люду, которому стидно не знати або калічити свою историю! (Ми будемо в нашій статті уживати терміну Россияне — для того тільке, що в Галичині звикли до сёго терміну; але будемо розуміти під сим усіх славяно-руских жителів Россиі, як Білорусів, Малорусів и Великорусів).

(Дальше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Перед рішущою хвилею.

Дня 5 (17.) с. м. буде наш сільский народ вибирати послів до новоі Ради державноі в Відни. Важна се хвиля. По 1848-ім році перший раз мають Австрийскі Русини самі від себе вибирати депутованих, котрі перед лицем монарха, перед всіми народами Австриі и перед світом мають станути яко репрезентанти руского народа....

Перед кождим важнійшим ділом чоловік звик и сам застановлятися докладнійше и радитися других. Так зробити належить и нам в теперішній хвили.

Дорадців маємо достатком, — але чи всі однако щирі для нас? Хто нам друг: чи австрийскі Славяне, федералісти, котрі, в часі близькоі побіди за Гогенварта, Русинів, хотя з Німцями против них идучих, хотіли забезпечити від Поляків законом о меншостях; чи Німці-централи, котрі за свого панованя кинули нас, вислугуючихся ім як найвірнійше, на ласку и неласку Полякам? чи российскі ліберальні часописьма, котрі хотять поступу и волі для всіх славянских народів, чи реакцийні и обскурантні?

Розличити не трудно. Всі-ж тиі, котрі очевидно суть нашими приятелями, радять нам, ити з братами Славянами, ити з федералістами; а тілько Німці, котрі нами покидаються, іх журнали, котрі кплять собі з нас, коли нас тілько не потребують, тиі лише та жиди манять нас до централізма...

Digitized by Google

Кого ж нам виберати до Відня? Застановімся ще самі! На що ми посилаємо депутованих до Ради державної? Чи на те, щоби боролися там з Поляками за справедливе трактованє матеріяльних потреб нашого народа насупротив претенсий польских панків, чи за язик руский в школах и урядах або за инші такі справи? Ні, в Відни все те не рішається, все те належить до Галицкого сойму; там не перед самими Поляками стаємо, але и перед другими Славянами, перед Німцями и иншими народностями Австриі....

Стануть там и Поляки. Їх центральний комітет, керуючий виборами, складаєся в більшости з мамелюків дра Земялковского, с. в. найнеприязнійшої нам из всіх партий польских, а приятелів Німців-централів. Під впливом такого комітета вибори польскі випадуть в більшости, як се вже тепер видко, мамелюцко-централістичними, відтак польскі посли під проводом дра Земялковского погодяться у Відни з Німцями, а наші Русини остануть на леду, хотяй би и як надскакували Німцям и міністерству, бо и централісти воліти будуть мати з собою сильну партию Поляків ніж слабеньку Русинів.

Але ж посли-жиди? Жиди — погодять ся легко з польскими мамелюками и зроблять на тім добрий ґешефт!...

Так чекає нас лише сором перед Славянщиною, перед світом, єсли ми будемо вислугуватися Німцям против братів Славян, а наконець помимо такої ганьблящої служби самі Німці не то пустять нас з квітком, але кинуть нас перед ноги ворогам нашим!

Отже що робити? Помагати Рускій Раді, щоб довела нас до такого сорому на посміховище всему світови? Помагати ій для того, щоби кількох проводирів ві перепхати до їх власних амбітних цілей? Помагати Жидам пересадити як найбільше своїх послів, щоби потім ліпше могли поторгуватися з Поляками и зробити ліпший ґешефт для себе?

Сором, вічний сором! Жидів вспирає Рада руска, але против такого руского патріота, як о. Качала, каже агітувати всіми силами! — Ческий центральний комітет складає ся з старих и молодих Чехів, польский складаєся з мамелюків и федералістів, — а наша Руска Рада?...

При таких обставинах розумний патріот руский не може псевдорускої Ради підперати. Не даймо, щоби одвічальність за сором, який може настати в наслідок політики тої-ж Ради, спала и на нас! Боротися будемо з централістами Поляками komitetu centralnego, боротися з централістами Жидами Schomer Israel's, — не можемо вспирати и піддержувати и централістів Рускої Ради.

Digitized by Google

Нова фундация народна.

Не ма між славянскими народами другого так бідного, и в матеріяльнім зглядї, як наш рускій. Тих кляс народа, у котрих власне найбільші бувають маєтки, у Галичинї именно — внешої цілком не ма, а з середнёї суть лише голодні учителї та урядники и священики. Простий же народ щодень майже боротися мусить з крайнёю нуждою, нераз з голодом.

А тут власне, чим біднійший народ, тим більше треба заходитись коло нёго, робити для нёго. До всякої же роботи коло піддвигненя народа треба, по при иншім, еще грошей, грошей и грошей.

На щастє дві обставини зараджують матеріяльному недостаткови рускої интелїгенциї в ділї піддвигненя простого народа. Першою єсть лученє в товариства, як Просвіта, котрі, зъєдиненими силами працюючи, добувають капіталів, які поодинокому чоловікови добути було би зовсім трудно. Другою щасливою обставиною єсть те, що знаходяться між рускою интелїгенциєю мужі, котрі не тілько свою працю але и своє майно жертвують для добра народного.

Кому незвісне у нас имя о. Стефана Качали! Від 1848-го року невтомний робітник на нивї народній, член-основатель Матиці, член-основатель Народного дому, щирий робітник пером и словом так для простого люду (брошура: Що нас губить и и.), як и для цілого народа. Ні одного з поміж нинї живучих Русинів имя не єсть так славно и далеко знане, як имя о. Качали.

Подаємо понизше новий доказ єго любви для народа, єго щедрости. И в двоякім зглядї мусимо нині заявити наше узнанє о. Качалі: не тілько хотів дати, але — що не меньше важне — и знав як дати. Не тільки Просвіта, але и народ наш зискує фонд, котрий великий хосен повинен принести.

Дай Боже, щоби бажанє о. Качали, висказане на кінци єго акту фундацийного, удійснилось, щоби між руским народом много-много знайшлося таких щедрих и люд наш люблячих мужів як він.

Акт фундацийний подаємо цілком вірно не зміняючи и одної букви:

„Десять штукъ акцій упривілєіованои ц. к. желѣзницѣ Днѣстрянскои нôдъ порядковыми чч. вôдъ 21.705 до 21.714 (кожда номинальнои

Digitized by Google

вартости двѣстѣ (200) зр. серебромъ) вразъ съ купонами вôдступаю до ужитку товариству „Просвѣта“ пôдъ слѣдуючими условіями:

1) Повысшй акціи мають становити фондъ коренный, съ котрого доходôвъ (такъ вôдсоткôвъ и дивидендъ якъ и зъ розпродажи книжокъ) маѳ провадити ся окремый рахунокъ;

2) для забезпеченя сего фонду акціи мають бути вінкульованй;

3) Фонду сего нарушати не вôльно. Коли бъ однако въ интересѣ самого фонду оказала ся конечнôсть спродажи згаданыхъ акцій, тогди мають за узыскану цѣну безъ проволоки закупити ся новй цѣнній паперы, котрй такъ якъ повысшй акціи мають становити фондъ ненарушимый и мають такожь бути вінкульованй. Такъ само належить зробити, коли яка акція реченого фонда буде выльосована;

4) доходу вôдъ сего фонду капіталізовати не вôльно, а маѳ вôнъ рôкъ-въ-рôкъ ужитымъ бути на печатанье дешевыхъ популярныхъ книжокъ для народа въ языцѣ малорускôмъ, а именно въ нарѣчію того языка такъ званôмъ Волыньско-Подôльскôмъ;

5) кожда книжка выдавана въ цѣлости або частію зъ повысшого доходу маѳ бути печатана правописію етимолоґічною. Повольному але постепенному природному розвоѳви правописи я тымъ перешкоды класти не хочу; змѣны однакожь могуть бути допущенй лишь такй, котрй, на етимолоґіи опертй, не противлять ся духови малоруского языка, вôдрубного такъ вôдъ польского якъ и великорускаго;

6) книжки мають выдавати ся по можливости дешево, безъ зыску, так абы лишь накладъ вертавъ ся;

7) коли бы съ часомъ доходы помножили ся а не було що печатати, вôльно буде часть ихъ ужити на закупно рукописій чи на нагороду авторôвъ, котрй то рукописи безъ проволоки мають бути печатанй;

8) на злучай розвязаня товариства „Просвѣта“ мають доходы повысшого фонду и дальше служити на выдаванье книжокъ популярныхъ для народа. Передъ розвязаньѳмъ „Просвѣты“ маѳ зарядъ ѳи (а коли б тойже залишивъ, то особы, котрй належати будуть до послѣднёго выдѣлу „Просвѣты“ — бôльшостю голосôвъ) постановити, кому фондъ и завѣдуванье ѳго маѳ бути поручене, абы цѣли своѣй вôдповѣдало.

Пôдписуючи сю грамоту маю надѣю, що межи родимцями найдуть ся щирй патріоты, котрй не залишать и своими датками чи працями

Digitized by Google

до пбднесеня заснованого мною фонда причинити ся. Значный бо поступъ дасть ся осягнути лишь соединеными силами."

Львбвъ дня 15. р. Червця 1873.

Яко свѣдокъ: Стефанъ Качала в. р.

Д-ръ Володиславъ Сроковскій в. р.

Д-ръ Петро Сушкевичь в. р.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Ві всіх долитавских краях Австрийско-угорскоі монархіі рух виборовий стоіть теперь на своім пункті кульминаційнім. Найперше розвинули аґітацию виборову Німці-централісти, однак в округах сільских в многих місцевостях перевагу мають ультрамонтани, а в більших посілостях декуди февдали. По містах же настала завзята сварня між давними проводирями централістів, т. з. старими, а німецькими националами, котрі не Австрию а німецьку народність и німецьку єдність ставляють на першім місци, а масси народа позискують тим, що давнійшим проводирям, як Ґіскрі, Штурмови и и., закидують нечисті спекуляциі біржеві. — Чехи, при своій доконалій орґанізациі, давно вже були готові до виборів. Також и Словінці розвинули сильну аґітацию. У Чехів все єще не рішене питанє, чи мають висилати послів до Ради державноі чи ні. Инші федералісти промовляють за висиланєм, именно освідчився за тим кн. Юрій Чарторийский в листі до своіх виборців.

У нас в Галичині правибори по селах и місточках вже скінчені. Випали вони всіляко, як до місцевости. Показалося при тім зовсім ясно, що Руска Рада заключила тіснійший аліянс з Шомер Израилем, так що між ними не ма нині жадноі ріжниці. Наші бо селяне и маломіщане, о скілько йшли за инструкциями походячими від Ради рускоі, голосували на одних и тихже виборців, що жиди. Що в такій руско-жидівскій угоді найбільшу користь потрафлять для себе жиди витягнути, се кождому, не зовсім осліпленому, ясно. Впрочім така побіда, узискана через такі аліянси — буде побідою Пирровою, и гірко німститься вже в недалекій будучности.

Всесвітня вистава Віденьска зближаєть вже до кінця. Приізд стілько монархів, котрі навістили виставу, мав заключити

Digitized by Google

приїзд німецького цісаря Вильгельма, маючий наступити в половині с. м.

Мадяри мають вправді спокій з Кроацією, по ново зробленій згоді, але за те мають досить иних клопотів у себе. Від 1867 р. зачали вони грати велику ролю, до котроі однако вони и сили іх краю не суть спосібні. Сёго року еще и холера у них, и жнива дуже лихо випали, так що фінанси Угорщини в дуже прикрім стані. Дійшло до того, що не обсаджають опорожнені місця урядників, щоби хоч що трохи заощадити.

НОВИНКИ.

— **Русскіе и польска гімназия ві Львові.** Не тілько в низших клясах німецькоі гімназиі але и в низших клясах польскоі гімназиі у Львові находиться немале число учеників-Русинів, и с. не тілько дітей таких Русинів, котрі суть лише Polacy słowiańskiego obrządku, але таки самих твердих, Русских. Дасться се еще вияснити, хоч и не зовсім оправдати, з німецькою гімназиею, де ученики можуть з далеко більшим успіхом ніж в якій нибудь иншій навчитися німецького язика, безперечно дуже придатного: то вже зовсім нічим не дасться оправдати поступоване тих Русских, котрі, маючи в тім самім місци до вибору руску и польску гімназию, переносять другу над першу! Суть то звичайно люде без засад, без всякоі любви свого рідного язика и рускаго народа, чисті самолюби; з ненависти н. пр. до свого колятора Поляка або з зависти до сусіда, польского пробоща, ненавидять вони Поляків, але для особистих користей підлизуються и ласяться тим самим, котрих ненавидять. Ми виділи, як на остатнім зборі Рускоі Ради виступали з найострійшими бесідами и внесками против Поляків, польского язика в школах и т. д. люде, котрі в приватних домах руских, де були присутні и Поляки, помимо того що господар говорив до них по руски, відповідали по польски, а на закид господаря, чому се роблять, одвітили: wszakże to wszystko jedno! Людей з таким поступованем, котре на два боки поплачує, знаходиться немало між Русскими, — тому-то и табор Русских мае немале число приверженців, між тим як Русини-народовці поступають отверто, не схіблюючи и не підлизуючися ні котрій стороні Не дивниця ж, що польска гімназия у Львові зачинае заповнюватися чим раз більше Русинами. На сором таким Русинам (Русским) благородні Поляки вписують своіх дітей до рускоі гімназиі. Так зробив н. пр. Машковский, проф. техніки, записавший сими днями свого сина до першоі кляси гімназиі рускоі. — Нехай же всякий чесний чоловік, нехай кождий Русин скаже: кого волить, чи такого Поляка чи таких Русских?

— **Руска Рада**, щоби ліпше замаскувати своіх кандидатів на послів до Ради державноі, старается о ширене фалшивих вістей в тім згляді Так подають Віденьскі централістичні газети, а за ними и польскі, що на виборовий округ Львів-Городок-Яворів поставила Рада Руска кандидатом den regie-

Digitized by Google

rungstreuen Jungruthenen **дра Корнилія Сушкевича. Між тим кождий**, обзнакомлений з відносинами Рускої Ради до народного сторонництва, член котрого др Сушкевич з Рускої Ради виступив, знає добре, що „Руска“ Рада скорше згодилась би на кандидатуру нетуючого Русь дра Земялковского ніж найширшого патріота руского дра Сушкевича....

— **Руска Рада** видала, як доносить Слово, **процес** редакторови Gazet-и Narodow-oi за те, що у тій-же, именно в додату ей Tygodnik-y Niedzielnim, було написано, що Рада Руска побирає що року 16.000 рублів з Россиі. Справді, се очевидно неправда, що Рада Руска побирає 16.000 рублів, бо вона ціла не стоіть и десятої части тої суми, а и „Слово“ від славянского благотворительного комитета в Киеві отримало за 1871 р. лиш 250 рублів. — Не розуміємо однако, як погодити се тонке чуте Рускої Ради з тим, що у Слові домагается якийсь дописуватель з „восточної Галичини“ — от так собі з кількадцять тисячів рублів від Россиі? Як же-ж, ображає вас, як хто напише, що гроші берете, а відтак самі грошей домагаетесь?!

— Польске беллетристично-літературне часописьмо **Strzecha**, **виходяче у Львові**, **поміщає в XI и XII нр. с. р. коротку оцінку повістей Ивана Нечуя**. Критик (W. O.) **між иншими каже**: Dzieło to występuje świetnie nie tylko z szeregu utworów ruskich, ale nawet — nie wahamy się powiedzieć — i naszych ostatnich belletrystycznych prac.... Dwi Moskowki i Rybałka Panas Krut są cackami poezyi ludowéj, obrobionemi ręką artysty. W pierwszéj dola dwóch żon sołdackich, opuszczonych przez mężów, których nieubłagany rozkaz powołał, opowiedziana tonem poezyi Tarasa Szewczeńki, rzewność — sarkazm z boleści serdecznej urodzony — realizm szczegółów zdumiewający. W drugiej opowiadanie starego rybaka, niesłychanie poetyczne i prostoty pełne. Są to raczej nowelle, nie powieści. Urok ich szczególny bowiem stanowi delikatność i poezya wybranego tematu, oraz subtelne obrobienie go. Nienaśladowany malarz natury wszędzie....

W „Pryczepie“ Neczuj wkracza już wyraźnie w dziedzinę społecznego życia Rusinów pod moskiewskim rządem, o które potrącił w „Dwóch moskiewkach“. Autor jest „Ukrainofil“: zarówno nie cierpi Polaków i Moskali. I tendencya powieści téj własnie stara się wykazać, jak dwa te pierwiastki złowrogo na ukraiński żywioł oddziałały. Duch pański — polski, i urzędniczy — moskiewski są najcięższymi wrogami Neczuja. Ciekawą i nauczającą rzeczą jest analiza tych pojęć ukrainofilskich, z całą ich mieszaniną: prawdy i fałszu, pretensyi prawnych i zarzutów stronniczych, szlachetnego zapału dla swojej przeszłości i namiętnych przesadzonych uraz — odbijających się jak w zwierciedle w tej książce. — Chłop, ksiądz iście ruski, ruski mieszczanin, kupiec, całe to społeczeństwo tak mało nam znane — odkrywa się na tych kartach plastycznie, z wielkim realizmem i znajomością stosunków, mianowicie Ukrainy i Białéj Rusi. Na tle tém rozwija autor zajmującą opowieść losów kilku ludzi: prostą i oryginalną, nieraz zdumiewającą, jako studyum. Neczuj przedstawia się w nich jako znakomity powieściopisarz społeczny, głęboki nieraz psycholog, a zawsze kochanek i natchniony malarz natury, w czém mu nikt ze znajomych nam słowiańskich pisarzy prozą oprócz Hohola — nie wyrówna. Język wyrobiony, silny, pełen często szczęśliwych nowości; często jednak odstępujący od pnia ludowego, tam gdzie wchodzi w sferę wyższych pojęć umysłowych lub bardziéj wykwintnego

Digitized by Google

i wykształconego życia. - Критик радить Галицьким Полякам, щоби читали повісти Нечуя. И справді, и для них и для нас було б лучше, коли б Поляки хотіли нас близше порозуміти и — вирозуміти

— **Просвіта** через два місяці вакацій, з причини виїзду більшої части виділу и многих иншихъ членів еї из Львова не видавала популярних книжочок, тілько друковала дальше деякі вже давнійше позачинані книжки шкільні; — именно надрукована вже и можна в канцелярії Просвіти дістати Ботаніку И Верхратского (переклад з польского. Гікля). Се діло важне яко перше из наук природних. котре в чисто-рускім язиці появляється. Тепер зачинає знов и книжочки для народа друковати; під прасою находяться Байки Павла С. Також виготовив п. Федькович кілька книжочок, котрі вже сими днями зачнуть печататися. Деяких книжок, як Фармазони, XII пісней о св. Николаю и и., буде мусіла Просвіта незабаром новий наклад робити.

— Проситься всіх, котрі мають які **рахунки з Просвітою**, именно за взяті до розпродажи книжки, або котрі мають у себе які книжки вже давнійше взяті а доси еще не розпродані, або відослати чим скорше належитість або бодай докладно се заявити и близше порозумітись в тім ділі з касіером Просвіти, щоб таким способом можна давнійші рахунки закінчити и до цілковитого ладу довести.

— **Стебельскій - молитва**. Під тим надписом вийшла недавно в невеличкій книжочці одна поезия бувшого Україноміла, а відтак обще-Русса, редактора Бояна и нового Страхопуда, Вол. Стебельского. Так про имя автора як и про свій зміст заслугує ся книжечка. щоб подати о ній хоч коротеньку звістку нашим читателям. Книжечка видана накладом о. Модеста Маціевского, протоигумена ч. с. В. В., и присвящена автором рускій молодежи. Зміст еї ось який: Я, каже п. Стебельский, був поетом релігійним, поетом патріотичним и поетом чистої любови; але злий дух скусив мене и я упав. На сам перед безбожна філософія підкопала в мені віру в Бога, відтак завів мене злий дух на гулящі бенкети тих, котрі народ свій продали, єму безсмертному казали: „Тебе не має, ти не жив", котрі запалили знамя в округ идола, и я — з поета-патріота став співаком зради; на-конець забув я и про чисту любов и став „апостолом страсти". Але за гріхами наступила й кара. Совість мучила мене, від зрадника народного одцурались братя, а тіло моє перепалила страсть. В страшній розпуці я вже кликав смерти, — аж у сні почув я спів любови херувимів: ти ще не пропащий дух, лиш покайся! И я каюсь, „весь я став скрежетом, весь став слезою" — и Бог усміхається, а я співаю Єму псальми-славословя. — Бажаємо поетови, щоби се каяне було щире и постійне; але, по нашій гадці, щира сердечна молитва повинна була трохи в простійшій формі виявитись. а не виражатись такими високопарними фразами и яркими красками, котрі, мимоходом сказавши, як и дух сеї поезиі, ритм и т. д., за надто пригадують псальми польского поета Красіньского, и инші поезиі его школи. Тим-то молитва п. Стебельского різко відріжняється від инших поетичних творів нашої літератури; однако під зглядом форми, легкости віршованя, чистоти и богацтва римів заслугує на узнане. Впрочім язик еї в загалі, помимо високого настрою, чистий малоруский; разять тілько деякі форми, як „тебі" и „под". Правопись вправді етимологічна, але приноровлена до нашої мови.

Digitized by Google

— **Св. Кирил и Методий писали — по руски.** Автором тої в науковім світі зовсім нової теориі есть всеславний русский учений, автор „Новѣйшихъ открытій и изобрѣтеній“, член Рускої Ради, Матиці и пр. и пр., дописуватель Слова з Долинского. Ми перед двома місяцями пропонували для сёго світила, по поводу его нової теориі о українскім язиці, катедру в Львівскім університеті; але тим часом зробив в своіх наукових вислідках, як показуеться з новійших его статтей в Слові, такий великий поступ, що належиться ему вже найменьше катедра в університеті Віденьскім, що ії займае тепер Міклосіч, котрого розвідки, як и розвідки Шафарика, Шляйхера и всіх инших мужів, доси несправедливо, як бачиться, вважаних знаменитими ученими, препод. Долинский дописуватель кількома потягами пера на віки опровергнув.

— Дня 7. (лат.) Жовтня упокоівся ві Львові **Альфред Підляшецкий**, укінчений технік Покійний був многонадійним молодцем а притім щирим Русином. Тож и не мале число приятелів, колеґів и знакомих его, як и инших Русинів, з щирим жалем відпровадили мощи его до гробу. Вічная ему память!

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп. В. Торчинови. Перше Ваше бажане, щоб „публично відречися всякої солідарности из нашими збещещаючими нас перед публичною опініею Славян отцями Руси, аби публична опінія других народів Австриі ясно відрізняла нас від Святоюрців и аби провина іх не спадала на всіх Русинів загалом“, есть зовсім справедливе, — але вже й тепер як Славяне так и Німці розрізняють добре die St. Georgspartei von den Jungruthenen. Що до Вашого другого бажаня, будьте зовсім спокійні. — Вп. А. Зоричу в Берні. Автор дописи из Цириха в 13-ім нрі „Правди“ не есть, як Вам здаеться, членом „русскаго общества“. Дописи Вашої не поміщаемо по тій причині, що вже ми самі у дописці сказали, що не в однім не годимося з дописувателем. Впрочім поміщаемо тут Ваше спростоване, що „в роковини Шевченка у русскому обществу ніяких окрімних сходин и святкувань не було, відчита ніхто на чув (?) а телеграмма з 85 підписами надіслана була по иніциятиві одної-двох осіб“ — дальше що у русскому обществу число Малоросів невелике, а тиі, що суть, в загалі мало дбають о справу народну.

Тих наших ш. передплатників, котрі зл одно або й більше кварталів нам еще нашої належитости не надіслали, просимо зробити се як найскорше, бо ми, оплачуючи всё и всюди готовими грішми и поносячи, по поводу високих цін друкарских и папіру, великі кошти, находимося в прикрім положеню и проше не будемо могли дальше посилати нашого письма тим, котрі наперед не зложать належитости.

До сего н-ра долучаемо яко надзвичайний додаток брошуру Николая Загірного „Політика Русинів“

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 17. У Львові, дня 16. (28.) Жовтня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщ ене

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

НА УКРАЇНСКУ ПІСНЮ.

(Думка.)

Ой не шуми, луже, зелений байраче!
Не плач, не журися, молодий козаче!

Як мині не плакать, як не сумувати,
Що я не хазяін в своїй рідній хаті.

Сусід ворог лютий тут господарює,
И над старенькою ненькою глузує.

А ми зостанемось вірними синами
И за Україну ляжем головами.

Ой умрем ми, мати, а ти будеш жива:
Не забувай, мати, де наша могила!

Ой наша могила в степу на роздолі, —
Там поляжуть, мамо, сини правди й волі.

Голубки-дівчата, квіти Украіни!
Шукайте в Украйні вірної дружини.

Ой не зазирайте в сусідові хати, —
Нехай не сумує ваша вбога мати!

Digitized by Google

Ой не покидайте удовицю бідну
У слёзах, у латах, вашу матір рідну!

Ви, хлопці-молодці, згляньте на могили:
Там ми поховали козацькиі сили!
Не топчіть ногами пороху святого,
Будьте лицарями ви краю рідного.
Будьте лицарями ви краю рідного,
Пильно доглядайте скарбу дорогого.
Скарб той — ваша доля, воля Украіни:
Як мати на волі — вільна и дитина!

П.

З НАРОДНІХ УСТ.

(Из збірника Миколая М-ка).

VII.

Про померших.

(Записано у селі Семеновці Черн. губ.)

Росказовала тетушка: у нас на заговіни у пост як повечеряють, дек усі идуть у другу хату або до сусіди и все те, що останетьця од вечéрі, оставляють мертвим покойникам: вони до пастухів прийдуть и тож заговіють. Я була мала, дурна, и забула, що треба після вечері ити куди нибудь; залізла на піч да там и заснула, а про мене, идучи, забули, оставили. Проснулась я, дивлюсь: каганець горить, в хаті тихо, и цвіркун нè цвіркне, на столі вечéра стоіть, — хто не доів кусочка, дек так усе и лежить. Тримтить на міні все од страху, и не придумаю що міні робить: утекти? дак боюсь, що як там у сінях хто небудь стоіть?

Присіла вже я дожидаю що буде дальше. Коли так через скілько хвилин одчиняютьця двері: дід наш покойний входить (він не давно й помер: тоді років три міні було, дек він мене на руках носив усе), — сивий, сивий и бородою заріс.

Сів він на покуті; коли далі входить дядько покойний, — повів очима кругом и сів биля діда; а далі, дивлюсь — сунетьця Євдоким, злодюжка був на все село, дак багато на ему навішано раз-

Digitized by Google

ної разниці, и — гроші в руках: все те що він на сім світі накрав тож сів мовчки біля. За ним Вакула Пархоменків, що торік повісився у клуні, — пяничка був; так з мотузкою на шиї и ввійшов. Багато, повна хата їх найшла; тілько після всіх, дивлюсь — щось товпитьця, да в дверях ніяк не пройде. Придивлюсь, аж то Трохим; він нам и родич іще був да в нас соху колись и вкрав, — дак тепер що не розгонитьця, та в дверях и застряне, з нею ніяк не пройде. Я дивилась, дивилась, не втерпіла (де ж, всі ідять, а єму, може, нічого не останетьця), да як крикну: „боком", кажу, „Трохиме!" Тілько що я се промовила, як не знать де й ділось все: от просто, як на каганець дмухнуть да воно погасне, так и се, — як крузь землю прошло! Так то вже міні тоді жаль було, що я ім и попоісти не дала; лучше-б уже я була мовчала!

VIII.

Музикант або росказ про нечистих, сиріч куцих — Антипок безпятих.

(Чуто у містечку Воронежі Черниг. губ.)

Було се в неділю в вечері. Вийшов я с скрибкою на юлицю, да й сижу на присьбі: ось, думаю, хто небудь позове играть; а не позове, дек пойду до шинку, там заграю метелиці; — ні хто грошей не дасть, дек чарку горілки піднесуть, нашому брату и то добро! У нас у літне время скорій у суботу в вечері позовуть музику играть на всю ніч, ніж у неділю: у неділю треба спать, щоб у понеділок на роббту буть готовим.

Сижу я так, уже стемніло. Иде щось, у такім жупанчику, похоже на паньських служок, от що при дворі; підходить до мене, питає: „ти музикант?" — „Музикант", кажу. — „Підеш играть, куди я тебе позову?" — „Пойду", кажу, „чом не пойти!" — „Ну, ходім". Я й пойшов. Темненько було, я й не дивлюсь, куди він мене веде, иду слідом, дай иду; приходим ми до якогось будинка; — тут так як що небудь туману міні в очі пустило: не далеко й прошли, а зовсім незнакоме міні місто. Будинок такий, як у здорових панів тілько бував. Входим туди — тут челяді повно вертитьця (навісно голова); от, думаю, тут міні и играть, — се, думаю, мене челядь позвала. Аж ні, кивае дальше мій провожатий итить. Прошов я дальше в здорову таку горницю, тут як висипало панства, да все розряжене таке, що аж ну! ще я такого, здаєтьця, и не бачив ніколи! Я уклонився низенько, — вони оскалили зуби, усміхнулись. „А ну",

Digitized by Google

кажуть, „заграй нам метелиці!“ Я ім як учистив, — як понесуться в танці, як вихор! Я и родився и хрестився, ніколи не бачив, щоб хрещені люде так танцювали! Тут міні горілки, закуски всякої; я пю, ім и граю; далі один пудносить міні на чімсь гроші, да все червонці сутозлоті. „Бери“, каже. Я взяв один, уклонився ему. „Бери, бери, чого ти!“ Я кланяюсь, дякую: „не треба“, кажу, „більше“. А він: „забірай, забірай!“ каже, „и не одступлю“, каже, „як не забереш усего!“ Я забрав; так міні весело: червонці аж кишеню міні отягнули. От, думаю, нажився не ждано, не гадано! Граю я ім; кажуть міні перейти в другу кімнату грать и повели мене якимсь переходом; я иду с скрибкою — и впотів, став полою лице втирать, тілько крузь полу гляну: аж хто з іх пóраз не переступав, пудійме руку в гору, торкнеться об щось и по очах себе поведе, и тоді йде в другу горницю. Ич, думаю, яка в іх заведенція! треба й собі! щоб не подумали, що я мужик, дак нічого й не знаю, — а ми тож де-що тямим, бували! Пудойшов, пудняв руку, торкнув об щось, провів по правому оку, — як гляну я тим оком, дек мене й мороз по за шкурою подрав: кругом нечиста сила! От щоб я з сего міста не встав, коли я брешу, або видумую; гляну оце я лівим оком — пани, одкрию праве, дек побий іх сила Божа! все тиі, що не при хаті згадуючи, да страшні такі, що мати моя Божа! От я думаю: подивиться іще на червонці, — що там таке! Виняв, глянув лівим оком — червонець як жар горить, одкрив праве — черепок! А, вбий тебе сила Божа! мене и страх и лютость узяла, давай тоді я хреститься и „да воскреснеть Бог“ в слух читать. Вони в ростіч: вони хреста боятьця. Да оце тікав, а там дивитьця, як би тебе або сіпнуть або вдарить, да тоді чим дуж — втікать. Я одхрищуюсь. Один таки ухитривсь, да з заду як учистить мене у оце время — и досі шиі повернуть не можно. Порозбігались вони; оглянувсь я, куди се вони мене завели, аж се розвалений будинок покойного писаря войскового, Черниша. Ледві я відтиля вибравсь! Вийшов на двір, ніч зоряна така; тут я тілько дух перевів, зняв шапку, перехрестивсь; пощупав скрибку и смичок — ціле! Слава Тобі, Господи! добре, що ще сего міні не зопсували! Поплентавсь я тоді до дому. — Дак от як бував.

IX.

Про Миколая угодника и Петра Апостола.

Жила в одній селі вдова; осталась ій після чоловіка худобчина и грошиків доволі. От один дяк и давай до неі підбиватьця: украв

Digitized by Google

с церкви ризи, нарядивсь Миколаєм угодником, да й прийшов до неї, голос змінив тай каже: „от, дщер моя, ти сподобилась мене бачить!“ Та́, звісно, єму в ноги, а він и почав про суєту мірскую їй вичитовать; тілько не вдалось єму зразу грошики видурить. „Прийду“, каже, „я ще до тебе, у таке й таке время.“ Тілько прийшло те время, вдова тая вже й ладаном накурила, и в хаті як у віночку: дожидає Миколая угодника. А в тім селі був та паламар; видно не плошак який небудь був; провідав, яку се дяк хоче мануґ пустить. „Пожди-ж“, думає, „я тебе провчу!“ Тілько що той Миколай прийшов у хату до вдови, він зараз — радно́ на себе, та бороду з лёну причепив, та взяв ключ с пів аршина, що комори замикають (се-б то Петром нарядивсь), та й пішов туди до Миколая, до угодника. „Ти,“ питає, „хто такий?“ — „Я Миколай, угодник божий.“ — „Як же се ти сюди зайшов, коли я идучи и рай замкнув?“ — „Я“, каже, „через перелаз.“ Він тоді угодника того за патли: „Дак ви всі будете через перелаз лазить, а міні за вас перед Богом одвічать?“ — та ключем єго по шиї, по шиї! То той угодник ледьви двері найшов и більш не приходив.

X.

Добрий піп.

Був в однім селі піп, да такий же то добрячий да розумний, що й сказать не можна (и де вже то він такий вродивсь, не знаю!); и було часто він нас научає своїми проповідями. От раз у Неділльо, и почав він нам росказувать, да так то вже гарно, що ми слухали, слухали та давай плакать! Аж батюшці стало нас жаль: подививсь він на нас крізь очки, да й каже: „Дак оце ви й плачете? чого ж ви плачете? ще може сему й брехня!“ Промовив аминь, закрив книжку и пошов в олтарь.

XI.

Дяк Тит Григорович.

Ишов челядник с поля до дому за полуднем хазяіну. Підходить до дому, чує, що хазяйка єго с кимсь гомонить; прислухавсь, а се дяк наш, Тит Григорович. „Ич, и вчо́ра був и сёгодні знов, чи не треба єго провчить? чого се він навадивсь!“ Почав стукатьця в двері: „Тітко, одчиніть!“ — В хаті перелякались. „Ховайтесь, Тит Григорович, хоч пуд піч!“ каже хозяйка. — „О, Боже мій, Боже!“ торохтить с переляку Тит Григорович. Кинувсь ховатьця; хазяйка одчинила челяднику и він тілько примітив, як пяти Тита Григоровича

Digitized by Google

шмигнули під піч. „Прислали дядюшка, щоб дали хліба та сала, бо ми вже сегодні не прийдемо вечерять.“ — „А як же, дам я оце вам сала! а хліба та води не хочете? наробили багато? там у полі, може, лежять вивернувши боки, а тут іще давай їм сала! возьми он хліб лежить, да й иди к чорту с хати!“ — „Да іще дядюшка казали, щоб я наносив дров під піч: завтра хочуть на печі зерно сушить чи що, дак топить будуть!“ — „Сама наношу, иди собі геть!“ — „Ні вже, тіточко; вам и по корови йти и телят заганять треба, дайте вже, я наношу,“ — и швидко миттю притирив оберемок дров, не дав дяку и втекти с під печі: зараз одно поліно туди, друге туди, — дяк тілько крекче. Хазяйка гонить єго од печі, а він знать нічого не хоче,—викидав дрова, узяв хліб и пішов с хати. Одкидала тоді хазяйка дрова, витягла Тита Григоровича; виліз він, отрушуєтьця: „Ох, ох, ей Господи, окаянний я, уже отходную по себѣ чітал!“ — „Ви завтра уже не приходьте: пойдетé на свое поле, дак я вам їсти винесу всего хорошого; — не знаю тілько, чи втраплю стежку до вас на поле?“ — „Нічево, моя добродѣйка, я при поворотѣ на свое поле посиплю сѣном, по которому ви легкó узнаєте дорогу ко мнѣ.“ — „А, добре!“ промовив під вікном слухаючи челядник и пішов на свое поле до хазяіна, и каже: „дядьку, завтра тітка нам обідать принесе.“ — „А що завтра за свято?“ — „Не ма ніякого свята, а так.“ — „Ну, се щось велике в лісі здохне!“

На утро раненько, челяднику дяка з стежки сіно прибрав, да попросив на свою, а в пів дня несе хазяйка обід, на сіно поглядаючи, а потім бачить, що не туди попала, да вже хотіла вернутьця, коли челядник махає: „сюди, тітко, сюди!“ Тут уже хочеш не хочеш, а треба нести! — „А яка ти добра, тітко, — принесла нам обідать. Я тут зовсім захляв!“ — Щоб ти тут и зовсім пропав! думає собі жінка. А тиі ідять, аж за ушми тріщить. Да й не плохий же обід: борщ з салом, каша молошна, варѐники, — просто и в празник кращого не треба. Челядник їсть, да й думає: Як би так, щоб нічóго не оставить, щоб вона й объідків не понесла дяку. „Ви будете борщ їсти тітко?“ — „Ні, не буду.“ — „А, дак я вильлю.“ — „Не вилівай!“ — Уже-ж вилив, тіточко“, каже той, перекинувши миску на землю. „А щоб с тебе дух виперло, — на що ти страву нівичиш?“ — „Вам же буде легш нести! — а вареники ви нам оставте; ми ще пополуднуємо.“ Пішла та с порожнёю посудою, — и дяка не шукала.

На другий день челядник с хазяіном идуть до дому; підходять и чують, що дяк опять тут; зачали стукатьця. Хазяйка тоді обвя-

Digitized by Google

зала дяка рушником и сунула в сінях між телята. „Зігніться,“ каже, „и мукайте, дак вони не пізнають, — подумають, що перісте теля.“ Увійшов хазяін: „здорова, жінко моя люба!“ — „Здоров, чоловіченьку!“ — „Чогось телята мукають, — видно пить хочуть, я пожену їх зараз до води.“ — „Я сама іх напою.“ — „Ні, ти иди по корови, бо скоро чередa йти ме.“ Узяв лозину и погнав телят до води; уже теля чи стебнé чи ні, а дяку достанетьця! Перевалюєтьця той на четвереньках, мов и справді теленок*). — Пригнав до води: „пийте, иродові телята!“ Дяку й не хочетьця пить, а треба, бо лозина за плечима. — Пригонить до дому, челядник стрів й каже: „дядьку, се ви перісте теля обпоіли, о що! єго кров нападе, треба єму ухо різать.“ — „Оце! треба-ж таки, обпилась скотина! тож як різать, то й різать!“ И приньнялись у двох мордувать сердешного Тита Григоровича, — уже прийшла жінка, та одняла тее теля, увіривши, що се не кров, що воно вже давно хирів, и випустила за ворота пастись; а той як вирвавсь, дак тілько дай Боже ноги!

Днів через два иде челядник изнов с поля до хати, — став під вікном и слухає. А дяк изнов тут, и репетує, кричить, сердитьця, на чім світ стоіть, и гонить хазяйку, щоб завтра непремінно ишла шукать знахаря, щоб отруіть хазяіна. — „Конець моему долготерпѣнію!“ каже дяк. А челядник, за вікном стоя, сам собі каже: „ні, ще не конець!“ — „Де-ж єго шукать того знахаря?“ пита' хазяйка. — „У такім и такім лісу живе він, ти може стрінеш там.“ — „Да вже-ж піду, попробую.“ — „И иди!“ — Челядник усе вислухав и став стукатьця. „Лягайте, Тит Григорович, на лавку, я вас ночвами накрию, дак він и не побачить.“ — А він як тілько ввійшов, так зо всего маху и сунув ночви з дяком до долу, — дяк тілько крякнув, а с під ночов не вилетів. „На що ночви скинув з лавки?“ кричить хазяйка. — „Міні треба стать на лавку, щоб достать рожок с табаком с полиці: дядюшка забули.“ — „А щоб вас кат побрав, як ви міні обридли!“

На другий день на полі челядник не вмиваєтьця, не снідає, — нічого. „Пустіть мене дядьку до дому, я недуж зовсім: и голова болить и все.“ — „Иди, сину, иди, возьми кожух да вкрийся гарненько на пічі, то воно й пройде; а то шутка хиба день-у-день робимо тут, — по неволі заболієш! полёва робота не игрaшки. Я вже сам буду як небудь управлятьця.“ — Пойшов той; тілько скрився у дядька з очей, зараз кожух вивернув, комір одтопирив, изогнувсь у три погибелі и пойшов у ліс; и зараз узяв у руки трошки березо-

*) теленок — окінчене великоруске.

Digitized by Google

вої кори, ростер ії в руках и йде по лісу. Стрічав єго хазяйка; поздоровкались. „Діду, чи не знаєш, де тут знахарь живе?“ — „А на що він тобі?“ питав челядник не своїм голосом, — „я знахарь.“ Вона тоді до єго: „діду, серце, голубчику, поможи міні! чим хоч, буду тобі дякувать!“ — „Кажи що треба.“ — „Чоловік у мене, да такий ледачий, завязав міні світ Божий! не знаю, що з ним и робить! чи не можна єго тєв, щоб він и світу не бачив, як я тепер за слізьми гіркими не бачу!“ — Можна: я тобі зроблю так, що він осліпне.“ — „Пожалуйста, діду, серце, — вік тебене за буду.“ — „Оттож як прийдеш до дому, звари борщу з салом, звари кашу з молоком, звари варенників, да так щоб у маслі да в сметані и плавали; як се все поість, непремінно осліпне! Да в єго іще, здаєтьця, й челядник есть?“ — „Єсть, єсть, — там ледащо таке, що гидко скілками взять!“ — „Дек ти й єго шельму нагодуй, иехай й він осліпне.“ Промовив идав ій ростертої березової кори, пошептав и каже: „оце возьми и трошки в страву насип, а то май при собі, як варити меш.“ — Подякувала хазяйка и пошла до дому, а челядник пошов на поле, до свого хазяіна и росказав єму все як єсть. Почухав той потилицю, — „нічого робить, ходім до дому істи те, що нам хазяйка зварить.“ Прийшли; хазяйка така рада ім: „Добре зробили“, каже, „що прийшли, — я вам обідать наварила.“ — „Ну й добре-ж, давай нам обідать.“ Посідали вони за стіл; поіли борщ, — челядник и питав: „що, дядьку, вам нічого так не кажетьця?“ — „Ні, нічого, тілько так як будьто в очах мутно.“ — „Еге-ж, еге, мутно и в мене!“ — „Ну, се може так, що ми давно не обідали а тепер гарячого борщу зъіли, дак воно так и кажетьця.“ Поіли жарене; челядник прикинувсь так, що вже й ложки не бачить, я хазяін тож тілько руками по столу сова. „Оце, Боже мій!“ каже челядник, „зовсім нічого не бачу!“ — „Та не бачу й я! — да пожди, може варенників зъімо, дак чи не получчаь.“ Зъіли варенників, дак и зовсім посліпли: вилізли з за стола да соваютьця по хаті ростопіривши руки да й тільки: „Ой, жінко“, каже хазяін, — „посліпли ми зовсім, ти б нас хоть би в запічку посадила.“ Одвела в запічок. — А дяк зараз у хату, та до стола добравсь, та вже хотів и за вареники недоідені прийматьця, дак хазяйка вирвала в єго з рук: побоялась, щоб ще й він не осліп, — постановита єму других. Він оплітає та хохоче*) с тиха, глянувши на хазяіна. —А той: „жінко, що се ти собаку впустила в хату, чи що? хто се тут шавкає?“ — „Яка там

*) Хохоче — великоруске слово.

Digitized by Google

собака! се вже тобі сліпому так причувається", сказала хазяйка и пудсіла к дяку. А той и рад, тільки зуби скалить да вареники оплітає. Встав хазяін тоді с припічка да прямо до дяка: „а яого се ти розсівся тут? хто се тебе сюди просив?" — Дяк мовчить, очі витрещив и перелякавсь так, що мало не вдавився варенником. — „А ну лиш, хлопче, годі тобі буть сліпим," каже хазяін челядникові, „пойди, пошукай добрих лозин с пару собі и міні, да принеси сюди, — будем дяка парить".....

Після сего кажуть, що дяка и близько коло хати не бачили; кажуть, що й з голосу трохи спав. А чоловік та жінка живуть та хліб жують, та постолом добро возять. И я там був, мед, горілочку пив; по бороді текло да в роті не було!

XII.

Комар и овод.

Летить овод; дивитьця, коли-ж у холодку під кущиком седить комарь. Він и каже ему: „ Полетім, брате, за компанію!" — „Е, тобі добре, коли в тебе самі ребра, а я чоловік жирний, — сонця боюся." — „Ну, прощай же, коли так!" — „На добре здоровля", одказав комарь. Тілько що сіло сонечко, комарь летить и пісеньку співає, а сам думає: „стріну коня або чоловіка, то зъім!" Коли глядь: на сухій гільляці седить надувшись овод, да куняє. „А, здоров, пане брате!" сказав комарь, штовхнувши овода ногою. — „Та, що! здоров!" одказує с просоння овод. „Полетім, брате, тепер за компанію!" — „Не полечу: холодно, да й боюсь, щоб жупан не заросить." — „Прощай же, видно овод комарю не товариш!" — „На добра ніч", одказав овод, потер задніми ніжками, да й захроп.

Перегляд літературних новин.

IV*).

ЗІРКА. КОМПОНУВАННЯ КАТЕРИНИ СОКОЛОВСЬКОЇ.

СПБ. 1871 р.

Д-ка Соколовска, що зійшла над нами „Зіркою", теж у перше виступає перед громадою. Тільки — добрий знак! — вона нам ні-

*) Дивн н-р 15-ий Правди.

Digitized by Google

чого великого не обіцює, нічим дуже високим не хвалиться, не каже тавіть, на що вона пише и для чого.... Видно, вона знає, що й без такої передмови ії кожен, хто схоче, зрозуміє. И, спаси-Біг ій! — вона нас не підводить, як д. Кохнівченко э д. Подушкою... Д-ка Соколовска теж у вірші вдарилась — спокуси не видержала. Ож між нею и тими двома віршомазами, що ми висче про них балакали, є дуже велика різниця. Ті, насуливши нам великих діл, тільки те й робили, що частували нас своїм безпутним, нерозважним плачем — чи є чого, чи й не має: д. Соколовска нігде сама од себе и слёзи не проронила. Од тих ми тільки й чули, що голосіння про самотину, про долю, що не слухала іх закликання, про любощі іх, про надіі й бажання, — все, як бачите, таке, на віщо так и зривається з язика одмова правдивими словами поета:

Какое дѣло намъ: страдалъ ты или нѣтъ?
На что намъ знать твои волненья,
Надежды глупыя первоначальныхъ лѣтъ,
Разсудка злыя сожалѣнья?...

З за тихого оповідання д-ки Соколовскої, ві самої зовсім не видно: вона ніби говорить не сама од себе, а чужі речи переказує. Тільки де-не-де проривається погляд самого автора на життя, що він перед нами виводить; або коли не-коли він натякне нам на свою думку або надію, що десь глибоко захована в душі ёго... Та й то, треба додати, все се витикається, мов ненароком: автор наче боіться поділитись з громадою своіми думками.

Д. Соколовска, на першому ж таки місці, оддає нам ключі до своіх віршів. Під заголовком „Люди“ дознаємось:

Людям завидно,
Люди не люблять,
Як кого дуже
Другі шанують.
Всіх привітають
И всіх голублять,
Тільки не часто
Щось вони люблять.
Міцно зжимають
До свого серця,
Воно ж холодне,
Мертве — не бється.
Добре що зроблять,
Так — помилившись,

Digitized by Google

Ім тільки нудно,
Не похвалившись.

Ми знарошне виписали отсю штучку цілком. З неї ми бачимо погляд автора на людей и діла іх. И отсей сумний погляд ш. автор переносить, з початку до кінця, на всі свої оповідання... Читаєте — и на думку, мимохіть, приходить: ніби автор и писав іх ні для чого другого, як в доказ свого погляду сумного. И справді — всі оповідання д. Соколовскої кінчаються дуже трагічно: або герої, з горя та журби, ума рішаються, або, од зависти, невинні душі гублять — або самі душу свою гублять, од життя безпутного; а ті, що зостаються жити — коли не в неволі конають, то оплакують поневечених...

Мотиви для своіх віршових повісток д. Соколовска побрала з уст народних. Тільки, треба сказати, що ш. автор немов вибирав перекази все про якісь злочинскі, злучайні діла и вчинки, а не брав життя таким, як воно є, в своім звичайнім строі. Ми не кажемо, щоб того, про віщо наш автор росказує, нікóли не траплялось у житті, щоб автор з своєї голови видумав все те... Оже злучайні випадки не трохи зашкодили компонуванню: вони не характеризують заурядного життя, а захоплюють тільки невеличкий край ёго. Чи малює д. Соколовска простоту, чи підіймається и на висчий ступінь и росказує нам про тамте життя, якось мертво визирають люде з картин ві, так що ледве одрізняєте одну людину од другої.

Щоб довго не барити шановного чтеця розмовою, розберемо новістку „На хуторі“, и доведемо річ нашу на примірі. Ми стали на повістці сій тому, що — раз — вона взята з панского стану, котрий автор красче знає ніж простий, а в друге через те, що тут д. Соколовска ступила на соціяльну тропу, якої — на лихо нам — одбігають наші молоді писателі

У своім оповіданні д. Соколовска зачіпає тяжке колись у нас питання про крепацтво, про пиху панску та гордощі — и заміряється одмовити: яке лихо од того людям бувае. Автор росказує, що „недавно, ще до волі“, жила собі на хуторі „удівонька-пані“, а в неї був „одиначик-синок.“ Як було ёму ще років з десять, то він и тоді вже одрізнявся од других паненят: любив „діток крепацьких“, роздавав ім гостинці и просив, щоб ёго любили ёго-ж таки крепаки. Де паненя набралось таких добрих думок — д. Соколовска не доказує. Як би воно бачило примір такого погляду на людей у своій сімъі, — тогді б не диво. А то воно ніби и вродилося з таким щирим серцем и з такими путніми думками, — чого, як певно

Digitized by Google

знав и д. Соколовска, з людьми не бував. Оже, як там воно не було, тільки як панич підріс, матуся одвезла єго „у город на вчення“, а сама, „для розваги“, взяла у горниці до себе сироту Стеху. Приймачка та, каже автор, придалась собі „якась-то чудна“: не грається з дітьми, а все собі самотою сидить, „або присяде до діда Степана“ и розпитує про дива божі: про небо, про сонце, про хмари и т. и. Бачить пані, що Стеха дуже цікава дівчина, та давай ії грамоті вчити. Стеха „приліжа“, а пані ії за се „ласкає“ и „як дочку зряжа“. Коли се повернувся и син зі школи. Стеха и ёму „полюбилась“ и давай він ії вчити „трудним та химерним наукам якимсь“! Од них-то, каже автор, а може и од чого инчого (як ми догадуємось) у Стехи „серце закипіло и в карих очицях огонь засвітивсь,“ а далі — почала „сумна якась думка виднітись на бліднім та бравім виду.“ — Минуло, оповідає автор, „чимало моторного часу“: Стеха виросла, панич доучився, повернувся до дому и зостався на хуторі з матірю жити.

Такий же все марний, такий невеселий,
Як перше маленьким колись-то бував.
З ружжём скрізь по полю, від ранку до ночи,
Як лишній на світі, один він блукав....

Нічого сказати, великим ділом клопотався учений народолюбець! Оже Стеха виглядала ёго з того діла, бо ій жаль було, що він „нудьгує на білому світі“. Стала вона ёго питати — чого й од чого? — Не каже, а тільки глянув на неї „приязним поглядом“, схитнув головою и тихо промовив: „Одна вона рідна т и м д у м к а м моім?“ Що ж то за думки, що Стеха-крепачка так поріднилась з своім таки паничем? чого він справді так білим світом нудить? чому собі теплого місця не знаходить?... Цікаві речи! Ш. читатель не буде на нас нарікати, як ми випишемо, у одмову на се, з повістки невеличке місце. — Раз, нудьгуючи, на питання Стешине, панич одповів ій поцілунком „в чоло“, назвав ії своєю „долею“, своїм „щастям“, и заприсягсь „усе покинуть, усе занехать“, тільки ії одну, Стеху, свою крепачку, не покинуть... Скинувши з серця свого тяжкий пудовик палючої жаги, панич давай перед своєю коханою викладати — чого він нудиться, чого ёму недостає:

„Хоч в мене є розум, я знаю, чималий,
И серце горяче Господь (?) мині дав:
Та що-ж — не наситю іх, Стехо, ніколи,
Учився багацько й не все ще узнав,
И ка'ця все мало, — я, бачеш, марнію,

Digitized by Google

Неначе орлом би на небо злітав,
Щоб в Бога спитати про те, що не вмію,
Щó Бог від розумних ще́ й досі хова (?!!)
Та й те ище тяжко — погляну на вкруги,
Бажав би я жити, та тільки не так,
Згубив би, розсіяв ту тяжку наругу,
Що з сумом виносе зігнутий крепак.
За що и для чого на силу міцьную,
Неначе на смирних, робочих волів,
Ярмо наложили іх братіки — люде,
Хіба ж так робити Господь повелів?
Як инде побачу — панщиною роблять,
Так зараз на мене и думки находять,
И серце так хутко почне моє биться,
И я на людей тих соромлюсь дивиться,
И тим я из дому на поле втікаю,
И там на просторі я гірко ридаю!“

З сіі реторичної одповіди ми довідались, що наш герой хотів би все знаги, та не знає, сердешний, як ёму доскочити того знаття. Тим-то він, як слід романтикови, вдається до Бога, на небо — чи не скажуть ёму там того, чого ёму нестає... Чого ж ёму хочеться, щó невідоме для ёго? — либонь чи й сам він знає; бо як-би знав, то обернувсь би до тих, як автор каже, „чудних та химерних“ наук — и з них би дознався, що можна дознати, а чого не можна — про те не здіймав би й речи. Так же ні! Ёму хочеться „орлом“ на небо... Д. Подушка теж хотів туди залетіти, — та, не маючи крил, став по землі тýмою ходити — и нічого недобачати. Те-ж сталося б и з нашим народолюбцем, як би він не поглянув на вкруги себе — и не звернув уваги на тутешнє життя. И от, тільки він поглянув на ёго, — воно ёму зараз же таки и кинулось в очи своєю тяжкою „наругою“, яку виносить „зігнутий крепак“... У нас ся „наруга“ була та пекельна виразка, що огнем дишилася на народному тілі... Всяк хто хоч кришечку мав при собі душі неспанілої, не задуреної панскою наукою, — всяк, кому хоч трохи жаль було людини живої, не зміг закрити очей своіх од тиі виразки... Ми бачили, згадуючи про Тургеніва, яким „клятим ворогом“ була та виразка; ми знаємо, що красчі люде и з панского стану боролись з тим лихом, яко мога, вибивались з сили, розривали усі звязки з своєю минувшостю з сімєю, з родиною, тікали в чужі сторони (а не на небо!) учитись, щоб з більшою силою, загарто-

Digitized by Google

вавши волю, вдарити на того „лютого ворога“... Чи так же робив и наш панич?... Чи боровся и він з тяжкою „наругою“?.. Сам він каже, що ніби він про все се росказував перед с в о і м и, так ті з ёго насміялись, а матусю тільки розсердив: „ти, каже, синочку, притьмом одурів!“ А так як він Стеху „за розум, за вроду, за щирее серце“ вподобав „ще змалку“, — то він перед нею и розводить про своє лихо... Плутаниця та видає нашого панича-героя цілком, з ёго розумом, з широкими думками про „людскую неправду“, з ёго „великими бажанями“... Замість того, щоб своій коханій пораяти, як вибитись з лихої неволі, щоб помогти ій вибратись з крепацтва тяжкого, в якім вона нудиться, — наш герой обридає ій своім ніби-то лихом:

Не вимовлю словом, як тяжко страдаю;
Мій розум широкий товкує: учись,
А совість: відкрий же людскую неправду,
А серце: коханням від думок лічись!...

Ну и що́ ж: ви думаєте, — як помирить він свій розум з совістю, а совість з серцем? У розумного чоловіка, котрий не тільки про себе самого, про свою ненáсить дума', все се завше в миру, в ладу; через те розумний чоловік ніколи не скаже такої й нісенітниці, щоб од думок коханням лічитись (се-б то не думавши!). А наш баболюб — на кохання все проміняє. Він далі каже:

Покину ж я всі сі великі бажання,
Ніхто не послуха' мене одного:
Нехай занімóють вони од кохання,
И більш не катують серденька мого!...

Коротенька річ, а багато сказано! Оже на сю річ можна одказати: таких народолюбців у нас за шага по пять. И як би вони були героями, од котрих громада дожидала б собі помочи, не бачити б нашому бідному краю добра ніколи. И — скажіть: чим одрізняється наш „ученый“ герой-народолюбець од тих довгоязиких брехунців, котрі на язиці, як на органі, а прийдеться до діла — вони и хвіст під себе: „я, мов, раднійший би, та ба всі против мене; я одинцем — неміч, не сила?...“ И, зрікшись „великого бажання“, давай ганятись за коханням, щоб „пригорнути вродливу дівчину.“ Що-ж би, справді, було на світі, як-би всі люде так дивились на діло громадске? Воно б собі и на крок не сунулось вперед, а вони б собі любощами втішалися... Сёгодня такому передовикови подоба-

Digitized by Google

лась Стеха-крепачка, він розпинається перед нею: нагадує ій про тяжку долю крепака; плаче, що зробили „братики-люде“ своїм же братам; росказує про якісь свої „великі бажання“.... и все для того, щоб заполонити крепацьке серце! Що потім зроблять з тим серцем отті „недолітки“, що вони робили? — Хто не знає, нехай перечитає Кобзаря: з відтіля дознається! Чи стане ж у кого-небудь віри у їх „великі бажання“? Адже, як-би завтра вразила в серце нашого передовика яка небудь княжна-недочепа, він би и перед нею став так же розпинатись, як и перед Стехою-крепачкою, — и зрікся б не тільки „бажання“, а й себе самого... впять до завтра! У таких людей, як кажуть, на тиждень десять пятниць. Не диво ж, що Стеха-крепачка на всі отсі облесливі речи одказала, як и слід: коли хоч, поважай мене, як сестру, тільки про кохання не заікайся! Д-ка Соколовска доводить, що Стеха так одказала через те, що вона „пакісна крепачка“, а „він панский син“... Що ж на се герой наш? Ви думаєте: прокляв ті непересяглі мури, що положило між людьми крепацтво, заприсягся боротись з ним и побороти, вирвати свою милу з неволі?.. Ні кришечки! Він ще й визвірився за розумний одвіт на Стеху: „Не мене ти, бачу, любиш, тільки — ум один!“ Та давай ii стращати тим, що він ій, „як страшній такій нерівні“, „ні словечка“ більше не скаже... Хоч не багато, домовить годиться, и втратила б Стеха од того, так же, бачите, пиха панска піддержує думку, що крепачці завдасть він жалю великого! Чи жалкувала Стеха справді за такою дурницею, як слова нашого геоpя, чи ні, — з оповідання не видно. А сам він — певно од злости, що не вдовольнив своєї жаги неситої — давай знову нудьгувати по ночам... Мати помітила и запитує: чого? Син и признався, — так пані, як и слід панії, и слухати не хоче:

Хиба тобі пара та Стеха крепачка?
А ти, мій єдиний, таки дворянин!

Зо зла, що й мати не повбліть ёго ненасити, панич наш так нахорошився, що осмілився сказати матери, ніби він ій більше коритись не буде и на Стесі-крепачці ожениться — „бо дуже кохаю и щиро люблю!“

Як би нас спитали: чи віримо ми ёго слову? Ми б, не задумуючись, одповіли, що у таких людей „мова — полова“... И справді, панич наш погарячився трохи, ліг, та й заснув — и заснув певне міцнійше, ніж спав до того. Оже стара пані не спала. Вона послала за вправителем — чи не знає він кого, хто б взяв на шию такого

Digitized by Google

„дармоіда“, як Стеха, що діла не звикла робити, а тільки книжки читає та з паничем у любощі грається... Поміркували, та й порішили: накинути Стеху на старого вдовця, вівчаря. Сказано — зроблено. Стягли Стеху серед ночи з постелі, посадили з вівчарем на воза, та й повезли — повінчали (мабуть, у ночи! так виходить з повістки). Як увів вівчар Стеху у „гнилобоку“ хатину, як зачав кепкувати над бідною сиротою, котра тим хиба тільки й винна, що од разу не плюнула в очи своєму паничеви, Стеха ні пів слова....Тільки за неї сама д-ка Соколовска — не витерпіла и тихо-приязно, з тяжким болем в серці, одмовила:

Коли мали так віддати,
На що було брати?
Коли мали з глузду збити,
На що було вчити?...

А що ж панич? Чи ёму тепер и горенька мало? Знаючи ёго, ми б так таки й одмовили. Оже не так зробила д-ка Соколовска. Вона задумала свого героя идеалізувати — и привернути серце наше до ёго. Та замість того, щоб надати своєму идеалови силу битись до останку з неволею, щоб загартувати ёго міць на боротьбу ту и показати, що дужий, розумний чоловік зможе вчинити, коли забажає всім своім серцем, — д. Соколовска свого героя зовсім звела з розуму... Так таки, як почув панич од матери, що Стеха вже замужем, — та й збожеволів! Кинулась мати до ёго, одіпхнув, бо вона „з рогами“... З того часу, каже автор, „став він похмурий“, „нічого не бачe, все наче один“; а мати знай тільки плакала, що загубила сина. А що ж сталося з Стехою?... Те, чого й сподіватись годилось: вона „змарніла“, бо „жизнь ёї важко та сумно иде“; старий пяний дід коренить сердешну жінку, а иноді и бє... Тогді вона тікає „у чисте поле“ — и слёзами своє серце одводить:

И часто за ставом, як смеркнеться дуже,
Напротив віконця, де пан все сидить,
Стоіть якась жінка — й тихесенько туже,
Так тяжко — почуєш, аж серце болить...

А то иноді, из панщини йдучи, привитає „паночка свого“, —

А він и не бачe, а він и не знає,
Без сліз и без думки зорить у вікно!

От, що робить неволя людям! Не одним крепакам вона була тяжка, — и панам часом в знаки давалася. Хто рабом робив, той

Digitized by Google

сам рабом становився. Так воно скрізь, не тільки в крепацтві. Хто живе в багнюці, той покаляється, як би не стерігся. Громадский строй лежить опукою на людині — и як би не силився поодинчий чоловік з'його вирватись! він ёго давить своєю вагою. Громада — великий чоловік. Чи в доброму так, чи й у лихому — все однаково. Тим-то, щоб покарати якого чоловіка лихого, або які громадські хиби, не слід нападом напускатись на поодиноких людей. Треба росказати, звідкіля и як иде яка хиба, що ії піддержує, як вона розпросторюється: тогді вона в пень буде підрубана — и пере дові люде ві зречуться, а за передовиками — й громада. Тим-то й мають тепер вагу тільки ті письменці, що йдуть громадскою, соціяльною тропою — и соціяльним поглядом озирають життя народне. Оже, як не раз уже ми жалкували, наші молоді письменці ще твердо й не ступали на тропу ту... Сама д. Соколовска всёго тільки раз пройшлася по тій стёзці, — та й повернула на шлях индивідуально-моральний. Уже всі инчі повістки построєні на мотивах чисто индивідуальних. Так в коротенькій поемці „По глину“ автор виводить зраду дівчини парубкови через те, що „мати ваіла“; в „Зимнёму вечері“, що д. Соколовска виткала з казки народної, виступає зависть: через неї сестриця братика загубила — „ніж у серденько тай устромила“... Оповідання про „Циганку ворожку“ нагадує нам про глибину материнскої любви, а в „Двох братах“ ш. автор нібн хотів підкріпити народну поговорку: одного батька діти — та не однакові. Він росказує про безпутне життя одного брата, пияці, картёжника, що через карти и душу свою погубив, и про тихо-мирний спокій другого брата, побожного чоловіка, музиканта.

Всі сі оповідання росказані гарною, простою мовою, віршовим складом — и до того просто, що аж дивуєшся: на віщо їх д. Соколовска віршами писала? И справді, вірші нашого оповідача такі прості, що вони більше до прози, ніж до поезиі приходяться. Не ма' у них ні того поетичного огню, що так и паше з уст Шевченкових и вражає вас в саме серце; не примітно й тиі зжатости и вченості, якою зазначені всі вірші Куліша, котрий не дає задрімати вашій думці. Д. Соколовска просто, тихо, супокійно росказує злучай за злучаєм, які переживають ві дівві люде, розмову їх за розмовою... А все таки те життя, що автор виводить, мов зашморгнуте якою темною поволокою, а під нею — наче тіни ворушаться, а не живі люде. Од чого ж ёе так? спитаєте мене. Я вже казав, що д. Соколовска вибирає для своіх повісток не заурядне життя, а окремі з ёго злучаі. Через се життя, що вона малює, не кидається нам цілком в очи — из ёго

Digitized by Google

ми не дознаємось про живі типи, хоч автор — видно — и знає життя народне и його обстанови... А в друге — богато зашкодила авторови сама форма, в яку він окутав свої компонування. Той самий віршовий склад його повісток, що ніби-то поетичній замах нагадує, не давав авторови сили своєї розправити, заковував живе слово немов якусь збрую чи панцир...

Умчался вѣкъ эпическихъ поэмъ
И повѣсти въ стихахъ пришли въ упадокъ!

сказав Лермонтов ще в 1841 році. И ми тепер, більше ніж через 30 років, шануючи талан д-ки Соколовскої, одмовляємо ій сими словами на сі епічні повістки. Широкий розвой життя народного, що пересновано соціяльним підканням и дожидає реальної битописи — все се не мирить в міряною мовою, з епічним складом. Не достане епікови супокою, щоб він художничо виразив життя те; а стане він напускати на себе супокой той — закує в кайдани свою думку, заморозить без холоду живе, гаряче слово.... Не ті часи настали; ничі підялися питання; не так життя переплуталось, щоб виразити його розміряним словом... Минули епічні поеми, не здатні й віршові повісти: настали часи народного романа и повісти на основі щирого реалізму. Тим-то й мовою словесника, чим ширше й глибше захопить він постать громадского строю, є й буде простомова, жива и розмаіта, як розмаіте саме життя народне. И хто одкрив життя те в його справжнім виді, з його вéрхом и сподом, з окола и з середини, з видимим и потайним, хто намалює нам його реальними колорами, а до того ще й освітить громадским, специяльним поглядом: той и засягне собі слави художника, поета!

И. Вільк.

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Дальше.)

Може скаже хто, що діло не в именах. Як не назви, а усе таки ріжниця меж тим, що у Галичині звуть Русь и що Россия, се-б то меж Україною и Галичиною з одного боку а Московщиною з другого — є. На се скажу, що, звісно, є, але коли вже обидва краі назвались одинаковим именем, то й се мусить що не будь теж значити. Здавна одна історія — котора потім одірвала тільки Гали-

Digitized by Google

чину у особий політичний союз —, одна віра, котора має таку силу у очах народа: се усе не могло ж остатись без послідків. Було б чудо, як би було инакше! Чи погано то було чи ні — друге діло, але історія народу руского йшла попереду так, що увесь край од Карпат до Волги був у живих федеративних взаминах, а потім став централізуватись у два тіла політичні, з которих одно, західне, приняло у себе не тільки малоруске, але и білоруске племя, близьке до малоруского але и до великоруского, у которого формаціі воно приняло не малу долю; — мало того, ся західня Русь, Литовска, почала явно йти к тому, щоб притягти до себе и политично Русь всхідню, — и з сіві дороги звернула тільки через союз з Польщею, котора теж — чудне діло! — не могла відректись од того, щоб не завладіти усією Русью, західною и всхідною.*) Але з того часу, як за причиною попереду релігійною, а потім соціяльного, київска Русь зачала боротьбу з Польщею, роля централізатора Руси перейшла од Києва, Вільна, Луцка, Варшави — до Москви, и історія так пішла, що увесь край, де жив и живе тепер молоруский народ, не тільки не мав собі самостайности и центра, але навіть и зобравсь собі у купу тільки через централізаторский процес Московского царства, а особливе Петербурскоі имперіі, — та ще й не зовсім, бо Галичина одійшла у другу державу, а значить и у другі соціяльні и культурні обставини. На дармо б ми хотіли одшукати для малоруского народу що небудь похоже на права історичні, на Rechtscontinuität корони ст. Стефана, св. Вацлава и т. д., про що так дбають у Австрії. Ми бачимо, що н. пр. Харківщина з Курщиною и Вороніщиною завсігди були землями Московского государства. Чернигівщина, оддана своіми князями Московскому государству, була у ёму до 1610 р., и ні відкіля не видно, щоб вона тим була не довольна з національного погляду. Тою же дорогою ишла у XVI в. за Глинскими и Дм. Вишневецким и наповнявшася тогді людом земля Лубенско-Полтавска. Так званий „смутний час“ у Московскій державі одірвав лівобережню Україну од Москви, але не на довго. Уже сам Петро Сагайдачний, котрий ходив войною и на Москву, був готовий підти тією дорогою, що пішов опісля Хмельницкий. Сей послідній обернувсь

*) Майже у один час Казимір В., Ґедимін и Семен Иванович Московский назвались володарями Руси, а ще раніш и князі Владиміра Заліского и Волинского прозвались всея Руси. Так трудно було вдержатись идеі роздвоєння на землі, де географія и етнографія и історія тягла до союзу.

Digitized by Google

до Москви, як до землі рускої и православної, и хотів привернути до неї увесь руский люд аж до Люблина и до Карпатів. Як би те удалось, то може б Мала Русь (котра, замітим, назвала себе сама ще у XIV-ім в. Малою, як думаєм, з поводу переходу митрополита Петра у Владимір и Москву) може Мала Русь уся и получила б що либо похоже на историчне право, и мала б силу більш задержати свою політичну и национальну индивідуальность. Але сталось не так, и сталось не тілько через „хитрость сусідів," — бо у исторіі завсігди причини осередні мають більш сили, ніж причини побічні — сталось так, що тільки те, що тепер зветься Черниговскою и Полтавскою губернією, з Києвом та Запороже осталось у союзі з Московским государством під назвиском Мала Русь або Гетьманщина. На лихо ся Гетьманщина и Запороже мала більш военну, ніж гражданску конституцию, котора хоть мали у собі зерна добрі, але у цілому не могла годитись для житя у XVIII-ім в., у которому у добавок козачина стала так явно вироджатись у панщину, що Катерині II. зоставалось тільки (як то видно з дуже цінної книжки Ал. Лазаревского о Малоросс. крестьянахъ у XVII — XVIII в.) приложити послідню печать, щоб ствердити по троху складавшуся крепаччину. Коли Катерина II знищила Гетьманщину, народови, который одрікся од гетьманщини ще за Мазепи, нічого було за нею плакати, а старшина була задоволена правами великоруских дворян. Про Січ Запороску теж мало хто думав, та, прочитавши безсторонне народні пісні про руйнования Січи, побачимо, що и у самих Запорожців не тільки руки але и язик не піднимавсь так енергічно против „Москаля" и особливе против „Цариці-матери", як колись против „Ляшків-панків." А народ так и доси співа', що самі „Запорожці край веселий, степ широкий занапастили!" И за тієї самої Катерини, котра знищила останки автономіі Малороссиі, досягнута давна ціль руского люду, ще од часів Владимірових, — се-б то степи Ново-Россиі до Чорного моря одкрились для рускої колонізациі. Натурально малоруский народ посунувсь туди, але вже зовсім на другім праві, ніж у колишній Гетьманщині, та ще й перемішавшись и з другими племенами од Великорусів до Греків и Німців. За тієї-ж Катерини, и упять на особім праві, з особенними обставинами социяльно-культурними, прилучилась до братів и правобічня Україна з Подолью и Волинью. — Далі уже за Александра I. у купі з Варшавою прилучилась до Россиі и Холмщина з Підляссєм. Так, після віків розділу, по шматкам зобравсь до купи майже увесь малоруский народ, — але без одного права власного, навіть без одного общого имени (дивись Записки о Южной

Digitized by Google

Руси I. т), без ясного почуття своєї национальної самостайности, хоть и з не малою долею славних діл у минувшому, з не малим числом индивідуальних одмін, з явно доказаними примірами потреби волі и самоуправу. У добавок зійшовсь до купи малоруский народ під державою, зложеною племенем братнім по мові, по вірі, племенем енергічним и колонізаторским, — и має общність и взаємини сучасно тільки на основі того права, того строю, который общий усій Россійскій имперіі.

Серед таких то обставин складалась історія, література и культура Малої Руси Кажу впять, що, кому угодно, може плакати на сю иссторію, може хотіти почати нову, — але поперед усёго треба признати и зрозуміти факти, треба знати, при яких обставинах починати и вести далі сю нову історію. До половини XII-ого в. культури и літератури у Московскій Руси майже не було — окрім Новгорода, который після татарского погрому був майже єдиним містом на усій Руси, де світилось моральне життє. З XVI-ого в. центром культури рускої стоіть то Київ, то Вільно, то Острог и Львів, то впять Київ. Але тогді не знали принципу народности, бо не дбали про масси народу, — з моральних идей ясно чули тільки віру. Мова церковна панувала у літературі рускій, як и у всіх инчих, и під нею именно через те не розвивалась мова народня, бо церковна не стояла од неї так далеко як латинщина. Живучи серед то Білорусів, то Малорусів, маючи взаємини з Поляками, мова літератури рускої набирались полонізмів, білоруссизмів, малоруссизмів, — але так мало удалялась од спільного усім трём Русям церковного язика, так мало зближалась з народною, що Москвич Курбскій міг без перепони переписуватись з Конст. Острожским, що патріярх Филарет читав вольно біблію руску Скорини, а Димитрію Ростовскому не треба було дуже переміняти свою мову, щоб передставляти у Ростові ті комедиі и драми, которі він було понаписував для київских бурсаків. Літературна мова западно-руска стала общою рускою, що и облегчило потім переход культури и літератури у Велику Русь у XVII — XVIII в. З XVIII-ого в. став народжатись патріотизм світский, замісць виключно церковного; але и сей патріотизм з-разу не міг стати чисто-народним, — він був тільки державним. А як центр держави, до которої по шматкам прилучавсь народ малорускій, лежав у Великій Руси, то зближенє літератури и культури рускої з краєвими елементами потяглось до елементу великоруского; — се робилось так потроху, що Малоруси майже и не запримічали того,

Digitized by Google

а як и стали запримічати, то попереду не знайшли у тому нічого не-натурального. Так заложен був фонд тій рускій літературі и культурі у Россиі, кажу у Россиі т. є. у Российскій имперіі, и виключаю Галичину зо всёго того, що буду говорити тут, – бо. Галичина, не попавши у XVII-ім в. у союз з Москвою, а у XVIII-ім в. не попавши у Россию а одійшовши зовсім у друге політично-культурне тіло, не могла узяти долі у тому соціяльному и культурному процесі, у которий вступила Великороссия, Малороссия и Білоруссия. Ся література de facto стала общою усій рускій Россиі и там, у нас, зоветься просто русскою. И ії то у вас звуть российскою — а се б ще нічого —, а то й великорусскою, хоть у ній узяли долю и Малоруси, давші, окрім масси мілких робітників, Дмитрія Ростовского (первого у Московщині живого писателя з духовних), Ѳеофана Прокоповича (первого тамже світского оратора и публициста з духовних), Богдановича (автора первої повісти, котору прочитала публика у Россиі з занятностю), Гнѣдича (первого, хто показав у Россиі правдивий класицизм и перевод всесвітного генія — Гомера), Гоголя — батька реалізму и живої народности у літературі российскій, Остроградского, первого из руских учених, заробившого собі европейску репутацию, Костомарова, первого після Карамзина историка, которого окрім ученых чита' з интересом и публика, — писателя, у которому небувалим доси у Россиі робом скупивсь не тільки учений, публицист и артист, але патріот и космополіт и федераліст у двойному змислі сёго слова (союз и автономія). Правда, що сей процес літератури у Россиі усе більш одтягував ії од мови малорускої, тогді як вліяніе мови великорускої усе більш росло и росте, по мірі того як росте почуттє народности, — але я не думаю, щоб ті великі имена, которі я виписав вище, не занесли з собою у літературу российску и духу а часом и слова українского — се було б противунатурально. Та в усякому разі той процес, яким ишла література у Россиі, затяг з собою у обще моральне житте з великорускою освіченою громадою и малоруску, — до того, що мова літератури российскої стала не книжною, як для Галичан, але живою, матернёю мовою для освічених шарів громади малорускої, як и великорускої. Ся живость для нас, Українців, мови літератури российскої піддержується тим неперестанним обміном колонізациі між Великою и Малою Русью, которий не перестав з XVIII-ого в. и переміняється так, що колись то, як Малороссия була вище культурною ніж Великороссия, то и ремісники (навіть судостроі, нильщики и селітровари, которих Петро Великий визивав з Малороссиі), духовні (од Петра до Єлисавети не

Digitized by Google

було ні одного архиерея з Великорусів у Великій Руси), співці и музиканти, живописці, чиновники, велика доля професорів (самостайна руска медицинска школа у Москві з научним напрямком, у контраст старій Петербурскій німецько-практикантскій, була заложена Малороссами Иноземцевим и Миклашевским) и т. д. їхали з Малороссії у Велику Русь; — а тепер се усе йде на виворот и йти ме так до часу більшого розвитія полуденного руского краю, которе не замедлить наступити після нових желізниць и которому Українці мусять помогти працею науковою и артистичною. А найбільш чим піддержується живость мови россійско-літературної и для Українців, се те, що література россійска у найбільшій долі своїй одвіча' на моральні жадання громади усієї Россії, — так що Українець, которий би заказав собі читати те, що у вас звуть чужою, для України, сусіднёю и т. д. літературою, скоро став би глухий, сліпий и німий не тілько к тому, чим живе уся Россия, що має силу над політичним, соціяльним, економічним, моральним життем и України, але и к тому, що діється на усёму освіченому мирови, хиба б задав він собі праці читати масу книг и журналів французских, німецьких, англійских, — що завсігди діло трудне и доступне тільки дуже невеликому числу людей и то не у дуже великому розмірі*).

(Дальше буде)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

По виборах.

Результат виборів до Ради державної з сільскої групи випав в всхідній Галичині, винявши кілька округів, на користь кандида-

*) Розуміється, що задля недостаточного розвою власної літератури Українці не можуть обходитись без літератури россійскої, але так само ми, Галицькі Русини, не можемо обійтись без літератури німецькоі (а по крайній мірі польскоі); — однако з сёго еще зовсім не випливав, щоби література німецька (або польска, в котрій находимо також не одно имя руске) була спільна и Галицьким Русинам. Уживане иншої якої літератури есть для нас всіх, так Галичан як и Українців, malum necessarium, од которого увільнимось тогді, коли розвинемо свою власну літературу и поставимо на рівний ступень з другими. — Прим. редакції.

Digitized by Google

тів Рускої Ради. Поляки таким результатом зовсім заскочені: вони до останньої хвилі колисались в надії, що удасться їм, головно за помочею грошевої агітації, переперти або своїх таки людей або бодай не так зовсім їм неприязних. Відтак розводять тепер жалі та нарікання на свій нездарний komitet centralny, на Святоюрців та на помічників їх, Жидів. По другій же стороні в сферах Рускої Ради радість и тріюмф. Після нашої гадки обі сторони грішать зарівно: Поляки передше за багато оказували надії и довіря, Русини тепер. Холодно смотрячому ані результат виборів не міг бути зовсім неожиданий, ані не може тепер надіятись надмірних наслідків того результата.

Ще в Маю сего року розпочала Рада руска свое діланє яко центральний комітет виборовий. Звісно, Рада руска — се властиве ніщо инше як консисторія, за котрою своїм архиєрейским посланием станув в митрополіт. Руска Рада звернулась до руских священників, над которими вона, мимо знесеня терна, введенем нових изпитів конкурсових має рішущу власть. Чи ж дивувати, що в таких обставинах хто не ділав з пересвідченя, той ділав страха ради консисторского? Священники ж, при тім глубокім проділі, який є між польскою шляхтою а руским сільским народом, природно — и справедливо — найбільший мають вплив на селян-виборців. В загалі гіерархічна організація є дуже сильна, так що и у Німців в многих сторонах, помимо більшої просвіти народа а єдности народної поміщиків з селянами, клерикальні кандидати вийшли з урни — для чого ж се у нас не мало статися?

Другим фактором, переважившим побіду на сторону кандидатів Рускої Ради, були Жиди. В давнійших виборах до сойму краєвого Жиди в великій части служили интересам польским, и не в одній стороні рішали вибір на користь Поляків. Тепер Поляки, собі на лихо, помимо того що в виборах міских до рад громадских вже сего таки року Жиди велику оказали силу, відкинули союз з Жидами и побудили сих же заключити союз з Рускою Радою. Не помилимось, коли скажемо, що без помочи Жидів найменьше половина кандидатів Рускої Ради була б перепала.

Що ж против сих факторів: недовіря простого народа, гіерархічної організації и союза жидівского поставили Поляки? Гроші и головно гроші! И справді, декуди, як в Ярославскім, де гр. Красіцкий мав перед другим тіснійшим голосованем платити по 20, 30 и більше гульденів за один голос, гроші — на сором рускому народови — перемогли. Але по більшій части гроші лиш стільке вділяли,

Digitized by Google

що придбали Полякам значні меншости. Марно пішли декуди навіть тисячі! Як бо могли гроші позискати селяни для такого поміщика, котрий передше пристрастним упором в справах серв'ітутових и многими иншими поступками стягнув на себе найбільшу їх ненависть?! Ліпше, панове, було оказувати любов и прихильність до того народа, було не жалувати для нёго в потребі десяток або соток, то був би міг морально и матеріяльно підноситися; а ви тепер, коли его потребуєте, марно викидаєте тисячки, та тим лише деморалізуєте темних людей!

Додати треба, що и організація аґітаційна Поляків була дуже лиха: вони не дбали про правибори; а коли кинулись до самих виборців, було вже за пізно!

Зважившн сі обставини, не може ніяк признати, щоби побіда кандидатів Рускої Ради була тільки ознакою морального поступу явившогося в нашім народі, щоби вона таким ділом опиралася на твердій підставі. Вона є тільки результатом случайних обставин: аліянсу жидівского, лихої аґітації из сторони Поляків, неутральности рядових властей (поодинокі урядники мимо того могли аґітувати на одну або другу сторону) и т. п. При найблизших виборах, як би тиі случайні обставини змінились, результат може бути зовсім иншнй!

Але не тільки ся обставина не дозволяє нам ділити радости великої части нашої интеліґенції. Радости тої не можемо ділити еще за для способів, якими побіда узискана, и задля того, що не можемо плекати тих надій, які многі в сю побіду покладають.

Головно причинився до побіди, як ми вже казали, аліянс з Жидами. Очевидно, ми ані ніхто з интеліґенції рускої не маємо якоісь конфессийної ненависти до Жидів, окрім, може, хиба деяких загорілих священників. Але зі взгляду на наш нарід мусимо против такому аліянсови як найстрійше виступити. Як то, ві всіх наукаx чував наш мужик пересторогу: стережись Жидів, се найтяжші ворота твої; вони тебе и маєтку и здоровля и чести и щастя позбавлять, и тіло и душу погублять! И ледво зачав декуди мужик слухати сих наук, уникати Жидів, аж нараз его пастирі, его отці духовні знов ему кажуть: на Жида голосуй, з Жидами тримай, рука в руку з ними йди, — и то декуди навіть не тільки против Поляків, але против своіх таки Русинів а навіть и священників! И се добра політика?! Доброю могла б бути така політика тогді, як би діло було тільки з рускою интеліґенцією, але насупротив нашого темного селянина и міщанина таке поступованє есть

Digitized by Google

найбільшою деморалізацією, есть гибельним обаламучуванем нашого народа, гіршим майже еще и більше заслугуючим на догану ніж підкупство польских панів, бо походить від тих людей, котрі темному народови повинні провідниками и вітцами бути.

Против лиху, яке союз з Жидами наробив, треба би великих успіхів політики Рускої Ради, щоби в загалі наш нарід мав користь з нових виборів. Не перечимо, що деякі успіхи можуть бути, але чи будуть вони такі, що стояти муть тої ціни, за яку їх осягнеться? Буде 15 руских послів в Раді державній на 63 всіх послів з Галичини. За Шмерлінга мали Русини 13 послів на 38, що було далеко користнійшою пропорцією; — а мали ми з того дуже великий хосен? Треба ж зважити, що тогді ряд був сильнійший від нинішнёго и мав більше добра до роздавня ніж тепер. Тепер майже всё вже Поляки забрали, и лекше було тогді, дати Русинам щось просто від себе, ніж тепер давати, відобравши наперед Полякам. И не треба забувати, що др. Земляковский еще есть міністром и що теперішне міністерство, по волі самого цісаря, має еще задачу перепровадити угоду з Поляками, що навіть найзавзятійша неприятелька Поляків, Neue Freie Presse, признає. И треба зважити, що Земляковский не буде сам стояти в Раді державній, але буде за собою мати и партию Поляків, навірно численнійшу ніж руска делегация....

Можна надіятись, що Русини узискають внесене патроната и ограничене власти Ради шкільної. Безперечно одно и друге має велику ціну, але и се незаперечима правда, що одно и друге сталось би и без наших послів. Рада державна не буде, як хибно деякі гадають, новою конституантою, котра нове уряджене дасть Австрії, охоронить Русинів від Поляків законом о народностях, поділить Галичину на руску и польску часть — сёму всёму самі вірноконституційні и міністеріяльні органи заперечають —, але займеся реформами законодавства, оподатковання и т. п. Між такими реформами буде — вже й давнійше заповіджене — внесене патронату, яке институції духови часу зовсім не відповідаючої. Але грубо помилиться той, хто гадати ме, що патронат перейде в руки консисторії. Стремлінем бо вірноконституційних есть власти духовні насупротив світских державних ослабляти, а не скріпляти. Так само если наша Рада Шкільна краєва буде зреформована — що впрочім не в Раді державній а по простому в формі розпорядженя станеся —, то наступить се не для наших послів, але за для самої аномалії в обставинах Ради шкільної и задля надуживанья нею ві прав.

Digitized by Google

Навіть и тим, щоби руска делегация була зовсім достойною репрезентациею нашого народа, не можемо потішатись. Іменувши бо те, що тепер між рускими послами лише один есть селянин, впрочім же нинішня руска делегация не дорівнює тій делегації, що була за Шмерлінга. Многі з ново вибраних послів до Ради державної були вже послами в соймі, и зовсім не оказали надзвичайних здібностей. Де есть між нинішними депутованими такий проводир як Литвинович або такий бесідник, як Могильницкий? Навіть чоловіка з таким впливом як Куземский не має!

Крім кандидатів Ради рускої и кандидатів Поляків выступали також яко кандидати на послів до Ради державної и Русини. Між тими Русинами були и мужі, знані не меньше з своїх високих здібностей, з свого парляментарного такту, як и з найщирішого руского патріотизма. Ніхто, навіть найзагорільший член Рускої Ради, не посмів закинути о. Качалі недостаток яких нибудь здібностей посольских або недостаток патріотизму, але мимо того агенти тої-ж Ради еще більше агітували против нёму як против якому нибудь Полякови. Зависть слави, яку о. Качала мав більшу ніж хто небудь из світил Рускої Ради, страх перед его діяльностю в Раді державній, котерийність и той фанатизм и нетолеранция, з якими именно деякі священики кождого инакше мислячого раді б на кострі спалити, побудили виділ и деяких инших членів Рускої Ради выступити против его кандидатурі, а инші агенти тої-ж Ради, як и темні виборці, пішли безмисленно як сліпе орудие за приказом з гори.

На сором Русинам вибрали о. Качалу послом Поляки в чисто польскім округі виборовім. Интеліґенция Бохні и Тарнова, складаючася з самих коренних Поляків а не з руских перевертнів, задивлюється справедливійше на руску справу. Не хибувало однако и там опозиції, именно польскі мамелюки ставляли кандидатуру Пенговского, — але переважили голоси Поляків федералістів, вибравших о. Качалу яко федераліста. Безперечно однако становище о. Качали в Раді державній буде дуже трудне и незавидне, и не дасться передвидіти, чи щиро-руский патріотизм его не прийде коли в колізию з волею и бажанями его виборців. Безперечно прикро о. Качалі приймати мандат від тих, з которими не раз борбу вів и віроятно еще и буде мусів вести, а не одержати его від тих, для котрих все жив и жие, за котрих боровся и бореться, для котрих не жалував великих жертв. Але муж, котрий стілько для свого народа вдіяв, може бути певний, що всі щирі Русини, при всякій ріж-

Digitized by Google

ниця гадок, не меньше, як коли б був на Руси від Русинів вибраний, стояти муть по его стороні з повним довірием. Ніхто не посміе гр. Гогенварту відмовити права говорити и за Німців, хотя его вибрали Словінці; зарівно ж ніхто й не сміе відмовляти права о. Качалі говорити за Русинів, тим більше що за ним освідчилась дуже значна часть виборців руских. В имени тої меньшости и в имени численних Русинів в цілім краю має право о. Качала промовляти и дальше и промовляти ме, сподівмось, в більшу славу и з більшим хісном для Руси, ніж тні кандидати Рускої Ради, котрим удалося перемогти его при виборі у темного народа.

Допись.

З Золочева. (Руский язик в Золочівскій гімназії). Дня 1. Жовтня с. р. отворено у нашім місті одно клясу гімназії. Дірігентом тої школи именований п. Плахетко, учителем п. Малиновский, люде честні и вирозумілі, тілько язика руского зовсім несвідомі. Ясно, що Рада Шкільна, именуючи іх до тутешнёі гімназії, на язик руский уваги не звернула. Но що-ж робити, записалося на руский язик 17 учеників Русинів. Кому-ж повірити науку руского язика, коли у нашім місточку хиба де у церкві руске индивідуум побачиш? Але на всё Бог дав розум, и на се найшовся. Таже у тутешній головній школі учать де що по руски, учать кепско читати, писати, оповідають казку о когуті и псі по польски, ба-ба учать навіть граматики того язика, розуміється по польски, — але досить що учать. Отже ж пан инспектор шкіл народних тутешнёго повіта підставив свого любимця пана Траута, того самого, котрий так красно учить рускогоя зика в народній школі, яко спосібного до научування того язика и в гімназії. Між тим однако, скоро розноситься про се чутка, розумні люде в сміх, згадавши собі польску поговорку такой о польскім Марціні. Донеслося се и до п. директора Плахетка, а той яко чоловік вирозумілий и росудний, хотів сесю справу направити. Удаеться до місцевого руского сотрудника а катихита гімназіального, щоби обняв науку руского язика, а сей для ратованя слави и чести гімназії помимо недостатку часу и піднявся. Но коли се діеться, надходить між тим много ожидане именоване пана Траута учителем руского язика. Пан Траут не тілько есть з роду, походженя и обявів Поляком, але руского язика зовсім не знае, ба, можу ска-

Digitized by Google

зати з досвідченою певностю, він сам встидається своєї задачи учить тільки по неволі. Як же буде научати рускої граматики той, який ві сам не знає, ба доси еще не видів? Як може научити тої рускої бесіди, доброго способу висловленя, доброї писовні, який всёго того нерозуміе, а якого вже тепер, заким еще науку розпочав, втім его власні ученики перевисшають и який на годині руского язика, з учениками Русинами по польски бесідує? Шкода тільки, що руским катихитом при сій школі якого латинского священика не именовали. А була б новомодна школа в нашій безталатній Галичині, яку би мож безперечно яко памятник польского лихоліття в архивах нашого краю заховати. — Ось таке діється у нашім польско-жидівскім місті.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Результат виборів дв Ради державної в нашім краю, из сельскої групи, відбувших ся 5. (17.) с. м., есть слідуючий: 1) В виборовім окрузі Львів, Городок, Яворів вибраний кандидат Рускої Ради крил. о. Яків Шведицкий 249 голосами на 487 голосуючих. Поляк К. Кржечунович одержав 209 голосів; 2) Виборовий округ: Жолків, Рава, Сокаль. Вибраний канд. Р. Р. др. Амвросий Яновский при другім голосованю против п. Поляновскому, польскому поміщику; 3) Перемишль, Бірча, Мостиска — вибраний при другім голосованю канд. Р. Р. крил. о. Антоній Юзичинский против гр. Тишковскому; 4) Бережани, Підгайці, Рогатин — вибраний при другім голосованю Поляк, ц. к. повітовий судя Лукасевич, против канд. Р. Р. крил. о. Павликову; 5) Тернопіль, Збараж, Скалат — вибраний канд. Р. Р. Иван Наумович 220 голосами против о. Стефану Качалі, котрий мав 150 голосів, а в Збаражі и Скалаті більшість голосів; 6) Золочів, Перемишляни — вибраний канд. Р. Р, Юліян Ґеровский, ц. к. конципіст в фінансовій прокураторії 269 голосами, польский кандидат федераліст Третер отримав 154 голосів; 7) Ярослав, Цішанів, Любачів — вибраний при другім тіснійшім голосованю гр. Ян. Красіцкий против канд. Р. Р. крил. Антонію Добрянскому; 8) Теребовля, Гусятин — вибраний канд. Р. Р. о. Игнатий Галька против угодовому кандидату о Іоану Білинскому; 9) Бродн, Камінка — вибраний канд. Р. Р. о. Игнатий Красіцкий; 10) Бучач, Чортків — вибраний канд. Р. Р.

Digitized by Google

о. др. Гавриіл Кржановский против Поляку-юміщику Ник. Волянскому; 11) Заліщики, Борщів, Городенка — вибраний в тіснійшім голосованю селянин Федор Гайдамаха против Полякови Іочу; 12) Коломия-Снятин вибраний 298 голосами канд. Р. Р. о. Иван Озаркевич; Русин-угодовець п. Кашевко мав 116 голосів; 13) Станіславів, Богородчани. Надвірна, Тлумач — вибраний канд. Р.Р. о. Алексій Заклинский против угодовому кандидату о. Харкевичу; 14) Калуш, Бібрка, Долина — вибраний канд. Р. Р. крил. о Антоній Петрушевич; 15) Стрий, Жидачів, Дрогобич — вибраний канд. Р.Р. совітник Василий Ковальский; 16) Самбір, Рудки, Старе Місто — вибраний Русин Лукіян Криніцкий, ц. к. прокуратор судовий в Самборі; 17) Сянок, Березів, Ліско — вибраний Поляк ц. к. совітник Едвард Гневош против канд. Р. Р. Володим. Бучацкому. — В західній Галичині вибрані окрім одного Мазура-селянина самі Поляки з интеліґенциі, між ними в Бялі-Живцю міністер др. Земялковский. Таким ділом вибрано 15 Русинів, и 12 Поляків.

Коли аліянс з Жидами кандидатам Рускоі Ради в виборах з сельскоі ґрупи дуже придався, Жиди з помочи Русиців при виборах з міст не мали жадного хісна, хотя Руска Рада дуже ревно аґітувала за ними, як н. пр. в Городку, де самі крилошане о. Павликів и Шведицкій поіхали в аґітацийних послугах для рабіна др. Левенштайна. Жиди ставили 7 кандидатів в містах, однако з тих лише двох вибрано, и то в таких містцевостях, де и без Русинів вибір Жида був запевнений, именно в Бродах-Золочеві (др. Ляндав) и в Коломиі-Бучачу-Снятині (др. Геніґеман). В прочих містах велика часть руских виборців не хотіла слухати Рускоі Ради, и Жиди — хотя з дуже значними меншостями — перепали. Вибрані в всхідній Галичині: У Львові міністер др. Земялковский и др. Франціщок Смолька; в Перемишли-Городку др. Алекс. Дворский; — в Стрию-Дрогобичу-Самборі совітник судовий Мадиевский; — в Тернополи-Бережанах проф. др. Евсебій Черкавский; в Станіславові-Тисьменици др. Игнатий Каміньский. В західній Галичині вибрані: Русин-федераліст о. Стефан Качала (в Бохни-Тарнові против Полякови-централістови Пентовскому), др. Дунаевский, Кор. Бартошевский, др. Вайґель и др. Зиблікевич.

Позаяк з більших посілостей в Галичині вибрані будуть самі Поляки, кляссифікация послів після народности буде слідуюча: 16 Русинів, 3 Жидів и 43 Поляків. Як угруппуються посли після політичного становища, еще не знати; стілько есть певно, що оба Жиди

Digitized by Google

належати муть до централістів, більшість Поляків під проводом міністра Земялковского також до централістів, а так само кандидати рускоі Ради. Як то буде виглядати, коли Поляки-мамелюки з др. Земялковским и Русини кандидати Рускоі Ради будуть належати до одного сторонництва и голосувати разом — се річ цікава.

В инших краях коронних доси централісти мають значну більшість, хотя федералісти (Славяне и Німці) в загалі утрималися з своіми кандидатами в своіх округах. Чи всі фракціі противцентралістичні, а именно Чехи, вступлять до Ради державноі, ще не звісно. Важне діло, що між иншими федералістами вибраний від Словенців бувший міністер Гогенварт, муж з великими здібностями політичними и ораторскими, а притім стоячий в близьких відносинах до найвисших сфер, котрий навірно стане первим проводирем антіцентралістів. Німці централісти, котрих корифеі за часів міністерства Гогенварта не могли ніколи в парляментарних борбах віднести над ним побіди, вже тепер зо страхом гадають о его виступленю на переді оппозиціі.

НОВИНКИ.

— **О. Качала**, по поводу свого вибору в Бохни и Тарнові на посла до Ради державноі, отримав від Русинів кількох сторін края гратуляційні письма и телеграми. Телеграма від Русинів Тисьменицких есть слідуюча: Вп. о. Качала в Шельпаках. Широко по за сторони родинні розлягласи в семьі славянскій слава праведного Русина! — Приносимо Вам почесть належну и уважати будемо Вас всюди и звсігди за нашого найсильнійшого заступника, за найлучшого сина Руси. — Родимці з Тисьменицї.

— **Кандидатура о. Баревича на посла до Ради державноі.** О. Тома Баревич, директор гімназіі Дрогобицкоі и давнійший посол до Ради державноі в Відни, згадуючи любо ті часи, де то послуючи в Відни, и грошаки брав и значіне мав и изпит на учителя гімназияльного докінчив, захотів и тепер послом стати, и не зважаючи на те, що сама Gazeta Narodowa, давнійша его союзничка, тепер відказала ему всяких здібностей політичних, муж пустився до Самбора зискувати для себе виборців. Дня 5. лат. Жовтня виступив там перед не дуже численно згромадженими виборцями. Головна теза его бесіди to jedność i całość Polski w dawnych granicach. Самі Поляки мусіли сміятись, коли пан директор старався з історіі (!) виводити, що руского народа жадного не ма, а есть тільки польский, котрий тут на польскій земли своіх прав добиватись повинен. Се не перешкоджало однак о. Томі зовсім називати себе Русином. Одвітуючи на интерпеляцию, що гадав о рускопольскім и німецко-жидівскім питаню, меж иншими сказав: Имя Русин є то назва німецька, походяча від німецького племени Русів, замандрувавшого в землю славянску, де жили Поляне або Поляки, — и ті, котрі приняли обряд

Digitized by Google

грецкий, почали зватися Русинами, котрі ж обряд латинский, лишилися и на дальше при имени Поляків! Від сеі ріжниці в обряді и вірі настали аж до поділу Польщі війни реліґійні и обрядові, але исторія не виказує ані одного злучаю, де би між тими двома сторонами заходили суперечки о права народні. ріжниці народности не знав ніхто! Мова руска е тільки narzeczem rzeczypospolitéj polskiéj!! — И такими нісенітницями, в котрі вже навіть більша часть Поляків не вірить, а котрі пана директора ґімназияльного, маючого претенсию не тільки до просвічености але и учености, ставлять навіть понизше его власних учеників, бавив о. Тома своіх слухачів дальше, — та видко не дуже, бо польский поет-фантаст Корн. Уейский, виступивший по нім, зискав собі далеко більшу симпатию, и кандидатура о. Баревича зробила нужденне фіяско. Видно, кліка Polaków sławiańskiego obrządku, робивша в своім часі тілько крику, вже вигасае, не находячи навіть и у самих Поляків ані симпатиі ані поважаня.

— **Бібліоґрафічні вісти.** Вже четвертий польский поет взявся до перекладу безсмертних творів Шевченка на язик польский. Три перві поети були: Władysław Syrokomla (Ludwik Kondratowicz), Leonard Sowiński (сі два и своіми ориґінальними творами займають знамените становище в польскій літературі) и Gorzałczyński Четвертим поетом есть Grudziński, котрий видав сёго року збірник своіх поезий — ориґінальних и перекладів — в Кракові. Польска критика згадує з похвалою за сей збірник, а именно підносить переклади з чужих язиків, меж которими есть кілька и з Шевченка, н. пр. Тополя. Се рідке зъявище в польскій літературі, щоби в короткім протягу часу аж чотирёх передкладчиків знайшов один поет, — и ще тим особливше се зъявище, що сей поет в загалі дуже неприязно обертавсь до Поляків

Єще разпросимо наших ш. передплатників, як тих, котрі не надіслали доси належитости за IV-ий квартал, так особливе й тих, котрі и за давнійші квартали нам еще суть винні, щоби всю належитість прислали нам як найскорше, бо ми задля ненадісланоі нам еще доси передплати від многих наших читателів находимось в дуже прикрім положеню. Позаяк бо „Правда" всі кошти оплачує готовими грішми, що правильне видавництво еі лиш тогді есть можливе, коли й всі передплатники правильно надсилають свою належитість. Ми доси удержували наше видавництво навіть власними жертвами, однако дальших жертв поносити не зможемо. Доля „Страхопуда" и „Учителя-Ластôвки" оказує, як трудно в теперішнім часі, при надзвичайно піднесених цінах друкарских и паперу, утриматись редакциям часописьм. Тим труднійше се „Правді", котра ні з відки не мае ні найменьшоі підмоги. Надіємось проте, що наші читателі и всі прихильники нашоі справи не схотять нам діло наше робити на дальше дуже трудним або й неможливим.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**

З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 18. У Львові, дня 1. (13.) Падолиста 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одноі стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

Єще раз просимо наших ш. передплатників, як тих, котрі не надіслали доси належитости за IV-ий квартал, так особливе й тих, котрі и за давнійші квартали нам єще суть винні, щоби всю належитість прислали нам як найскорше, бо ми задля ненадісланоі нам єще доси передплати від многих наших читателів находимось в дуже прикрім положеню. Позаяк бо „Правда“ всі кошти оплачує готовими грішми, то правильне видаване єі лиш тогді єсть можливе, коли й всі передплатники правильно надсилають свою належитість. Ми доси удержували наше видавництво навіть власними жертвами, однако дальших жертв поносити не зможемо. Доля „Страхопуда“ и „Учителя-Ластôвки“ оказує, як трудно в теперішнім часі, при надзвичайно піднесених цінах друкарских и паперу, утриматись редакциям часописьм. Тим труднійше се „Правді“, котра ні з відки не має ні найменьшоі підмоги. Надіємось проте, що наші читателі и всі прихильники нашоі справи не схотять нам діло наше робити на дальше дуже трудним або й неможливим.

Письмо таке, як „Правда“, потребує, щоб видавництво єго було достаточно забезпечене, найменьше 400 правильно платячих абонентів. В нашім краю буде вправді и два рази стілько людей однакоі з нами гадки, але, щоб народне діло успівало, не досить бути народовцем в серци — треба єще и діл. Що видаване спільного орґану єсть конечною потребою, сёго доказувати не будемо. А що 50 кр. на місяць або мало що більше над 1½ кр. на день не є видатком непоносимим се також не дасться заперечити.

Digitized by Google

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

ВАДИМ.

Во́лхво старезная,
Тихобережная:
Ти що Нов-го́род під серцём носила
И повивала и прокормила;
Аж пишним цвітом свободи розцвився
На вольній землі!
Скажи, де місто, де люде поділись,
Що по зарінку муйско́му[2]) сиділи,
Богаті в славу и волю и силу —
Новгородці?
Де стовп Вади́ма, віча[3]) твого дзвони?
Гріб святий Марти[4]) у городі твому?
Твові свобо́ди святиі хороми —
Де ділись вони?

Не ма' преславного стовпа
Вадима; й дзвона вічово́го
И Марти гробу тут не ма',
Сободи го́рода старого
Не ма' й слідів.
Новий той Новгород клячить
И славосла́вить свого пана,
И під памятником лежить
Тисячелітнього[5]) владаня
Руских синів:

---

[1]) Во́лхов або Волхва — ріка.

[2]) Ильмен або Муйско́ — озеро.

[3]) Віч, віче — сойм всенародний.

[4]) Марта Борецка, остання посадниця Новгорода, що обороняла місто против царя Ивана Грозного; — по упадку міста р. 1570 ii страчено, люд вирізано и витоплено, а місто зруйновано.

[5]) Тисячелітний памятник истнования рускоі держави находиться в Новгороді его поставив ряд московский.

Digitized by Google

Що хвиля люта принесла́ —
И від Муйска́ по Чорне море
Щито́м червоним[6]) устлала́
И залила́ степи́ и гори
Слави борців.

Пропало за віками всё —
И руска кров пішла в могилу.
З грізно́го вла́дання свого́
Нам тілько прізвище лишила
Святой Русі.

И та пропа́де — и загине
Колись и памятник сі —
Одно лиш вічне, добрий сину:
Се память про богатирі́в
Народной чести и свободи
Из роду в роди.

Взбреніли ріки незнаних країв,
Спустили у море щоглистих змиі́в[7]);
Звізда страшна́ на небі встала,
Русу косу розчесала,
День судни́й наспів.

А в Новгороді радоньку радять;
Радоньку радять — ніщо не врадять;
А хоч и врадять — не буде добре,
Не йдуть боротись з Русом хоробро,
Хліб-сіль виносять,
У кня́зі просять
Над Новгородом великим.

Муйско́ холоднее, мутне́, глубокее,
Чому не вирнеш из свого нутра́
Преславних дідів, хоробрих батьків
На оборону іх Новгорода?

---

[6]) Щит червоний — носили Варяго-Руси

[7]) Щоглисті змиі — щогла — машт; змиями називали Скандинавці свої байдаки.

Не має нікого
У місті живого —
Не дбають діти вже твої —
И розійшлися у ярмі
В ярмі у Рюрика чужого,
Котрий желізом поєднав
Славян —
И свободу закував
В кайдан.
Тихо, тихо як на дні у морі,
Но́вгородці мо́вчки бють поклони;
Рюрик множить повнії комори,
Воля тут не сниться вже нікому.

Но хто се, хто се в Новгороді
В дзвін бо вічовий?
Хто то кличе Но́вгородців
В раду сам блідий?
Лице єго як сонце ясне
В половині дня;
Щит як місяць повний, красний,
Одіж золота.
Колчан[8]) скрізь плечі перевісив
Повний добрих стріл,
У руці сули́ця-спіса,
Меч огнём горів.
Хто се, хто се в Новгороді
В вічовий бо дзвін?
Хто то кличе Но́вгородців
В раду? — се Вади́м.
Се Вади́м, душа цілого
Новогоро́да:
То краса́ віку дільно́го
Непорочная.

Відколи́ вільні Словени
Скликали Варяг

---

[8]) Колча́н — сагайдак.

Digitized by Google

На князів собі, він гине, —
Гине на муках.
Годі бо єму стерпіти
Ганьби и ярма
Свого міста — й визволити
Пре єго душа
Свій народ, свою родину
Від князів чужих,
И тому він дзвін бе нині,
В раду кличе всіх.

Скликав, станув по над всіми,
Очи заняли́сь,
А уста́ у слід за ними
Річю залились,
И могуче волі слово,
Голосне́ мов дзвін,
Пронесло́сь над містом новим,
Грянуло як грім:

Новгороде старий, сліпий,
Колись могучий и сильний,
Колись богатий и свободний,
А днесь невольнику голодний!
Скажи: чи ти на тее звав
Собі князів сюди з за моря,
Щоб князь из тебе шкіру драв
И упивався нашим горем?
Чи ти на те святу свобо́ду
У себе пишно викохав,
Щоб віче вольного наро́ду
Варяг розбійник зневажав?
Щоби єго желізна рать
Панами розжилась над нами,
И розтлівала нам дівчат
И звала нас Руси́ раба́ми?
Новгороде старий, сліпий:
Чи ти не бачиш сором твій
И не уда́риш в вічови́й,

Digitized by Google

Не встанеш за твою свободу,
За честь и славу твого роду?
Прокиньтесь вольнні Славяне!
Устаньмо дружно, всі а всі,
И Русів прожснім поганих
Аж там, из відкіля прийшли!
И воскресім мечами волю,
Допоки можна, доки час!
Гей! нині або вже ніколи --
Ходім, свобода кличе нас!
И загула́ громада, зашуміла,
З усіх кінців сталь мстивая блищить,
Неначе з у́лия роя пустило,
Весь Новгород на Во́лхову спішить.

А на Во́лхві тій у замку
Рюрик пробуває --
И од вечера до ранку
Добрий мід спива́є

Біля нёго все Варяги,
Вікінди[9]) співають —
И Берзе́рки[10]) бісноваті
Пяниі гуляють.

Зашуміло берегами,
В замку дали знати,
Що прийшли Новгородяне
Русів проганяти.

Ой як крикне Рюрик сміло
На своіх Варягів:
„Боронім, що тілько сили,
Владу Скандинавів!“

Ой як крикне Рюрик сміло
На свою дружину —

---

[9]) Вікінди — морскі хижаки.

[10]) Берзерки — пяниці одчайдушні, що трохи не голі ишли до битви и пяні медом и злостею в щит свій кусали.

Digitized by Google

И Варяги поле вкрили,
Котяться на ринок.

А на ринку на майдані
Рюрика чекали
Новгородскні Славяне —
Битву розпочали.

Чи то грім горячий поре
Величезну хмару?
Чи прорвало беріг море,
Котить на люд кару?

Ні то грім горячий поре
Величезну хмару,
Ні прорвало беріг море,
Котить на люд кару;

То Вадим кладе в покоси
Ворогів, рубає —
Аж тут Рюрик огнекосий
Вадима витає:

„Богатирю ти славянский,
Зміряйся зо мною!“
Вивива мечем норманским,
Бє о чорну зброю.

Щит єго блищить як місяць,
Що кріваво сходить,
Чорний шолом, чорна спіса,
Сам як ніч надходить.

„Богатирю, доля наша
На жалі сталенім;
Згину я — ми слуги ваші,
Згинеш ти шалений —

Бийся добре — тямте тое,
Ви Новгородяне,
Новгород зроблю слугою,
Буду вашим паном.“

Піднялись — заклекотіло
Мов дві хмари чорні,
Грянулись тілом об тіло
Молодці моторні.

Digitized by Google

Бються — оба війска стали
И кінця чекають.
Дивляться — а з уст ні пари
З ляку не пускають.

Лиск за лиском — грім за громом
Далеко лунає —
Сила силу боре й ломить,
И перемагає.

Ще хвили́на и — мов ясень
Бистрою рікою
Гір звалений перед часом —
Ляг Вади́м у бою.

Горе, горе!

Однісінька душа, що душу мала,
За весь той Новгород гнилий
Оставила свою комору —
А з нею и душа Словен пропала
И полетіла в духів край благий,
За Лукоморе.[11])

И здвиг Словенів занімів
И виперся думо́к про волю;
А дзвін, дзвін вічовий зомлів
На вид підданства и неволі.
Люд вдарив по́клоном князеви
И Русинів прозвався рабом[12]),
Однак памя́тник тому дневи
Поставив в місті — колись — свому.

И дого, довго стовп Вади́ма
Стояв на місци вічовім
У память вічну Славянина,
Котрого заколо́в Русин.

К. Н. Устиянович.

---

[11]) Лукоморе. Славяне рускі вірили, що душа, розлучившись з тілом, иде десь за Лу́коморе — може глу́хоморе — и там пробуває.

[12]) И Русинів прозвався рабом — „Я русский“ значить тільки що: я підда́ний Руса́.

Digitized by Google

Анілька.

Повість Осипа Корженьовского.

I.

Анільці було літ шіснайцять — але Анілька родилася в Греції, тож и серденько ѣї доспіло хутніcько під промінями сёго сонця, яке освічувало ѣї колиску. Анілька була вродлива. Ще ніколи не обвівали легéсенькі мушлини складнійшої стати; ще ніколи не спадало круче та лискуче волосє на білійші и повнійші рамена. Не пишалася вонá румяненьким личеньком, ні то коралёвими губоньками; де вже, ѣї личенько було бліде, однак гожі ѣї черти, чарівнича и виразиста усмішка, каре око, повне вúразу й житя, дуже складні и природні óбороти, солодкий, проникливий голос, всё се вязало за першим поглядом серце и очи, розум и виобразню, и робило з неї справдешню чарівницю, яка-б навіть зъуміла оживити такі чутя, що їх стяв вік або пересúчень. Анілька співала. Ѣї спів був живий и звучнúй. Складна ѣї рученька уміла из струн бандури, видобувати солоденькі звуки, однак в ѣї голосі достерігалася якась могуча хіть, колн співала про любов: ѣї личко бліднiло, устонька синіли, рукá на струнах тремтіла, а око перебігало майже погордливо сих мужчин, щó були доóкіль неї, наче-б сі слабі и безсильні истоти не зъуміли вколисати бурю ѣї серця.

II.

Ѣї отець, князь Дмитро, був багатúр на цілі Ясси. Вже від кількох літ покинув российску службу, але мав єще у царских військах свояків, котрі там стояли на високих щеблях. Дім ёго, що стоúв на óдшибі, був просторий и гарний. Двери від ёго саль, освітлені рясним світлом, відчинялися для всіх заходців. Сердечне стисненє руки вітця, привітна усмішка дочки, осміляли всякого гóстя, котрого ждáло богате угощенє, пристойна веселість и вид найгарнійшого на світі сотворіня. Місцеві урядники, волоскі бояри, грецькі купці, одні за для холодних сорбетів, другі за для протекциі, инші знов за для винá, а всі за для бáченя, розмови и усмішки Анільки, заходили так часто, як тільки се дозваляла чемність и приняті в домі звичáі. Всі ii почитали. Чи то пересувала вона нищечком свою легéсеньку ніжку по богатих ковердах, чи кинулася понадно на софу, підносúла в гору головку и очиці и буцім би призадумувалась, чи бýдьто від

Digitized by Google

нехотя́ станула перед великим зе́ркалом, відгортала з чола свое густе волосє и подвоювала свою чарівня́чу по́стать для очей, що́ жадно хотіли ії бачити: старі й молоді, убогі й багаті гнали за нею поглядом и серцём, и не один укриваний вздох сконав на несміливих губах. А пречінь серце Анільки було свобідне. Посеред сёї ріжнородности природи, черт и обичаїв, ні одно имя, ні одно лице не встря́гло в єї мисли. Може, не бачила вона в нічиіх очах виразу правдивої и глубокої пристрасти, яка-б трафила до єї серця, котрого порив застрашав старших а робив несміливими вертких моло́диків.

III.

Кінчився Май. Город князя́ Дмитра́ яснів всілякими понадами весни. Ґазони вилискувалися оксамітом зелени, рожі окружали клюмби, горохівники и ясміни розси́лали пахощі, а тепло́, підносячи житє и пристрасти, втискалося навіть під тіни дерев и наповняло світлиці. Двери марморної салі стояли розтвором на виставу, що була обставлена найрідшими и найкрасчими квітами. Поміст з чорного и білого мармору пожерав вже до решти погасаючий сквар. Білі стіни марморизовані в рожеві та золоті жилочки украшали зеленобарвні віконні запо́ни, повязані білими шнурами, від котрих звішувалися багаті кутаси. Була то цілком відрубна саля и не мала жадної стичности з иншими світлицями, без жадного вікна, а тільки відчинялися великі двери на виста́ву, впускали світло и повітре, переповнене запахом ти́сяча квітів. Розкішний отсей закуток про скварні часи́ не був заставлений безпотрібними ме́блями. Тільки вигідні и гарні софи стояли попід стіни и зазивали до ви́починку. На одній з них супротив дверей лежала Анілька. Біля неї стояла бандура, на земли книжка, котру задрімавши опустила. Єї постава була скромна й принадна. Маленькі ноженята, стиснені тоніськими черевичками, ледви́ що вказувалися з під єї білої и легонької сукні, яку стягала широка пере́паска з блакітного оксамиту, мережена зо́лотом. Волосє незіпнуте гребінём спадало на єї лоно — красна як ангел, а спала смачно и тихо як дитятко.

Перед дверима салі вказався молодий військови́й. З знамен був він полковником, хотя сей ступінь здавався за висо́кий на ёго літа́. Він підійшов близше, зглянув спячу Анільку, хотів відійти́, однак зиркнув ще раз и задержався, Спершися о двери и затримуючи в собі віддих стояв довго, хотів зно́в відійти — и підійшов близше. Тихо ступав по марморах, тисну́в до боку шаблю и стримувався що хвиля. Був то россійский офицер. Шляхотні черти ёго лиця вка-

Digitized by Google

зували на грецьку поро́ду. Карі очи, крихітку запалі, однак повні жару́, вліпилися в личко Анільки. Густе волосє гороіжилося на скра-нях. Не був великого ро́сту, однак ціла єго по́стать повна житя и ви́образованя. Спершу перебігла усмішка задоволеня на вид стільки понад но єго губах, але чим більше він вдивлявся, тим більше висловляло єго лице. По хвили приклонив голову, затопи́в руку в густі кучери свого волося и так попав у глубоку заду́му. Чи гадав він може вимірити сю пропасть, яка іх відділяла? Чи хотів з легонького зворушеня ві усточок дізнатися, чиім имям ві мислоньки у снах ся грали... Чоло єго щора́з більше морщилося, брови зсувалися — а хто б єго у сій поставі побачив, взяв би єго за му́жа, якого непокоіть за́висть и який вагався, чи має простити чи ударити. Так простояв він пару хвилин — нараз, наче-б проснувся, уклякнув тихо, поцілував берег ві сукні и вийшов на пальцях.

IV.

Ставало вечеріти. Під розлогим каштаном сидів князь Дмитро, а дим з єго люльки розходився по повітрю. Єго окружали вже розмаіті особи и вели поважну річ. Здалека вказалася Анілька. Золотий гребінь спинав ві коси, що йно розцвила рожа красувалася в ві волосю. По білій сукни закинула легіську гречинку з зеленого шовку́, обшиту ооболями. Ледви́ помітний румянець виступив на ві личко: так іі покрішив смачний сон. Росла, легка и жива підійшла вона на ду́х до вітця, а склонившися гостям з усмішкою, поцілувала єго в чоло. Старець обняв дочку, а око єго думіло ві принадами. Малий мурин, що́ подавав люльки́, подав низький табурет. Анілька всіла при ногах вітця, оперлася о єго коліна и прислухувалася розмові.

— Можна тобі пожелати, княже! — сказав хтось з присутних по грецьки. — Твій ви́хованок посунувся високо.

— Вже ж то тішуся — одвітив старець — може коли придасться вітчині.

„Чого ж то так високого достунив Юрий?“ — запитала Анілька и обернулася крихітку до вітця.

— Є полковником у царскій гвардиі — одвітив князь. — Але ж нічого мені за нёго не кажеш ... чи-сь єго не бачила?

— Або він тут?

— Вислав-ем єго через город, щоб тя саму зайшов. Я був цікавий, чи єго спізнаеш.

— Я спала. А де-ж він?

Digitized by Google

— Якось ёму ніяково. Переходиться між липами и мабуть сам один.

Анілька схопилася, а швидша від лані побігла привитати Юрия. Хто був Юрий, про се не знав ніхто. Одні мали ёго за далекого свояка, другі за сироту незнаних родичів, котрого знайшли на острóві Хіос. Знали тільки, що він в домі князя Дмитра виховався и що князь ёго дуже любив. Анілька була ще дітиною, коли Юрий відъіхав до Петербурга, а вступивши в службу посунувся через пильність, відвагу, заслýгу, а по части и через заслуги свого опікуна незабором висóко. Перед двома місяцями отримав коменду над кінним полком и вúсланий був до війска, яке на той час на Волощині стояло. Анілька ёго майже не памятала; він же мав все на гадці дитя вродливе однак пристрастне, котрого образ вязався зі всіми вспóминами ёго молодости. А хотя ёму опісля нераз ii описувано, все-ж такúй радилася ёго виобразня памяти и Анілька зістала все в ёго мúсли дітиною. Як же він не здумівся, коли ii побачив. Юрий не любив ще ніколи. Ёго душа проснулась напрасно на вид такоі красúй, а грецька кров заграла в ёго жилах. Не був він з тих молодців, які вже пережилися. Хотя ёго шукали и надили, хотя він подеколи и піддавався, все-ж такúй не пустився він на розпустне и бездільне житé. Память на вітчину, якій він сподівався придатись, потреба позисканя ласки и милости царя Александра, до котрого ёго серце носилося з тайною надіею, зробили ёго роботящим, пильним, учащимся все свого ремеслá. Се врятувало ёго серце и заховало свіжо и молодо ёго чутя. Коли князь ёго запитав про Анільку, він прокинувся в рівнодушного и одвітив, що Анілька змінилася, а видумавши собі болúголов з подорожноі втоми, пішов у тінь височезних дерев, щоби втягнути свіжого повітря, яким би міг покріпитись.

V.

Там ёго застала Анілька. Юрий не проходжувався; він оперся о велике дерево, перевісив назад голову и виднівся у глубоке склепінє повязаних з собою галузок, крізь яке видінівся подекуди чúстий блакúт неба. Глухий та легкий шопіт листя годився з ёго маяченями и подвоював ёго тугý. В ёго душі завязалася дивна боротьбá, а якийсь непонятний голос нашептував ёму безнастанно имя Анільки. Коли так стояв и маячив, спала нараз тоніська хустиночка, пахуча и мов сніг біла, на ёго лице и закрила ёму очи. Він схопився наче пострілений, згорнув з очей павутинну заслону, а о чотири кроки

Digitized by Google

від себе побачив... Анільку. Прия́зний вираз оживляв ѣї погляд, добротлива усмішка украшала ѣї гарні гу́боньки. Вона простягла́ до нёго дрібнесенькі рученята, неначе ждала, доки він не прийде и не кинеся в ѣї обнятя. Він однак стояв непорушно: дивився на ню довго мовчки, буцім то не вірив прояві, яка полонила ёго очи. Помішана такими приймами згомоніла вона лагідненько: — Юрий, чи гніваешся, що я виросла? — На сі слова, що понеслися до ёго грудей, він закрив собі очи то́юже таки хустиною, а коли вона приближилася, коли положила ручку на ёго рамени, він, паче-б яким тягаром придавлений, подався и зігнув коліна.

Анілька піднесла ёго, подала ёму обі рученята, а він пригортав їх до уст и до серця. Однак ѣї личко посоловіло, легонький румянець радощів, яким ёго привитала, щез. Чим більше бліднло ѣї личко, тим дивнійш розъяснювалися ѣї очи́ці. Вона дивилася на нёго тим проникливим поглядом, в якім пробиваєся ціла будучність... а отся хвиля заплутала обі сі душі, повні жару́ и си́ли, але не висудила ім радощів. Були вони вже в поблизу вітця а все ще йшли мовчки. Вид старця, котрий на них споглядав вдоволений, вид чужих осіб, котрі ёго окружали, опамятав їх, вирвав їх з кругів далеких думо́к, котрим ще недоставало фо́рми, хистких наче хмарки, що пливуть до схід сонця, и озолочені тільки сполегка сонічком, котре не обявило ще свого личенька. Анілька сіла на давне місце при ногах вітця. Юрий став перед нею, а коли старець спитав: — чи вн пізналися? — вони зглянули на себе. Той сам був вираз в обох на лицю, однакова усмішка на устах, повна вимови, повна щастя, повна безнадійности в ѣї тревалість.

VI.

Минуло днів кільканайцять. Анілька сиділа при ногах вітця и наслухувала ёго тяжкий віддих. Перед нею стояв Юрий и дивився на бліде лице старця, частійше однак на лице дочки, котре ся до нёго з любовю и смутком обертало. Не в гостинній и повній сали проводив дні князь Дмитро́, не під улюбленим каштаном минали ёго вечори; замкнений в спальній комнаті, прикований немічью до постелі, вже від кільканайцяти днів не приймав нікого. Лікар, Анілька и Юрий — се були всі осо́би, яких ще терпів. До сёго стану привели ёго вісти з Мореі. З відсіль дістав він листи, котрі живими красками малювали ёму гнобленя, варварску сваволю не-

Digitized by Google

людского витязя, тиранство розілляне по цілім тілі підбитого народу а вдаряюче остро и болізко в кождім члені, наче живчики в часі горячки. Тое гноблене було тепер теж саме, що й давнійше; однак давнійше воно здавалося зносним, бо було неохоронним, бо не було й гадки на ратунок, ні охоти висвободженя, ні досвітку волі. Тепер нетерпеливість подвоювала тягар ярма́, а надія обманьчива, тільки ще не втрачена, являла яснійше цілу ёго огиду. Знав Юрий, знала и Анілька причину хороби старця, вони поділяли ёго болі; но коли він, позбавляючи себе надіі на освобо́дженє рідної землі, позбавлявся усёго, ім лишалися єще перша любов, якій не ко́нче треба далеких надій, думна на теперішню хвилю, в котрій замикає цілий бит, усе щасте, усяку хвалу.

Була вже третя по півночи. Старець перестав ёйкати и зітхати, а обернений до стіни заснув, и здавалося, буцім пересйлене хоро́би вже минуло. Анілька сиділа ёму в нога́х. Змучена до́вгим неспанем перехилила головку и сперла ii на задну подушку крісла. З боку кидала лямпа млаве світло на ві ли́чко, на ві гарну шийку, на ві дородну стать. При ві кріслі стояв Юрий; придивлявся дрімаючій, — єще ніколи не бачив ві так гарною. Хотя в сій кімнаті було більше смерти ніж житя, хотя в ёго мисли кружили всі образи тілесних и душевних мук, яких ёго земляки́ дізнавали, був однако щасливим и похмілявся ві чаруючим видом. Спершися з легка о пору́че крісла, нахилявся раз в раз близше, якби хотів ся пересвідчити, чи вона на правду заснула. Анілька не спала. Вона схилила своє личко до ёго лиця. Почув Юрий ві ма́гнетичне дотулене... а іх уста споілися першим тихим, довгим поцілунком, з котрим вязалися прощептані присяги вічної любови.

VII.

Князь Дмитро поду́жав, лишилася тільки блідість на лицю а сму́ток на серцю. Одного разу сидів він у глубокім кріслі, повісив на груди голову, заложив на вхрест руки: ввійшла Анілька. Легко и тихо перейшла по мягкім и дорогім ко́врі и вклякла перед старцём. Він підніс голову, а на ві вид випогодилося трошка ёго захмарене чоло.

— Отче! — згомоніла вона всміхнувшися — я скінчила шіснайцять літ.

— Знаю, моя дитинко — одвітив старець, витяг з столика гарне сафянове пуделко, відчинив ёго и виняв брилянтове намисто. —

Digitized by Google

Скінчила-сь вчера шіснайцять літ, ось тобі дарунок на незабудь.

— Дякую тобі, мій отче! — відповіла Анілька цілуючи ёго руку; — однак я не тому́ пригадала тобі мої роко́вини. Отче! се брилянти, я-ж бажа́ю щастя.

— Чи-ж ёго в мене не маєш?

— Доси було цілковите. Від тепер.. не ціле.

— Хочеш замуж? — спитав отець и положив руку на ві головку. Анільку закрасив румянець, вона спустила очка, зложила на грудях ру́чки и сказала: — люблю Юрия, мій отче!

Скоро се вимовила, вимав красний стрій из рук старця, лице ёго ще більше поблідло а очи прибрали дивний ви́раз. Довго не одвічав нічого, в кінци ж промовив тихим голосом: — Чи любиш ёго як своя́ка, Анілько?

— Ні, мій отче! иншого му́жа я не хочу.

Князь Дмитро́ підвівся и сказав рішущо и сильно: — То не мати́ меш жадного... йди геть!

Такий приказ по раз перший відбився о ві уши. Вона вийшла и не розбираючи вже, що за причину міг мати отець, сказала собі, що мусить бути и буде се, чого вона як житя бажала, що собі рішущо постановила, еще в сій хвили, коли то білу хустину на лице Юрия кинула.

VIII.

Була вже пізна ніч. В подорожнім уборі стояв Юрий при столі, на котрім лежали порозкидані папери, листи, карти Россиі и Греціі. Він спустивши голову дивився часами у землю и стояв мов статуя непорушно, а тільки поде́коли зсувалися ёго брови и морщилося чоло. Вечером, коли вже всі розійшлися, прикликав ёго до себе князь Дмитро́. Строго та сумно дав ёму гроші, ли́сти до Петербурга, вручив пашпорт и відпустку и казав ще сёї ночи виіхати. Знав Юрий, як важні віз припорученя, але-ж знав також и причину сёго по́квапу. При ви́ході втиснула ёму Анілька в руку картинку. В ній сповістила ёму розмову з вітцём, що загадав ёго ви́правити з дому, и заклинала ёго, щоб не відъіздив, доки ся з нею не побачить. Мав же він не слухати свого добродія и ждати аж до раня, коли то встане мила? Мав же не послу́хати ми́лої и виіхати, як ёму поручено, ще сёї но́чи, не бачити ві и не відібрати на дорогу ні то любовної усмішки, ні то пращального словечка? Коли так боровсь з собою и диви́вся в землю, відчинилися легіско двери и ввійшла Анілька. Ві зъодягала

Digitized by Google

мушлинова сукня, перевязана тільки в стані білим шовковим шнуром. Волосє було гладко зачесане и кінчилася у дві довгі коси, котрі спадали на біле, ясніюче лоно. Широкі рукави від сукні не закривили понадних и повних єі рамен. Головку украшав зелений вінок, а при грудях стремів миртовий букет. Єі личко було важне, а в очицях пробивався якийсь пристрастний и рішучий вираз, однак без лагідности и понади. Підступивши з тихонька так, що Юрий не чув, положила ручку на єго рамени. Він звів голову, хотів крикнути, але на єго губи спала мягка и біла долоня, а крик зачуду перейшов у тихий а гарячий поцілунок.

— О! дякую тобі! дякую — згомонів Юрий — завтра вже би-м тя не бачив.

— „Мій отець хоче тя віддалити від мене — промовила вона — однак ти мій; я можу тобою поділитися з вітчиною, але цілого тебе ніхто не мати ме, поки я живу на світі. Юрий, в каплици жде на нас священик и Марина, котра буде свідком нашої присяги. Я люблю мого вітця, однак тебе більше. Він не дасться умолити, скороз так вимовив, а я мушу ёму коритися. Ходи, Юрий!“ Се сказавши вхопила єго руку, а дивлячися на нёго проникливим оком тягнула за собою. Зимний дрощ перебіг по єго тілі. Любив він ії до загину... однак ся строга єі постать, бліде хоть чудов-гарне личко, сі рішущі слова, ся сміліть молодої дівчини, котра робила без жалю, без трівоги й без слёзини крок неслухняности; образ старця-добродія, и гадка навдячности — все се якось запоморочило єго, що й не міг собі здати справи, що перед ним діялося. Він стояв непорушно и не йшов за потягом єі долоні. Анілька зміркувала єго стан, а личко єі зложилося до погорди.

Вона пустила єго руку, відвернулася и пішла. — Прочуняв Юрий, здігнав ії при дверях, а впавши на коліна згомонів: — Куди?

— Вагаєшся — одвітила — більше мя не побачиш.

Се слово розбудило цілу пристрасть єго и порозривало притримуючі ії узи. Пішли до каплиці... А коли на світ благословилося, спала єще Анілька глубоким сном. При єі ліжку стояв Юрий, вдивився в ню з подивом и любовю, однак не смів єі будити. В кінци пробудилася й вона, звела головку, сперлася на ліктю одної руки, другою ж відгорнула волосє з чола и білого лона. Вона оглянулася довкола, а зглянувши Юрия, котрий стояв мов полонений, віддала з усмішкою радости и щастя перший Добрий-день мужови. По хвили

Digitized by Google

простягла до нёго руку — він зблизився и вкляк. Вона игралася ёго волосем, гласкала лице, сіпала за вуса и сказала: — Тепер ти мій. Тепер можу тебе на якийсь час відступити вітчині, однак нехай знає, що ій пожичаю мій скарб.. мою власність. Ідь мій Юрий, я буду терпіливою. — По сім пригорнула ёго легко до себе, а уста ві шептали солоденькі слівця любови и прощаня.

(Конець буде.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Дальше.)

Я знаю, що я прийшов тепер до такоі точки, про котору у Галичині, у народній партиї, установились кріпко погляди, з которими мені боротись буде ризковано. Погляди сі більш або меньш зрезюмовані н. пр. у деяких місцях „Послания до земляків“ Шевченкового, а особливо комментованого так, як недавно комментував ёго шановний п. Огоновский, або у тих місцях „Причепи“ п. Нечуя, де він говорить про „московскі“ університети на Украіні. Погляди, про которі йде річ, такі: литература россииська, як и уся культура на Украіні з XVIII-ого в., е буцім то діло тілько урядового деспотизму, тілько одбивала Украінців од своеі мудрости, робила переверт-нів,' — а перевертні се пани, пявки народа, експлуататори, мучителі и т. д. Я знаю, що з такими поглядами буде мині споритись трудненько, тим більше, що, справді, панство зробило не мало пакости народови украінскому з XVIII-ого в., а се панство меж инчими одмінами од народу на Украіні мало и ту, що говорило россииским язиком и гляділо на украінску народню мову, як на низьку.*) Не буду я спорити и против того, що, чим більша у якому краю ріжниця мови клас культурних од простонародноі,

*) Треба одначе прибавити, що старшина XVIII-ого в., котра давила народ и добивалась крепацтва, говорила більш одною мовою з народом, — та великорускі пани не меньш тиранили одномовних з ними крепаків своіх.

Digitized by Google

тим труднійше поступа' той процес злучения меж ріжними классами народу, который процес так настойно викликується сучасним прогрессом демократичних идей. Одначе — „трудно“ ще не значить „не можна“. З тим патріотизмом, который світить у словах посланія Ш-ка против німецькоі и за свою мудрость и т. д., я спорить вважаю зовсім лишнім, бо се той-же самий квасний патріотизм московских славяноФілів, ті-ж самі старопольскі идеі Мицкевича, В. Поля и т. д., приложені до Украіни. Я попробую тілько виступити в обороні ролі россійскоі літератури и культури на Украіні, поставивши тези: що мова россійска, хоть и далека у звісній мірі од народнёі украінскоі, але була и есть не тільки органом пявок народних, — а и органом тих идей, которі зробили нас, Украінців, людьми, демократами и самими УкраіноФілами, коротко: народолюбцями, народовцями.*) — Идей сих, як би ми не силувались, ніяк не можемо вмістити в идеали ні Гетьманщини XVII-го в. ні Січи Запорозкоі, як ніяк не можна помістити тепер идеі освіченого французского демократа у рямки поглядів парискоі коммуни XIV-ого в., — хоть и в Гетьманщині и у Січи и у сій коммуні були зерна, которі приятель волі и народоправства не може не шанувати, яко прориви здорового и твердого розуму народнёго, виходящого з практичних интересів народу скрізь хміль старосвітских релігійних и політичних идей — хміль, который, на нещастя, сидів и у головах народних, через що и здорові початки не дійшли до панування и мусіли заховатись до лучших часів, часів науки, від кіля б и як би вона не прийшла.

Пессимістичний погляд украіноФільскоі ортодоксні на ролю россійскоі культури на Украіні виходить на добру долю з крайностей парціяльного патріотизму, до которих далеко не причастні усі щирі народолюбці на Украіні; — а пессимістичний погляд Галичан вихо-

---

*) Боюсь, що моі тези не подобаються не тільки народовцям, але и панрусистам у Галичині, и що послідні — nos amis — les ennemis — перестануть пригортатись до єдности у Россию, побачивши, що граються з огнем або тікають од дощу та в воду! Та нічого робити: amicus Plato, sed magis amica veritas! А про нежданности скажу, що — поживемо, ще й не таке побачимо. Не треба бути пророком, щоби сказати що, коли справді галицька молодіж „русскаго“ табора познакомиться добре з духом россійскоі літератури, то перейде у табор народовців, — а „Рутевці“, которі тепер братаються з „русскими“, почнуть и руками и ногами одхрущуватись од Россні.

Digitized by Google

дить найбільш з незнання россійскої культури и з переношеня на неї поглядів, виведених з знакомства з польскою культурою, котора з 1830 р. живе зовсім у болізненому стані, и доси не вирвалась з романтизму и аристократизму. Обернемось лучше усёго до короткого перегляду осереднёго составу россійскої літератури з кінця XVIII-ого в. — Натурально, ся література ділиться: на теоретично-наукову и на образно-поетичну, на переводну и оригінальну. Щоб стати зразу на більш безсторонню основу, я обернуся попереду до теоретичної и до переводної літератури у Россіі. Тут ми бачимо, що у кінци XVIII-ого в. и початку XIX-ого, саме тогді-як рішавсь перелом житя, після знищеня Гетьманщини, на тій мові, з которої виробилась сучасня россійско-літературня, стали являться переводи Тацита, Вольтера, Русса, Беккаріі, Адама Смита, Бентама и т. д. Хай хто загляне по старим бібліотекам на Україні, або перегляне по старим книгам списки передплатників, то побачить, що книги сі дуже ширились по Україні з кінця XVIII-ого в., — так само як багато Українских имен бачимо ми у первому европейско-ліберальному кружку у Россіі, дружескому обществі Новикова, од Румино-українця Хераскова до чистого Українця Гамаліі*). Реакцийний вік Миколая Павловича трохи задержав се усвоєня россійскою літературою творів лучших всесвітних голов, але зовсім він не міг їх удержати, и мало по малу, чим дальш усе швидче ся література усвоює собі идеі и твори Гізо, Тьєрри, Прескотта, Маколея, Шлоссера, Ґервінуса, Мілля, Боккля, Літтре, Люі Блана, Прудона, Ляйсля, Дарвіна, и т. д.; и тепер ми бачимо, що иногді знамениті европейскі писателі Бонмер, Міль, Дарвін (з романістів Лео, Ауербах, Шпільгаген) пишуть по заказу россійских редакций статті и монографіі (як н. пр. Бонмерова о крестянах у Франціі) для россійских журналів, або дають Россіянам переводить з рукописів и з коректур свої твори, роблящі

*) При случаї замітимо тим, хто держиться такого німецького погляду, буцім то культура у Россіі е діло тільки, як кажуть, брутальних мір Петра I. и Катерини II (Німцям вигодно так казати, бо через те вони піддержують свою славу культур-трегерів, — тілько не треба-б ім вже зовсім ліберальничати и казати про бруталізм, бо вони то й були лакеями сёго бруталізму, и доси звучи Россию Knutenreich перші стараються, щоб дискредитовати усі прояви свободи и самостайности громади у Россіі) — скажемо, що Новиковске общество, з которого веде свій початок европейска вольна громада у Россіі, було розігнано ангальтською губернанткою, котора казала про таких людей, як Новиков и Радищев, що вони гірше Пугачева, и розіслала іх по монастирях та у Сибір.

Digitized by Google

епохи у исторіі мисли. Я спитаю тепер усякого безстороннёго чоловіка: звідки може навчитись більш Українець, з своєї мудрости, з переказів Січи — або з Мілля чи Дарвіна? У наші часи пориву до рівности и до краєвої автономіі не дуже то жалують панство, централізацию и такі великі держави як Россия, котору навіть есть охотники рівняти до держав Чингісхана, Тамерлана и т. д. Одрікати законність демократичних и автономічних идей, звісно, я не стану. Я тільки нагадаю про те, що й Боккль признав культурну неизбіжность аристократичних періодів, навіть и таких, як браминство. Державна централізация богато несе зла и мусить уступити колись місце другим, лучшим формам громадского строю, — але для таких бідних и одсталих країв, як ті, з которих складувалась Россия, в которих у деяких ще 80 — 90 літ назад гуляли Татари, централізация була неизбіжною формою громадскої орґанізациі, и дала можливость ввести и земский спокій и дороги, и школи и університети. Надіюсь, и сам п. Нечуй згодиться з нами, що хотя и не в дуже блискучих российских університетах можна було и за самого Николая I-го навчитись де чому хоть би и самого народолюбства більш, ніж у Київскій академіі XVII-ого в. Судять дерево по плодам, — а щоб не називати, як тільки имен приятних народовцям українским, нагадаємо, що на тій „московскій“ літературі, котора дала освіченому Українцеви можливость познакомитись з философічними, лінґвістичними, историчними, політичними идеями лучших голов всесвітних, що у тих „московских“ школах, котрі навчили Українця чужим мовам, що з тієї держави, котора дала то службою, то літературою, то наслідством нашим народолюбцям можливость объіздити Европу, — ми маємо Максимовича, Потебню, Костомарова, Куліша, Марка Вовчка, самого п. Нечуя, ми маємо тих невідомих, але достойних шанованя людей, которі готовили громаду до идеі еманципациі крестян и которі ще не мало послужать народови українскому, більш на те годним робом, ніж колишні Дорошенки та Палії, а особливо Мазепи. Скажу у кінци, що ми, Українці, знайшли наш народ и саму народню мову тільки перейшовши через европейску школу, у чому найбільш усёго помогла нам россійска література и сила россійскої держави. Хай, хто хоче, плаче, чому не злучилось инче, — але того, що злучилось и що є, дорікати не можна: тільки струсі ховають очи од того, щоб перед ними стоіть.*)

*) Таку саму прислугу, яку россійска література зробила и робить Українцям, робить Галицким Русинам, як ми вже казали, література німецька:

Digitized by Google

Те, що ми сказали про важність для українскої громади европейских науково-політичних идей, перейшовших через российску літературу и школу, треба сказати и про літературу образно-поетичну. Трудами Великоруссів, чи Українців, з XVIII-ого в. познакомилась публика у Россиі на российскій мові з Гомером, Софоклем, Шіллєром, Ґетем, Шекспіром, Жорж-Зандом, Шартріаном, Флобером, Зола, Шпільгаґеном, Ауербахом и т. д., — з естетичними поглядами Вінкельмана, Ґеґля, потім Прудона, Тена и т. д. И було-б діло ненатуральне, як би те знакомство зосталось зовсім без сліду на літературних идеях громади у Россиі, у Великій як и у Малій.

Знакомство з научними и социальними идеями европейскими у Россиі з XVIII-ого в. зробило, що, чим дальш, усе більше стали появлятись у Россиі люде, которі не тільки могли йти за передовими проводирями европейскої науки и мисли, але и де що робити зовсім самостайно и прикладувати свій могучий голос до общого хору передових умів европейских, — як математик Остроградскій, хирурґ Пирогов, физіолоґ Саченов, клініцист Боткин, публицист Герцен, — не считаючи тих, которі трудяться над наукою про Россию по тим-же идеям, по яким Европейці трудяться над наукою про свої землі, — и которим, як н. пр. Костомарову, тільки незнакомство Европейців з руским язиком шкодить, що іх имена не поставлені рядом з именами Тьерри, Маколея и т. д. Так само знакомство з поетичною літературою и естетичними идеями передових народів Европи зробило те, що у Россиі появились такі творці поетичні, як

ми. Галичане, обзнакомлюємось з Европейскими идеями и европейскою літературою через літературу німецьку, и як з российских шкіл вийшли Костомарів, Куліш и и., так з німецьких Марк. Шашкевич, Шараневич и др. Що в российских університетах навіть за Николая Павловича може було всёго, и самого патріотизму, навчитись більше ніж у Київскій академіі в XVII-ім в., се ані заслугою российских університетів ані виною К. академіі — се походить від ріжниці часу: XVII-ий и XIX-ий вік! И те не есть заслугою российских університетів, що з них вийшли патріоти українскі, як и не есть заслугою австрийских університетів з часів Меттерніха и Баха, або німецьких з часів реакційних святого союза (після 1815 р.), що виходили з них ліберали и демократи. Можно и треба Українцям послугуватись літературою российскою, и не скоро еще будуть могли без неі обійтись, але все таки мусить вона бути українским Русинам чужою — хоч не цілком по духови, то однак по формі, позаяк мова российска не есть и не може бути зарівно спільною як Великоросам так и Малоросам. — Прим. ред.

Digitized by Google

Грибоѣдов, Крилов, Пушкин, Гоголь, Тургенев (я тепер про тих, що писали по українскому, не говорю), которих чим дальше, тим більше уся Европа бере у пантеон всесвітних геніїв. Я мушу застановитись на довше над образно-поетичною літературою россиискою для того, що література поетична має особливо велике вліяннє на виробку и перевагу мови, и для того, що поетична література мала у Россиі особливу силу тогді, як наукова и політична була зупиняна реакциею: — а ще для того, що розбор поетичної літератури российскої дасть нам факти для того, щоб точнійше розрішити питаннє, що́ таке россійска або руска (се-б то общеруска — пр. ред.) література у Россиі а що таке великоруска, и у яких вони відносинах стоять до українскоі.

Ми бачили, що российска література теоретично-наукова, т. є. те, що писалось з XVIII-ого в. мовою, котору у Галичині зовуть российскою або великорускою, и котора справді по составу своему близька до великоруского нарічия, — було и є тією скарбницею, з которої и Великорус и Малорус брав и бере знання и идеі общеевропейскі, з которої він може познавати й те, що робилось и робиться на ёго землі. Так само більшість того, що писалось у XIX-ому в., а особливо од Пушкина, у поетичній літературі российскій, висказало думи и змалювало образи життя культурного шару громадского — як передового здорового, так и одсталого и паразитного — по усій Россиі, на північ як и на полудне. Пушкин, Рилѣев, Грибоѣдов, Лермонтов у своіх ліричних пєсах и поетичних монологах висказали ті думи и почуття, которі були у головах и сердцях не тілько Москвичів, Нижегородців, — але и Полтавців, Киян, Катеринославців и т. д. Змалёваний Пушкином Онѣгин и Ленскій, Грибоѣдовим Чацкій. сей прототип декабристів, жили по усій Россиі, говорили скрізь одною мовою, — и назвати Пушкина, Рилѣва, Грибоѣдова (хоть у послідньёго є кілька не стілько великорускіх, скілько специяльно-московскіх типів) великорускими тілько писателями, буде гріх против правди реальноі.*) Теж саме треба

*) Ми ніяк не можемо годитись з вп. автором що до поділу российскої літератури на общеруску або российску и великоруску, позаяк між ними не ма ріжниці язикової. Ми можемо н. пр. зовсім справедливо причисляти Гоголя до Малорусів (Українців), але ёго творів не можемо втягати до нашої літератури, бо вони писані не нашою мовою, ані до якоісь літератури спільнорускої, бо він писав свої діла на великорускім язиці. Про Пушкіна, Рилеева и т. п. вже й не говорити! — Прим. ред.

Digitized by Google

сказати про Лермонтова — виключаючи хиба єго „Пѣснь о Калашниковѣ“, — про Герцена з єго романом „Кто виноватъ?“, у которому намалюван прототип всероссийского ліберала 40-х годів (Бельтов), далі про романи Тургенева, особливо ті, у которих малюються типи передових людей российскої громади — идеалістів Рудина (1857), Лаврецкого (Дворянское гнѣздо, 1859), юмористів (як скульптор Шубин у „Наканунѣ“, 1860), нігілістів (Базаров в „Отцы и Дѣти“, 1862), про половину стихів Некрасова (не ту у котрій він малює житє народу великоруского, як у другій половині, а у которій він росказує ті думи и про ті типи, которими повні були передові кружки российскої громади у 50 — 60 годи н. віку), про роман Чернишевского „Что дѣлать?“ (1864), роман, у которому хоть и не все можно назвати правдиво-поетичним, але который намалював кілька образів з передовоі российскої молодіжи 1860 р. Конкретно для Галичанина, як не для Россіянина, можно сказати так: молодші Українці (и Українофіли) усе таки більше або меньше підходять під типи Шубина або Базарова Тургенева, Рахметова, Лопухова и Кирсанова Чернишевского, — старійші більш або меньш підходять під помянуті вище типи Герцена и Тургенева, що зовуться у Россіі „люди 40-вих годов“ або не без иронії „сороковисти,“ — так що Галичанину н. пр., который хоче у типі зрозуміти своіх українских знакомих, треба б конечно прочитати романи Герцена, Тургенева и Чернишевского. Правда, українска передова громада мала завсігди деякі одміни свої, свої мотиви тих общих тем, которі займали голови российскої передовоі громади. Так у старинному харковскому україноφільству и славяноφільству було щось одмінне од лібе ралізма и славяноφільства столичних декабристів, — але мало обслідженo сей бік культури на полудни Россіі, хоть може б, як би хто з українского погляду розібрав хотьби житє и писаня Каразина, которого столітний юбилей сей рік настав, то може б и вловив деякі оригінальні одміни духу українскої громади часів Чацкого и декабристів. Та й то сказати, що Каразин сей, наш „маркіз Поза“, як єго звали при дворі Александра I-го, сей настоящий основатель первого університета на Україні и славяноφільства у Россіі, — и говорив и писав мовою российскою*). А з другого боку Рылѣев, который,

*) Про Каразина дивись між иншим статтю Герцена у Полярній Звізді 1862 р. кн. II.

Digitized by Google

коли не помиляюсь, був родом з Черниговскоі губернії, и первий (другий Пушкин „Полтава“, третій Гоголь, четвертий Шевченко) пробував увести у поезию освіченої громади українскі традиції историчні и звести іх з ліберальними идеями передових людей (поеми Наливайко, Войнаровскій), обертавсь не тілько до українско-козацьких, но й до старокиівских и новгородских и московских земских традиций, вибираючи по усій Руси теми пригодні для усероссийского народнёго патріотизму и лібералізму, и викладаючи іх на мові общій тогді усій передовій громаді у Россіи.*)

Ще більш виявились дальше ріжниці між славянофільством московским 1840-х років и киівским кружком св. Кирила и Меѳодія, кружком, которий одним боком своіх идей підходив до славянофільства К. Аксакова, а другим до западництва Герцена и Бѣлинского и которий зачепив деякі идеі, як н. пр. про волю крестян, ранійш и глибче, ніж вона зачіплена була хотьби и у „Записках Охотника“ Тургенева, и которий ранійш попав під кару, ніж сучасний и аналогічний петербурский кружок Петрашевского, до которого належав поет Плещеев, романіст Достоевский и по части первий тепер у Россіи сатирик Щедрин. Горячі думи киівско-українского кружка вилив у своіх монологах Шевченко, и вони лягли нестираємим памятником того, що українскі традиції можуть жити обік з лучшими идеями віку нашого, и лягли через те твердою основою українскої літератури. Але ніхто не підняв ся до того, щоб закріпити тип специяльно-українского ліберала 40-х років рядом

---

*) У своій Полтаві, звісно, Пушкин не міг зачерпнути багато українского народного елементу: не такий був тогді час, та й мало Пушкин міг знати Україну. Але у початкові періоди літератури важно, коли, хоть як небудь, та нагадують про край. ёго историю и традиції. К тому ж Пушкин усе таки старавсь спізнати Україну. Максимович росказує, що застав Пушкіна раз за своім збірником пісень (1827 р.): „Я оббираю ваші пісни“, сказав ёму Пушкін. Максимович же каже, що Пушкин дуже носився з „исторіею Руссов“ Кониского. Се усе звертало у столичних кругах симпатию до України и нагадувало про неі навіть и деяким з синів еі. Треба сказати, що образ Українскої дівчини у Марії начертав Пушкин не дуже гірше од пізнійших и українских поетів, которі, як звісно, не дуже то далеко зайшли в индівідуалізації народних, особливо жіноцьких характерів. Щоб оцінити значенне „Полтави“ для Українців у свій час, мусимо спімнути, що тогді, як вона явилась на світ (1828), по українскому про Україну нічого не говорило, окрім Енеіди и опереток Котляревского. У первих песах Шевченко стояв дуже близько до манери Полтави, — та не дуже далеко ще и у поглядах, а од Рилѣева так и зовсім низче.

Digitized by Google

з Бельтовим Герцена, Рудиним Тургенева, которі через те и зостались єдиними типами всероссийскими, під которі ми мусимо підводить и самих Українофілів 40-х годів, Українофілів, що мали свою программу не тільки у знаменитому письмі Бѣлинского до Гоголя, але и у думах Шевченка.*) Треба правду сказати, що й типу московского славянофіла не дала нам література, так що типічними людьми 40-х років у Россиі зостаються „западники“ Бельтов и Рудин — знак, що може се й були справді коренні типи передовоі громади российскоі у ті часи, и що славянофіл и україноФіл були іх тілько варянтами.

Шістьдесяті роки повели за собою дальший розпуск так званого „западничества“ до того різко критичного напрямку, которий реакціонери прозвали були „нігілізмом“ и которий чим дальш, тим більш доходив до того, що прямійш усёго може бути названо реалізмом або позитивізмом у философіі и демократизмом або народовством у політиці; — піднялось було у новому виді своёму славянофільство, т. є. великоруска хлопоманія або народовство, и україноФільство, т. є. малоруска хлопоманія або народовство. Усі сі три напрямки 60 годів мали те общого, що усі були кожний по свому демократичні и по части децентралізацийні. Не тільки славянофільство (великоруссофільство), але и нігілізм посунув за собою у літературу велику долю елементу простонароднёго великорускаго. Українофільство ж хотіло підняти українску мову на зовсім рівню ступень з российскою. Окрім різниці у мові, україноФільство, особливо провінціяльне, мало деякі й моральні одміни од нігілізма и лібералізма великоруского, особливо од петербурского. Сі одміни виходили з народнёго характера, историчних тра-

---

*) Я думаю, що нелишнёю була б и для Галичини стаття про Бѣлинского, яко чоловіка, которий мав велике вліяние на усю Россию. Письмо ёго до Гоголя обійшло у рукописи усю молоду громаду у Великій и у Малій Руси. Цілком воно було напечатано у Герцена у Пол.-Зв., майже усі важнійші місця з ёго були приведені у Вѣст. Европи 1872, н. 7. Я хоть и сам панрусист, а галицьким панрусистам ёго читати не раджу, щоб не одвертати іх од Россиі, котора поважа' такого чоловіка, як Бѣлинскій, рядом з Пушкином, Гоголем, т. є. з найбільшими своіми геніями. До чого „впала“ Россия, моі галицькі товариші-панруссисти можуть побачити з того, що у В. Европи напечатав письмо Бѣлинского з превеликими похвалами В. Чижов, сотрудник „Дня“ Ив. Аксакова, и каже, що мисли висказані Б-м, „легли въ основу обновляющейся Россіи.“

Digitized by Google

диций и основи, на которій зростало українофільство. Так тогді як лібералізм молодіжи великоруско-столичної мав більш політичний характер, революційну окраску: український більш соціяльний або педагогічний. Великорускі „красні“ печатали проклямації, лучили сь з Поляками; Українці печатали граматки и таблиці для складів, з Поляками ж сварились до того, що мусіли писати письма до московских Славянофілів и просити іх, щоб не сердились на таку розбрань з братами-Славянами (бо Ив. Аксаков напечатав було у своєму журналі Парус, которого тільки 2 нумери и пустила цензура, письмо Крашевского з Житоміра під заголовком Письмо из Польщі). Потім нігілізм — одно з первих діл — попав на лірику и естетику, знати не хотів старовини, — Українці ж ліри не кидали и старовину свою славословили. Подумавши ще, можна б наловити ще кілька одмін молодіжи, так званих колись „нових людей“ у Великій и Малій Руси. Але впять злучилось так, що в Українців не знайшлось ні поета, который би виразив по українскому іх спеціяльні думи, ні романіста, который би вихопив з життя и запечатлів на віки типи українских нових людей у паралель героям романів Тургенева, Чернишевского. Шевченко вже не міг одвічати усім ідеям, народившимся у часи після ёго смерти: найлучші ёго думи писані по формам и ідеям 40-х, а поеми так и 30 років. Ні библейско-революційний міетицизм, ні ідеалізація козацької старовини Шевченкова не могли вже володіти умами університетскої молодіжи 60-х років. З других поетів українских найбільш написали після Шевченка Куліш и Коніский. Куліш гарний переводчик, але поет слабий; Коніский ще слабійший. Од того у обох у стихах не достає не тільки сили образів, але навіть и ясности идей, хотя звісно, що про Кулішеву прозу того сказати не можна; яко слабосильні поети, и Куліш и Коніский по неволі мусіли пійти по старим дорогам Шевченковим, — а по старим дорогам и самого Шевченка уже не могла йти нова українска молодіж. Навіть и публицистика українска не дуже то розвилась у 60-і роки. Костомаров и Куліш написали, правда, кілька гарних публицистичних статтей, — але публицистика не була іх спеціяльним ділом. Од того злучилось так, що органами идей українскої, як и великорускої університетскої молодіжи у 1860-і роки стали скорійш Герцен, Чернишевский, Некрасов, Добролюбов, а потім сам Писарев більш ніж спеціяльні українскі писателі. По части белетристики з проб, передати образно життя и типи „нових людей“

Digitized by Google

украінских, скільки небудь серьозне тілько оповідання „Перед світом, оповідання про нових людей“ (Русалка 1866, ч. 6—11), — але се більш программа повісти ніж повість, та и программа коротка, та ще й не без старих водевільних закидань á la „Наталка Полтавка“ и deus ex machina. Серьозно про сю повість так же мало можно рисковати говорити у Россиі и перед Украінцями після романів Тургенева, як и про стихи Кониского після статей Герцена и стихів Некрасова. Интересно, що и славянофільство те ж упять не породило ні публициста, ні поета, которого можно було б поставити рядом не тільки з Герценом, Некрасовим, Добролюбовим, Чернишевским, але навіть и з Писаревим, ні беллетриста, которий би индивідуалізував типічні черти молодого славянофільства рядом з Базарним, Рахметовим и т. д. Славянофільство зъявилось ще слабійше ніж украінофільство, — а коли вважати славянофілом, т. є. великоруссофілом н. пр. ґр. Ал. Толстого з ёго великорусскими стихами, то воно, можно сказати, потяглось назад до реакцийних идей и до парафрази народних пісень и билин, як се робили наші Амвросиі Могили, Єреміі Галки и т. д. 30—40 літ назад.

(Дальше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Дня 4. (лат.) с. м. зібралась в первий раз нова Рада державна. В комнаті послів, котрій тим часом проводив найстарший віком депутований Ельверт, складали присутні посли приреченя, кождий в своім матернім язиці. На другий день с. є. 5. лат. Падолиста наступило торжественне отворене Ради державноі троновою річю. В сій річи, виголошеній Є. В. цісарем а уложеній міністром Ґлязером, перед всім згадується, що розпочалася нова ера конституцийного житя: утворенем комнати послів в дорозі безпосередних виборів таяж доступила независимости и положена основа, на котрій, будуючи дальше з розумною оглядностю и увзглядняючи зарівно справи поодиноких народів як и потреби цілоі держави, удасться погодити контрасти и усталити внутренній спокій. Дальше згадує тронова річ, що після довшого економічного розцвіту нараз через перецінене сил капіталових и надмірне вичерпане кредита наступила реакция, обіцює проте одвітні способи до поверненя довірия и запобіженя стаґнациі в діяльности економічній. Відтак заповідає тронова

річ предложене проектів до законів о посередних и безпосередних податках, о піднесеню и усталеню валюти, о реформі устрою біржевого, регуляції промисла, піднесеню продукції рільничої и т. и. Також заповідає проекти до законів, маючих управильнити відносини католицкої церкви до власти державної, відтак реформу цілого права карного, цілої процедури цивільної и дефінітивне установленє судової організації. Зганувши еще о всесвітній виставі, о ві результатах и добродійнім впливі, и о численних навіщенях монархів, через котрі завязалися тіснійші приязні взаємини з другими державами и скріпилася гаранция покою, взиває наконець депутатів, щоби, вірні девізі цісаря „зъединеними силами“, працювали над зъединенем народів Австрії в одно сильне, идеями права и волі оживлене тіло.

Всі органи вірно-конституційні (се-б то централістичні) дуже задоволені сею річю троновою, не тілько за для ві позитивного змісту, але й задля того, що в ній зовсім не ма згадки о угоді з партиями, котрі не беруть уділу в Раді державній. Однако деякі частини тронової річи находять и остру критику не тілько в опозиційних органах Австрийских але и в ліберальних органах Німеччини. Так пише між иншими Breslauer Zeitung: Австрийский міністер фінансів видав сам собі дуже некористне свідоцтво. Хотіти заразом повернути довірие, підкопане траскотом біржевим, и управильнити валюту — значить те саме, що припрягти до одиото воза два коні з переду а два з заду, Украпильненє валюти есть справді ділом великої ваги, спосібним само собою заняти цілу увагу міністерства фінансів, — але ратувати біржу, підъупавшу через „швіндель“, се не тільки непотрібне для повернення довірия, але и шкодливе. Най тільки управильниться валюта, а тим самим вже верне и довірие. — Що до проектів до законів, маючих управильнити відносини католицкої церкви до власти державної, подає Neue Freie Presse, орган більшости райхсратової, статю, висказуючу, як вона се управильненє розуміє. Есть там бесіда и о патронаті и о супружестві цивільнім и т. п., а всё виходить на те, щоби власть церкви як найбільше ограничити а права тепер ій прислугуючі придати власти державній. Розуміється, що и право патронату перейшло би на ряд. Чи з такого управильненя наша гіерархія дуже буде рада, сумніваємось. А що воно дійстно так станеся, се и з складу теперішнёї Ради державної, и з вибору Рехбауера, сторонника безконфессийности, президентом комнати послів и з многих инших ознак показуеся зовсім ясно.

Digitized by Google

Чехи (з Чехні и Моравиі) не вступили до Ради державноі. Перед отворенем тоіж відбувся в Відни зъіад федералістів (властиве антицентралістів), в котрім из сторони Поляків брали уділ пп. Чарторийский, Смолька, Смаржевский и Гошард (більше федералістів не ма між польскими послами), а зі сторони Русинів о. Качала. Чехи відказалися від вступленя до Ради державноі, подаючи сю причину, що не можуть спуститися на Поляків. Се правда, але чи помимо того своєю пассивною політикою, то значить не роблячи нічого, узискають що, сумніваємося дуже.

В ново уладженій сали депутованих Ради державноі поодинокі партиі заняли місця так, що на крайній лівій стороні засіли німецькі демократи и „молоді“ (або „поступовці“), на властивій лівій фракция старонімецька, котроі головним проводирем есть Гербст; лівий центр заняли вірноконституцийні посли з курні більших посілостей и декотрі посли Буковинскі, правий центр вірноконституцийні Русини и другі посли Буковинскі, відтак по правій стороні Поляки недалеко від Русинів и переділені від них федералістами-клерикалами. — Також поділилися посли на кілька клюбів після свого політичного становища. Поляки становлять однако, без взгляду на роаличне політичне становище, один клюб, в котрім, як здається, буде мати перевагу партия дра Земялковского. Вірноконституцийні Русини, котрих число побільшилося ще о одного, с. в. Павликова, одержавшого вже від Львівского намістництва мандат замість п. Лукасевича, становлять також окремий клюб, числящий 15 осіб. Наші вірноконституцийні мають тепер отже добру спосібність оказати, о скілько іх політика, іх аліянс з централістами есть хосенний. Ми признаємось вправді, як и завсігди признавались, до иншоі (федералістичноі) політики, однако, если наші вірноконституцийні посли на вибраній ними дорозі узискають які користи для Руси, то приймемо се з рівною ознакою зодоволеня и з не меньшим узнанем, як іх власні прихильники.

Дописи.

З Станіславова. (Вибори послів до Ради державноі. Русска Рада и Русини.) В давнім Станіславівскім околі вибрано послами до Ради державноі, як Вам відомо, з меньших посілостей о. Алексея Заклиньского, а з міст дра Игнатия Камінъского. Оба завдячують свій вибір Раді русскій, однакож з цілком про-

Digitized by Google

тивних причин. Заклиньского поставила Рада русска кандидатом, и він яко муж популярний, Русин (не русскій"), мав запевнену кандидатуру и без помочи Жидів. Надіємось по характері о. Заклиньского, що останеся вірним заступником руско-народної справи.

Ставляючи кандидатом з міст Станиславів Тисьменица жида дра Gottlieba, поступила русска Рада дуже нерозважно, викликала бо обурене угнетеного Жидами народа руского и заколебала патріотизм руский у многих.

Станіславівскі Русини загадали були ставити кандидатуру Русина и удалися, для попираня іх в тім ділі и в Тисьменици, до тамошнёго пароха о. Козоровского и декана о. Козановича. Але оба сі духовні відповіли, що не ма надіи, щоб Русин устоявся, и що вони, по завозваню Ради русскої, попирати муть жида*). Міщанство ж, з цілком природної причини збаламучене, прилучилося до Поляків и голосувало на Каміньского, тим більше, що аґітация звернулася на поле релігійне, а Тисьменицкі міщане відзначуются ревностю для обряда руского. Поляки самі вихвалювались, що św. Jur (се-б то Рада русска) pomógł nam do wyboru Kamińskiego swojém wezwaniem, aby na żyda głosować.

Оден екземпляр такого завізваня Ради русскої посилаю вам. Тисьменицькі Русини перестерігали Раду русску, и як чув-ем, на візване ві дали таку відповідь: „Письмо се Ради рускої з адресами німецькими звертаємо, бо яко Русини не пишемося на программу антируску. Дбайте радше о союз меж Славянами, а особливе меж партнями рускими, бо сором для нас бути союзниками Жидів. Приймітъ увірене, що бажаємо блага и чести для Руси." (Слідують підписи).

Однакож Рада руска, хотіла поставити на своім, вислала на аґітацию редактора Страхопуда (Вол. Ст) и ще другого якогось молодця, котрий дістав болючу памятку и пересторогу на будучність, щоб умів цінити релігійну сторону нашого міщанства. — Рада руска не вагалась пожертвувати для свові безрозумної політики добру славу нашого провінцияльного священства, як оо. Заклиньского, Козановича, Козоровского и мн. иншых, роблячи іх аґентами в небезпечній справі. Подібно в Коломиі Рада русска здискредитувала немало п. М. Білоуса и интеліґенцию св. Михайлівского брацтва в очах селян и передміщан-ремісників. Всі нарікають на ню....

Все те уміли використати Поляки своім демонстрацийним звичаєм. По виборах зладили вони демонстрацию национально-релі-

---

*) Єслиб справді кандидат не міг був перейти, навіть при тіснійшім голосованю, то може був би одержав хоч знамениту меншість, що також щось значить; в найгіршім разі ліпше було казати усунутися від голосованя ніж аґітувати меж народом за Жидом. Чому ми сильно противні аґітациі за Жидами, се высказували смо нераз, а именно в статті „По виборах" в остатнім нрі „Правди".) Аргументи сеі статті дотичащі Жидів, подала в німецькім перекладі и ческа Politik.) — Прим. ред.

Digitized by Google

ґійну, запросили руских міщан з Тисьмениці, котрих на сам перед привели перед костел в Станіславові а відтак по виголошеню ораций о уніі Любельскій и т п. попровадили на банкет до готелю Каміньского. Там співано „многая літа“, пито на згоду меж Русинами и Поляками, а в конець заспівали Поляки руским гостям: Jeszcze Polska nie zginęła!...

З Городенки. Жалуємося багато на латинізоване и полонізоване Русинів по місточках и містах, а, правду сказавши, самі наші учителі церковні відгоняють від церкви и від обряду руского. Правду сих слів посвідчить отсей факт:

В неділю дня 2-ого с. м. вступили-смо в Городенці до церкви між 10-ою а 12-ою годиною. Застали-смо при обох побічних престолах тиху Службу Божу читану сотрудниками, а в часі відправи тих двох Служб Божих в царских вратах читав голосно сам парох одну з ґазет руских виходячих в Коломиі. Людей було небагато в церкві. Дивна видалася нам така робота. Чи ж вже не було иншого місця або бодай иншого часу до читаня ґазети? Де ж мали нещасні прихожане звертати увагу: чи одноі Служби Божоі мали слухати, чи другоі, чи читаня ґазети? Чи може ґазета має заступити пастирску проповідь церковну? Як можуть сотрудники позваляти на таке нешановане найсвятійшоі жертви, котру вони приносять? Чи велить наш обряд рівночасно правити дві Служби Божі и профанувати церков читанєм періодичних письм? Чекаємо на се одвіту від Є. Впр. Митрополита и світлоі консисторіі.

Свішский Русин, исповідник гр. к. обряда.

НОВИНКИ.

— **Якими підлими способами воюють наші Русскіе против народноі партиі**, на се подаємо нині отсі приміри: Руска Бесіда у Львові, виперта комісиєю Народного Дома из займаних нею передше комнат в Домі Народнім, винаймила на улици Коперніка під ч. 21 мешкане на І-шім поверсі, складаючеся з 6-ёх комнат и кухні. Однако сим локалём ділиться Бесіда з Просвітою и Побратимом, так що кожде з сих трёх товариств має своі окремішні комнати, за котрі також и окремо платить. И передше бо Побратим платив за свій локаль 264 зр. річно, а Просвіта має вже так великий склад книжок, що потребує конче крім канцеляриі еще й окремого магазину. Чиншу платить тепер Побратим, як и перше, 264 зр., Просвіта платить 336 зр. (дешевше не знайде нігде комнати на канцелярію и маґазин), а Руска Бесіда платить прочу часть чиншу, виносячого разом 1200 зр. а. в., с. є. 600 зр. Що сама Бесіда може платити річно 600 зр., сёму може подивують ті люде, за котрих славноі господарки давнійша Бесіда, хотя ино 200 р. платила Народному Домови, попала еще в довги, о котрі тепер процесують Бесіду ті самі

Digitized by Google

люде, котрі ті довги наробили! Нехай однак зважать, що Весіда числить до 100 членів, котрі по більшій части платять свої вкладки правильно,, що освітлене нафтою замісць давнійшого газового зменшає видатки на світло найменьше о 200 зр. річно и що заведені суть еще й инші улучшеня и ощадности. Се нехай послужить в пояснене тим, перед котрими розголошують підлі брехуни, що Бесіду піддержує кн. Чарторийский, або що дає локаль безплатно якийсь польский граф и т. и. дурниці, вимірені особливе на обаламучоване академічнёї молодіжи и других честних Русинів. Вправді брехня ся за надто груба. як щоби чоловік з здоровим розумом ій повірив; тож ми доносимо о ній не так в ціли опроверженя еї, як тому. щоби демасковати підлі способи воёваня против нам наших противників. Не досить. що в своіх письмах подають повно огидних брехень, еще, чого не сміють за для надто великої очевидности неправди ширити в газетах, те розголошують устно. Чи-ж не єсть се найліпшим доказом нечистоти цілої справи наших Русских, коли до піддержуваня еї уживають аж таких мерзених нечистих способів?

— **Дописуватель „Слова“ „отъ русскаго озера“** написав досить довгий одвіт на брошуру Николая Загірного „Політика Русинів.“ — Найважнійше в сім одвіті, поміщенім в 123 и 124 нрах Слова, єсть пристрастний напад на „українску громаду“. Позаяк нам в сім нрі Правди вже не стало місця, то помістимо у найблизшім числі наш одвіт дописувателеви від рускаго озера.

— Дня 10. (лат.) с. м. відбулися **загальні збори рускаго ремісничого товариства „Побратим.“** Принято новий устав, котрий, заховуючи як и до тепер, ціху рускости товариства, вправді вкладає на членів більші обовязки и вимагає більших жертв, подає ім однакож и більші користи, именно забезпеченем вдів и сиріт. Виділ задержано дотеперішній аж до потвердженя нового уставу ц. к. намістництвом. Звертаємо на ново увагу рускоі публики на велику вагу сёго товариства, котре, при користнім розвою, дуже багато хіба принесло би для Руси, охороненем нашоі міщанско-ремісничої кляси від спольщеня и вироблением сильного рускаго міщанства.

— **Для товариства Побратим** зложили: вп пп. Ганкевич Волод. 50 кр., Л 1 зр., Р. 1 зр., др. Олекс. Огоновский 1 зр., НН. 1 зр., Зазубний 1 зр., Лукашевич Лонгін 1 зр., Шухевич, Вол. 50 кр., НН. 20 кр., Шанковский Амвросий 5 зр., Верхратский 1 срібний сороковець, Михаляк Максим 1 зр., Желехівский Евгеній 1 зр.

— **З під Станіславова** пишуть нам: Ніщо не повинно тепер стояти на перешкоді, щоб рускі священики в більшій мірі посилали своіх донёк до висшої женьскої школи (т. з. гімназиі) в Станіславові. Уділяє бо ся там правильно наука релігіі гр. кат. обряда и наука рускаго язика и літератури в всіх трёх клясах по руски. Сили наукові суть добірні, приборів наукових є багато, а число іх ще чим раз побільшаеся. Директором сеі школи єсть Русин, др. Иван Яхно, професор в учительскій семінарії. Оплата шкільна виносить 4 зр. місячно, однако легко отримати увільнене від половини а навіть від цілої оплати. Число учащихся панянок є звиж 80. — При сій спосібности запитуємо людей, до котрих тое належить: як стоіть справа з школою дівочою в Бучачи? Ми хочемо діла, а не „великих слів велику силу.“

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 19. У Львові, дня 13. (28.) Падолиста 1873. **Рік VI.**

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр, на чверть року 1 злр. 50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр в а. на стемпель за кождоразове уміщене.

Суд Марка королевича.

(З сербского Карадаж. т. II. л. 189, н. 34.)

На широкім, на Косовім полі,
Коло церкви, білої Самдрежі,
Стали збройно табори чотири:
Перший табор — Вукашина кріля,
Другий табор — Вуглиша державця,
Третій табор — Гойка воєводи,
А четвертий — Уроша царенка.

Завелися королі за царство,
Проміж себе збили вони бучу,
За ножі хапають золотисті:
Кому царство — згодитись не можуть.
„Моє царство!" каже кріль Вукашин;
Деспот Вуглиш: „не твоє — моє бо!"
Гойко пробіг: „ні, моє — не ваше!"
Слуха' тее Урош-царенятко,
Слуха' тее — не промовить слова,
Бо супротив трёх дядьків не сміє,
Не посміє против трёх Мрляченків.

От и пише лист король Вукашин,
Пише лист и посила' чаушом*)
Аж до міста білого — Призрени,
До 'дного Неделька, протопопа:

*) Чауш — посланиць, бігар.

Digitized by Google

Хай прибуде на Косове рівне
И повіда', кому стать на царство;
Бо він сам царя на смерть готовив,
Сповідав и причащав дарами,
Та у єго й книга старославия.
Другий лист державець Вуглиш пише,
Пише лист и посила' чаушом
Теж до міста білого — Призрени,
До того ж Неделька, протопопа.
Пише третій — воєвода Гойко,
Шле и він чауша вітронога;
А царенко Урош ще четвертий
Пише лист и посила' чаушом.
Всі чотири написали листи
Та й послали запальних чаушів,
Ще ж усі — один другого потай.

Збіглось разом вершника чотири,
Збіглось разом у Призрені білій,
У Неделька, протопопа, в двóрі.
Протопопа не застали дома,
Бо до церкви він пішов порано
Одправляти утренню и службу.
Та й завзяті ж ті чауші в біса,
Запальні як порох, нетерплячі:
Не захтіли з коней позлізати,
В святу церкву прямо верхи ідуть,
Повиймали канчуки плетені,
Та й ну бить Неделька, протопопа.
„Гей, хапайсь Недельче протопопе!
Худко ідь ти на Косове рівне
И скажи, кому на царство стати:
Бо ти сам царя на смерть готовив;
Сповідав и причащав дарами,
Та в тебе ж и книга старославия.
Ну, мерщій ж, як голови ще шкода!“
Ой, заплакав протопоп Неделько,
Промовляє дрібними слёзами:
„Дайте покій, велетні подужі,

Хоч на той час пови службу Божу.
Не одправлю; я тогді скажу вам,
Кому стати випада' на царство."
Схаменулись на слово чауші,
Вийшли з церкви, в цвинтарі поклались.
А як служба Божа покінчилась,
Протопоп Неделько ім и каже:
„Моі діти, четверо чауші!
Правда ваша — я царя на смерти
Сповідав и причащав дарами:
Але-ж в ёго не питав за царство,
А питався за гріхи цареві.
Ви ж простуйте до Пріліця-міста,
Аж до двору Марка короленка,
До самого Марка, мого у́чня:
Він од мене вивчився письменству.
Марко був за писаря цареви,
У ёго ж и книга старославня,
Ёму и знать, кому спадає царство.
Ви покличте на Косове Марка —
Щиру правду він вам оповіда':
Бо нікого не боіться Марко,
Окрім Бога о́дного, святого." —
От побрались четверо чауші,
Ідуть просто до Пріліця-міста,
До оселі Марка короленка.
Як були вже перед білим двором,
У ворота брязнули желізом.
Те зачула мати Євросима,
Кличе зараз сина свого Марка:
„Сину Марку, чадо мов любе!
Хтось ударив брязкалом в ворота:
То здається батькові посланці!"
Встав Марко, одчиня' ворота,
Уклонились Маркови чауші:
„Помагай-Біг, Марку, господарю!"
На те Марко іх вита' рукою:
„Помагай-Біг, діти моі любі,
Чи здорові велетні пак Сербскі
И шановні королі та князі?"

Digitized by Google

Уклонились посланці низенько:
„Господарю Марко-короленку!
Всі здорові та не мав згоди,
Бо велика між панами звада:
На Косовім на широкім полі,
Біля церкви білої Самдрежі,
Завелися королі за царство;
Проміж себе збили вони бучу.
За ножі хапають золотисті,
Кому царство — зго́дитись не можуть.
Тебе кличуть на Косове рівне,
Щоб сказати, кому стать на царство.“

Иде Марко зараз до господи,
Зве на раду матір Євросиму:
„Євросимо, ненько моя рідна!
Між панами стала тяжка звада:
На Косовім, на широкім полі,
Біля церкви білої Самдрежі,
Завелися королі за царство;
Проміж себе збили вони бучу,
За ножі хапають золотисті,
Кому царство — згодитись не можуть;
Мене кличуть на Косове поле,
Щоб сказав ім, кому стать на царство.“

Як сам Марко дбав о щиру правду,
Так благав й мати Євросима:
— „Слухай Марку, сину мій єдиний!
Заклинав Богом тебе мати,
Заклинав молоком матернім:
Гляди ж сину, не скриви душею
Ні для батька, ні для своіх стрів,
А по правді так як любиш Бога;
Гляди-ж сину, не згуби душі ти,
Бо вже красче, щоб життя ти стратив,
Ніж би душу огрішив ти тяжко!“

Узяв Марко книгу старославню,
Окульбачив вороного Шарця;
Сам прибравсь, на спину ёму скочив,
Та й поіхав на Косове рівне.

Digitized by Google

Як надъіхав Марко уже близько
До шатра, де був король Вукашин,
Обізвавсь тогді король до ёго:
„Хвалить Бога, доля ж моя щасна!
Ото иде син мій рідний Марко,
Він присудить певно мені царство,
Бо ёму й спаде воно по батьку."

Марко чув, а й слова не промовив,
На шатро не скинув навіть оком.

Як Вуглиш державець Марка вбачив,
То до ёго й закидає словом:
„Мов щастя! то небіж мій іде,
Він присудить певно мені царство!
Будеш царить спільно, по братерскій."

Марко чув, а й слова не промовив,
На шатро не скинув навіть оком.

Вбачив Марка воєвода Гойко,
Та до ёго и закидав словом: —
„Мов щастя! то небіж мій іде!
Він присудить певно мені царство:
Бо як був ще невеличким Марко,
Пестував я сам ёго кохано,
Пригортав до серця під оксамит,
Мов найкрасче яблуко злотисте;
Як було се іду куди верхи,
Садодлю з собою з вжди Марка...
Скажи, Марку, що мов се царство —
Царювати сам ти будеш справжнє,
А мені би лиш по тобі першим!"

Марко чув, а й слова не промовив,
На шатро не скинув навіть оком

Іде просто, де шатро біліє
Шатро біле сироти Уроша;
Догнав Шарця до шатра царяти
И з коня там зсів собі на землю.
Як уздрів ёго хлопятко Урош,
Зараз скочив з подушок шовкових,

Digitized by Google

Худко скочив, радісно говорить:
— „Слава Богу: то ж хрещений батько,
Кум мій щирий, Марко королевич;
Він по правді скаже, кому царство!“
Кинувсь він — та й обвились руками,
Білий вид цілують брат у брата,
О здоровє лицарске питають;
На мягких подушках потім сіли.

Не багато уточилось часу,
Як по дні и темна нічка стала.
От порану почало світати,
В церкві білій в дзвони задзвонили,
Добродійство рушило до церкви.
Як скінчилась утрення и служба,
Вийшли всі добродії из церкви —
Й посідали в цвинтарі за столи,
Пють горілку, закусують медом.

Бере Марко книгу старославню,
Подивився в книгу ту та й каже:
— „Батько рідний, Вукашине крілю!
Та невже-ж пак королевства твого
Тобі мало? — бодай єго стратив,
Коли хочеш ще чуже одняти!
А ти, дядьку, господар-Углішу,
Та невже-ж пак господарства твого
Тобі мало? бодай єго стратив,
Коли хочеш ще й чуже одняти!
А ти, дядьку, воєводо Гойко!
Та невже-ж пак воєводства твого
Тобі мало? бодай єго стратив,
Коли хочеш ще й чуже одняти!
Подивіться ж — хай вас Бог скарає! —
Книга пише, що Урошу царство,
Сироті по батькові спадає.
Бо єго се батьківщина власна.
Цар и сам в останнюю годину
Одказав се царство свому сину.“
Як зачув король Вукашин тє:
Одним скоком він схопився на ноги,

Digitized by Google

Витяг палко золотого меча,
Щоби вбити сина свого Марка.
Кинувсь Марко од отця втікати
(Бо звичайно не впада' дитині
З своїм батьком, з своїм рідним битись).
Утіка' він по за білу церкву,
Круги церкви білої Самдрежі:
Біжить Марко, а король по пятах,
Уже тричи обвернули коло
Круги церкви білої Самдрежі,
Уже мало не піймався Марко,
Коли з церкви щось загомоніло:
„Ховайсь в церкву, Марку короленку,
Чи не бачиш, що погинуть маеш,
Ще й погинуть од рідного батька,
А за правду Божу, святобливу?“

Одчинились тут церковні двері,
Марко вбіг у білу церкву зараз,
А за ним и двері зачинились.
Добіга' до тих дверей Вукашин;
Як ударить мечем прямо в двері,
Аж звідтіль червона кров капнула.
Схаменувсь тогді король Вукашин,
Жáлібно словами промовляє:
„Ой, мій Боже, лихо мені тяжке!
Загубив я сина свого Марка!“

Але з церкви хтось ёму на тее:
„Ой, чи чуеш Вукашине-крілю?
Ти забив не сина свого Марка,
А забив ти янголя святого.“

Як король на Марка був зле лютий,
То й почав ёго тут проклинати:
„Бодай тебе хрест убив, мій сину!
Щоб не мав ти ні труни, ні 'щадка,
Та бодай ти не діждався й смерти,
Поки в Турка за слугу не станеш.“

Клене батько, Урош величає:
„Куме, Марку, Бог тобі оддячить!

Digitized by Google

Хай твій розум світить всім на раді,
Хай твій меч не вищербиться в січі!
Хай не буде над тебе юнака!
Хай живе про тебе слава в світі,
Поки стане місяця и сонця "

Як вістилось, так усе й справдилось.

Гетьманець.

Анілька.

Повість Осипа Корженьовского

(Конець.)

IX.

В пару годин опісля Юрий був вже в дорозі. Анілька лишилася сама. Не плакала, не вдавалася в тугу́, навіть не спитала, куди він подівся. Отець не згадував за нёго, а й вона не дала по собі помітити, що ёго не було. Горда на своє посвящене замкнулася у солодкім вспо́мині кількахвилёвого непонятного щастя. Так зійшло пару місяців. Отець гадав, що забула, а скоро дійшла ёго звістка о близькім по́вороті Юрия а з нею и радісні вісти о ёго ласкавім принятю в столици, зачав про нёго річ. Анілька перемогла себе и на сей раз, так що здавалося, будьто би ся звістка відбилася тільки о ві уши, ніяк же не дійшла до серця. Навіть коли він вернув, ніхто б не пізнав був по ві ли́чку ві радости. Вона привитала ёго майже рівнодушно и розмовляла з ним поважно о наслідках ёго посольства, наче-б він не був для неї нічим більше, як тільки земляком, наче-б ціла ві цікавість зіллялася тільки у ёго політичне поводжене. Аж коли́ всё в домі затихло, дві по́стати рівно нетерпеливі встрічалися на виставі марморної салі, а ніч и любов огорнули іх и окрили своїми крилами.

X.

Надійшла весна́, а ніхто́ не догадався, чим вони́ для се́бе були. Оте́ць коли́ видів незмінене лице́ до́чки и однаке́ве обходжене з Юриём, заспокоївся и мовча́в, одна лише Марина знала о всім

Digitized by Google

Марина викохала Анільку и любила ii більш власного житя. Вірна як молодість, мовчала як гріб. Була вона на іх шлюбі и ві рука затягала сю непроглядну заслону, під якою скривалися іх щоденні сходини. Коли вже в домі всё заснуло, Марина оглядала в той час горо́д, сходи и коритарі, а коли пересвідчилася, що жадне цікаве око не назирає, пукала легко до дверей Юрия и завзивала его до нетерпеливо ожидаючоі жоны.

Ніщо не змінилося в домі князя Дмитра, сі-ж самі розмови и заба́ви, тільки в серцю Юрия зайшла важна переміна. Коли над собою застановився, помітив, що змяк и збабів, гарт ёго душі пу́стив, а обовязок и вітчина не були́ у нёго на першому місцю. Він майже забув на свій полк. Греция зъявлялася поде́коли в ёго памяти в кровавій сукмані, — однак в сій самій хвили ставала поміж ві сумним образом а ним промініста постать Анільки, горнула ёго до горячого лона и пухку ручку клала на ёго очи, щоби не бачив вітчины. Сумлінє дорікало ёму се немужеске житє, а ёго серце рвалося потайно в усипляючих узах любови. Посеред сёі боротьбы́ повитав він майже радісно приказ ґенерала, коммендanта відділу, который казав ёму ставитися з полком у головній кватирі.

Поверну́в Май. Ніч була тепла и чудова́. Розжарений місяць заглядав простісько в відчинене вікно, при котрім сидів Юрий, а на ёго колінах Анілька. На ві личко падало промінє сёі любовноі звізди, а світло ві миготіло в ві очицях. Ніколи не була Анілька така красна, ніколи не гляділа на мужа з більшою любовю и пристрастю — але ж бо ніколи не объявлялася сильнійше в ёго душі згадка обовязку и вітчины. Він призадумався, а думки ёго були далеко від тоі, котра тільки для нёго и через нёго жила.

— Юрий! — згомоніла вона, як скоро замітила ёго розсіяне — ти задуманий, коли я при тобі?

Проснувся Юрий, пригорнув ii до серця и сказав: — Прощай Анілько, завтра будеш тут сама.

— Сама? — крикнула и схопилася з ёго колін. Опісля взяла в обі долоні ёго лице а обернувшися до місячного світла додала: — Подивися мені в очи — що́ значать сі слова?

— Та що ж би мали означати? — одвітив усміхнувшись: — Завтра відходжу на пару неділь до головноі кватири, маю приказ від ґенерала.

Digitized by Google

— Неправду мовиш ще й всміхаєшся — промовила відступаючи и тупаючи о землю бо́сою ніжкою. — Се твоя власна охота, я тобі навкучилась.

— Анілько — скликнув Юрий и простяг до неї руки.

— Мовчи! — одвітила. — Від якогось часу достеріráю в тобі переміну.

— Кілька місяців тому була-сь розсуднійша — сказав Юрий.

— Тогді пишалась я своєю офірою, а дочка Греціі придусила в собі жаль коханки и жоны. Тогді знала я, що лишав-єсь зо мною цілу свою душу, що, коли пізнав-єсь вартість моєі любови, був би-сь віддав за мене жите и всё. Тепер маєш мя до ситу та й втікаєш.

— И тепер готов я за тебе положити жите, все-ж такий не посвячу тобі для дитинячої маячні чести и обовязку. Люблю тя, однак я жовняр, то мушу слухати. За дві неділі я знов буду з тобою.

Через якийсь час стояла вона мовчки, опісля звела головку и сказала: — Дві неділі? добре! але ж памятай, що даю тобі тільки дві неділі. Міг би-сь жаловати, коли би-сь опізнився. Ти мене ще не знаєш! — По сих словах кинулася на софу и додала: — Йди вже собі!

Застрашений такою насильностю пристрастноі женщини Юрий приступив до неі, став на вколішки, благав, щоб попращалася з ним як з мужем, котрий свій обовязок мусить сповнити. Деж вже, вона не віддала ёму жадного голубленя, не промовила ні пів словечка, ві лице було зимне як крига, уста стулені, руки до серця стиснені. Доперва, коли зачáв день до вікна́ зазирати, промовила: — Иди вже...иди! але памятай, лишаєш мя з тою думкою, що-сь перестав мене любити; наколи позволиш ій доспіти, вона розсадить бідну мою головоньку. Се моє останнє слово.

Вийшов Юрий з думками повними го́реcти й журби. Він відітхнув доперва свобіднійше, коли почувся на сідлі, коли загуділи сурми, коли чув порсканє и дудонь тисяча коней и брязкіт тисяча шаблюк, котрі вів за собою.

XI.

Минули дві неділі... Юрий не вертав. В вечері сімнайцятого дня прикликала Анілька Марину. Чимало перелякалась бідна Марина, колй глянула на лице своєі панї. Ві очи запали, доокіль окру-

Digitized by Google

жали їх сині обвідки зеленковата барва пробивалася крізь ві блідість колись так чисту и понадну. В легонькім білім платю сиділа вона при столі и оперлася на долоню. Перед нею лежав лист, стояв срібний пугар и годинник, в котрім затопила очи.

— Що тобі, мій бйсере? — промовила Марина.

— Він мене вже не любить, Марино! дві неділі минуло, а ёго ще не має.

— Дітинко! чи знаєш же, що́ могло ёму перешкодити? Він жовняр, то мусить слухати.

— Коли б він любив, то перечував би, що я завтра вмру — и нічого б ёму не перешкодило. Як далеко з відсіль до головної кватири, Марино?

— Десять миль, моя голубко, бо проста дорога перегороджена кварантаною — там зараза.

— За вісімнайцять годин він повинен бути тут. Тепер шеста. Завтра до дванайцятої в ночи буду ёго ждала. Пішли ёму сей лист.

— А як не буде міг приіхати? — промовила Марина и дивилася на ню трівожно.

— Тогді випю, що-м собі тутечка приряднла... и вже не буду ёго ждати. — По сих словах звелася и закрила обіруч пугар.

— Що-ж отсе? лік на сон?

— На вічний сон — одвітила спокійно Анілька.

— О Господе и всі святі, ратуйте мене! Я тобі не дам ёго вихилити.

— Пішли ёму сей лист, кажу. Най летить післанець що сила, я бо жду тільки до завтра до півночи. — Пішла Марина, оглядаючись з переляком, а в пів годині опісля жвавий хлопак з княжої стайні на найліпшім кони був вже за містом.

Другого дня, десь коло одинайцятої зрана, переходився Юрий опятий мундуром, стиснений шарфою, з блискучою ладівницею через рамя, в драгоньскому шоломі наіженім гривою, перед рундуком свого помешкяня, повний смутку и нетерпячки. На дармо просив перед тижнем, щоб ёго хоть на добу відпущено. Нічого не помогли ані ёго власні просьби, ані вставленя приятелів: генерал завзявся и визначив аж на отсей день перегляд ёго полку. Вже від двох годин стояли ёго жовнярі в поли. Юрий був готов. Осідланий кінь стояв побіч и порпав копитами землю — а генерал все еще не виіздив. В сій хвили впав на подвірє післанець. — Юрий пізнав хлопця, пізнав би

Digitized by Google

и коня. Однак бідна звірина покрилася ціла піною и пилом. Як скоро зглянув се Юрий, грудь ёго переняв якийсь біль. Він видер з рук післанця лист и знайшов сесі слова: „Юрий, дві неділі давно минули, а тебе не ма. Що-м гадала, се станеся. Завтра до дванайцятої в ночи я тебе ждати му. Від хвилі, коли пишу, до завтрішньої півночи сидіти му без сну и іжі при столику, и дивити мусь на годинник и пугар з отрутою, що́ стоїть передо мною. Коли вкаже указник північ а тебе не буде, можеш вже не приїздити, бо приїдеш за пізно. Прощавай Юрию! Нехай тобі Бог прощає, коли ти так порану забеш мое молоде жите."

Ледви́ дочитав, крикнув, щоб привели коня; всів як стояв на нёго, спер ёго брязчаками и щез незабаром всім з очей. Дорога ёго вела неподалеки сёго поля, де стояв полк Юрия витягнений в лінії. Пізнали ёго жовнярі, пізнали офіцери, однак вони ждали перегляду, про се не смів ніхто ворохнутися з свого місця. Вони дивувалися и не піймали, що б значив сей черезвичайний лет и гнали за ним тільки поглядом, поки не щез ім з очей. Минула година одна й друга, виїхав генерал, оглядав полк, робив маневри, а полковника не було. Тим часом летів Юрий для скороченя собі дороги простісько на сей сторожевий ланцух, котрий нікого не впускав ані випускав до сеї части краю, що в ній вже панувала зараза. Була то так названа молдавска горячка, сильна и лютуюча безпощадно. Покритий ку́рявою и потом по тригодинній їзді, Юрий прискочив до замкненої застави: крикнув, щоб відчинили. Жовнярі відмагалися; добув отже шаблі, вдарив з цілої сили по засуві—желізо пукло, белька піднеслася, а кінь Юрия скочив чвалóм вперéд. Стражники зглянулися, однак жаден не смів оператися. Полковницький мундур переймив їх почестю, а якийсь дикий и розпучливий вираз, котрий бачили на ёго лицю, пробивав їх трівогою. В півтора годины наспів Юрий до другої застави. Тут вже не помогли ні просьби ні грозьби. Жовнярі ставули з почестю, підофицер виступив, підніс руку до шаблі, объявив однак, що дасться зарубати а не відчинить. На щасте було се далеко за селом. Не конче глубокий рів розмежував дорогу. Юрий спер коня, пересадив через нёго и пустився в бік, бо хотів перебігти поміж двома сторóжами. З обох сторін кричали жовнярі, що стріляти муть ба й вицілили карабіни. Він не зважав на сі угрози а пустився в розпуці серединою. Кілька куль засвистало коло ёго ушей, але ні одна́ ёго не досягнула.

Як стало смеркати, почув Юрий, що ёго кінь пристає, вже бо звиш чотири милі перебіг не відсапнувши. Він отже затримався,

Digitized by Google

глянув на годинник, розчислив дорогу, а коли ёго потішила надія, що стане єще в пору, дав коневи випочити. Станув біля свого вороного, погласкав ёго трясучогося з утоми и сперся рукою на сідло. Розгорячене ёго чоло піднеслося до неба а зір ёго блукався поміж зірками.

XII.

Анілька тимчасом виповняла вірно слова свого листу. Цілу ніч сиділа при столику, на котрім лежав годинник и стояв пугар з трутизною. Коли вітер похитав сильнійш галузями, коли взявся який гамір в передсінках або в сусідній кімнаті, коли де грякнули двери або вікна, вона підносила голову, напружувала зір и слух. Даром намовляла ii Марина, щоби задрімала: ніч перейшла и Анілька ані ока не зажмурила. Даром приносила ій марина пахучу каву и наклоняла до посилку.

— Ні, Марино — одвітила на ві просьби, — я не буду нічого істи, доки він не верне; а коли вже не верне, осьде мій посилок.

Так минув день, настав вечір. Раз здавалося Марині, що вона втомлена довгим неспанем замкнула віки и задрімала. Марина користаючи з хвилі хотіла вивернути пугар, але ледви йно витягнула руку, почула удар штилета. З рук Марини бухнула кров, а по лицю покотилися слёзи.

— Не рухай, що не для тебе — сказала Анілька и дивилася на ню дико.

— Невдячна дітино — одвітила Марина. — Не виконаеш ти, що-сь загадала. Я йду до вітця и всё роскажу.

— Марино — скликнула Анілька и вхопила в руки пугар. — Зроби оден крок, а в сей час вихилю.

Усіла Марина там, де ii сі слова запопали, и дивилася з тривогою и подивом на божевільну жінку.

Була вже одинайцята. Обнявши одною рукою смертельний напиток а сперши на другій бліде лице, сиділа Анілька а очи ві стреміли в указнику годинника. За кождим ударом живчика посувався незамітно указник від мінути до мінути и зближалася рішуща година. Минуло пів до дванайцятої... перейшло ще хвиль десять... ще пять... ще дві. Ані не шелеснув вітер об галузе, ані пес нігде не загавкав: здавалося, що ціла природа свій хід застановила...тільки указник посувався поволи а хвиля минала за хвилею. Серце Марини тёхкало сильнійше. Анілька стискала судорожно пугар а другою рукою відгортала волосе з свого блідого и божевільного лиця. Глянула ще

Digitized by Google

раз на годинник, неставало всёго сім ивиль. Нараз розніеся по коридорі брязкіт шаблюки, двери розскочились з лоскотом а Юрий блідий як труп, з наіженим волосем став на середині кімнати. Анілька не крикнула, не втішилася, але тиснувши під ноги пугар кинулася на нёго мов язя, вмотала своі руки в ёго волосю и ялася ёго лице кусати и цілувати. Він відіпхнув іі від себе, відскочив заляканий, а вона знеможена впала без сил и памяти на руки Марини.

XIII.

Коли Анілька стямилася, не було вже Юрия у кімнаті. Він кинувся безсильний на постіль а гіркі мисли опали ёго наче злі духи Якась непоконана відраза відпихала ёго від милоі, для котроі він перед роком и житє посвятив би. Даром силився надати ій сю солодкість и лагодність, якими краса́ підбива́є и вязнить. Ёго думка виставляла ёму вродливую язю, узброєну в кігті и скриготаючу зубами. Любов єі не була солодкою, що́ чутєм посвячуєся, але якимсь диким потягом, нерозумним унесенєм, незмягченим ні то одною слёзиною. Аж тогді нагадав собі, що він єі не бачив, аби коли плакала, и одвернувсь з відразою від образу женщини без сліз. З сими думками коли ще злучилася згадка, що утік перед обовязком и втік з поля тогді, коли мали пересвідчитися, як ёго виповняв, коли собі ви́ставив усі наслідки свого діла — глумливу насмішку начальника, котрий не любив ёго, и шепти підвластних, котрі ним може гордували: кидався на ліжку, живчики розривали ёго жили, — заразливий воздух, яким через хвилю дихав, розливав по ёго тілі якусь дивну поломінь; давна любов, теперішня відраза сором, и розпука стали на всі боки сіпати ёго думки. По якімсь часі такоі боротьби почув, що ёму ся в голові мішає: кімната ялася з ним крутити, а всі меблі гуляли дивний танець. Він чув відголос сурм, брязкіт шаблюк, гук карабінових вистрілів, дальше побачив маневру свого полку и видів, як бігла перед ним Анілька з розпущеним волосём... в ёго ухах стукотів дудонь тисяча коней, розлягався крик коменди, а ціла ся гурма тиснулася на ню, коли втікала. Він хотів іі ратувати, однак вона впала, а всі копита перейшли через єі тіло. В той час зачав кричати дивними голосами. На ёго крик розбудився цілий дім, збіглися люде...однакож Юрий вже не пізнавав нікого... він був в горячці.

XIV.

Пятого дня лежало в сали князя Дмитра трумно, окружене премногими світичами, а в нім лежав Юрий зъодягнений у всі знамена

Digitized by Google

свого стану. Він лежав спокійно и безпорушно. Попи співали. Цікаві входили и виходили, а всякий, що глянув на шляхотні черти молодця, жалував красного житя, котре так рання смерть забрала. Князь Дмитро з пятном важкого горя на лицю прийшов також. Він поцілував мерця в чоло, а слёза старця скотилася на мертве, зимне лице. — Він відійшов на бік, всів в куті и відай молився за спокій любого ёму молодця. Аж розтворилися двери и ввійшла Анілька. В ві очах не було сліз, лице ві здалося супокійним: однак по насуплених бровах, по поморщенім чолі и по цілім ві укладі видко було якесь невідзовне постановленє. Ії одягала чорна сукня, з волося звішувалась аж до землі довга чорна заслона, а за цілу окрасу держала в руці срібний хрест. — На сей вид переняв дрощ князя Димитра. Наче б поражений якимсь світлом, що ёму цілу пропасть під ногами відкрило, схопився з свого місця, підійшов до дочки и спитав: — чому ти вдягнула жалібну одіж?

— Тому, мій отче, — одвітила спокійно — що він був мені мужем и що я ёго убила.

— Безталанна! — крикнув старець, котрого лице стало блідше від трупа лежачого побіч. — Будь проклята, неслухняна дітино! не тільки ёго одного убила-сь.

Залякана сими словами, з зачудом піднесла на нёго очи. Він нахилився до ві уха, шепнув ій нишком пару слів, відвернувся и відійшов. Анілька опустила руки, стояла наче статуя кілька хвилин непорушно...Ві очи вліплені в одну точку не вказували ні одного знаку думки. По хвили упала на взнак, а гарна ві головка стукнула тяжко о марморовий поміст.

XV.

Що ій сказав князь Дмитро, сёго ніхто не чув, про се ніхто не знав. — Але в кілька неділь опісля винесли тіло старця на кладовище, а дім ёго заперто від усюд. Минав рік по році, а жадна рука не дотулилася заржавілих засувів, котрі заперали ворота ёго обійстя. На газонах розростався буйно бурян. На стежках, колисьто висипаних чистим рінцём, розстелилася широколиста травиця. З під обитої виправи стін и колюмн виглядали сірі цегли, а крізь повитовкані шиби залітали свобідно ластівочки и ліпили собі на золочених окраях салонів з болота гнізда. В здичілім городі цвили и відцвитали даром бузки, даром виливали свою воню горохівники и ясміни, даром вже надили до себе рожі чудовими барвами — ніхто не прийшов и ніхто їх не бачив. Вони перецвитали у самоті и обсипували свої

Digitized by Google

красні и пухкі листочки на окружаючу їх довкóла кропúву. Так пустка и звáлища обгортали своєю сіткою се сідище гостинности, се мешкáнє патріотизму, любови й принад.

XVI.

А що-ж ся стало з Анількою? — Не знати...

(З польского переложив Ив. Свєрский.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Дальше.)

Так у тій части поезиі и беллетристики у Россиі, котора передає субъєктивні идеі або малює житя передовоі меншости так званоі „образованоі громади“, не вдалось виділитись специяльно украінскому напрямку и елементу — окрім одного Шевченка —, ні спеціяльно великорускому; елемент российский, або лучше европейско великорускій, узяв перевагу над тим и другим и притягав до себе и більшість симпатий и молодіжи украінскоі. Од того література поетичня, котора представляється Пушкином, Лермонтовим, Тургеневим, Герценом и т. д., мусить назватись у Россиі не великорускою тільки, а всероссийскою — по ві фактичній силі.

Теж саме треба сказати и про ту часть образноі літератури, котора объєктивно малює житє більшости образованоі громади, більш або меньш сатирично. Начало такій літературі положено Грибоєдовим з ёго комедиею „Горе отъ ума“, але у свій час Грибоєдов стояв більш або меньш одиноким, и тільки ціcля Гоголя реальносатирична література опанувала усі другі роди беллетристики у Россиі. И ся література служить великою звяжущою силою для громади российскоі, бо вона ухоплює типи житя тих клас народу — панів, чиновників, которі скрізь у Россиі майже однакові побитом, поглядами, мовою, з дуже незначними місцевими одмінами. Так коли виключити у Гоголя (про Вечери на хуторі и про Миргород я не говорю тепер), коли виключити великоруских купців у „Женідьбі“ та

Digitized by Google

дві три сцени з великоруским простонароддям у „Мертвих Душах“: остатні типи безсмертної галереї Гоголя одні, як Собакевич, Ноздрев, скорійш способні акклиматизуватись у Великій Руси, другі, як Манилов, Коробочка, пожалуй Плюшкин, більш у Малій Руси, але всі вони можливі и там и там, а що до городничого, Хлестакова, Чичикова, Бетрощева, Хлобуева, Пѣтуха и т. д., то се щирі всероссийскі типи, которих знайдете од Архангельска до Одесси. Українець Гоголь не мог заставити їх говорити по українскому, бо вони так у житті не говорять. Що сказано про Гоголя, те саме прикладається и до других „живописців биту“, як казав Гоголь, звісно до тих, которі описують побит тих шарів народу у Россиі, который фактично живе и говорить однаково по усій Россиі.*)

Повернувши літературу у Россиі раз на завсігди на дорогу реалізму, Гоголь послужив багато для скріпленя літературного діла Россиян північних и полудневих, — хоть, правда, як то ми покажем дальше Гоголь, же, и именно своім принципом реалізму, положив міцну основу и центробіжним напрямкам у літературі российскій — великоруському и малоруському. А поки так именно своіми повістями малоруским и тим духом малоруским, который уніс Гоголь у літературу российску, він послужив й тому, що Українці більш ще привязались до российскої літератури. Я мушу на Гоголі зупинитись на довше, бо на нёго остановились у Галичині погляди дуже одмінні од тих, що я высказав, особливо з поводу ёго українских повістей. Сі погляди перш усёго высказані були п. Кулішем, — и принялись де у кого з Українців (далеко не у всіх, як те видно з приміру Мордовцева, Максимовича и т. д.), а особливо у галицьких народовців. Ті, хто у літературі більш усёго

*) Не беремо того за зле Гоголеви, що свої всероссийскі типи заставляв говорити россиískою мовою — хотя жаль нам, що своіх українских повістей не писав на українскім язиці —, але сёго не можемо признати, щоби всероссийскі типи конечно треба представляти и россиískою мовою, а українска мова мусіла ограничитись на описане житя українского. Такі тісні границі можна класти тільки малим нарічиям, як н. пр. підляскому або гуцульскому, котрі справді найбільше спосібні до описаня житя народу підляского або гуцульского; — але малоруска мова за надто широка а и за надто вже вироблена, щоби не могла не тільки всероссийских але и англійских, німецьких и и. типів представляти, хотя, розуміється, ми зовсім не бажаємо, щоб наші писателі брали предмет до своіх оповідань з житя инших народів а залишали житя свого народу. — Прим. ред.

Digitized by Google

цінить мову, готові виключити Гоголя з Українців уже з за одного того, що він писав не по українскому.*) Се, думаю, перва причина, по которій п. Куліш засчитав Гоголя „у сусідню“ тілько, за е с м а н с к у словесность. А друга була — те, що п. Куліш знайшов у Гоголя етнографічні помилки, „панский“ погляд на народ, як на щось потішне, — так що п. Нечуй вже назвав Гоголя „нерозумним Гоголем, которий писав на потіху нерозумної Московщини.“

Я мушу перед усёго нагадати, що п. Максимович, доволі компетентний судя у малорускій етнографії, виступив на оборону етнографічної вірности Гоголя. Не буду пускатись у деталі и розбирати, справді, де и у чому помилився Гоголь против етнографії, — але скажу, що тепер, після виданих п. Рудченком народних казок, питанє про народность „Вечерів на хуторі коло Диканьки“ мусить бути пересуджене знову, бо тепер видно, як багато чисто народних тем и образів узяв Гоголь у свої Вечери. Не буду я шукати у Гоголя и того погляду на народ, який маємо ми, и який усе таки не у тому стоїть, щоб бити поклони перед усякою етнографічною одміною побиту народнёго — бо народови з того не легше, та й не всяка така одміна є справді щиро народня — , а у тому, щоб боротись за права народу, та працювати для ёго освіти. Але такої поваги до народу не знайдемо и у Квітки, так вивишшуваного п. Кулішем, — бо сей Квітка (у Сватанні на Ганчарівці) висказав таку народолюбну идею, як що у доброго пана крепаком лучше жити, як вольним.**) Нашого погляду на народолюбів не могло бути у 20 — 30 роки сёго віку, — але се не значить, щоб наші погляди не вийшли органічним процессом з поглядів батьків и дідів

*) Ш. автор здається за мало цінити мову що до ві важности у літературі. Аджеж Гоголь, через те, що писав свої твори виключно великорускою мовою, може мати у исторіі нашої літератури місце лише задля впливу, який мали его твори на властиву літературу українску (о чім ш. автор згадує понизше), але его твори не будуть, так як н. пр. твори Шевченкові, вічними памятниками у нашій літературі, а скорше будуть такими памятниками у літературі великорускій. — Прим. ред.

**) Не маючи під рукою драматичних творів Квітки, не можемо й осудити, о скілько слова, зганені ш. автором сеї статті суть гадкою самого Квітки або йно которої з осіб комедиї. Будь що будь, як не може згодитись на сі слова в загалі, так правдивими вони можуть бути в многих разах. Справді, у доброго пана може бути крепакови, именно такому, котрий не знає волі уживати, ліпше ніж на воли и під добрим монархом абсолютним можуть піддані щаслившими бути ніж в державі конституцийній, — але з того ще зовсім не вихо-

Digitized by Google

наших, сучасних Гоголю, Квітці и т. д. Коли перечитати листи Гоголя, надруковані п. Кулішем, за ёго статті про початок Малороси, за ёго поклик про те, щоб ёму досилати матеряли для исторіи Малороси, за ёго статтю про пісні малорускі — то побачимо, що у 1829 — 35 р. не було нікого, не виключаючи Максимовича, хтоб так богато и прилюдно говорив про пісні, повіря, казки и т. д. простонародя малорускаго, хтоб так будив громадску увагу до Малороссиі, до „нашоі Украіни", як каже Гоголь. Та не було нікого — а де у чому и доси не ма кого — хтоб змалював де які боки житя украінскаго, як Гоголь.

Для того, хто цінить у літературі більш дух и матерял, ніж слово, Гоголь не перестає бути Украінцем не тільки в „Вечерах" и „Миргороді", але и у „Мертвих душах." У „Вечерах" він змалював природу украінску, пересказав украінскі повіря и казки, — але окрім того вачертав и кілька образів типичних украінских: дівчата, дяк, панич губернскій, голова, що возив Катерину II., винокур, і т. п. — се чисто украінскі типи. „Старосвітск поміщики", „Иван-Иванович и Иван Никифорович", бурсаки у „Віі," особливо Хома Брут, се впять чисто украінскі типи. Скажу впять, що украінска (по мові) література не дуже то багата объективним малюваням житя и индивідуалізациею образів, так що Гоголь де у чому и доси не перегнаний не тільки романтиком (по методу літературному) Шевченком, але и Марком Вовчком и Нечуем, которі явні ученики Гоголя, або Гоголевого ученика Тургенева. У „Тарасі Бульбі" мало битових украінских образів — там драма фабули виступа' на первий план —, але и там деякі образи Січи, жиди, сам Бульба нагадують щиру правду битову. Украінець не може забути, що Тарас Бульба був первий опит историчного роману чи поеми з украінскоі старини, писаний не так произвольно, як „Войнаровский" або „Полтава" и у которому виведен діяльний народ украінский. Один шановний Галичанин писав мені, що у ёго валиться з рук „Тарас Бульба", після того як він познакомивсь з Шевченком. Думаю, що се з того, що у Гоголя не виставлені так мотиви борби народу рускаго з панством польским, як у пізніщих песах Шевченка. Се правда. Гоголь стояв ще на естетично-романтичнім, або національно-

дить, щоби в загалі крепацтво було лучше або й однаке а навіть мало що гірше од волі, а абсолютизм од конституції. Позаяк же з инших писем Квітки видно, яким нещастем для народу він вважав крепацтво, то не мож ему сими словами так дуже дорікати. — Прим. ред.

*

Digitized by Google

релігійнім погляді на українску старину. Боротьбу против уніі, против жовніерства польского, та боротьбу за права козаків, а не соціяльну революцію усёго народу украінского против панства, бачив Гоголь у старій исторіі Украіни. Але не инакше дивились на се діло и самі козаки, сам Хмельницкий, ті хто складали сучасні вірші про Хмельницького (напечатані Костомаровим у послідньому виданю Богд. Хм.), малоруско-козацькі літописці XVII — XVIII в. Не инакше дивились не тілько Бантиш-Каменский и другі начинателі науки про Украіну — та и сам син народа, крепак Шевченко, у первих песах своіх дуже не далеко одійшов од сёго погляду: „ревіли гармати“... „танцювало лихо!“ ось що хвалить Шевченко у старій Украіні та „волю козацьку“; а лихо бачить у „Ляхах та уніятах,“ и тілько слівце „Ляшки панки“, которе бачимо у „Тарасовій ночи“, предвіща' той народній, соціяльний погляд, на который прямо став Шевченко тілько після переізду у Київ, де мабуть, на ёго мали вліяние молодші, перейшовші через европейску школу приятелі Костомарів, Куліш и т. д. По погляду на мотиви борби Украінців з Поляками „Тарасова Ніч“ и т. и., и самі „Гайдамаки“, не далеко одійшли од Тараса Бульби, — ріжниця тілько у тому, що у Шевченка не ма' ні одної песи так обробленої, як Тарас Бульба. По часу, коли появились малороссийскі повісти Гоголя и „Тарас Бульба“, ми маємо повне право считати, що Гоголь породив и поетичні проби Метлінского, Костомарова, и самого Шевченка, — и, коли не визвав, то йшов паралельно з етнографічними роботами Максимовича, Бодянского, Срезневского и т. д., и був таким робом одним з батьків новійшого украінского народолюбія, тим більше, що про Украіну так багато и голосно говорив чоловік, ставший зразу рядом з Пушкином авторитетом у очах россійскої громади. Але мало того, що у малороссийских повістях Гоголь праотець Шевченка, та ще й досі не перегнаний зовсім молодшими беллетристами, — він и у своіх усіх творах не переставе являтись з щирим украінским характером. И може, не виключаючи и самих Шевченка и Костомарова, Украіна не мала ще другого сина, который би так повно виразив у собі дорогі боки ві народнёго духу. Недоучений украінский панич, Гоголь, привіздить у Петербург, куди багато вже наіздило паничиків з Украіни, щоб вислужитись, — и замість того, щоб оддатись шуканю бюрократичної карери, починa' турбуватись, що не взнав Украіну, як був на ній. Починa він письмами прохати родичів и знакомих, щоб посилали ёму описи звичаів, пісні Украінскі и т. д., збирається писати исторію Украіни, — и тілько й сам мов боіться, що

Digitized by Google

так горяче, як він инше, исторію писати не можна. „Дуже вже пече!“ каже він. Ще як тільки приїхав Гоголь у Петербург, то зараз писав матери, щотишина въ немъ необыкновенная, никакой духъ не блеститъ въ народѣ, все служащіе да должностные, всѣ толкуютъ о департаментахъ да коллегіяхъ, все погрязло въ трудахъ, въ которыхъ безплодно издерживается жизнь ихъ.“ А чим більше Гоголь увіходить у грандіозні образи, що горіли на листках писаної їм исторіі України, тим більше задумується „над страшним, потрясающим болотом мілочей, которі опутали наше житте“, тим більш рветься, щоб „совершити що небудь великое, потрібне людям“, и почина з того, що сміється над сим болотом, „скрізь видимий світові сміх и невидимі, незримі ёму слёзи.“ *).

И збудив він велике сонне болото, перелякав велике царство, про которе кричали усякі Погодини, Булгарини, що ёму „усі землі завидують“, розворушив ёго, приставивши до очей ёго зеркало и сказавши: „на зеркало нічого жалкувати, коли пика крива!“ Але и того ёму мало, — хочеться ёму идеалів, хочеться ёму показати не „благонаміреннаго человѣка“ а „блескучу голову, котора б прогреміла величаво-грізні речи“ про правду и зразу поробила усіх людей „людьми христіянами.“ Недоучений, збиваний з толку московскими славянофілами, Гоголь кидається у религіозний містицизм, він шука' идеалів там, де іх шукав Сковорода, наші кобзарі и сам Шевченко (хоть и инакше), як писав „Неофіти“. Покинувши поетичню сатиру, він виступа' з монологами и проповідями („Выбранные мѣста изъ переписки съ друзьями“), — але старосвітскі идеали ёго визивають против себе бурю, и письмо Білинского. Гоголь пада' знеможений, начина' потроху впять вертатись до показування людям зеркала житя іх, але недуг и изувірство духовних совітників ёго, особливе отця Матвія, добивають великого гумориста; він палить свою рукопись 2 части „Мертвих Душ“, діло 10-літнёї праці, все з за страху, що може вона не принесе пользи (користи) людям. И се не Українець, се „перевертень“, се зубоскал и одрицатель

*) Зрівняй Шевченка:

В багні колодою гнилою
Валятись, старітися, гнить,
Умерти й сліду не покинуть
На (обезславленій) землі!

з листом Гоголя од 30. апр. 1829, од 24. Іюля и т. д.

Digitized by Google

тільки!*) Ні се голова, у которій помістились и ті козаки и дівчата, що и любов зовуть „правдонькою“, се „Перебендя“, се тойже Шевченко, который більш усёго боіться „прожити гнилою колодою“, — та ще у добавок се голова, у которій помістились усі ті голови, що зложили віками приказки, пословиці и пісні українскі, которі так часто крізь сміх плачуть. Можна жаліти, чому Гоґоль забув опісля народ спеціяльно український. Але щоб ёму український націоналізм дав багато помочи на рішенє тих питань, що пекли ёго душу, не думаю. Ні у народа, ні у традиціях старини Гоголь не знайшов би одвіту на те: як зробити, щоб не було того болота, которе бачив він перед собою; — у народа, правда, він би побачив порив до волі, вражду до крепацтва, але дуже запутану містицизмом тих же самих отців Матвіїв, що́ погубили и Гоголя, и жадної ясної идеї, як же добратись до волі! Як же виключити з исторіі Украіни и з украінофільства, що́ ширилось у часи Гоголя між потомками мазепинскої старини, и протест против крепацтва: то традиції старої Украіни мало чим більш були б годні для рішеня сучасних питань, як и традиції Московскої старини. Традиції старої Украіни були годні тільки на те, щоб збудити аналіз сучасности, и се вони зробили через Гоголя як и через Шевченка — хоч у кожного ріжно. Шевченко був молодший Гоголя, попав у свіжійший кружок, та ще й сам попробував панскої ласки; од того ёму легше було дійти до ґордійского узла болота сучасної Россиі, — він через те не дуже то прихилявсь и до мазепинского украінофільства, обізвавши „варшавским смітям“ ясновельможних гетьманів и осміявши украінофільствувавших потомків „гетьмана дурного“. Але й Шевченко запутувавсь у політичних и національних идеях и идеалах, и у ёго ясна тілько негативна идея: ненависть до крепацтва, ненависть до сучасного болота. Але як начне він говорити про те, як вийти з нёго, то зараз упада' або у библейску містику, або у гайдамацтво, которе тутже він сам и осудить, почувши, що и у ёму не ма' будуючої правди. Объективний рай свій и Шевченко зводив на сімю. Од того и Шевченкова заслуга лежить більш у тому, що він прокляв сучасне болото житя — як и Гоголь; ріжниця тілько у тому, що Шевченко прокляв ёго як оратор, монологами, скріпленими часом дуже виключними мелодраматичними фактами, тогді як Гоголь виставив „на всенародні очи усе страшне болото м і л о ч е й, опутавших наше

*) Так далеко ми не йдемо в нашім суді про Гоголя, — се ми сказали вже вище. — Прим. ред.

Digitized by Google

життє", показав „пошлость пошлого чоловіка" у самому обиденному, у самому такому, щó не ріже вже й очей, або и у такому, що усі вже вважають „благонаміренним", — и намалював цілу ґаллерію благодушних, з первого разу нєвинних пошляків, котора способна перелякати свіжу душу більш ніж „кати", „душегуби", кровосміситeлі и т. и. образи Шевченкові, которі завсігди не можуть не бути виключні. За помочю сієі ґаллеріі, тя за помочю тих идей, которі не виносяться из традициі XVII-ого віку не тільки Москви але и Украіни, такі люде, як Бѣлинскій, Герцен и передові украінофіли, зрозуміли, щó треба зробити, щоб вивести Россию, у тому числі и Украіну, на ту дорогу, на котору вона вступила після знищеня крепацтва. И се незабутня заслуга поетичних традиций и идеальних поривівдуші украінскоі, що вони збудили у Гоголя недоволенє болотом мілочей, — а юмору украінского, що він дав Гоголю силу змалювати ёго безсмертну ґаллерію Кажу безсмертну, бо абстрактні річи про историчні идеали проходять, а факти типизовані поезиєю, так само як наукою, котора має тільки другий метод але одну ціль з поезиєю, остаються на віки. Гоголь не перестав бути Украінцем и тогді, коли малював сю ґаллерію. Так, коли вже зоставити на боці ёго юмор, то ті малюваня природи, которі Гоголь увів первий у літературу российску, що попереду хиба тільки Кавказ або Крим малювала з любовю, ті монолоґи серед росказу, сама іх м і р я н а проза, мов у „Слові о Полку Игореві" або у думах украінских, — се все говорить про Украінця, и часом дуже підходить до стилю Шевченкового. От од чого ні яке доктринерство украінофільскоі ортодоксиі не може увірити массу живих Украінців, що Гоголь н е н а ш хоть би у тій навіть мірі, як не наш Пушкин. Гоголь зостається доси не тільки самим великим писателем российскоі літератури, але и характерним виразителем украінскоі натури, котороі Шевченко виразив другу половину, — и через те Гоголь служить двічи, а як згадаєм, що він змалював деякі типи украінскі и деякі боки житя Украіни староі и сучасноі, то и тричи звязкою меж Украінцями и российскою літературою.

(Дальше буде.)

Digitized by Google

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Одкритий лист з Украіни

ДО РЕДАКЦИІ „ПРАВДИ".

У остатні часи серед боротьби галицько-руских партий з поводу послідніх виборів до державнои думи, публицисти обох партий, як централистів так и федералистів, у своіх доводах часто виходили за гряниці Галиччини и покликувались то на Россию у загалі, то на Украіну по части. Публицист федеральної партиі, п. Н. Загірний, навіть назива' свою партию украінскою (Политика Русинів стор. 17). Се дав нам право, и яко гражданам Россиі и яко Украінцям, подати и собі голос перед галицькою громадою в ділі програм, заявлених обома галицько-рускими партиями, и просити шановну редакцию „Правди" дати у себе місто сёму нашому листу.

Политику и програму, заявлену „Рускою Радою," ми не можемо знаходити иншою, як для Славян згубною, для галицько-руского народу недостойною, а для Россиі, на котору покликуються публицисти „Рускоі Ради", шкодливою — бо „Руска Рада" піддержує гегемонію навіть не усёго німецького племени, которе, яко народ, не має жадноі користи од зневаги прав других народів, а гегемонію тілько одноі німецькоі централистичноі партиі над усіми народами, а надто над народами славянскими, піддержує ту партию, которої органи найзліще ворогують и против Россиі, яко славянскоі держави, маючої прямий интерес у задержанню и вкріпленню Австриі на основі рівноправности народів. До того ж и там, де политики „Рускоі Ради" одходять од так званих „вірноконституцийних" централистів, вони впять таки заявляють програму стілько ж згубну для Славян, скілько шкодливу для Россиі и по усёму недостойну галицько-руского народу, бо піддержуючи те, що есть самого шкодливого у системі централистів и при тому згоджуючись на програму низше-австрийских католиків, политики „Рускоі Ради" стають против того, щó одно тільки и є симпатичне у политиці „вірноконституцийних", и піддержують ультрамонтанство, противне поступу усіх народів, ультрамонтанство, против которого малоруский народ бився енергично у славніщий період своєі историі, од которого завсігди одвертавсь народ великоруский и которе було и є ворогом усіх руских племін складаючих Россию.

Digitized by Google

Ми не можемо згодитись и з програмою партиї галицьких федералистів, як вона виложена у брошюрі п. Н. Загірного, бо шановний автор, називаючи свою партию консервативною, подає голос за конкордат, за конфессийні школи, за привилегії католицькоі церкви (бо що инше значить бажання, щоб держава и ся церква „всперали“ одно одного?), против гражданского шлюбу, против шлюбу між різновірцями, против переносу торгів на празники и т. д. Яко Славяне и Українці, ми признаємо себе друзями федеральноі системи — с. в. не стілько федерализму коронних країв, скілько федерализму народностей и широкого самоуправу земского и громадского, однак же ми бачимо підставу щастя Славян у загалі и малоруского народу по части тільки у основах прогрессивних, которі не мають нічого спільного з конкордатом и ультрамонтанством.

Яко граждане одрубноі од Галичини держави, ми ніколи не позволимо собі вказувати своім галицьким соплеменникам подрібноі програми політичноі: можуть вони піддержувати ту чи другу систему виборів, увіходити за-для парламентскоі тактики у хвилеві компромисси з тією чи другою партією, — але як соціяльні и культурні основи спільні для усіх освічених народів и громад и не можуть бути ділом хвилевоі тактики и компромиссів, и як имя нашоі землі и народу згадувалось и згадується у боротьбі и програмах галицькоруских партий, то вважаємо обовязком, щоб відсторонити усяке непорозуміння, виголосити, що

1) той, хто зветься русским и говорить про одностайність усіх руских племін, але піде и голосувати ме у державній думі противу прав усіх и кожного славянского народу, той не знайде собі симпатиі у освіченій громаді в Россиі.

Так само, як и 2) той, хто піде против свободи совісти и освіти за ультрамонтанство

и 3) хто, хоть би и признавав федерализм країв и рівноправність народностей, але при тому не держиться у питаннях політичних и соціяльних основ свободи и народоправства, а у питаннях культурних — свободи розуму, той хай не покликується на народ и народовців на Україні.

Прикладаємо до сёго листу підписи, скілько могли іх зібрати за короткий час.

Надіємось, що рускі и славянскі видання в Австрії перепечатають сей лист.

(Підписалось тридцять один чоловік).

Digitized by Google

Чималою радостю наповнив нас сей лист з Україні, бо він оказує нам не тілько, що наші брати Українці интересуються живо справами своіх родинців в Галичині, але є ще й новим доказом того, що симпатиї Українц, а тим самим и симпатиї ліберальної Россиі, се є то тоі, котора шукає щастя свого краю не в розширеню границь а у піднесеню и розвою его, и з которою у політичних, соціяльних, релігійних и культурних питаняхъ наші українскі братиї в загалі идуть разом, — що симпатиї України и поступової Россиі суть по нашій стороні, по стороні галицьких Русинів-народовців.

Сей лист пожаданий нам еще й тому́, що подає нам нагоду, трохи докладнійше заявити наші ціли, наші прямованя, которі часто не тілько ложно бувають представлювані нашими противниками, але нераз и фальшиво розуміються нашими приятелями.

Головною цілею Русинів-народовців у Галичині есть хоронене своєі національности и розвій свого народа, окремішнёго як від польского так и від великоруского. Наш народ, окружений а по части и змішаний з близько посвоюченими ему народами великоруским и польским, перевисшаючими его и матеріяльною силою и культурою, находиться в небезпеченстві втратити свою окремішню индивидуальність, злятиси в одно з котрим из сих народів. Серед такого небезпеченства найперше всі наші сили мусимо напружити на захованє нашоі національноі индивідуальности и не можемо тратити багато сили й часу на инші борби. Всякий, хто визнає однакі з нами засади що до нашоі народности, хто хоче розвою нашого народу, нашоі мови и літератури на підставі окремішности від польскоі и великорускоі, належить до нас, без взгляду на те, яких політичних, соціяльних або релігійних принципів держиться. Ділитися на партиі з причини ріжниці в таких питанях могуть народи, котрих бит народний забезпечений, — ми для дальших цілей не можемо найблизшоі спускати з ока.

Тим однако не кажемо зовсім, щоби загал руско народноі партиі у Галичині и в инших питанях не мав стало вироблених засад: суть такі засади, тільки що вони не ставляються так остро, щоби поодиноких людей з иншими засадами аж виключали из народного гурту.

Нашому народови не досить, щоби схоронював свою окремішню индивидуальність, треба еще, щоб він и розвивався. Розвивати ж ся може тільки в згоді з духом часу, з идеями віку, приноровленими до его національних властивостей. Ми отже не реакціонери ані навіть кон-

Digitized by Google

серватисти, але люде поступу, прогресисти. Проте ми не можемо бути н. пр. сторонниками ультрамонтанства, не тільки за-для того, що сим ми станули б в противности до більшої части нашого народа, належащої до иншої церкви, але и тому, що вважаємо ультрамонтанство невідповідаючим духови часу. Так само в инших питаннях, соціяльних, політичних и т. п. ми ліберали и поступовці. Однако правдивим лібералізмом вважаємо лиш такий, котрий и противникам дає повну свободу, не як більшість псевдоліберали німецьких, которі всю свободу віндикують виключно для себе, а кричать: Polizei, коли хто з противників хоче також свободою хісиувати. Ультрамонтанство, феодалізм и всякі тенденції противні лібералізмови по нашій гадці повинні поборюватись силою идеї, а не брутальним насильством. Так само різнимось и від тих ліберали, котрі допускають вправді свободу и рівноправність лиць, але не допускають свободи и рівноправности народів: ми противимося як найсильнійше всякому експлоатованю конституцийних свобід на корість як поодиноких партий так и народів, — ми ліберали и федералісти.

Еще одно. Наш народ, не поступивши в своім розвою так далеко як инші народи Европи, не може й цілком рівно йти з ними дорогою поступу. Добрий и конечний есть поступ, але він повинен відбуватися природно. Як сили фізичні и моральні поодинокого чоловіка розвиваються постепенно, так постепенно розвиваються и цілі народи; и як те, що добре есть доспілому мужеви, не все може бути добрим и недоліткови, подібно не всё, що добре Німцям, Французам и Англійцям, добре и Русинам. Республика есть в засаді найліпшою формою ряду, але вона може мати певне истноване тільки в високо просвіченім и моральнім народі; — була би вона доброю нині н. пр. для Турків?.... Розуміється однакож, що и природний розвій народа в нинішнім часі при сприяючих обставинах відбувається без порівнання скорійше ніж н. пр. перед двома або трёма віками; тож можемо надіятись, що народ наш далеко скорше розвинеться, ніж розвивались инші народи Европи, и що вже незабавом у всяких напрямках буде міг рівним ходом итп з тими, котрі его нині значно випередили.

Такі суть наші гадки, гадки загалу руских народовців у Галичині. Ми перед всім Русини, члени 15-міліонного народа, але враз ми и поступовці, ліберали, демократи, не меньше як наші браті закордонскі. Тільки ж ми стережемся всякого доктринерства, красного в теорії, але в практиці многим много пошкодившого.

Digitized by Google

Що до брошури „Політика Русинів", против деяким тезам которої наші брати Українці виступають, треба зважити, для кого и в якій цілі вона була написана. Вона не есть політичним маніфестом партиї, але написана в одній певній цілі. Впрочім може автор сі де в чім и ріжниться в своїх гадках од гадок нами повисше висказаних: значною однак ся ріжниця навірно не есть (він зовсім далекий н. пр. від ультрамонтанства), и яко одномишленник наш що до головного питаня народного, есть він враз и чоловіком нашої партиї а притім и федералістом и найчеснійшим и найревнійшим нашим патріотом.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Дня 24 с. м. перервала Рада державна свої засіданя з причини зібраня соймів краєвих. Найважнійші справи, которими Рада державна доси займалася, були: уложене адреси до цісаря в одвіт на тронову річ и ухвалене пожички 80-мілионової для ратованя торговлі, промисла и рільництва, загрожених траскотом біржевим. Адресу уложив Гербст, в духу крайне централістичнім, в котрій вже не згадується о правах поодиноких народностей так як в бесіді тронівій. З дебат адресових интересні для нас особливе промова п. Ковальского и дра Гербста. Перша була в загалі тільки парафразою тих безчисленних вірнопідданчих адрес, які висилалися Русинами від 1848 р. и в котрих говорилося перед всім о безконечній лояльности Русинів, и о їх довірию и привязанности до кождого ряду, чи абсолютного, чи конституційного. В новій Раді державній, основаній на безпосередних виборах, за которими промовляв вже в соймі, видить п. Ковальский нову щасливу долю для Русинів. Однако хоть як не жалував кадила для централістів, ти-ж далеко більше любовалися річю Поляка Дуиаевского, хотя и раді суть з того, що за кождим виступленем Поляка можуть як маріонетку поставити на против Русина. Річ п. Ковальского хибила и в тім своєї цілі, що мого того, що Галицке намістництво поставило в пропозиції на віцемаршалка сойму також п. Ковальского, не довела его до сёго горячо пожаданого становища, бо віцемаршалком именований епископ Ступницкий. Славяне сильно обурені на Русинів; Politik не знае, чи Русинів має еще причисляти до Славян. Ми будемо терпіливо чекати результату політики наших вірноконституційних, але годі не добачити, що Німці-централісти уважають їх тілько своїм орудем, а навпаки пп. Ковальскому и Павликову ходить головно о догоджене їх ненаситної ам-

Digitized by Google

біцні. — З річи Гербста заслугує на увагу особливе тая часть, де одвічав словенскому послови Разляту. Коли Разлят стілько добра видів в новій Раді державній, що яко власть висша від соймів може деякі некористні постановленя зміняти або видавати свої окремішні постановленя, то Гербст одвітив, що се було би замахом на конституцію, котрого ніяк не може допустити. Сі слова ультрацентраліста Гербста повинні поучити наших вірноконституцийних, що їх надії на Раду державну в більшій части суть марні, що и нова Рада державна не увільнить Русинів з-під супремациі сойму краєвого.

Пожичку 80 міліонову Рада державна по предложеню міністра фінансів призволила. Тих 80 міліонів мають обернутися на будову железниць и на підмогу промислу, торговлі и по части рільництва. Більшість Німців-централів хотіла сі гроші обернути еще на підмогу „швіндлю“, але сей уступ проекту був коаліцією всіх „чистих“ елементів Ради державної відкинений, хотя и міністри за ним промовляли. Против нёму голосували именно всі Славяне, федералісти и дійстно поступові Німці; з поміж вірноконституцийних Русинів однако 4 голосували за удержанем швіндлю.

Також займалася Рада державна розсмотрюванем важности декотрих виборів, против котрих внесено протести; досі узнано між иншими за важні вибори дра Яновского, о. Наумовича, о Качали.

Дня 26 с. м. розпочалися засіданя соймів краєвих. Сойм Галицкий, до котрого прибув новий посол Русин, вибраний Дрогобицкими Жидами и Русинами проф. др. Антоневич, досі уложив адресу до цісаря по поводу 25-літнёго юбилея вступленя на трон, котру то адресу має завезти до Відня вибрана на тое депутація; и займався виборами до ріжних комісий: правничої, буджетової, петиційної и и.

Важна зміна настає в політиці Чехів. Досі Чехи від видання звісної декларациі відсунулись були від Ради державної и від соймів краєвих, як пражского так и берненского. Тепер однак Моравскі посли до сойму вже вступили, а и до Ради державної мають по новім році вступити. В самій же Чехії настав спір між т. з. молодими и старими Чехами. Перві, переголосовані в клюбі з своїм внеском, війти до сойму краєвого, а обовязані ухвалою того-ж клюбу до солідарности, зложили свої мандати посольскі (в числі 29). Коли нарід знов їх вибере, тогді, розуміється, ввійдуть до сойму. А відтак и що до Ради державної будуть мусіли покинути свою пассивну політику.

Digitized by Google

НОВИНКИ.

— **Двайцятьпятьлітній юбилей панованя Ц. К. цісаря**, припадаючий на 2. Студня, обходити меться в цілій Австрийско-угорскій монархіі дуже торжественно. Віденьска Рада державна, угорский сойм и всі соймы коронних країв в Долитавіі висилають на той день депутації з гратуляційними адресами. До депутації Ради державної вибраний з Русинів др. Яновский, до депутації Галицкого сойму Є. Пр. епископ Ступницкий. — Галицькі Русини висилають ще окрему адресу и святкувати муть той день також музикально-декляматорским вечером и основанем стипендії. Ініціативу до окремішнёге святкованя сёго дня Русинами подав Є. Вир. митрополит, на которого запросини Львівска гр. к. капітула и товариства рускі у Львові: Народний Дім, Ставропігія, Просвіта, Руска Рада и Галицко-руска Матиця через своіх делегатів занялися уложенем програми обходу юбилея. Устроенем музикально-декляматорского вечера, котрий відбудеться в великій сали Народного Дому, займається пр. Вахнянин.

— **Загальні збори товариства руских академиків „Дружній Лихвяр“** відбулися в днях 20. и 25. Жовтня. Раджено над зміною статутів и вибрано новий виділ з 11 членів а 4 заступників. Головою вибрано дра Волод. Гапкевича, а заступником М. Мальчевского. Докладнійше справозданє з цілорічної діяльности виготовляється и розішлеться також передплатникам Правди. Дружній Лихвяр есть єдине товариство руских академиків у Львові, котре сполучає у собі всяких Русинів-академиків и має саму тілько гуманітарну ціль спомагати бідних колегів, через що и многим руским молодцям подається можливість відбувати студії університетскі а відтак яко урядники, учителі и т. и. служити свому народови. Дружній Лихвяр заслугує проте на повне узнанє и ревне поперте всіх Русинів. — Виділ Дружнёго Лихвяря, именував на засіданю з дня 11. (23.) с. м. на підставі § 2. своіх статутів п. Михайла Димета, обивателя и купця у Львові, членом основателем, а дра Корн. Сушкевича, секретаря в Львівскій прокураторії скарбу, членом почесним тогож товариства.

— **Руский театр під дирекцією Моленцкого** дає від початку сёго місяця представленя у Львові. „Управлающій совѣтъ Народного Дома“ не хотів, як ми вже доносили, відступити великої сали в Народнім Домі, де давнійшими літами завсігди давалися рускі представленя театральні и котру руска публика у Львові и на провінціі привикла була уважати вже рускою салею театральною. „Управляющій совѣтъ“ не може навіть тим звинитися, що потребує сали на яку небудь иншу ціль бо саля стоіть цілком порожна. Може членам „управляющего совѣта“ ходило о тее, що до сали в Народнім Домі випадало би и їм деколи прийти и проте видати кілька гульденів, між тим як тепер сёго не вважають конечним и дійстно ніколи не показуються в рускім театрі! П. Моленцкий змушений був наймити салю в міскій стрільниці, малу и далеко від середини міста положену, що одно вже знеохочує многих з ширшої публики приходити на рускі представленя. Многі знеохочені суть також першим представленем, котре як під зглядом штуки так и під зглядом гри акторів дуже слабо випало. Тепер однако репертоар бував значно ліпший, грано н. пр. Женитьбу Гоголя, Наталку Полтавку Котляревского — також

Digitized by Google

и о лучші артистичні сили п. Моленцкий постарався Публики буває звичайно мало; може бодай тепер прибуде ві, коли соймові посли суть зібрані у Львові.

— **Посол до Ради державної о. Стефан Качала** не приступив до жадного клюбу тоіж Ради, отже ж не приступив и до клюбу польского. Противне донесенє „Слова“ есть, як звичайно донесеня того часописьма о людях народної партиї, ложею.

— **Одвіт о. І. Лозіньскому, донисувателю Слова „отъ русскаго озера.“** Ледве всі шпальти нашої часописи вистарчили б, як би ми хотіли відповідати на всі закиди, відпирати всі напасти, опрокидувати всі ложи и клевети наших противників на народню партию. Не могучи тілько місця посвятити сій справі, будемо від нині, наколи Слово и дальше так само як до тепер займати меться „Украіпофілами“, подавати від часу до часу лише список брехливих донесень Слова з коротенькою приміткою „л о ж“. Як би так зібрати всі брехні, які в Слові лиш сёго року на Русинів-народовців поміщалися то можна би з них красну китицю сплести.

О. Лозіньский з Яворова помістив в нр. 123 и 124 сёгорічного Слова буцім то критику на звісну брошуру Нпк. Загірного „Політика Русинів.“ Ми далекі від того, щоб виказувати точка за точкою всю мілкість аргументів о. Лозіньского, не ходить нам и о оборону згаданої брошури: ми тільки хочемо кілька слів сказати о деяких закидах, котрі о. Лозіньский робить цілій „украіпофільскій“ партиї.

О. Лозіньский каже, що Украіпофіли не держаться Русинів, тілько Поляків, „повстаютъ противъ усталенного уже языка и общепринятой ортографіи а содѣйствуютъ тому, чтобы въ школьныхъ учебникахъ уничтожити больше чѣмъ 20-лѣтнюю ортографію. За тое имѣютъ они добрыи посады, авансы, гроши, протекцію... але въ сердцѣ даетъ всегда чутись у п о д л е н і е черезъ сервилизмъ.“ и т. д. и т. д.

Ми привикли много чути від наших противників такого що ми нераз самі собі не довіряли, чи нам сниться, чи справді есть люде, котрі таке говорять. Але не надіялись ми такого чути особливо про руский язик и ортографію, вилисне від о. Лозінского.

Не ми відступили від Вас, але Ви и Ваша партія від нас. О. Лозіньский Ви говорили в 1848 р., що Галицькі Русини суть частиною 15 міліонового народа, окремого від великорусского и польского. Тої засади, часто и публічно голошеної. Ваша партія в 1866 р. публично впреклася, публично висказала, що від тепер хоче бути уважаною яко належаща до народа 60-міліонного. Тим явленем Ви відступили від Русинів, ставючись „русскими“, се-б то Россіянами, для котрих яко для відступників, перевертнів, жадного поважаня мати не можемо, хоч поважаємо щиро яко братів наших правдивих Великоросів. Зарівно мерзимось перевертнями польскими, хоч знов можемо поважати правдивих Поляків.

Котрий то язик, о. Лозіньский, есть той, щó вже „устался“ у нас? Чи той, в котрім написана Ваша стаття, чи той, котрим писаний фелетон в тім самім н-рі Слова? Ви „граматик“, и не видите того, що в вашім органі есть кілька язиків — те що добачить кождий гімназіяст? И кому то укоряти нас за язик и правопись? Вам, котрий розпочали-сте в 1834 р. свою літературну карієру проектом wprowadzenia abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego?

Digitized by Google

Вам, котрий наші народні пісни (Ruskoje wesile) видавали-сте польскими буквами? котрий еще в своій граматиці (!) в 1846 р. сказали-сте, щоби кирилицю лишити тільки церкві а в світских письмах уживати букв польских? Вам говорити о язиці и правописи, котрого відтак в 1853 р. в Зорі Галицкій висміювали самі Ваші теперішні товариші п. Дідицкий, о Кобринский и и., що руский язик пестрите найскравійшими полонізмами и не знаете ані язика ані правописи рускої? Такого руского „ученого", котрий писав на сам перед польскими буквами. потім з кепска по польски, а тепер з кепска по великорускн. такого граматикаря, котрий не знає ані рускаго ані россійскаго язика, суду и поваги ніхто респектувати не може.

Головною причиною, длячого Ви и Ваші товариші пишете таким и подібними як Ваш теперішній язиками, есть по просту и г н о р а н ц і я. Ви зачали по рускн писати, та не знали добре рускаго язика, не знали его правил, его будови, не знали, як взятися до нёго, щоб его виробити, — тому Ви попадали в полонізми и церковщину Для вигоди, лекшого выражения и очищення язика від полонізмів, Ви и другі священники зачали чим раз більше вписати церковних слів, а позаяк многі з них дуже сходні з россійскими, то и россійских. Але ви не знаете и россійского язика, тому́ Ви не пишете жадним язиком, але якимсь жаргоном, з котрим у нас хиба жаргóн Ваших нових союзників, Жидів, дасть ся порівняти. Жадати від нас, щоби ми свій руский, народний я з и к покинули а Ваш ж а р г о н приняли, есть майже те саме, як коли б прості Жиди жадали. щоби їх просвічені родимці покинули німецький язик а уживали їх жаргону. Може писатися Jidische Zaiting жидівским, то може виходити и Слово в Вашім жаргоні; але з шкільних книжок такий жаргон уступити мусить, и ми в тім не, содійствуєм" Полякам, але беремо самі инціятиву, чи Поляки за тим будуть, чи против того.

Де то тні аванси. тні високі посади, котрі Ви добачили у Русинів народовців? Если др. Огновский, др. Шараневич суть професорами в університеті, а декотрі профессорами по гімназіях, то дійшли до того желізною працею. нераз мимо великих перепон. Ми ніколи не робили посад и авансів предметом політики, як Ваша партія, котра поміж Wünsche der ruthenischen Bevölkerung Galiziens ставила н. пр. die Ernennung des Kreisgerichtsrates Kowalski zum Landesgerichtsrate in Lemberg. Ми могли б Вам не одного з наших людей виказати, котрого також против его волі вислано на Мазури, а противно знаємо людей Вашої партні, которі від Поляків, від ультра польскоі Ради шкільноі одержали посади, о котрі и наші старалися.

Так коли хочете, о. Лозіньский, займатися політикою, то лучше старайтеся, щоби в Яворові до Ради міскої війшло більше Русинів, щоби Яворівскі Русини до Ради повітовоі вибрали Русина, заложіть межи Вашими парафіянами Русинами ремісниче товариство як „Поміч" в Підгайцях або „Побратим" у Львові: таке Ваше діланє принесе праводиву користь для Руси, а не ворогованє против щирих Русинів-патріотів; коли ж хочете що о язиці рускім писати, то навчіть ся перше того язика, бо сёго доси у Вас ніколи не мож було побачити.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский.**
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Ч. 20. У Львові, дня 1. (13.) Студня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

В 25-літній юбилей

вступленя на трон цісаря

ФРАНЦІСКА ІОСИФА І.

(Вірш виголошений на музикально декляматорскім вечері в „Народнім Домі" дня 2. Студня 1873.)

Розме́жна вда́рила годи́на...
Що звістує сей мі́дний глас?
Ото́ мину́ла віку четверти́на,
Заяк запанува́в у нас,
На сла́внім пра́дідним престо́лі,
Габсбу́ргів на́йясніший син,
Франц Іо́сиф цісар, господи́н
Австри́йских лю́дів ща́стя, до́лі.

Відкіль цісарска булава́
З престо́лу Ру́дольфа сия́ла
Над на́родами, не вида́ла
Царя́ славні́шого дія́.
Дія́ всесві́тняя не згане,
Щоб хто так чу́дно панува́в,

Digitized by Google

Боро́всь, мужа́вся, одоля́в,
Як Ти, наш Ці́сарю, наш Па́не!

Згада́ти ни́ні — ляк и страх!
Усо́биця жаро́м горі́ла,
Борба́ наро́дняя кипі́ла
В розло́гих Австрії краях.
За во́лю на́роди става́ли,
За рівність, бра́тнюю любо́в,
За все, що на́йкрасше, а кров —
Їх бра́тня кров — струя́ми ля́лась.

Бо не за пра́вду всі стоя́ли,
Хоть пра́во вла́сне берегли́,
Права́ їх в перехре́сть ишли́:
Мертві живи́м въ доро́зі ста́ли.
Тогді й пішли́ на суд желі́за,
Яки́м правую́ться раби́,
Де той, бач, ви́нен, хто слаби́й,
Тот прав, хто сла́бшого зарі́зав.

Тогдї могу́чий володі́тель,
У ві́ку си́ли й красоти́,
Цар-ля́цар, появи́вся Ти,
Щоб спір крива́вий одолі́ти,
Смири́ти розбуя́лий люд.
И дру́ги й не́други почу́ли
Желі́зну ру́ку, й затрухну́ли....
В желізі ж ба́чили свій суд....

„До ді́ла viribus unitis,
Отсе́ вам за́повідь моя́!“
Сказа́в всй, — и Австрія
Зача́ла на́·ново роди́тись,
Зача́ла позбува́ти сніть
Поря́дків давних в су́ді, в пра́ві,
В просві́ті, в про́мислі.... Держа́ві
Цвіту́чій чу́дувався світ.

Digitized by Google

Однáк нерáз и прóміж цвíти
Повзé слизькúй, зрадлúвий гад.
В ладí не зáвсігди в лад,
Не все те зóлото, що свíтить.
Настúг и прóби час, и тут
Мов жáло прáвда прокололáсь:
Що вірних лю́дíв рáдний гóлос
Не заступúти чим небу́дь.

Поля́ Итáлії багрíли....
Се кров, що нáродів синú
За честь царя́ и вітчúний
З під сéрця хráброго вточúли.
Ти бáчив дорогúй урóн....
„В народáх вся моя́ потýга,“
Проголосúв всú; „в колю́гах
Підпóру тільки мáє трон!“

Нікóли звúтяжні народи
Так вéсело не віддихлú,
Як ми побíджені, колú
Учýли заповíт свободи.
Ти показáвсь як богатúр
Велúкий, справдешній, єдúний —
Такúх, знай, пáмятка не гúне,
Бо в сéрци нóсить іх весь мир!

Деся́ток літ и ще три лíта,
Як вíчі нáродні идýть:
Конáється велúкій труд
Над воплóщенем заповíта,
Що вúйшов з уст царскúх Твоíх;
Побóрюються перешкóди
Всіля́кі, що й самі народи
Одúн одномý ставлять іх.

Не вúнен Ти, — и ми не вúнні,
Що нáші нáродні правá,

Digitized by Google

Що Русь, мов на шляху́ трава́,
Подо́птана ещé й до ни́ні;
Бо все ще го́лову змія́,
Заду́шена та недоби́та,
Підно́сить, хо́че поглоти́ти
Наро́дність на́шу, на́ше Я.

Ми ві́руємо й упова́єм,
Наш Ці́сарю и Па́не наш,
Що Ти всім лю́дам за́хист даш;
Що по́діл пра́вди рівним па́єм
Возьме́ш Ти в де́сницю Свою́,
Промі́риш рівну всім свобо́ду,
И пра́во вся́кого наро́ду
Упе́вниш в ко́ждому краю́.

Тогді и на́ша Русь-роди́на,
Клеве́тана чорнійше всіх,
Яви́ться бі́ла, на́че сніг,
Найкра́сша пе́рла діяди́ма,
Лучи́ста, мов погідний день;
Тогді весь гурт ві наро́ду
За ці́саря и за свобо́ду
Піде́ и в во́ду и в оге́нь,

Як до́си йшо́в, — и піде зно́ву,
И не утóне, й не згори́ть,
Бо ві́ра на́шу Русь держи́ть,
Бо ві́рить Русь в ціса́рске сло́во....
Прийми́-ж сей и́скренний прúві́т,
Наш Па́не я́сний, наш Коро́лю,
Щоб на Дани́ловім престо́лі
Ти царюва́в ще мно́го лі́т!

(Кс. Климкович.)

Digitized by Google

Сказка

про Мокоша и відьму Дівонію.*)

(З польского Михайла Грабовского.)

Давно, подавно, коли еще на Київі князі володіли, захову-вано великі лісовища по обом полам Дніпра для охоти панскої. Зміс-ним тих лісів чи сторожем частей зборонених лук и пущі, гей коли-б особого збіринця, був мужик именем Мокош. Була то людина добра, ледве чи сам о собі відав, що жив; все зарівно приймав, студене чи горяче. Господа Бога не гнівив, а диявола не дразнив, — з малку був уже злісним и сидів в хаті недалеко бісовоі усадьби, не журячи-сь про сусідство нечистої сили. За тое ж и увесь люд у Київі не похибував ся, що він має з нею проводи. Коли раз у год, було, зайде до княжих шпихлірів за мукою на хліби, питали в нёго, щó чувати на бісовій усадьбі? — „Не знаю", одвітував. — „Щó діе нечиста сила?..." „Живе собі спокійно".

Нічого більше не мож було у нёго провідати, сказав би-сь: йшов лісом, та дерев не бачив; але були такі, щó підозрівали, неначе не всё говорить, щó знае.

В хаті жив Мокош сам оден, з псом лише своім муриим. В ранці вставши умив ся водицею з криниці, поклонив ся на схід тай гайда на луги и пущі. В сутки полов на полянах кропиву, а в лісі збирав лім**); однак хоть и удержував скрізь гарний лад, сам догадував ся, що було одно місце в пущи, де хтось мабуть ему підпомагав в удержуваню его в більшій ніж инші чистоті. Був то похóдистий горбок під похиленими липами, в розтечи гір, вкритий заедно зеленим и рівним муравником, пахучими цвітами, гей коли-б сто городярів его плекало.

Спершу думав Мокош, що хто без его відома поселив-сь в тім місци; приходив крадьком, але ніколи нікого не перестрітив, —

---

*) Назвиско Мокоша и гадку до сеі байки взяв я з частини оповідання Вельтмана, поміщеної в российскім новорочнику Денница виданім в 1831 р. в Москві п. Максимовичем. Не могучи догадати ся кінця сёго оповіданя, я заступив его иншим, котре я сам видумав. — Автор.

**) Лім, ломіж=вітром поломане и повалене дерево, логини рос., валежник, wależnik.

Digitized by Google

тим часом межи травою не було ніколи зівялого листка, зломаного сучка́; на дереві ні хробачка, ні паутиня. Лиш часом здало-сь ему, що по горбкови вихор ходить, поле суху траву и обмикує пожовкле листе. Звіривши на-о́станку, що не було там злодія ні на ліс ні на звірину княжу, забув о своіх догадках Мокош, и коли-б люде допитуючи за нечисту силу, що́ сиділа на узгірю, не навертали ему на ум, що тое, що́ бачив, може бути еі ділом, не знав би навіть, що́ таке нечиста сила; а коли тільки лише доказує, що ему часть ліса без его потруда удержує чисто, чого-б ему тим и тро́скати ся*)?... не говорив о тім, бо и не думав.

Пуща була обширна; в ночи, коли не спав супокійно в хаті, так обходив докола межі своі лісні... бо и чого-ж мав о тій порі запускати-сь у глуб ліса?... Лише тогді, коли князь ис своєю дружиною полював в тім лісовищи (що́ лучало-сь разів кілька до року), Мокош мусів ити за паніскими ловами. Охота трівала від сходу до заходу, князь слав злі́еного то до стрільців на постанках, то до сітників (що́ сіти розставляли), то до люду назгоняного на облаву. Жаден пес гоньчий не задишав ся того дня тільки, що́ лінивий Мокош, а коли князь відъіхав на послідку з пущі, злісний впав там, де стояв, на землю, щоби первий раз від білого світу спочити: було се як раз напротив зеленої убочі під липами.

З великою приємкостю розтяг ся Мокош на мягкому муравнику; кинув оком за зникающою за деревами очергою князя, як коли-б дорікав, чому давнійше не вдіяв так доброго діла; — ще сонце не зайшло зовсім, просвічували де не де проз галузє и листє ускісні промені, а од західного блеску здали-сь позолочені верхівями усі непереглядні ліси, котрі звідти що раз низше и низше сходили до самоі ріки; — тут и там, де яр розходив ся, виділи-сь жовті піски противного берега Дніпрового, аліючі**) від заходу надми, курні села, а в горі на-правець горіли золотисті стріли на білих мурах Київских, на церквах, теремах, вежах и баштах.

Усе те було в Мокоша перед очима, та не богато він на тое зважав: — байдуже було для нёго тое бачити або не бачити; не первина-ж ему глядіти з дали на Київ и Дніпро, темний и лісистий беріг правий а плоский беріг противний: радий був, що міг в супокою одпочити; — коли и думав об чім, то хиба лише об тім, щоб

*) троскати ся (коло Дрогобича) = журити ся.
** аліти = червоніти.

Digitized by Google

вернути до хати, але лінував ся еще; шкода було єму вставати з мягкого муравника, бо тільки вже находив ся. И не счув ся, як ляг на нёго кріпкий сон.

Не знав, як довго спав, але коли прочнув ся, зірвав ся нагло, бо єму здало-сь, що чує зик и гам ловецкий, голоси мисливців та гранє джурбанів*) по ріжних сторонах пущі, — видало ся єму, що проміне заходячого сонця прозирає заєдно крізь листє, поискруючи по травах та вересачах, але вскорі доконав ся, що бачить щось иншого, протер очи: завсе було те саме; так зъумив**) ся и напудив тим, щó побачив, що и на гадку єму не навернуло-сь положити хрест святий па поміч. Саме над узгірем отінюваним липами світив місяць, а ціла убіч, вкрита звичайно зеленим муравником и в день така самітна, наповнена була множеством осіб. — Здавали-сь в більшій части женщини, бо були в білому платю и простоволосі; що раз еще нові прибували и розгортаючи густі комиши пущі, справлювали тот шум, котрий з-почину сприймав Мокош за галас княжого полёваня. Куди лиш оком скинув, зі-всюда спішили такі постати а бігли так хутко, що маяли мов блискавки а межи деревами здавали ся мов ильщі***). Од них самих яснійший світ розливав ся ніж од місяця, щó світив з неба мов потусклий над тою сиячою громадою.

В Мокоша аж похолонуло, та згодом-перегодом освоів очи з тим блеском; приглядає-сь пильнійше, аж и видить, що в середині був хтось, до котрого всі инші по черзі з трівогою, смиренєм и пошаною приступували. Була то также женщина молода и красна; сукня єі здавала-сь бути з литого срібла, волосє розпущене як и у других оперезував вінець з каміня, котре-б само собою цілу пущу освітило. Сиділа на щирозолотому престолі під липами и як иста цариця усміхаючи-сь поводила очима до кола. Мокош догадав ся, що се мала бути сама відьма Дівонія, о котрій не раз чував. З найбільшим дивом чоловік може освоіти-сь: що раз сміливійше яв всёму приглядувати ся злісний, и чув виразно кождісеньке слово, яке було зговорене. Духи нечисті здавали відчот своій пані з того, що діяли через увесь день. Одні казали, що зводили над всею заклятою частю пущі склепню невидиму, щоби не допускати гомону дзвонів Київских, —

---

*) джурбан = ріг полёвий, труба ловецка (у Стрийщині).

**) зъумитися (ужив. в Коломийщині) = зъуміти ся, счудовати ся.

***) ильща (в Самбірщині) = блудний огник (Jrrlicht, Jrrwisch); також хрущик світун або купавка (Lampyris noctiluca).

Digitized by Google

другі в обмочених шатах и з волосєм сплива[ю]чим водою похвалялися, що тільки а тільки перелили глеків води з Дніпра, щоб проторити єму нове ложбище и дальші від святих місць ирдині; були то Русалки, котрі раді би були відсунути дальше свою ріку від посвящених гір Киівских; — инші приводили за собою на любовних сходинах піймані дівчата, або хлопців звабленых зрадливими своіми понадами и указували на стоячих за собою, блідних и вимучених, з лицем викривленим від скобіт и держачих ся еще руками за боки, якби від сміху, від котрого згинули; — инші на-останку представляли діти, зъимані або замінені недбайливим матерям. Мокош помітив, що проміж множеством тих неповинних истот, одна стала поводом великого вороху. Був то хлопчик літ пяти, вбраний в червону сорочечку, обложену золотою тясмою, в такій же шапочці з горностаями и в сапянцях вишитих золотом и бисерами*). Тоє дитя сподобало-сь дуже царици, але вскорі почала журити-сь, щó з ним діяти. Кождого з тих, щó приводили Русалки, відьма діткненєм золотої палиці переміняла в що небудь: дівчата в безцвіту папороть, хлопців в ліщину, діти в низький верес, щоби таким робом перед живучими людьми були укриті, а ій лише у властивих видах служили; але коли те саме вчинити хотіла з хлопчиком, чари ві оказали-сь недовідними. Догадала-сь тогді, що хлопець є хрещений и безвинний; в силу бо злого духа лише сі можуть попасти ся, щó або еще не хрестили ся, або хотяй охрещені до гріха нечистою силою дали ся наклонити. Цариця почала дуже жаліти, що красного дитяти не буде могла посісти; дєкотрі добрійші духи хотіли єго віднести родичам, злійші радили, щоби згладити; на обоє не пристала відьма, але по короткій надумці сказала, що віддає на вихованє до злісного тої пущі.

Мокош вжаснув ся дуже, як учув, щó потуга відьма о нім самім говорила, а чуючи, що післала єго привести, мізкував, що хоть и не найдуть єго в хаті, то легко вислідять злі духи, котрі мов зажегнуті похідні палахкотіли по цілій пущи; волів отже пійти доброхіть. Станув проте перед царицею сидячою на золотому престолі під липами, так само як ставав все перед князем и перед кождим старшим, спустивши очи долі и мовчачи понуро, та хоть нічого не говорив, легко було бачити, що приходить сповнити тоє, щó єму велять. Відьма похвалила єго за поспіх, сказала, що віддає єму на вихованє тоє дитя, котре має в день найстараннійше скривати, а що

---

* бисер = перла.

Digitized by Google

ніч до неї в тое місце припроваджувати. За тую послугу віддячить ему многими благодатьми; коли б однакож не услухав волі відьми або ії зрадив, то піместить ся на нім так страшно, що самі дерева пущі напудять ся на довго. Мокош одрік ій, що зробить тое, що веліла, та нагороди не требує, бо діє се, щоб не стягнути ві гніву, а не щоб заслужити на ласку, бажає бо одної річи именно, щоб его, о скілько може, лишено в супокою. Так уговоривши-сь взяв до себе дитя, в день его укривав, в ночи водив на узгірє, и віддавна вже так було, хотяй все однако одвітував на питане „що чувати на бісовій усадьбі?“ — „не знаю.“ — „А що діє нечиста сила?“ — „Живе собі спокійно.“

По страшнім замішаню, яке відтак настало, по перетрясеню цілого міста, розбиваню по пущам и шляхам за згубленим князьком Русланом, наймолодшим сином княжим, Мокош догадав ся, що власне тое дитя поручила ему відьма. Брала его охота відвести его до Києва, але здержувала обава сусідки; там, думав, потішать ся за дванадцятим дитятем, а тут нечиста сила безкарно не лишить мого поступка. Не зовсім помиляв ся, так думаючи. Коли висланці княжі вернули ні з чим, залишено безуспішне глядане; князь мав одинацять дорослих синів, а сі синове думали, що доста буде и на одинацять частей розпаювати державу батькову; нищечком же кождий з братів посуджував другого, що згладив непотрібного отрока, але всі як німі о тім мовчали. Тим часом Мокош не богато мав труда укривати и доглядати дитя; ніхто его не шукав в лісній хаті, а сама дитина легко освоїлась з новим житем, увикла білий день пересипляти, а в ночи бавити-сь, хотяй ледве може було називати нічю пору сходин на заклятий горбок. Там, чи світив місяць чи ні, все було ясно, завсе тихо, завсе погожо; в зимі навіть, коли конарі лип обтяжені були инеєм, доколична пуща збіліла морозами и землицю сніги вкрили, казав би-сь, що тілько инакше прибрано світлицю, обвісивши стіни сріблистими тканями, але в середині віяв завдно однакий весняний воздух.

Там, затим що ніч припроваджував злісний дитя на забаву, а сам сідав напротив узгіря и супокійно засипав. Дівонія вельми злюбила князька Руслана; брала его на коліна, веліла з ним играти в дітинні забави усім дітям, котрі держала в заклятю; саджала его з собою на ожогу літати по під небо; іздила з ним на Дніпро забавляти позором риболовлі, видом Русалок, плавлячих ся верхом на потворах з Чорного моря. Коли Руслан доходив до молодечого віку и зачав банувати до руху и мужеских вправ, пода-

Digitized by Google

рила ему збрую чаровну, золотий лук, уладжаючи для нёго игрища воєвні, де боров ся и побіджав марні духи, перемінені в лицарюг, виправлювала великі полювання, на котрих вона и весь заклятий двір ві гнали з величенним трескотом, ирзанем коней и гранем чарівних джурбанів за ніколи не достижимою звіриною. Так розточувала відьма всілякі улуди чортівскоі влади*) для свого улюбленика, а люде мешкаючі недалеко тих лісів, чуючи що ніч такий шум в пущи, бачучи тілько ильщ на Дніпрови и по лугах, говорили, що ніколи нечисті духи тільки не доказували, як тепер. Коли однак Руслан дійшов віку зрілого молодця и став в цілій красі и прелести природній, знову перемінило-сь. Сам Мокош, хоть и спав добре цілі ночи, однакож будячи-сь иногді помічав, що було не так, як перед тим, игрища не були так натовпні; часто цариця одпускала цілий свій двір, сама одна лишала-сь з Русланом на узгірю під липами, менше було коло неі блестности и ліпоти, але о свою власну красу була журливша; все рядила-сь у инше и що раз витворнійше вбранє; сиділа при молодцю смутна и думна**): очевидячки була залюблена.

Була одвакож одна ніч до року, в котру Мокош був вільний від опроваджування Руслана до чарівного узгіря; була то ніч, в котру родив ся мирови єго Спаситель. В тую ніч влада злих духів устав и жаден из них з надра землі, з глубини вод и морей, з вязниці скал, де звичайно пробувають, на світ видимий не може указати-сь. Вже кількапацять років уплинуло, як син княжий зіставав в стражи лісника; вже виріс з нёго молодець хоч куди, вже Мокош осунув ся к старости; вже охлявші сили що раз частійше наводили єму гадку о смерти — коли наспіла опять ся блажена пора. По короткім дни зимовім ніч наступила — всё було тихо в лісни. — Ніхто Мокошови не приносив куті, вечері; ні до кого й він з нею не ходив. Руслан спав на звичайнім місци; Мокоша якось сон не брав ся, може тому, що увик о тій порі ходити на узгірє; змів про тоє сніг з приспи и усів перед дверми сіней. Ніч була погодлива, але морозна; небо визвіздило ся; поискрували-сь також земля и дерева доколичні, опушені лосніючим снігом; очертом***)

---

*) влада (Лемків.) — власть.

**) думний = повний думок, задуманий; думне чоло = чоло на котрім сіла дума, задума, журба.

***) очертом = докола, в округ.

Digitized by Google

стояв недвижний бір сосновий. До бору доходив з київских церков голос дзвонів, роздаючих ся радісно в тій празничній ночи. Мокош пильно наслухував їх звуки; и не змітив того, як мисли християнскі, довго чужі для нёго, грішника, зачали відзивати-сь в его совісти. Числив в памяти, як давно не був з народом в домі Божім? кілько то літ пропустив без сповіди святої? бо страшно ему се було від часу, як зістав спільником и слугою нечистої сили. — Коли услухав вперве сусідної відьми, думав, що лише супокій від неї собі застереже, а він тим часом відринув ся від всёго християнского общества, — здичів у лісі; его душу мов мохи лісові и рапата кора деревна окружили. — Не взнавав и сам уже, чи чоловік він, чи звір дикий!

Трівога обняла его, якої еще не дізнавав з роду. — Довго-ж ему еще хоронити душу ззвірячену в пущи, де ніхто ві бридоти не викриває?... Ой не довго! — Вже его голова біла, як тота земля, що докіль нёго снігом завіяна; вже плечи его були згорблені, як у дуба полувипаленого; старість наспіла, смерть за нею послідує; а там каяннє важке за житє нечисте! — Готовий був сей час бічи до Києва, перед Богом и людьми исповісти, що через половину віка був послужником бісовим. — Але що его там знову ожидає?...князь гнівний!...муки!...смерть на розпутю!...Душа занивала, вибираючи межи вічними а довременними карами.

Коли так роздумував, и не постеріг, що уже від давна хтось за ним стояв опершись о одверок, и прислухував ся також задуманий далекому дзвоненю; налякав ся теж вélико, коли голос молодий згомонів до нёго. — Був то Руслан; в очах, котрі серед морозливої ночи на оддалені місця видивляв, блестіли слёзи, а руку держав при усі, щоб докладнійше ловити невиразні звуки. „Що то чути? „поспитав Мокоша. — „Гай?“ — відрік напуджений Мокош. — „Що се таке, що гомонить в воздусі?“ повторив князь. „Не єсть то те саме, що грає звичайно в пущи, але хоть и не таке веселе и не таке солодке, таки душу мою притягає до себе.“ — Змішав ся еще більше злісний; хотів говорити, але слова завмерали ему на устах; з трудом здолів варечи, що то звонять у Києві перед святом. Однакож сі слова застановили дуже Руслана. Ему здало-сь, що іх давнійше чув, — наводили ему якісь згадки, понятнійшими ему робили пливучі пущею звуки, що ему голосили також о чімось звіснім, але загибшім в памяти. Говорив не раз пізнійше, що в часі того заслуханя ему видавало-сь, неначе видів, як якісь води глибокі одпливали з берега а з під них виниряв в неописаній

Digitized by Google

красі якийсь край знакомий и серцю дорогий. Було то все блаженствомъ тої доби, наслідком дзвоненя з місць святих розлягаючого ся через тую ніч цілу, на радість мирови, на покаяне грішникам и на одоленє сил адских. Влада тої сили нечистої уступила теж видимо з над душі, котра ій без своєї вини улягла. Святе зрушенє обняло ii. Хоть и не вдобарювала, щó з нею дiє ся, але чула ся повною скуки и тоски за зъединенєм з богоговійним християнским миром, — була вона як ріля на весну, мягка и отеплена, жадна зерна, щó ii уплоднить. В такому стані не видержав довго Руслан и віддав ся неутолимому плачу, за котрого причину и сам гаразд не знав.

Мокош пав тогді на коліна перед князем. Признав ся, що він єго погубив, потім росказав всё, щó було від хвилі, коли єму дитя в багровій сукни в горностаєвій шапці повірила відьма Дівонія. Князь дуже здивував ся и не вагував ся ні часинки ослобонити-сь з сили спокуси, хотяй доселі для нёго лише жичливою оказувала ся. Просив злісного, щоби єго навчив знакови хреста святого и молитвам, а потім вже через усю ніч оба молили ся. Християнскі діла княжого отця и заслуги єго усопшої матери мусіли причинити-сь, бо благодать Божа дійсно осінила їх серця. В міру, як молили ся, завсе при розляганю не змовкаючих тої ночи дзвонів, відгомон, щó доси тревожив їх и будив до жалю, тепер почав напувати їх розкішю и зъединили ся з цілим християнством у великій радости, з якою мир стрічає свого Спасителя и для котрої всюда, де люд православний мешкає в поспільщині християнскій, в селах чи в містах, в низькій хатці чи в високім теремі, ніч сю однаково проводять весело колядуючи. Над ранком навіть узріли над зірницею сходовою блеск світлий и учули спів ангелів Божих, вторячих на небі сю пісню, котрою пастушки на земли вітали новонароджене дитя в яслах. Відколи Руслан побачив се чудо величне и почув сі голоси, пізнав, що ліпота диявольска, котрою єго манили злі духи, була лише чорним димом, а щó у них було красою, оказало-сь в порівнаню з тим мерзкою гидотою. — Вийшли відтак з пущі и в сам ранок празничного дня узріли-сь в Києві.

Хто виповість загальне зъумленє, коли оказав ся так давно потеряний князь, радість вітця, оклики народа, пожеланя княжат-братів и бояр. Хотів старий князь з почину казнити злісного, рвати кіньми, але роздивив ся на-óстанку, що більше він заслужив ся чим провинив; одіслав єго проте лише на покаяне, за службу бісам, до монастиря.

Digitized by Google

Однакож на другу ніч по тій, коли Руслан вернув до Киева, почули огромий шум ві всіх подніпровских лісах; шум той трівав цілі три доби, — пущі аж к землі приникали, Дніпро виступав на береги, усі думали, що то вихри такі бушують, а то Дівонія так стогнала в розпуці за втраченим коханцем. Три доби потім дрижала земля и холітала ся на всі сторони мов човен хибкий на воді; думали, що то земля трясла ся, а то Дівонія скликувала на половецкім степі сто поганских народів, щоби йшли пімстити ві зневагу. На гомін чарівної труби Русалки, котрий чути було по всіх степах від моря до моря и від гір зелених до гір снігових, виходили люде як з-під землі; дикі Половці, Обри, всі погані люди, всі німі язики, усі, що почали-сь від бісовскої мари. Небавом указали-сь на дільницях Київских; заблискали іх огнища, заскрипіли теліги, висипали несчисленні повчища, звірята небачені несли ім тягарі и припаси воєвні, огромі и страшні четвероногі, що слонами зовуть, везли на собі цілі вежі з лучниками и ратю; проводили тій погани лицарі золотою збруєю від стіп до голови оковані; іхали на білих клячах під навісами дівиці боєві, и перва перед всіми розъярена мов скажена яловиця Дівонія. Всё то була сила чортова.

Виіхали тож против тих одрядів бояки княжі, его гриди*), дружини, бояре, самі князі. Бояни заспівали думи, богатирі ишли пробовати поодинчо щастя и відваги, але перемагала нечиста сила. Що найдужші мужове випадали з стремен, ломили копії; — тьма половецка підсувала-сь що раз близше під узгіря святого міста; страх великий починав бути в Киеві. Дізнав ся о тім Мокош, що був на покаяню, а як сусідуючи звірив добре о природі нечистого духа, так порадив, щоби его не поражати ні ратищами витязів, ні камінями праш, ні пометами заборол, але голосом святих дзвонів, котрих стерпіти не може и від котрих навіть на своім врочищи бісовій усадьбі так дивним промислом убезпечив ся, що у видні самім вежиць Київских ніколи там голосу дзвонів не чути. Пождано

*) В руских літописях згадує ся про княжу дружину старшу и молодшу, про бояри або боляри, гриди або гридьбу и пасинки, а також про отроки (відай джури або джуси) княжі. Гриди мали менше значіне ніж бояре, як то бачити из Правди Рускоі, де за убиене боярина установлено кару 80 гривен, за гридя ж лиш половину тілько (... то положити за голову и (80) гривенъ аче будеть княжь мужь, или тивуна княжя. Ачели будеть Русинъ, любо гридь, любо купець, любо тивунъ бояреск, любо мечникъ, любо Изгой, любо Словенинъ, то м (50) гривенъ положити дань).

Digitized by Google

проте, аж осмілена товпа почала повзати громадно на вали, а тогді ударено разом у всі дзвони, скілько їх було в княжім городі... Казав би-сь тогді, що в паутине грянь кинув, так гинула та тьма проклятуща на вмлі ока. Звук святий побивав їх, як би желізна правиця, бо де лиш дійшов, стелили-сь лавою грізні перед тим відряди; одні щезали розтікаючи-сь димом марним по болоню; инші переміняли-сь у плюгаве гаде, скриваюче ся чим скорійше по вересачах; дівиці ис золотими щитами переміняли-сь в дівенни жовто цвитучі, котрих від тогді, кажуть, богато по наших полях. Мае сей цвіт від самоі Дівоніі менне, и по нині у нёго богато тайноі сили.

Київ вельми зрадував ся и весь той день до заходу не давав ущухнути дзвонам, хоть уже зник и прослідочок загрожаючих ему пекельних полків. Задумав теж старий князь очистити місце серед пущі, де так близько его гóрода довго нечисті сили кукобили-сь. Двинув там поход священиків и люду з хрестами и хоругвами, а коли пущу окропили свяченою водою, з ліщин вийшли хлопці, з папоротей дівчата, а з мохів и вересів діти. Було того тьма тьменна, так що новий город, котрий тут заложено, дістав готову людність; а що князь роздав був цілий свій край межи одинацять синів, двинацятому назначено тое за уділ и прозвано сей город Дивопіль. — По відбутім покаяню Мокош тут став за первого городничого.

И тепер ще коло Киева показують тое місце; сліди лише невиразні остали з города; знову узгірье вкривав муравник и отіняють липи, неначе до сёго дня тут було сідилище відём Київских.

(Переложив И. Верхратский.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Дальше.)

Од того то погляд, которий иногді можно почути од Галичан, що Гоголь то для Украінця ні що друге, як и Мальчевский, Залѣский и т. п. „перекинчики“ польско-украінскоі літератури, — зовсім повірний, по крайній мірі що до Украінців россиńских. Признаюсь, що я не дуженовно ознакомлений з польско-украінскою школою. Думаю,

Digitized by Google

що не без користи була би паралельна студія про те, щó зроблено українскими традициями и натурально-психичними силами у літературі польскій и россійскій, як у XVII-ому, так и у XIX-ому віку. Така студія помогла би нам зрозуміти, які сили природні українского духу найбільш послужили б українскому народу, як іх направляти прямійше на сю службу. Думаю я, що для польско-шляхетскої громади українска школа не була без користи, яко початок сепаратизму од Польщі и прихильности до Україні, прихильности, котора мусить усе більш рости у сій громаді и потроху засипувати те провалля, которе зробилось историчним робом між ополячившоюся шляхтою и українским народом од Карпат до Дніпра, и которе було колись так пагубним для народу, а тепер чим дальш, усе становиться страшнійше для самої шляхти. Не можу судити, — може для галицько-рускої громади, котора и доси виховуеться під польским натиском а 30—20 літ назад зовсім не мала живої рідної основи виховання, и польско-українска школа мала ту-ж роль, яку у Россії мали „Полтава“, „Войнаровскій“, „Тарас Бульба“. Може й на Шевченка мали вліяння які небудь з польско-українских писателів, так як и Пушкин и Гоголь. Але се усе не понижа' Гоголя, а тільки повисша' ціну для нас польско-українскої літературної школи. Але для россійских Українців уже тим не можна ставити на одну дошку Гоголя и якого небудь Залєского, що з нас и пяти чоловік не знайдете, щó б читали Залєского, тогді як Гоголя читаємо и зачитуємось ми усі. Та здаеться мені, що и по духу и по наслідкам не можна рівняти Гоголя з польскими поетами, навіть становлючись на самий узкий українский погляд. Мова Гоголева усе таки близча до народньої українскої, коли вже чисто великоруска близче до неї, ніж польска. Потім, споминаючи старину українску, Гоголь становиться прямо у табор українский, а не у польский, чому я не знаю приміра не тільки у Ґощиньского, але навіть и у козакофіла Чайковского. Не знаю я у польских писателів и такого обєктивного правдиво-українского матеріалу психологічного, який дають „Вечери“ и „Миргород“: увесь українізм польских поетів, мабуть, чи не зводиться на деклямації про степи та річки українскі! А ще більше не знаю я, щоб хто з польских писателів мав такі наслідки у своій громаді, як Гоголь, — щоб хто збудив такий дух самокритики индивідуальної и соціяльної, щоб хто наплодив цілі покоління з реформаторским напрямком, котрі б прийшли до кореня усієї політичної роботи на світі, а особливо на славянскому світі, до роботи коло „хлопа“, коло „мужика“, щоб ёму було легше жити, лучше їсти, щоб помогти ёго розумови

Digitized by Google

скинути з себе кайдани містицизму релігійного и політичного и т. д. А з Гоголя то именно и почина' швидче рости у Россиі дружина людей з таким напрямком. Ся дружина, правда, гяворить між собою не украінскою народнёю мовою, а россійскою; але ті, хто есть Украінці у сій дружині, не цураються и народної мови, а особливе не цураються роботи для украінского народу—не як „пани“ и „перевертні“ дивляться вони на мужика, а вважають ёго братом своім, которому мусять вони служити. Та й не одні тільки родові Украінці служать украінскому народу: хоть би и у правобережній Украіні після 1863 р. Ви багато знайдете и Великорусів, которі не чули ніколи и слова украінского, поки не приіхали туди, з которих де-які держались и держаться й доси централістичних поглядів на Украіну, але усе таки, яко ліберали и демократи, чесно послужили и служать украінскому народу мировими посередниками, мировими судями и т. д. И увесь той россійский реформаторский лібералізм и демократичне народолюбіе стали на тверду основу після Гоголя. Коли хто найде таку численну дружину практичних народолюбців у польско-шляхетскій громаді хоть у Галичині, которі б ввожали себе братами и слугами украінского народу и которі б були породжені творами Залєских, Ґощинских, Чайковских и т. д.: я тогді згоджусь поставити послідних у параллель з Гоголем; але тогді ми мусити мемо справді признати Залєских и т. д. батьками перекинчиків и перевертнів, тільки не од народа до панів, а од панів до народа, А таким батьком став у Россиі Гоголь у Великій Руси, та й у Малій*). — Яко батько критично-соціяльного и народно-реформаторского напрямку у россійскій громаді и літературі, Гоголь не тільки послужив кріпким звязком освіченої громади малорускої з великорускою, але — mirabile dictu для того, хто незнакомий реально з Россиею и ёі літературою — Гоголь послужив и виходною точкою и для виділу з всероссійскоі літератури літератур почастних, велико-

*) Польска література и навіть ёі украінска школа не можуть бути поставлені рядом по іх важности для Украіни не тільки з чисто-украінскою літературою, але и з россійскою, через те що Поляки и польскі Украінофіли ні разу не стали прямо на боці народу украінского, ні у сучасности, ні у исторії Украіни з XVII-ого віку. Польска література не виявила ні одного писателя, которий би не то як Шевченко, Марко Вовчок, але й як Тургенев став би против крепацтва, а з самого Міцкевича, сучасника Гоголя, усе росказувала, яв то гарно було колись жити у старій Польщі; замість того, щоб піднести зеркало кривим пикам сучасноста, — або деклямувала абстрактно

Digitized by Google

рускоі и малорускоі, з которих перва хоть и явившася піз-нійше ніж малоруска (бо послідня родила и Гоголя), але уже одним

про волю, не торкаючи того, як „злота вольность“ польска тичиться до роду українского, що під польскими панами. Як криво змалёвана исторія України у Гощинских, Чайковских и т. д. у порівнаню не тільки з Шевченком, але й з Тарасом Бульбою, думаємо говорити нічого. Один тільки бік польско-українскоі школи може бути справді принятий и Українцями, се той, которий представля' Тимко Падура, хоть и не великого таланту чоловік. Полякам не стае смілости подивитись прямо у очи українскому народови ні тепер, ні у XVII--XVIII в., — од того вони більш люблять дивитись на XVI-ий в., на козацтво не те, що боролось з Польщею, а те, що у купі з нею боролось з Турками. А XVI-ий в. справді може дещо виявити в науку и Українцям и Полякам, може показати, що були у них общі культурні роботи, та розірвалась та робота через те, що український народ и польска панска держава не зійшлись на соціяльних, ще більш ніж на національних началах. Тепер коли соціяльна задача народу українского розвязана трохи силами українскими и россійскими, може бути и поновлений союз народу українского з Польщею, коли Поляки одречуться од того, що колись то розвело іх з народом українским. Звісно, новий союз не може бути таким по формі, як був колись то у XVI-ім в., — але усе таки культурно-політична робота и боротьба за волю Славянства може бути впять піднята Українцями и у купі з Поляками. Яко педагогічна підмога можуть тут послужити традиції XVI-ого в. и такі поети, як Падура. Правда, що тепер прийдеться не стільки Українцям приставати до Поляків, скільки Полякам до Українців, ... та мабуть, и у XV—XVI в. було теж саме: и тогді Литворусини більш супротивились німецьким рицарям, римскому католицизму, и помагали Чехогусситам, боролись з Турками, ніж щирі Поляки. Прим. автора. — Справедливо ш. автор зі всіх польских поетів української школи найблизше нашій літературі ставить Тимка Падуру; але сей поет не тільки по духови найблизший (хотя все таки в нім багато польского), але ще й по формі наш, бо він один из польско-українских поетів писав малорускою мовою. З инших поетів сеі школи близші нам суть Тома Олізаровский, которого одна дума Топір-Гора переспівана по українски поміщена о II. рочнику „Правди“ 1869) и который де-які думки писав навіть в инуаінскій мові, Гощинський, которого Zamek kaniowski, поетичне оповіданне з часів Гайдамаччини, відай за мало знаний ш. авторови, и М. Грабовский, автор повісти „Степи и Коліівщина“. Дальше може відстоіть Залевский, (который впрочім, як звісно, стояв у взаминах з Шевченком и до которого Шевченко написав один вірш: „Ще як були ми козаками. А унії не чуть було...)“, а еще дальше Чайковский, у которого повістях колорит український вже й самі Поляки ще давнійше пізнали за фальшивий, и Мальчевский. Самі Поляки так характеризують трёх головних поетів українскоі школи, що Мальчевский представляя Україну шляхетску, Залєский историчну, а Гощинский гайдамацку. При всякій своій „ляцкости“ и „панскости“ у польско-українских писателів є не мало й такого, що стоіть, щоб з ними бдизше познакомлялись Русини, як Галичане так и Українці. — Прим. ред.

Digitized by Google

тим, що вона (великоруска) есть и прогрессуе — визива' на прогрес також и малоруску.

Гоголь, своіми малорускими повістями, первий увів у літературу россійску місцеві (украінскі) типи, з простонароднёю мовою; первий живо змалював простонародній побит, которий до того, коли пробивавсь у панску літературу, то більш невольно, найбільш у такому роді літератури, як байка, особливо у Крилова, про которого самого треба сказати, що він правда почав писати дуже раніш Гоголя, але найлучші свої щиро великорускі байки написав вже після малоруских повістей Гоголя. (Вечери були напечатані в 1830—31 р., Миргород 1834.) Після „Вечерів," которі з таким ентузіазмом встрітив Пушкин, и сам Пушкин од „Бахчисарайского фонтану", „Каменного гостя", обертається до „Сказки про рибака и рибку" (1833) и т. и.*) Між Миргородом (1834) и Мертвими Душами (1841) пишуться, під вліяннем Гоголевого толкователя Бѣлинского, щиро великорускі пісні Кольцова (Воронежця, що не забув опоетизувати и чумаків.) — З 1833 р. починають появлятись роскази з великорускаго простонародного побита Даля, которий, по характерному случаю, родивсь и зріс теж у полудневій Руси у Лугані, Катериносл. губерніі. — Въ 1837 р. появляється перва и доси лучша проба образу з великорускоі сторони Пѣсня про царя Ивана Васильевича, молодаго опричника и удалаго купца Калашникова Лермонтова, котора так же відноситься до великорускоі билини, як Шевченкові поеми до малорускоі думи (я не рівняю тут идей обох писа-

*) Гоголь пише після 1-го вип. „Вечерів", що він жив літо в Пушкином и Жуковским, що Пушкин написав тепер казки рускі, народні, не то що Руслан и Людмила, а зовсім рускі. Жуковского, каже, и пізнати тепер не можна. Мов новий поет явився, уже чисто руский, а не німецкий. З сёго бачимо, що не тільки Пушкин, як сам Гоголь писав, був дуже у пригоді Гоголеви, але и Гоголь своіми украінскими казками и пісньми повернув Пушкина на більш реальну дорогу и до народности. Интересно, що статтю свою про пісні украінскі (1834) Гоголь начина' такими словами: „Только въ послѣдніе годы, въ тіи времена стремленія къ самобытности и собственной народной поезіи обратили на себя вниманіе народныя малороссійскія пѣсни".. А сам то Гоголь и був один з первих, которі збудили „стремленіе къ собственной народной поезіи", більш народній ніж та, про котору казав сам критик романтичної епохи у Россні Полевой. Як послужила Россні тут (після В. Скотта) Украіна, видно по Гоголю та по тому, що Максимовичеві та Цертелева пісні вийшли раньше великорускіх Сахарова (1836). Гоголь писав у первих письмах до матери з Петербурга. Тут усіх интересуе дуже малоруске.

Digitized by Google

телів), з тою тільки ріжницею, що у Шевченка, як у самоучка, не ма ні однієї песи так стрійно и без непотрібної довготи, т. є. так естетично (розумію не школьну реторичну естетику) и гармонічно скомпонованої.

Оселившись у Петербурзі, у Великоруси, Гоголь переносить свое наглядание не тільки на більш або меньш схожі по усій Россиі дворянско-чиновничі круги, але и на такі, которі и по мові, по психології спеціяльно великорускі: він виводить купців великоруских у „Ревізорі“ и у „Женитьбі“, у которій генетично есть увесь Островский з ёго комедиями и драмами з купецько великоруского побиту, початими уже у 1849 р.; виводить Гоголь у „Мертвих Душах“, хоть и мало, и великоруских селян. И цікаво, що той самий Гоголь, который перемішує юмор и жарт з сентиментальностю и идеалізацією, коли малює крестян и сельских панків малоруских, став тільки юмористом, коли малює купців и селян великорускіх, — за що, замітимо, ніхто ще з сурьозних критиків у Россиі не думав докоряти Гоголя, мов би то він зневажа' великоруский народ. Збуджений Гоголем реалізм и аналіз у Россиі робить те, що література зачіпа усе ширші круги, береться за образи народнёго побиту, и доходить до Записок Охотника, повістей як Муму и Постоялий Двор Тургенева (1847 — 52), за которими йдуть повісти и романи з сельского великоруского побиту Григоровича (Антон Горемика, Рыбаки и т. д.; Деревня появились ще раньше Тургенева), Писемского (Плотничья артель, Лѣшій), комедиі и драми Островского, поеми Некрасова (Коробейники, Мороз Красний нос и др.), повісти и очерки М. Вовчка (великорускі), Успенских, Левитова, Якушкина, Решетникова (Горіорабочіе и др.). Ось де справді великоруска вже, а не россійска беллетристина, бо названі тут песи и автори описують побит народно-великорускій, которого вже на знайдете у Малороссиі. Та й для того, хто зна' живу мову великоруску, видно, що й мова в таких песах дуже одмінна од мови поем Пушкина, романів Тургенева, які ми назвали висче; — реалізм россійскої літератури після Гоголя требував, щоб усякого чоловіка малювати так, як він живе справді, т. є. и з ёго мовою. Од того мова народної драми, поезий и т. д., де виводяться великоруске купецтво и селяне, є правдива, чиста народня мова великоруска, так що н. п. Галицькі общеруси мусіли б прозвати Островского и Некрасова хлопоманами и сепаратистами, кацапством, у паралель тому, як вони кличуть тепер українску літературу хахлацтвом. Увод у россійску літературу и через те у гро-

Digitized by Google

маду простонароднёго великоруского побиту и мови не став на одній беллетристиці и поезиі. Розбуджена беллетристикою увага до простого люду піднялась у Россиі особливо у часи еманципаціі крестян. Появились збірники пісень, пословиць, казок великоруских Кирѣевского, Рыбникова, Костомарова (Сарат. губ.), Варенцова, Безсонова, Даля Аѳанасьева, Худякова, Якушкина, Шеина и т. д., появивсь и Толковый словарь живаго великорусскаго языка Даля. Домовий демократизм и вліяннѣ педагогічних идей школи Песталоццї и Дістервега повели к тому, що книжки для шкіл не тільки народних, але и для елементарного домового вихованнѣ дворян и читанки для гімназий стали на половину наповнятись просто-народним великоруским елементом: піснями, казками, пословицями, которі стали основою науки рідноі мови, як то можна бачити з книжок К. Ушинского (Родное Слово), Водовозова, Паульсона, Семенова и т. д. Появились книжки и книги, як Расказы о русской землѣ, Куль хлѣба Максимова и т. д., которі написані майже цілком простонароднёю великорускою мовою, а в книгах, як Петрушевского Роскази про „старое время на Руси“, близька до простонародноі великоруска мова переміняється з одривками з великоруских билин, пісень и присловій историчних. З сією педагогічною великорускою літературою злучилось вже qui pro quo не гірше тих, які бувають у Галичині. Ті-ж самі причини, щó викликали великоруску поезію и беллетристику, т. е. демократизм и реалізм, викликали и украінску; — ті-ж сомі педагогічні начала, которі увели у педагогічню літературу коло общого и державного елементу елемент місцевий и простонародній, великоруский, мусіли увести у педагогічню літературу и школу и елемент місцевий и народний украінский. Сёго и хотіли передові педагоги россійскі, як Ушинскій, Водовозов, Бессель. Але передові Украінофіли хотіли зразу підняти до монопольного панування у школах мову и елемент украінский и витіснити елемент россійский, буцім-то тільки краєвий, великоруский*).

---

*) Жадане, щоби в Малій Руси всюди у школи введений був язык малоруский, є в принципі зовсім справедливе. Однако тее може лиш постепенно наступити. Перед всім належало б виготовити книжки для науки у школах народних, тогді и легше буде мож узискати у ряду введене украінского языка у тіі-ж школи. Відтак аж буде мож погадати о гімназиях. Розвиваючи свій язык, особливе видаючи книжки шкільні и наукові, повинні украінскі писателі хіснуватись и тим, щó в Галичині, именно в найновійшім часі, в тім згляді вроблено. У нас бо руский язык давно есть языком викладовим в мно-

Digitized by Google

Держава у усі, хто кріпко держиться за status quo и у Великоруси и у Малоруси, на те не згодились. Та й передові Українофіли ще мало наготовили були книжок до такої радикальної реформи. А тут піднялись крики про український революціонізм од Поляків, и про сепаратизм — од Катковців. Печатання книг педагогічних українских и увод їх у школи були заборонені. Піти на компроміс и поставити народний елемент український рядом з культурно-державним, российским, передові Українофіли не захотіли. Та між ними й не було спеціялістів педагогів и практиків, як Ушинскій, Семенов, Водовозов и т. д., — и уже од того одного вони не могли зробити таких книг, як Великоруси-педагоги, у которих би згармонувати обще з краєвим, державне з народнім, российске з українским. Тіж, хто стояв близче до діла педагогічного, учителі-Українці, ті або з українофільского доктринерства, а найбільш з провінціонального малознання, ліности и „страха ради іудейска", страху зовсім мілкого, а не сурьозного — не тільки не виготовили Українских книжок педагогічних, паралельних великоруским, по принципам нової педагогіки, але й не вияснили сёго питання у літературі. Через те сталось у Россії двічи нелогічне діло: спеціяльно-великоруска, краєва педагогічня література прикладається мов би то обща российска и на Україні. И се настойне діло українских педагогів: вияснити сю нелогічність, — то тим більше діло нетрудне, що питанне се теоретично доволі вияснено у заграничній літературі. А коли у Франції и Германії, де сельский елемент не має такої сили перед городским, більш або меньш вже одностайним, и де центральна мова літературна давнійш почала вліяти на народні провінціяльні, то у сельскій, м у ж и ч і й, широкій и молодій Россії тим більше неможлива одностайня система педагогічня, ні та, котора б знати не хотіла сельско-народних краєвих елементів, ні особливо така, котора б один краєвий елемент навязувала усім краям, зовсім одмінним. Вия-

---

гих школах народних и в низших клясах одної гімназії, тому и міг де у чім більш розвинутися ніж на Україні. — Що до параллелі української літератури з великоруской простонародною, то ніяк не можна відносити сеї-ж де российско- рівняти з відносинами української до российскої. Українска (recte мало руска) література есть літературою иншого (хотя близько посвояченого) народа, основана на иншім самостійнім язиці, тому треба ії — вже-ж, розуміється, не що до степеня розвою, а що до управненя ві — не з великоруской-простонародною, але з российскою (великоруской-книжною) літературою ставити на рівни. — Прим. ред.

Digitized by Google

снити се тим легше можуть українокі педагоги, коли стануть на позитивну точку; вони можуть указати на приміри и идеі великорусских педагогів, которі самі не думали вважати свої книжки всероссийскими, а не краєвими тілько. По натуральному ходу діла из сих qui pro quo мусить россійска грóмада вийти, — и уже один прогрес чим дальше усе идучий великорускої филології, етнографії, літератури и педагогіки, которі тепер випередили безмірно українску, не може не посунути и прогрес українскої філології, етнографії, літератури и педагогіки, — и так процес ународовленя и через те диффеpцирования культури и літератури у Россні на великоруску и малоруску не може не посунутись у перед, бо основа россійскої держави — село и мужик, а се село и сей мужик дуже одмінні по ріжнім краям Россні и у такій обширній державі не можуть и за віки зробитись одностайними. Як піде далі сей процес децентралізації літератури и громадскої культури у Россні, сёго тепер сказати не можна конечно. Все, щó можна зробити тепер, се дослідити и виложити факти, як вони есть, а не як кому бажається субъективно. Се треба зробити, як тим, хто стоіть більш за центротяжну силу, так и тим, хто за центробіжні, и для того, щоб знати вірнійше, куди и як приложити силу своєі праці так, щоб вона й не пропала дурно и щоб стала на добро народу рускому и освіті, — бо всі гріхи простяться, окрім гріхів против народа й розума.

(Конець буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Русини в Раді державній и в соймі краєвім.

Чого ми боялися, щó вибори до Ради державної, докопані під авспіціями Рускої Ради, не принесуть ні хіена ні чести для Руси — ся наша обава вже тепер оказалася зовсім оправданою. Ми мали б причину тішитися, що противна нам партия на Руси компромітується що раз більше и тратить до крихти симпатиї не тілько всіх Славян, але й всіх свобідно мислящих людей, — коли б поступованє проводирів тої партиї шкодило лише ій самій, а не враз и рускому народови.

Digitized by Google

Вже перші кроки руских „вірноконституційних“ депутованих, того монструального плоду Шомер-Израиля и Рускої Ради, оказали достаточно, якою дорогою вони пійдуть. Річ п. Ковальского, голосованє за адресою свідчили достаточно, що вони від часів Шмерлінґа, ба від 1848-го року нічого не навчилися и нічого не забули. Але ціла гидота поступованя їх показалася аж при повторнім голосованю в справі 80-міліонової пожички и при голосованю над освідченєм ческих послів.

Нашим читателям звісно, що при першім ухвалюваню 80-міліонової пожички в комнаті послів рішено, щоби тих грошей не давати на ратованє біржі. Наші вірноконституційні Русини (крім 4) голосували тогді з прочими „чистими“ елементами, о. є. з Славянами, з федералістами и найліберальнійшими Німцями. Коли однако комната панів складаючася з премногих Verwaltungsrat-ів поправку комнати послів, вимірену против підмозі швіндлю, відкинула, прийшла ся уставає ще раз під голосованє в комнаті послів, и — тепер всі присутні „вірноконституційні“ Русини голосували солідарно за „швіндлём.“

Того-ж самого дня (10. лат. Студня) відчитано в комнаті послів освідчєнє ческих депутованих, длячого в Раді державній не появились и не могуть появитися. Коли мало ся голосувати над тим, чи мандати посольскі сих послів за для їх непоявленя належить узнати пропащими чи ні, бувший міністер гр. Гогенварт промовив, щоби перше застановитися над причинами, які подають ческі посли, чому не являються в Раді державній, а аж відтак рішати о їх мандатах. Однако централістична більшість Ради державної рішила не входити в справедливість або несправедливість оправданя Чехів, и а priori узнала їх мандати посольскі втраченими. А з тою більшостю німецко-централістичною голосували також — „вірноконституційні“ Русини.

Як сим голосованєм доказали „вірноконституційні“ Русини, що идуть з Німцями-централістами а против Славянам навіть в таких разах, де, и по їх власному понятю, справа руска не конче колідує з справою Славян: так голосованєм над 80-міліоновою пожичкою заявили, що вони не йдуть навіть з ліберальнійшими и „чистійшими“ Німцями, що вони тільки йдуть з теперішним рядом, и сему ряду до того степеня віддалися на услуги, що відреклися зовсім власного переєвідченя.

Комната послів приняла уставу о 80-міліоновій пожичці в тій формі, як ії ухвалила комната панів, т. є. з підмо-

Digitized by Google

гою для біржі. При другім голосованю було 135 голосів за тою підмогою, 118 против (між сими навіть такі централісти, як Гербст, Брестель и и.). Голоси „вірноконституційних“ Русинів отже уратували „швіндель“.

Чи руский нарід на тее вас вибрав, панове, щоби ви его кріваво зароблений гріш призначали на підмогу „швіндлю“? И чи достойно се руского народу, що ви в так важній справі поступаєте против власному пересвідченю (заявленому першим вашим голосованем) а навіть против власному попередному поступованю, тільки в тій одній цілі, щоб прислужитися міністерству? и то прислужитися в дрібници, бо міністерство через свое поражене не було б навіть утерпіло великої шкоди! Таке поступоване есть найкрайнійшим сервілізмом, спосібним в цілій Европі напятнувати пятном рабства руских мамелюків.

Вірноконституційні посли в Раді державній вступили на дорогу рускої делегації за Шмерлінга. Але не тільки п. Ковальский далеко не доходить до пок. Литвиновича, але й обставини від того часу зовсім змінилися. Шмерлінг міг багато Русинам дати а таки дав дуже мало; Авсерберг-Ляссер хоч би хотіли то не можуть, а хочби могли то не схотять багато дати Русским. Головним результатом поступованя руских мамелюків буде, як и головною їх цілею есть, аванс для кількох проводирів їх партиї. Жаль нам тілько деяких депутованих, которі заслужили ліпшу долю, як щоб тільки служити для догодженя амбіциї своїм колегам.

Одна з поваг в таборі руских мамелюків заявляє в Слові, що Русини повинні „правительственнымъ мужамъ дѣлами и цѣлымъ поведеніемъ доказати, что они на русскихъ депитатовъ совсѣмъ и всегда росчитывати могутъ“, тим бо способом Русини заімпонують врагам своїм, покажуть свою зрілость в політиці и тому будуть їх почитати и боятися!

Не знаємо, що тут більше подивляти, чи безстидну сміліть писателя сих слів, котрий невільниче висдугуване чужому міністерству, не доказавшому нічим свої прихильности для Русинів, прославляє яко богатироке діло, чи наівність тих людей, котрі вірять сим словам и не домірковуються, що вони написані в тій цілі, щоб опінія публична не перешкоджала амбіциї п. Ковальского et comp.

Бувають міністеріяльні партиї, котрі положили собі цілею вспирати всіми силами міністерство. Але то бувають партиї такі, из посеред котрих міністерство було утворене, так що воно есть

Digitized by Google

кість з костей и кров з крови іх. Такі ж міністеріяльні партиі идуть солідарно з міністерством для того и тогді, коли єсть обава, що міністерство, як вони єго не попирати муть, може упасти, а тим устала б и перевага стороництва. Але навіть и такі партиі в справах меньшоі ваги голосують після свого пересвідченя, а не попирають міністерства ві всім и завсігди.

Честь Русинів ратує перед світом, о скілько теє дасться, посол о. Качала, котрий хотя за ним при виборах тільки менша часть руского народу освідчилась, ліпше єго заступає, віж 15 мамелюків, вибрані більшостями. О. Качала голосував, розуміється, против „швіндлю“, а за Чехами. На нёго-ж покладаємо и цілу нашу надію, а руских мамелюків робимо за іх недостойне заступуванє руского народа одвічальними перед тим народом и перед исторією.

А нарід той, хотя недавно дав будьто би вотум довірия партиі репрезентованій Ртскою радою, зачинає вже тепер приходити до пізнаня. Доказом сему послужить факт, який в перший раз, від коли Галицькі Русини заявляють публичне житє, появився між ними. Ото в Галицькім соймі рускі посли-селяне майже зовсім відступили своіх дотеперішних проводирів, за котрими доси завсігди сліпо йшли, и уконституовалися враз з мазурами-селянами в окремий клюб, котрий до сего часу складається з 24 послів. Ні які представленя, намови и грозьби делеґатів рутенско-русскаго клюба не змогли іх відвести від того постановленя; з своіми попередними проводирями зірвали майже звязь, и не хотять ані являтися в іх клюбі ані припустити іх до свого клюбу. Впрочім посли селяне уконституовалися зовсім правильно, вибрали собі голову (посла Турчина) и секретаря (п. Коциловского), провадять порядочні протоколи, которі списуються в рускім и — для селян-мазурів — в польскім язиках.

Сей факт, котрий єсть превеликоі ваги для Галицких Русинів, хотя в повни тепер єще не дасть ся оцінити, указує, що сила Галицких Рутенців и Русских, основуючася будьто на довірію народа, на дуже непевних почиває підставах и що з взмогаючоюся чим раз більше просвітою наш нарід виеманципується від тих своіх давнійших проводирів, отрі в так недостойний, для народа згубний а тільки для них користний спосіб, заступають єго интереси.

Ми задержуємо собі поговорити о сій справі єще докладнійше.

Digitized by Google

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Галицкий сойм краєвий займався до сего часу по найбільшій части справами адміністративними фінансовими и т. и., як н. пр. о радах шпітальних, о зниженю ціни соли и позволеню безплатного уживаня сільних жерел и п. Дві тільки важнійші справи появилися в соймі. Одною був внесок князя Юрія Чарторискаго и кількунацятёх федералістів, щоби сойм Галицький, которому по § 16 краєвого статута одному прислугує право до вибору послів в Раду державну, застерігся против тому, що введено безпосередні вибори без его уділу и призволеня. Внесок сей не прийшов до першого читаня в соймі, бо ждано аж приізду др. Земялковского, котрий має наступити дня 1. (13) с. м. — Другою важнійшою справою було предложенє виділу краєвого, щоби в послідуючих трёх сесиях Галицького сойму можно рішати одміну краєвого статута простою більшостю голосів присутних членів. Проект сей важний есть для Поляків за для того, що могли би користною для них відміною краєвого статута еще більше польских послів впровадити до сойму. Однако сей намір не удався. Вправді минувшого року той внесок був вже навіть рішений в соймі, а то $^3/_4$ голосів, як сёго регулямін вимогав. Однако с. р. Русини, Поляки урядники и польскі селяне вийшли из соймової салі, а через те недостало комплета потрібного до такої постанови.

Впрочім засідань соймових до сего часу було лиш не много, бо два рази сі засіданя були на кілька днів перервані: раз задля виізду маршалка и віцемаршалка з ґратуляцивю цісарю по поводу юбилея 25-літнёго панованя, а другий раз за для скликаня Ради державної в цілі наконечного рішеня устави о 80-міліоновій пожичці. Комната бо панів приняла сю устзву, ухвалену в комнаті послів, з такою зміною, що з сих грошей маються уділяти пожички и на папери біржеві. Комната послів мусіла отже в другий раз рішати, чи приступає до постанові комнати панів, чи лишається при своій попередній постанові; и при другім голосованю партия біржі и „швіндлю“ перемогла, бо голосували за нею сим разом — вірноконституцийні Русини. — Тогож дня рішено в Раді державній вибір посла Мадеєвского з міст Дрогобич-Самбір узнати неважним, а на его місце покликати Мізеса, кандидата Шомер-Израіля. — О позбавленю мандатів чеських послів, рішенім на тім самім засіданю, доносимо на иншім місци.

Digitized by Google

Що впрочім рускі посли своіми послугами для міністерства досі не потрафили позискати ього для Русинів, се оказують ясно отсі два факти: 1) Руске духовенство повисилало було до Ради державної, именно до комнати панів, на руки Є. Впреосв. митрополита петиції о улучшенє свого матеріяльного положеня. Комната панів відступила тії петиції міністерству, а міністерство одвітило Львівській митрополичій консисторії через ц. к. намістництво, що ряд дає що року значні запомоги для духовенства, на більшу ж підмогу фінанси держави не позваляють; міністерство передає сю справу Галицькому намістництву до розсмотреня вкупі з митрополичою консисторією, „чи не можна би звісне по части критичне положенє женє греко. кат. духовенства за помочію краєвих средств або через причиненє парафіян улучшити?“ 2) Урядова Wiener Zeitung поміщала всі адреси, вислані Є. В. цісарю по поводу 25-літнёго ювилея ього панованя, — тільки адреси, висланої Русинами не помістила. При таких обставинах служити міністерству дальше, и то служити так як наші рускі мамелюки служать — на тее треба правдивого heroizmu niewoli.

Дописи.

З Цириха. (Справоздане з діяльности товариства „Рускій Кружок“ в Цириху.) Завязане товариства „Рускій Кружок“ наступило дня 19. Січня 1873. Від того дня до 1. Жовтня с. р. відбулося 14 загальних зборів, на котрих порушано ріжні питаня відносящіся до діл Руси, визвані відчитами товаришів. Наше молодє товариство старалось о завязане братних взаємин з другими товариствами руских академиків у Львові и Відни. — Однако мусимо тут сказати, що товариства тоті не відповіли нам дотепер нічого, не обявили своіх прямованья організаціі и т. д. Тиі обставини могли не зовсім добре вплинути на наше товариство в чужині, відорване від маси народа; але твердість характера и постоянність товаришів перемогла, — ціль раз принята не змінилась, дух не упав, але скріпився. Одно тілько товариство „Руска Основа“ в Відни обявило свою радість по поводу уладженя нашого товариства однако ми примушені тут сказати, що таке сухе обявленє радости не радує нас, радість без діла — мертва. Нам як радуватись, то радуватися всім, всім силам Руси разом; а тое може наступити тогді, *коли вся молодіж руска и старшіі патріоти*

Digitized by Google

виступляють на поле дїяльности як один, а один як всї, з одною провідною мислею; коли всї заявлять свїту, що Русь жив и що не пожалують и життя свого за ві прави; а в кінци радість наша буде повна — як Русь стане свобідна!

Товариство цирихске уладило вечер в память Тараса Шевченка. В той день перший раз виголошене було имя нашого великого поета в вільній Швайцарії публично, в той день перший раз відбилася руска думка о високі свобідні Альпи.

Товариство „Руский Кружок“ приняло проект „Загальної каси Русинів академиків“, цілею котрої есть подавати поміч Русинам поступившим в школу господарства сільского, и завізвало до приступленя и другі товариства рускі у Львові и Відни.

Бібліотека товариства складаєся близько з 300 діл, переважно руских. Тут не можемо здержатися від заявленя сердечної подяки поважному товариству „Просвіта“, котре безинтересовно найбільше причинилося до побільшеня нашої бібліотеки и каси. Се товариство поняло наше становище в чужій земли, не ждало на просьби, але чим скорше поспішило з помочю. Товариші цирихскої громади зъуміють оцінити таку жичливість!

Товариство наше надіялося, що сили ёго з послідуючим роком шкільним значно підкріпляться; воно потішалося тою мислею, що знайдеся значне число молодежи рускої шукаючої образованя в заграничних заведенях, и надія по части сповнилася, але все не в такій мірі як надіянося.

Каса товариства ділиться на дві части: а) податкову, б) стипендіяльну. Перша покриває всі видатки товариства, як закупно книжок в бібліотеку, переписки и т. д. Жертви, при котрих не заявлено, як ужити їх, розділяються ни дві рівні части: одну вчисляєся в касу податкову а другу в касу стипендіяльну.

В касу товариства (а, и б,) вплинуло від 19. Січня до 1. Жовтня:

а) Від членів	44	фр.	40 ц.
б) від п. товариства „Просвіта“	110	„	— „
в) з Редакції „Слова“ (ч. 30)	20	„	— „
г) від п-ні В. (в касу стипд.)	30	„	— „
„ „ „ (в касу бібліот.)	2	„	— „
д) Від членів на обхід памяти Т. Шевченка . .	8	„	— „
Разом	214	фр.	50 ц.

Digitized by Google

Розходи на бібліотеку, портрет Шевченка и переписки	110 фр. 78 ц.
зістав	103 фр. 72 ц.
З тих 103 фр. 72 цт. належиться в касу стипендіяльну	95 фр. — „
зістає в касі податковій	8 фр. 72 ц.
Межи товаришами находиться	90 фр. — ц.
Разом	98 фр. 72 ц.

в касі податковій, а 95 фр. в касі стипендіяльній.

В. Нагірний, секретар.
С. Слівінский, касіер.

З Відня (Справозданє з діланя товариства „Січ“ за рік 187²/₃). Подаємо землякам нашим в Галичині справозданє з діланя товариства нашого за рік 1873.

Виділ вибраний загальним збором товариства на рік 1873 докладав усіх сил, щоби відповісти обовязкам, котрі товариство на нього вложило. Побільшив програму місячних вечорниць товариства, впровадивши в них окрім части музикально-декляматорскої также відчити науково-літературні, и признатися мусить, що ся нова галузь товарискої забави дуже богато причинилася до піднесеня нашого товариства. Из помежи сих відчитів, в котрих участь брала велика часть товаришів Січи, головну увагу звернули на себе відчити голови товариства професора Ивана Пулюя „о индукцийній методі в науці“, так під взглядом науковим як и під взглядом чистоти и красоти бесіди.

В части декляматорскій звернув на себе велику увагу п. Петро Скобельский своіми німецькими перекладами декотрих поем Шевченкових, и ми маємо солодку надію, що п. Скобельский познакомить нас своіми клясичними переводами и дальшу публичність, не тільки нашу, але и німецьку.. В руских деклямаціях відзначилися пп. Бабій и Зарицкий.

Подякувати мусить виділ также п. Гапановичеви, котрий провадженєм хору причинився до того, що и в музикальній части вечорниць виділ відповісти міг вложеним на нього обовязкам.

Стан каси товарискої виносить 109 гульденів 24 кр., отже в порівнаню з минувшим роком о 3 гульд. 29 кр. більше.

Digitized by Google

Бібліотека товариства побільшилася о 4 книжки. — Членів нових вступило було 17.

В Відни дня 20. Падолиста 1873.

Именем виділу:

Горбачевский, м. секретар.

Сёгорічний виділ: Петро Скобельский, голова; Горбачевский, заступник голови; Щ. Сельский, секретар; Г. Гарасимович, касиер; Иван Пулюй; М. Білінский; Остап Терлецкий, бібліотекар.

НОВИНКИ.

†

— Дня 10. (22.) Падолиста с. р. упокоівся, по довгій и тяжкій недузі

Михайло А. Максимович,

звісний український учений, поет и патріот в 70-ім році свого життя Викладами своіми в Київскім університеті, ученими розправами в ріжних книжках и часописьмах, збірниками українских народних пісень и власними поезиями, именно перекладом пісни о полку Игоревім, причинився дуже много до розбудженя народного духа на Україні и до розвою українско-рускоі літератури. Мощі его похоронені на его власній земли, Михайлівскій Горі, майже напротив могили Тараса Шевченка. — Вічная ему память!

(Докладнійшу біографію и оцінене діяльности покійника подамо пізнійше.)

— **Юбилей 25-літнёго панованя Ц. В. цісаря**, припадающий в день 2. лат. Студня, обходжено в цілій Австрийско-угорскій монархії дуже торжественно. Вислано около 100 депутацій з гратулацийними адресами, на котру кожду цісар депутациям відповідав ласкаво. На промову депутації Галицьких Русинів одвітив цісар виражаючи свое пересвідчене, що Русиня, по своій доказаній вірности, завсігди будуть дбати о добро цілоі монархії. — Майже всі більші и премногі меньші міста в вечір 2. Студня були освітлені, а по всіх церквах и святинях відправлялися служби за Ц. Вел. цісаря.

— **Вечер музикально-декляматорский**, уладжений 2. Студня яко в 25-ті роковини панованя Ц. В. цісаря, в Народнім Домі випав в загалі дуже

Digitized by Google

вступної річи крилошанина о Кульчицкого. котрої однако мало може було дочути, була еще друга річ п. Савчинского, виказуюча всі добродійства, яких Русини зазнали від Австрийских монархів в загалі а від цісаря Франціска Іосифа в особенности, и деклямация вірша, нарочно на той день написаного, котрий в сім н-рі „Правди“ поміщаємо. Вірш сей був дуже добре виголошений п. Шух ..... Був еще иншій вірш виголошений одним клириком, однак сего не може було чути. Дуже добре відограла військова музика одну увертуру, а на самім кінци марш народній, а хор мужеский и мішаний під проводом проф. Вахнянина відспівав дуже удачно кілька пісень.

— **До „одкритого листу з України до редакциі Правди“**, поміщеного в попереднім н-рі Правди, надіслано нам з України, заким еще сей н-р там дійшов, с о р о к п я т ь нових підписів.

— **Товариства рускої академічної молодежи у Львові, у Відни и в Цириху.** Поміщаючи в сім н-рі нашого чсописьма справоздане трёх товариств рускої університетскої молодіжи: „Дружнёго Лихваря“ у Львові, „Січи“ у Відни и „Руского кружка“ в Цириху, не можемо повздержатися, щоб не висказати деяких наших гадок. Перед всім велика хиба є у тім, котору добре поняли академики Швайцарскі, що кождо з тих трёх товариств обертається лише в своїм тіснім кружку а не дбає и не шукає взаємин з другими товариствами. Має вправді кождо товариство свої окремішні потреби, але ціла молодіж руска має також потреби спільні. и тії повинна залагоджувати сполученими силами. Сподіємось, що в будущім році всі три товариства будуть з собою близше порозуміватись, разом працювати, а тогді и наслідки тої праці будуть більші. — Друга наша увага дотичить „Дружнёго Лихваря.“ Хосен того товариства був би безмірно більший, коли б воно могло дбати не тілько о матеріяльну підмогу руских академиків, але и о морально-духовний розвій їх в чисто-народнім напрямку. Матеріяльній нужді могло б від біди зарадити яке небудь космополітичне товариство всіх академиків; моральним же потребам рускої молодежи зможе зарадити тільки товариство з ширшою програмою ніж „Дружнёго Лихваря“. Подаємо отже проект, щоби „Дружній Лихвяр“ перемінився в товариство на подібний спосіб уряджене як „Січ“ и після того змінив свою назву, н. пр. на „Академічню Бесіду“. Трудностей у тім не видимо, хосен же міг би бути дуже великий. — Се ж тим потрібнійше, що від 2—3 літ не бачимо у нашої академічнёї молодежи тої ревности, тої охоти до праці и того патріотизму, як давнійше, коли то руска академічня молодіж головно піддержувала и по части видавала Вечерниці, Русалку, Мету, Ниву, Правду в перших рочниках, и дала ініціятиву до заложеня Просвіти и в загалі була осередком народнёго житя в Галицькій Руси. А власне ж тепер, при що раз більше розбуджуючімся житю народнім, треба и більше робітників, — котрі ж з відки мають вийти, як не з поміж рускої академічнёї молодежи?

— **Dziennik Poznański помістив недавно проект угоди Поляків з Галицкими Русинами**, в котрім дораджується Полякам погодитися не з „угодовою“ (се-б то руско-народною) партиею а з „Святоюрцями“, котрі, по словам автора проекту, мають вплив на руский нарід а тим самим суть репрезентанти того народа. Може сей факт, що рускі посли-селяне в Галицькім соймі відступили Святоюрців, натхне автора проекту знов иншою гадкою.

Digitized by Google

Ми однако заявляемо, що руско-народня партія, котру впрочім не зовсім справедливо називає „угодовою“, відказується всякої угоди, котра була би заключена на користь лиш одної партиї. Ми як бажаемо згоди, то згоди з цілим руским народом в Галичині, без взгляду на всякі партиї в нім, котрі, хотя спорять між собою, то ніколи не кликали на розъемників того спору Поляків и дальше сей спір без помочи Поляків переведуть.

— **Вісти бібліографічні**. Вийшов в Перемишли збірничок пісень з нотами під заголовком: „20 пѣсень зъ нотами для рускои молодежи“. Містяться в нім слідуючі пісни: 1) Віють вітри, віють буйні; 2) Ой Семене, Семене; 3) Біду м собі купила; 4) Козак коня напував; 5) В гаю зелененькім вода тече; 6) По садочку походжаю; 7) Гей хороша молодичка; 8) Змарнів я, счорнів я; 9) Що ж я буду бідний діяв; 10) А з відси гора, з відти другая; 11) Темна нічка та й невидненька; 12) Гей під гаєм, гаєм, гаєм зелененьким; 13) Були в тебе Марусенько; 14) Вже більше літ двісті; 15) А я люблю Петруся; 16) О Боже мій милий; 17) Пою коні при Дунаю; 18) Поіхав мій милий; 19) Моя мила над всі діви; 20) Чого лози похилились. — Як видко, пісни суть хорошо дібрані, и збірничок, відзначуючийся користно від других подібних, зараджує дійсній потребі, тим більше, що до пісней приложені суть и ноти. Сподіємось, що знайде добрий привіт, особливо між нашою співолюбною молодіжю.

Накладом товариства „Просвіта“ вийшла книжка п. з. „Нарис землеписи для низших кляс середних шкіл. Після Белінґера уложив Н. Вахнянин. Так географія Белінґера-Вахнянина як и Ботаніка Гікля-Верхратского, котора недавно перед тим вийшла, годяться не тільки для шкільної науки, але и для приватного ужитку. Географією могли б н. пр. також народні учителі, а ботанікою сельскі священики и в загалі сельскі господарі хіснуватися. — Книжки шкільні Просвіти мають еще й не малу вагу для рускої літератури, бо ними вироблюється руский язик, а особливо руска терміноло́гія.

Накладом М. Поремби у Львові вийшла книжка п. з. „Вітка бозу. Повість з англійского. На руский язик переложив И. Верхратский.“ Від часу, як Кс. Климкович видав 7 книжочок „Рускої Читальні“, перестали у нас появлятися переклади чужих повістей на нашу мову, з великою шкодою именно для наших красавиць, котрі за для недостатку руских повістей приневолені читати польскі, чим, розуміється, зовсім не утверджуються в любві до свого народа. Тож ми радо витаємо сей переклад п. Верхратского, котрий не тільки на науковім поли але й на поли поезиі и беллетристики — перекладами — прислугується рускій літературі и рускому народови.

На рік 1874 вийшло пять руских календарів; — у Львові: „Временник Института Ставрвпигийского“ и „Календар для учителів;“ в Коломиі „маленький кешонковий“ и „більший господарский календар“. В Ужгороді „Ужгородский календар.“

Печатня Gazet-и Nar-одової оголосила передплату на діло „Żydzi i kahały. Діло се и для нас буде интересовне, бо викриває всі тайні устройства жидів вимірені против жительства хлистиянского.

Одвічальний редактор: Др. **Олександер Огоновский**.
З печатні Института Ставропигийского.

Digitized by Google

Справоздане

товариства „Дружнiй Лихвярь“

зъ дѣяльности за рôкъ 1872|73.

Слѣдуючи принятому въ нашôмъ товариствѣ звычаєви складаня прилюдно щорôчныхъ справоздань зъ дѣяльности єго, предкладаємо ш. публицѣ нашôй таке-жь справоздане и за минувшiй 1872|73 рôкъ.

Складаючи справозданя маємо двояку цѣль на думцѣ: въ почутю нашого обовязку и вдячности уважаємо потрѣбнымъ оповѣстити о ходѣ дѣлъ „Дружнёго Лихваря“ тыхъ вп. Добродѣєвъ, которi щирою своєю помочю и щедрыми дарами причиняють ся до зросту молодои тои институцiи, и складаючи имъ прилюдно за те сердечну нашу подяку выказати, якъ многоважнымъ для молодежи рускои есть ихъ удѣлъ у справахъ нашихъ; — въ интересѣ же народу якъ и товариства власнôмъ почуваємъ ся до обовязку звернути на „Дружнёго Лихваря“ увагу тыхъ вп. Родимцѣвъ, которi й доси не мали способности чи охоты познакомити-сь зъ высокимъ значѣнемъ нашои институцiи для народу рускаго.

Далекi мы вôдъ того, щобъ дорѣкати чимъ небудь або судити старшихъ нашихъ родимцѣвъ, которi въ неоднôмъ вже дѣлѣ дали доказы свого патрiотизму; — зглядаючи-сь однакожъ на материньске опѣкованє молодежю, тои надѣѣ на будучнôсть, у другихъ народôвъ, а на убогу, майже тôлько злиденними шѣстками товаришѣвъ засилляну касу „Дружнёго Лихваря“, единои того роду институцiи молодежи рускои, зъ жалёмъ высказати мусимо, що народъ нашъ въ тôмъ напрямку не виповнивъ еще цѣлковито своєи задачѣ. — Для

Digitized by Google

школярѣвъ середнихъ и низшихъ шкôлъ позакладано вправдѣ передъ недавнымъ часомъ по рôжныхъ мѣстахъ бурсы, зъ которыхъ, мимоходомъ сказавши, однѝ поупадали вже, другѝ про недостатокъ пôдмоги вôдъ публики ледве що ще утримують ся; — для улучшеня же долѣ академикôвъ рускихъ, борючихъ ся у останнихъ лѣтахъ своєи науки бôльшою частю зъ нуждою, не зроблено єще майже нѝчого.

Тымъ-то и не дивно, що такъ мало силъ робучихъ приростає народови рускому, що такъ много молодыхъ, надѣйныхъ таланôвъ кошлявѣє морально и физично.

Лишене такъ помочи одъ народу, зъ незначнымъ, заледве 700-реньсковымъ засобомъ, — но въ задоволяючôмъ самопôзнаню о конечности свого истнованя, зъ вѣрою въ будучнôсть скрѣпленою блескучими наслѣдками дволѣтнѣи своєи дѣяльности, и при щирôмъ удѣлѣ 155-ёхъ своихъ членôвъ, зачало товариство „Дружнiй Лихвярь“ третiй рôкъ свого истнованя.

Вѣрный програмови принятому черезъ давнѣйшѝ выдѣлы и пôймаючи велику задачу товариства, принявъ ся ново выбраный выдѣлъ заразъ зъ початкомъ шкôльного року щиро до дѣла. Для улегченя власного и выгоды товаришѣвъ подѣливъ ся выдѣлъ на кôлька секцiй, мѣжь которыми именно секцiя лекцiйна и пожичкова вывязали-сь якъ найкрасче зъ своєи задачѣ. Перша зъ нихъ, постаравши-сь ще въ часѣ вакацiй о лекцiи и дiюрна, пороздавала тiи-жь потрѣбнѣйшимъ товаришамъ, повышукувала выгôднѝ и дешевѝ мешканя и служила за провôдника ново прибуваючимъ до Львова академикамъ у всѣхъ обставинахъ. Секцiя же пожичкова, удѣливши на самôмъ вступѣ декотрымъ товаришамъ потрѣбнѝ на оплачене чесного квоты, займала-сь неустанно черезъ цѣлый рôкъ выжичуваньмъ грошей и стяганьмъ вкладокъ мѣсячныхъ и ратъ пожичковихъ. Правильне вôддаване першихъ якъ и другихъ уможливило товариство въ сѣмъ роцѣ мимо такъ незначного капиталу удѣлити 88 пожичокъ въ загальнôй сумѣ 1273 зр. и двѣ запомоги въ илькости 13 зр.

Digitized by Google

Мѣжь выпожичаючими товаришами займають значне число укѡнченѝ академики-правники, практикуючѝ безплатно въ урядахъ, и два докторы (медицины и правъ), которѝ для оплаченя ри„горозѡвъ зажичили-сь значнѣйшими квотами въ товариствѣ. И сѝ обставины именно, що товариство такъ незначнымъ капиталомъ своимъ змогло подати помѡчь въ наглячихъ потребахъ тѡлькомъ товаришамъ своимъ и увѡльнити ихъ вѡдъ немилосерноі лихвы, стають для товариства задоволяючимъ доказомъ о великихъ его реальныхъ корыстяхъ и о конечности его истнованя, якъ и не меньше заохочують членѡвъ до тымъ щирѣйшоі працѣ около зросту его.

Зъ причинъ, якѝ мы вже высше выказали, збѡльшивъ ся маѥтокъ товариства въ порѡвнаню до давнѣйшихъ двохъ лѣтъ дуже незначно. Зъ вкладокъ членѡвъ звычайныхъ вплынуло сёго року 72 зр., зъ вкладокъ членѡвъ почестныхъ и добровѡльныхъ дарѡвъ 103 зр. 57 кр., и тутъ то позволяѥмо собѣ навести зъ вдячною почестю имена вп. о. Ст. Качалы (30 зр.), пок. Юл. Лавровского (20 зр.), Є. Пр. еп. Ступницкого (15 зр.), вп. п. др. К. Сушкевича (5 зр.) и О. Партыцкого (5 зр.), котрѝ черезъ значнѣйшѝ свои дары зволили побѡльшити невелике число добродѣѣвъ нашого товариства. И пѡдъ взглядомъ моральнымъ не хибило товариство своѥи цѣли. Родина наша, коли такъ можна назвати тыхъ 155 членѡвъ нашого товариства, звязаныхъ вѡдъ двохъ лѣтъ сотними взаѥминами, збѡльшила-сь сёго року о 43 новыхъ членѡвъ. Частѝ приватнѝ и публичнѝ сходины товаришѣвъ, щире нараджуванѥ надъ недолею и охотну готовѡсть въ несеню помочи потребуючимъ, ту взаимну пріязнь и любовь, якими сполучили-сь всѣ товаришѣ а котрымъ може не одно будуче дѣло завдячувати ме нарѡдъ нашъ, уважаѥ товариство „Дружнѝ Лихвярь“ такожъ своѥю заслугою.

Сповнивши тымъ отже обовязокъ нашъ и подаючи ѥще въ кѡнци важнѣйшѝ позиціи зъ журналу касового, кѡнчимо наше справоздане зъ тою милою надѣею, що дотеперѣшнѝ

Digitized by Google

вп. нашî Добродѣѣ не вôдкажуть и на дальше нашому товариству ласкавого свого удѣлу и порады у важнѣйшихъ справахъ нашихъ, якъ не менше, що и ш. Публика, переконавши-сь о честныхъ нашихъ намѣрахъ и щирыхъ трудахъ около улучшеня долѣ убогихъ академикôвъ рускихъ, зволить зъ бôльшою прихильностю вôдносити-сь до нашого товариства и хочь малыми но громадними датками причиняти-сь до зросту и значѣня тои такъ многоважнои для цѣлого народу институціи.

Вытягъ зъ журналу касового:

Станъ касы дня 17. Жовтня 1873 р.

Зъ року 1872 прійшло . . .	793 зр.	7 кр.
Вплынуло зъ вкладокъ . . .	72 зр.	— кр.
Вôдсотки вôдъ выжиченого капит. .	11 зр.	83 кр.
Добровôльнî дары	103 зр.	57 кр.
Цѣлый дохôдъ	980 зр.	47 кр.

Розхôдъ:

Запомога двомъ членамъ . .	13 зр.	— кр.
Папѣръ, корреспонденціи . .	4 зр.	40 кр.
Разомъ розходу	17 зр.	40 кр.

Чистого капиталу отже було дня 17. Жовтня 963 зр. 7 кр.

У Львовѣ дня 24. Падолиста 1873 р.

Вôдъ выдѣлу „Дружнёго Лихваря“.

Др. Волод. Ганкевичь, голова.

Волод. Ступницкій, секретарь.

Петро Огоновскій, скарбникъ.

Digitized by Google

Ч. 21. У Львові, дня 13. (28.) Студня 1873. Рік VI.

Виходить випусками в 2 аркуші 1. (13.) и 16. (28.) кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адміністрация під ч. 12. улиця Оссолинских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаші своя правда и сила и воля."

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр 50 кр. в. а.—За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене

С ц. к. суду краєвого ві Львові.

До

Редакциі письма науково-політичного „Правда"

на руки одвічального редактора п. Д-ра Олекс. Огоновского

ві Львові.

Ч. 18587.

В Имени Єго Величества Цісаря ц. к. суд краєвий для справ карних ві Львові на внесенье ц. к. Прокураторії державної на основі артикулу V. устави з дня 15. Жовтня 1868 Ч. 142 дн. пр. д. орікае, що зміст артикулу під заголовком „Русини в Раді державній и в соймі краєвім" начинаючого ся словами „Нашим читателям звісно и т. д. а закінченого словами . . . робимо за їх недостойне заступуваньe руского народа одвічальними перед тим народом и перед історіею" в письмі науково-політичнім „Правда" з дня 1. Грудня 1873 Ч. 20 містить в собі істоту викроченя против публичному спокоєви и порядкови с §. 300 у к. а взглядно арт. III устави з дня 17. Грудня 1862 Ч. 8 дн. пр. д. и що проте заряджена конфіската того письма есть усправедливленою, дальше росповсюдненье того ж на основі арт. V. новелі прасової з дня 15. Жовтня 1868 Ч. 142 и §. 36 устави прасової з дня 17. Грудня 1862 Ч. 6 дн. пр. д. з року 1873 запрещене, а забраний наклад має бути знівощений — понеже

В инкримінованім уступі говорить автор о справі пожички 80-міліонової, котра була предметом обрад и ухвал в обох палатах Ради державної, а розбираючи значіне и наслідки тої справи підсуває автор, фалшуючи правдивий стан річей, обом палатам с поводу ухваленя пожички в основі, в якій справа та найвисшу санкцію одержала, интенціі мерскі и гидкі, пятнуючи остаточну ціль тої акціі имям ганьбляцим.

Digitized by Google

Не ма найменьшого сумніву, що представленье стану річей в згаданий спосіб есть спосібне уми читателів против обом палатам Ради державної підбурити и викликати в них взгорду и ненависть.

§. 300 а взглядно арт. III устави з дня 17. Грудня 1862 Ч. 8 дн. пр. д. має проте що до своєї истоти в данім випадку своє застосоване и для того то суть заряджена конфіската и дальше зарядженье усправедливлені.

С ц. к. суду краевого для справ карних.

Львів дня 28. Грудня 1873.

Eminowicz.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

Марко и Віла.

(З сербского. Караджіч т. II, л. 215, н. 38.)

Ой, по горах, по красі-Мирочу,*)
Іде собі двоє побратимів:
Один юнак — Марко короленко,
Другий юнак — Милош воєвода.
Добрі коні виступають поряд,
Довгі списи нахилились рівно;
Побратими ідуть собі поруч,
Один другому білий вид цілує
По братерскій, з щирої приязни.

Ой здрімався щось Марко на Шарцю,
Далі й каже побратиму своєму:
— „Гей, мій брате! Милош-воєводо!
Сон важкий стуляє мені очи:
Заспівай но та розбий дрімоту!“

*) Мирочъ — як зветься гора над Дунаєм.

Digitized by Google

Обізвався Милош воєвода:
„Ох мій брате, Марко-короленку!
Рад би, брате, я тобі співати,
Так и сам я сеї ночи в горах
Пив вина из Вілою багато;
Равайола*) й заказала сю ніч,
Щó як часом голос мій почує,
То пострілить конче вона з лука
Мене в горло и в живе серденько!“

Одрікає Марко короленко:
— „Співай, брате, и не бійся віли,
Поки в світі Марка короленка,
Поки в мене й уродливий Шарець,
Поки в мене шестопер злотистий!“

От на те заводить пісню Милош,
Та и пісню ж голосну та дивну:
Він співа' про деколишні дії,
Про царів и королів сподавних,
Як жили и по яких країнах,
И про те, як добували слави.
Засмутила пісня тая Марка —
Він схилився на шию кониченьку
Тай заснув, а Милош все співає.

Як почула віла Равайола
Те співання голосне Милоша,
Почала й сама собі співати;
Веде віла, — Милош покриває:
Красчий голос у царя Милоша,
Ніж у неї, віли Равайоли.

---

*) Равайола (віла) заздрісна на голос Милошів; ніколи вона переспівати єго не приміла, — от, від тої заздрости й забороняла Милошеви співати під огрозою кари.

Digitized by Google

Злютовалась віла на Милоша,
В ліс зелений миттю поскакала,
Ухопила дві стрілі и лука:
Як ударить — однією в горло,
А другою — в серденько юнацьке.

Крикнув Милош: „Ох, и ненько ж моя!
Лихо тяжке, Марку-побратиме;
От и вбила мене віла з лука!
Чи-ж тобі я не казав, мій брате,
Що мені по горах Мирочових
Не впадало-б пісні виводжати?!“

От прокинувсь Марко на той покрик,
Зараз скочив з Шарця вороного,
Підтяга' попругу на коневи,
Обіймає та цілує Шарця:
„Ох, и Шарцю, коню мій крилатий!
Дожени ж мені ти тільки вілу, —
Підкую тебе я чистим сріблом,
Чистим сріблом ще й золотом щирим,
По коліна — шовком, оксамитом,
По копита — китицями вкрию;
Заплету я в гриву твою довгу
Дрібні перли та червоне злото.
Як мені ж ти не здогониш віли,
Тобі очи виколю обоє,
Тобі ноги зломлю всі чотири,
Тай покину серед лісу-шляху:
Тут плазуй од дуба та до дуба,
Як по світу Марко без Милоша.“

Скочив Марко Шарцеви на спину,
Тай попудив по горі Мирочу.
Летить віла по верхівях ліса,
Біжить Шарець узбіч — гущиною,
А ні вбачить, ні учути віли.

Digitized by Google

Як зобачив же ту вілу Шарець,
По три списи в вижину він скаче,
По чотири перед себе садить,
Незабаром наздігнав и вілу.

Бачить віла — неминуче лихо...
Як плигоне в небо по-під хмари,
А за нею Марко булавою,
З всеі моци як потурить в гору,
Так и влучив вілу межи плечи,
Наче грудка гепнула на землю.

Заходився Марко ii бити...
Булавою пірчив ii, пірчив,
На другий бік перекинув вілу,
Шестопером додає ще смаку:
— „За що, віло, чорт би тебе влучив,
Ти мого забила побратима?
Знайди зараз юнакови зіля,
Бо не підеш з моіх рук живою!“

Його віла ну благати Богом:
— „Зглянсь на Бога, Марку короленку!
Зглянсь на Бога й на святого Йвана,
Одпусти живою мене в гори,
Назбираю по Мирочу зіля
И погою юнакові рани.“

Марко юнак зглянувся на неі,
На божбу діймає вілі віри:
Одпуска' живою ii в горн.
Бере зіля по Мирочу віла,
Бере зіля, що-раз окликає:
„Зараз вийду, ійже Богу, Марку!“

Назбирала в лісі зіля віла,
Юнакови згоіла дві рани:
Красче горло у Милоша стало,
Надто красче, ніж було у-перше;

Digitized by Google

Здоровійше серденько ще стало,
Ніж було ще з-першу у юнака.

Повернулась в ліс Мирочин віла,
Ідуть далі Марко з побратимом,
Проминають країни Порецькі,
Край села великого Брегова,
Через Тімок-річку перебродять,
Тай вернулись у Видинску землю.

Другим вілам потім віла й каже:
— „Ой, чувайте, віли-товаришки,
Не стріляйте по горі юнака,
Поки в світі короленко Марко,
Поки в ёго Шарець уродливий,
Поки в ёго шестопер злотистий:
Що ж сама я мала муки бідна,
Ледве жива з рук ёго зобралась!“

(Гетьманець.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАІНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Конець.)

Отже з фактів, я думаю, треб а сказати галицько-рускій публиці як панруского так и украінского напрямку, що на сей час те, щó у Галичині зовуть просто русскою, россійскою або великорусскою літературою, не в одностайне, а складом и навіть мовою ділиться на двоє: на русске або россійске, и на великоруске почастно. Усе те, щó передає наукові або поетичні факти, идеі, почуття передовоі громади у Россі (од Архангельска до Севастополя и од Каменця Подольского до Благовѣщенска на Амурі) и тих шарів, которі зараз стоять за передовими (дворянских и чиновничих), ся уся література, по историчному характеру мови, в більш чи менш велико-

Digitized by Google

руска, але по ціні своїй є всероссийска, русска література, мова которої стала вже живою, материнёю мовою для тих, хто її читає. Усе ж, щоу поезиі, беллетристиці, у педагогічній літературі говорить про сельский люд великороссийский, або до ёго говорить, — те и по матеріялу и по мові великорусске.*)

Скаже хто, — и галицькі народовці говорять: коли так, то усе таки відносини россійскої літератури до українского народу дуже не нормальні, усе таки вона мусить одривати культурні шари української громади од народу, плодити, як кажуть, перевертнів и т. д., — а од того щирі друзя народу українского мусять поставити собі ціллю виробку осібної літератури на чисто-українській підставі и для того перш усёго вийти массою з літературної роботи россійскої и добиватись, щоб увести українску мову у літературу, школу, гімназию, університет. Почасти, що до перевертнів, я вже одвічав на такі річи, и повернусь до сёго діла ще далі. А тепер подивимось, які фактичні шанси має такий дораджуваний галицькими народовцями літературний український сепаратизм. Тут мушу указати попереду на те, що, як видно по статистиці, найбільш купують книг и журналів россійских після столиць именно у южних, малоруских провінциях, значиться українска публика не протестує против россійскої літератури, не дуже бажа' переміни. — бо як би бажала, то

---

*) Єще раз мусимо висказати, що ми зовсім не годимось на погляд вп. автора, по которому россійска література есть спільна и Велико- и Малорусам, а крім того кождий з тих двох народів має свою окремішню, спеціяльну літературу. Як бо не ма окремішних, самостійних россійского а великорускаго язика, россійского а великорускаго народа: так не може бути и двох окремішних літератур, росийскої а великорускої. „Великоруска“ література є тільки частиною літератури „россійскої“, або, инакше сказавши, есть простонародною „россійскою“ (великорускою) літературою, коли ж „россійска“ література є тільки книжною великорускою (россійскою) літературою. Література ж українска є літературою зовсім окремішнёю чи то од „великорускої“ чи то од „россійскої“, літературою зовсім самостійною о скільки самостійний (в етнографічнім згляді) є український (малоруский) народ и українска (малоруска) мова.. Яко така — література українска має право розвинутися так, як котра небудь література европейска або як література „россійска“, которою по нашій гадці тепер тільки нужди ради мусять послугуватись и Українці, як Галичане часто послугуються польскою або німецкою. Такого ж розвою ані не потреба спеціяльно великорускій (простонародній) літературі, ані вона не може мати до того права, и, як нам здається, не має и таких претенсий. — Прим. ред.

Digitized by Google

й булаб б переміна;*) літературним сепаратистам українским прийшлось би попереду всёго видержати конкурренцию з россійскою літературою у самім своїм ріднім краю. Конкурренція ся не буде дуже рівня. Найлучше се стверджається тим, що не тільки Костомаров, але й сам Куліш більшу часть того, щó написав про саму Україну, писав по россійскому. А переводити Маколеа або Тіknора и т. д. по українскому, а не по россійскому, навіть и у думку не приходило п. Кулішу — значиться „перевертнями“ треба б вважати и тих самих, которі найбільш послужили збудженю українского напрямку у Россиі. — У послідні десять років, після того як був піднявсь спор у Россиі про границі українскої літератури, література россійска не тільки не втратила своєі сили, але ще безмірно придбала ві, особливо переводами. Окрім того моральна сила ві прибула од того, що не тільки у Славянщині, але и у Ґерманіі, Франціі, Италіі, Англіі стали учити россійский літературний язик. Трудно думати, щоб коли небудь, а особливо за нашого віку сповнилось то, щó проповідують кілька крайних містиків централістів у Славянщині и у Россиі, се-б то щоб усі славянскі мови злились у одну россійску: але велике розширене мови россійскої по Славянщині и навіть узяття сією мовою ролі посередничающої між ріжними Славянами и між Славянщиною и другими народами, діло далеко не неможливе після того, щó ми чули и бачили у послідні часи. Московскі Славянофіли и іх приятелі у Славянщині и не гадають, щó скорійш дасть мові россійскій ходу за границями Россиі. То буде не Славянофільство, а скорійш „западничество“, и навіть те, щó кликали колись у Россиі невірно „нігілізмом“ — и щó виробилось у позитивізм и демократизм. Тому, хто безсторонно погляне на західно-славянскі літератури, не може не кинутись в очи велика бідность іх общечоло-

*) Се тому́, що интеліґенция, живуча на Україні, складається в части з Великорусів, в части з Малорусів-„перевертнів“, в части з людей пассивних, котрі держаться найрадше того, щó є и до чого привикли, а тільки в части з щирих и ревних любителів свого народа. Впрочім які-ж книжки мають купувати Українці, як не россійскі, коли не мають своіх, малорускіх? В сім однако, що в українскім язиці видаються книжки и пишуться статті, не конче лиш для простого народу призначені, міститься и протест против літератури россійскої. Однакже розвій літератури українскої зовсім не потребує відбуватися в неприязни до россійскої: як оба народи можуть и потребують жити побіч себе в згоді, так можуть побіч себе истнувати и розвиватися в згоді обі літератури. — Прим. ред.

Digitized by Google

вічним елементом и перевага національних, навіть узких идей и тенденцій. У самих Чехів переводної літератури майже не ма' — хотя з усіх западно-славянских народів одні Чехи можуть рівнятись з Німцями просвітою масси народу, чим безмірно опереджають Россию. Я не можу без сміху згадати комічного ефекту сцени, як колись один шановний дуже професор у Празі — щирий руссофіл, але, як усі австрийскі Славяне, маючий про Россію чисто німецькі идеї —, через пять хвилин знакомства мого з ним, підійшов до своєї полиці з книгами и увзявши німецький перевод Боккля, спитав мене, чи знаю я се діло? Я ёму пресмирним тоном сказав, що у Россині 9—10 год назад вийшло зразу 2 переводи Боккля и мабуть, коли не ранійш ніж по німецькому, то заразом.*) На неоднократні моі запитання, од чого у Чехів так мала переводна література, мені казали завсігди: од того що Чехи добре знають чужі мови, так що обходяться без переводів. „Чужі мови", — думаю, багато сказано: простійше треба б було сказати: німецьку. Одначе Німці й Англичане, мабуть, не меньше Чехів знають чужі мови,**) а про те література переводня у них не бідна. Правдивійше буде сказати, що ческа публика морально и економічно бідна для того, щоб усвоіти на ческій мові усі великі твори чужих літератур. Економічно — ясне діло, що чим меньший народ, тим труднійш ёму оплатити працю обширної літератури; морально — маленькі народи, затягнуті у борбу за питання краєві и національні, бідніють ще більш идеями и интересами всесвітними***). Од сёго ми бачимо по всіх западно-славянских літературах, що після періоду національного розбудженя, которий дав кілька славних краєвих историків, археологів, етнографів и филологів, багато-багато, як вспіла де, як у Чехів, розвитись література елементарно-педагогічня. А за тим уся література ударилась у газети, молодіж ухопилась за — патріотично-політичні идеі, которих

*) Німецький переклад Боккля виходив від р. 1860. — Прим. ред.

**) Зовсім ні, кождий бо хоч трохи просвічений Чех знає и німецьку мову, котроі м у с и т ь учитися в школах. Тому перекладати з німецького ім не потрібно, а французскі, англійскі и и. діла можуть читати у німецьких перекладах. — Прим. ред.

***) На се відповів вже Паляцкий в Шузельки Реформі (гл. Правда 1873, нр. 8 стор 307) такими словами: „Не кождому народови дозволило провидіне стати екстензивно великим: але и н т е н з и в н о в е л и к и м б у т и и с т а т и—се в о л и и с и л і к о ж д о г о, к о т о р и й н е з о в с і м з а п і з н а е с в о е ч о л о в і ч е п о с л а н н и ц т в о." — Прим ред.

Digitized by Google

завсігди не може бути багато, и которі зводяться скоро на кілька стоптаних фраз. Широкі общечоловічі идеі, научні питання або стратили свій интерес у западно-славянских громадах, — або й не получили ще интересу. Національний же патріотизм один безсильний піддержати на довго не тілько умственну, але й соціяльно-політичню роботу. Од сёго майже скрізь у Славянщині ми бачимо, що молодше покоління після Шафариків, Паляцких, Ґаів, Гавличків и т. д., — одличається моральною бідностю и науковою мілкотою, котора веде за собою упадок и реального патріотизму и праці над розвиттєм власноі літератури. З усіх славянских літератур одна российска, на перекір тому, щó говорять про Россію и німецькі и московскі и славянскі націонали, не патріотичня, а космополітичня по принципам, идеалам и по методу. Навіть ті российскі писателі и поети, которі пишуть про рідні теми историчні, народні и т. д., не мають поперед усёго задач національно-патріотичних, се-б то оборонити або вихвалити свій народ, — а мають задачу вияснити факти и життє народу з общих наукових, соціяльних и психолоґічних поглядів, — а діло служби народу российскому само собою робиться, так як сія вся завсігди само приложиться, коли ми будемо шукати поперед усёго правди. Думаю, що се виходить ні з чого, як з того, що Россія велика держава, российский народ — великий народ; — ёму нічого за своє життя боротись; ёму треба самостроітись так, як то велить наука и правда всесвітня. Од того виходить, що у Россиі „патріотичну“ літературу, як стихи Хомякова, Язикова, драми Кукольника, Полёвого, романи Загоскина и т. д. ніхто не чита', окрім кілька докринерів та унтер-офицерів, а любимі діла Пушкина, Лермонтова, Гоголя, Герцена, Тургенева або космополітичні, або сатиричні по идеям; од того Россиянин з стораз більшим интересом буде читати про Маккіавеля, Вольтера, Прудона, Дарвина, — ніж про добродітелі Ивана III., хоробрість Дмитрія Донского, про Ивана Сусанина и т. д. Треба додати, що довгочасна неволя и одстоялість Россиі виробили у умі навіть и простого Россиянина охоту швидче до пессимізму до свого рідного, ніж до ліричного патріотизму, — так що Тургенев вірно сказав, що „руский чоловік тільки тим и гарний, що сам про себе преогано дума'.“ Од того российска публика — діло самохвальним Німцям и онімеченим Славянам західним зовсім непонятне! Почувши н. пр. (в моноґрафіі Костомарова), що Дмитрий Донскій був трус а „подвигу“ Ивана Сусанина зовсім не було, не хотючи дуже довго и думати про такі сюжети скорійш згодилась з пессимістами и неґаторами.

Digitized by Google

У таких звичаях ума руского, та у числі и богацтві громади россійскої лежить причина того, що література россійска найменьш узко-національна, найбільш космополітична з усіх славянских и що переводна література у Россні росте так, що з нею не можна рівняти ні одніі славянскоі, навіть и польскоі (у которій говорять як про щось дуже важне, про початок переводу исторіі всеобщої Шлоссера), щó переведена вже років з 10 на россійску мову и що пора вже і перестати и читать, яко дуже одсталу од сучасних поглядів, потріб а що до старинної исторіі, то и по фактам. Тільки до часу цензура зупиня' розвитє сієі переводної россійскої літератури, котора тим більшу має будучність, що книги россійскі и тепер дешевше не тільки англійских, але й німецких (я говорю про книги нові и не про видання классиків). Коли подумаєте про бідность переводної літератури и мізерність журналів (Revue) славянских у порівнанню з россійскими, про те, що по мірі того, як росте націоналізм у Славян, молодіж розучуєтьсл по німецькому: то скажеш, що тільки цензура россійско-патріотична (у цензурному комитеті у Петербурзі сидить кілька поетів и писателів з патріотичного табора) та недостаток орґанізації торгу книгами россійскими за границею не дає россійскій переводній літературі и журналам ширитись и по Славянщині.*) Але не за-

---

*) Самі чужинці, щó вспіли познакомитись з літературою россійскою, рівняють розвитя у ній великих обозрінь, щó звуться у Россні журналами, з Анґлією. Тим то дивно було нам недавно читати у польских ґазетах з поводу недавнёго безтактного, забороненя петербурскою цензурною управою перепечатувати популярним видапям у Россні матеряли новоі исторії з спеціяльних журналів, що у Россні зовсім не ма' спеціяльних журналів, за виключением „Русского Архиву“, щó мов би то пише про археологію (?) та „Знанія“, щó пише про науки природні, и що, як журнали россійскі перемішують документи историчні з переводами, то ся міра цензурна рівносильна смертному приговору над журналами россійскими. Меж тим печатанем документів у Россні займаються Русскій Архивъ, Русская Старина, Чтенія въ Моск. Общ. Исторіи и Древностій, XVIII-ый Вѣкъ, XIX-тый Вѣкъ, Историческій Сборникъ, — не рахуючи видань академій, археогр. коммісій и т. д. (Ми не називаємо и видань медицинских и т. п.). Се спеціяльні видання у Россні. Так звані учено-літературні щомісячні журнали у 30 печ. листів (Вѣстникъ Европы, Отечественныя Записки, Дѣло, Знаніе в Петербурзі, и недавно Бесѣда у Москві) печатають инколи мемоари и историчні акти, а найбільш дають оригінальні и переводні статті торкающі усі важнійші політичні, наукові літературні діла Россні и Европи, — обходючи хиба реліґіозні. Розходятьея петербурскі журнали у 5000 — 8000 екземплярях, и який небудь сельский пан, маючи 2–3 журнали, може, не бравши у руки чужинецькоі книжки, слідити за усім, щó робиться на світі.

Digitized by Google

баром молодіж славянска може мати у россійскій літературі саму близьку до себе по мові літературу з тих европейских, которі говорять не про домові тільки національні діла, але и про всесвітні наукові и соціяльні питання. А так як чужеземці усе більше вивчують россійску мову, — то Славянщина, не лишаючи своіх мов и літератур, може справді получити у ній найблизший до себе по мові орган, через который вона буде мати голос до других великих народів. Поляки, близче усіх поставлені у відношенне з Россиею, вже зрозуміли, яку для них конкурренцію навіть у власної молодежи може робити россійска література, — и свіжі сили польскої громади покидають узкий націоналізм и старосвітский патріотизм, почавши проповідувати позитивізм и видавати переводи творів передових умів европейских, включивши туди и кілька россійских творів, як „Рефлекси головнаго мозка“ Сѣченова, що колись то цензура думала зупинити, як нігілістичне діло. Патріотична польска пресса накинулась на своіх позитивістів, которі єдиняться коло журнала Przegląd Tygodniowy, и закида' ім докір, вже зоставлений россійскою патріотичною реакцією, у нігілізму, характерний докір, которому, здаєтся, прийдеться оббігти усю Славянщину по черзі! Але польска молодіж позитивного напрямку, которий старовіри польскі кидають вже имя нігілістів т. є. приналежности до єреси россійскої молодіжи и літератури, — именно, щоб одстояти свою индивідуальність од россійскої літератури, и узялась за своє діло, и хоче пустити свої переводи по нечувано дешевій ціні: по 5 р. за 50 томів. Побачимо, чи вдасться видержати скрізь конкурренцію з россійскою літературою; завсігди треба шанувати таку працю, бо чим більш кому удасться приблизити сі идеі мовою до масси, тим лучше. А подавленне россійскою літературою якої небудь славянскої, котора пустила корені у народ, є діло недоладне ні з славянскої, ні з чоловічої, ні потому и з россійскої точки погляду: бо Россияне именно, як народ великий, и котрому самому черезмірна централізація може тілько шкодити, мусять бажати життя усёму, що піддержує принцип децентралізації. Але трудно не бачити, що при вольній конкурренції границі, які може мати россійска література у Польщі и скрізь у Славянщині, скорійш мають шанси розширитись, ніж зъузитись против сучасности.

Що до Українців россійских, то як вони здавна зжились з россійскою літературою и самі затяглись у роботу у ній, то для того вони мають найменьше шанс виробити рядом з россійскою лілературою свою, не тілько рівну з нею, але и таку, яку можуть мати другі дальше стоящі од Россії славянскі племена. На-

Digitized by Google

примір як би хто у Россні задумав неревести Боккля або Дарвина на українску мову, то, перве діло, на сю роботу потратив би вдвоє або втрое більш часу, ніж на роботу по россйскому, а вдруге не знайшов би и третёі части читателів, — и мусів би обанкрутитись перед конкуррентом россйским.*) Ось де основний резон, од чого п. Куліш переводив Маколея на россйску мову, а п. Костомаров писав своі „Двѣ русскія народности“ теж не по українскому; а другий резон, — що, значиться, не тільки українска публика, але й самі україноФіли тепер не дуже то журяться тим, що пишуть не чисто по українскому. Проклинати громаду, кидати ій в очи, слова: „перевертні“, „запроданці“ и т. д. нічого не поможе. Та не буде й правди у таких лайках, бо проклинати маємо право тілько обскурантизм та деспотизм и гніт над народом. Але обскурантизм и т. и. може вироджатись и на власній народній мові, — а интеллігенція може стати аристократичною, и не одриваючись од народности а тільки одірвавшись од народу. Тому приміром недавня ще Польща. И, повірте, коли ті „панки-перевертні“, що́ проклинав іх Шевченко, „ссали кров людску“ и одверталнсь од мужика українского стидаючись ёго мови, то тут ріжниця мови була ділом другим, а первим ділом була ріжниця прав и недостаток гуманного виховання панів и полупанків. Скажу впять — ріжниця мови освіченої громади и народу є свого рода ненормальність (хоть нігде ми не бачимо, щоб було зовсім без неі), але не сама більша, и помагати тепер сій біді можна на Україні не зриваючи з россйскою літературною мовою, ставшою тепер органом европейскої цівілізації у Россіи. Интеліґенція українска зріднившись з россйскою мовою не дуже те одірвалась од своіх рідних елементів, — не то щоб стала без рідної мови, а більш стала двохмовною, що́ коли має невигоди свої, але має вигоди и тепер, а особливо на будучність: хто має дві мови, той має дві душі, колись казано. Так сю позицію не треба хоть до пори**) кидати Українцям, которі, як би зірвали зовсім

---

*) Скажемо ще більше ніж ш. автор: малоруска (українска) мова ще й не вироблена на стільки, щоб у ній вже нині мож перекладати Дарвіна, — и се було, думаєм, також причиною, чому пп. Куліш и Костомарів писали по россйскому, — але чи так буде и за кількадесять літ? — Прим. ред.

**) Тут годимось зовсім з вп. автором. Т е п е р ще далеко не пора Українцям зривати цілком з россйскою літературою. Скажемо впять ще більше: россйска мова д о п о р и не тільки українским Русинам доконче потрібна, але и галицьким дуже придатна. И тому́ ми, галицько-рускі народовці, не пура-

Digitized by Google

(коли б се було можливо) з российскою мовою, то зостались би тепер, мабуть, замість того, що тепер мають півтори душі, з половиною и, головне діло — зовсім без усякої вигоди для народу українского, которому тепер ще потрібна елементарна освіта и література. Так лучше ж, не кидаючи однієї, розвити и другу душу. А се зовсім не так то трудно, именно по тому характеру, який має и тепер российска культура.

Не треба забувати, що мова российска не так то вже далека од українскої, як здається з первого разу а особливо з боку; треба знати, що вона усе таки вийшла з такої, котора, у XVII—XVIII в., стояла доволі неутрально и до Великої и до Малої Руси, — щó, як ми бачили, и облегчило перехід до неї и Великорусів и Малорусів, и коли з XIX. в. вона більш стала великорускою, через централізацию культури российскої у Петербурзі и Москві, то ніщо не говорить против того, що за піднятем культурної сили Киева, Харкова, Одесси, — вліяние українских елементів и на саму мову літературну российску не стане знову дужчим, як то було до XVIII в.*) Саме ж важне діло: мова российска тепер служить не стільки органом краєвих великорускіх, а ще меньш старих историчних московских традиций и у самих Великорусів не дуже то ценених, скілько нових европейско-российских идей, которі дали ій и силу у момент ві формованя з XVIII в.**). Важно й то, що Українці тільки мовою российскою, тільки як граждане российскої держави, можуть мати вліяне на діла сієї держави т. є. и свого народу и подавати свій голос и у Славянщині и дальш. А одректись од такої части у широких ділах Українці не мають сили душевної, хоть би й хотіли. А у добавок и чисто великорускі идеї и интереси óвсі не противні народним українским: бо и Велика Русь и ві народня интеліґенция се те ж мужицька земля и демократична интеліґенция. А именно новоевропейскі идеї и демократизм в и

смось российскої мови и літератури, а стараємось з ними запізнатися и ними хіснуватися. Розвій же нашої малорускої літератури повинен діятися постепенно, а чим більше ся література буде розвиватися, тим меньше буде Українцям потрібна література российска. — Прим. ред.

*) Ми того зовсім не бажалиб: радше нехай Українці в Киеві, Харкові и Одессі більше працюють коло вироблення власної української мови, а вироблюванне российскої мови нехай лишать и дальше Великороссам. — Прим. ред.

**) Не кажучи вже про так званий петербурский напрямок у літературі и громаді российскій, спомяну про те, щó казав хоть би и Катков у часи

Digitized by Google

саме цінне, що́ може бути у народному українському напрямку. До того ж принципи европейско-россійскої и великорускої літератури зовсім не вороги тому, щоб починаючись на справдешне народніх и потрібних народови основах виросла потроху и українска література,*) — як вона и зросла, хоть доси и більш инстинктивно ніж по системі, котора тілько тогді може виробитись и стати у пригоді, як вона вийде од фактичних, а не фантастичних основ. Далі, говорючи, що́ таке de facto є українска література у Россиі, ми зачепимо питання и про щанси еї прогресу у Россиі и про основи, при которих вона справді може стати у пригоді народови. А тепер ми тілько коротко скажемо про те: на скілько принципи россійскої и великорускої науки и поезиі пріязні розвиттю народнёго українского почуття и народнёі українскої літератури.

В очах Галичан найлучшим оправданням сих принципів може служити те, що усе таки жива малоруска література и живе демократичне почуття малоруске вийшло, по признаню самих Галичан, з Украіни, т. є. з Россиі. Не думаючи вменьшати усе ростучої важности трудів Галичан для сёго діла, усе таки не можна не признати, що и хронологічно Цертелев, Максимович, Срезневскій, Костомарів, Куліш, Котляревскій, Квітка, Шевченко, М. Вовчок — упереджають и Шашкевича и Головацкого и Федьковича и т. д. Ріжниця дочасних ноглядів россійских и галицьких на народ малорускій видна особливо на граматиках малоруских галицької и россійскої роботи. У Галичині не тілько Лозінскій, Левицкій, але й Головацкій и Осадця не посміли узяти за основу своіх виводів граматичних

зъізду славянского у 1867 р., що „московска історія була тяжка." Катков не раз казав, що треба би столицю Россиі перенести у Київ, бо Петербург стоіть у дуже невигоднім місци, а Москва дивиться більш в Азію ніж у Европу. — Не треба перемішувать, як се роблять німецькі публицисти, Катковского напрямку державно-централістичного, которий тільки того за великорусизм, що тепер Великорусь є основою держави, и которий може завтра стати таким же централістично-малоруским, — з славянофільством, котере у основі своій є великоруска хлопоманія, так-же еподобна звязуватись з централістичними, як и з федеральними идеями, так сперитись як и дружити з українофільством, на що є факти.

*) Нагадаю хоть про те, що и московскі Славянофіли були з числа самих ярих заступників наділу крестян землею, демократичного принципу, сельского строю, земских виборів и т. д. по усій Россиі — и на Україні, не гля-

Digitized by Google

малоруску простонародню мову, а намішали з нею у свої граматики и церковних и россійских елементів. У Россні ще у 1817 р. Павловский писав свою граматику малоруску по чисто-простонародній мові. (Мимоходом скажу, що се одна з перших граматик чисто мужичої мови у Европі, — так само як збірник українских пісень Цертелева (1819) один з перших збірників простонародних пісень, що показує, що треба було тільки трохи повіяти новим Европейским духом на Россию, то у сёму мужицькому царстві зараз виявилась хлопоманія, и попереду, звісно, на Україні, як на землі мужицькій par excellence.) Теж робили у своіх граматичних роботах и Малоруси Максимович, автор статті у Журналі Министерства Народн. Просв., Потебня, — Великоруси Срезневскій, Лавровскій, Даль. Од чого то сталось? Од того, що Россия хоть географічно и далі лежить од земель, де працювали и працюють великі основателі філології — Англичане, Німці, Французи, — але усе таки морально близче до іх стояла ніж Галичина з ві семинарскою, а не гімназияльно-університетскою, новоевропейскою школою*). Од того у Россні, як би хто не думав про літературне питання россійско-українске: а ніхто — окрім неуків, которих и имена не можно назвати коло названих висче имен (не кажу вже про европейских, але и россійских) филологів — не напише такої брошюри, як „Въ одинъ часъ малорусину выучитись по великорусски“ и т. и.

Так само ні один Россіянин не напише нічого схожого з Буй Туром, з одами, которими колись наповнялась Зоря Галицька, не стане печатати, як Слово, у себе повістей Сахер Масоха, не переробляти з німецького русску буцім то повість „Шляхтич и міщанка“ и т. д. Тому причина те, що Россіяне пройшли школу Диккенса, Гоголя, Тургенева, — що навіть те, що колисьто за часи реакції уся майже моральна робота у Россні один час було увійшла у бел-

---

дючи на ві „змосковлених“ панів; — а такі факти мусять показати, що тепер у жалобах на „перевертнів“ и „омоскалення“ України е не мала доля реторики або переносу на українські діла поглядів, виведених на фактах життя австрийского, де національна партія німецька у всёму: и у школі и у економії и політиці завсігди піддержує то аристократичний, то буржуазний, то жидівский елемент напротив славянского, ради одного націоналізму, — де Поляки роблять теж саме з Русинами, та, правда, и з своіми власними хлопами.

*) Тепер семинарщина у Галичині вменьшається, але непомірно мале число слухачів руских на философічнім факультеті показує, що чисто науковий интерес и доси слабий, або не може розвитись у Галичині.

Digitized by Google

летристику и поетичну критику, котора мала у Россиі такого майстра як Бѣлинский, що підняв у першу половину своєі діяльности високо критику естетично-психологічну, а потім почав психолого-соціяльну, продовжену у рр. 1856—1861 Добролюбовим. — Через те вкус літературний у Россиі став багато у чому мабуть чи не строгійший, ніж у других и більш передових землях европейских, особливо у Германіи и Италіи, де, то ради народнёго духу (любови Німців до дидактики и аллегоріі), то ради тяготи старих традиций, то ради недавности заведеня національноі едности и через війни національні — часто захвалюються речи без усякого реального змислу, и аллегорія и дидактика, та ще „ковбасний" патріотизм часто примазуються до самих люблених публикою творів и до справді талантливих авторів, як Ауербах, Шпільгаген, Гверрацці и т. д. Для того, щоб який автор став любимцем критики и публики у Россиі, він мусить стояти идеями у рівні з передовими умами віку, мусить мати прогрессивний демократичний напрямок, або мати великий талант реального малювання образів життя, з которих самі собою витікають демократично-прогрессивні идеали. Строгість літературного вкусу у Россиі показують ті нападки, з которими теперішня критика у Россиі обертається до дрібности послідніх творів Тургенева, до ретроградних идей таких талантів, як Писемский, Гончаров, Достоєвский, до містицизму Л. Толстого (я вже не кажу про квасний патріотизм романів и драм яких небудь Чаева або Аверкієва, або про полицейский дух якого небудь Стебницкого, — которий, скажу мимоходом, усе таки перелякав би своім лібералізмом щирого Святоюрця и показавсь би ёму хлопоманом и нігілістом). Про реалізм российскоі освіченоі публики багато говорить ві холодність до таких небезталантних — особливо у порівнянню з новійшими німецькими — проб историчноі драми, як гр. Ал. Толстого и самого Островского. Ся холодність, особливо характерна у порівнянню з тою плодючостю на историчні драми, яку ми бачимо у Германіи, де беруть першу попавшуся историчну фабулу, навидумують монологів, діялогів и т. д., по готовому приміру, та й зараз Шекспир готовий! Ні автори, ні критика тільке не спита': на що се? (Галичанам нічого говорити, що їх власні Буй Тури та Роксоляни пишуться по німецьким рецептам з третіх рук)*). Нічого говорити, що публика

*) Замічу ори злучаі, що у польскій літературі реалізм безконечно менш розвитий ніж у німецькій, од чого и можливі у ній у 1873 року такі нісенітниці, як Powieść z Wschodu i Zachodu гр. Дзедушицкого, або

Digitized by Google

российска требує од усякого поета и беллетриста живої мови, — и коли він узяв сюжет народний, то чистої народньої (простонароднёї) мови; тут публика российска доходить до пуризму. Ся то строгість и сей пуризм не дає ходу у Россні и усяким Роксолянам, Боянам, Зарям, Буй Турам, Страхопудам и т. д., — и тим пробам пера и „первоцвітам українских молодиків", малоталантливих або недоуків, которі печатають свої пустоцвіти та кислички по Таганрогам, Київам, Катеринославам, а то и у Львові, — и тільки гатять Лету. Але справдешне народній живій и реальній українскій літературі, котора може живою народнёю мовою росказати народу потрібні ёму наукові идеі, або росказати про житте народне, строгость и пуризм российско-европейских поглядів на літературу тим більше дає благоприятне поле. И коли справді українска література появила що небудь цінного, то, не тільки виходячи з народніх українских инстинктів и традиций, але и у гармоніі з прогрессом наукових и літературних идей европейско-российскої громади, — що тим самим вже показує и ту дорогу, якою мусить ити українска література, коли хоче бути літературою живою, и пригодною освіті и народу. — Се ми постараємось розібрати у дальшім письмі.

Українець.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦИЯЛЬНА.

Нове руско-народне товариство.

Руско-народне сторонництво, котре в 1848-ім році обіймало майже цілу руску интеліґенцію, опісля ж, коли одні єго засад виреклися а другі від всякої публичної діяльности для народа усу-

---

Адска Komedyja Ленартовича. Господи Боже мій, — у наші часи люде романи про Семирамиду пишуть, або діалоги на образ колишніх то діалогів у Царстві мертвих: я уже про ясність идей якого небудь Ленартовича, що́ береться од плеча рубати усі питання соціяльні, культурні и т. д, — и не кажу! Усе думають у Віктора Гюго попасти! Та забувають тільки то, що у В. Гюго справді талант великий, идеі прямо ліберальні, — та й то ёго манера 30-х років вже надокучає у наші часи и ёго популярність підогрітагоненіями Наполеоне III., — нова французка школа Шартріяна, Флобера, Зола одійшла по простоті и натуральности не тільки Гюго, але й од Жорж Занда.

Digitized by Google

нулися, зредукувалось було на маленьку горстку старших людей и на молодіж, — від 1862-ого р., коли-то зачало нове заявляти житте, далеко посунулось наперед. Тогдішні молодці нині вже суть мужами и становлять сам цвіт рускої интеліґенциі; руских народовців можна вже найти по всіх сторонах нашого краю, и всюди на всіляких становищах працюють для добра народу. Заслуга за розбудженє щиро-народного духа и розвій руско-народного сторонництва належиться в дуже великій части перед всім руско-народним часописям, які від 1862 р. появлялися, а именно „Вечерницям", „Меті" и „Правді".

Від кількох літ виступив єще новий діяч, котрий, сполучуючи майже всі сили народного сторонництва, помагав розвоєви єго, а тим и цілого руского народа. Сим діячем єсть товариство „Просвіта", котре, працюючи тихо и невтомно, за 5 літ видало и виготовило стілько цінних книжок для простого народу и для шкіл, скілько в рівній цінности майже всі рускі писателі и товариства разом від 1848 р. не виготовили.

Між тим розвій руского народа в загалі а руско-народного сторонництва в особенности поступає чим раз дальше, и щó вистарчало єго потребам вчера, не вистарчає вже нині. „Просвіта" вправді, при чим раз більше взмогаючійся діяльности своій, може вистарчити для потреб простого народу и учащоіся молодежи, але розвинена сильно руско-народня интеліґенція має також свої потреби, котрим належить конче догодити.

Позаяк у нашого сторонництва на першім пляні суть питання національне, літературне и язикове, а аж на другім питанє політичне: то потреба конче крім „Просвіти" єще товариства, котре би займалось розвоєм нашої літератури и нашої мови, котре б видавало письма и книжки, вже не, як „Просвіта", для простого народу и шкіл, але особливе и для рускої интеліґенциі.

Узнавши потребу и важність такої літературної діяльности, кілька наших патріотів завязало нове товариство літературне, „товариство имени Шевченка", котрого статут подаємо низше.

Одним з найважнійших средств до осягненя знаміреної ціли узнали основателі сёго товариства заложенє власної друкарні. Се ж из двох причин: найперше, розуміється, власна друкарня виготовить товариству всяку роботу о много дешевше, ніж кожда инша, котра мусить конечно якогось зиску для себе жадати (тому то тепер и кожда більша ґазета постаралась о власну друкарню);

Digitized by Google

а друге, що одна руска (Ставропигійска) друкарня у Львові, хоч як велика и добре уладжена, нині вже не вистарчає. Вже й доси „Просвіта“ и поодинокі автори мусіли давати до друку свої книжки и до инших друкарень, у котрих нераз не було ані достаточних черенок ані добрих зецерів руских; тим більший оказав би ся сей недостаток тепер, коли б по при „Просвіті“ ще и нове товариство „имени Шевченка“ зачало много книжок видавати.

Заложеню власної друкарні стояли на перешкоді тільки значні кошта. Однако жертвенність кількох наших щирих патріотів по при численних замовленях, вже наперед з многих сторін пороблених, перемогла и сі перешкоди, и друкарня „товариства имени Шевченка“ вже з новим роком буде отворена. Слава и честь тим народолюбцям, котрі значними жертвами уможливили се велике діло; їх пожертвованє не буде марне, а принесе богаті плоди цілому нашому народови. А той народ не забуде їх заслуги, але, поки сам жити буде, згадувати ме вдячно їх имена и передавати дітям своїм из роду в рід.

СТАТУТ

товариства имени Шевченка.

§. 1.

Товариство имени Шевченка, місцем пробуваня котрого есть Львів, має на ціли вспомагати розвій рускої (малорускої) словесности.

§. 2.

Щоби сю ціль осягнути, товариство:

1) Заводить власну друкаряю;

2) Видає и накладає книжки и часописьма літературні и наукові;

3) Вспирає літературні и наукові видання;

4) Роздає преміі и запомоги літератам;

5) Скликує збори ученых и літератів;

6) Устроює відчити публичні, літературні вечерниці и т. и.

§. 3.

Прихід товариства становлять:

1) Вкладки членів;

2) Дохід з друкарні и видань;

Digitized by Google

3) Дохід из складок публичних и добровільних дарів;

4) Дохід з відчитів публичних и т. п.

В загалі може товариство всякого роду предмети на власність набувати, и майном своім, якоже и фондами під его заряд через кого небудь переданими, свобідно з увзглядненем своіх статутів управляти.

§. 4.

З маетку товариства має ведля означеня загальпого збору часть виділитися на фонд желізний, котрого нарушати не вільно, а з котрого лиш відсотки на ціли товариства мають уживатися.

В фонд желізний мають входити и ті добровільні дари, котрі дателі виразно на сей фонд призначать.

§. 5.

Товариство складаєся з членів дійстних, з членів почестних и членів спомагаючих.

§. 6.

Членом дійстним стаєся кожда особа рускоі народности, котра принята буде в члени загальним збором.

§. 7.

Члена дійстного, котрий найдальше в трёх місяцях, лічивши від дня платности, не зложить приписаноі в §. 12. вкладки, взглядно рати, має виділ узнати за виступившого.

Член дійстний може и сам з товариства виступити. Загальний же збір має право виключити члена дійстного з причин через збір за важні узнаних.

Вкладки зложені через членів виключених або виступивших товариство не звертає.

§. 8.

В члени почестні приймає загальний збір на внесене виділу людей високо заслужених около рускоі народа, літератури або добра товариства.

§. 9.

В члени спомагаючі приймає виділ людей вспираючих товариство в який небудь спосіб.

Digitized by Google

§. 10.

Член спомагаючий може з товариства виступити або через загальний збір з причин через тойже збір за важні узнаних бути виключений.

§. 11.

Члени дійстні мають право:

1) брати безплатно від часу приступленя по одному примірникови кождої книжки, котру видасть товариство своїм накладом, окрім часописей;
2) право активного и пассивного вибору;
3) право рішаючого голосу на загальних зборах и голосу дорадчого на зборах виділу:
4) право ставляти внесеня и интерпеляциі на загальних зборах;
5) право вглядати в книги діловодства товариства;
6) право предкладати виділови письменно внесеня в ділах товариства, котрі то внесеня виділ під обраду взяти мусить.

§. 12.

Кождий член дійстний обовязаний в дню означенім виділом зложити 100 зр. а. в. яко одноразову вкладку в касу товариства. Сю вкладку може виділ розложити и на сплату частинами, однако — сеж тілько в надзвичайних злучаях — найбільше на 10 рівних річних рат. — При дозволеню сплати ратальної має виділ означити день платности кождої рати.

§. 13.

Члени почестні и члені спомагаючі мають право:

1) голосу дорадчого на загальних зборах;
2) право предкладати письменно виділови внесеня в ділах товариства, котрі виділ під обраду взяти мусить.

§. 14.

Ділами товариства, о скілько вони не суть застережені загальному зборови, править виділ, зложений з пятёх членів и двох заступників. Члени виділу и заступники мусять мати стале мешкане у Львові.

Из веденя діл и орудованя майном товариства обовязаний виділ що року предкладати справозданя загальному зборови. Уряд виділових и заступників трівав оден рік, а по році аж до вибору нового виділу.

Digitized by Google

§. 15.

Виділ сходиться на засідання під проводом голови товариства або его заступника (котрого заступника виділ сам вибирає) найменше раз на дві неділі, в стало означених днях, а крім того після потреби на надзвичайні засідання на завізване голови товариства або его заступника.

§. 16.

Члени виділу и заступники обовязані являтися точно на кождім засіданю виділу.

§. 17.

На засіданях виділу становлять комплет три члени (вчисляючи и проводящого) и рішає проста більшість голосів, а в разі рівности голос проводящого. Заступники, котрі не вступили до виділу, мають на засіданях виділу тілько дорадчий голос

§. 18.

Если котрий член виділу не може сповняти своіх обовязків, або в загалі тих обовязків не сповняє, тогді має виділ право рішити, що такий член перестає бути членом виділу. В такім разі, якоже и в разі виступленя члена виділового з виділу, вступає до тогож заступник. Заступник може до виділу покликаний бути и часово на місце члена виділового, котрого виділ для важних причин на певний час від повненя обовязків увільнить. Так вступаючий заступник позістає в виділі через цілий час, на котрий зістав покликаний.

При покликуваню заступників має первенство той з них, котрий при виборах більше голосів отримав, а в разі рівности голосів той, котрого виділ покличе.

§. 19.

Члени виділу не побирають за свої праці жадної нагороди; колиб член виділу принявся в товаристві якоі небудь роботи за заплату, тим самим перестає бути членом виділу и мається на его місце в мисль §. 18. покликати заступника.

§. 20.

Загальний збір звичайний скликує виділ раз в рік; крім того може виділ скликати загальні збори надзвичайні.

Digitized by Google

Такі надзвичайні збори именно виділ обовязаний скликати на умотивоване письменне жаданє одної четвертої части членів дійстних.

Колиб в тім послідним злучаю виділ не скликав загального збору до місяця, тогді згадані члени мають право самі скликати загальний збір відозвою, на котрій ся повними именами підписати мають.

§. 21.

Членів дійстних завзиваєся на загальні збори запрошеннями, котрі кождому найменше 14 днів перед збором вислані бути мають, а окрім того оголошуєся день збору в часописях найменше 8 днів наперед.

Крім того обовязаний виділ, наколи він збори скликує, розіслати позамісцевим членам дійстним найменше 14 днів наперед справозданя комісиї контрольної и инші справозданя, котрі мають бути предложені загальному зборови; місцеві члени дійстні відбирають сі справозданя в канцелярії товариства.

§. 22.

Збір загальний

1) розсмотрює и приймає справозданя виділу;
2) дає виділови абсолюторію з веденя рахунків на внесеня комісиї контрольної;
3) приймає членів дійстних и членів почестних;
4) вибирає виділ и заступників, а з поміж виділових голову товариства;
5) вибирає комісиію контрольну з трёх членів на рік слідуючий;
6) рішає над внесенями виділу и поодиноких членів;
7) рішає о зміні статуту. Однакож §§. 4 и 30 сёго статуту не може и загальний збір змінити; постановленя тих двох §§. мають при всяких змінах статуту остати ненарушені;
8) рішає о виключеню членів и розвязаню товариства.

§. 23.

На загальних зборах проводить голова товариства або его заступник, а в разі потреби найстарший віком з присутних членів дійстних.

Комплет становить одна четверта часть всіх членів дійстних.

Digitized by Google

§. 24.

Загальний збір рішає простою більшостю голосів. Тілько рішеня о принятю и виключеню членів, о зміні статуту и о розвязаню товариства потребують двох третин голосів присутних членів.

Голосованє відбувається явно; тілько при виборі виділу, голови и комісиі контрольноі, при принятю або виключеню членів товариства голосуєся тайно.

§. 25.

Внесеня и интерпеляциі поодиноких членів тілько тогді на загальних зборах приходять під дискусію, коли суть поперті найменше чотирма членами дійстними.

§. 26.

Загальні збори відбуваються явно.

§. 27.

Комісия контрольна справджує рахунки товариства и здає справу загальному зборови. Члени виділу и заступники не можуть належати до комісиі контрольноі.

§. 28.

На вні заступає товариство виділ. Всі грамоти, відозви и заявленя товариства носять підпис голови товариства або его заступника и одного члена виділу и мають бути заосмотрені печаткою товариства з написом: Товариство имени Шевченка.

§. 29.

Всякі спори в товаристві рішає суд мировий. Сей суд складаєся в той спосіб, що кожда сторона вибирає по одному судцеви з дійсних членів товариства а тиі вибирають зверхника також з дійсних членів товариства.

§. 30.

Наколиб наступило розвязанє товариства, весь маєток его переходить на фонд стипендийний имени Шевченка.

З доходів того фонду мають уділятися стипендиі Русинам літератам, працюючим около рускоі (малорускоі) словесности.

Завідувати сим фондом и роздавати стипендиі має товариство „Просвіта“; наколиб же тое в часі розвязаня товариства имени

Digitized by Google

Шевченка не истнувало, або заряду не приймило, мають особи, котрі належали до послідньго виділу товариства имени Шевченка, більшостю голосів рішити, хто сим фондом завідувати и стипендиі роздавати має.

Наколиб однакож товариство Просвіта принявши заряд сёго фонду, опісля розвязалося, тогді мають особи, котрі належали до послідньго виділу Просвіти, більшостю голосів означити, хто дальше згаданим фондом завідувати и стипендиі роздавати має.

Постановленя переходові.

а) Першими членами дійстними товариства имени Шевченка суть підписані основателі.

б) Тиі основателі виберуть з поміж себе тимчасово голову товариства и его заступника, и уконституються яко комітет; в тім комітеті буде рішати проста більшість голосів, а комплет будуть становити 5 членів.

в) Комітет сей скличе перші загальні збори товариства имени Шевченка.

г) До перших загальних зборів буде згаданий ураджуючий комітет приймати членів дійстних и спомагаючих и буде завідувати всіми справами товариства, виконуючи всі права, прислугуючі ведля повисшого статута виділови, и виповнюючи обовязки вложені тим статутом на виділ.

д) З діланя свого здасть уряджуючий комітеть справу першому загальному зборови; рахунки уряджуючого комітета справдить контрольна комісся вибрана на тім зборі, а взглядом уділеня абсолюторіі сему комітетови буде ся так поступати як взгля-

---

дом уділеня абсолютаріі виділови товариства.

Стефан Качала, посол сойму краєвого и Ради державноі
Михаіл Димет, купець и обиватель міста Львова.
Др. Корнилий Сушкевич, секретар ц. к. прокур. скарбу.
Др. Омелян Огоновский, ц. к. професор університета.
Лонтін Лукашевич, дірігент репрезент. ассекурациі Haza.
Михайло Коссак, обиватель міста Львова.
Др. Олекс андер Огоновский, редактор Правди.
Теофіл Барановский, инженір-ассистент в виділі краєв.
Юліян Романчук, учитель гімназияльний.

(Статут сей затвердило ц. к. намістництво рішенем з дня 11, Студня 1873 ч. 61.241.)

Digitized by Google

НОВИНКИ.

†

Степан Руданский

перекладчик Иліяди, Енеіди и и., автор многих оригінальних поезий, поміщуваних в Петербурскій Основі 1861 и 1862 р., умер в Ялті у Криміі, де яко городский лікар проживав. Украінска література втратила в нім талантливого и трудящого писателя, котрого пера еще много красних плодів може було надіятись.

Вічная ему память!

— **Руский театр у Львові**. По не конче щасливім початку руский театр під дирекціею п. Моленцкого зачав був розвиватись красче и що до представлюваних штук и що до гри акторів и що до участи публики. За якийсь час однако п. Моленцкий перестав знов держатись контракту, заключеного з виділом Рускоі Бесіди, и инструкций того-ж виділу, щó мало конечно и некористний вплив на дальший стан театру. Коли же дальше ведене театру п. Моленцкому, за для зайшовших з его вини непорядків, урядово заборонено, поручив виділ Рускоі Бесіди дальшу дирекцію панні Т. Романович, котра при помочи сестри своєі и аматорів, именно руских академиків, котрим за се належиться справедливо узнане, урядила кілька представлінь. Руский театр на тій зміні тілько зискав, бо сі представленя були в загалі найудачнійші и найбільше навіщувані публикою. — Що до деяких дуже цікавих закулісових справ, в котрі входили деякі „Русскіе“, донесемо об сім докладно пізнійше.

— **З причини конфіскати** розсилка попереднёго н-ра опізнилася. Розсилаємо два н-ра разом. — В сім н-рі не змогли ми подати ані повісти ані перегляду політичного, по тій причині, що не стало нам на се місця, а доходи з сёгорічноі передплати на видане $^1/_4$-або $^1/_2$-аркушевого додатку не вистарчають.

— **Бібліографічні Вісти**. Накладом товариства Просвіта що йно вийшла книжка під заг. „Вечерниці, читаночка для сельских людей. Уложив Ю. Федькович.“ — Ся книжочка зладжена в подібний спосіб, як видавані давнійше Просвітою „Зорі“, котрих вийшло 6 книжочок и котрі так радо були приняті нашими селянами Тож и „Вечерниці“ не меньше добрий повинні знайти привіт. Приготовлені також до друку многі инші популярні видання „Просвіти.“

Digitized by Google

Від Редакциі.

З сим н ром кінчимо VI-ший рочник „Правди". Сподіємось, що письмо наше, котре через тілько літ потрафило власними силами удержатись, и дальше знайде симпатію и добрий привіт у нашоі публики.

Щоб Правду еще більше піднести що до цінности еі змісту, удалась редакция до всіх знаменитих наших писателів як Галицьких и Буковинских так закордонских, з просьбою о підмагане еі своіми творами. На сей наш зазив надіслано (або приобіцяно) нам' велике множество дуже цінних матеріялів з котрих деякі тут наводимо:

А) Поезія. Пан Өадій, переклад з Міцкевича (Pan Tadeusz) 1 и 2. книжка, Кузьми Волинця. Переклад 12-х книг Иліяди и 1-оі книги Енеіди Ст. Руданского.

Б) Беллетристика. Повість И. Нечуя. Два переклади з российского И. Білика. Одно оповідане и оден роман автора „Лихий попутав."

В) Література, исторія и т. и. Література российска, великоруска, украінска и галицька Украінця, ч. III. література украінска, и ч. IV. література галицька. Народня освіта и література на Украіні, Украінця. Розправи о рускім язиці Є. Сакуна, дра Омел. Огоновского и Нетяги. Переклади дуже интересних розправ Костомарова и и., — и многі дрібнійші статті. Також багато вістей літературних.

Г) Статті політично-соціяльні. Критичний огляд стану южно-руского народу. Аналіза дуже цікавоі статті поміщеноі в Петербурскім Вѣстник-у Европы „Русскіе въ Галиціи" и и.

Вже з сёго коротного перегляду можуть наші вп. читателі побачити, що дотеперішній объем „Правди" за малий. Ми раді б ёго побільшити, мусимо однако забезпечитись від можливоі страти.

Заявляємо проте, що, коли зголоситься достаточне число передплатників, ми вже з новим роком готові видавати Правду в $2^1/_2$ або 3 аркуші два рази на місяць, з малим підвисшенем ціни (на 7—8 зр.).

Колиб ми змогли объем Правди розширити, то помножимо іі також о дві рубрики: на кінци части літературно-наукової поміщати будемо „Вісти літературні", а на кінци части політично-соціяльноі перед Новинками що місяця хроніку того, що через місяць у нас зробилося, о скілько ми наперед поступили.

Коли б більше число передплатників не зголосилося, видавати мемо Правду, як и до тепер, в 2-аркушевих випусках два рази на місяць и по дотеперішній ціні: на рік 6 зр., на пів року 3 зр., на чверть року 1 зр. 50 кр.

Просимо о скоре надсилане передплати.

Одвічальний редактор: Др. Олександер Огоновский.
З печатні Института Ставропигийского.

22 X
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google